PAIDÁISH,

AUR INSÁN KÍ BARGASHTAGÍ

AUR TÚFÁN I NÚH KÁ BAYÁN.

THE CREATION, FALL, AND FLOOD,

AN EXPOSITION OF GENESIS I—XI.

BY JOSEPH OWEN,

MISSIONARY AT ALLAHABAD.

ALLAHABAD:

PRINTED AT THE PRESBYTERIAN MISSION PRESS.

REV. L. G. HAY. *Sup't.*

1855.

1st *Edition*] [500 *Copies.*

To

The Rev. Joseph Addison Alexander, D. D.

with the grateful and affectionate regards of an old pupil.

Allahabad.

Dec. 1st 1856.

PAIDÁISH,

AUR INSÁN KÍ BARGASHTAGÍ

AUR TÚFÁN I NÚH KÁ BAYÁN.

THE CREATION, FALL, AND FLOOD,

AN EXPOSITION OF GENESIS I—XI.

BY JOSEPH OWEN,

MISSIONARY AT ALLAHABAD.

ALLAHABAD:

PRESBYTERIAN MISSION PRESS.

Rev. L. G. Hay. *Sup't.*

1855.

DÍBÁJA.

Chár baras ke qaríb guzre, ki is kitáb ke 128 safhe mutafarriq matbú ho chuke, par kaí sababon se, jin ká bayán zarúr nahín hai, is kí takmíl men qadre tawaqquf húá.

Safha i mundarja i zail par muláhiza karne se wázih hogá, ki is kitáb ke likhne se yih garaz na thí, ki awámm-un-nás men taqsím kí jáe, warna khatt i Angrezí men hargiz matbú na hotí; aur na is tasníf ká yih mansha thá, ki un sabhon ke kám áe jo khatt i Angrezí se wáqif hain, is wajh se, ki is men aksar maqámát Arabí aur Sanskrit men khaltmalt hain. Musannif ne is ko kháss karke Hindústání wáizon ke faide ke liye tasníf kiyá. Is kitáb ká mádda aksar wáizon ko dastyáb na ho saktá thá, kyúnki jin kitábon men yih asnád muntashar páe játe hain, wuh aksar kasír ul hajm aur qímatí hain; liháza musannif ne is ummed par, ki hamáre Hindústání rafíq in báton se, jo ba sad diqqat un ke wáste jama kí gaí hain, báásání fáida aur khushí hásil karenge, is ko tasníf kiyá. Is kitáb men aksar maháware kí galtíán milengí, kyúnki aksar jaldí aur adím ul fursatí men likhí gaí. Yih galtíán in-shá Alláh intibá i sání ke waqt durust kí jáengí.

Is mukhtasar tasníf men kaí ahbáb ne iánat kí hai, jin kí mihrbání ká musannif mamnún aur mashkúr hai. Auwalín adíb ul mutaakhirín, álim i bákamál, fázil i adím ul misál Janáb Háll Sáhib, jo sábiq men Banáras ke Madrasa i Sarkárí men raunaq afroz the,

aur ab Madrasa i Ajmere ke muntazim i ḳháss haiṉ. Doyam mutarajjim i be nazír, munshí i wálá tahrír, hall i lugát i mushkila ke liye Dikshanarí, yạne Bábú John Harí Sáhib. Seyum Yúnas Singh musannif ká shágird i rashíd hai, jis ne Ịlm i Iláhí ke ḳhuláse kí taiyárí meṉ, jo is tasníf ke zail meṉ páyá játá hai, madad kí.

In ke siwá kaí ek tasnífeṉ bhí is meṉ bakár ámad haiṉ, chunánchi zát ká bayán afzal i mutaqaddimín, ashraf i mutaaḳhirín, muhaqqiq i zamán, mudaqqiq i daurán, fázil láiq i tạríf, ạlim qábil i tausíf, Janáb Krishna Mohan Banarji Sáhib kí tasníf se muntaḳhab hai. Hindúoṉ ke qadím mazhab ká hál zabáṉdáṉ, fasíh ul bayáṉ, Sanskrit ká fázil i lásání, Janáb Lassen Sáhib Allemání ke bayán ká tarjuma hai; aur Ịlm i Iláhí ká ḳhulása, Sáhib ul ịlm wal hilm, har ịlm ke ạmil, har fann ke kámil, Aflátún i zamán, Arastú i daurán, jámị i mạqúlát, háví i manqúlát, wáqif i asrár i má lá-yanhall, wáqif i daqáiq i mujmal wa mufassal, jis ke ausáf arsh se farsh tak mạrúf o mashhúr, Janáb Archibald Alexander Sáhib marhúm o magfúr kí tasníf hai, jo is nám se mulaqqab hai: *BRIEF COMPEND OF BIBLE TRUTH,"* yạne *Baibal kí sachchái ká ḳhulása i muḳhtasar;* aur kuchh baṛe Sawál o Jawáb kí Kitáb meṉ se is meṉ manqúl hai.

Kásh ki Ḳhudá kí barakat un sabhoṉ par, jinhoṉ ne is kí taiyárí meṉ iạnat kí hai, aur is ke paṛhnewáloṉ par bhí názil ho!

Agarchi Pák Nawishte kaí ek námoṉ se mạrúf haiṉ, par in ke do ḳháss hisse haiṉ, yạne, Wasíqa i Ạtíq, aur Wasíqa i Jadíd. Wasíqa i Ạtíq, yạne, Puráne Ạhdnáme meṉ Ḳhudá kí wuh marzí mundaraj hai, jo Masíh ke qabl Ịbránioṉ aur Isráelíoṉ, yá Yahúdíoṉ par záhir kí gaí thí; aur Wasíqa i Jadíd, yá Nae Ạhdnáme meṉ Masíh ke zamáne aur us ke bạd ká hál hai, jo Injíl kí basharat denewáloṉ aur Hawárioṉ ke háthoṉ se likhí gaí hai.

Puráne Ạhdnáme ke aur bhí tín hisse haiṉ, yạne,

Tauret, jis meṉ Hazrat Músá kí pánch Kitábeṉ shámil haiṉ, aur Nabúwat kí, jo mutaqaddimín aur mutaakhirín in do hissoṉ meṉ munqasim hai; aur tísrá Zabúr, yá Nawishte, jis meṉ auwal to Zabúr hai, bạd us ke Sulaimán ke Amsál, aur Aiyúb kí Kitáb, o Sulemán kí Gazal, aur Rút o Yarmiyáh ká Nauha, aur Wáịz, Asthar o Dáníel o Azrá aur Nahamiyáh, jo donoṉ milkar ek samjhe játe haiṉ, and 1 & 2 Tawáríkh kí Kitábeṉ mushtamal haiṉ. Masíh ne bhí in tínoṉ hissoṉ ká tazkira kiyá hai, jaisá likhá hai, "Yih wuh báteṉ haiṉ, ki jab maiṉ tumháre sáth thá tum se kahíṉ, ki zarúr hai, ki sab kuchh jo Músá kí Tauret aur Nabíoṉ kí Kitáb aur Zabúr meṉ merí bábat likhá hai, púrá ho," Lúká 24 : 44.

Puráne Ahd kí Kitábeṉ thoṛe se maqámoṉ ko chhoṛ kar jo Kaldání zabán meṉ haiṉ, sab kí sab Ịbrí meṉ likhí gaíṉ, is sabab se ki yih Ịbrání qaum kí zabán thí, jo Sim ke pote Hibr, yá Ịbr kí aulád aur Ibráhím kí nasl the. Músá kí pánch Kitábeṉ, yạne Tauret ká sab se qadím aur mutabar tarjuma zabán i Kaldání meṉ húá, jo Onkelos ká Tarjuma kahlátá hai, aur aglab hai, ki wuh Masíh ká hamạsr thá. Onkelos ke Tarjuma ke siwá aur bhí kaí ek haiṉ, maslan Yúnatan aur Aurshalímí Tarjuma wg, par wuh is qadr mutabar nahíṉ. Dúsrá tarjuma zabán i Yúnání meṉ húá, aur wuh "Septuagint" kahlátá hai, is jihat se, ki naql hai, ki us ká tarjuma bahattar ádmíoṉ se kiyá gayá thá. Is tarjume kí sahíh táríkh mạlúm nahíṉ hai, par gumán gálib hai, ki wuh Masíh ke zamáne se do sau baras peshtar húá, aur yaháṉ tak mutabar hai, ki Yahúdí aur agle Masíhí donoṉ us ko ạzíz rakhte the. Us kí zabán khális Yúnání nahíṉ, lekin mahávara Ịbrí aur alfáz Yúnání haiṉ. Tísrá tarjuma Súriyání aur chauthá Rúmí, yá Láṭin zabán meṉ húá. Bạd us ke Angrezí aur bahut se mutafarriq zabánoṉ meṉ is ká tarjuma hotá chalá áya hai.

Is Kitáb meṉ Khilqat kí paidáish, aur Insán kí Bargashtagí, aur Túfán i Núh ká, jaisá Kitáb i Muqaddas

men darj hai, musharrah bayán húá hai; aur siwá is ke in hádison ko un riwáyaton se, jo in kí bábat mutafarriq qaumon men rú i zamín par járí hain, khásskar Hanúd ke bayán se muqábala kiyá hai. Is ke siwá Hazrat Ibráhím ke talab kie jáne tak, jo jo riwáyaten Muhammadíon men un ashkháss aur hádison kí bábat járí hain, jin ká zikr Kalám i Muqaddas men húá hai, dákhil kí gaí hain. Bad is ke tawáríkh i mulham kí báten, nasl i barguzída par munhasar kí gaí hain, aur aur qaumon ko, jis qadr Khudá ke logon se munásabat thí usí qadr un ká isháratan zikr húá hai. Musannif yih ummed rakhtá hai, ki Khudá ke khális Kalám, aur jo log us kí hidáyat men nahín hain, in ke khiyálát ká, jo yahán muqábala kiyá gayá hai, us se parhnewálon ko shauq ho, ki us ke Kalám se ziyáda mahabbat rakhen, aur jo Kalám akelá naját tak dánishmand kar saktá hai, us ká kamál ímándárí aur sargarmí se bayán karen.

TAFSÍR.

——ooOoo——

PAHLÁ BÁB.

Hazáron shukr aur tạríf us Ḳháliq, aur Rabb-ul-ạlamín ke howen, jo apní hí qudrat se sab kuchh ạdam se wujúd men láyá. Ímán se ham ján gae, ki ạlam us ke suḳhan se ban gayá, aur ki wuh un chízon ká, jo hanoz mạdúm hain, us tarah zikr kartá hai, goyá maujúd hain. Us ke kalám se ásmán aur un ke sáre lashkar ban gae; zamín aur us kí bharpúrí bhí us ke ḳhális hukm se paidá húí. Peshtar us se ki pahár paidá húe, aur zamín aur dunyá baní, azal se abad tak wuhí Ḳhudá hai. Yihí mubárak Ḳhudá az ḳhud hokar sárí maujúdát ká Báni hai. Azal se hokar us ne sárí maujúdát ko hastí aur ibtidá baḳhshí. Hamesha us kí hamd aur saná kí jáwen, ki us ne apne pák kalám men ham par záhir kiyá, ki is jahán kí paidáish kab aur kis tarah húí. Bahut mulkon men pusht dar pusht bahutere bádsháh, aur amír, aur ạlim, aur failsúf, aur fázil, aur rishí, aur pandit apní ụmr bhar is bát kí taftísh

men lage rahe, aur kabhí is se wáqif na ho gae. Par mubárak hamárí ánkhen, jo Khudá ká yihí pák kalám dekhtí hain. Tauret ke pahle báb se har ek parhnewále ko, kyá wuh álim ho, kyá jáhil, khwáh buddhá, khwáh jawán, malúm ho játá, ki álam azal se na thá, aur na áp se, yá ittifáq se, ban gayá, balki us ká shurú Khudá se húá. Is báb kí pahlí áyat se ek bárgí daryáft hotá hai, ki ásmán aur zamín kí máhíyat aur tamám jahán kí khush-intizámí Alláh Taálá kí qudrat, aur hikmat, aur rahmat se húí. Chha din ke arse men us ne sáre álam ká bandobast kiyá. Pahle din wuh apne hukm se núr ko wujúd men láyá, jis ká bayán dúsrí áyat se pánchwín áyat tak hai. Dúsre din hawá, jis ke úpar bádal rahte, usí qawí farmán se ban gaí, áyat 6—8. Tísre din Khudá ne khushkí pání men se nikálí, aur us khushk zamín par sabz yá zumurrudín farsh bichháyá, á. 9—13. Chauthe din us ne súraj aur chánd aur sitáron ká intizám kiyá, á. 14—19. Pánchwen din samundar ke báshinde aur hawá ke parinde paidá húe, á. 14—19; aur chhathe din zamín ke sáre haiwán, aur ákhir ko insán, á. 24—31.

1. Khilqat aur auqát kí *ibtidá men Khudá ne ásmán aur zamín ko,* álam aur sab kuchh, dídaní aur nádídaní shai ko, jo us men hai, *paidá kiyá,* adam se wujúd men láyá, aur thík intizám ke sáth rakhá. Paidáish Khudá Báp, Bete aur Rúh-ul-Quds tín-ek Khudá ká kám hai. Injíl se malúm hotá hai, ki Masíh Kháliq hai: "Sab kuchh us se paidá húá, aur bagair us ke ek chíz paidá na húí jo paidá húí." Yúhanna, 1 : 3. Phir: "Kyúnki us se sárí chízen, jo ásmán aur zamín

par haiṉ, dídaní aur nádídaní, kyá sarír kyá ḳháwindíáṉ, kyá hukúmateṉ, kyá muḳhtáriáṉ, paidá kí gaíṉ, sárí chízeṉ us se, aur us ke liye paidá húí haiṉ." Kalasíoṉ, 1 : 16.

Qadím Yúnán aur Rúm ke bạze failsúf kahte the, ki Jahán ká koí Paidá-kuninda nahíṉ hai, aur bạze yih gumán karte the, ki zamín azal se hai; aur yih bhí sikháte rahe, ki zamín bilittifáq beshumár zarroṉ se ban gaí. Bauddh ke pairau kahte haiṉ, ki Zamín az ḳhud paidá húí, kisí dúsre se nahíṉ, aur Jain, un kí misl, yạne ki sab kuchh jo hai, jíw aur ajíw na paidá húá, na us ká azal se abad tak koí anjám hogá; kyúṉki us ká paidákarnewálá koí nahíṉ húá. Kapila Sánkya ke ácháraj ne kahá, ki Jagat jaṟ prakrití se utpann húá:

अव्यक्तबुद्धिरहंकारः पञ्च तन्मात्राणीत्येता अष्टौ प्रकृतयः

yạne, "avyakta, buddhí, ahankára, pánch tanmátra, ye áṭh prakrití haiṉ;" aur phir, ki purush, yá chaitanya, nirguṇ, dekhnewálá, bhognewálá, nirbyápár, aur paidá bhí nahíṉ kartá; yúṉ Tattwa-samása meṉ likhá hai:

पुरुषोऽनादिः सूक्ष्मः सर्वगतश्चेतनोऽगुणो नित्योद्रष्टा-
भोक्ताऽकर्त्ता क्षेत्रविदमलोऽप्रसवधर्मीति ॥

Naiyáyik paramáṇú, yạne zarroṉ se, jagat mánte haiṉ, is liye ki pánch mahá bhút, arthát prithiví, jal, tej váyú, ákás, paramáṇúrúpa nitya haiṉ. Vedántí kahte, ki sab sansár máyá, yá agyánkalpit hai, yạne bharm yá bhúl hai. Un ke muwáfiq kuchh paidá nahíṉ húá hai.

Qurán meṉ bạze latíf maqám milte, jo paidáish se taạlluq rakhte haiṉ. Súra i Anạ́m 1.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

Phir Súra i Yúnas, 3.

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ

2. *Aur zamín,* apní máhíyat ke maujúd hone ke bạd, aur durust hone se peshtar, *wírán aur sunsán thí,* us ká hayúlá darham barham, betartíb aur beintizám makhlút rahá, pání, miṭṭí, aur andhere ká ek baṟá gaṟbaṟ jamáo thá ; kahíṉ kuchh tartíb, yá ḳhúbsúratí na thí ; *aur* páníoṉ ke g*ahráo ke rú par,* un páníoṉ ke úpar jo libás ke muwáfiq zamín ke chaugird the, (Zab. 104 : 6), *andherá thá, aur Ḳhudá kí rúh,* jo ḳhud Ḳhudá hai, (Ạmál, 5 : 2, 5,) *páníoṉ ke rú par jumbish kartí thí,* yá un ke úpar phurphurátí rahí. Yaháṉ ke ạslí lafz (מְרַחֶפֶת) kí ṭhík mạní *phurphurátí* hai ; dekho usí masdar se ek lafz Istisná, 32 : 11, "Jis tarah ụqáb apne khondhe ko hilátá hai, aur apne bachchoṉ par *phuphurátá* (יְרַחֵף) hai," wag. Ḳhudá kí sárí qudrat rakhnewálí Rúh us wírán aur betartíb hayúle par phurphurátí, aur phirá kartí thí ; use hilátí, sambháltí, aur árástagí se chalátí thí.

Kaí mulkoṉ kí riwáyát meṉ bayán i mazkúr ke pate milte haiṉ, bạze to kuchh sáf, bạze mashkúk. Yúnáníoṉ aur Rúmíoṉ kí riwáyatoṉ ká ḳhulása ek mashhúr Rúmí Sháịr ke nawishtoṉ meṉ mundaraj hai :

"Ante mare et terras et quod tegit omnia cœlum
Unus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixêre chaos; rudis indigestaque moles,
Nec quicquam nisi pondus iners; congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum."

Jis ká tarjuma nazm men̲ yún̲ hai:

Samundar aur zamín daryá o sahrá jo ki hai hastí,
Aur sáre ghernewále falak ke peshtar se bhí;
G̣araz is rubạ maskún men̲ yihí madd i nazar yak thí,
Hayúlá jis ko un logon̲ ne ṭhahráyá ba chálákí;
Yih betartíb aur be intizám ek ḍher thá goyá,
Bajuz ek túda i beján̲ kyá tạríf ho us kí;
Wahán̲ the jamạ un chízon̲ ke tuḳhm i muḳhtalif báham,
Na hone páín̲ jo árásta ápas men̲ ḳhúb ek sí.

Is mulk kí riwáyaton̲ men̲ bhí kaí báten̲ hain̲, jo us aslí bayán se taạlluq rakhtí hain̲. Chunánchi Manú yún̲ kahtá hai:

आसीदिदन्तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम् ।
अप्रतर्क्यमविज्ञेयम्प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥

yạne "Yihí ạlam andhyárá thá, andekh, chinh rahit, jis ká anumán nahín̲ ho saktá thá, us ká bayán na thá, bilkull nínd sá thá." Rúh i Quds ke pánion̲ ke úpar *phurphuráne* kí bábat qadím Fársí aur Súriyání riwáyaton̲ se bhí ishára milte hain̲, ạláwa Misrí Bráhmanon̲ ke taswírí ḳhutút men̲ ek kabútarí anḍe ke úpar phurphurátí hai, aur Yúnání kahte the, ki Tamám álam ek anḍe se paidá húá, aur un ke ek ạlim ne kahá:

Ἑρμηνεύειν δὲ τὸ ᾠὸν τὸν κόσμον,

yaṇe, "Us anḍe kí maṇí dunyá hai." Manú us ká zikr yún kartá:

सोभिध्याय शरीरात्स्वात्सिसृक्षुर्विविधाः प्रजाः ।
अप एव ससर्जादौ तासुवीजमवासृजत् ॥
तदण्डमभवद्धैमं सहस्रांशु समप्रभम् ।
तस्मिन् जज्ञे स्वयं ब्रह्मा सर्वलोक पितामहः ॥
तस्मिन्नण्डे स भगवानुषित्वा परिवत्सरम् ।
स्वयमेवात्मनोध्यानात्तदण्डमकरोद्द्विधा ॥
ताभ्यां स शकलाभ्यां च दिवं भूमिं च निर्म्मिमे ॥

yaṇe, "Us ne dhyán karke apne sarír se anek prajá banáne ká iráda kar, pahle jal ko banáyá, aur us men bíj boyá. Wuh bíj sone ke anḍe ke muwáfiq, aur roshní men súraj kí mánind húá; us anḍe se Brahmá paidá húá, jo sáre logon ká mahá pitá hai. Us anḍe ke bích Brahmá ne ek baras rahke, phir apne dhyán se us ko do tukṛe kiyá. Un donon tukṛon se ákás aur prithiví us ne banáyá." Phir, *pánion par* phirá karne se ishára hai:

आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनवः ।
ता यदस्यायनम्पूर्व्वन्तेन नारायणः स्मृतः ॥ yaṇe,

"Pání ká nám nárá hai, is liye ki Nar se paidá hai; aur wuh pání us ká ayana, yá chalne kí jagah, hai, is sabab se us ká nám Náráyan hai, yaṇe, pánion par chalnewálá." Vishnú Purán men is ke mutábiq riwáyat hai. Us men aur Padma Purán men bhí yún

likhá hai: "Tab Parbrahmá, Paramátmá ne, apne hí ichchhá se prakrití men̲ pravesh karke us ko hiláyá," wag. Qadím Yúnáníon̲ men̲ us rúh ká zikr, jis ne hayúle ko árásta kiyá, is tarah thá:

Φρὴν . . . . φροντίσι κόσμον ἅπαντα . . . . καταΐσσουσα θόησιν, Yaṇe,

'Rúh chálák ḳhiyálon̲ se tamám ạlam par ba zor názil hotí hai.'

Aur Rúmíon̲ men̲ yún̲:

Spiritus intus alit totamque infusa per artus
Mens agitat molem et magno se corpore miscet,

Jis ká tarjuma nazm men̲ yún̲ hai:

Rúh i Alláh dáḳhil ho is ḍher men̲,
Parwarish kar aur chalátí hai mudám;
Aur baṛí prakrit se mil karke ḳhud,
Baḳhshtí haigí durustí lákalám;

Vrihat Náradiya Paramátmá ká zikr yún̲ kartá:

प्रकृतौ चोभमापन्न पुरुषाख्ये जगद्गुरौ।

"Jagat ká Swámí, jo Purush kahlátá hai, jo Prakrití ko hilátá hai." Is sab ká matlab yih hai, ki sáre ạlam ká paidákarnewálá Ḳhudá kí Rúh hai; aur ki jab tak us ne hayúle, yá prakrití ko durust na kiyá, sab kuchh beḍaul aur wírán rahá. Us Rúh ne, áp apne hí iráde se, sab kuchh paidá kiyá. Yún̲ Mahábhárat men̲ bhí likhá hai:

मानसो नाम पूर्व्वोऽपि विश्रुतो वै महर्षिभिः।
अनादि निधनोदेवस्तथा भेद्योऽजरामरः॥

"Pahlá jo hai, so Mánas kahlátá, aur yún̲ baṛe muníon̲

se kahá gayá: wuh anádí hai, ant-rahit, abhedya, ajar, amar." Phir:

प्रजाविसर्गं विविधं मानसोमनसोऽसृजत्।

yạne, 'Usí Mánas ne anek tarah kí prajá ko apne hí man se paidá kiyá.'

3. *Aur Ḳhudá ne kahá*, chábá, iráda kiyá, ki *núr howe, aur núr húá.* Us ne kahá, aur ho gayá, farmáyá, aur barpá húá. Alqádir jo cháhtá, so kar saktá hai. Us ne hukm kiyá, ki táríkí se roshní chamke, (2. Kar. 4: 6); wuh us núr meṉ rahtá hai, jis tak koí pahunch nahíṉ saktá, (1. Tim. 6: 16); aur wuh áp núr hai, aur us meṉ zulmat aslan nahíṉ, (1. Yúh. 1: 5). Us ne apne bande Aiyúb se yúṉ púchhá: "Núr ke maskan kí sabíl kaháṉ?" (Aiyúb, 38: 19). Kisí dúsrí kitáb meṉ koí aisí ạlí aur ụmda báteṉ kahíṉ nahíṉ miltí haiṉ. Qurán meṉ to haiṉ, par isí maqám se lí gaíṉ. Súra i Imrán kí 47 áyat meṉ yúṉ likhá hai:

اللّٰه يخلق ما يشاء اذا قضى امرا فانما يقول له كن فيكون

Yạne, "Alláh paidá kartá hai, jo cháhe; jab hukm kartá hai ek kám ko, yihí kahtá hai us ko, Ho, wuh hotá hai." Us ne ujále ko, jo mạdúm thá, hukm kiyá, ki ho, ujálá húá; kyúṉki us ke iráde meṉ sárí qudrat hai. Ling Purán meṉ likhá hai, ki paidáish ke waqt meṉ jab Brahmá ạlam ko paidá na kar saká tab rone lagá. Us ke háe háe karne se Mahádew Rudr nám dharke paidá húá, aur us kám par bhí háth lagáyá, par wuh aisá mushkil thá, ki wuh bhí kuchh

nahíṉ kar saká. Bạd us ke Brahmá ne, sháyad ek kalpa, yá 432,000,000 barsoṉ kí sáṉs lekar, phir háth lagáyá, aur nibhá. So sábit hai, ki Brahmá aur Mahádew kí qudrat niháyat kam hai, aur bharose ke láiq nahíṉ. We, aur sáre aur but, bátil aur jhúṭhe haiṉ, ádmíoṉ kí dastkáríáṉ. Par hamárá Ḳhudá to ásmán par hai, us ne jo kuchh cháhá, so kiyá.

4. *Aur Ḳhudá ne us núr ko dekhá ki achchhá hai,* apní marzí ke mutábiq aur maḳhluqát ke fáide ke liye. Sulaimán kahtá: "Núr miṭhá hai, aur súraj ká dekhná áṉkhoṉ ko achchhá lagtá hai." Wáịz, 11: 7. Agar shírín roshní na hotí, to tamám jahán insán kí ábádí ke liye kaisí ḳhaufnák jagah ban játí. Us ká bhed to ham se gáib rahtá, lekin sabhoṉ par záhir hai, ki wuh kaisá dil-pasand aur dil-chasp hai, aur us ke báịs se tamám ạlam par kaisí ḳhúbsúratí rahtí hai. Bagair us kí madad ke ham Ḳhudá kí maḳhlúqát ko hargiz nahíṉ dekh sakte. Wuh har kahíṉ, har ạlam par phail gayá hai. Us kí tezrauwí ạjíb tarah kí hai, yúṉ, ki ek dam meṉ qaríb lákh kos ke chaltá, aur bís pal meṉ áftáb se zamín tak, yạne, chár karoṟ sattar lákh kos pahunchtá. Itní dúr top ká golá unís baras meṉ chal nahíṉ saktá. So núr kaisá ạjíb muḳhlúq hai! Núr har tarah se ḳhúb hai; kyúṉki núr aur ḳhúbí ke chashme se wuh áyá. *Aur Ḳhudá ne ujále ko andhere se judá kiyá,* táki roshní aur táríkí ek dúsre se alag rahe, aur áge ko roshní ko táríkí se kuchh mel na howe. Mạlúm hotá hai, ki zamín ne us waqt se apne mihwar par chalne ká shurụ kiyá, jis ke báịs se ujále aur andhere ká silsila hai.

5. *Aur Ḳhudá ne us* paidá kiye gae *núr ko din kahá, aur us táríkí ko,* jo pahle se thí, *us ne rát kahá* Jahán̤ ujálá nahín̤, tahán̤ zarúr andherá hai, yún̤ ujále se peshtar gahráo ke úpar andherá rahá. Ab ujálá ban gayá thá, aur us nau-paidá húe núr men̤, aur qadím táríkí, donon̤ men̤ Alláh kí taraf se judáí muqarrar húí, aur us kí taraf se un ke nám bhí rakhe gae. *Aur shám aur subh pahlá din húá,* shám thí, aur subh thí pahle din men̤. Waqt ke us pahle hisse men̤ jis men̤ chaubís ghanṭe mundaraj the, yạne us pahle roz men̤, pahle shám yá rát thí, bạd us ke subh yá din húá. Andherá ujále se peshtar thá, aur Músá, apní qaum ke dastúr ke muwáfiq, pahle shám ká zikr kartá hai. Yahúdíon̤ men̤ shám din ká pahlá, aur subh din ká dúsrá hissa thá. Milton, ek Angrezí sháịr ne núr ká tamám bayán dilpazír taur se likhá hai:

"Let there be light," said God; and forthwith light
Ethereal, first of things, quintessence pure,
Sprung from the deep; and from her native east
To journey through the aery gloom began,
Sphered in a radiant cloud, for yet the sun
Was not; she in a cloudy tabernacle
Sojourned the while. God saw the light was good;
And light from darkness by the hemisphere
Divided: light the day, darkness night,
He named. Thus was the first day even and morn."

Jis ká tarjuma nazm men̤ yún̤ hai:

Zahúr i núr ho, jis dam húá yún̤ hukm i Alqádir,
To fauran núr kí hastí huí is tarah se záhir,
Ki ashyá i samá ke auwal aur pákíza jauhar se,
Húá gahráo se tábán̤ aur aslí sharq ke bar se.

Falak kí sárí dhumláí men apne par ko phailáyá,
Guláí men bhí partau abr i rakhshinda ke já dálá,
Jise kahte ham súraj, na thá ab tak patá us ká,
Rahá wuh bádalon ke khíme men arse talak thahrá.
Ki núr achchhá hai yih jis dam Khudá ne áp hí dekhá,
Judá kar núr táríkí se nisf ul arz par bántá,
Tab us ne núr ko din, rát táríkí ko farmáyá,
Yih shám o subh jo thí us ko pahlá roz thahráyá.

6. Dúsre din Khudá ne zamín ke úpar hawá yá ákás thahráyá, á. 6—8. *Aur Khudá ne kahá*, iráda kiyá, *ki* gahráo ke *pánín ke bích men fazá*, yá phailáo, *howe*, gahráo ke pánín ká ek hissa utháyá jáwe, aur bukháron aur bádalon men phailá rahe. *aur* wuh fazá *pánín ko pánín se* hamesha *judá kartá rahe*. "Us ne ásmán ko parde kí mánind phailáyá," (Zab. 104: 2; Yas. 40: 22.), "jo dhále húe áíne kí mánind hai," (Aiyúb, 37: 18.) "úpar kí taraf badlíon ko thahráyá," (Amsál, 8: 28.) aur "apne bálákhánon kí karíon ko pánín par qáim kiyá," (Zab. 104: 3.). Un se us ke jalál aur us kí dastkárí ká bayán hai. (Zab. 19: 1.); kyúnki "wuh apne darjon ko ásmán men banátá hai," (Amús, 9: 6), aur "khulú par uttar ko phailátá hai," (Aiyúb, 26: 7). Hawá yá ákás jo úpar ke aur níche ke pánín ke bích men hai, so tamám kura i zamín ke girdágird hai. Us kí uncháí qaríb bís kos ke hai. Us men úpar ká pání bukháron aur bádalon men rahtá, aur us ke níche, zamín par, níche ká pání samundar, aur nahron, aur tálábon men rahtá hai. Is hawá se zamín ke sáre báshinde, aur sab parinde jíte, aur dam lete hain. Bagair us ke koí jándár ek sáns nahín le saktá. Jahán hawá kam hai, tahán har qism ke jándár murjháte hain. Agar

bahut log tang jagah meṉ der tak band raheṉ, jaháṉ hawá un ko nahíṉ mil saktí, niháyat ízá ke sáth mar játe haiṉ, jaise Kalkatte meṉ, san i Ísawí 1756 meṉ, ek kamare ke andar, jis kí lambáí chha gaz, aur chauṛáí pánch gaz thí, ek sau chhiyálís shaḳhs zulm se band kiye gae, aur rát bhar us meṉ rahe. Un sabhoṉ meṉ se faqat teís ádmí fajr tak jíte rahe. Roz ba roz Alláh zamín ke úpar insán aur haiwán ke liye tází hawá paidá kartá hai. Agar wuh ek din ghaṭ jáwe, fauran tamám rú i zamín láshoṉ se ḍhamp jáwe. So kaisí mihrbání se Ḳhudá ne farmáyá ki pánioṉ ke bích meṉ fazá howe!

7. *So* apne hukm se *Ḳhudá ne fazá ko banáyá, aur fazá ke níche ke pánioṉ ko fazá ke úpar ke pánioṉ se judá kiyá;* yane, un pánioṉ ke bích meṉ, jo fazá ke níche, zamín par haiṉ, aur un pánioṉ ke bích meṉ, jo fazá ke úpar, hawá meṉ haiṉ, judáí kí. *Aur aisá hí* us ke qawí iráde ke muwáfiq *ho gayá*

8. *Aur Ḳhudá ne fazá ko ásmán* kahá,* jo hamáre úpar har taraf se dekh paṛtá hai. *Aur shám aur subh dúsrá din húá;* pahle shám aur rát thí, tab subh aur din húá.——Is hawá ke liye jis ke bagair ham zinda nahíṉ rah sakte, balki ek sáṉs bhí nahíṉ le sakte haiṉ, hamesha Ḳháliq kí taríf karná munásib hai. Tau bhí Ḳháliq ko chhoṛkar is maḳhlúq váyú, yá hawá, kí parastish karní baṛí nádání hai. Rig Veda ke dúsre súkta meṉ Madhuchhandas Rishí váyú ká nám yúṉ letá hai:

---

* Ibrí meṉ שָׁמַיִם jis ká masdar Ạrabí zabán meṉ سَمَا (buland honá,) mahfúz hai.

वायवायाहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः।
तेषां पाहि श्रुधी हवं॥
वाय उक्थेभिर्जरंते त्वामच्छा जरितारः।
सुतसोमा अहर्विदः॥
वायो तव प्रपृंचती धेना जिगाति दाशुषे।
उरूची सोमपीतये॥

yạne, "Ai váyú, jo dekhne men̲ ḳhúbsúrat hai, idhar á; yih soma-ras tere liye taiyár hai; is ko pí, hamárí áwáz sun.

"Ai váyú, hamd ke surod se surod saráyán̲ terí tạríf karte hain̲, jab ki soma-ras ek din men̲ taiyár karte hain̲.

"Ai váyú, terí áwáz jo soma ko pasand kartí hai, so denewálon̲ ke pás pahunchtí; bahutere auron̲ ke pás bhí, jo cháhte ki tú soma píwe."

Rig Veda ke bahut aur maqámon̲ men̲ bhí aisí aisí ạqlí báten̲ likhí húí hain̲, jin men̲ rishí log hawá kí parastish karte the.

9. Agarchí sáf aur ḳhúbsúrat ásmán ban gayá thá, tau bhí ab tak zamín páni ke níche rahí. So tísre din Ḳhudá ne use nikálá, aur us ḳhushkí ko sabz libás pahináyá; sabze se mulabbas kiyá, 9—12. *Aur Ḳhudá ne kahá, ki A'smán ke níche ke páni,* we páni jo ásmán ke níche rahte, *ek maqám,* yá muqím jagah, yạne bar̲e bahr, yá samundar men̲, qúwat se *jamạ howen̲,* hargiz biná mere hukm zamín ke úpar phir na áwen̲, *aur ḳhushkí nazar áwe. Aur* filfaur *aisá hí* Qádir i mutlaq

ke hukm ke mutábiq *ho gayá;* pání bazor bahne lage, aur ḳhushk zamín jald niklí. "Pání paháṛon par khaṛe húe. We us kí ghuṛkí se bháge, aur us ke bádal kí áwáz se sahm gae. Us ne aisí hadd bándhí hai, ki we us se guzar nahín sakte, aur zamín ko phir chhipá nahín lete," Zab. 104: 6, 7, 9. "Us ne ret ko samundar kí sarhadd ke liye abadí qánún muqarrar kiyá, ki us se baṛh na sake," Yar. 5: 22. "Us ne bahr i muhít ko kiwáṛon se band kiyá, jab wuh phúṭke rihm se nikal áyá. Us ne us kí hadden bándhín, aur qufl aur kiwáṛe lagáe, aur kahá, ki Yahán tak tú áne páwegá, aur áge na baṛhegá, aur yahán tak terí maujon ká gurúr thamegá," Aiyúb 38: 8, 10, 11. Ḳhudá ne zamín "kí biná pání par rakhí, aur use sailábon par qáim kiyá," Zab. 24: 2; yaṇe we pání jo áge zamín ke úpar the, ab níche hain. "Usí ke háthon ne ḳhushkí banáí," Zab. 95: 5; aur har waqt wuh isí tarah sambháltá hai. Roz ba roz "wuh daryá ká pání túde kí mánind jamạ kartá hai, wuh gahrápon ko maḳhzanon men rakh chhoṛtá hai," Zab. 33: 7. Agar us ká háth har dam yún daráz na rahtá, to fauran tamám zamín pání se ḍhamp játí; kyúnki miṭṭí pání se ziyáda bhárí hai. Milton umda taur se is ká bayán kartá:

"Immediately the mountains huge appear
Emergent, and their broad bare backs upheave
Into the clouds; their tops ascend the sky:
So high as heaved the tumid hills, so low
Down sunk a hollow bottom broad and deep,
Capacious bed of waters: Thither they
Hasted with glad precipitance, uproll'd,

As drops on dust conglobing from the dry;
Part rise in crystal wall, or ridge direct,
For haste; such flight the great command imprest
On the swift floods. As armies at the call
Of trumpet (for of armies thou hast heard)
Troop to their standard, so the watery throng,
Wave rolling after wave, where way they found;
If steep, with torrent rapture; if through plain,
Soft ebbing: nor withstood them rock or hill,
But they or under ground, or circuit wide,
With serpent error wand'ring, found their way,
And on the washy ooze deep channels wore."

Jis ká tarjuma nazm meṉ yúṉ hai.

Sab nikalte hote haiṉ koh i kaláṉ fauran ạyáṉ,
Apní nangí aur chauṛí píṭh uṭháte shádmáṉ,
Bádaloṉ meṉ un kí choṭí ásmáṉ par chaṛhtí já.
Jitne únche koh hote haiṉ buland uṭhte húe,
Past utne hí utarte hainge bas jhukte húe,
Ek ḳhálí wádí gahre pánioṉ kí baṛí já.
Is taraf jald áte haiṉ ḳhush dauṛ se uṭhte húe,
Jaise qatra gard par gole meṉ áwe ḳhushk se,
Hissa ek áíná kí díwár meṉ uṭhtá húá.
Sídhe ṭíle meṉ baṛí jaldí se aise tez rau,
Us baṛe farmán kí tásír se haiṉ nau banau,
Tez rau ho abr yá seláb sab házir haiṉ á.
Jis tarah qarnáe kí áwáz se lashkar sabhí,
(Kyúṉki tú ne lashkaroṉ kí hai ḳhabar ḳhud bhí suní,)
Jamạ hotí apne jhanḍe pás yúṉ ábí sabhá.
Maujoṉ par chaltí haiṉ maujeṉ pátí haiṉ jis já pa ráh,
Tez ḍhálú par baheṉ maidán meṉ áhista ḳhwáh,
Ráh un kí na chaṭáneṉ aur na koí ṭílá húá.
Par unhoṉ ne chauṛí gardish meṉ aur zer i arz ḳhwáh,
Rishta i jáda meṉ phir karke banáí apní ráh,
Aur ḳhaláb i nam meṉ gahrá gahrá nálá rakh diyá.

Ḳhudá ne farmáyá, ki sab pání jo zamín par haiṉ, ek jagah jama̱ howeṉ, aur ḳhushki nazar áwe, aur fauran aisá hí húá. Yih bayán to sáf hai, aur Alláh kí hikmat aur qudrat ke láiq. Ba̱ze Puráṉoṉ meṉ kai qisse haiṉ, jo faqat bálakoṉ kí lílá ke muwáfiq haiṉ. Un meṉ yih bayán hai, ki ek baṟe súar ne apne kháng par zamín uṭhákar use pánioṉ meṉ se uṭháyá. Vishnú Purán ke pahle aṉs ke chauthí adhyáe meṉ yúṉ likhá hai:

अतीतकल्पावसाने निशासुप्तोत्थितः प्रभुः ।
सत्त्वोद्रिक्तस्तथा ब्रह्मा शून्यं लोकमवैक्षत ॥
तोयान्तः स महीं ज्ञात्वा जगत्येकार्णवे प्रभुः ।
अनुमानात्तदुद्धारं कर्त्तुकामः प्रजापतिः ॥
अकरोत्सतनूमन्यां कल्पादिषु यथा पुरा ।
मत्स्यकूर्म्मादिकान्तद्वद्वाराहं वपुरास्थितः ॥
वेदयज्ञमयंरूपं प्रविवेश तदा तोयं ।
निरीक्ष्य तं तदा देवी पातालतलमागतम् ।
तुष्टाव प्रणता भूत्वा भक्तिनम्रा वसुन्धरा ॥

॥ पृथिव्युवाच ॥

नमस्ते सर्व्वभूताय शङ्खचक्रगदाधरम् ।
मामुद्धरास्मादद्यत्वं त्वत्तोहम्पूर्व्वमुत्थिता ॥ इत्यादि ॥
एवं संस्तूयमानस्तु पृथिव्या पृथिवीधरः ।
सामस्वरध्वनिः श्रीमान् जगर्ज्ज परिघर्घरम् ॥
ततःसमुत्क्षिप्य धरां स्वदंष्ट्रया महावराहःस्फुटपद्मलोचनः।
रसातलादुत्पलपत्रसन्निभः समुत्थितोनील इवाचलोमहान् ॥

उत्तिष्ठता तेन मुखानिलाहतं तत्संप्लवाम्भोजनलोकसंश्रयात्। प्रक्षालयामास हि तान्महाद्युतीन्सनंदनादीनपकल्मषान्मुनीन्॥ प्रयान्ति तोयानि खुराग्रविक्षतेरसातलेधः क्षतशब्दसन्ततेः। श्वासानिलास्ताः परतः प्रयान्ति सिद्धा जने ये निवसन्ति सर्व्वे॥ उत्तिष्ठतस्तस्यजलार्द्रकुक्षेर्महावराहस्य महीं विगृह्य। विधुन्वतो वेदमयं शरीरं रोमान्तरस्था मुनयोजुषन्ति॥

Yạne, "Guzre kalpa ke bạd Brahmá ne jis meṉ satguṉ thá, apní rát kí nínd se uṭhkar tamám jagat-sansár ko sunsán dekhá. . . . . Tab us ne anumán se prithiví ko jal ke bhítar ján, us ke uddhár ke liye dúsrí súrat, arthát varáha kí, pakṟí; jis tarah aur kalpa meṉ us ne machhlí aur kachhúe kí súrat pakṟí thí. Ved aur jagya kí súrat lekar . . . . jal meṉ paiṭhá. Tab Prithiví ne use níche áyá húá dekhkar, aur bandagí karke, us kí tạríf yúṉ kí: 'Tạríf terí! jo sabhoṉ meṉ rahtá; sankh, chakr, gadá ká rakhnewálá: tú ab isí jagah se, merá uddhár kar; kyúṉki tú ne merá pahle bhí uddhár kiyá,' wagaira. . . . . Is tarah jab Prithiví ne tạríf kí, tab jagat ká dháran-karnewálá, Sáma Ved kí mánind áwáz dekar, ghar-ghar-ghoṉ-gho (súar ke muwáfiq) garjá; tab mahá varáha ki jis ká badan Níle paháṟ ke hammisl, aur áṉkheṉ mánind shigufta gul i nílofar ke thíṉ, prithiví ko níche se apne kháng par lekar uṭhá, aur uṭhte húe, us ke swás kí hawá se sab pání chhiṭak gayá. Us ne us pání se baṛe chamakdár aur páp-rahit Sanandanádí muníoṉ ko nahwáyá. Uske khur ke áge se phaṭá húá

rasátal se páni niklá, wuh páni us ke swás se Janaloka tak gayá, aur wahán ke rahnewále chhitar gae. Aur wuh mahá varáha, jab prithiví leke uṭhne lagá, tab us ne apne bhíge húe badan ko jhaṭká diyá, yá jharjharáyá, aur us ke rom men muní log chhip gae." Váyu aur Matsya Puránon men is súar kí súrat ká bayán hai: "Us kí chauṛáí das yojan, (chálís kos) thí; us kí unchái hazár yojan, (chár hazár kos); us ká rang kále bádal ká sá; us ká ḍakárná yá ghurghuráná, garaj ke samán; us kí moṭáí paháṛ kí sí thí; us ke kháng safed, tez, aur khatarnák the; ág us kí ánkhon se, bijlí ke múwáfiq, chamaktí thí, aur wuh súraj kí mánind tábán thá; us ke kándhe gol, moṭe, aur baṛe; wuh zoráwar sher ke muwáfiq kúdtá thá; us kí ránen moṭí moṭí thín; us kí kamar patlí, aur us ká badan chikná aur khúbsúrat" Ab zarra liház karne se maḷúm hogá, ki us kí chauṛáí aur unchái men, az rú i hisáb, muwáfiqat nahín hai, so us kí khúbsúratí kahán? Aur kis tarah aisá chhoṭá súar Sumerú paháṛ ko uṭhá saktá, jis kí unchái, Vishnú Purán ke muwáfiq, chaurásí hazár yojan, aur gahráo zamín ke níche solah hazár yojan hai; jis kí choṭí ká qutr batís hazár yojan, aur pende ká qutr solah hazár yojan hai? Kitná ziyáda mushkil thá, ki wuh apne tez kháng par tamám zamín ko uṭháwe, jis ká gherá, Bhágwat ke muwáfiq, unchás koṭi yojan hai? Bhágwat bhí kahtá, ki Jab yih súar Brahmá ke nathnon se niklá, wuh pahle angúṭhe ke barábar thá, fauran háthí ke muwáfiq, baṛá ho gayá. Ab bihtar yih hai, ki ham in wáhiyát riwáyaton ko chhoṛen, nahín to ham bálakon kí sí aisí

bahut kathá bayán karne se paṛhnewálon̲ kí samajh men̲ bálak ṭhahar jáenge. Is sab ke muqábale men̲ úpar kí áyat par liház karo. Aur Ḳhudá ne kahá, ki Ásmán ke níche ke pání ek jagah jamạ howen̲, aur ḳhushkí nazar áwe; aur aisá húá. Is men̲ Ḳhudá kí dánáí, aur qudrat, aur zátí ḳhúbí, aur mihrbání záhir hai.

10. *Aur Ḳhudá ne ḳhushkí ko zamín kahá,* jis ke baẓe hisse, goyá barr i ạzam aur jazíre, hain̲; *aur jamạ húe pánion̲ ko samundar kahá,* yạne, pánion̲ ke har ek baṛe majmạ ko samundar kahá, jin ke bahut ajzá, jaise bahr i magrib, bahr i káhil, bahr i shimál, aur bahr i Hind hain̲. *Aur Ḳhudá ne dekhá ki achchhá hai,* ki us kí marzí ke muwáfiq "zamín apní biná par ban gaí, ki use kabhí jumbish na howe," (Zab. 104: 5); "ki us kí newen̲ mazbút hain̲," (Míkáh, 6: 2); aur ki sáre jándáron̲ ke liye, jo paidá honge, yih bandobast ṭhík húá. Samundaron̲ se insán ko baṛe fáide milte hain̲. Un se buḳhár uṭhte hain̲, jo hawá men̲ milkar bádal bante, aur menh ke sáth baraste hain̲, aur zamín ko tar o táza karte, táki sabze aur daraḳht, aur us ke sáre rahnewále zinda rahen̲. Bahron̲ aur samundaron̲ par bhí jaház ek mulk se dúsre mulk tak játe; aur "we, jo kishtíon̲ men̲ daryá par wárid hote hain̲, we, jo baṛe pánion̲ se kám rakhte hain̲: we hí Yahowáh kí qudraton̲ ko musháhada karte hain̲, aur daryá men̲ us ke ạjáib dekhte hain̲," Zab. 107: 23, 24. Samundar kí tháh, agarchi nápne se insán ko baḳhúbí daryáft nahín̲ húí, tau bhí wuh, us ke beshumár, aur tarah tarah ke báshindon̲ samet, Hamadán ko baḳhúbí mạlúm hai. Alqádir bhí roz ba

roz use zamín par áne se roktá, aur farmátá hai, ki Yahán tak tú áne pawegá, aur áge na baṟhegá.

Puránon men zamín aur samundaron ká aisá bayán hai; yạne, Vishnú Purán ke dúsre ans kí dúsrí adhyáe men yún likhá hai:

जंबप्लक्षाह्वयौ द्वीपौ शाल्मलिश्चापरो द्विज ।
कुशः क्रौञ्चस्तथा शाकः पुष्कर श्चैव सप्तमः ॥
एते द्वीपा स्समुद्रैस्तु सप्त सप्तभिरावृताः ।
लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलैस्समम् ॥
जंबूद्वीपस्समस्तानामेतेषांमध्यसंस्थितः ।
तस्यापि मेरुर्मैत्रेय मध्ये कनकपर्वतः ॥

Yạne, "Sát dwíp, yá barr i ạzam jo hain, so Jambu, Plaksha, Sálmali, Kusa, Krauncha, Sáka, aur Pushkara hain: aur un ke cháron taraf sát mahá samundar hain; Sawana, yá khárá pání ká samundar; Iskshu, yá úkh ke ras ká; Surá, yá madh ká; Sarpí yá ghí ká; Dadhi, yá dahí ká; Dugda, yá dúdh ká; aur Jala, yá táza pání ká samundar. In ṣab ke bích men Jambú-dwíp hai: aur is ke bích men sone ká paháṛ Merú." Kisí ne in dwípon yá samundaron ko kabhí nahín dekhá, agarchi baṟe jaházon ne bár bár tamám zamín aur samundaron ko gherá hai.

11. Zamín agarchi pání se niklí thí, tau bhí bephal rahí, jab tak ki Ḳhudá ne use mewadár hone ká hukm na diyá.

نبارد هوا تا نگوئی ببار   زمیں ناورد تا نگوئی بیار

Ḳhudá ne insán aur haiwán ká maskan banákar apní ḳhúbí se suthráí ke sáth use árásta kiyá. *Aur Ḳhudá ne kahá, ki Zamín* narm aur shagúfadár *ghás ko*, jo aksar jaṟ se ugti, aur *bíj rakhnewále ságpát ko*, jo bíjoṉ se hotá, *mewadár daraḳht ko, jo apní jins ke muwáfiq mewa látá, jo zamín par áp meṉ bíj rakhtá hai, ugáwe. Aur aisá húá.* Na súraj yá chánd ke báis se, kyúṉkí we ab tak maujúd na húe the, balki Alláh ke hukm ke bamújib, zamín sabze se mulabbas ho gaí. Hanoz sirf us ke farmán hí se, na áftáb, yá mahtáb, yá hawá, yá bárish, yá kisí dúsre maḳhlúq kí taraf se, zamín sabzazár aur mewadár rahtí hai. "Bahímoṉ ke liye ghás, aur insán kí ḳhidmat ke liye sabzí wahí ugátá hai, táki wuh un ke liye zamín se gizá paidá kare; aur wain, jo insán ke dil ko ḳhush kartá hai, aur raugan se ziyáda chihre ko chamkátá hai; aur roṭí, jo insán ke dil ko tawánáí baḳhshtí hai," Zab. 104 : 14, 15. Ghás, aur ság, aur peṟ, in tínoṉ ke ek ek jins ke beshumár raqam haiṉ, jin ke daryáft karne meṉ ạlimoṉ aur fáziloṉ ne niháyat mihnat o mashaqqat khínchí haiṉ, aur ab tak we baḳhúbí mạlúm nahíṉ haiṉ. Har ek ke ugne, aur phúlne, aur phalne meṉ bhí bhed hote, jo insán ke tang idrák meṉ nahíṉ samáte haiṉ. Ai Yahowáh, terí sanạteṉ kyá hí bahut haiṉ! Tú ne un sab ko hikmat se banáyá. Gehún yá jau ke ek dáne meṉ aisí hikmat aur bhed haiṉ, jo fání insán kí daryáft se báhar haiṉ.

12. Alqádir ke kalám se tamám zamín par, jo pání meṉ se nangí niklí, sabz farsh fauran bichháyá gayá. Us ne kahá, aur aisá húá, *Aur zamín ne* narm, nayí,

konpal rakhnewálí aur shigúfa lánewálí *ghás ko,* jo aksar jaṛ se hotí, *ság ko, jo apní jins ke muwáfiq bíj rakhtá,* aur jo apní hí jins ke bíj se ugtá aur baṛh játá, *aur mewadár daraḳht ko, jis ká bíj us kí jins ke muwáfiq us men̤ hai, ugáyá. Aur Ḳhudá ne dekhá ki achchhá hai,* ki us kí marzí ke mutábiq sab kuchh ho gayá, aur ánewále jándár maḳhlúqát kí parwarish ke liye zamín málámál húí.

13. *Aur shám húí, aur subh húí, tísre din.*

Milton bárík aur dilsáz taur se is ká bayán kartá:

"He scarce had said, when the bare earth, till then
Desert and bare, unsightly, unadorned,
Brought forth the tender grass, whose verdure clad
Her universal face with pleasant green;
The herbs of every leaf, that sudden flowered,
Opening their various colours, and made gay
Her bosom, smelling sweet; and, these scarce blown,
Forth flourished thick the clustering vine, forth crept
The smelling gourd, up stood the corny reed
Embattl'd in her field, and th' humble shrub,
And bush with frizzled hair implicit. Last
Rose, as in a dance, the stately trees, and spread
Their branches, hung with copious fruit, or gemm'd
Their blossoms: with high woods the hills were crown'd;
With tufts the valleys, and each fountain side;
With borders long the rivers; that earth now
Seem'd like to heaven."

Jis ká tarjumá nazm men̤ yún̤ hai.

Hukm jab us ne diyá us dam tak ụryán̤ thí zamín̤,
Nangí aur bad shakl betartib wírán̤ thi zamín̤.
Narm ghás us par ugí aur sabzí se malbús húí,
Ḳhúbsúrat sabze se bankar gulistán̤ thí zamín̤.

Tab nabátát har tarah kí barg men̲ fauran khilí,
Rang i gúnágún̲ ko kholá aur shádán̲ thí zamín̲.
Ho gayá labrez barg o gul se ágosh i zamín̲,
Ták i pur ḳhosha nikal phailá to ḳhandán̲ thí zamín̲
Aur kadú gadráyá istáda húí galle kí nai,
Sáth ek tartíb ke mazrạ men̲ farhán̲ thí zamín̲
Ṭahníán̲ jháṛí kí aur búṭe kí jálídár thín̲,
Raqs ke ạzim the sab, sháhána sámán̲ thí zamín̲.
Naḳhl sab phailáe apní sháḳh i mewádár ko,
Jinke gúnágún mewon̲ se saná ḳhwán̲ thí zamín̲.
Jangal aur ṭílon̲ kí choṭí ko murassạ aur jaṛáú,
Bá shigúfa há o gul táj i zar afshán̲ thí zamín̲.
Jhunḍíon̲ se ḍhap gae wádí, aur ek ek chashme ke,
Hamkanár hokar kanáre júe sázán̲ thí zamín̲.
Barg o bar aur gul shigúfe mew o naḳhl o nabát,
Qudrat i Haqq yihan̲ talak Firdaus i sámán̲ thí zamín̲.

14. Yahán̲ tak paidáish ká ḳhúb intizám ho gayá thá. Buland pahár apní choṭí ásmán kí taraf uṭháte the, ụmda wádí árástagí men̲ daráz hotí, nahr aur bahr apní apní jagahon̲ men̲ rahte aur chalte the, nabát, aur farsh i zumurrudín, aur ḳhilạt i daraḳhtán kámil áráish ke sáth ban gae the. Ab kyá báqí hai? Ziyáda roshní cháhiye. Núr to húá, aur qaríb i fahm ásmání anwár bhí maujúd húe. Par buḳháron̲, kuháson̲, aur koharon̲, aur bádalon̲ ke báịs se, ab tak zamín par ba-ḳhúbí na chamke the. So chauthe roz Ḳhudá ne zamín ko in sabhon̲ se sáf kiyá, táki rú i zamín par ásmání anwár nazar áwen̲, aur apne apne maqsadon̲ ko baḳhúbí púre karen̲. Jis tarah ki us ne kahá, ki Ḳhushkí nazar áwe, (goyá ki insán tab maujúd ho-kar dekhtá), waisá ab kahtá, ki Ásmán men̲ anwár, goyá dekhnewále ko, dekh paren̲. *Aur Ḳhudá ne ka-*

há, ki Ásmán kí fazá men naiyir, núr ke maqám aur denewále, záhir *howen,* nazar áwen; we anwár, jo ásmán ke phailáo men hain, zamín ko roshan karen, *táki* zamín kí gardish se, jab tulú aur gurúb hote, *din aur rát men farq karen, aur we nishánon aur mausimon ke liye,* yane mausimon ke nishánon ke liye, goyá boái aur fasl ke nishán, *aur dinon aur barason ke liye howen;* táki mausim aur din aur baras un se muqarrar howen, aur malúm ho jáwen.

15. *Aur we,* agarchi zamín se niháyat dúr hain, tau bhí *ásmán kí fazá men* naiyir, yá anwár ke wasílon ke liye, záhir *howen, táki zamín par roshní bakhshen. Aur aisá húá;* us ká hukm fauran púrá húá. Sáre ásmání naiyir, agarchi niháyat azím aur dúr hain, tau bhí usí se maujúd húe, aur us ke farmánbardár rahte hain.

16. *Aur Khudá ne,* hukm i mazkúr ke muwáfiq, *do bare naiyir banáe,* yá muqarrar kie; do naiyir, jo harchand ki, apní haqíqí miqdár kí mutábiqat aur apní dúrí men, bará tafáwat rakhte hain, táham ásmán kí fazá men we donon nazar men bare malúm hote hain. Khudá ne ab unhen apne apne kháss mansab par thahráyá, yá muqarrar kiyá, ek *kalántar naiyir din kí hukúmat ke liye,* ki wuh apne tulú aur gurúb hone se, din kí tadbír aur wáqiát par goyá hákim howe; *aur* ek chhotá sá, yá *khurdtar naiyir rát kí hukúmat ke liye,* ki wuh bhí rát par malika howe; *sitáre* aur saiyáre *bhí,* yane un sabhon ko, jo sitáre se nazar áte hain, Khudá ne banáyá, aur farmayá ki zamín par chamken.

17. *Aur Ḳhudá ne unheṉ ásmán kí fazá meṉ* chamakne *diyá; táki zamín par roshní baḳhsheṉ.*

18. *Aur ki din aur rát* ke kámoṉ aur wáqiát *meṉ hukúmat* aur bandobast *kareṉ; aur ki núr aur táríkí ke bích meṉ farq kareṉ,* ujále ko andhere se judá kareṉ. *Aur Ḳhudá ne dekhá ki achchhá hai,* ki us kí marzí púrí húí.

19. *Aur shám húí, aur subh húí, chauthe din.* Shám pahle húí, so wuh chhoṭá naiyir, yạne chánd, aur sitáre aur saiyáre pahle chamakne lage. Rát kí malika pahle zamín par jalwagar ho gaí, bạd us ke din ká bádsháh apní sárí sháhána hashmat ke sáth barámad húá, aur pahlawán kí tarah maidán meṉ dauṟne se ḳhush hotá thá, Zab. 19: 5.

Baṟe naiyir i mazkúr, yạne áftáb, ká qutr qaríb chár lákh beális hazár pánch sau kos hai, aur kura i zamín ká qutr tín hazár nau sau chhappan kos; so áftáb ká qutr, banisbat zamín ke, ek sau bárah gúná baṟá hai, aur súraj ká miqdár aur andáza, banisbat zamín ke, chaudah lákh gúná hai. Máhtáb, jo chhoṭá sá naiyir i mazkúr, zamín se ek lákh unís hazár kos dúr hai, so agar súraj ká madár zamín ke ausat meṉ howe, to us kí chároṉ taraf kí sath, banisbat chánd ke daur ke, zamín se do gúná dúr hotí. Yúṉ sábit hai, ki haqíqat meṉ áftáb naiyir i ạzam hai. Wuh to zamín se chár karoṟ sattar lákh kos dúr hai. Agar ek buḳhárí gáṛí, yaháṉ se rawána hokar, das kos ghanṭe ghanṭe barábar chaltí rahe, pánch sau barasoṉ meṉ súraj tak na pahunchegí. Har sál zamín súraj ke chaugird ek daur

kartí hai; yún súraj mausimon, yane sardí aur garmí, rabí aur kharíf, ká nishán, aur barason ká nishán bhí hotá hai. Us daur men sál ba sál zamín tís karor kos chaltí; yane ek din men áṭh lákh bís hazár kos, ek ghanṭe men chauntís hazár kos, ek pal men do sau pachás kos, aur har dam qaríb áṭh kos; yane, banisbat top ke sab se tezrau gole ke, sáṭh guná jaldí chaltí hai. Kura i zamín bhí apne mihwar par gardish kartá hai, isí tarah áftáb pai dar pai záhir aur gáib hotá hai; yún áftáb dinon ká nishán bhí hai. Máhtáb, chhoṭe se naiyir, ká qutr ek hazár assí kos hai, yane, ba miqdár zamín ke, unchás guná chhoṭá, so áftáb aur máhtáb ke andáze men kaisá bará tafáwat hai! Tau bhí wuh zamín se sirf ek lákh unís hazár kos dúr hai, hálánki áftáb chár karor sattar lákh kos. Isí báis se donon ká miqdár qaríb barábar nazar átá hai. Par un kí roshní men bará farq hai. Chánd kí roshní súraj kí roshní se na sirf kam, balki us kí súraj hí se miltí, aur zamín par aks i afgan hotí hai. Chánd zamín ke chaugird sawá satáís din, yá qaríb ek mahíne, men daura kartá, yún wuh bhí mausimon ká nishán hai. Sitáre, jo sab Khudá kí dastkárí hain, so beshumár hain. Un men baze saiyáre kahláte hain, (Angrezí men *planets*, yá Yúnání men πλανηται), is báis se ki we ásmán men hamesha, aur sitáron ke muwáfiq, ek hí jagah nazar nahín áte hain. We bhí, zamín kí mánind, áftáb ke chaugird, jo sab ke bích men hai, daura kiyá karte hain; un men se do, Utárid aur Zuhra, áftáb ke qaríbtar hain, aur báqí jo hain, yane Mirríkh, Mushtarí, Zuhal aur Uránas, zamín kí banisbat, súraj se ziyáda

dúr haiṉ. Uráuas súraj se nauve karoṛ kos dúr hai, aur us ká daur aisá ạjíb baṛá hai, ki ek bukhárí gáṟí, agar bís hazár baras tak ghanṭe ghanṭe das kos barábar chaltí rahe, to ek hadd se sídhe us pár na pahunchegí. Sir William Harschel Sáhib ne, san 1781 Í̥sawí meṉ, pahle is saiyáre ko dúrbín se dekhá, is sabab se is ká nám bhí Harschel kahlátá hai. Bạd us ke chár aur chhoṭe se saiyáre, jin ke daur Mirríkh aur Mushtarí ke dauroṉ ke bích meṉ haiṉ, daryáft húe, jin ke nám Síríz, Pállas, Juno, aur Vesta haiṉ; in meṉ se Síríz san 1801 Í̥sawí meṉ pahle dikhái diyá, Pállas san 1802 Í̥sawí meṉ, Juno san 1804 Í̥sawí meṉ, aur Vesta san 1807 Í̥sawí meṉ. Phir san 1846 Í̥sawí meṉ, ek baṟá saiyára, jis ká nám Neptune rakhá gayá, Gálle Sáhib ne shahr i Berlin meṉ daryáft kiyá; jo súraj se ek sau chálís karoṟ kos dúr hokar, us ke girdágird daur kartá; jis par se agar top chhoṟí jáwe, to áftáb tak us ká golá chha sau baras meṉ na pahunchegá; aur jis ke daur ke ek hadd se agar bukhárí gáṟí rawána hokar, das das kos barábar ghanṭe ghanṭe chaltí rahe, tau bhí tís hazár baras meṉ sídhí us pár, dúsrí hadd tak na pahunch sakegí. Us ká qutr bhí pachás hazár kos hai, aur, banisbat zamín ke, wuh aṟhái sau guná baṟá hai. Bạd us ke aur saiyáre bhí daryáft kiye gae haiṉ, yạne, Astræ san 1845 Í̥sawí meṉ, Flora 1847 meṉ, Iris 1847, Metis 1848, Hebe 1847, Hygeia 1849, Parthenope 1850, Victoria 1850, Egoria 1850, aur Irene san 1851 Í̥sawí meṉ. Aksar ạlim gumán karte haiṉ, ki ye das saiyáre Mirríkh aur Mushtarí ke dauroṉ ke bích meṉ apná daur áftáb ke girdágird karte haiṉ. Zú-zanab, yạne

dumbáladár saiyáre, jo áftáb ke girdágird daur karte, niháyat ạjíb hain. Un kí dum kabhí kabhí chha karor sáṭh lákh kos lambí hai: agar wuh dum kura i zamín par lapeṭí jáwe, to pánch hazár pech hogí. We kabhí áftáb se ek sau assí kos dúr daur karte hain. Ab zarra mạlúm kiyá cháhiye, ki áfrínish ká kám kaisá bayán se báhar hai. Saiyáron ko chhorke sitáron yá sawábit par, jo ásmán men ek hí nisbat ápas men hamesha rakhte, agar liház karen, to un kí intihá kahán páwenge? Yaqín nahín ho saktá, ki we zamín se haqíqat men kitní dúr hain, par itná to beshubha mạlúm húá hai, ki sab se nazdíktar sitára zamín se ek padam kos se ziyáda dúr hai. Súraj kí kiran, jo ek dam men chhánwe hazár kos chaltí, aur súraj se zamín tak qaríb bís pal men pahunchtí, itní dúr, yạne zamín se sab se nazdíktar sitáre tak, sárhe tín baras men bhí na pahunchegí. Agar sitáron ke sab se qaríbtar aisí dúr hain, to áfrínish kí hadd kahán milegí? Bạze sitáre yá sawábit to aisí dúr hain, ki kaí hazár baras zarúr honge, táki un kí roshní kí kiran zamín tak pahunchen. Yih bhí mạlúm húá hai, ki un men se har ek áftáb hai, jis ke chaugird aur saiyáre ghúmte hain. Aur un ká shumár kaun insán kar saktá hai? Jab Harschel Sáhib ne apní dúrbín lagáí, to páo ghanṭe ke ạrse men, un kí nigáh ke sámhne, ek lákh solah hazár sitáre, yạne itne áftáb, guzar gae. Humboldt Sáhib kahte, ki bagair dúrbín ke ham apní ánkhon se áṭh hazár sitáre ásmán men dekh sakte hain, par dúrbín kí madad se sirf majarrat, yạne kahkashán men, ek sau assí lákh sitáre mahsúb húe hain. To tamám maujúdát men kit-

ne honge! In sabhon̲ ká Ḳháliq "sitáron̲ ká shumár batlátá hai, aur un ká judá judá nám rakhtá hai," Zab. 147: 4. Hamáre Ḳháliq kí ạzmat aur us ke sáre kám kaise ạjíb! Ye sáre ásmán, sitáre samet jo nazar áte, aur we bhí jo aisí dúr hain̲ ki nazar se gáib rahte, usí ke háth kí sanạten̲ hain̲, aur us se mahfúz rakhe játe hain̲. Insán kaisá zarra hai! "Jab main̲ tere ásmánon̲ par, terí dastkáríon̲ par, chánd aur sitáron̲ par, jo tú ne banáe hain̲, dhiyán kartá hún̲: to insán kyá hai, jo tú us kí yád kare, aur ádamzád kyá, jo tú us par mutawajjih ho?" Zab. 8: 3, 4.

Ibrí lugat men̲ súraj ke nám kí sahíh mạní *ḳhidmatguzár* hai, (שֶׁמֶשׁ, Arabí شمس); kyún̲ki ạlam par, aur saiyáron̲ par roshní dene men̲, wuh Ḳháliq aur Parwardigár kí ḳhidmat kartá hai. Is nám se yih ishára miltá hai, ki insán us kí parastish na kare. Shams na sirf Alláh ká, balki Alláh ke hukm se, insán ká bhí ḳhidmatguzár hai. Tau bhí qadím se bahutere mulkon̲ ke báshinde áftáb kí, aur sáre ijrám i falakí kí parastish kí taraf máil rahe. Misr ke tamám mulk men̲ áftábparastí järí thí. Súraj ká nám us mulk kí aglí zabán men̲ *Re* thá, jis ke sámhne agar harf *Pi* (yạne Al) rakhá jáwe, to *Pire* ho játá, jaisá Memphis men̲ yih nám *Φρη*, *Phre* likhá húá hai, yạne, As-shams. Yihí agle Misr ke bádsháhon̲ ká nám bahut ạrse tak rahá; (Baibal men̲ פַּרְעֹה, Qurán men̲ فرعون); aur ab us mulk ke taswírí ḳhutút men̲ un agle sháhon̲ ká laqab Ibn i Áftáb, yá Súrajputr, miltá hai. Ḳhusúsan qadím Misr ke ek shahr men̲, jis ká nám Yúnání muarriḳhon̲ ne Heliopolis (yạne, Shamsábád, yá Bait-us-shams)

rakhá, súraj kí pújá kí játí thí. Herodotus apní dúsri kitáb ke unsaṭhweṉ báb meṉ kahtá, ki us shahr meṉ har sál, súraj kí pújá meṉ, Misrí log baṟá parab mánte the; aur phir (2: 63), ki us mele meṉ us but ke Bráhman log, yá Súrajputr, pújá meṉ baṟá dangá fasád macháte, yaháṉ tak ki un meṉ láṭhíáṉ chaltíṉ aur khopṟíáṉ ṭúṭtí thíṉ. Arám, aur Arám-i-naharain, aur Bábul, aur un sab mulkoṉ meṉ, jo Yahúdiyá ke ás pás the, ajsám i samáwí kí, ḳhusúsan áftáb aur mahtáb kí parastish bahut járí thí, aur Ḳhudá kí ḳháss ummat Isráel, agarchi us ne unheṉ is gunáh se manạ kiyá, aur bahut dhamkíáṉ aur sazá bhí is gunáh ke báịs se un ko dí, tau bhí we bár bár is qism kí butparastí meṉ phaṉs gae. I'rán meṉ bhí qadím se áftáb-parastí, aur átash-parastí járí rahí. Herodotus, jo aisá qadím muarriḳh hai, ki tawáríkh ká Báp kahlátá hai, apní tawáríḳh kí pahlí kitáb ke 131 báb meṉ, I'ráníoṉ, yá agle Fársíoṉ kí bábat yúṉ kahtá: *Θύουσι δε ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ γῇ καὶ πυρὶ καὶ ὕδατι καὶ ἀνέμοισι*; yạne, "A'ftáb, aur Mahtáb, aur Zamín aur A'g, aur Pání, aur Hawá ke liye qurbán guzránte haiṉ." Agle Fársí, agle Hindúoṉ ke muwáfiq, yúṉ na sirf ajrám i samáwí, balki ạnásir kí bhí parastish karte the. Strábo, apní Jugráfiya kí 15 kitáb ke tísre báb meṉ, un ká bayán yúṉ kartá: *Θύουσι δὲ ὲν ὑψηλῷ τόπῳ, τὸν οὐρανὸν ἡγούμενοι Δία· τιμῶσι δε καὶ Ἥλιον, ὅν καλοῦσι Μίθρην· καὶ Σελήνην, καὶ Ἀφροδίτην, καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδωρ*; yạne, "Unchí jagah par we qurbán guzránte haiṉ; ásmán ko Indra jánte: aur A'ftáb kí, jise we Mithra kahte, aur Mahtáb, aur Ratí, aur A'g, aur

Zamín, aur Hawá, aur Pání kí parastish karte haiṉ." Veda se mạlúm hotá hai, ki agle Hindú Indra kí, aur Ág yá Agní kí, aur Zamín yá Adite kí, aur Hawá yạne Váyu aur Marutoṉ kí, aur Áftáb kí parastish karte the, jise we bhí Mitra kahte the. Rig-Veda meṉ bár bár Súrya, yá Savitṛí, ká nám liyá játá hai, yạne, ki wuh apne parastish karnewálon ko barakateṉ detá; ki wuh núr ká chashma hai, ásmán aur zamín ke bích meṉ baṛí tezrauí se chaltá, ek rath par jise do safed páṉw-wále ghoṛe khínchte; ki wuh koṛhíoṉ ko change kartá; ki us kí áṉkh aur us ke háth sone ke haiṉ, wagaira.

Rig-Veda ke pahle ashṭaka ke báísweṉ súkta meṉ Savitṛí, yá Súraj kí pújá yúṉ hai:

हिरण्यपाणिमूतये सवितारमुप ह्वये ।
स चेत्ता देवता पदम् ॥
अपां नपातमवसे सवितारमुप स्तुहि ।
तस्य व्रतान्युश्मसि ॥
विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधसः ।
सवितारं नृचक्षसम् ॥
सखाय आनिषीदत सविता स्तोम्यो नु नः ।
दाता राधांसि शुंभति ॥

"Maiṉ apní rakhshá ke liye Súraj ko pukártá húṉ, jo mujh ko dene ke liye háth meṉ soná rakhtá hai; wuh jajmán ke pahunchne kí jagah batátá hai."

"Hamárí rakhshá ke liye Súraj kí tạríf karo, jo pání ko sukhátá hai; ham us kí pújá karne cháhte haiṉ."

" Ham Súraj ko pukárte haiṉ, jo roshní aur har ek tarah ká dhan ádmíoṉ ko detá hai."

" Ai dosto, baiṭho; Súraj beshakk ṭaríf ke láiq hai; kyúṉki wuh dhan detá hai."

Phir usí ashṭaka ke chaubísweṉ súkte meṉ yúṉ hai:

अभि त्वा देव सवितरीशानं वार्य्याणाम्। सदावन्भागमीमहे। इत्यादि॥

" Ai Súraj, hamesha ke rakhwál, ham tujh se rakhshá mángte haiṉ, jo dhan ká málik hai," wag.

Phir usí ashṭaka ká paintíswáṉ súkta bilkull Súraj kí pújá meṉ hai. Ríshí Hiraṉyastúpa pahle Ág, aur Mitra, aur Varuṇa, aur Rát kí rakhshá mángke Súraj kí panáh ke liye bahut duạ́ mángtá hai:

ह्वयामि देवं सवितारमूतये।
आ कृष्णेन रजसा वर्त्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च।
हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन्॥
याति देवः प्रवता यात्युद्वता याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम्। आ देवो याति सविता परावतोऽपविश्वा दुरिता बाधमानः॥ इत्यादि।

" Maiṉ Súraj deo ko, apní rakhshá ke liye pukártá húṉ."

" Ákás márag meṉ, sone kí rath se ghúmtá, dewoṉ aur ádmíoṉ ko, apní apní jagah par muqarrar kartá, aur lokoṉ ko dekhtá, wuh chalá játá hai."

" Wahí deo Súraj, jo ṭaríf ke láiq hai, do sufed gho-

ron̲ se, úpar aur níche chaltá: yahán̲ dúr se ákar sab pápon̲ ko miṭátá hai," wag.

Phir, usí ashṭaka ká pacháswán̲ súkta Rishí Praskaṇwa se Súrya, yá Súraj, kí ṭaríf men̲ bilkull likhá húá hai. Us se sirf tín richa, yá ek tricha, main̲ detá, jin ke bishai men̲ yih kathá hai, ki Praskaṇwa un ke kahne ke sabab korh̲ se pák ho gayá; aur is mantra ke phúnkne se Saunaka kahtá, ki páp, aur rog, aur bikh dúr ho játá, aur is lok men̲ sukh aur parlok men̲ mukt hogá. Wuh ạjíb dawáí yá ịláj yih hai:

उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम् ।
हृद्रोगं मम सूर्य्य हरिमाणं च नाशय ॥
शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि ।
अथो हारिद्रवेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि ॥
उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह ।
द्विषन्तं मह्यं रंधयन्मो अहं द्विषते रधम् ॥

"Ai Súraj, mihrbán roshní denewále, jo áj tulụ́ hokar ásmán men̲ charh̲tá, mere dil ke rog aur badan kí hariyálí dúr kar."

"Mere badan kí hariyálí totáon̲ aur main. áon̲ men̲ aur haritál per̲ men̲ rakh."

"Yihí Áditya, (yạne Súraj), apní sárí qudrat se mere dushman ko halák kartá tulụ́ húá hai; kyún̲ki main̲ apne dushman ká muqábala nahín̲ kar saktá."

Jo koí is ịláj, yạne mantra, kí ázmáish, apne rog ke liye, karne cháhtá, to na Sanskrit múl, balki is tarjuma kí báton̲ ká jap kare. Phir, pahle ashṭaka ká ek

sau pandrahwáṉ súkta bilkull Súrya, yá Súraj, kí taríf meṉ hai. Kautsa Rishí pahlí richa meṉ yúṉ kahtá:

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।
आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥

"Kiranoṉ kí baṛí jamáat udai húí, Mitra, Varuṇa, aur Agní kí áṉkh, yaṇe Súraj, jagat ká átmá, jis ne apní roshní se ásmán, aur zamín, aur ákás ko bhar diyá." Sáyaṇácharya, apní ṭíká meṉ, kahtá, ki Súraj jagat ká átmá is sabab se kahlátá hai:

स हि सर्वस्य स्थावरजंगमात्मकस्य कार्यवर्गस्य कारणम् ।

yaṇe, "ki wuh sab ká, kyá chaltá, kyá nahíṉ chaltá, káran yá paidákarnewálá hai". Phir Súraj kí púja gáyatrí meṉ hai, jo sabhoṉ ko maḷúm hai:

ओं भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

Yaṇe, "Om! Bhúm! A'kás! Swarg! Ham us tejmán Savitrí, yá Súraj, ki iláhí roshní par dhyán karte haiṉ; wuh hamáre dil kí rahnumáí kare." Yih ajíb Gáyatrí, jis ke bahut bakne se sampúrṇ mukt miltí hai, so Rig Vedá ke tísre ashṭaka kí chauthí adhyáye meṉ miltí hai. *Om pranawa*, yaṇe, baṛí taríf kahlátí hai. *Ayam* se *avam* hai, *avam* se *om*; yúṉ *om*, yaṇe, *ayam* kí maṇí *wahí* hai. *Bhur-bhuwah-swah*, ye báteṉ *vyáhriti* kahlátí haiṉ, yaṇe jin meṉ sab kuchh mundaraj hai. Is mantra ke japne se, Manu aur Skanda Purán aur Súrya Náráyaṇa Upanishad ke muwáfiq, sab se kharáb gunáh fauran miṭ játe, is dunyá meṉ niháyat baṛí bara-

katen miltí hain, aur abadí naját hásil hotí hai ; *gáyantam tráyate* (wuh apne gánewále kí rakshá kartí), is sabab se us ká nám gáyatrí hai. Jo súraj ke sámhne baiṭhke gáyatrí ká jap kartá, so ḳhauf aur bímárí se chhúṭ játá, aur har tarah ká fáida, is dunyá men aur ạqibat men, pátá hai. Agar is ká fáida aisá baṛá hotá, to kyún súdron aur malichhon ko us ká japná rawá nahín, táki we bhí sab ekáek bráhman ho jáwen, aur mukt páwen? Jo banánewále ko, jo har kahín maujúd hai, chhoṛkar, banáí húí chíz ko pújtá, yạne, súraj ko, jo ham se chár karoṛ sattar lákh kos dúr hai, sohí mubárak! Phir, Veda men súraj ke do beṭon, yạne, Aswínon se, bahut duạ kí játí hai. Jab súraj ne ghoṛe, yá aswa, ká rúp dhará, tab ye do beṭe, jo hamesha jawán aur ḳhúbsúrat aur dewtáon ke hákim bhí hain, us se paidá húe. U'par kí áyaton aur un kí tafsír par liház karne se sábit hogá, ki súraj kí pújá kaisí ạjíb gaflat o nádání aur baṛá gunáh hai.

Ḳhudá ne yih dekhkar ki insán ká dil ajrám i samáwí kí parastish kí taraf aisá máil hotá hai, aur ki haqíqat men qadím Misrí, aur Arámí, aur I'rání, aur Hindú log is qism ke butparast the, apne bande Músá kí mạrifat se apní ḳháss ummat ko farmáyá : "Pas tum áp se bahut ḳhabardár raho, ... na ho ki tum ásmán kí taraf ánkhen úpar karo, aur A'ftáb, aur Mahtáb ko, aur ásmán ke beshumár sitáron ko dekhke maftún ho jáo, aur unhen sijda karo, aur un kí bandagí karne lago, jinhen Yahowáh tumháre Ḳhudá ne sárí qaumon ke liye, jo ásmán ke níche hain, paidá kiyá hai," Istisná, 4 : 15, 19.

Qadím Ạrabí bhí, Íráníon ke muwáfiq, ajrám i samáwí kí parastish karte the, chunánchi Muhammad, jis ne Tauret ko kuchh suná aur paṟhá thá, Qurán men bár bár apne hamwatanon ko, is kitáb i paidáish se nasíhat aur tạlím detá rahá, jaisá ki Súra i Faslat, (yá Aqwát), 37 ; Súra i Ịráf, 55 ; Súra i Yúnas, 5 men likhá hai:

لا تسجدوا للشمس ولا للقمر واسجدوا الله الذی خلقهن
ان كنتم اياه تعبدون * * * ان ربكم الله الذي خلق
الشمس والقمر والنجوم مسخرات بامره الا له الخلق
والامر تبارك الله رب العالمين ***هو الذي جعل
الشمس ضياء والقمر نورا وقدره منازل لتعلموا عدد
السنين والحساب

“Sijda na karo súraj ko, aur na chánd ko ; aur sijda karo Alláh ko, jis ne un ko banáe, agar tum usí ko pújte ho...... Tumhárá Rabb Alláh hai, jis ne banáe súraj aur chánd, aur táre kám lage us ke hukm par; sun lo, usí ká kám hai, banáná, aur hukm farmáná, baṟí barakat Alláh kí jo sáhib sáre jahán ká........ Wahí hai, jin ne banáyá súraj ko, aur chánd ko ujálá, aur ṭhabaráín us ko manzilen, to pahcháno gintí barason kí.”

Nizámí.

فرازندۂ کوکب تابندک   برآرندۂ رستنیها زخاک

Jámí.

فلک را انجمن افروز زانجم   زمین را زیب انجم ده بمردم

20. Zamín farhat-baḳhsh makán baḳhúbí árásta ho gaí, par ab tak us ke koí báshinde na the. Par aur do din ke ạrse men̲ wuh bilkull ábád ho gaí. Pánchwen̲ din pání aur hawá ke rahnewále ban gae, 20—23. Ḳhudá ke hukm se tamám pání jándár jhunḍon̲ se goyá rawán̲ húe. *Aur Ḳhudá ne kahá,* iráda kiyá, *ki pání rengnewále jándár se bhar jáen̲,* yạne, pání rengnewálon̲ kí afzúní se goyá áp hí rengen̲, baṛe aur chauṛe daryá men̲ beshumár chhoṭe baṛe jánwar rawán̲ howen̲, aur baṛhte rahen̲; *aur parande,* uṛnewále, *uṛen̲ zamín ke úpar, ásmán kí fazá,* yá phailáo, *ke rú par,* yạne, jis tarah ki parande uṛne men̲ insán ko nazar áte hain̲, goyá ákás ke rú par uṛte hain̲. Ḳhudá ne farmáyá, ki machhlí aur chiṛiye wujúd men̲ áwen̲; ki pání ke báshinde afzúní se howen̲ aur chalen̲, aur hawá ke parande uṛen̲; aur Qádir i Mutlaq ká hukm fauran púrá húá.

21. *Aur Ḳhudá ne ạzím daryái jándáron̲ ko,* aise baṛe aur zoráwar, ki un ke márne se mazbút jaház ek lahze men̲ ṭúṭ játe, *aur har* qism ke *rengnewále jándár ko, jin se pání bhar gae,* aur goyá rengne lage, *un kí jins ke muwáfiq, aur har qism ke parande ko us kí jins ke muwáfiq paidá kiyá. Aur Ḳhudá ne dekhá, ki achchhá hai,* ki us kí marzí púrí húí, aur us ke iráde ke muwáfiq hawá aur pání jándáron̲ se bharpúr ho gae.

22. *Aur Ḳhudá ne unhen̲,* machhlíon̲ aur parandon̲ ko, *barakat dí,* bar̲hne kí táqat baḳhshí, yih *kahke, ki Phalo aur baṛho, aur pánion̲ ko samundaron̲ men̲ bhar do; aur parande zamín par baṛh jáwen̲.* Is barakat ke báịs se hawá aur pání beshumár chhoṭe baṛe jándáron̲ se ab tak bhare rahte hain̲. Machhlíán̲ ạjíb kasrat se phailtí aur baṛhtín̲ hain̲. Bạzí qismon̲ kí ek mádín ke peṭ men̲ sár̲he tín lákh anḍe gine gae; bạzíon̲ men̲ pánch, chha lákh; bạzíon̲ ke peṭ men̲ pandrah lákh anḍe mile hain̲; aur ek qism kí machhlí hai, jis ká nám Angrezí men̲ *cod* hai, jis kí ek mádín ke peṭ men̲ nauwe lákh anḍe gine gae hain̲. Roz ba roz daryá se aur har nadí se bhí beshumár chhoṭí baṛí machhlíán̲ pakr̲í játín̲ hain̲, tau bhí pání har waqt un se bhará rahtá hai. Ạ́limon̲ ne yih bhí daryáft kiyá hai, ki pání ke ek búnd men̲ kai hazár chhoṭe jándár hain̲. Phir, parandon̲ ko bhí Iláhí barakat, yạne bar̲hne kí táqat, baḳhshí gaí. Bạzí qism kí chir̲iyon̲ ke jhunḍ aise bar̲e hain̲, ki un ká shumár nahín̲ ho saktá. Amerika men̲ ek qism ke kabútar aise bakasrat hain̲, ki ek Sáhib ne un ke ek jhunḍ ko dekhá, jis kí qatár kí chaur̲áí ádh kos kí thí, aur lambái aisí baṛí, ki agarchi har kabútar ek pal men̲ pánch kos ur̲tá thá, tau bhí tamám jhunḍ chár ghanṭe tak sídhá áge guzartá chalá gayá. Sáhib ne is ke mutábiq hisáb kiyá, ki us ek jhunḍ men̲ do sau karoṛ do lákh aur pachás hazár kabútar the. Dúsrí qism ke parandon̲ ke jhunḍon̲ men̲ pandrah karoṛ chir̲iyen̲ giní gaí hain̲. Bahut aur qism kí, har mulk men̲ hain̲, jin ká shumár sirf padamon̲ men̲ ho saktá hai. Ḳhudá kí hikmat kaisí gunágún, aur kaisí qudrat us kí us barakat men̲, yạne

"Phalo, aur barho, aur samundar ke páníon ko bharo, aur parande zamín par barh jáwen!"

23. *Aur shám* aur rát *húí, aur* bad us ke *subh* aur din *húá, pánchwen din.*

24. Hawá aur pání, bayán i mazkúr i bálá ke mutábiq, rahnewálon se bhar gae the, par ab tak khushkí ke koí báshinde nahín the. Chhathe din ye sab ban gae, 24—31; aur zamín se paidá húe. Adam se, aur zamín se, unhen paidá karná, Qádir i Mutlaq ke nazdík donon yaksán hain, kyúnki zamín men kuchh ján nahín, ki wuh jándáron ko súrat aur zindagí aur táqat bakhshe. *Aur Khudá ne kahá, ki Zamín nafs i zinda,* jítí ján, har tarah ke jándár, *apní apní jins ke muwáfiq,* apne men se *áne dewe:* yane, *mawáshí,* aur har qism ke chárpáye chhote bare jánwar, ghás khánewále, jugálí karnewále, aur jo gharele bhí ho sakte; *aur rengnewále,* na sirf kíre makore, balki har tarah ke sámp jin ke pair nahín, aur unhen bhí jin ke pair hain, maslan girgit, yá chhipkalí, aur aisí aisí qism ke, jo zamín par rengte malúm hote hain; *aur zamín ke,* yane janglí, *jánwar,* jin kí ján barí tez, jo chálák, aur mazbút, aur zoráwar hain, jin men darindon ká bhí tasauwar hai,—Khudá ne kahá, ki Ye sab, mawáshí, rengnewále, aur janglí jánwar, zamín se paidá howen. *Aur aisá húá.*

25. *Aur* yún, bawisátat apní hí qudrat aur hukm ke, aur zamín se, *Khudá ne zamín ke jánwar,* janglí, tezrau, zoráwar, darinde hone ke qábil, *us kí jins ke muwáfiq; aur mawáshí,* charinde chárpáye, jaise ghore, háthí, únt, aur jugálí karnewále bhí, jaise khargosh, bher bakrí, gáe bail,—in sab qism kí mawáshí, *us kí*

jins ke muwáfiq; aur miṭṭí ke rengnewále, kíṛe makoṛe, sámp, aur chhipkalí, wag. *ko, us kí jins ke muwáfiq*—in tín qismon, yạne janglí jánwar, mawáshí, aur rengnewále ko Ḳhudá ne zamín se banáyá. *Aur Ḳhudá ne dekhá ki achchhá hai,* ki us ke iráda ke mutábiq sab durust húá. So is chhaṭhe din men zamín ke sáre jánwar, yạne, mawáshí, janglí, aur rengnewále, ba qudrat i Iláhí, zamín se paidá húe. Pahlí qism gharelá, yạne aise jo pálú hone ke qábil the, kyúnki tab tak koí ghar na thá; dúsrí qism men aisí sírat, súrat, panje, dánt, wagaire, ki darinde hone ke qábil the, kyúnki ḳhiláf i qiyás hai ki insán kí bargashtagí se peshtar koí jánwar haqíqat men darinde aur ḳhúnrez hon. Zamín ke har qism ke rengnewále, jo miṭṭí par rengte, chhaṭhe din paidá húe. Pánchwen din pání ke sáre rengnewále paidá húe, jin men bạze marqúm hain, maslan jo zamín aur pání, donon men, jaise kai qism ke sámp, menḍak, jonk, wagaire rahte hain. Sab chhoṭe kíṛe makoṛe uṛnewále bhí us pánchwen din paidá húe. Un ke siwá sab ke sab aur, jo ḳhushkí par rengte, is chhaṭhe din, ba hukm i Iláhí, zamín se wujúd men áe. Bạze baṛe jánwar, maslan ghaṛiyál, aur daryáí ghoṛe, pání men aur zamín par bhí rahte hain, jin kí paidáish pánchwen din húí, yạne jab Ḳhudá ne un "baṛe daryáí jándáron" ko (á. 21) paidá kiyá.

Manú apne Sanghitá men kahtá, ki Ḳhudá ne merí, (yạne Manú) ke wasíle se sab kuchh paidá kiyá. Us Sanghitá ke muwáfiq Ḳhudá ne pahle Manú ko paidá kiyá; tab Manú se paidáish ke das putr paidá húe, jin

se tamám ạlam ban gayá. Jánwaron̲ kí paidáish ká bayán, jo un das putron̲ ke háth se bane, yún̲ hai:

यक्षरक्षः पिशाचांश्च गन्धर्वाप्सरसोऽसुरान् ।
नागा न्सर्पा न्सुपर्णांश्च पितॄणां च पृथग्गणान् ॥
विद्युतोऽशनिमेघांश्च रोहितेन्द्रधनूंषिच ।
उल्कानिर्घातकेतूंश्च ज्योतींष्युच्चावचानिच ॥
किन्नरान्वानरान्मत्स्यान् विविधांश्च विहङ्गमान् ।
पशून्मृगान् मनुष्यांश्च व्यालांश्चोभयतोदतः ॥
कृमिकीटपतङ्गांश्च यूकामक्षिकमत्कुणम् ।
सर्वं च दंशमशकं स्थावरं च पृथग्विधम् ॥

Yạne, "Jakh, rákshas, pisách, gandharb, apsare, asúr; nág, sarp, suparn̲ (garuṛ), aur Pitaron̲ kí prithak gaṇ; bijlí, bajr, megh, Indra kí dhanuk, ulká (lúkh), nirghát, ket, aur únche níche jot, (chhoṭe baṛe táre); kinnar, bánar, machh, bibid bihangam (bhánt bhánt kí pakshí), pasú, mrig, manush, ubhayatodat byál (aherí pasú jin ke úpar níche bhí dánt hain̲); kirm, kíṭ, patang, yúká (jún̲), makshiká (makkhí), matkurn̲ (pissú), sarb ḍan̲s (sab ḍán̲s), aur masá (machchhar), aur náná bhánt ke stháwar, (yá achal.)" Manú kahtá, ki mere hukm se un pitaron̲ ne in sabhon̲ ko banáyá. Phir, Vishnú Puráṇa ke pahle an̲s kí pánchwín̲ adhyáe men̲ yún̲ likhá hai:

ततः स्वच्छन्दतोऽन्यानि वयांसि वयसोऽसृजत् ।
अवयो वक्षसश्चक्रे मुखतोजाः स सृष्टवान् ॥
सृष्टवानुदराद्गांश्च पार्श्वाभ्यां च प्रजापतिः ।

पद्भ्या मश्वान्स मातंगान् सरभान्गवयान्मृगान् ।
उष्ट्रानश्वतरांश्चैव न्यंकूनन्यांश्च जातयः ।
श्चौषध्यः फलमूलिन्यो रोमभ्य स्तस्य जज्ञिरे ॥

Yạne, "Tab (Brahmá ne) apní swádhínatá se chiriyon ko apne vayas (sarír kí avasthá bisekh) se utpann kiyá; bheṛon ko apní chhátí se; bakríon ko mukh se us ne banáyá; peṭ aur pánjar se gáeon ko; pairon se ghoṛon ko, háthíon, sarabhon, gavayon, mirgon, úntọn, ḳhachcharon, kále mrigon, aur anek bhánt ke játon ko banáyá: phalmúl-wále aukhadh us ke sarír ke rom se ug gae." Manú kahtá, ki main ne apne hukm se, aur un das pitaron ke háth se yih sab sansár paidá kiyá. Lekin Parásara Vishnu Puráṇa men kahtá, ki usí kalpa aur usí samai men Brahmá ne apní hí swádhínatá, aur apne badan se sab kuchh paidá kiyá. In donon kí báton men iḳhtiláf hai, so kis ko mánná cháhiye?

26. Ab sirf ek maḳhlúq báqí rahá, táki kár i áfrínish saranjám páwe. Hanoz wuh ḳháss aur buzurg báshinda, jis ke liye yih ḳhush-intizám makán árásta kiyá gayá, maujúd na húá thá. Biliwaz us farmán ke, ki "Insán howe," mutábiq us hukm ke, ki "Núr howe," Ḳháliq ul ạlamín goyá ek sanjída muqaddame men saláh kartá hai. Taslís ke tín aqnúm, Báp, Beṭá, aur Rúh i Quds insán kí paidáish men maslahat karte, aur muttafiq hote hain. *Aur Ḳhudá ne kahá, ki Ham,* ek Ḳhudá aur tín aqnúm, *A'dam ko apní súrat men misl apní musliábahat kí,* ruhání ḳhássíyat men apní mánind, ạrif, rást, aur quddús, *banáwen: aur we,* baní A'dam, hamárí mánind, aur goyá hamáre qáim-maqám hokar,

samundar kí machhlí par, aur ásmán ke parinde par, aur mawáshí par, aur sárí zamín par, aur sab rengnewálon̲ par, jo zamín par rengte hain̲, hukúmat karen̲, A'dam kí aulád is tamám asfal dunyá kí hákim howe. Ḳhudá to Rúh hai, so us kí súrat, yá us se muwáfiqat, na insán ke badan kí shakl, na sirf us kí ạql aur hukúmat men̲, balki us kí kámil rúhání ḳhássíyat, yạne ịrfán, sadáqat, aur pákízagí men̲ záhir thí. Injíl se yih bakhúbí sábit hai. Púlús Hawárí nauzádagí ká bayán yún̲ kartá: "Tum (Masíhíon̲) ne purání insániyat ko us ke fịlon̲ samet utár phenká; aur nayí insániyat ko, jo ịrfán men̲ apne paidákarnewále kí súrat ke muwáfiq nayí ban rahí hai, pahiná," Kalas. 3: 9. 10. Phir, wuh Masíhíon̲ ko yih nasíhat detá: "Tum agle chalan kí bábat us purání insániyat ko, jo ḳháin shahwaton̲ ke sabab se fásid hai, utáro; aur apne jí ján men̲ naye bano; aur tum nayí insániyat ko, jo Ḳhudá ke muwáfiq rástí men̲, aur taqaddus i haqq men̲ maḳhlúq húí, pahino," Aphs. 4: 22—24. Jab ádmí sar i nau paidá hotá, aur haqíqí Masíhí ban játá, tab apne Ḳháliq kí súrat aur muwáfaqat, yạne "ịrfán" aur "rástí" aur "taqaddus i haqq" ko phir hásil kartá hai. Pahlá A'dam, jis waqt wuh apne Ḳháliq ke háth se banáyá gayá, bilkull kámil thá; ạqil aur ạrif, nekí, rástí, aur pákízagí ká ạshiq. Ye sab sifaten̲ mahabbat men̲ mundaraj hain̲, so Ḳhudá kí súrat insán men̲ is ek lafz, *mahabbat,* hí men̲ mamlú hai; yạne, ki Ḳhudá kí mahabbat se, jo hamárí taraf hai, aise khínche jáwen̲, ki ba tamám dil us se mahabbat rakhen̲. Ḳhudá mahabbat hai, aur jis dil men̲ ziyáda mahabbat rahtí, us men̲ Ḳhudá kí súrat aur mushábahat bhí ziyáda sáf

taur se mạlúm hotí hai. Jab Ádam bargashta húá, us kí aslí iláhí súrat aksar miṭ gaí; tau bhí dil par kaí nishán báqí rahe, ḳhusúsan tamíz men̲ nek o bad kí pahchán hai; aur nekí ká ajr sukh, badí ká ajr dukh, dil men̲ hai. Baní Ádam bhí us aslí kámil iláhí súrat ke qábil hain̲, aur un men̲ se har ek par farz hai, ki us ke husúl ke liye nit koshish kartá rahe. Jis men̲ mahabbat hai, wuh Ḳhudá se mutawallad húá hai, aur Ḳhudá ko pahchántá; aur us men̲ Ḳhudá kí súrat aur mushábahat rahtí hai, kyún̲ki Ḳhudá mahabbat hai.

27. *Aur Ḳhudá ne* tín aqnúm kí maslahat i mazkúr, aur apne iráde, ke mutábiq, *Ádam ko apní súrat par*, yạne sadáqat, dánish, aur pákízagí men̲, zamín kí miṭṭí se, na apne mukh, na báhu, na jángh, na pair se, *paidá kiyá, basúrat i Ḳhudá us ko paidá kiyá; nar aur nárí*, ek jor̲á, na chár balki ek zát, *un ko paidá kiyá*, aur biyáh ká qánún bhí ṭhahráyá. Ạurat kí paidáish is chhaṭhe roz húí, par us ká púrá bayán dúsre báb men̲ miltá hai. Pahle insán ke liye Ḳháliq ne apní dánáí se sirf ek máda paidá kí, is se sábit hai, ki mard ko ek zauja se ziyáda lená Ḳhudá ke pák o aslí áín ke barḳhiláf hai.

28. *Aur Ḳhudá ne un ko*, Ádam aur us kí zauja aur un kí nasl ko, *barakat dí*, bar̲hne kí táqat baḳhshí, *aur Ḳhudá ne unhen̲ kahá, ki Phalo aur bar̲ho*, biyáh ke taur aur pákízagí ke sáth, *aur zamín ko mạmúr*, apní aulád se bharpúr, *karo, aur use mahkúm karo*, zamín kí jándár aur beján mạmúrí ko bas men̲ láo, tamám zamín par mere qáim-maqám aur hákim bano: *aur samundar kí machhlí par, aur ásmán ke parinde par, aur har*

ek jánwar par, jo zamín par rengtá chaltá *hai, sardárí karo;* samundar aur hawá aur rú i zamín ke sáre báshindoṉ par hukúmat karo. Har tarah se Ḳhudá ne Ádam ko ịzzat aur buzurgí baḳhshí; pahle, ki us ne use apní súrat par paidá kiyá; phir, ki us ne use is tamám asfal jahán par hákim ṭhaharáyá. Chunánchi Dáúd Zabúr 8: 6—8 meṉ kahtá: "Tú ne us ko apne háth ke kámoṉ par hukúmat baḳhshí; tú ne sab kuchh us ke qadam ke níche kíyá: sárí bheṛ bakrí, aur gáe bail, aur janglí chaupáe, aur ásmán ke parinde, aur daryá kí machhlíán, aur har ek chíz, jo daryá kí ráhoṉ meṉ guzartí hai." Ádam ulúhíyat kí banisbat thoṛá kam ṭhaharáyá gayá, aur wuh ạlá martaba us ne apne Ḳháliq kí mihrbání se páyá. Tau bhí wuh firishtoṉ se baṛá nahíṉ thá, kyúṉki us ká makán ạlam i asfal par, aur un ká ạlam i bálá par, muqarrar húá. Muhammad ne bayán i mazkúr ko, jo Tauret meṉ miltá, kuchh taqlíb karke us meṉ apne hí ḳhush-fahmí se kaí teṛhí tirchhí báteṉ baṛháíṉ. Ḳháliq ne Ádam ko buzurgí to baḳhshí, aur is ạlam i asfal par use hákim bhí ṭhahráyá, magar azal se abad tak Alláh Taạ́lá hí ká hukm firishtoṉ aur ádmíoṉ ke liye hamesha qáim rahtá hai: "Tú Yahowáh, apne Ḳhudá ká sijda, aur faqat usí kí bandagí kar," Istis. 6: 13; 10: 20; Matí, 3: 10. Par Qurán ke chha jude jude maqámoṉ meṉ likhá hai, ki Ḳhudá ne firishtoṉ ko farmáyá, ki Ádam kí parastish yá pújá kareṉ. Súrá i Baqr 32

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّا اِبْلِيسَ اَبٰى

Súra i Hajr 30—35. * وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ فَسَجَدَ الْمَلٰئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ اِلَّا اِبْلِيسَ
اَبٰى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ قَالَ يَا اِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا
تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ
صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ وَاِنَّ
عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ * Súra i Baní Isráil 63.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّا اِبْلِيسَ قَالَ
ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا *

Yane, "Aur jab ham ne kahá firishton ko, Sijda karo Ádam ko, to sijda kar paṛe, magar Iblís ne qabúl nà rakhá, aur takabbur kiyá, aur wuh thá káfiron men ká,....... To gir paṛiyo us ke sijde men. Tab sijda kiyá un firishton ne sáre ikaṭṭhe; magar Iblís ne na máná ki sáth ho sijdakarnewálon ke. Farmáyá, Ai Iblís, kyá húá tujh ko ki na sáth húá sijda karnewálon ke. Bolá: Main wuh nahín, ki sijda karún ek bashar ko, ki tú ne banáyá khankhanáte súkhe húe sáne gáre se. Farmáyá: Tú nikal yahán se, tujh par phenk már hai; aur tujh par phiṭkár hai insáf ke din tak,...... Aur jab ham ne kahá, firishton ko, Sijda karo Ádam ko, to sijda kar paṛe magar Iblís; bolá,

Kyá main̲ sijda karún̲ ek shaḳhs ko, jo tú ne banáyá miṭṭí ká?" Súra i Ịráf 10, Súra i Kahaf 48, aur Súra i Swád 73, 74 men̲ bhí likhá hai, ki Iblís maḳhlúq kí parastish, yạne butparastí, ke inkár karne se apne Ḳháliq ke huzúr men̲ káfir ṭhahrá; par kaun ziyáda káfir hai, Iblís, yá wuh jis ne apne Ḳháliq kí bábat aisí kufr kí báten̲ likhín̲? Wuh jo apne Ḳháliq par aisá ạib aur gunáh lagátá, yạne ki wuh butparastí ká Bání hai, beshakk niháyat baṛá gunahgár hai. Súra i Mahammad 21.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ *

"Tú to ján rakh, ki kisí kí bandagí nahín̲ siwá Alláh ke; aur muạ́fí máng apne gunáh ke wáste," kyún̲ki tere kufr aur butparastí ká gunáh, Ai Mahammad, bahut baṛá hai.

Insán kí paidáish ke bayán i mazkúr se sáf sábit hai, ki ibtidá men̲ Ḳhudá ne sirf ek hí ját, yá zát, banáí, yạne nar aur us kí máda, Ádam aur us kí zauja. So tamám jahán ke ádmí Ádamzád hain̲. Har mulk ke báshinde us aslí zát se the, par muddat ke bạd bạzon̲ ne un men̲ se, apní buzurgí aur imtiyáz ke liye, mutafarriq zát ṭhahráín̲. Rig Veda ke pahle ashṭaka men̲, jo bahut qadím rishíon̲ ke háth se likhá gayá hai, chár judí judí ját ká kuchh zikr nahín̲ miltá. Us men̲ to पञ्चजनाः yạne, pánch ádmíon̲, yá purushon̲, ká zikr miltá, lekin us men̲ Manú ke chár játon̲ ke pakke bandobast ká bayán, yá us se kuchh ishára, kahín̲ maujúd nahín̲ hai. Rig Veda sab Vedon̲ se pahle likhá

gayá, aur sábit nahíṉ hotá, ki us ke likhne ke waqt ádmíoṉ kí chár ját maujúd thíṉ. Bạd Rig Veda ke Yajur, Sáma, aur Atharva Veda likhe gae. Yih to mạlúm hai ki bạze log apní ạql ko yaháṉ tak past kar dete, ki kahte ki Veda azal se the, yạne we banáe gae us zabán se peshtar jis meṉ un kí tasníf húí; aur likhe gae un rishíoṉ se pahle, jin ke háthoṉ ne likhá; ki we súktá jo Madhuchhandas, Jetṛí, Medhatithí, wag. se tasníf kie gae, un rishíoṉ kí paidáish se peshtar maujúd the. Yih sab aisá ḳhiláf i fahm hai, ki ạqlmandoṉ ke nazdík us ká radd karná kuchh zarúr nahíṉ hai. Agar utpatti, yá paidáish, meṉ Vedá záhir ho gae, to kis ko, aur kab, aur kaháṉ, aur kis tarah, aur kis zabán meṉ die gae? Zamín par paidáish ke chhaṭhe din sirf ek mard thá, aur us kí zabán, qaríb i qiyás, Ịbrí thí. Kuchh bayán nahíṉ miltá, ki Veda us ko die gae, tau bhí agar baḳhshe játe, to kis zabán meṉ, aur kis tarah mạlúm ho saktá, ki un ká múl tamám aur sahíh mahfúz rahá? Sáma Veda meṉ, jo Rig Veda ke kuchh muddat ke bạd likhá gayá, Bráhmanoṉ ká zikr yúṉ miltá: माकीं ब्रह्म द्विषंवन: yạne, "Bráhmanoṉ ke kíná rakhnewáloṉ se adab mat rakho." Phir: अव ब्रह्मद्विषा जहि। yạne, "Bráhmanoṉ ke kína rakhnewáloṉ ko már ḍálo." Brahmá ne bahut der kí nínd se jágkar baṛí ḳhushí se daryáft kiyá, ki अहमस्मि *maiṉ húṉ*; is ạjíb o ḳhush ḳhiyál se us ke dil meṉ ahankára paidá húá, tab us ne paidáish ká qasd kiyá. Veda ke muwáfiq us ne pahle sirf Bráhmanoṉ ko paidá kiyá. Yúṉ Brihad Araṉyaka Upanishad meṉ likhá hai: ब्रह्म वा इद मग्र आसीदेक मेव yạne "Bráh-

maṉ akele pahle the." Jis kí ṭíká Sankarácharjya ne yúṉ kiyá: वै इदं क्षत्रादिजातं ब्रह्मैवाभिन्नमासीदेकमेव ॥ "Kshatriya aur aur ját Bráhmaṉ se alag nahíṉ the; játoṉ ká kuchh farq nahíṉ thá; sirf Bráhmaṉ the." Lekin is hálat se Brahmá aur us ke beṭe Bráhmaṉ ḳhush nahín rahe; kyúṉki jab sab ácháraj the, un ke liye chele kaháṉ se mileṉ? Chunánchi Brihad Araṉyaka Upanishad meṉ likhá hai: तदेकं सन्न व्यभवत् ॥ "Sab ke ek hone se na nibhá." Jis kí ṭíká Sankarácharjya ne yúṉ kí:

क्षत्रादि परिपालयित्रादि शून्यं सन्नव्यभवत् न विभुतवत् कर्म्मणा नाल मासीदित्यर्थः ॥

"Biná Kshatriya jo rakshá kareṉ karm na nibhá." Is liye us ne: तच्छ्रेयो रूप मत्यसृजत् क्षत्रम् ॥ "Kalyán rúp Kshatriyoṉ ko banayá;" aur us ne swarg ko bhí un se bhar diyá:

यान्येतानि देवत्रा क्षत्राणीन्द्रो वरुणः सोमो रुद्रः पर्ज्जन्यो यमो मृत्यु रीशान इति ॥

"Indra, Varuṇa, Soma, Rudra, Parjanya, Yama, Mrityu aur Ishána dewoṉ meṉ Kshatriye the;" Jin kí hukúmat ká bayán Sankarácharjya yúṉ kartá:

इन्द्रो देवानां राजा। वरुणो यादसाम्। सोमो ब्राह्मणानाम् रुद्रः पशूनाम्। पर्ज्जन्यो विद्युदादीनाम्। यमः पितॄणाम्। मृत्यू रोगादीनाम् ईशानो भासाम् ॥

"Indra dewon ká rájá thá, Varuṇa jal ke jantuon ká, Soma Bráhmaṇon ká, Rudra pasúon ká, Parjanya bijlíon aur bajron ká, Yama Pitaron ká, Mrityu rogon ká, Isháná tejon ká rájá thá." Taubhí sirf Kshatriyon se Brahmá santushṭ na bhayá. Dúsrí ját khetí ke liye zarúr thí. Chunánchi Brihad Upanishad ke muwáfiq: स नैव व्यभवत् स विशमसृजत् ॥ "Jab kám na nibhá, tab Vaisya ko banáyá." Jis kí ṭíká Sankaráchárjya yún kartá: स विश मसृजत् धन वित्तोपार्जनाय ॥ "Us ne Vaisya ko dhan daulat baṭorne ke liye banáyá." Tad bhí wuh santushṭ na rahá, kyúnki ab tak bhritya aur dás na the. Is liye, Brihad Upanishad ke muwáfiq: स नैव व्यभवत् स शौद्रं वर्णमसृजत् ॥ "Us ne Súdron ko banáyá." Baḍ us ke jab baraṇon men byabhichár húá tab Chanḍála aur Paulkasa paidá húe. Yún Brihad Upanishad men likhá hai: चण्डालो ऽचण्डाल: पौल्कसो ऽपौल्कस: ॥ jis kí ṭíká Sankaráchárjya yún kartá:

चण्डालो नाम शूद्रेण ब्राह्मण्यामुत्पन्न:
पौल्कस: शूद्रेणैव क्षत्रियायामुत्पन्न: ॥

"Chanḍála Bráhmaṇí men Súdra se paidá húá, aur Paulkasa Kshatriya strí men Súdra se paidá húá." Yún Veda se maḷúm hai ki chár ját ibtidá men na thín, balki rafta rafta ban gaín. Is sab ke barḳhiláf Manú kahtá ki Brahmá ne chár ját ibtidá men ek hí waqt men paidá kiyá:

लोकानान्तु विवृद्ध्यर्थं मुखबाहूरुपादत: ।
ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं शूद्रंच निरवर्त्तयत् ॥

अध्यापन मध्ययनं यजनं याजनन्तथा।
दानम्प्रतिग्रहंचैव ब्राह्मणानामकल्पयत्॥
प्रजानां रक्षणन्दानमिज्याध्ययनमेव च।
विषयेष्वप्रसक्तिश्च क्षत्रियस्य समासतः॥
पशूनां रक्षणन्दानमिज्याध्ययनमेव च।
वणिक्पथं कुसीदंच वैश्यस्य कृषिमेव च॥
एकमेव तु शूद्रस्य प्रभुः कर्म्म समादिशत्।
एतेषामेव वर्णानां शुश्रूषामनसूयया॥

"Logon ko baṛháne ke liye us ne apne mukh, bánh, jángh, aur pair se Bráhmaṇ, Kshatriya, Vaisya, aur Súdra ko nikálá. Paṛháná, paṛhná, jag karná, jag karáná, dán dená, dán lená, Bráhmaṇon ke liye us ne ṭhahráyá. Prajáon kí rakshá, dán dená, jag karná, paṛhná, bishaion men prasang na karná, sanchhep se Kshatriyon ke liye ṭhahráyá hai. Pasúon kí rakshá, dán dená, jag karná, paṛhná, baipár karná, byáj lená, aur khetí karná, Vaisya ko ṭhahráyá hai. Ek hí karm kí aggyá Prabhú ne Súdra ke liye ṭhaharáyá; yaṇe, baṛí khushí se in tín baraṇon, yá játon, kí sewá karná." Vishnú Puráṇa ke pahle ans kí chhaṭhí adhyáye men, Veda ke barkhiláf, yún bhí likhá hai:

सत्याभिधायिनः पूर्व्वं सिसृक्षोर्ब्रह्मणोजगत्।
अजायत द्विजश्रेष्ठ सत्वोद्रिक्तामुखात्प्रजाः॥
वक्षसो रजसो द्रिक्तास्तथावै ब्रह्मणो भवन्।
रजसातमसाचैवसमुद्रिक्तास्ततोरुजाः॥
पद्भ्यामन्याः प्रजा ब्रह्मा ससर्ज द्विजसत्तम।

तमः प्रधानास्ताः सर्वाश्चातुर्वर्ण्यमिदंततः ॥
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च द्विजसत्तम ।
पादोरुवक्षस्थलतो मुखतश्च समुद्गताः ॥

Yaṇe, "Pahle, jab sach bolnewále Brahmá ne jagat kí srishṭ kí ichchhá kí, tab us ke mukh se sat-guṇí Bráhmaṇ nikle; us kí chhátí se rajo-guṇí bhaye; us ke píchhe rajo-guṇí aur tamo-guṇí jángh se; pair se Brahmá ne aur prajáon ko sirjá, jo sab tamo-guṇí the. Ye chár baraṇ, Bráhman, Kshatriya, Vaisya, Súdra, Brahmá ke mukh, chhátí, jángh aur pair se nikle." Bhágwat Gítá men yún likhá hai:

चातुर्व्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्म्मविभागशः ॥

"Chár baraṇon ko un ke guṇ aur karamon ke muwáfiq main ne banáyá." Bráhmaṇon kí buzurgí baṛháne ke liye baṛí chaturáí se Manú Sanhitá men yún likhá hai:

उत्तमाङ्गोद्भवाज्ज्यैष्ठ्याद्ब्रह्मणश्चैव धारणात् ।
सर्वस्यैवास्य सर्गस्य धर्मतोब्राह्मणः प्रभुः ॥
उत्पत्तिरेव विप्रस्य मूर्त्तिर्धर्मस्य शाश्वती ।
स हि धर्मार्थ मुत्पन्नो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥
ब्राह्मणोजायमानोहि पृथिव्यामधि जायते ।
ईश्वरः सर्व्वभूतानान्धर्मकोशस्य गुप्तये ॥
सर्व्वं स्वं ब्राह्मणस्येदं यत्किंचिज्जगतीगतम् ।
श्रैष्ठ्येनाभिजनेनेदं सर्व्वं वै ब्राह्मणोऽर्हति ॥
स्वमेव ब्राह्मणाभुंक्ते स्वंवस्ते स्वन्ददाति च ।
आनृशंस्याद्ब्राह्मणस्य भुंजते हीतरे जनाः ॥

"Uttam ang ke hone se, jeṭhái se, Veda ke dháran se,

Bráhmaṉ sab srishṭ ká, dharm se, Prabhú hai. ...... Bráhmaṉ kí utpatti hí dharm kí nirantar múrat hai; kyúṉki wuh dharm ke liye utpann húá, moksh ke liye ṭhaharáyá hai. Bráhmaṉ, apne janam hí se, prithiví meṉ adhik hai, sab práṉioṉ ká Íshwar, dharm ke bhaṇḍár ká rakhnewálá. Sab dhan, jo sansár meṉ hai, so Bráhmaṉ ká hai, apní baṟáí aur kulíntái se Bráhmaṉ is sab ke láiq hai. Wuh apná hí khátá, apná hí pahintá, apná hí detá: Bráhmaṉ kí dayá se aur log kháte haiṉ." Is ke mutábiq na sirf Muhammad, balki Bráhmaṉ kí bábat yih áyat durust hai:—

لولاك لما خلقت الافلاك

"Agar na hotá tú, na paidá kartá maiṉ aflák ko." Muhammad aur Bráhmaṉ donoṉ sárí maḳhlúqát se buzurgtar aur afzal kahláte haiṉ. Muhammad yúṉ kahlátá hai:

سرور كائنات وفخر موجودات ورحمت عالميان و صفوت آدميان و تتمه دور زمان محمد مصطفى عليه الصلواة وسلام

شفيع مطاع نبي كريم قسيم جسيم بسيم وسيم

"Káinát ká sardár, maujúdát ká faḳhr, ạlamoṉ kí rahmat, ádmíoṉ ká barguzída, daur i zamáne ká titimma, Muhammad i Mustafa (rahmat o salámat i Alláh us par rahe) shafị, jis ko itáạt kí gaí, nabí i buzurg, ḳhúbsúrat, qawí, shigufta-rú, ḳhush-rú."

چه غم ديوار امت را كه باشد چون تو پشتيبان
چه باك از موج بحر آن را كه باشد نوح كشتيبان

بلغ العلى بكماله كشف الدجى بجماله

حسنت جميع خصاله   صلوا عليه و آله

"Kyá gam hai ummat kí díwár ko, ki howe tujh sá madadgár? Kyá dahshat mauj i daryá se us ko, ki howe Núh kishtíbán? Wuh pahunchá bulandí par apní kamáliyat se, us ne táríkí ko parágaṇda kiyá apn ḳhúbsúratí se; us kí sab ḳhaslat nek hai; rahmat us par, aur us kí aulád par!" Padma Purán men yún likhá hai:

सर्वेषा मेव वर्णानां ब्राह्मणः परमोगुरुः ॥
तस्मै दानानि देयानि भक्तिश्रद्धासमन्वितैः ॥
सर्व्वे देवाश्रयो विप्रः प्रत्यक्षं त्रिदशो भुवि ।
यस्तारयति दातारं दुस्तरे विश्वसागरे ॥
सर्व्वेपि ब्राह्मणाः श्रेष्ठाः पूजनीयाः सदैव हि ।
अविद्यो वा सविद्यो वा नात्र कार्य्या विचारणा ॥
विप्रपादोदकं यस्तु कणमात्रं वहेन्नरः ।
देहस्य पातकं तस्य सर्व्व मेवाशु नश्यति ॥
विप्राणां पादनिर्म्माल्यं यो मर्त्यः शिरसा वहेत् ।
सत्यं सत्यमहं वच्मि स मुक्तः सर्व्वपातकैः ॥
विप्रं प्रदक्षिणीकृत्य वन्दते यो नरोत्तमः ।
प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्वीपा वसुन्धरा ॥

"Sab játon ká param gurú Bráhmaṇ hai. Bhaktí aur sraddhá se us ko dán dená cháhiye. Bráhmaṇ sab dewton ká ásrá hai, bhúm par wuh pratyaksh dewtá hai, jo tártá hai denewále ko jagat ke apár ságar se. Sabhí Bráhmaṇ baṛe hain, un kí pújá sadá kí cháhiye,

kyá múrakh howeṉ, kyá paṇḍit howeṉ, biná bichár. Jo Bráhmaṇ ke pair ká jal, (yane, charaṇámrita, yá charaṇodak) ká ek búnd dháran kare, us ke deh ke samast páp jhaṭ nás ho játe haiṉ. Bráhmaṇoṉ ká charaṇodak jo manush sir se dháran kartá, sach, sach maiṉ kahtá húṉ, wuh chhúṭ gayá sab pápoṉ se. Bráhmaṇ kí pradachhiná (yá parikramá) karke jo uttam nar bandagí kartá, us ne sát dwíp sahit prithiwí kí parikramá kí." Phir Mahábhárat meṉ likhá hai:

ब्राह्मणा एव सम्पूज्याः पुण्यं स्वर्गमभीप्सता ।

"Bráhmaṇ hí kí pújá karní cháhiye un se jo pavitr swarg ko cháhte haiṉ." Aur Brahma Vaibarta kahtá:

गुरुं वा ब्राह्मणं वापि देवताप्रतिमामपि ।
दृष्ट्वा शीघ्रो यो न नमेत् स भवेत् शूकरो भुवि ॥

"Gurú ko, Bráhmaṇ ko, dewtá kí múrat ko dekhkar, jo shíghar namaskár nahíṉ kartá, so prithiví meṉ súar hotá hai." Kalkí Puráṇa meṉ yúṉ likhá:

भूदेवा ब्राह्मणा राजन् पूज्या वन्द्याः सदुक्तिभिः ।
चतुराश्रम्यकुशला मम धर्मप्रवर्त्तकाः ॥

"He Rájá, Bráhmaṇ bhúm ke dew haiṉ, chár ásram meṉ kusal, mere dharm ke chalánewále, achchhí báṇíoṉ se un kí pújá aur stuti kí cháhiye." Aur Bhágwat yúṉ kahtá:

ब्राह्मणो जन्मना श्रेयान् सर्व्वेषां प्राणिनामिह ॥
तपसा विद्यया तुष्ट्या किमु मत्कलया युतः ॥

"Bráhmaṇ tap se, vidyá se, santosh se, sab práṇíoṉ meṉ janam se baṛá hai; kitná adhik yadi mere áṉs se

mile.” Is sab se maḷúm hai ki Bráhmaṇ log, jin ne Smriti ko likhá, kis tarah apní baṛáí karte haiṉ. Balki is se bahut ziyáda Shástroṉ meṉ miltá hai; haṉ, Bráhmaṇ log tamám ạlam par dạwá karte haiṉ.

दैवाधीनं जगत्सर्वं मन्त्राधीनन्तु दैवतम्।
तन्मन्त्रं ब्राह्मणाधीनं ब्राह्मणो मम देवता॥

“Sab sansár dewtoṉ ke adhín; dewte mantre ke adhín; we mantre Bráhmaṇ ke adhín; to Bráhmaṇ mere dewte.” Aise kufr se kaun hairán na hogá? Phir Manu kahtá:

पृथिवीमपिचैवेमां कृत्स्नामेकोऽपिसोऽर्हति॥

“Wuh sárí prithiví ke jog hai.”

न जातु ब्राह्मणं हन्यात्सर्वपापेष्ववस्थितम्।
न ब्राह्मणवधाद्भूयानधर्मो विद्यते भुवि॥

“Bráhmaṇ ko kabhí na márná, agarchi sab páp meṉ rahe,.......... Bráhmaṇ ke márne se koí dúsrá páp prithiví meṉ ziyáda baṛá nahíṉ.” Manu Sanhitá ke matlab se yih iqrár to sábit hai, ki Bráhmaṇ bhí páp kiyá karte, par wuh chatur Bráhmaṇ, jis ne us Shástra ko likhá, baṛí hoshyárí se Bráhmaṇoṉ kí sazá manạ kartá hai; yạne, ki “Bráhmaṇ ko kabhí na márná, agarchi tamám páp kiyá kare.” Bráhmaṇ ko ḳhún aur lúṭ aur ziná aur har tarah ki badí karne do, kyúṉki jagat sansár usí ká hai! Padma Puráṇa bhí yúṉ hí kahtá:

अनाचारा द्विजाः पूज्या नच शूद्रा जितेन्द्रियाः।
अभक्ष्य भक्षका गावः कोलाः सुमतयो न च॥

“Badchál Bráhmaṇoṉ ko pújná; Súdra ko nahíṉ,

agarchi nekchál howe. Wuh gáe, jo kharáb chíz khátí, sumat súar se bihtar hai." Phir Mahábhárat kahtá:

ब्राह्मणोनावमन्तव्यः सदसद्वा समाचरन्।

"Bráhmaṇoṇ ká apamán na karná, khwáh nekchál, khwáh badchál howe." Yúṇ Smriti kahtí, ki kharáb, badchál aur múrakh Bráhmaṇoṇ ko mánná cháhiye. Phir, is ke barkhiláf, Smriti kahtí, ki aise Bráhmaṇoṇ ko na mánná cháhiye. Chunánchi Manu farmátá:

ब्राह्मणस्त्वनधीयानस्तृणाग्निरिव शाम्यति।
तस्मै हव्यं न दातव्यं नहि भस्मनि हूयते॥

"Múrakh Bráhmaṇ triṇ (ghás) kí ág kí tarah bujh játá. Us ko dán na dená cháhiye; kyúṇki rákh meṇ koí hom nahíṇ ḍáltá hai." Yih to bahut achchhá hukm detá hai, par is ke barkhiláf, Smriti, yaṇe Mahábhárat kahtá:

दुर्वेदा वा सुवेदा वा प्राकृताः संस्कृतास्तथा।
ब्राह्मणा नावमन्तव्या भस्मच्छन्ना इवाग्नयः॥
यथा श्मशाने दीप्तौजाः पावको नैव दुष्यति।
एवं विद्वानविद्वान् वा ब्राह्मणो दैवतं महत्॥

"Kyá múrakh, kyá paṇḍit, kyá ních, kyá uttam howe, Bráhmaṇ ká anádar na karná: we rákh se ḍhampí ág ke samán haiṇ. Jaise masán meṇ bartí ág dushṭ nahíṇ hotí, taise Bráhmaṇ baṛá dewtá hai, kyá múrakh kyá paṇḍit howe." Phir, is ke barkhiláf Manu kahtá:

यो नधीत्य द्विजोवेद मन्यत्र कुरुते श्रमम्।

स जीवन्नेव शूद्रत्व माशु गच्छति सान्वयः ॥

"Jo dwija, bin Veda paṛhe, dúsrí vidyá paṛhtá, so jítá hí, apne bans sahit, turant Súdra ho játá." Manu ke is shlok ke birodh men̲ Manu áp kahtá:

अविद्वांश्चैव विद्वांश्च ब्राह्मणो दैवतम्महत् ।
प्रणीतश्चा प्रणीतश्च यथाग्निर्दैवतंमहत् ॥

"Bráhman̲, kyá múrakh kyá pan̲ḍit, baṛá dewtá hai; jaise agní, kyá sthápit kyá asthápit, baṛá dewtá hai." Phir, Manu ke is shlok ke birodh men̲ Manu áp hí kahtá:

यो नवेत्त्यभिवादस्य विप्रः प्रत्यभिवादनम् ।
नाभिवाद्यः स विदुषा यथा शूद्रस्तथैव सः ॥

"Jo Bráhman̲ pran̲ám ká jawáb nahín̲ jántá, koí panḍit us ko pran̲ám na dewe: wuh Súdra ke muwáfiq hai." So sáf sábit hai, ki Hindú ját kí bábat Hindú dharam pustak ápas men̲ bahut birodh kartí hain̲. Sruti, yạne Veda kahte, ki chár ját ibtidá men̲ na thín̲, lekin rafta rafta, Bráhman̲on̲ kí baṛáí aur dhan ke lálach ke sabab se, barpá ho gae. Smriti, yạne Manu aur Purán̲a kahte, ki sab ibtidá men̲ Brahmá ke badan se nikle. Phir, úpar kí báton̲ se bak͟húbí mạlúm hai, ki Smriti ápas men̲ bahut birodh kartí, balki Bráhman̲on̲ kí bábat Manu Manu hí se bibád kartá hai. Jo pustak ápas men̲ aisá bibád kartí, so hí aṭal aur sab-buddhímán Íshwar kí taraf se nahín̲ ho saktí. Har ạqlmand paṛhnewále ko sáf mạlúm hogá, ki Bráhman̲on̲ ne kis maqsad se chár játon̲ ko ṭhaharáyá, yạne, ki un ká dhan aur baṛáí har tarah se baṛh jáwen̲

aur mahfúz rahen̲. Bráhmaṇon̲ ke dhan rakhne ke wáste Bhágwat men̲ yún̲ likhá hai :

दुर्जरं वत ब्रह्मस्वं भुक्त मग्ने र्मनागपि ।
तेजीयसोऽपि किमुत राज्ञा मीश्वरमानिनाम् ॥
नाहं हलाहलं मन्ये विषं यस्य प्रतिक्रिया ।
ब्रह्मस्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधि र्भुवि ॥
ब्रह्मस्वं दुरनुज्ञातं भुक्तं हन्ति त्रिपूरुषम् ।
प्रसह्य तु बलाद्भुक्तं दश पूर्वान् दशापरान् ॥
स्वदत्तां परदत्तां वा ब्रह्मवृत्तिं हरेत्तु यः ।
षष्टिं वर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः ॥
विप्रं कृतागसमपि नैव द्रुह्यत मामकाः ।
घ्नन्तं बहुशपन्तं वा नमस्कुरुत नित्यशः ॥
ब्राह्मणार्थो ह्यपहृतो हर्त्तारं पातयत्यधः ।
अजानन्तमपि ह्येनं नृगं ब्राह्मणगौरिव ॥

"Bráhmaṇ ká dhan thoṛá bhí kisí ko hazam nahín̲ hotá, ág ko bhí nahín̲, balki rájáon̲ ko bhí, agarchi we bare howen̲. Main̲ zahar ko zahar nahín̲ mántá jis kí dawá hai; Bráhmaṇon̲ ká dhan zahar hai jis kí dawá prithiví par nahín̲ ho saktí. Bráhmaṇ ká dhan, agar bhúl se kháyá jáwe to tín pusht tak mártá hai; jo zabardastí se kháyá jáwe, to das pahlí, das pichhlí pusht tak mártá hai. Apná diyá yá paráyá diyá Bráhmaṇ ká dhan jo har letá hai, so sáṭh hazár baras bishṭhá men̲ kirm hotá hai. Ai mere logo, Bráhmaṇ ká droh mat karo, agarchi aprádhí howe. Agarchi wuh ghátí yá gálí detá howe, us ko hamesha praṇám karo.

Bráhmaṇ ká dhan agarchi dúsre Bráhmaṇ ke liye anján koí har lewe, tau bhí wuh dhan us ko narak meṉ ḍáltá hai, jaise Bráhmaṇ kí gáe ne Rájá Nriga ko giráyá." Yihí Bráhmaṇ ke dhán kí rakhwálí ke liye hai. Phir, Bráhmaṇoṉ kí baṛáí ke liye Manu kahtá:

एकजाति र्द्विजातींस्तु वाचा दारुणया क्षिपन् ।
जिह्वायाः प्राप्नुया च्छेदं जघन्यप्रभवो हि सः ॥
नामजातिग्रहन्त्वेषा मभिद्रोहेण कुर्वतः ।
निःक्षेप्यो ऽयोमयः शंकु र्ज्वलन्नास्ये दशाङ्गुलः ॥
अवनिष्ठीवतो दर्पाद्द्वावोष्ठौ छेदयेन्नृपः ।
केशेषु गृह्णतो हस्तौ छेदये दविचारयन् ॥
पादयो र्दाढिकाया ञ्च ग्रीवायां वृषणेषु च ।

"Ek ját ká ádmí (yạne Súdra) jo dwija kí kaṭhor bachan se nindá kare, to us kí jíbh káṭ lí jáwe, kyúṉki wuh pair se utpann húá. Agar us ká nám aur ját nindá ke wáste droh se kahe, to us ke muṉh meṉ jalte lohe kí das ungal kíl ṭhonkí jáwe. Abhimán se agar us par thúke, to rájá us ke donoṉ honṭh káṭ ḍále. Agar Bráhmaṇ ke bál aur múchh ityádi (abhimán se) pakaṛe, to bin bichár us ke donoṉ háth káṭ lewe." Is ke muqábale meṉ Khudáwand Ísá Masíh kí chál aur us kí bátoṉ par liház karo: "Maiṉ ne apní píṭh márnewáloṉ ko dí, aur apne rukhsáre bál ke nochnewáloṉ ko; maiṉ ne apná múṉh ruswáí aur thúk se na chhipáyá." Yas. 50: 6. Manu farmátá ki Súdra kabhí Parameshwar ká bachan na síkhe; us ke liye parlok meṉ kuchh ásrá nahíṉ hai.

न शूद्रायमतिन्दद्यान्नोच्छिष्टंनहविष्कृतम् ।
नचास्योपदिशेद्धर्म्मंनचास्यव्रतमादिशेत् ॥
योह्यस्यधर्म्ममाचष्टेयश्चैवादिशतिव्रतम् ।
सोऽसंवृतन्नामतमः सहतेनैवमज्जति ॥

"Súdra ko Bráhmaṇ budh na batáwe, aur apná kháná bhí na dewe; aur na jo hom se bachtá; aur aise ádmí ko dharm upades na kare, aur brat na banáwe. Jo us ko dharm kahe aur brat batáwe, wuh us ke sang Asamvrita narak meṉ ḍúbe." Phir Shástra meṉ yih hukm hai, ki "Agar Súdra Veda ko paṟhe, to rájá sísá galáke us ke muṉh meṉ ḍál dewe; agar sune to kán meṉ; agar Veda ká abhyás kare, to rájá us ko ján se máre." Beshakk sharíroṉ kí rahmat ạin zulm hai. Lạnat un ke gazab par, ki tund hai, aur un ke qahr par, ki sakht hai. Bráhmaṇ ke haqq kí mazkúr bátoṉ ke muqábale meṉ, yạne ki Súdra dharm upades na páweṉ, Masíh kí báteṉ suno: "Ai sab mihnatí aur zerbár logo, mere pás áo, ki maiṉ tum ko áram dúṉgá. Merá júá apne úpar le lo, aur mujh se síkho; kyúṉki maiṉ halím aur dil se garíb húṉ, aur tum apní jánoṉ ká áram páoge. Kyúṉki merá júá ásán, aur merá bojh halká hai," Matí, 11: 28—30. Bihtar ki Bráhmaṇ log, jo apne ko pawitra aur nispáp jánte hain, apne in mantroṉ par soch kareṉ:—

पापोहं पापकर्म्माहं पापात्मा पापसम्भवः ।
त्राहि मां पुण्डरीकाक्ष सर्व्वपाप हरो हरिः ॥

"Maiṉ páp, páp karnewálá, merí átmá páp, maiṉ páp se paidá; He kamal-netr, merí rakshá kar, kyúṉki tú sab páp ká harnewálá hai."

अन्यथा शरणन्नास्ति त्वमेव शरणं मम ।
तस्मात्कारुण्य भावेन रक्षस्व परमेश्वर ॥

"Dúsrí saran nahín hai, tú hí merí saran hai, is liye dayá bháo se, He Parameshwar, rakshá kar."

मत्समोनास्ति पापिष्ठ स्त्वत्समो नास्ति पापहा ।
इति संचिन्त्य मनसा प्राणान् संधारयाम्यहम् ॥

"Mere samán pápí nahín, tere samán páp-násak nahín hai. Yih bichárke main pránon ko dháran kartá hún."

पापिनामहमेवाग्र्यो दयालूनां त्वमग्रणीः ।
दयनीयो मदन्यो ऽस्ति तव कोऽत्र जगत्त्रये ॥

"Pápíon men main sab se pahlá; aur dayálon men tú bará. Tínon jagat men mujh se dúsrá terí dayá ká muhtáj nahín hai."

अपराधसहस्राणि क्रियन्तेऽहर्निशं मया ।
दासो ह मिति मामत्वा क्षमस्व परमेश्वर ॥

"Hazáron aprádh rát din main kartá hún; parantu mujhe apná dás jánkar, He Parameshwar, kshamá kar." In mantron men Bráhman apne ko sab se bare pápí kahte hain, aur ham bhí un ke is gumán par muttafiq hain. We páp se paidá hote, aur janam se Súdra bhí hain.

जन्मना जायते शूद्रः कर्म्मणा जायते द्विजः ।
वेदाभ्यासी तु विप्रः स्यात् ब्रह्मज्ञानी तु ब्राह्मणः ॥

"Janam se Súdra utpann hotá, karam se dwija, Veda ke abhyás se Vipra, Brahm ke gyán se Bráhman." Brahmá ke pair se pahle paidá hote, tab us ke mukh

se nikalte. Baze Bráhman bhí ajab tarah ke janam se paidá húe. Vyása Parásara aur Machhodarí se paidá bhayá, Achala Muni háthí se, Kesa Pingala ullú se, Agastya Muni ghará se, Kapila bandar se, Gautama latá se, Drona Áchárya sarpat ghás se, Taitríya Rishi títar se, Sringí Rishi harní se, Vasishtha apsará se, Nárad Muni dásí kalwárin se; yane ye sab Bráhman Brahmá ke mukh se paidá húe. Hindú Shástron men Brahmá jhúthá thahrá, aur us ke jhúth ke sabab se Hindú log ab us kí púja nahín karte hain. Par munásib nahín hai, kí jhuth ke Báp ko chhorke, us ke putron kí púja karte rahen. Usí mukh se, jis se wahí kharáb jhúth niklá, Bráhman bhí nikle; sab Brahmá ke jhúthe mukh se nikle hain. So jis tarah Hindú logon ne jhúthe Brahmá ko chhorá hai, jhúthe Bráhmanon ko bhí chhor dewen, kyúnki Brahmá ke jhúthe mukh se nikle hain. Kaisí kaisí birodh kí báten ját kí bábat miltí hain. Albatta yih Khudá se kabhí muqarrar nahín húí. "Khudá ne, jis ne álam aur sab kuchh jo us men hai, paidá kiyá, ... ek lahú se insán kí sab qaumen paidá kiyán, táki tamám rú i zamín par basen." Sab koí ek lahú se paídá húe, aur munásib hai, ki sáre ádmí ápas men mel aur mahabbat rakhen; jaisá Cowper, ek Angrezí sháir, fasáhat ke sáth kahtá:

> "God, working ever on a social plan
> By various ties attaches man to man:
> He made at first, though free and unconfin'd,
> One man the common father of the kind;
> That every tribe, though plac'd as he sees best,
> Where seas and deserts part them from the rest,

Diff'ring in language, manners, or in face,
Might feel themselves allied to all the race."

"Ḳhudá ká kám hai yak naqsha i tamaddun par,
Ki jis kí búqalamún bandisheṉ kareṉ záhir,
Wuhí milátá insáṉ ko sáth insáṉ ke,
Wuh ḳhwáh Hind ke hoṉ, ḳhwáh howeṉ Ĭráṉ ke,
Shurụ́ meṉ us ne kiyá ek mard ko íjád,
Rahá wuh shád o beqaid aur thá ázád,
Magar wuhí padr i ạ́m jins i Ádam thá,
Biná i silsila i nám i jins i Ádam thá,
Har ek firqa agarchi rakhá gayá abtar,
Usí kí marzí se jis kí nigah meṉ thá bihtar,
Kisí kí hadd meṉ samundar kahíṉ bayábáṉ hai,
Judáí karne ká yih ek sabab hai báqíoṉ se,
Kahíṉ zubáṉ kí judáí hai, taur kí hai kahíṉ,
Kahíṉ par shakl kí, tá samjheṉ sab yúṉ apne taíṉ,
Ki ham agarchi miláe gae haiṉ nasl ba nasl,
Wale haiṉ rishta i ihsás se sab hí ham asl."

Hindú Shástroṉ meṉ bhí likhá hai ki sab log phir ek hí ját ho jáenge, chunánchi Vyásdeva kahtá ki sab sáth sáth baiṭhke kháenge, ki Bráhmaṇ Veda ko bechenge, aur un kí vidyá játí rahegí, sab koí, ját kí kulíntáí aur marjád chhoṛenge ; yuṉ Haribaṇs meṉ likhá hai :

एकबर्णा भविष्यन्ति प्राप्ते सति यगक्षये ।
वेदविक्रयिणश्चैव तथा सिद्धान्नविक्रयाः ॥
अभक्ष्य भक्षका विप्राः विद्याहीना कुवृत्तयः ।
सर्वे ब्रह्म वदिष्यन्ति नराः स्वल्पायुषस्तथा ॥

" Ek baraṇ ho jáenge jug ke ant meṉ. Veda ko aur sidh ann bechenge, aur abhakshya bhakshaṇ karenge, (we bast kháenge jo ját ko manạ haiṉ), aur vidyá se

bín honge, aur kubritti honge, sab koí Brahm Brahm kahenge, aur thoṛe jíenge."

सिद्धअन्न जन विक्रय करिहंहि।
द्विजगण वेद बेचि मुद भरिहंहि॥
ह्वै अभक्ष्य भक्षक सब लोगा।
सदा अइन्द्रीजित कृतभोगा॥
करिहंहि कुत्सितकर्म्म अरु कथिहैं ब्रह्मविलास।
लघुवुधिवल वीरजसरवस॥
तीसबरस मिति आयुर्दाय।
करिहंहि भोग रोगसोंक्षाय॥

Úpar kí sárí báton se sáf sábit hai, ki ját na ibtidá men muqarrar húí, aur na Khudá kí taraf se hai, lekin Bráhmaṇon ne apní baṛáí aur apne dhan ke liye use muqarrar kiyá. Agar Ádam peshtar se un ká abhimán aur ahankár dekhtá, to beshakk unhen ye báten kahtá jinhen, Milton ke muwáfiq, us ne Nimrúd kí bábat kahá, jab us ká gurúr khiyál men dekhá.

"O execrable son! so to aspire
Above his brethren; to himself assuming
Authority usurp'd, from God not given:
He gave us only over beast, fish, fowl,
Dominion absolute; that right we hold
By his donation; but man over men
He made not lord; such title to himself
Reserving, human left from human free."

"Malaún pisar ashadd hawasnák,
Ho bháíon se tú apne bebák,
Wuh le liyá iqtidár bilkull,
Detá nahín jis ko Qádir ul kull,

Sirf us ne diyá hai, ham ko y'háṉ par,
Haiwán o parand o máhíáṉ par,
Tá howeṉ musallit un pa mutlaq,
Inám hai, apná aur yih hai, haqq.
Lekin wuh na hogá is se ḳhursand,
Insáṉ, Insáṉ ká ho Ḳhudáwand,
Íṉ haqq baḳhitáb i álí ash bád
Insáṉ Insáṉ se hai ázád."

29. *Aur Ḳhudá ne kahá, ki dekho maiṉ ne har ek bíj-dár ságpát ko jo tamám rú i zamín par hai, aur har ek daraḳht ko jis meṉ daraḳht ká bíjdár phal hai, tum ko di-yá,* tumháre liye muqarrar kiyá, *hai:* zamín ká ság *tum-heṉ kháne ke wáste hogá.* Túfán, aur ḳhusúsan insán kí bargashtagí aur zamín ke lạnatí hone se peshtar, zamín ká ságpát ádmíoṉ kí ḳhurák ke liye muqarrar húá. Bạd túfán ke Ḳhudá ne sab jíte chalte jánwar insán ke kháne ke wáste baḳhshe. Paid. 9: 3.

30. Na sirf baní Ádam Ḳháliq se ḳhurák páte, us ke paroṉ ke sáye tale rahte, par har jándár bhí us se rozí pátá hai; un ko bhí Ḳhudá ne zamín ká phal di-yá. *Aur zamín ke sáre jándár ko, aur ásmán ke sáre parinde ko, aur sab ko jo zamín par rengtá hai, jis meṉ zindagí ká dam hai, tamám sabz ságpát kháne ke liye* maiṉ ne diyá hai. *Aur aisá húá* jaisá Ḳhudá ne farmáyá. Sáre jándár Parwardigár ke dastarḳhwán se roz ba roz kháte haiṉ. Wuh jo jánwaroṉ kí ḳha-bar letá, beshubha apne farzandoṉ se koí ḳhúbí o nịmat báz na rakhegá.

31. *Aur* Hamadán *Ḳhudá ne,* jis ko us ke sab kám ágáz i áfríṉish se mạlúm haiṉ, (Amál 15: 18.) *us sab par, jo us ne banáyá thá, nazar kí; aur dekho,* na sirf

achchhá. balki *bahut achchhá*, us men̲ kuchh ạib nahín̲ thá ; Ḳháliq ká iráda púrá húá. Ek ek din ká kám us ne achchhá dekhá, par jab tamám áfrínish ká kám kámil ho gayá, us ká mukammal kám aisá niháyat jalálí aur ḳhúbsúrat aur ápas men̲ muttafiq, aur insán ke fáide o bihtarí ke liye sáf záhir húá, ki Ḳháliq ne sab ko *bahut achchhá* kahá. Us kí taraf se faqat bhaláí aur ḳhúbí átí ; wuh buráí ká Bání hargiz nahín̲ ho saktá. Us ne sab kuchh, insán samet, bahut durust aur ḳhúb banáyá, par Shaitán kí taraf se insán, aur ạlam us ke sáth, bigar̲ gayá. Hálánki áfrínish ká kámil kám, insán kí bargashtagí ke báịs se, aisá ḳharáb ho gayá, tau bhí us sab men̲ ab tak iláhí hastí, aur zát o sifát, aur hikmat, aur qudrat, aur mihrbání har dam áshkárá hotí hain̲. Us kí jo sifaten̲ nádídaní hain̲, yạne us kí azalí qudrat aur Ḳhudáí, áfrínish i ạlam se us ke kámon̲ men̲ dikháí játí hain̲. Rúm. 1 : 20. *Aur Shám húí, aur subh húí* us *chhaṭhe din* men̲ jab zamín ke sáre jándár, yạne haiwán aur insán, paidá húe.—Us hafte ke sab kám kámil aur bilkull ḳhúb the, sab men̲ Ḳhudá kí qudrat aur hikmat aur mihrbání aur jalálat har tarah se mạlúm ho gaín̲. Agar Alqádir cháhtá, ek din men̲, ek dam men̲, áfrínish ká kám tamám kar saktá. Jis ne kahá 'Núr howe, aur núr húá,' wuh yih bhí kah saktá, ạlam howe, aur fauran ạlam ho játá. Par us ne pasand kiyá ki yún̲ rafta rafta is kám ko púrá aur kámil kare, táki us ke ạqlmand maḳhlúq har ek din ke kám par, aur us ke har hisse par, alag alag gaur karke, us kí sitáish aur tamjíd karen̲. Us ne hafta aur sabt

ko bhí muqarrar kiyá, táki baní A'dam pák áráin ke din men, dunyá ke anjám tak, us ke kámon aur us kí sifát par soch karte howen.

U'par ke bayán se sáf sábit hai, ki Khudá ne, ạlam ko ạdam se wujúd men lákar, use apne hukm se ṭhík intizám men rakhá. Is se mạlúm hotá hai, ki dunyá na to prakriti se, na paramáṇú se, na máyá se, na sabd se hai; aur ki I'shwar jagat ká upádána-káran aur samaváya-káran bhí nahín, lekin us ká nimitt-káran aur ịllat i fáịlí hai. Is se yih bhí mạlúm hotá hai, ki I'shwar alag, aur us ke káraj alag hain; ki wuh ek, aur us ke káraj anek hain. Káran aur káraj men farq hai. I'shwar káran aur jagat káraj hai. So I'shwar aur jagat men farq hai. Banánehárе aur banáe húe men farq hai. I'shwar Banánehárá aur jagat banáyá húá hai. So I'shwar aur jagat men farq hai. Ek hí adwait Parameshwar to hai, एकमेवा द्वितीयं, jis ke hukm se jagat paidá húá; aur jis men aur jagat men wuhí farq rahtá jo káran aur káraj ke bích men hamesha hotá hai. Káraj káran nahín ho saktá, na banáyá húá Banánehárá; jis tarah ki ghaṛá kumhár nahín ho saktá, aur jagat bhí I'shwar nahín ho saktá. Yún wuh jhúṭh sábit hai:

सर्व्वंखल्विदं ब्रह्म...... ब्रह्मविद् ब्रह्मैव भवति।

"Nischai yih sab Brahm hai," sab jo hai so ek hí padárath, Brahm, hai. Har ek bast jis men lambáí, chauṛáí aur unchái hai, so kaí hisson se ban gaí. In ke har ek hisse men bhí lambáí, chauṛáí, aur unchái hai. So in men se bhí har ek hissa ek hí padárath hai. Sab jo hai, so Brahm hai; har ek bast jis men lambáí, chauṛáí aur unchái hai, so

Brahm hai; aise har ek chíz ká har hissa Brahm hai; so har ek Brahm meṉ bahut Brahm rahte haiṉ. Phir, har ek padárath jis meṉ sirisht se lambáí, chauṛáí aur unchái nahíṉ haiṉ, ye hí guṉ kabhí nahíṉ pá saktá. Át-má yá rúh meṉ ye guṉ nahíṉ haiṉ; so átmá lambí, chauṛí aur unchí kabhí nahíṉ ho saktí. Phir ham nahíṉ kah sakte ki tarah tarah kí súrat yá rúp ek hí haiṉ, yạne ki chapṭí mez kí súrat, aur bandar kí súrat, ek hí haiṉ. Donoṉ meṉ farq hai, ek nahíṉ aur ek hí Brahm nahíṉ ho sakte. Achal aur chalnewáloṉ meṉ, beján aur ján-dároṉ meṉ bhí farq hai; patthar to Bráhmaṉ nahíṉ, na chaul sámp hai. Donoṉ meṉ farq, so ek nahíṉ, aur na ek hí Brahm. Phir, Parmeshwar aṭal hai, par za-mín kí sárí chízeṉ ṭal játí haiṉ, so we Parmeshwar nahíṉ ho saktí. Sab ek hí Brahm hai, sab meṉ tá-zagí aur saṛan, aur maut aur har tarah kí tabdíl sadá chalí játí hai; so Brahm bhí saṛ játá, martá, aur ha-mesha badal játá hai. Wuh jo aṭal hai, so hamesha eksáṉ rahtá; na baṛh játá, na kam ho játá; us meṉ tabdíl aur zawál ká sáya nahíṉ hai. Par wuh jo ba-daltá, us ká ṭhikána nahíṉ, magar yih ki wuh ṭhikáne lag saktá; wuh jo baṛh játá, nás bhí ho saktá, us ká kuchh bharosá nahíṉ ho saktá. Agar Brahm yúṉ kah saktá बहुस्यां प्रजायेय । "Maiṉ bahut ho jáúṉ," to phir kah saktá: न्यूनः स्यां नष्टश्चस्याम् । "maiṉ kam aur nás ho jáúṉ." Jo aise nást Brahm par biswás látá, so hí nástik hai. Agar jagat, makṛí ke jále ke samán, Brahm se niklá, tad bhí jagat aur Brahm meṉ farq hai, jis tarah ki makṛí aur jále meṉ farq rahtá hai. Koí jále ko makṛí nahíṉ kahtá, balkí jálá makṛí se alag aur

nás ho játá, jab makrí jítí rahtí hai. Yih drishṭánt bhí ṭhík nahín hai: 'jagat, jále ke samán, Brahm se niklá, aur phir Brahm men mil jáegá!' Jálá makrí men kabhí nahín mil játá, par har bahnewálí hawá aur har chalnewále bálak kí lílá rahtí hai. Yún agar I'shwar kí lílá men jagat us men se niklá, to kuchh bharosá nahín ki wuh lílá men bhí jagat na chhoṛegá, jis tarah ki makrí lílá men jále ko chhoṛ detí hai. To hamárá kahán ṭhikáná milegá? Phir, ek hí chíz kí bábat ham ek hí waqt men do mukhtalif báten nahín kah sakte. Chunánchi fuláne ádmí kí bábat nahín kah sakte, ki wuh ek hí dam men bhalá changá aur bímár donon hai, ki wuh ek hí dam men fuláne shai ko pasand kartá aur use makrúh bhí jántá, ki wuh fuláne bát ká iqrár kartá, aur us ká inkár bhí kartá, ek hí dam men. Yún I'shwar ke bishai men ham nahín kah sakte ki ek hí shai ko, ek hí dam men, pasand kartá aur use makrúh bhí jántá, ki wuh inkár aur iqrár ek hí bát ká, ek hí dam men, kartá hai. Par agar sab ek hí Brahm hai, to Brahm aisá hí kartá. Brahm apne ko pasand kartá aur makrúh jántá, apná iqrár aur inkár bhí kartá, bhalá changá aur bímár rahtá, sab ek hí dam men; kyúnki *Sarvam khalvidam Brahm.* Phir, agar aisá howe, to Brahm har dam badal játá, ek dam men ek Brahm hai, dúsre dam men dúsrá Brahm, jis tarah ki sáre ádmíon ke khiyál badal játe hain. Hán ek hí dam men itne Brahm honge jitne jagat sansár men manushon kí chintá hain. So ek adwait Brahm kahán? Aur jaisí chintá waise Brahm bhí honge; budhimán, múrakh, kharáb, nafratí. Sárí shahwaten, badchálí, aur badmaáshí Brahm men paidá hongí, balki

we hí Brahm honge ; kyúṉki *Sarvam khalvidam Brahm.* Is ke muwáfiq durust nahín hogá ki ham kaheṉ ki faláne ádmí ne dúsre ádmí ko már ḍálá, lekin ṭhík bolí yih hogí, Brahm ne áp ko már ḍálá ; na kahenge ki Ráma ne Ráwana ko már ḍálá, par Brahm ne, Ráma ke rúp meṉ, Brahm ko, Ráwana ke rúp meṉ, már ḍálá ; na kaheṉge ki Ráma Ayodhyá se Lanka meṉ gayá, par Brahm Brahm se Brahm meṉ gayá. Is ke muwáfiq zarúr hai ki ádmíoṉ kí bolí aur maháwara badal jáweṉ, na kaheṉ ki ek ádmí dúsre se dushmaní rakhtá, yá bakhshish mángtá, yá kháná khátá ; lekin Brahm apne se kíná aur dushmaní rakhtá, apne se bakhshish mángtá, apne ko hánk detá, apne ko khátá, satátá, dukh detá, pháṉsí detá, már ḍáltá, nás kartá hai. Brahm kí tamíz aur dil meṉ bahut dukh hotá, máyús ho játá, aur apne ko halák karne cháhtá hai. Yúṉ har dam Brahm niháyat ízá aur dukh meṉ rahtá hai ; kyúṉki *Sarvam khalvidam Brahm.*

Rishi log kahte, ki jaisí peṛ, ḍálí, ṭahne, patte, phúl samet, bíj meṉ hai, waisá tamám jagat Brahm meṉ hai.

न तदस्ति न तस्मिन् यद्विद्यते विततात्मनि ॥
फलपुष्पलतापत्रशाखाविटपमूलवान् ।
वृक्षबीजे यथा वृक्षस्तथेदं ब्रह्मणि स्थितम् ॥

"Na wuh hai, na us meṉ, jo hai, baṟe Brahm meṉ. Phal, phúl, latá, pattá, sákhá, biṭap, múl, yih sab jis meṉ hai, aisá briksh, jaise briksh ke bíj meṉ hai, taise yih jagat Brahm meṉ hai." Yaṇe, briksh bíj meṉ hai, aur donoṉ ek hí padárath haiṉ, taisá jagat Brahm meṉ hai, aur donoṉ ek hí padárath, káraj aur káran donoṉ

ek hí haiṉ ; jis tarah ki ghaṛe aur kumhár meṉ, ghar aur kárigar meṉ farq kuchh nahíṉ hai ! Par yih drishṭánt ṭhík nahíṉ hai. Bíj meṉ tamám peṛ, ḍálí, patte, phúl, phal samet, nahíṉ samáte ; sirf us ká aṉkhuá aur chhoṭí jaṟ. Jab wuh nikaltí, bíj ká chhilká saṛ játá aur phir nahíṉ miltá. Peṛ jab jam játá, hawá aur pání aur zamín se apní parwarish pátá, aur yúṉ baṛh játá hai. Brahm bíj ke samán hai, jis meṉ jagat hai. Kyá, jab jagat us meṉ se niklá, us ká chhilká bhí saṛ gayá aur wuh bilkull játá rahá ? Biláshubha, jagat aur kisí dúsre kí taraf se sambhálá játá aur parwarish pátá hai. Brahm ká chhilká saṟ gayá, aur us ká jálá uṛ gayá hai ; jagat sthir rahtá, aur us ká sachchá Banánehárá use sambháltá aur us kí rakhwálí sadá kartá hai.

Paidáish ke pahle báb se maḷúm hotá hai, ki Ádam, pahlá manush, Ishwar kí sámarth se ibtídá meṉ paidá húa, nit nahíṉ thá, jaisá baẓe kahte :

न जायते म्रियते वा विपश्चित् ॥

"Wuh gyání na paidá ho, na mare." Par koí ádmí nahíṉ batá saktá, ki agar nit thá, to paidá hone se pahle kyá kartá thá. Ján wuhí hai, jo gyán rakhtá, aur jántá, aur dhiyán kartá hai ; jo aisá na kare, to gyání nahíṉ hai. Agar gyaní howe, to us kí chintáoṉ kí kuchh yád zarúr hai ; nahíṉ, to kis rít se jáná jáwe ki gyání rahá ? Phir, Banánewále aur banáe húe meṉ farq hai. Íshwar Banánewálá, aur ádmí banáyá húá hai. To Íshwar aur ádmí meṉ farq hai. Par baẓe kahte :

ब्रह्मविद् ब्रह्मैव भवति ॥

"Brahm ká jánnewálá áp hí Brahm hai." Jánnewálá

ek jan hai, aur Brahm, jis ko wuh jántá, dúsrá jan hai. Donoṉ jan, jab ek dúsre ko jántá, ek hí ho játe; kyúṉki wuh jo jántá, na sirf us ke samán jo jáná játá hai, balki wuhí ho játá; aur koí jánnewálá nahíṉ rahtá. Jaisá chelá, jab apne gurú ko jántá, turant gurú ho játá, aur chelá nahíṉ rahtá; aur gadhá, jab apne dhobí ko jántá, jhaṭ áp hí dhobí ho játá aur koí gadhá nahíṉ rahtá; kyúṉki jan ká jánnewálá áp hí wahí jan hai. Agar Bráhmaṇ ká kutta apne málik ko jáne, fauran wuh bhí Bráhmaṇ ho játá, kyúṉki *Brahmavid Brahmaiva bhavati.* Agar Súdra Veda kuchh sune aur Brahm ko jáne, to us ke kán meṉ galá húá sísá na ḍálná cháhiye, kyúṉki wuh Brahm ho gayá—*Brahmavid Brahmaiva bhavati.* Wuh bhí, Brahm hokar, biná ahankár, kah saktá अहं ब्रह्मास्मि "*Maiṉ Brahm húṉ,*" aur zarúr ki us ká Brahmavid bhái Bráhmaṇ us se kahe तत्त्वमसि "Taun tum ho." Brahm ká jánnewálá Súdra, Veda ká abhyás karke, kah saktá—*Aham Brahmásmi,*—merá banánewálá aur hákim koí nahíṉ, Brahmá aur Bráhmaṇ kaun? Mere siwá koí nahíṉ hai, maiṉ sab kuchh húṉ: *Sarvam khalvidam Brahm; Aham Brahmásmi; Aham sarvam.* Sab kuchh Brahm hai, chúnṭí, háthí, súar, gadhá, Súdra, Bráhmaṇ; Maiṉ Brahm húṉ; to Maiṉ har tarah ká jánwar húṉ.

Brahm ká jánnewálá áp hí Brahm hai. Jis dam ádmí chúnṭí ko jántá, chúnṭí ho játá, aur gadhá ko jánkar gadhá bhí ho játá; kyúṉki *Gadhavid Gadhaiva bhawati.* Tab wuh gadhá, Bráhmaṇ ko pahchánkar, Bráhmaṇ bhí ho játá; aur apne bhái Sankarácharjya ke muwáfiq yúṉ kah saktá:

मनश्चक्षुरादे र्विमुक्तः स्वयं यो मनश्चक्षुरादे र्मनश्चक्षुरादिः । मनश्चक्षुरादे रगम्यस्वरूपः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥

"Man, netr, ádi se, jo áp hí chhúṭá hai, man, netr, ádi ká man, netr, ádi hai, aur man, netr, ádi se jis ká swarúp jáná nahíṉ játá, wuh nit milnewálá swarúp átmá maiṉ húṉ," yạne Sanátan Parmeshwar maiṉ hí húṉ. Aise kufr ká jawáb zarúr nahíṉ hai. Jo apne ko Parmeshwar jántá, so kisí dúsre ko nahíṉ mánegá, us ke sámhne nek aur bad meṉ kuchh farq nahíṉ, us ke liye dharm aur mat zarúr nahíṉ hai. Agarchi wuh Brahm aur *sarvam* hai, tau bhí is lok se kúch karke dúsre Brahm meṉ mil jáegá, aur us ká *sarvam* nest ho játá:

यत् प्रयन्त्यभिसंविशन्ति तद्विजिज्ञासस्व तद् ब्रह्म ॥

"Jis meṉ játe haiṉ, us meṉ milte haiṉ, us ko jáno ki wahí Brahm hai;" par-lok meṉ kuchh nahíṉ jánegá, ạur áp bhí nahíṉ hogá:

अशरीरं वा वसन्तं न प्रियाप्रिये स्पृशतः ॥

"Jo bin sarír rahtá, us ko priyá aur apriyá spars nahíṉ kartá, (nahíṉ chhútá);" us ko na dukh na sukh mạlúm hai, na narak, na baikunṭh. To agar páp kiyá kare, kuchh ḍar nahíṉ, sazá nahíṉ hogí, dharm aur adharm ek hí haiṉ. Sab jo hai so Brahm; páp aur jhúṭh hai; so páp aur jhúṭh Brahm hai. Isí tarah *sarvam-khalvidam-Brahm-wále* sárí díndárí ko bigárte aur miṭá dete haiṉ. Ek ḳhushí kí bát to hai, ki we thoṛe haiṉ, aur thoṛe ho sakte; sirf we jinhoṉ ne Ve-

da paṟhe haiṉ, aur bairágí bhí haiṉ, is mat ke adhikárí ho sakte, jaisá Sankarácharjya kahtá:

शान्तो दान्त उपरतस्तितिक्षुः समाहितो
भूत्वा आत्मन्यात्मानमवलोकयेत् ॥

"Sánt, báhirí indrí ká rok, bairág, sahan-subháu; nischal hoke átmá meṉ átmá ko dekhe." Sirf we jo dunyá ko bilkull chhoṛke bairág karte, is mat ke ṭhík adhikárí ho sakte haiṉ. We jo kháte aur píte aur jágte haiṉ, so Brahm nahíṉ ho sakte.—Sachchá Parmeshwar wuhí hai, jis ne jagat ko apne hí sámarth se utpann kiyá, aur har kahíṉ hokar us kí rakhwálí nit kiyá kartá hai. Wuhí Paramátmá hai, jis ne hamárí átmá ko utpann kiyá. Parlok meṉ sárí páprahit átmá us ke nikaṭ ant loṉ rahengí.

Ḳháliq-ul-ạlamín kaisá buzurg, aur har tarah se apne makhlúqoṉ kí ịbádat aur tạzím ke láiq hai. Afsos ki itne ádmí, Káran ko chhoṛke, káraj ko mánte, aur ki aur, apne gunáh ko baṛháte, káran aur káraj ko milá dete; ạlam aur Rabb, Ḳháliq aur makhlúq, Banáneháre aur banáe húe ko, ek hí ṭhahráte haiṉ. Ai Ḳhudá, Tú un sabhoṉ ko ạql bakhsh de, kyúṉki we apne ko dáná karke nádán ho gae, aur gair-fání Ḳhudá ke jalál ko fání insán, aur parindoṉ, aur charindoṉ, aur kíṟe makoṟoṉ kí súrat o múrat se badal ḍálá. Insán ká dil, gunáh ke sabab se, 'wírán aur súnsán' ho gayá, aur jab tak Rúh i Quds us par jumbish na kare, aur us ko durustí aur árástagí na bakhshe, wuh aisá hí betadbír aur darham barham rahegá. Ai Rúh, Tú chároṉ hawá meṉ se á, aur in maqtúloṉ par phúnk, ki we

jíeṉ. Is tíragí aur beintizámí ke mulk, aur zill i maut par jumbish kar, aur in murdoṉ ko hayát baḳhsh de. Tú hí farmá, ki Núr howe, aur núr hogá. Ai Áftáb i Sadáqat, tulúạ ho, aur tere paroṉ tale sihhat howe. Ai Tú ki Jahán ká Núr hai, ham sabhoṉ kí táríkí parágauda kar. Wuh, jis ne ḳhushkí páni meṉ se nikálí, ab tak hameṉ ḳhushkí par mahfúz rakhtá, aur roz ba roz samundaroṉ ko ham par áne se roktá hai. Wahí Karím zamín kí bharpúrí se hameṉ ḳhurák aur libás aur parwarish bhí hamesha baḳhshtá hai.

Ásmán ke beshumár anwár se Ḳhudá kí gúnágún hikmat aur qudrat aur mihrbání aur ạzamat aur jalálat ạjíb taur se mạlúm hotí haiṉ. Un ká qaul nahíṉ, un kí áwáz nahíṉ, tau bhí tamám jahán meṉ we apne Ḳháliq kí sifát ká bayán karte haiṉ. Báwujúd is ke faqat "us kí ráhoṉ ke aqsá ye hí haiṉ, aur us ke kalám ká kaisá áhista bol hamáre sunne meṉ áyá hai!" Aiyúb 26: 14. Jab Ḳhudá aise baṛe karam se ham par anwár i falakí chamakne detá, ham kaise beụzr aur sazáwár honge, agar us kí ḳhidmat ko tark karke, khel aur tamásha aur befáida shugl aur badkárí meṉ mashgúl raheṉ!

Kaisí baṛí mihrbání se Ḳhudá ne hawá ko parandoṉ se bhar diyá, jin kí ḳhush ilhání ke sunne, aur tarah tarah ḳhúbsúrat rang ke dekhne se insán ke dil ko niháyat ḳhushí hásil hotí hai. Un kí har tarah kí shakloṉ meṉ bhí kaisí behadd hikmat i iláhí záhir hotí hai! Agar páni ke beshumár baṛe chhoṭe báshindoṉ par liház kareṉ, to fauran hairán aur mutaạjjib ho játe haiṉ. Agar ek búnd meṉ kaí hazár jándár howeṉ,

tamám samundaron aur bahron men kyá hogá! Ye sab Ḳháliq o Parwardigár kí taraf takte hain, aur wuh un ko waqt par un kí ḳhurák pahunchátá hai; wuh apní muṭṭhí kholtá hai, to we nafíson se ser hote hain.

Baháim aur zamín ke sáre chhoṭe baṛe jándáron men bhí Ḳhudá kí ạjíb dánáí áshkárá hotí hai. Sher aur mawáshí aur kíṛe makoṛe sab ke sab Ḳhudá se apní ḳhurák mángte hain. Ḳhudá ke tín aqnúm se insán paidá húá, aur cháhiye ki tín hí aqnúm se apní naját ke wáste baptismá bhí páwe, aur us kí bandagí kare. Ek lahú se sárí qaumen paidá húín, táki sáre ádmí ápas men mel aur mahabbat rakhen.

Ḳhudá ke sáre kám har tarah se achchhe hain; gunáh ká dág, jo tamám jahán par phail gayá, so sirf Shaitán kí ṭaraf se hai. Hazár shukr ki Ḳhudá ká Beṭá záhir húá, táki is dág ko miṭá dewe, aur Iblís ke ạmalon ko nábúd kare.

DU'SRA' BA'B.

Yih dúsrá báb pahle ká titimma hai. Is men aslí sabt, aur insán ke liye sabt muqarrar hone ká bayán hai, 1—3; bạd us ke chhaṭhe din ke kár i áfrínish ká ziyáda bayán, ḳhusúsan mard aur ạurat kí páidáish, un ke byáh, aur bág i Ạdan men dáḳhil hone, aur ạhd i ạmál ke bandobast ká bayán, 4—25.

1. *Yún,* úpar ke bayán i mazkúr ke muwáfiq, *ásmán aur zamín aur un ká tamám lashkar,* sab beján aur jándár jo un men hain, jo lashkar ke mutábiq ḳhúb tadbír aur áráish men rahte aur Rabb-ul-ạlamín ke ḳhid-

matguzár hain, *mukammal ho gae* chha dinon ke ạrse men. Firishte bhí qaríb i fahm is ạrse men paidá húe, aur bạze gumán karte hain, ki pahle din ḳhalq húe; par yih ṭhík mạlúm nahín ho saktá, kyúnki is ká bayán nahín kiyá gayá. Jo hamárí bihtarí ke liye hai, Ḳhudá ne ham par záhir kiyá; hamárí naját aur ḳhushhálí ke liye zarúr nahín thá ki firishton kí paidáish aur un ke ahwál se baḳhúbí wáqif ho jáwen. Itná hamárí tasallí ke liye záhir kiyá gayá, ki "we sab ḳhidmatguzár rúhen hain, jo naját ke wárison kí ḳhidmat ke liye bhejí gaín." Ibr. 1: 14.

2. *Aur Ḳhudá ne sátwen din men apne kár* i áfrínish *ko, jise us ne kiyá, mukammal,* tamám, *kiyá thá;* aur kisí nau ká maḳhlúq wujúd men na láyá. Tau bhí wuh nit intizám aur parwardigárí ká kám kiyá kartá hai. Chunánchi Masíh ne kahá: "Merá Báp ab tak kám kartá hai, aur main bhí kartá hún," Yúhanná, 5: 17. Wuh tamám ạlam ko sambháltá, sab kuchh us se maujúd rahtá hai, aur "wuh rú i zamín ko tar o táza kartá hai," Zab. 104: 30. *Aur us ne árám kiyá,* yạne báz rahá, *apne sáre kár* i áfrínish *se, jo us ne kiyá,* aur apní kámil sanạton se ḳhush thá. Ádmíon ke muháware ke taur se Ḳhudá ke árám ká zikr hai, haqíqat men "aqsá i zamín ká paidá karnewelá na thaktá aur na mánda ho játá," Isa. 40: 20.

3. *Aur Ḳhudá ne sátwen din ko mubárak kiyá,* us din ko barakat, aur ịzzat, aur buzurgí dí, *aur use muqaddas ṭhahráyá,* apní ḳháss ịbádat ke liye use aur dinon se maḳhsús aur muqarrar kiyá, táki us din men insán, chha dinon kí mihnat aur dunyawí kámon se

báz ákar, pák árám karen̲, aur apne Ḳháliq kí bandagí aur suhbat men̲ mashgúl rahen̲. So na khel, na bekárí, na sustí ke liye, balki apní pák bandagí aur haqíqí ịbádat ke liye, Ḳhudá ne ibtidá men̲ sabt ko muqaddas ṭhahráyá, *kyún̲ki us ne us* sátwen̲ din *men̲ sabt kiyá* (שָׁבַת), *apne sáre kám,* yạne chha dinon̲ ke kár i áfrínish, *se, jise Ḳhudá ne* kámil intizám ke sáth *banákar paidá kiyá.* To sabhon̲ par farz hai, ki apne Ḳháliq ke áín aur namúne ke muwáfiq sabt ke din ko mánen̲, dunyawí shuglon̲ se háth uṭhákar, "tamám din pák árám karen̲, balki un dunyawí kámon̲ aur farhaton̲ se bhí, jo aur dinon̲ men̲ rawá hon̲; aur sáre waqt ko, jamáạt ke sáth yá ghar men̲ Ḳhudá kí ịbádat men̲, káṭen̲, magar jitná ki zarúrat yá rahmat ke kámon̲ men̲ sarf karná munásib howe." "Ḳhudá ne dunyá kí ibtidá se Masíh ke jí uṭhne tak hafte ke sátwen̲ din ko hafte ká sabt ṭhahráyá; aur tab se leke dunyá kí áḳhir tak hafte ke pahle din ko, jo Masíhí sabt hai." Sátwán̲ din áfrínish kí yádgárí thí, Masíhí sabt maḳhlasí kí yádgárí hai.

Qádir i Mutlaq na thaktá na mánda ho játá, aur agar Muhammad aur us ke mufassir aslí Ịbrí lafz (שָׁבַת) kí sahíh mạní (yạne az kár i áfrínish *báz rahná*) se zarra wáqif hote, to bagair sharm ke úpar kí áyat ke bayán men̲ aisí bhúl nahín̲ karte. Chunánchi Muhammad ne Súra i Qáf kí 37 áyat men̲ yún̲ likhá:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ *

"Aur ham ne banáe ásmán aur zamín, aur jo un ke bích hai, chha din men̲, aur ham ko na áí kuchh mándagí." Bilá shubha, yih to Tauret ke muwáfiq hai, par Muhammad ne Ịbrí zabán se náwáqif hokar Tauret kí apní naql ke par̲hne, yá us ke bayán ke sunne men̲, kuchh bhúl kí, aur yún̲ us ne chaturáí se haqíqí Tauret par yih ạib lagáyá, ki wuh goyá sikhátí ki K̤hudá mánda ho gayá, aur sátwen̲ din sustáyá. Baizáwí ke bayán se mạlúm hotá hai, ki Qurán kí áyat i mazkúr ko Muhammad ne usí maqsad se likhá:

وما مسنا من لغوب من تعب او اعياء وهو رد لما ذعمت اليهود من انه تعالى بدأ خلق العالم يوم الاحد وفرغ منه يوم الجمعة واستراح يوم السبت *

"*Aur ranj aur mándagí ne ham ko nahín̲ chhúá*, aur wahí radd hai Yahúdíon̲ ke gumán par, is bát se ki Alláh Taálá ne shurụ kiyá paidá karne ạlam ká pahle din se, aur us se fárig húá Jumạ ke din, aur árám kiyá Sabt ke din." Baizáwí bhí *Sabt* ke Ịbrí masdar kí ṭhík mạní se wáqif nahín̲ thá, so bar̲í sanjídagí se us ne Muhammad kí chaturáí par muhr kí. Muhammad ke dil men̲ pák árám ká k̤hiyál nahín̲ samáyá. Yihí Sabt jise K̤hudá ne muqarrar kiyá, so us ke logon̲ ke abadí sabt ká ímá thá, jo unhen̲ us ke k̤háss huzúr men̲ hamesha tak milegá, jahán̲ we, us kí pák ịbádat men̲ mashgúl hokar, haqíqí k̤hushí se abad-ul-ábád ser honge. Par Muhammad ke dil men̲, bagair húron̲ ke, Sabt aur árám ká kuchh k̤hiyál na samá saká. Chunánchi us ne apne logon̲ ke liye yaum i sabt ko mau-

qúf kiyá. Chunánchi Súra i Juma̤ kí 9wín̲ aur 10wín̲ áyaton̲ men̲ yún̲ likhá hai:

يا ايها الذين امنوا اذا نودي للصلوة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع ذلكم خير لكم * ان كنتم تعلمون فاذا قضيت الصلوة فانتشروا في الارض *

"Ai ímán wálo, jab azán ho namáz kí, Juma̤ ke din, to dauṟo Alláh kí yád ko, aur chhoṟo bechná; yih bihtar hai tumháre haqq men̲, agar tum ko samajh hai. Phir jab tamám ho chuke namáz, to phail paṛo zamín men̲," apní mihnat aur tamáshe men̲ phir jáo. Yún̲ ek ghaṟí kí namáz tamám din ke pák árám aur i̤bádat ke i̤waz badal gaí. Qurán ke muwáfiq, din bhar i̤bádat aur bandagí karná zarúr nahín̲ hai; chunánchi Husainí úpar kí i̤bárat ká bayán kartá:

پس پراگنده شوید در زمین برای تجارت و تصرف ما یحتاج خود امر اباحت است یعنی اگر خواهید بعد از نماز در پی مهمات خود روید *

"Pas phail jáo bích zamín ke, wáste tijárat aur apní zarurí ihtiyáj ke liye. Hukm i mubáh hai, ya̤ne agar cháho namáz ke ba̤d apne kámon̲ ke píchhe jáo." Juma̤ ke muqarrar hone ká sabab, Baizáwí ke muwáfiq, yih thá, ki usí roz Muhammad Makke se bhág-kar Madína men̲ dáḳhil húá:

وَ قيَل سَمَّاهُ كعب ابن لوي لاجتماع الناس فيه اليه و
اول جمعه جمعها رسول الله عليه وسلم انه لما تقدم المدينة
نزل قبام واقاموا بها الي الجمعة ثم دخل المدينة وصلي
الجمعة في دار الذبي سالم ابن عوف *

"Aur kahá gayá hai, nám rakhá us ká Juma̤ Ka̤b Ibn i Lawí ne wáste jama̤ hone ádmí ke bích us din ke taraf us ke. Aur auwal Juma̤ ká jama̤ kiyá usí jamáa̤t ke taín̲ Rasúl-ulláh badurustí ke hargáh áge áe Madíne ke taín̲ utre aur qáim húe, aur qáim kiyá un sabhon̲ ne isí namáz ke taín̲ Juma̤ tak, us ke ba̤d dáḳhil húe shahr men̲; aur namáz paṛhí Juma̤ kí nabí ke ghar men̲ Sálim Ibn i A̤uf ne." Ḳhulása is ká yih hai, ki isí din Muhammad ne Makke se pahunchkar Madíne men̲ qadam rakhá, aur jamáa̤t ne namáz paṛhí, is sabab se, us roz ká nám Juma̤ rakhá gayá. Is bhárí sabab se Juma̤ ká roz, jis men̲ log namáz aur tijárat aur khel aur tamásha karen̲, aslí sabt, ya̤ne pák árám ke din ká badlá húá. Aslí sabt áfrínish i álam kí yádgárí ke liye muqarrar húá, Juma̤ ká roz Mahammad ke Madíne men̲ qadam rakhne kí yádgárí ke liye muqarrar húá. Is májrá ke muqábale men̲ kár i áfrínish bahut halká thá, so is bái̤s se us kí yádgárí ká din mauqúf húá, aur Madíne men̲ dáḳhil hone kí yádgárí ṭhahrái gaí. Masíhí sabt insán kí maḳhlasí kí yádgárí thí, Muhammad aur us ke mufassir is kí bábat chup rahte, aur sirf Yahúdíon̲ ke sabt ká zikr karte. Aslí yaum i sabt ke i̤waz men̲ Masíhí sabt ká badlá húá; wuh kár i áfrínish kí yádgárí thí, yih insán kí maḳhlasí kí yád-

gárí hái. Par ạlam kí áfrínish aur insán kí maḳhlasí donoṉ farámosh ho gae, jab Muhammad ne apne qadam i mubárak Madína ke bhítar rakhá. Phir Muhammad kahtá, Súra i Nahl 125.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ *

Is kí tafsír Husainí yún kartá:

جزاین نیست که تعظیم سبت نهاده شده یعنی نوشته شد برآنانکه اختلاف کردند درو تعظیم سبت آن بود که کسب نکنند و بهیچ مهم مشغول نشوند و آن روز ا عید بگیرند و جز پرستش حق ننمایند واین تکلیفی بغایت شاق بود برایشان *

Yạne, "Sabt sirf un ke wáste muqarrar húá jo us kí tạzím kí bábat iḳhtiláf karte the, ki kisí kám meṉ mushgúl na howeṉ aur us din ịd kareṉ, aur bagair Haqq Taạlá kí parastish ke, dúsre kám meṉ mutawajjih na howeṉ; aur yih taklíf un par niháyat dushwár thí." Albatta, jo Ḳhudá ká ịshq nahíṉ rakhte, us kí parastish un ke liye sirf taklíf aur un par niháyat dushwár hai; isí báịs se Muhammad ne sabt ko mauqúf kiyá. Baizáwí kahtá:

وهم اليهود أمرهم موسى عليه السلام بان يتفرغوا للعبادة يوم الجمعة فابوا فقالوا نريد يوم السبت لانه تعالى فرغ فيه من خلق السموات والارض *

Yạne "We, (jinhoṉ ne sabt kí bábat takrár kiyá) Yahúd the, Músá ne un ko hukm kiyá ki farágat kareṉ

ibádat ke wáste Juma ke roz; par unhon ne inkár kiyá, aur kahá ham iráda rakhte yaum i sabt ká, kyúnki us men Alláh Taálá fárig húá paidá karne se ásmán aur zamín ke." Baizáwí ne ek maqám men kahá ki Juma Muhammad kí Hijrat aur Yasrab men dákhil hone kí yádgárí ke liye muqarrar húá. Is báis se us roz ká nám Juma rakhá gayá, aur Yasrab ká nám tazíman Madína ho gayá. Par yahán Baizáwí kahtá ki Músá ne Yahúdíon ko hukm diyá ki Juma ko mánen, yane Muhammad kí Hijrat kí yádgárí men, par unhon ne inkár kiyá, aur kahá ham yaum i sabt ko, álam kí áfrínish kí yád karne ke liye, pasand karte hain. Músá Masíh se 1581 baras áge paidá húá, aur ján taslím kí 1451 baras Masíh se peshtar, aur Hijrat san 622 Isawí men wáqi húá. So Músá ke waqt se Muhammad ke waqt tak do hazár baras se ziyáda guzar gae. Tau bhí Baizáwí kahtá ki Músá ne Baní Israíl ko farmáyá ki Juma ko mánen aur yún Muhammad kí Hijrat kí yád rakhen! Bayán i mazkúr se sáf sábit hai ki sabt ká pák árám Muhammad aur us ke pairaun ko pasand nahín áyá, jaisá Husainí kahtá, 'yih taklíf un par niháyat dushwár thí;' is sabab se unhon ne sabt ko mauqúf kiyá, aur us kí bábat aisí aisí mukhtalif báten bhí likhín.

4. Pahle báb men aur is dúsre báb kí tín áyaton men paidáish ká bayán kiyá gayá hai. Is báb men insán kí bábat, jo chhathe din paidá húá, kuchh aur kháss bayán hogá. Ye mazkúr báten, aur jin ká bayán abhí hogá, *ásmán aur zamín ká ahwál*, un kí tawálíd, paidáish kí tawáríkh, hain *jab we paidá húe*; jis

din, yạne waqt, *Yahowáh Ḳhudá ne ásmán aur zamín ko paidá kiyá.* Ab Ḳhudá ká dúsrá nám miltá, jis kí mạní ạmíq aur ụmda hai. Us ká pahlá nám (אֱלֹהִים) *Elohím*, jo ab tak milá hai, so (אֱלֹהַּ) *Eloah* ká jamạ hai, jis meṉ Taslís, yạne tín Aqnúm, ká ishára ján paṟtá; aur is ká masdar, agarchi qadím Ịbrí se játá rahá, tau bhí Ạrabí meṉ mahfúz rahá, yạne اله (mutaạjjib honá, ḳhauf rakhná; pák ḳhauf se parastish karná), jis se مالوه (mạbúd) miltá hai. Yúṉ Elohím wuh hai jo sárí tạzím o takrím ke láiq hai, niháyat jalíl, qadír, Ḳháliq, háfiz, hákim; jise sab koí masjúd aur mạbúd jáneṉ. Yihí Elohím, Alláh Taạlá hai, jis ne ạlam ko paidá kiyá, aur sab ká Parwardigár bhí hai. Par dúsrá nám, Yahowáh, jo yaháṉ miltá, so ek Ịbrí masdar (הָיָה=הָוָה) se, jis kí mạní *honá, hastan, búdan* hai; mustaqbil meṉ (יִהְיֶה) *howegá, báqí rahegá.* Chunánchi us ne apne bande Músá se kahá, (אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה) "Maiṉ wuh húṉgá, jo maiṉ húṉgá, aur us ne kahá, ki tú baní Isráíl se yúṉ kahiyo, ki (אֶהְיֶה) *Maiṉ húṉgá*, us ne mujhe tumháre pás bhejá hai," Khurúj 3: 14. So, aslí lafz ke muwáfiq, Yahowáh wuh hai, jo hogá, hamesha aisá hí aṭal rahtá, ạzalí o abadí áp se hai; jo thá, jo hai, jo hogá; ḳhud-hast, dúsre se nahíṉ; ḳhud-muḳhtár, dúsre se ịláqa nahíṉ rakhtá; hastí ká chashma aur baḳhshinda; har tarah se kámil, yúṉ apne logoṉ ká ḳháss Ḳhudá hai. Yúnání aur Rúmí mutarjimoṉ ne is nám ká tarjuma nahíṉ kiyá, aur haqíqat meṉ wuh aisá mạnawí hai, ki us ká tarjuma kisí ek hí lafz meṉ nahíṉ ho saktá. Is ke ịwaz meṉ kaí mutarjimoṉ

ne dúsrá nám rakhá hai, Yúnání meṉ *κυριος*, Rúmí *dominus*, yạne málik, Angrezí meṉ *lord*, jis kí asl *hlaf-ord—loverd* hai, yạne *hlaf–loaf*–roṭí, aur *afford*, dená, kyúṉki qadím Angrezí *hlaf-ords—loverds—lords* bahut roṭí raạiyatoṉ ko dete the. Yúṉ *Lord* kí ṭhík mạní Ġaríb-parwar, Parwardigár hai. Par yih Yahowáh kí púrí mạní nahíṉ hai. Aur málik, yá ḳhudáwand, bhí baḳhúbí durust nahíṉ hai. Yahowáh Ḳhudá ká ạzím nám hai, jis meṉ sárí tasallí-dihinda mạní mundaraj hai. So us ke haqíqí logoṉ ke liye yih nám niháyat ạzíz hai. Ḳhudá na sirf Ḳháliq aur háfiz, jaise pahle báb se mạlúm hotá hai, balki apne logoṉ ke liye aṭal, ạzalí o abadí, ḳhud-hast o ḳhud-muḳhtár, chashma i hastí o zindagí, aur har tarah se kámil Hámí aur Parwardigár rahtá hai. Is dúsre báb meṉ, aur áge, Ḳhudá na sirf Elohím balki Yahowáh bhí záhir hotá hai. Tau bhí us kí parwardigárí aur ummat i ḳháss kí rakhwálí meṉ Yahowáh ke púre mạne baḳhúbí záhir na húe, jab tak kí Alqádir báládastí se apní ḳháss ummat ko Misr se báhar na láyá, Khurúj 6: 3.

5. Agarchi paidáish ke tísre roz (1: 12) nabátát zamín se nikle, tau bhí kámil na ho gae, jab tak ki páni na barsá aur Ádam na paidá húá. *Aur khet kí sab nabát hanoz zamín meṉ* kámil, bilkull ḳhúbsúrat aur durust *na thí, aur khet kí sab ghás hanoz* baḳhúbí *na ugí thí; kyúṉki Yahowáh Ḳhudá ne zamín par pání na barsáyá thá, aur Ádam na thá ki zamín kí khetí kare.*

6. Bárish Ḳhudá kí taraf se hai,—‘na bárad hawá tá na goí babár’—par jab tak ki us ne pání na barsáyá,

us ne dúsrí tadbír se zamín ko sínchá. *Aur bukhár zamín se uṭhtá thá, aur tamám rú i zamín ko seráb kartá thá.* Na insán kí khetíbárí ke sabab se, balki Ḳhudá kí hikmat aur qudrat se, nabát ugtí aur kámil ho játí hai.

7. Insán *μικρὸκοσμος*, ek *chhoṭá ạlam* hai, jis meṉ rúh aur jism, ásmán aur zamín miltí haiṉ. Donoṉ kí asl ká bayán yaháṉ miltá hai. Ádam kí rúh Ḳhudá kí súrat par paidá húí (Paid. 1 : 26, 27), tadbhí faḳhr na kare ; na sirf us ke jism kí bunyád ḳhák meṉ, aur us kí ḳhurák ḳhák se hai, balki wuh áp hí ḳhák aur miṭṭí hai. Taubhí us ká Báni niháyat buzurg hai. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne* mansúba aur ḳhabardárí se *Ádam ko banáyá* (ויצר), goyá kumhár kí sí sanạt se, *dhúl*, ḳhák, us ke badan kí máhiyat, *miṭṭí se*, ạjíb o garíb aur hairatafzá kám se, aur use munaqqash kiyá (Zab. 139 : 14, 15) ; *aur us ke nathnoṉ meṉ zindagí ká dam phúnká.* Rúhoṉ ke Báp ne us ko rúh baḳhshí, jis ke bagair wuh sirf ḳhák aur befáida thá ; *so*, jab rúh Ḳhudá kí taraf se áí, *Ádam jítí ján ho gayá.* Sirf rúh se ádmí jítá hai, balki rúh áp hí insán hai. Bagair us ke badan makrúh hai. Rúh niháyat beshqímat hai, koí us kí ihánat na kare. Agar ádmí tamám jahán ko hásil kare, aur apní rúh ko gaṉwáwe, to kyá fáida hogá ? Badan miṭṭí ká pinḍá baná hai, lekin rúh jo us meṉ hai, soí use roshan kartí hai ; Alqádir ke dam ne use zinda kiyá. Magrúr na honá cháhiye, hamáre jism na sone, na rúpe, na motí, na Brahmá ke badan se, balki miṭṭí se ban gae, aur ḳhákí bhí haiṉ ; hamáre bápdáde zamín meṉ mil gae haiṉ, aur ham udhar játe

haiṉ. "Ḳhák zamín meṉ phir jáegí jaisí ki thí, aur rúh Ḳhudá ke pás phir jáegí jis ne use diyá," Wáiẓ 12: 7. So "apne badanoṉ ko Ḳhudá par taqdís kareṉ, táki qurbán i zinda o muqaddas o pasandída howeṉ," Rúm 12: 1; "apne tan se aur apne man se, jo Ḳhudá ke haiṉ, Ḳhudá kí taqdís kareṉ," 1 Kar. 6: 20, táki Masíh qiyámat ke din "hamáre kasíf badan kí shakl ko tabdíl karke apne jism i latíf kí mánind banáwe," Fil. 3: 21. Insán kí rúh sirf apne Bání kí suhbat meṉ ásúda ho saktí, us se munqaṭí hoke har tarah se tabáh hotí hai. Us ke tan o man meṉ Ḳháliq kí gúnágún hikmat aur qudrat kaise ạjíb taur se áshkárá hotí haiṉ!

8. Ḳháliq ne A'dam ke wáste suthrá makán árástá kiyá thá. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne Adan*, yạne ạish ke mulk, *meṉ*, ek zamín meṉ jo niháyat ḳhúbsúrat aur A'dam kí ịshrat aur kámil parwarish ke liye málámál thí, us jagah se jaháṉ Músá ne yih kitáb likhí, aur zamín i Ạdan kí *púrab kí taraf ek* baṟá *bág* (גַּן, גַּנָּה, جَنَّةٌ; प्रदेश, فِرْدَوْس, פַּרְדֵּס Waạz, 2: 5, *Παραδεισος*) yá ramná *lagáyá thá*; par ham ko mạlúm nahíṉ ho saktá, ki us bág kí haqíqí gunjáish kitní thí, aur us kí sab haddeṉ kaháṉ thíṉ, kyúṉki tufán i Núh se us ke bahut nishán miṭ gae haiṉ; *aur A'dam ko, jise us ne banáyá thá, waháṉ rakhá.* Ḳháliq ne A'dam ke wáste na baṟí ụmda ịmárat aur sonahlá mahall, balki ḳhushnumá bág lagáyá, jis kí har taraf se, úpar, níche, áspás, Paidákuninda aur Parwardigár kí dastkárí záhir hotí thí.

Jab ki zamíní jannat ke nishán aksar miṭ gae haiṉ, to cháhiye ki ham abadí jannat kí talásh kareṉ.

9. Bág i Adan har tarah se ḳhúb thá, us ke muwáfiq tamám ạlam meṉ koí dúsrá bág hargiz nahíṉ thá. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne har daraḳht ko jo dekhne meṉ ḳhushnumá,* yạne jis ke miqdár, rang, patte, phúl, dekhne ke liye bahut pasandída the, *aur kháne meṉ ḳhúb,* jis ke phal mazadár aur badan ke liye fáidamand the; *aur bág ke bíchoṉ bích,* yạne bág ke bhítar, *hayát ká daraḳht, aur nek o bad kí pahchán ká daraḳht zamín se ugáyá thá,* yạne tísre roz (1: 12). Hayát ká daraḳht na sirf zinda, táza aur mewadár rahtá thá, balki Ádam kí hamesha kí zindagí, ḳhushhálí aur saạdatmandí ke nishán aur muhr ke liye muqarrar húá; yạne, ki agar beạib, sáf aur farmánbardár rahe, to is peṛ se kháwe aur jíwe. Injíl kí abadí jannat aur firdaus ke bayán meṉ qadím hayát ke daraḳht ká ishára miltá hai, Musháhadát 22: 2; hayát kí sáf "nadí ke wárpár daraḳht i hayát thá, jo bárah phal látá thá, har ek mahíne meṉ ek phal, aur us daraḳht ke patte logoṉ kí shifá ke wáste the." Phir, us ko jo Iláhí fazl se gunáh aur Iblís ke úpar gálib hotá hai, Masíh "yih baḳhshegá, ki daraḳht i hayát se, jo firdaus i Iláhí ke bíchoṉ bích hai, phal kháwe," Musháh. 2: 7. Masíh na sirf zindagí ká daraḳht, balki zindagí kí roṭí bhí kahlátá hai, ki un sabhoṉ ko jo use ímán se kháte, yạne us par ímán láte haiṉ, hayát i abadí detá hai, Yúh. 6: 48, 53. Bág i Adan meṉ *nek o bad kí pahchán ká daraḳht bhí thá,* jis kí bábat ek mumánaạt ká hukm aur itáạt ká áín thá, jis se nek aur bad mạlúm howeṉ; yạne us kí muháfa-

zat karne se insán kí bhaláí, ḳhúbí aur sadáqat záhir howe, aur ụdúl-hukm i karne se buráí aur badí mạlúm ho jáwe, "kyúṉki sharạ bhí se gunáh záhir húá," Rúm. 3: 20. Phir, *nek o bad kí pahchán* tajribe se húí; jab A'dam ne us peṛ se kháyá aur ḳhúbí aur nekí us se játí rahí, aur badí hásil húí, tab us ko baḳhúbí mạlúm húá, ki un meṉ kyá farq hai. Onqelos ke Kaldání Tarjuma meṉ yúṉ hai:

אִילָן דְּאָכְלֵי פֵּירוֹהִי חַכְּמִין בֵּין טַב לְבִישׁ

"Peṛ, ki jis ke phal jo kháte, so nek o bad ká farq jánte haiṉ." Is daraḳht meṉ maut aur zindagí, barakat aur lạnat A'dam ke sámhne rakhí gaíṉ. Ye donoṉ daraḳht ạhd i ạmál ke nishán aur muhr the, donoṉ áp bhí ạhd i baiạt the. Ạhd i ạmál ke tale hayát farmánbardárí kí shart par milí, yạne yih karo aur jío, ụdúl karo aur maro. Ạhd i fazl káhtá, ki I'mán láo aur bach jáo, ímán na láo to halák ho.

10. Mulk i Adan kí sarhaddeṉ hameṉ baḳhúbí mạlúm nahíṉ ho saktí haiṉ. Aksar gumán karte haiṉ, ki us ká bág Arám i nahrain meṉ thá, aur us jagah se jaháṉ píchhe shahr i Bábul ban gayá, dúr bhí na thá. Is báb kí áṭhwíṉ áyat meṉ Músá kahte haiṉ, ki wuh jannat, pradesa, firdaus, yá ramná Adan meṉ thá, púrab kí taraf; na sirf mulk i Yahúdáh aur us bayábán se, jaháṉ Músá ne Tauret likhí, púrab kí taraf, balki mulk i Adan ke púrbí hissa meṉ thá. *Aur* mulk i *Adan* kí ek taraf dúr *se ek nahr*, nadí, *bág ke seráb karne ko niklí; aur waháṉ*, yạne bág, *se taqsím hoke chár sar* i nahr, yạne dhárá *ho gaíṉ*.

11, 12. *Pahlí* dhárá *ká nám Faisún*, (jis kí mạní

baṟhná, phailná hai) par is nadí ká haqíqí patá ab nahíṉ mil saktá, *wuh* nadí *jo Hawílah kí sárí zamín ko ghertí hai; jaháṉ soná hai; aur us zamín ká soná achchhá,* mihín, sáf, qímatí, tuhfa hai; *waháṉ motí* (yá *yáqút,*) *aur billaur,* (yá *sang i sulaimání*) hai.

13. *Aur dúsrí nahr ká nám Jaihún,* (jis kí maṇí *phúṭ nikalná* hai) *wuh jo Kúsh kí sárí zamín ko ghertí hai,* jaháṉ Hám ibn i Núh kí aulád rahtí thí.

14. *Aur tísrí nahr ká nám Dijlah* hai, jis ká páni bahut tez chaltá, *wuh jo Asúr ke púrab játí hai.* Dijlah ká nám Ịbrí meṉ חִדֶּקֶל *Hiddekel*=חַד *tez*+קַל *halká,* yaṇe *tezrau* nahr hai; Kaldání Tarjuma meṉ דִּגְלָא, Ạrabí دِجْلَة, Yúnání meṉ *Τίγρις* hai, jis se miláo Fársí تير aur Sanskrit तिज् *tez.* Quintus Curtius, Sikandar kí Tawáríḳh meṉ (4:9) yúṉ kahte haiṉ:

"Itaque a celeritate, qua defluit, *Tigri* nomen inditum; quia Persica linqua *Tigrim* sagittam appellant."

"Tezrauí ke sabab *Tigris* ko yih nám diyá gayá; kyúṉki Fársí zubán meṉ we tír ko *Tigris* kahte haiṉ." Pliny bhí kahte (6: 31):

"Ipsius qua tardior fluit, Diglito: unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam."

"Jaháṉ ziyáda áhista bahtí, Dijlah kahlátí: tab baṟh játí, aur Tigris kahlátí hai. Yúṉ Mádí tír kahte haiṉ." *Aur chauthí nahr, wuhí Furát,* jo baṟí nahr mashhúr hai. Dijlah aur Furát Bábul kí nahreṉ haiṉ jin par baní Isráel Sháh i Bábul kí asírí meṉ hoke já baiṭhe, aur Saihún ko yád karke roe, Zab. 137: 1.

Aisá inqiláb gunáh ke báis se húá, ki jo begunáhí kí hálat men Ádam ke liye firdaus thá, us kí aulád ke wáste qaidkhána ho gayá.

15. Ádam kí hastí ká Báni us kí khushhálí ká bhí Báni thá. *Aur Yahowáh Khudá ne Ádam ko,* miṭṭí aur rúh se banákar, *liyá aur use bág i Adan men,* jis ká bayán ab hí ho chuká, *rakhá,* na khelne, na tamásha dekhne, na bekárí ke wáste, balki *us kí kishtkárí,* bágbání, *aur nigahbání ke liye,* tá wuh khush, khúb aur fáidamand mihnat men mashgúl rahe. Agarchi us kí zát, izzat, hukúmat, aql, sab baṛí thín, taubhí Kháliq ne dekhá ki tan o man ke liye mihnat zarúr hai. Ibtidá se Khudá ká yihí áín rahá, "jo koí kám kiyá na cháhe, wuh khurák na páwe," 2 This. 3: 10. Is se malúm hotá hai, ki khetí qadím aur izzatdár kám hai; kyúnki pák aur begunáh Ádam ke liye, jo Khudá ká qáimmaqám thá, balki firdaus men bhí, muqarrar húí.

16, 17. Agarchi Ádam zamín ká málik ṭhahráyá gayá, tau bhí Haqq Taálá us ká Hákim rahá. Munásib thá ki wuh na sirf apní hí marzí, balki Hákim ke hukm ko bhí máne. Chunánchi ek kháss áín us kí farmánbardárí aur mahabbat kí ázmáish ke liye Haqq Taálá ne muqarrar kiyá. *Aur Yahowáh Khudá ne,* jis ká hukm hamesha durust aur mutlaq hai, yún *farmáke Ádam ko hukm diyá, ki Tú bág ke har ek darakht se khurish kháegá* jitná tú cháhtá hai, sáre peṛ tere ikhtiyár men bakhshe gae; *lekin nek o bad kí pahchán ke darakht se* báz rah, bahut aur peṛ hain jin se tú khá saktá hai, sab aur darakht tujhe bakhshe gae, par *us se tú na kháegá,* yih mere mutlaq aur rást hukm se

nárawá ṭhahráyá gayá; *kyúnki jis din tú us se kháegá, tú mar hí jáegá,* wabá aur ḳhauf aur ḳhatre aur musíbat meṉ paṟegá; hayát i iláhí se judá hokar ḳhatáoṉ aur gunáhoṉ ke sabab murda hogá; terá jism bhí fání, maut ke láiq, aur maut ke qábil ho jáegá; aur dúsrí maut ká sazáwár hogá, yạne ki ján aur badan jahannam kí ág kí jhíl meṉ ḍále jáweṉ, aur Ḳhudá ke chihre se aur us kí qudrat kí ạzamat se halákat i abadí kí sazá páweṉ; tú bhí gulámí aur asírí meṉ us ká, jis ke pás maut ká zor hai, yạne Iblís ká giriftár hogá. Yihí púrí, abadí maut náfarmánbardárí kí sazá hogí; hálánki itáạt ká ajr, is ká barạks, kámil zindagí aur hayát i abadí hogí. Yih hukm ạurat ke wáste bhí thá, agarchi us ká zikr yaháṉ nahíṉ miltá.

18. Ab Ádam ká Ḳháliq, us kí ḳhaslat aur hájatoṉ se baḳhúbí wáqif hokar, baṟí mihrbání aur pidarána mahabbat se us kí ḳhátirjamạí aur tasallí, aur us kí nasl ke baṟhne aur qáim rahne ke liye, tadbír kartá hai. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne kahá, ki Achchhá nahíṉ ki Ádam akelá rahe,* yih us kí ḳhaslat o ḳhássiyat ke barḳhiláf hai, yúṉ us kí bihtarí aur baṟhtí nahíṉ hogí, *maiṉ us ke liye ek madadgár us kí mánind banáúṉgá,* ki us ke pás aur us ke sáth rahe, us kí rafíq aur sharík, hamdam aur hamsar howe. Ek se do bhale haiṉ; so ek dúsre se nahíṉ kah saktá, ki maiṉ terá muhtáj nahíṉ húṉ.

19. Sáre jánwar, jo hawá meṉ uṛte aur zamín par chalte the, Ádam ke sáth the, par un meṉ se us ká koí hamkalám nahíṉ milá. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne zamín kí miṭṭí se har janglí jánwar aur ásmán ke har pa-*

rinde ko banáyá thá (1 : 24). *aur* unheṉ *A'dam ke pás pahuncháyá,* jise us ne makhlúqát ká sardár ṭhahráyá thá. *táki dekhe ki wuh* un meṉ se *ek ek ko kyá kahe,* un ká kyá nám rakhe; *aur sab jo A'dam ne use,* yạne, har *nafs i zinda ko kahá, wahí us ká nám húá.* Ḳháliq ne A'dam ko, jis dam wuh paidá húá, aisí kámil hikmat dí, ki wuh sáre jánwaroṉ kí ḳhássiyat se wáqif thá; aur us ko aisá nutq baḳhshá, jis se us ne un ká sahíh nám rakhá.

20. *Aur A'dam ne,* us hikmat aur zabán se jinheṉ Ḳháliq ne use baḳhshá, *sáre mawáshí,* chárpáye, *aur ásmán ke parinde, aur har janglí jánwar ká nám kahá,* un ká nám rakhá; *par A'dam ko,* un meṉ se *madadgár,* hamdam, hamjins, rafíq, anís *us kí mánind,* ki us ká hamjalís howe, *na milá.* Muhammad ne, Súra i Baqr 29, is bayán ko, Yahúdíoṉ kí hadís se le, aur us ko mụtabar samajhkar, bigáṛ diyá.

وعلم ادم الاسماء كلها ثم عرضهم على الملائكة فقال انبئوني
باسماء هؤلاء ان كنتم صادقين قالوا سبحانك لا علم لنا الا ما
علمتنا انك انت العليم الحكيم قال يا ادم انبئهم باسمائهم
فلما انباهم باسمائهم قال الم اقل لكم اني اعلم غيب السموات
والارض واعلم ما تبدون وما كنتم تكتمون *

"Aur sikháe A'dam ko nám sáre; phir wuh dikháe firishtoṉ ko; kahá, Batáo mujh ko in ke nám agar tum

ho sachche. Bole, Tú sab se nirálá hai; ham ko mạlúm nahíṉ, magar jitná tú ne sikháyá; tú hí hai asl dáná pukhta kár. Kahá, Ai A'dam, batá de un ko nám un ke; phir jab us ne batá diye un ke nám, kahá, Maiṉ ne na kahá thá tum ko, mujh ko mạlúm haiṉ parde ásmán o zamín ke; aur mạlúm hai jo tum záhir karo, aur jo chhipáte ho?"

21. Ḳhudá ne, A'dam kí ihtiyáj ko dekhkar, usí ke jism se ek hamjins o rafíq madadgár banáyá. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne* chhaṭhe din, jab us ne A'dam ko nar aur nárí banáyá, ạjíb tarah se *A'dam par bhárí nínd bhejí, aur wuh so gayá; aur us ne* gair mahsús dard se, aur sháyad us ke jánte húe, *A'dam kí paslíoṉ meṉ se ek lí, aur us ke badle gosht bhar diyá,* aisá ki us ke badan ke intizám meṉ kuchh ḳhalal na paṛá.

22. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne us paslí se, jise us ne A'dam se lí thí, ek ạurat banáí,* na us ke sir se, ki us ká sardár howe, na us ke páṉw se, ki us se pámál kí jáwe, par us kí paslí se, ki us ke barábar howe, us ke bázú ke tale se, ki us se himáyat páwe, aur us ke dil ke nazdík se, ki us kí dilband howe; *aur use* byáh meṉ *A'dam ke pás láyá,* táki us kí sáthí aur mahbúb madadgár howe. Pahle A'dam banáyá gayá, bạd us ke Hawah, (1 Tim. 2: 14); aur mard ạurat se nahíṉ hai, balki ạurat mard se; aur mard ạurat ke liye nahíṉ, balki ạurat mard ke liye paidá kí gaí; so ạurat farmánbardár aur adab se rahe, aur nek kámon se árásta ho (1 Kar. 11: 8, 9). A'dam ịzzat ke taur se sáre haiwánoṉ ke bạd paidá húá; par Hawah A'dam ke bạd; kyúṉki ạurat sab se ḳhúbtar, aur mard ká núr hai,

1 Kar. 11:7. Ádam to ạlam ká sardár ṭhahráyá gayá, par ạurat us ká afsar aur sárí maḳhlúqát i záhirí ká táj ban gaí. Byáh firdaus men̲, aur jab Ádam pák hálat men̲ thá, Ḳhudá kí taraf se muquarrar húá.

23. Ádam ko, ḳhwáh ḳhwáb se yá Ḳhudá ke sikhláne se, mạlúm húá ki ạurat kahán̲ se lí gaí. *Aur Ádam ne kahá,* ki jis ká main̲ muhtáj thá, use páyá, jo sáre aur maḳhlúqon̲ se nahín̲ mil saká, *yih bilfiạl merí haḍḍíon̲ men̲ se haḍḍí, aur mere gosht men̲ se gosht,* merí zát, hamjins, hamqadr aur mere barábar hai: *yih nárí kahláegí, kyún̲ki yih nar se lí gaí.* Is se mạlúm hotá hai ki byáh kí qarábat kaisí ạzíz hai; ki haqíqí byáh rifáqat aur mahabbat ká rishta hai, jis men donon̲ ek tan aur man ho játe, aur bagair maut yá fiạl i ziná, hargiz judá nahín̲ ho sakte. "Mardon̲ par wájib hai, ki apní jorúon̲ ko aisá piyár karen̲, jaisá apne badanon̲ ko. Jo apní jorú ko piyár kartá hai, so áp ko piyár kartá hai; kyún̲ki kisí ne apne jism se kabhí dushmaní na kí, balki wuh us ko páltá aur sahlátá hai, jaisá Masíh bhí kalísiá ko," Afs. 5: 28, 29. Shauhar aur jorú ke ek hone se Púlús Hawárí ek misál látá, jis se wuh dikhátá ki Masíh aur us kí kalísiá, us kí ummat i ḳháss, ek hain̲: "Ki ham us ke badan ke ụzo, aur us ke jism ke hain̲, aur us kí haḍḍíon̲ men̲ se hain̲," Afs. 5: 30.

24. *Is wáste,* ki ạurat mard se lí gaí, haḍḍí us kí haḍḍíon̲ men̲ se, aur gosht us ke gosht men̲ se, yihí áín, Ḳhudá kí taraf aur Ádam ke wasíle se, ibtidá i ạlam se ṭhahráyá gayá, ki *mard* byáh men̲ *apne má báp ko chhoṛegá, aur apní* ek *jorú se,* bagair taláq, jab tak ki maut un-

heṉ judá na kare, *milá rahegá, aur we,* mard aur us kí ek jorú, na do, tín, chár, *ek tan ho jáenge.* Agar ek jorú se ziyáda zarúr yá munásib hotí, to Ḳháliq-ul-ạlamín A'dam ke wáste banátá. Hamadáṉ ká áín, jo hikmat aur mihrbání se muqarrar húá, ádmíoṉ ke shahwatí dastúroṉ se bihtar hai. Taláq bhí Ḳhudá ká ṭhahráyá áín nahíṉ, balki ạin shahwat-parastí ká hukm hai. Agar A'dam Hawah ko taláq detá, to aur kis se byáh kartá? Masíh ne kahá, Matí, 19: 4—9, Marqas, 10: 3—12, ki Agarchi Músá ne, ádmíoṉ kí saḳht dilí ke sabab, un ko ijázat dí, ki apní jorúoṉ ko chhoṛ deweṉ, tau bhí ibtidá se aisá nahíṉ thá; aur ki jo koí apní jorú ko, siwá harámkárí ke, kisí sabab se taláq de, aur dúsrí se byáh kare. ziná kartá hai; aur jo koí chhoṛí gaí se byáh kare, wuh bhí ziná kartá hai. So jorúoṉ kí kasrat aur taláq donoṉ Haqq Taạlá ke aslí bandobast aur sáf hukm ke barḳhiláf haiṉ. Ham us kí bábat kyá kaheṉ jo na sirf ye gunáh áp hí kartá, balki besharmí aur kufr ke sáth kahtá, ki yih Alláh ká hukm hai, aur mere wáste auroṉ se ziyáda? Taláq ká hukm yúṉ detá: Súra i Baqr 229,

الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح باحسان *

"Taláq do bár tak, phir rakhná muwáfiq dastúr ke, yá ruḳhsat karná nekí se." Phir, Súra i Taláq par bilkull liház karo. Us Súra kí ek áyat ká nisf hissa gaur ke láiq hai:

من یتعد حدود الله فقد ظلم نفسه *

"Jo koí barhe Alláh kí haddon se, to us ne burá kiyá apná." Alláh kí hadden, byáh aur taláq kí bábat, úpar ke mazmún men bándhí gaín; Muhammad aur us ke pairau un se barh gae, kitná burá kiyá unhon ne apná? Muhammad ne bhí apne pairauon ko ijázat dí, ki ek jorú ke iwaz men dúsrí ká badlá kare: Súra i Nisá 18,

وان اردتم استبدال زوج مكان زوج و اتيتم احداهن قنطارا فلا تاخذوا منه شيا *

"Aur agar cháho ek aurat kí jagah dúsrí aurat, aur de chuke ho us ko dher mál, to phir na ho us men se kuchh."

Phir, Muhammad apne pairauon ko jorúon kí már-pít ká hukm detá: Súra i Nisá 33,

اللاتي تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن في المضاجع واضربوهن *

"Jin kí bad khoí ká dar ho tum ko, so un ko samjháo, aur judá karo sone men, aur máro un ko." Is ke muqábale men Púlús Hawárí kí báton par liház karo,—"apní jorú ko aisá piyár kar, jaisá apne badan ko." Taajjub nahín ki Muhammad ne yih hukm diyá, kyúnki us kí samajh men aurat mard ke barábar na thí. Súra i Baqr 282,

واستشهدوا شهيدين من رجالكم فان لم يكونا رجلين فرجل
وامرأتان ممن ترضون من الشهداء *

"Aur sháhid kar, do do sháhid apne mardon̲ men̲ se, phir agar no hon̲, to ek mard aur do ạuraṭen̲, jin ko pasand rakhte ho sháhidon̲ men̲." Yạne ek ạurat ádhá mard hai.

Jorúon̲ kí kasrat men̲ Muhammad ne yún̲ farmáyá, Súra i Nisá 3,

فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع فان
خفتم الا تعدلوا فواحدة او ما ملكت ايمانكم *

"Nikáh karo, jo tum ko ḳhush áwen̲ do do, tín tín, chár chár; phir agar ḍaro, ki barábar na rakhoge, to ek hí, yá jo apná háth ká mál hai." Us ne apne pairauon̲ ko chár se ziyáda lená manạ kiyá, par apne wáste ḳhúb ázádí ko mahfúz rakhá: Súra i Ahzáb 49,

يا ايها النبي انا احللنا لك ازواجك اللاتي اتيت اجورهن
وما ملكت يمينك مما افاء الله عليك خالصة لك من
دون المؤمنين *

"Ai nabí, ham ne halál rakhíṉ tujh ko terí ạurateṉ, jin ko mahr tú de chuká, aur jo mál ho tere háth ká, jo háth lagá de tujh ko Alláh, wag.; .... yih nirí hai tujhí ko siwáe sab musalmánoṉ ke." Ḳhulása; Ḳhudá ne firdaus meṉ do mubárak zawábit muqarrar kie, aur Muhammad ne donoṉ ko ḳharáb kiyá; sabt ko us ne mauqúf kiyá, aur byáh ko bigáṛ diyá.

Manu bhí byáh kí bábat, nawíṉ adhyáe 80, 81 shlok meṉ ạjíb hukm detá:

मद्यपाऽसाधुवृत्ता च प्रतिकूला च या भवेत् ।
व्याधिता वाऽधिवेत्तव्या हिंस्राऽर्थघ्नी च सर्व्वदा ॥
वन्ध्याष्टमेऽधिवेद्याब्दे दशमे तु मृतप्रजा ।
एकादशे स्त्रीजननी सद्यस्त्वप्रियवादिनी ॥

Yạne "Jo madhpán kartí aur bad chalan hai, aur apne pati se bair rakhtí, aur dáim ul marz aur naṭkhaṭ hai, aur fazúl ḳharch, us ke jíte jí dúsrá byáh karná cháhiye. Jo bánjh hai, us ke áṭhweṉ baras; aur jis ke laṛke mar játe hoṉ, dasweṉ baras; aur jis kí sirf laṛkí hí paidá hotí ho, us ke gyárahweṉ baras; aur jo apriyá bol boltí ho, usí waqt dúsre se byáh kare."

25. Sulaimán apní sárí shaukat meṉ Ádam aur Hawah kí mánind árásta na thá, kyúṉki we apne Ḳháliq kí súrat aur hashmat se saṉwáre gae. So dúsrá libás aur hulla unke liye zarúr nahíṉ thá, jab tak ki gunáh, aur sharm ká sabab, un meṉ na áyá. *Aur we donoṉ, Ádam aur us kí jorú, nange the, aur sharmáte na the.* Jab ki gunáh un kí tamíz meṉ na thá, to sharm un ke chihre meṉ kaháṉ páí jáe? Sharm gunáh

ká phal hai, aur libás hamárí sharm ká ḍhapná aur nishán. To libás se magrúr honá baṟí hí nádání hai. Pas poshák insán ke liye, bargashtagí aur gunáh ke báis se, ab zarúr húí. Nange gadhe, kutte aur bail nahín̲ sharmáte, kyún̲ki un kí kuchh tamíz nahín̲ hai, aur unhen̲ dekhne se sharm bhí paidá nahín̲ hotí. Par koí sáhib i tamíz, biná sharm, nangá nahín̲ rah saktá, aur nange ádmí par nigáh bhí nahín̲ kar saktá hai. Hamáre pahle wálidain bilkull pák aur ḳhushhál banáe gae, par wuh soná jaldí khonṭá ho gayá, aur ḳhális kundan pitlá gayá.

TÍSRÁ BÁB.

Jab kár i áfrínish tamám húá, Ḳháliq ne dekhá ki sab bahut achchhá hai. Firishte bhí sab pák, begunáh, ḳhushhál the. Par baẕe un men̲ se ásí ho gae, aur apne gunáh ke sabab se Ḳhudá ke fazl-baḳhsh huzúr se ḳhárij ho gae. Un ke Sardár ne, is pák álam men̲ dáḳhil hokar, apní taraf wargalánkar pák insán ko bhí khainchá, aur yún̲ tamám jahán men̲ ḳharábí phailá dí. Is tísre báb men̲ yih afsos ká bayán mundaraj hai, aur yún̲ is ká ṭhík nám báb-ul-mandeb, yaṇe án̲súon̲ ká báb, hogá. Iblís ek Sámp men̲ dáḳhil hokar, táki apní daga ziyáda achchhí tarah se chhipáwe, firdaus men̲ hamáre pahle wálidain ke pás áyá, aur niháyat fareb aur jhúṭh ke sáth unhen̲ bahkáyá, ki us phal ko kháwen̲ jise Ḳhudá ne un kí ázmáish ke wáste manaṇ kiyá thá, 1—6. Apne gunáh aur sazáwárí se wáqif hokar unhon̲ ne apne ko

Yahowáh ke huzúr se chhipáne kí koshish kí, 7—8. Hákim ul ạlamín ne unhen apne huzúr men buláyá; we taqsírwár kámpte húe házir húe; aur donon apní safáí ke liye kuchh ụzr karne lage; par Sámp beụzr rahá, 9— 3. Chunánchi hákim ne fatwá diyá; aur taqsírwáron ko, áyanda Naját-dihinda ke wasíle se, muạfí aur naját kí ummed dí; Sámp ko kámil halákat ká fatwá diyá. Agarchi sámp ạurat kí nasl ko kuchh zakhmí karegá, tau bhí use shifá hásil hogí; par Sámp ká zakhm hargíz changá na hogá, 14—15. Agarchi muạfí ká wạda hamáre auwal wálidain ko diyá gayá, tau bhí zarúr thá, ki we taklíf aur dukh aur mihnat men zindagí basar karen, 16—19. Pas we, áyande Naját-dihinde par ímán láke, Khudá kí hidáyat se qurbán charháne lage, 20—21. Bạd us ke firdaus se we khárij kíye gae, ki hargiz us ke bhítar phir dákhil na howen, 24—24.

Un se sáre ádmíon par gunáh phail gayá. Wuh ạhd i ạmál Ádam ke sáth, na faqat us hí ke liye, balki us kí aulád ke wáste bándhá gayá thá; so sáre insán, jo zátí tawallud se us se paidá hote hain, us men gunáh karke us kí pahlí khatá men us ke sáth bargashta húe. Yún sáre ádmí pahlí khatá ke sazáwár hain, aslí sadáqat se khálí hain, aur un kí sárí tabíạt kharáb hai, jis sabab se un ke ạmál bhí khatá se bhare hain. Har ek insán ne apní bargashtagí se Khudá kí suhbat ko kho diyá; us ke gazab aur lạnat ke níche hain; aur yún is zindagí kí sárí musíbaton ke, aur maut ke, aur jahannam ke ạzáb i abadí ke khatre men par gae hain. Yih to sabhon ke imtiyáz aur tajriba ke muwáfiq mạlúm hai. Jaise Bráhman kahte, ‘main páp hún,’ wag. dekho safha 61. Yih tamsíl bhí mashhúr hai:

यथा देशस्तथा भाषा यथा राजा तथा प्रजा ।
यथा माता तथा कन्या यथा बीजं तथां कुरम् ॥

Insán kí bargashtagí kí bábat, jis ká bayán is báb meṉ mundaraj hai, har qaum meṉ kam o besh riwáyát miltí haiṉ. Is ká sabab yih hai, ki sáre ádmí ek hí má báb se paidá húe, jin kí aulád, jab zamín par phail gaí, to apne sáth dunyá aur insán kí paidáish, aur insán kí bargashtagí ká kuchh bayán letí gaí. Pahle báb kí tafsír meṉ ham dekh chuke haiṉ, ki aglí qaumoṉ aur Hind kí riwáyát meṉ, dunyá kí paidáish ke bahut ásár milte haiṉ. Ab dekhá cháhiye ki bargashtagí kí bábat kitní miltí haiṉ. Par in ká tamám bayán yaháṉ nahíṉ kar sakte, par ijmálan likh sakte haiṉ. Hesiod, ek qadím Yúnání Sháir, yúṉ bayán kartá: Pahlá insán ḳhushhál thá, agarchi us kí jorú na thí. Tab Prometheus ne ásmán se ág kí chorí kí, aur insán ko us ká fáida sikháyá. Indra gussa húá:

Ἀλλὰ Ζεὺς ἔκρυψε χολωσάμενος φρεσὶν ᾗσιν,
Ὅττι μιν ἐξαπάτησε Προμηθεὺς ἀγκυλομήτης:

"Lekin India ne gussa hokar apne hí man meṉ yih chhipáyá, ki chatur Prometheus ne use fareb diyá," aur intiqám ká iráda kiyá. Us ne Vishwakarmmá ko miṭṭí se ąurat banáne ká hukm diyá, jis ko dewtoṉ ne har tarah kí sundartá aur ḳhúbsúratí dí, par us ke dil meṉ gurúr, fareb, aur niháyat dagábází rakhí. Unhoṉ ne us ká nám Pandora (Har zínat-wálí) rakhá.

Πανδώρην, ὅτι παντες Ὀλύμπια δώματ᾽ ἔχοντες
Δῶρον ἐδώρησαν, πῆμ᾽ ἀνδράσιν ἀλφηστῇσιν:

"Pandora, kyúṉki Baikunṭh ke sáre básíoṉ ne us ko kuchh zínat dí thí, zahín ádmíoṉ ke liye (wahá) ḳharáb hádisa." Indra ne yihí ạurat Epimetheus ko baḳhshí, jis ne us se byáh kiyá. Us dam se sárí burái ádmíoṉ meṉ phail gaí. Is kathá meṉ Paidáish ke aslí bayán se ishára hai. Pahchán ke ịwaz meṉ ág lí gaí jo manạ húí, aur ạurat ke háth se insán bargashta ho gayá.

Qadím Misr, Yúnán, aur Rúm kí katháoṉ meṉ Puráne Sámp se bahut isháre milte haiṉ. Apollo (Halák-karnewále), Parameshwar ke beṭe ne Pythoṉ (Bahkánewále) sámp ko márá, aur bạd us ke us ke sir par táj rakhá gayá. Yih kathá Yúnán meṉ Misr se lí gaí, aur tamám Yúnán aur Rúm meṉ bahut mashhúr ho gaí. Aksar qadím riwáyát se yih sáf matlab nikaltá, ki sámp burái ká báni hai, Yúnání meṉ Pythoṉ, yạne Bahkánewálá, Fareb-dihinda; aur sirf Ḳhudá ke mujassam húe Beṭe se maglúb ho saktá hai. Injíl meṉ likhá hai, ki jab Púlús aur Sílas Makidúniyá ke ek shahr Filipí meṉ gae, ek chhokrí un ko milí jis meṉ Pythoṉ kí rúh thí, yạne wahí purána sámp jo tamám jahán ko dagá detá hai, Amál 16: 16. Herakles kí bábat bahut kathá thíṉ, jis ne ek phaṉwál ḳhatarnák sámp ko márá. Europe ke qadím shimálí mulkoṉ meṉ ek Shastra thá, jis ká nám Edda thá. Us meṉ yih bayán thá, ki Thor, pahle dew ke pahlauṭe ne, Ḳhudá aur insán ke bích darmiyání yá miyánjí hokar, maut se kushtí kí, aur laṟái meṉ apne ghuṭne par giráyá gayá, apne soṉṭe se baṟe sámp ke sir ko zaḳhmí kiyá, aur áḳhir ko us ko bilkull már ḍálá; tau bhí us laṟái meṉ wuh bhí, us zahar se jise sámp ne apne mukh se us par phenká, márá gayá.

Chín kí tawáríkh men yún likhá hai: ki Insán, apní aslí hálat men, beạib aur khushhál hokar, aflák ko mántá thá. Na maut, na bímárí thí; wuh bizzátihi khúb aur dánishmand thá, bilkull rúh. Par pahchán kí barí khwáhish, aur ạurat ke bahkáne se, wuh bargashta ho gayá. Tab wuh shahwat-parast ho gayá, aur us kí aksar ạql játí rahí. Sáre haiwán, parinde, aur kíre makore ab us se larne lage; sab makhlúq us ke mukhálif ho gae. Baudh ke pairauon kí riwáyát men yún likhá hai: Jab zamín pání men se niklí, bạze shakhs ásmán se zamín par áe. Bạd ạrse ke we magrúr aur shahwat se past ho gae, der tak andhyáre men rahe, aur biná khetí khurák na pá sake.

Qadím Írán ke dharm Shástra, Zand-Avasta, men yih bayán hai: Insán apní paidáish ke bạd ek ụmda aur bálá makán men, jise Mạbúd Ormuzd ne us ko bakhshá, bahut nek aur khush rahtá thá. Par zarúr thá ki wuh farotan, farmánbardár rahe; khiyál men, kalám men, kám men bilkull pák. Der tak pahlá jorá yún pák aur khush rahtá thá. Unhon ne kahá ki Ormuzd ne ham ko pání, aur zamín, aur darakht, aur sitáre, aur chánd, aur súraj aur sárí pák chízen bakhshí hain. Ákhir ko wuh sharír Aharman, aur shayátín ká sardár, záhir húá, aur un kí nek khaslat ko dabá diyá; we us kí khushámad se jhúṭh ke shinawá ho gae, aur kahá, Ham tujh se barakaten páte hain. Yún Aharman ne un ko fareb diyá, aur intihá tak farebinda rahegá. Yún kámyáb hokar jhúṭhá Aharman phir áyá, aur apne sáth phal láyá, jise unhon ne kháyá; usí dam un kí nekí játí rahí, aur we musíbat aur

maut ke sazáwár ho gae. Baḍ us ke we sharír ke ziyáda tábiḍár hote chale. U′par ke bayán ká ḳhulása dúsre taur se yún̲ hai: Ki Aharman ne, zamín par ákar, aur sámp kí súrat men̲ insán ke pás jákar us men̲ apná zahr dáḳhil kiyá, aisá ki wuh mar gayá. Us waqt se ạlam betadbír ho gayá, sárí bhalái ke muḳhálif ne har kahín̲ záhir hokar apne ko sab se milá diyá, aur ạlá aur asfal men̲ badḳhwáh rahá.

Hindú Shástron̲ men̲ bahut báten̲ miltí, jo insán kí bargashtagí se taạlluq rakhtí hain̲. Vishṇu Puráṇa ke pahle an̲s kí chhaṭhí adhyáye men̲ likhá hai:

प्रजा स्ता ब्रह्मणा सृष्टा श्चातुर्वर्ण्यव्यवस्थितौ ।
सम्यक् श्रद्धासमाचार प्रवणामुनिसत्तम ॥
यथेच्छा वासनिरताः सर्व्वाबाधा विवर्ज्जिताः ।
शुद्धान्तःकरणाः शुद्धाः सर्व्वानुष्ठाननिर्म्मलाः ॥
शुद्धेच तासां मनसि शुद्धेन्तः संस्थिते हरौ ।
शुद्धं ज्ञानं प्रपश्यन्ति विष्ण्वाख्यं येन तत्पदम् ॥
ततः कालात्मको योसौ सचांशः कथितो हरेः ।
स पातयत्यघं घोर मल्पमात्माल्पसारवत् ॥
अधर्म्मबीजं संभूतं तमोलोभसमुद्भवम् ।
प्रजासु तासु मैत्रेय रागादिकमसाधकम् ॥
ततः सा सहजा सिद्धिस्तेषान्नातीव जायते ।
रसोल्लासादयश्चान्याः सिद्धयोष्टौभवन्ति याः ॥
तासु क्षीणास्वशेषासु वर्द्धमाने च पातके ।
द्वंद्वाभिभव दुःखार्त्ता स्ता भवन्ति ततः प्रजाः ॥

"We jinhen̲ Brahmá ne banáyá, so sraddhá, áchár men̲ nipun̲ the; jahán̲ cháhte the, wahín̲ rahte, aur unhen̲ kuchh dukh na thá; un ká chit sudh thá; we áp sudh the, un ká kám nirmal thá. Un ke sudh man men̲ Hari rahtá thá, aur we sudh gyán dekhte the, jis se Vishṇu ká pad jánte the. Tab Kála, jo Hari ká an̲s hai, us ne ghor páp un ke man men̲ ḍálá, adharm ká bíj tam lobh se utpann kiyá; Prajáon̲ ke bishai men̲ rág aur dwesh us ne ḍálá. Tab un ká subháu játá rahá, aur un kí áth siddhí játí rahín̲. Jab we bilkull chhin ho gaín̲, aur páp bar̲há, tab sab prajá dukhon̲ se pír̲it bhaín̲."

Phir, puráne bahkánewále Sámp ke bhí bahut isháre milte hain̲. Asia kí aksar qaumen̲ gumán kartí rahín̲, ki Sámp ke wasíle burái dunyá men̲ áí. Misr, Yúnán, Ĭrán, ahl i shimál, aur Hind kí riwáyát, sab Músá ke aslí bayán se mutaạlliq hain̲. Un sabhon̲ men̲ sámp kí púján jári thí. Sámp ke wasíle se insán bargashta ho gayá, aur sámp ke wasíle se bahutere ádmí bargashta rahe. Nág kí púján tamám Hindustán men̲ qadím ul aíyám se járí, aur ab tak maujúd hai. Pátála ká Rájá Bal na sirf asuron̲ ká, balki nágon̲ ká bhí Rájá hai, jin se Pátála bhará hai. Sámpon̲ ká ek ạjíb qissa Padma Purán̲a ke Pátála Khanḍ Pryág Mahátam men̲ miltá hai:

शेष उवाच । वर्णनात्तीर्थराजस्य ह्युत्कंठा कुलितेन्द्रियाः ।
गच्छामो ऽथ वयं सर्व्वे ऋषयस्तस्य दर्शने ॥
इत्युक्त्वा निर्गताः सर्व्वे वासुकिप्रमुखास्तदा ।
नागाश्च नागकन्याश्च नागलोक निवासिनः ॥

शेषोऽनन्तश्च कपिलः कालियः शंखपालकः ।
कर्क्कोटकमहापद्म धृतराष्ट्र धनञ्जयाः ॥
एतेच सपरीवाराः तथा चान्ये प्यशेषतः ।
अनेक रत्नाभरणै र्भूषिता दीप्तकान्तयः ॥

"Shesh kahtá hai, ki Tírath Ráj (Tribení) ke barnan se byákulchit hoke, He rishio, ham sab us ke darsan ko ab jáenge. Yih kahke, us samai Básuki ádi sab nikle; Nág, nágon ki kanyá, nág lok ke básí, Shesh, Anant, Kapila, Káliya, Sankhapálaka, Karkhoṭaka, Mahápadma, Dhritaráshṭra, Dhananjaya; ye sab apne pariwár sahit, isí rít, aur bhí sab, anek ratnabharan se bhúshit, arthát jaṛáú-gahne pahine díptakánti, yá baṛe tejwále, hoke nikalke Pryág Ráj men áe." Yún mạlúm hotá hai, ki Nág log qadím se Pryág men áe, aur un ká iḳhtiyár yahán ab tak rahtá hai. Is tísre báb kí pandrahwín áyat Hindú Shástron kí riwáyát men ek ḳháss ishára miltá, jis se mạlúm hotá hai, ki Hindú logon ke purkhe, jo pahle pachchhim kí taraf se is mulk men áe, so apne sáth us wạde ke kuchh ásár lete áe, yạne ki Sámp, Nág [Náhásh] maglúb ho jáegá. Chunánchi Mahábhárat, Vishṇu Puráṇa, aur Bhágawata men yih kathá hai, ki Krishṇa ne Káliya Nág se laṛáí kí, aur Nág ne, use pahle apní kunḍalí men leke, ḳhúb káṭá; bạd us ke Krishṇa ne, apná pair us ke phan par rakhke, use dabákar us ko jít liyá. Yihí kathá Bhágawatá ke daswen Skandha ke tarjuma, yạne Brij Bilás aur Prem Ságar, men miltí hai. Vishṇu Puráṇa ke pánchwen ans kí sáthwín adhyáye men yún bayán hai, ki ek din Krishṇa, biná Ráma, Vrindávan

ko anek gopon̲ ke sang gayá, aur wahán̲ Yamuná men̲ ek bhayankar hrad ko dekhá. Us ne bichár kiyá, ki is men̲ dusht̤ Átmá Káliyá Nág rahtá hai, jis ne Yamuná ke sab jal ko ḳharáb kiyá, ki ádmí aur gáe use na pí sake, so main̲ us ko sazá dún̲gá :

इत्थं विचिन्त्य बद्धा च गाढं परिकरं ततः ।
निपपात ह्रदे तत्र सर्पराजस्य वेगितः ॥
आस्फोटयामास तदा कृष्णो नागह्रदे भुजम् ।
तच्छब्दश्रवणाच्चाशु नागराजोऽप्युपागमत् ॥
आताम्रनयनो दुष्ट विषज्वालाकुलैः फणैः ।
वृतो महाविषैश्चान्यै रुरगैरनिलाशिभिः ॥
ततः प्रवेशितः सर्वैः स कृष्णो भोगबन्धनम् ।
ददंशुश्चापि ते कृष्णं विषज्वालाकुलैर्मुखैः ॥
तं तत्र पतितं दृष्ट्वा सर्प्पभोगनिपीडितम् ।
गोपा व्रज मुपागम्य चुक्रुशुः शोकलालसाः ।
एषमोहंगतः कृष्णोमग्नोवै कालिये ह्रदे ॥

"Aisá bichárke, kamar bándhke Nág Ráj ke hrad men̲ kúdá. Tab Nág ke hrad men̲ Krishṇa ne tál t̤hoká; us sabd ke sunne se Nág Ráj, lál lál án̲kh kar, aur phan̲on̲ se bikh chhoṛte, jaldí us par áyá; aur bhí baṛe baṛe bikhdhar sámp us ke sang áe. Tab sabhon̲ ne milke us Krishṇa ko kunḍlí men̲ lapet̤ke bikh ke mukhon̲ se kát̤á. Us ko us men̲ girá, aur sámp kí kunḍlí se dukhí dekhke, gop Braj men̲ áke sok se rone lage, aur kahne lage, ki Dekho Krishṇa moh gayá, aur Káliyá hrad men̲ ḍúbá." Bạd us ke gop gopí sab áe,

J

aur ro roke kahne lage, ki biná Krishṇa ham Gokul meṉ na jáeṉge. Aise gopíoṉ ke bachan sun, Balaráma ne Krishṇa ko kahá, ki Tú jagat ká Banánewálá aur Pálnewálá hai, Tú kyúṉ laṛkoṉ kí lílá kartá hai? Is Dur Átmá ko pakaṛ. Jab us ne use aisá chitáyá, tab Sámp kí kuṇḍlí se Krishṇa ne apne ko nikálá:

आनम्य चापि हस्ताभ्यामुभाभ्यां मध्यमं फणम्।
आरुह्याभुग्नशिरसः प्रननर्तोरुविक्रमः॥
व्रणाः फणेऽभवं स्तस्य कृष्णस्यांघ्रिनिकुट्टनैः।
यत्रोन्नतिं च कुरुते आनम्यास्य ततः शिरः॥
मूर्छामुपययौ भ्रान्त्या नागः कृष्णस्य रेचकैः।
दंडपातनिपातेन ववाम रुधिरं बहु॥

"Donoṉ háth se us ke bíchwále phaṉ ko nawáke, us par chaṛhke apne baṛe bal se náchá. Krishṇa ke pair ke kúṭne se us ke phaṉ meṉ gháo ho gae; jab wuh sir uṭhátá, tab wuh dabá detá thá. Krishṇa ke pair rakhne se Nág murchhit ho gayá, aur us ke muṉh se bahut lahú girá."

Muhammad ne apne Qurán meṉ insán kí bargashtagí ká kuchh bayán Tauret ke mutábiq rakhá. Chunánchi us ne Súra i Baqr 33—37 meṉ yúṉ likhá:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا

حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ *

"Aur kahá ham ne, Ai Ádam bas tú aur terí ạurat Jannat men̲, aur kháo us men̲ mahzúz hokar jis jagah cháho, aur nazdík na jáo us darakht ke phir tum be-insáf hoge. Phir ḍagáyá un ko Shaitán ne, us se phir nikálá un ko wahán̲ se jis árám men̲ the, aur kahá ham ne, Tum sab utro; tum ek dúsre ke dushman ho; aur tum ko zamín ṭhaharná hai, aur kám chaláná ek waqt tak. Phir síkh lín̲ Ádam ne apne Rabb se kaí báten̲; phir mutawajjih húá us par, bar haqq wuhí hai muạ́f karnewálá, mihrbán. Ham ne kahá, Tum utro yahán̲ se sáre, phir kabhí pahunche tum ko merí taraf se ráh kí khabar, to jo koí chalá mere batáe par na ḍar hogá un ko aur na gam."

Phir, Súra i Ịráf 19—24 men̲ is ká ziyáda bayán marqúm hai.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ

سوآتهما وقال ما نهاكما ربكما عن هذه الشجرة الا ان تكونا
ملكين او تكونا من الخالدين وقاسمهما اني لكما لمن
الناصحين فدلاهما بغرور فلما ذاقا الشجرة بدت لهما
سوآتهما وطفقا يخصفان عليهما من ورق الجنة ونادا
هما ربهما الم انهكما عن تلكما الشجرة واقل لكما ان
الشيطان لكما عدو مبين قالا ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر
لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين قال اهبطوا بعضكم لبعض
عدو ولكم في الارض مستقر ومتاع الي حين قال فيها
تحيون وفيها تموتون ومنها تخرجون *

"Phir bahkáyá un ko Shaitán ne, ki khole un par, jo ḍhake the un se, un kí barahnagí, aur bolá, Tum ko jo manạ kiyá hai tumháre Rabb ne, is daraḳht se nahíṉ, magar yih, ki kabhí ho jáo firishte, yá ho jáo hamesha jínewále. Aur un ke pás qasm kháí, ki Maiṉ tumhárá dost húṉ. Phir ḍhulá liyá un ko fareb se; phir jab chakhá donoṉ ne daraḳht, khul gaí un par barahnagí un kí, aur lage joṛne apne úpar pát bihisht ke; aur pukárá un ko un ke Rabb ne, Maiṉ ne manạ

na kiyá thá tum ko is daraḳht se, aur kahá thá tum ko, ki Shaitán tumhárá dushman sáf hai? Bole, Ai Rabb hamáre, ham ne ḳharáb kiyá apní ján ko, aur agar na baḳhshe tú ham ko, aur rahm na kare, to ham ho jáwen̲ ná murád. Kahá, Tum utro, ek dúsre ke dushman húe, aur tum ko zamín men̲ ṭhaharná hai, aur baratná ek waqt tak. Kahá, usí men̲ tum jíoge, aur us men̲ maroge, aur usí se nikále jáoge." In donon̲ men̲ Muhammad ne aur kisí taraf se kaí báten̲ bar̲háín̲ jo Tauret men̲ nahín̲ miltí hain̲, aur Naját-dihinde ke wạde ke ịwaz men̲ us ne aur báten̲ likhín̲. Us ká dil aisá andherá thá, ki us ke mạne daryáft na kar saká; yá Masíh kí iláhí qadr aur naját se aisí zidd rakhtá thá, ki agarchi us wạde ká matlab us ko mạlúm húá, taubhí us ne ján bújhke ạdáwat se us ko chhipáne kí koshish kí. Muhammad ke bạze mufassir, us se ziyáda jánkar, kahte the, ki jab Ádam aur Hawah bihisht men̲ se giráe gae, Ádam Lanká, yá Sarandíb men̲ girá, aur Hawah Ạrab men̲ Jadda ke nazdík, aur we do sau baras tak alag rahe, tab Jabráíl firishta Ádam ko Hawah ke pás Makka ke nazdík Ạrafát pahár̲ par le gayá. Bạze bhí kahte ki Ádam ká qadd tár̲ per̲ ke barábar thá; aur bhí is se bar̲háke kahte, ki Ádam aisá únchá thá, ki jab us ká ek pair Lanká par rahá, dúsrá samundar par khar̲á thá; ki Hawah ká qadd aisá bar̲á thá, ki jab us ká sir ek ṭíle par Makka ke nazdík takya lagátá thá, us ke ghuṭne taráí men̲ bandúk kí do golí dúr rahte the. Yahúdí aur Muhammadí kahání láintihá hain̲; sirf Baibal mụtabar hai.

1. Hamáre khushhál beaib wálidain ke dil men burái ká khiyál ab tak na áyá thá. Agarchi sáre haiwán bhí bebad the, taubhí jab un men se ek ajíb tarah se bolne lagá, munásib thá, ki we kuchh shakk láwen. *Aur wuh* fulána *sámp*, jis men Iblís, bargashte firishton ká sardár (Yahúdáh 6) dákhil húá thá, *hoshyár*, chatur, burái ke liye dánishmand, dagábáz thagne ke liye (2 Kar. 1 : 3), *thá, maidán ke har ek haiwán*, sáre haiwánon, *se jo Yahowáh Khudá ne banáyá thá. Aur us ne*, jis men Shaitán húá, yane Shaitán ne us men hokar, *aurat se*, jo názuk zarf hai, *kahá*, thatthe aur hiqárat ke taur se, *Kyá* yih *sach* hai, *ki Khudá ne kahá, ki tum bág ke har darakht se na kháoge?* 'Yih kaisá hukm! Is men kahán hikmat aur ulfat aur mahabbat hai?' Is se malúm hotá hai, ki mazhaka karnewále, jo nafs kí pairawí karte, aur Khudá ke kalám par thatthá karte hain, so kis ke bete hain. Iblís ke mutálib, aur bandishen, aur gahrápe ajíb hain. Ágáz se wuh ásí hai (I Yúh. 3: 8); ibtidá se qátil, kyúnki wuh maut sáre baní Ádam par láyá, Yúh. 8: 44; aur bará azhdahá, wahí puráná sámp hai, jo sáre jahán ko dagá detá hai, Mush. 12: 9.

2, 3. Jab aurat ne aisí báten sunín, khwáh firishta, khwáh insán, khwáh haiwán se, munásib thá, ki wuh fauran kahtí, Dúr ho, ai Shaitán, aur is se ziyáda aur na bol. Par aurat fareb kháke gunahgár húí, 1 Tim. 2: 14. *Aur aurat ne sámp se kahá, ki bág ke darakhton ke phal se ham to khá sakte hain*, jisse rawá hai ki ham kháwen: *magar us darakht ke phal se jo bág ke bíchon bích hai, Khudá ne kahá hai, ki tum us se*

na kháoge, aur us ko na cháho yahán̲ tak ki use *chhúoge, mabádá* dil men̲ gunáh karke maut ke sazáwár hoge, aur *maroge*.

4. Ab Shaitání sámp niháyat besharmí ke sáth Ḳhudá ko jhuṭhlátá hai, aur yún̲ jhúṭh ká Báp bantá hai, Yúh. 3: 44. *Aur sámp,* yạne Iblís *ne ạurat se kahá, ki tum marte na maroge,* beshakk na maroge.

5. Wuh hukm hasad aur rashk se kiyá gayá hai, *kyún̲ki Ḳhudá áp jántá hai,* ki yih phal tumháre wáste achchhá aur fáidamand hogá, *ki jis din tum us se kháte,* filfaur jab tum us se kháoge, *to tumhárí ánkhen̲ khul jáengí,* tum hikmatwále aur dánishmand ho jáoge, *aur tum iláhon̲ kí mánind hoge*, ulúhiyat ká martaba páoge, *nek o bad*, bhale aur bure *ke jánnewále* yá pahchánnewále. Dúsre sabab se yih peṛ nek o bad ká daraḳht kahlátá thá, yạne, ki agar kháwen̲ aur Ḳhudá ke hukm se ụdúl karen̲, to apne tajribe se bhaláí aur buráí ko jánenge. Shaitán báton̲ ko nahín̲ badaltá, par un par dúsrí mạní kí táwíl kartá, aur ramz ke taur par kahtá, ki Ḳhudá insán se hasad aur rashk rakhtá hai.

6. Is tuhmat kí shinawá hokar ạurat ne fauran apne dil men̲ gunáh kí jaṛ lagáí. *Aur ạurat ne dekhá*, yạne Iblís ke kahne se us ko mạlúm húá, *ki wuh daraḳht kháne ke wáste achchhá* thá, us kí dánist men̲ us peṛ ká phal kháne ke liye achchhá thá. Yún̲ ạurat beímán ho gaí, Ḳhudá ke kalám par ịtiqád na rakhá, balki apne dil men̲ Alláh ko jhuṭháyá. Ạurat ne pahle fareb kháyá. Us ne peṛ par bad nazr kí, *aur* dekhá *ki wuh*

ánkhon̲ ke liye ek kashish thí, tamanná ke láiq, hirs i chashmí ke mutábiq. *aur wuh darak̤ht ạql dene ke liye margúb*, árzú aur cháh ke láiq, dilpasand aur bahut hí k̤húb thá. Yún̲ beịtiqádí se náshukrí aur náfarmánbardárí paidá húín̲, tab gurúr aur gusták̤hí aur bagáwat ne sar uṭháyá. *Tab us ne us ke phal se liyá aur kháyá*, aur zamín goyá zak̤hmí hokar áh márí.

> "Earth felt the wound, and nature from her seat,
> Sighing through all her works, gave signs of woe,
> That all was lost."—MILTON.

Shahwat ne hámila hokar gunáh ko janá. *Aur us ne apne shauhar ko bhí diyá*, táki wuh bhí *us ke sáth* kháwe, *aur us ne kháyá*, aur núr i Iláhí, mahabbat i mutlaq aur hukm i pák ke bark̤hiláf gunáh kiyá. Yún̲ ek insán ke sabab se gunáh dunyá men̲ dák̤hil húá, aur sáre ádmíon̲ men̲ phail gayá hai. Us kí sárí aulád us ke sáth, is pahle gunáh ke sabab se, gunahgár ṭhahrí, aur asl se gazab ke farzand ho gae. Ádam ne apní marzí o k̤hushí se yih gunáh kiyá, K̤hudá us ká fáịl na thá. Us ká maqdúr thá, ki aslí safáí aur pákízagí men̲, agar cháhtá to qáim rahtá. "Jo koí imtihán men̲ paṛe, na kahe, ki K̤hudá merá imtihán kartá hai, ki ashrár K̤hudá ko imtihán nahín̲ kar sakte, aur na wuh kisí ko imtihán kartá hai," Yạqúb 1: 13. To koí na kahe يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ (Súra i Ibráhím 4, aur Súra i Nahl 95.) "Bhaṭkátá aur bahkátá hai Alláh jis ko cháhe." "Par har koí apní shahwat se giriftár aur farefta hoke imtihán kiyá játá hai," Yạqúb 1: 14.

7. Ab safáí játí rahí. *Aur un donon̲ kí ánkhen̲*, tan

o man kí, *khul gaín*, gunáh ke bạd, donon apní burái se wáqif hone lage, magar us se bilkull ágáh na the. *Aur we ján gae kí ham nange hain*, yạne Ḳhudá kí jalálwálí súrat aur apní aslí safáí se mahrúm hain. Ab un kí bejurmí ká libás un se játá rahá, Ḳháliq kí tasallí-baḳhsh huzúrí un se le lí gaí, us ke gazab ke sámhne nange hokar we sharminde aur pareshán the. Shaitán ne wạda kiyá thá ki un kí ánkhen khul jáengí, aur us lafz ke muwáfiq yíh púrá húá, lekin in báton ká matlab ḳhatarnák ho gayá, in kí dúsrí mạní ab mạlúm húí. *Aur unhon ne anjír ke patton* aur ṭahníon *ko ainṭhke apne wáste paṭke* aur kopín *banáe*, lekin Ḳhudá kí nazar se apne gunáh ko chhipá na sakte the.

8. *Aur unhon ne Yahowáh Ḳhudá*, yạne Kalima Masíh *kí áwáz*, jo insán kí shakl men ákar *din ke ṭhanḍe* waqt, shám ke qaríb, *bág men phirtá thá, suní, aur Ádam aur us kí jorú ne*, apne agle dastúr ke muwáfiq us kí mulá-qát ko ḳhushí se nahín gae, par apní badí se wáqíf hokar *áp ko Yahowáh Ḳhudá ke huzúr se bág ke daraḳhton men chhipáyá*, yạne chhipáne kí koshish kí. Par na daraḳhton se, na anjír ke patton se áṛ ke liye kuchh fáida mil saktá. Jab Ḳhudá nazdík áyá, to Ádam ko, jis ke dil yá tamíz par Alláh kí sharíạt likhí húí thí, ḳhauf áyá. "Na táríkí, na zill i maut hai, ki badkár wahán chhipte." Aiyúb 34: 22.

9. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne Ádam ko pukárá, aur us se kahá, Tú*, jo áge mere áne se ḳhush thá, *kahán hai?* Kyún mere huzúr se yún bhágne cháhtá?

10. *Aur us ne kahá, Main ne terí áwáz bág men suní*

aur ḍará, kyúṉki maiṉ nangá thá, aur apne taíṉ chhipá-yá. Agarchi A'dam apne gunáh se wáqif thá, tau bhí ab tak sachchí tauba na kartá thá. Pahle to wuh nangá thá, magar sharmátá na thá, par ab kahtá ki nange hone ke sabab se maiṉ ḍará. Yúṉ sharmáne ke sachche sabab ko wuh apne Ḳháliq kí nazar se chhipáne kí koshish kartá hai. Agarchi aslí gunáh us meṉ bilkull phail gayá thá, tau bhí ab tak wuh us se baḳhúbí wáqif nahíṉ húá thá, yá agar wáqif thá, tad bhí us kí bábat kuchh bahána kartá thá.

11. *Aur us ne kahá, Kis ne tujhe jatáyá ki tú nangá hai?* Kyá yih nayí bát hai, tú pahle se yih na jántá thá? Tú na sirf merí áwáz se ḍartá, lekin mere insáf, merí ạdálat se ḳhauf rakhtá hai. *Kyá tú ne us daraḳht se kháyá, jis kí bábat maiṉ ne tujhe hukm diyá ki us se na kháná?* ‘Yihí terí sharm ká sabab hai, tere bure, zalíl, guláu ána ḳhauf ká báịs yih hai, ki tú ne ján-bújhke mere hukm se ạdúl kiyá.’

12. A'dam apne gunáh ká iqrár kartá, par niháyat ihánat ke sáth. Apne Ḳháliq se darguzarke wuh us ke barḳhiláf goyá kufr baktá. *Aur A'dam ne kahá, Wuh ạurat jise Tú ne mere sáth* byáh *dí, usí ne mujhe us daraḳht se diyá, aur maiṉ ne kháyá:* ‘Maiṉ ne kháyá aur terá gunáh kiyá, par áp se nahíṉ, ạurat ne mujh ko bahkáyá; aur wahí ạurat terí taraf se hai, tú us ká Bání aur Dihinda hai, maiṉ ne use nahíṉ mángá, tú ne us ko mujhe baḳhsh diyá.’ A'dam kahtá ki kháne ke sabab se maiṉ bahut mujrim yá taqsírwár nahíṉ húṉ, us ne mujhe diyá, aur Tú ne us ko mujhe baḳhshá. Yúṉ “A'dam kí jahálat use gumráh kartí hai,

aur us ká dil Yahowáh se bezár hotá hai," Amsál, 19: 3.

13. Ádam se ziyáda bahs karná zarúr nahíṉ thá, us ká ụzr mahz bátil ṭhahrá, aur us ká jurm aise gustáḳh jawáb se baṛh gayá. Ab Munsif i ạlam ạurat kí taraf muḳhátib hotá, táki use bhí mulzam ṭhahráwe. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne ạurat se kahá, Tú ne yih kyá kiyá?* 'Yih kyúṉ kiyá, kaisá ạjíb kám! Kis tarah tú ne yih kiyá, kyúṉkar yih iráda tere dil meṉ á saká, ki tú apne shauhar kí bahkánewálí howe?' *Aur ạurat ne kahá, Sámp ne mujh ko bahkáyá, aur maiṉ ne kháyá.* Munásib thá, ki Hawah, gunáh kí ḳharábí se hairán hokar, ḳhámosh rahe. Taubhí Ádam ke namúne ke mutábiq wuh, sámp par ilzám lagáne se, apne ko bejurm ṭhahráne kí koshish karne lagí, baṟí nádání aur besharmí ke sáth. 'Maiṉ ne sámp se wuh liyá jo Tú ne manạ kiyá; wuhí fareb denewálá, bahkánewálá thá.' Par kis ne Hawah se us ke fareb par kán dharne ke liye zabardastí kí, ki wuh, Ḳhudá ke kalám ko chhoṛke, sámp ke fareb par ziyáda ịtiqád rakhe! Wuh kyúṉ us kí sunne lagí? Sirf apní ḳhushí se. Aur ab apne andhe makr se Ḳhudá ko ḳhámosh aur lájawáb ṭhahráne cháhtí hai.

14. Ḳhudá sámp se kuchh sawál nahíṉ kartá, kyúnki us ká jurm sábit húá, aur us ke liye rahmat yá muạfí báqí na thí. Shaitán ne sirf apní hí ḳharábí se Hawah ko bahkáyá, is liye Ḳhudá fauran, biná sawál, us par ilzám detá. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne sámp se,* aur Shaitán se jo us meṉ thá, *kahá,* is liye *ki tú ne yih*

kiyá hai, tú, Ai Shaitán sámp kí wakálat se, tú, Ai sámp, Shaitán ká hathyár hokar, *malún tú*, kamína, zalíl, behurmat, nafratí, maurid i gazab, *sáre chárpáeon se, aur maidán ke sáre haiwánon se,* tú goyá ásmán aur zamín kí bardásht se báhar hogá. *Tú apne peṭ ke bal chalegá,* tú karíh o makrúh, ních o past, aur ghinauná rahegá; tú ne, jo kamína aur ních thá, jurat kí, ki apní pastí se uṭhkar insán ká, jo is jahán men merá qáim maqám hai, muqábala kare; tú, jis ká makán gard men thá, baland ásmán par chaṛhne cháhtá. Jahán se tú ne uṭhne kí koshish kí, tahán main tujhe phirá detá hún; apní aglí aslí past-hálí men tú qanáạt kar, aur insán kí behurmatí karne se báz rah. *Aur tú miṭṭí apní zindagí ke tamám dinon men*, ụmr bhar, *kháegá;* ních hone se miṭṭí terí ḳhurák hogí, tú miṭṭí men loṭegá, niháyat past aur nafratí rahegá.... Is ke mutábiq Yasaiyá (65: 25), Masíh kí bádsháhat kí balandí aur buzurgí kí peshḳhabrí dekar, kahte ki Shaitán bhí bahut zalíl aur ḳhwár ho jáegá, "Sámp kí roṭí miṭṭí hogí." Míkáh nabí bhí (7: 17), sharír qaumon kí pashemání ká bayán karke, kahte ki "we sámp kí tarah ḳhák cháṭenge." Yún mạlúm hotá hai ki fatwá i mazkúr men Shaitán kí zalálat aur us kí tasallut kí halákat kí peshḳhabarí mundaraj hai.

15. Is áyat men *πρωτευαγγελιον, pahlí injíl,* ḳhushḳhabrí, mundaraj hai. Sámp aur insán ke bích men dushmaní hogí, par insán gálib hogá. Insán sámp se taklíf páwenge, par sámp insán se halákat páwegá. Insán sámp se andak zaḳhmí ho jáenge, par sámp pámál hogá, aur kuchal jáegá. *Aur dushmaní main*

rakhúngá tere aur ạurat ke bích men, Ai tú Shaitán sámp men, ai sámp aur Shaitán, *aur terí nasl aur us kí nasl ke bích men*, terí aulád aur ạurat kí aulád men. 'Tú aur tere farzand, yạne sharír ádmí, sámp ke bachche (Matí, 23: 33. 1 Yúhanna, 3: 10) Masíh se, jo ạurat se paidá hogá, aur us ke logon se, jo zát aur ímán ke taur par ạurat kí nasl honge, ạdáwat rakhenge.' Shaitán kí bádsháhat Masíh kí bádsháhat, yạne us kí kalísiá, se kushtí aur jang kartí rahegí. Is rúhání laṛáí men ek taraf Shaitán, dúsrí taraf Masíh, sardár hain; aur is ke áḳhir men Masíh aur us ke lashkar gálib, aur Shaitán aur us ke afwáj maglúb honge. *Wuh*, Masíh, jo ạurat se paidá hogá (Lúká 1: 42, Gal. 4: 4.), maut ke wasíle se us ko, jis ke pás maut ká zor hai, yạne Iblís ko, náchíz karegá; (Ibr. 2: 14.) aur Masíhí, Masíh ke farzand (Ibr. 2: 13), jo ạurat kí nasl hain, ímán men mustaqill hoke Iblís ká muqábala karte hain (1 Pat. 5: 9), jin ke páon tale Ḳhudá, jo sulhḳhwáh hai, Shaitán ko kuchlátá hai, Rúm. 16: 20. 'Ạurat kí wuh nasl i mazkúr *tere sir ko kuchlegí*, terí ján o zindagí nikálegí, terí qudrat aur bádsháhat ko pámál, barbád aur halák karegí.' Ḳhudá ká Beṭá itnehí liye záhir húá, ki Iblís ke ạmalon ko nábúd kare, 1 Yuh. 3: 8. Wahí Puráná sámp, jis ká nám Iblís aur Shaitán hai, jo sáre jahán ko dagá detá hai, zamín par giráyá jáegá, us ke firishte bhí us ke sáth giráe jáenge, Mush. 12: 9. *Aur tú us kí eṛí ko,* yạne us jagah ko jis men zindagí kam hai, jo mushkil se zaḳhmí ho saktí, aur dushwárí se nuqsán pá saktí hai, *kuchlegá.*

Sáṉp ke sir meṉ us kí zindagí hai, aur us ke kuchalne se us kí zindagí játí rahtí, wuh halák ho játá hai. Insán kí eṛí meṉ zindagí kam hai, aur waháṉ ke zaḳhm se nuqsán bhí bahut kam hai. Ạurat kí nasl, yạne Masíh ne Shaitán kí taraf se, aur hamáre gunáhoṉ ke wáste, dukh dard aur maut páí; wuh, táki apne logoṉ ko "lạnat se chhuṛáwe, un ke badle maulid i lạn húá," lakṛí se jakṛá húá, Gal. 3: 13. Yúṉ Sámp ne us ke páṉw, na us ke sir ko, zaḳhmí kiyá. Par "agarchi wuh kamzorí se salíb par márá gayá, jism meṉ márá gayá, lekin rúh meṉ zinda kiyá gayá, aur Ḳhudá kí qudrat se jítá hai," 1 Kar. 13: 4, 1 Pat. 3: 18. Masíh ne apní maut se Iblís ko girá diyá, aur apne barguzídoṉ ko us ke háth se chhuṛáyá. Jab Sámp us kí eṛí ko káṭne se us par dukh aur maut láyá, usí maut se us ne Shaitán kí bádsháhat ko shikasta kiyá. Sámp ke sir ko aisá zaḳhmí kiyá, ki wuh kabhí changá na ho sakegá.

16. Ab Hákim apne insáf se ạurat par fatwá detá, aur us ke masnad ke sámhne wuh qusúrwár lájawáb rahtí hai. *Ạurat se us ne kahá, ki maiṉ tere dard aur tere haml ko niháyat baṛháúṉgá,* tere haml meṉ dard ko, hámila hone aur janne ke sáre dukh dardoṉ ko; un beshumár dardoṉ ko jo haml se haiṉ, jaisí bímárí, kamzorí, kháne se karáhiyat, wagaira, aur ḳhusúsan janne ká ázár, jo sab se saḳht aur dushwár hai. *Dard se tú laṛke janegí.* Tau bhí yih tambíh ímándár ạuratoṉ kí jánoṉ ko Ḳhudá kí naját se mahrúm nahíṉ kartí; Masíh ke wasíle se we Ḳhudá ke pás jáengí; kyúṉki Pólús kahtá, ki "janne se un kí naját hai,

agar ímán aur mahabbat aur taqaddus par waqár se qáim raheṉ," 1 Tim. 2: 15. *Aur apne ḳhasam kí taraf terá shauq hogá, aur wuh tujh par hukúmat karegá,* terá shauq tere ḳhasam kí itáạt karegá, tú us k marzí aur ḳhushí kí tábịdár hogí, wuh terí ḳhushí aur ḳhushhálí par ḳháwindí karegá, aur tú aur terí beṭíáṉ áyanda pushtoṉ meṉ apne shauharoṉ kí farmánbardár hongí. Ḳhudá ne Ádam ko sárí ḳhilqat par apná qáim-maqám ṭhahráyá, aur yúṉ wuh áfrínish ke taur par Hawah ká ḳháwind bhí thá. Par ab us kí kajrauí aur sarkashí ke sabab se, yạne ki us ne, apne shauhar kí mashwarat aur saláh ko chhoṟke, bahkánewále kí saláh mán lí thí, Ḳhudá peshḳhabarí detá ki mard ạuratoṉ par saḳhtí karenge. Yih to ạurat kí tambíh hai, par aisí saḳhtí karní ham ko munásib nahíṉ hai; lekin jab Masíh ká dín, baḳhúbí phail jákar, har kahíṉ maqbúl hogá, ạurateṉ is saḳht gulámí ke júe ke tale se ázád hoke, jaisí ibtidá meṉ thíṉ, phir mardoṉ kí mahbúb madadgár hongí. Chunánchi yúṉ hí Masíhí mulkoṉ meṉ hai, aur yúṉ munásib kí baharhál howe. We jo apní jorúoṉ par jaur o jafá karte, un ke ạmal Alláh ke pahle aur ḳháss intizám ke barḳhiláf haiṉ. So is áyat meṉ peshḳhabarí mundaraj hai ki kyá wáqị hogá, na hukm ki kyá munásib hai. Tábịdárí jorú se ḳhasam ke ịláqe meṉ munásib to hai, kyúṉki Púlús Hawárí kahtá (1 Tim. 2: 12), "Maiṉ ijázat nahíṉ detá ki ạurat shauhar par hákim howe." Patras Hawárí bhí kahtá (1 Pat. 3: 1), "Ai ạurato, tum apne shauharoṉ kí farmánbardárí karo." Par is wájib farmánbardárí meṉ, aur saḳhtí meṉ, baṛá tafáwat hai. Agar ádmí gunáh na kartá to wuh hamesha dánáí au

mahabbat ke sáth hukúmat kartá; agar ạurat gunah gár na hotí, to wuh hamesha farotaní aur halímí ke sáth farmánbardár hotí.

17. Sámp malụn ho gayá thá, ạurat aur us kí aulád ko naját ká wạda bakhshá gayá thá; so na Ádam, balki, us ke sabab se, zamín lạnatí ho gaí. *Aur Ádam se us ne kahá,* is wáste *ki tú ne* na merí, balki *apní jorú kí áwáz suní* aur merí tahqír kí, *aur tú ne us darakht se kháyá, jis kí bábat main ne yih kahte húe farmáyá ki tú us se na kháegá, malụn hai zamín,* us aslí barakat se, jise main ne ibtidá men us ko dí, mahrúm hai, phalon se bhí, ki we khud bakhud aur bakasrat na barhenge; zamín na tar o táza aur phaldár hogí; jahán men bahut wíráni aur befáida phal honge, aur ákhirash "zamín un masnúạt samet, jo us men hain, jalke ur jáegí," 2 Pat. 3: 10. Yih jahán *tere* aur terí aulád ke *sabab se* butlán ká mahkúm hai, Rúm. 8: 19, 20, 21. *Sakht mihnat ke sáth tú apní zindagí ke sáre dinon men,* apní ụmr bhar, *us se kháegá;* bagair mihnat ke us se tujhe kuchh phal nahin hogá.

18. Zamín apní aslí hálat ke muwáfiq phaldár nahín hogí, aur is sabab se sakht mihnat zarúr hogí. *Aur kánte aur úntkatáre,* har qism kí befáida aur ziyánkár ghás, *wuh tere liye ugáwegí; aur tú* áge ko, na Ạdan kí jannat ke khúb phal, balki *khet kí ságpát kháegá.*

19. *Tú apne munh ke pasíne se,* jo sakht mihnat ke sabab se niklegá, *rotí kháegá,* tujh par aur terí aulád par kisí tarah kí mihnat farz hogí, *jab tak ki tú zamín men na phire,* maut tak, *kyúnki tú,* terá badan,

us se liyá gayá ; ki tú ḳhák hai, aur ḳhák men̤ tú phiregá. Ụmr bhar lázim hai, ki insán mihnat o mashaqqat kartá rahe. Jo koí kám na karne cháhe, wuh ḳhurák na páe. "Yih shugl i alamangez hai, jo Ḳhudá ne baní A'dam ko diyá, ki us men̤ mashgúl hon̤," Wáịz, 1 : 13.

20. *Aur A'dam ne,* Ḳhudá kí naját ke wạde par ímán lákar, *apní jorú ká nám Hawah* (yạne *zindagí*) *rakhá; kyún̤ki wuh sáre zindon̤ kí má thí,* na faqat naslí, balki rúhání taur par haqíqí zindon̤ kí má; ḳháss karke Masíh kí má thí, jo zindagí ká chashma aur sáre ímándáron̤ ká Naját-dihinda hai.

21. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne,* jánwaron̤ ke qurbán ká hukm dekar, táki Masíh kí ạlámaten̤ howen̤, jis ke lahú baháe bagair magfirat nahín̤ hotí, Ibr. 9 : 22, jab we máre gae, un ke *chamṛe kí poshák A'dam aur us kí jorú ke wáste banáí, aur unhen̤ pahináí.* Yún̤ mạlúm hotá hai, ki qurbán kí asl Ḳhudá kí taraf se hai, aur ki poshák insán kí sharm ká nishán hai.

22. *Aur Yahowáh Ḳhudá ne kahá, Dekh insán ham* taslís, Tín Aqnúm, *men̤ se ek kí mánind ho gayá,* ulúhiyat ká martaba cháhta hai, *táki nek o bad jáne,* pahcháne; *aur ab* ḳhabardárí karní cháhiye, *mabádá wuh apná háth baṛháwe aur zindagí ke daraḳht* ke phal *se lewe, aur kháwe, aur abad tak jítá rahe.*

23. Ḳhudá ne A'dam ko jahán se nahín̤ hánká, agarchi insáf ke taur par aisá kar saktá thá, faqat Ạdan se. *So Yahowáh Ḳhudá ne use,* A'dam aur us kí jorú, *bág i Ạdan se báhar kar diyá,* Ạdan ke aslí ạish se mahrúm kiyá; *táki* mihnat ke taur par wuh *us zamín*

kí khetí kare jis se paidáish ke waqt men *liyá gayá thá,* aur yún apne gunáh kí yád karke tauba kare, aur abadí árám ká tálib ho jáwe.

24. *Aur us ne Ádam ko nikál diyá,* ki wuh phir wahán na áwe, aur ki us abadí bihisht ká tálib howe jis men Masíh apne logon ko dákhil kartá hai. *Aur us ne bág i Ạdan kí púrab taraf sákin kiyá,* ṭhahráyá táki har waqt, yá muddat tak, wahán rahen, *karúbím,* kisí qism ke jíte makhlúq, jo insán se buzurgtar the, ; yá firishte, jo Alláh kí taraf se bheje gae, *aur ek shulazan talwár,* jalnewálí, chamaknewálí talwár, *jo* har taraf, ḍaráne ke wáste. *ghúmtí phirtí thí, táki zindayí ke darakht kí rúh kí rakhwálí kare,* ki insán phir Ạdan kí jannat men dákhil na howe.

Chhaṭhe din ke ákhir men hamadán Khẉáliq ne apní tamám makhlúqát par nazar kí, aur dekhá, ki sab bahut achchhá thá. Par bạd thorí der ke kaisá khalal us sab men wáqị húá! Is bargashtagí kí ibtidá us ke pák takht ke huzúr men húí. Bahutere, beshumár firishte apní pahlí hálat par na rahe. Un ke gurúr, gushtákhí, bagáwat, aur sarkashí ke báịs se, Khudá ne unhen apne kháss huzúr i tasallí-bakhsh se khárij kar diyá. Mạlúm nahín, ki we kitne ạrse tak apní aslí pákízagí par qáim rahe; yaqín to hai, ki bahut der tak nahín rahe. Un sab shayátín, (yạne mukhálifon) ká sardár Shaitán, (kháss mukhálif, yihí lafz i Shaitán kí ṭhík aslí mạní hai) bihisht i bálá se khárij hokar, aur bihisht i asfal men dákhil hokar, is ạlam men kharábí láyá. Insán kí paidáish ke bạd thorá ạrsa us kí bargashtagí tak guzrá. Khudá ne use khudmukhtár ṭhahráyá; agar cháhtá to nek rah saktá; use na

bahkáyá na bhaṭkáyá, na us par kisú tarah kí zabardastí kí. Us kí náfarmánbardárí aur bargashtagí usí ká ạmal thá. Ḳhudá azal se abad tak gunáh se mubarrá hai; gunáh ká aslí Bání Iblís hai, is ke bahkáne se insán gunahgár húá, aur apne hí gunáh ká insán hí jawáb-dih rahtá hai.

Kaise sahaj se A'dam apne bálá aur nek martaba se gir paṟá. Is báb par gaur aur soch kareṉ, jab tak ki dil-shikasta aur ábdída na howeṉ. Apne háth muṉh par, aur muṉh ḳhák par rakheṉ; aur apne taíṉ napák napák kahke pukáreṉ, Ai tú ki Ḳhudá kí súrat par paidá húá, kaisá barbád aur tabáh ho gayá! Kaisí balandí se kaisí pastí meṉ girá! Us aslí gunáh se, us jaṟ se kaisí kaisí har tarah kí ḳharábí tamám jahán meṉ phail gaí hai! Us waqt se leke ab tak, siwá Masíh ke, koí insán begunáh paidá nahíṉ húá; baní A'dam, sab ke sab, apne agle wálid kí mánind, gunahgár paidá hote haiṉ. Pák shai ko nápák se kaun nikál saktá hai? Jaisá peṟ waisí ḍálí, jaisá sotá waisí dhárá, jaisá sámp waisá bachcha, jaisá A'dam waise A'damzád. Yih aslí gunáh laṟakpan meṉ sawere sáre laṟkoṉ meṉ záhir hotá hai, aur us se sáre ạmalí o fiạlí gunáh sádir hote haiṉ. Is aslí gunáh ke báịs se sáre ádmí janam se, yá paidá hote hí lạnat i abadí aur jahannam ke ạzáb ke láiq bhí hote haiṉ. Bagair Masíh ke lahú ke, jis ká wạda is báb meṉ diyá gayá, gunáhoṉ kí magfirat hameṉ hargiz nahíṉ mil saktí. Us ká lahú hameṉ sáre gunáhoṉ se sáf kartá hai. Agarchi un ká rang niháyat pakká howe, tau bhí us ke lahú se wuh fauran, bilkull, aur abad tak miṭ játá

hai. Us ke wasíle se sárí qudrat-wálí Rúh-ul-Quds bhí dil ke andar ákar gunáh ká zor shikasta kar detá, aur gunáh ká jaṛ ukháṛ detá hai. Yún Masíh, ạurat kí nasl, Shaitán ke ạmalon ko nest kar detá, Sámp ke sir ko ḳhúb kuchaltá hai. Jab tak ki ham is jahán men rahte, Puráne Sámp ke úpar kámil fathyáb na honge, par abadí bihisht men yih fath púrí ho jáegí. Zamín par, insán ke gunáh ke sabab se, lạnat parí; to úpar dekhen, jahán ánsú ke ịwaz men shádmání, lạnat ke ịwaz men barakaten, aur mihnat o dard ke badle men árám hamesha tak milegá. Agarchi ham us aglí firdaus se ḳhárij húe, aur us zindagí ke daraḳht se roke gae, tad bhí us se bihtar firdaus ká darwáza khulá hai, jis men hayát ká daraḳht bhí hai, yạne Ḳhudáwand Masíh, jo sáre ímándáron ko zindagí baḳhshtá hai.

CHAUTHÁ BÁB.

Ḳhudá ne, apne fazl se Naját-dihinde ká wạda de-kar, insán kí nasl ko zamín par phailne diyá, aur un ke darmiyán apní bádsháhat ko muqarrar kiyá, 1—4. Ádam ke pahle beṭon se ab tak dunyá men do qism ke ádmí hote áe hain, díndár aur bedín, Masíhí aur káfir. Qáin aur Hábil ke qurbánon men aslí farq thá, jis ke báịs se Ḳhudá ne is ko qabúl kiyá, aur us ko radd, 4, 5. Is sabab se Qáin gussa huá, Ḳhudá ne us se hujjat kí, par us kí ḳharábí baṛhtí gaí, aur áḳhir ko us ḳharábí ká phal Hábil kí maut húí, 6—8. Ab Ḳhudá is muqaddama ko ạdálat men pesh látá, aur wuh insáf se inkár kartá; tab Ahkam ul hákimín us ká faisala kartá, aur us saḳhtdíl, bedín, gardankash ạsí ko malạún ṭhaharátá hai, 9—15. Tab wuh, Ḳhudá kí ummat aur ịbádat chhoṛkar, dúsre mulk men játá, jahán us kí aulád shumár aur hunarmandí aur bedíní men bahut baṛh játí hai, 16—24. Háláṉki bedín nasl is qadr bahut baṛh gaí, tau bhí Ḳhudá ne phir pák nasl Ádam ko dí, aur use phailáyá aur mahfúz rakhá, 25, 26.

1. Jab Ádam paidá húá Ḳhudá ne farmáyá, "Phalo aur baṛho;" aur agarchi wuh gunahgár ṭhahar gayá, Ḳhudá ne us hukm ko mauqúf nahín kiyá. Firdaus

se kharij hone ke bad bahut muddat na guzrí thí ki us ke do beṭe paidá húe; aur bad in ke us ke aur beṭe beṭíán húín, 5: 4. *Aur A'dam ne apní jorú Hawah ko,* hambistar hone se, *jáná, aur wuh hámila húí, aur Qáin ko janí,* (jis lafz kí mạní *páyá húá* hai), *aur us ne* shukrguzárí ke sáth *kahá, ki main ne Yahowáh* ke karam aur fazl *se ek mard,* yạne farzand, *páyá.* Is se mạlúm hotá hai ki Hawah ne apne gunáh se tauba kí, aur kafára i mauụ́d par ímán látí thí.

2. Qáin kí paidáish Hawah ko khushí ká báịs mạlúm húá, par us ne bhí dekhá ki zamín par, aslí gunáh ke sabab se, lạnat rahtí hai, aur dunyá men bhí niháyat dukh phail gayá. So us ne apne dúsre beṭe ká dúsrá nám rakhá. *Aur wuh phir us ke bhái Hábil ko* (jis kí mạní *butlán* hai) *janí.* Us ne dekhá thá ki dunyá aur zindagí bátil hain (Zab. 39: 6. Yaqúb 4: 14), aur iláhí hidáyat se us ne yih nám diyá, jis men us kí maut ká ishára marqúm húá. Jab we baṛh gae unhon ne, khwáh apne hí mailán aur shauq se, yá apne báp kí taqsím aur muqarrar karne se, apne apne peshon ko chun liyá. Donon ke peshe, kishtkárí aur gallabání, achchhe aur afzal aur muạzzaz the. Hábil ke kám se taammul aur dhyán aur ịbádat ke liye ziyáda fursat miltí thí. *Aur Hábil,* jaisá us ke bad Músá aur Dáúd húe, *bheṛ bakrí ká charwáhá thá,* aur yún na faqat qurbán chaṛháne aur shahádat men, balki apne kám men bhí, Masíh kí ạlámat thá. *Aur Qáin zamín kí khetíbárí kartá thá.*

3. *Aur aisá húá, ki* kaí muqarrar *dinon ke bad,* khwáh hafte, khwáh baras ke, jab bargashtagí kí yád-

gárí aur kafáre ke intizár meṉ Ádam ká gharáná muqarrar waqt par qurbán guzrántá thá, *Qáin,* us muạiyan waqt aur ịbádat meṉ, *khet ke hásil se Yahowáh ke wáste,* aur us ke huzúr meṉ, ịbádat kí jagah par, na ḳhális níyat se, balki beímání ke sáth, *hadya láyá.* Jab Ḳhudá ne naját ká wạda kiyá, tab us kí bandagí aur ịbádat muqarrar húí. Ádam ke ghar meṉ us kí bandagí ṭhaharái gaí, yúṉ ḳhánagí díndárí aur bandagí ká subút ibtidá se miltá hai. Jo ịbádat aur tạlím Ḳháliq ne Ádam ko sikháyá, wuhí us ne apne beṭoṉ ko tạlím kí. Usí ḳhándán se Ḳhudá kí bádsháhat, yạne kalísiyá, ká shurụ́ húá. Wálidain aur beṭe us meṉ shámil rahe, jab tak ki ạ́sí Qáin ḳhárij na ho gayá. Us bádsháhat kí bunyád Masíh thá, jis par ímán lákar we qurbán guzránte the. Par Qáin bagair ímán aur be tawakkul i Masíh, yạne haqíqí qurbán ke, apná hadya Ḳhudá ke huzúr meṉ láyá.

4. *Aur Hábil wuh bhí,* us waqt Ḳhudá ke huzúr meṉ, apne bhái ke sáth, par pák maqsad aur matlab se, apne gunáhoṉ se wáqif ho, ạurat kí nasl i mauụ́d par ímán lákar, *apne galle,* bheṛ bakríoṉ, *ke pahlauṭoṉ,* yạne bahut achchhe jánwaroṉ, *meṉ se, aur unkí chiknáí,* yạne ḳhúbtar farbihoṉ, *meṉ se* qurbán *láyá.* Us ko yaqín thá ki bagair ḳhúnfisháni ke gunáh kí muạ́fí hargíz nahíṉ ho saktí. Qáin ne faqat Ḳháliq aur Málik ká iqrár kiyá, aur záhir shukráne ke taur se apná hadya láyá. Par gunáh ke báịs se kuchh gam yá tauba us ke dil meṉ nahíṉ thí, na us ke hadya meṉ ḳhúnfisháni aur gunáhoṉ ke kafáre kí zarúrat ká iqrár; haqíqat meṉ us ne Naját-dihinde ko, jis ká wạda

bakhshá gayá, radd kiyá. *Aur* Ạrif ul qulúb *Yahowáh ne*, dekhkar ki Hábil ká ímán sachchá aur us ká dil durust hai. *Hábil kí taraf aur us ke hadye kí taraf tawajjuh kí,* aglab ki kisí záhirí nishán se, sháyad ásmán se ág utrí aur us ke qurbán ko jalá diyá. "Ímán se Hábil ne Qáin se bihtar qurbání guzrání," Ibr. 11: 4; "us ke kám sálih, aur Qáin ke kám tálih the," 1 Yuh. 3: 12.

5. *Par*, agarchi Qáin ne záhirí rasm ke mutábiq qurbán chaṛháyá, Ḳhudá ne *Qáin kí taraf aur us ke hadya kí taraf tawajjuh nahín kí,* us ko qabúl nahín kiyá, kyúnki us ke dil men riyá aur makr thá. Ḳhudá ádmíon kí tarah nahín dekhtá, insán záhirí súrat par nazar kartá, lekin Ḳhudá dil ko dekhtá hai. *Aur* jab *Qáin* ne dekhá, ki us ká bhái aisá nek thá aur ki Ḳhudá ne use qabúl kiyá, wuh *niháyat gussa húá,* us kí ánkhen burí thín, is sabab se ki Ḳhudá bhalá aur mihrbán thá. Ḳhudá par us ke fazl ke sabab se, aur apne bhái par, us kí nekí ke báịs se, wuh gussa thá, *aur us ká munh girá,* tursh-rú thá, wuh sharminda, gamzada, aur nákhush rahtá thá, roz ba roz der tak us ká hasad aur rashk baṛhtá gayá

6. Alláh, jo kisí kí halákat nahín cháhtá, balki cháhtá hai, ki sab tauba karen, ạjíb mihrbání ke sáth us se hamkalám hokar hujjat kartá hai. *Aur Yahowáh ne Qáin se kahá,* áwáz yá ḳhwáb yá ágahí i dil ke wasíle, *Kyún tujhe gussa áyá, aur kyún terá munh girá,* apná munh bigáṛá ?

7. Tere dil men aisá námunásib gussa na howe. Sirf tú hí ạibdár hai, aur isí sabab se terá qurbán

maqbúl nahín húá. *Agar tú bhaláí,* yá achchhá, *kare,* aur ímán láwe, terá dil nek o durust howe, *kyá* (שְׂאֵת) *uṭháná* chihre ká, yạne sarfarází, terí duạ́ aur hadye kí qabúliyat *nahín* hogí? Agar tú haqíqat men nek hotá, ímán látá, beshakk maqbúl hotá. Onqelos ke Kaldání Tarjuma men is kí tafsír yih hai: הֲלָא אִם תּוֹטֵב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵיק לָךְ "agar tú apná kám achchhá kare, kyá tujh ko muạ́fí (yạne tujh par se gunáh ká *uṭh jáná*) na hogí?" Tere gunáh ká bojh uṭháyá jáegá, Zab. 32: 1. Tú barakat aur ajr bhí páwegá, yạne barakat uṭhá le jáegá, Zab. 24: 5. *Aur agar tú bhaláí,* nekí, *na kare,* to *gunáh,* khá jánewále darinde ke muwáfiq, *darwáze par,* tere nazdík, *ghát men baiṭhtá,* táki tujhe pakaṛke pháṛe aur khá jáwe; gunáh kí sazá tere pás hai, aur jaldí tujh par áwegí, aur tere úpar gálib hogí.

Onqelos: לְיוֹם דִּינָא חֶטְאָךְ נְטִיר דַּעֲתִיד לְאִתְפְּרָעָא מִינָּךְ אִם לָא תְתוּב

"Terá gunáh ạdálat ke din ke liye mahfúz hai, jab intiqám tujh se liyá jáegá, agar tú tauba na kare." Bạze mufassir is kí tafsír yún karte: '*Agar tú bhaláí na kare* máyús mat ho, ab tere hí *darwáze par* ek barra, *gunáh* ká qurbán, *baiṭhtá,* jise agar tú charháwe, tú munásib taur se apní tauba záhir kar saktá, aur muạ́fí pá saktá hai. *Aur terí taraf us ká,* tere bháí ká, *shauq hogá,* wuh tujhe ịzzat aur pahlauṭe ká haqq degá, *aur tú us par,* apne bháí par, *tasallut karegá,* chhoṭá bháí pahlauṭe ko us ká haqq degá.' Bạze mufassir is kí sharh yún karte hain: *Aur terí taraf us ká,*

gunáh ká, *shauq,* iráda, hogá, táki tujhe maglúb kare, *par tú us par,* gunáh par, *gálib,* fathyáb, *hogá.*

8. Qáin ne apne Ḳháliq kí hujjat ko na máná. Us ne dostí ke parde ke tale apní ḳharáb dushmaní ko, jo roz ba roz baṟhtí rahí, chhipáyá. *Aur* ek din *Qáin ne apne bháí Hábil se* birádarána mahabbat ke taur se *kahá* (Yúnání Tarjuma διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον) 'khet meṉ chaleṉ;' *aur jab we khet meṉ the, to yúṉ húá,* ki *Qáin apne bháí Hábil par uṭhá, aur use már ḍálá;* "aur kyúṉ us ne us ko qatl kiyá? is wáste ki us ke kám bure the, aur us ke bháí ke kám sálih the," 1 Yúh. 3: 12. Hábil nek aur Masíh ká ímándár thá; Qáin Masíh ká muḳhálif, aur us sharír ká jo ibtidá se qátil thá. Is waqt se pahle koí murda zamín par na húá. Ab aslí gunáh ká phal maḷúm ho gayá. Gunáh dil meṉ hámila húá, aur us se rashk aur hasad aur ḳhún paidá húá. Par is pahlí maut meṉ naját ke wạde ká pahlá phal thá. Sámp kí nasl ne ạurat kí nasl kí eṟí ko márá; sirf us ke badan ko márá, aur us kí ján nikalke fathyáb aur tájdár hoke Ḳhudá ke ḳháss huzúr meṉ dáḳhil ho gaí. Yúṉ Masíh ke kafáre ká pahlá phal ásmán meṉ pák firishtoṉ ko maḷúm ho gayá, jab sádiq Hábil kí ján musíbat aur dard se ázád hokar un ke darmiyán á pahunchí. Par sámp ká sir kuchalá gayá, Qáin par baṟí lạnat ụmr bhar aur abad tak paṟí. Us ke jihád se Hábil shahíd ho gayá. Yahúdíoṉ kí hadís meṉ Qáin aur Hábil kí bábat bahut qisse the, jin meṉ se Muhammad ne thoṟe se Qurán meṉ rakhe. Yúṉ Súra i Máida, 30—34, likhá hai:

واتل عليهم نبأ ابني آدم بالحق اذ قربا قربانا فتقبل من

احدهما ولم يتقبل من الآخر قال لأقتلنك قال انما

يتقبل الله من المتقين لئن بسطت الي يدك لتقتلني

ما أنا بباسط يدي اليك لأقتلك اني اخاف الله

رب العالمين اني أريد ان تبوء باثمي واثمك فتكون من

اصحاب النار وذلك جزاء الظالمين فطوعت له نفسه

قتل أخيه فقتله فأصبح من الخاسرين فبعث الله غرابا

يبحث في الارض ليريه كيف يواري سوءة أخيه قال

يا ويلتي اعجزت ان اكون مثل هذا الغراب فأواري

سوءة أخي فاصبح من النادمين *

"Aur suná un ko tahqíq ahwál Ádam ke do beṭon̲ ká, jab niyáz kí donon̲ ne kuchh niyáz; phir qabúl húí ek se, aur na qabúl húí dúsre se; kahá, Main̲ tujh ko már ḍálún̲gá; wuh bolá, ki Alláh qabúl kartá hai adab-wálon̲ se. Agar tú háth chaláwegá mujh par márne ko, main̲ na háth chaláún̲gá tujh par márne ko;

main ḍartá húṉ Alláh se, jo sáhib hai sab jahán ká. Maiṉ cháhtá húṉ ki tú hásil kare merá gunáh, aur apná gunáh; phir ho dozaḳh wáloṉ meṉ, aur yihí sazá hai beinsáfoṉ kí. Phir us ko rází kiyá us ke nafs ne ḳhún par apne bháí ke; phir us ko már ḍálá; to ho gayá ziyán-wáloṉ meṉ. Phir bhejá Alláh ne ek kauwa kureditá zamín ko, ki kis tarah chhipátá hai ạib apne bháí ká (apne bháí kí lásh); bolá, Ai ḳharábí mujh se itná na ho saká, ki húṉ barábar is kauwe ke, ki maiṉ chhipáúṉ ạib apne bháí ká; phir lagá pachhtáne." Is ke siwá aur bhí Yahúdí aur Muhammadí hadís haiṉ: yạne ki we apní apní bahinoṉ kí bábat takrár karte rahe; ki Qáin na jántá thá ki kis tarah apne bháí ko már ḍále, par jab wuh Hábil ke sáth khet meṉ chaltá thá, Iblís ne raste meṉ ákar patthar se ek bheṟiyá kí khopṟí ko toṟ ḍálá; tab Qáin ne us ke muwáfiq patthar se apne bháí kí peshání ko márá, aur wuh fauran zamín par murda gir paṛá; tab Iblís ne, kauwá bankar dúsre kauwe ko márke apní chonch se use zamín meṉ gáṟ diyá, aur yúṉ dikháyá kis tarah apne bháí ko gáṛ dewe; ki Ádam na jántá thá ki Hábil ko kyá húá jab tak ki ek din, jab hal chalátá thá, hal ek-á-ek us kí lásh par zamín meṉ lag gayá; ki Qáin ne apne bháí ko isí tarah chhipáke, aur náwáqif hokar ki Alláh ạlim ul gáib hai, jab Ḳhudá ne púchhá Terá bháí kaháṉ? jawáb meṉ kahá, "Kyá maiṉ apne bháí ká háfiz húṉ? Bahut aur bhí Yahúdí qisse haiṉ, jin meṉ se Muhammad ne iqtibás karke bayán i mazkúr ko banáyá. Baizáwí ek bát kahtá jo sháyad Muhammad ne nahíṉ suní thí, yạne ki Hábil Qáin se ziyáda mazbút

aur zabardast thá, aur agar cháhtá bahut sahaj se apne bháí ko jít saktá; yúṉ us ká sabr ạjíb tarah ká sábit hotá. Ek Yahúdí qissa hai jo in mazkúroṉ se ziyáda mạqúl hai, yạne ki jab donoṉ bháí khet meṉ the, Qáin ne ạdálat, aur hákim, aur ạqibat, aur nekí ká ajr, aur badí ke intiqám ká inkár kiyá; ki Hábil ne sachái ká iqrár aur subút kiyá, tab Qáin ne us ko már ḍálá. Qáin ke qadamoṉ ke píchhe bahut aur bhí chalte haiṉ, aur dalíl meṉ lá-jawáb hokar us kí mánind rahte haiṉ. Talwár to jism aur ḳhún ke liye baṟí saḳht aur tez dalíl hai, lekin ạql aur rúh par kuchh tásír nahíṉ kar saktí. Talwár se jism aur lohú ko mạlúm hai ki Qurán barhaqq hai. To Qurán meṉ na ạql aur rúh ká, balki jism aur lohú ká dín marqúm hai. Qáin Hábil ke pák dín, aur Masíh par ímán láne, aur gunáhoṉ ke kafáre par bharosá rakhne kí bardásht na kar saká; is sabab se us ne us ko már ḍálá. Mạlúm hotá hai ki bargashtagí ke bạd thoṛe ạrse meṉ Qáin aur Hábil paidá húe. Jab Ádam kí ụmr ek sau tís baras kí thí Set paidá húá, aur Hábil kí maut kí yád meṉ, jis se bahut muddat na guzrí thí, us ne yih nám páyá. So ján paṟtá ki dunyá kí paidáish ke bạd qaríb 125 baras, aur Masíh se áge 3879 baras, Hábil ne wafát páí.

Mạlúm nahíṉ hotá ki Qáin pahle se haqíqat meṉ apne bháí ke qatl ká iráda rakhtá thá, kyúṉki ab tak us ne murda lásh ko kabhí nahíṉ dekhá thá. Par us ká gussa aur hasad rafta rafta baṟh gayá; aur us ká anjám maut húá. Yahúdí aur Muhammadí hadís meṉ bahut qiṣse Qáin aur Hábil ke guftagú kí bábat, jo mụtabar nahíṉ haiṉ, páe játe. Mạlúm nahíṉ ki Hábil

kí lásh kyá húí, aur kis tarah madfún húí. Is kí bábat bhí bahut Yahúdí aur Muhammadí qisse haiṉ, jo mạqúl nahíṉ haiṉ.

9. Wuh jo apne logoṉ ke ḳhún kí pursish kartá hai, aur jis ke sámhne shahídoṉ ke lahú kí áwáz pukártí hai, ab ḳhúní ko apne masnad i ạdálat ke áge bulátá hai. *Tab Yahowáh ne Qáin se kahá,* dil aur zamír kí ágáhí ke zarịạ yá baland áwáz ke sáth ásmán se, ki *Terá bhái Hábil kaháṉ hai?* wuh jis ká jism terá bhí hai, jise piyár karná tujh par har tarah se farz thá, so kaháṉ hai? *Aur us ne,* hiqárat aur gustáḳhí aur jhúṭh aur niháyat saḳht-dilí ke sáth *kahá, Maiṉ nahiṉ jántá; kyá maiṉ apne bhái ká háfiz húṉ,* kyá wuh apní ḳhabardárí nahíṉ kar saktá, yá dúsre kí himáyat ká muhtáj hai, kyá maiṉ us ká hámí muqarrar húá? Yúṉ us ne Ḳhudá ke insáf ko radd aur apne dil ko ziyáda saḳht kiyá, aur apne gunáh ko baṟháyá.

10. Qáin apne gunáh ko Hamadán, Ạ́lim-ul-gáib aur Ạ́rif-ul-qulúb se chhipá nahíṉ saktá. Ḳhudá na sirf us se sawál kartá, balki bayán bhí kartá, ki us ká gunáh kyá aur kaisá ḳharáb thá. *Aur us ne kahá,* ki *Tú ne kyá kiyá hai?* Agarchi tere bhái kí áwáz maut meṉ chhip gaí hai, tau bhí us ke lahú kí áwáz zor se pukártí, *tere bhái ke ḳhún kí áwáz zamín se* merí ạdálat ke taḳht tak pahunchtí, *merí taraf pukártí,* intiqám ke wáste faryád kartí *hai,* aur maiṉ intiqám lene átá húṉ. Ḳhudá sab kuchh jántá, ádmíoṉ ká lahú us ke sámhne qímatí hai, aur wuh nekon kí ḳhabardárí kartá hai. Masíh ká lahú Hábil ke lahú se bihtar báteṉ

boltá hai, (Ibr. 12 : 24) ; yih to intiqám ke wáste, aur wuh muáfí ke wáste pukártá hai.

11. Ab faisala kiyá játá. Zamín us kí badkárí se goyá dágí ho gaí thí, so zamín us kí sazá kí darkhwást kartí hai. 'Tú ne is hádise ká inkár kiyá, par zamín ko malúm hai, aur zamín bhí intiqám mángtí hai, kyúnki us kí kharábí niháyat barí hai, balki bayán se báhar. *Aur ab,* is sabab se ki tú ne yih kám kiyá, aur is waqt ke bad, *malún.* aur lanatí hai aur hogá *tú,* apne bháí ká khúní, *zamín se,* zamín kí bábat, *jis ne apná munh pasárá ki tere háth se tere bháí ká lahú lewe;* wuh zamín, jo tere bháí ke lahú se bhíg gaí hai, áge tujh ko kuchh barakat yá khushí nahín degí. Main tujh se chashmposhí karúngá, apná fazl tujh se báz rakhúngá, aur zamín bhí tere barkhiláf bilkull sakht rahegí.'

12. Is áyat men lanat ká ziyáda sáf bayán hai, jis se malúm hotá hai ki 'zamín se lanatí honá' kyá hai. Zamín se insán khurák aur makán páte hain, par in donon se Qáin mahrúm húá. *Ki jab tú zamín kí khetí karegá wuh apná* hásil, *zor,* aslí phal jo Khudá kí barakat se hotá thá, *phir tujh ko na degí;* wuh pahlí lanat, jo Ádam ke gunáh ke sabab se húí, tere wáste barh jáegí, bárwar zamín terí badí ke báis se shor ho jáegí; aur aláwa is ke terá thikáná zamín par nahín hogá, na qáim na sálim, balki *zamín par* jahán kahín tú jáegá *dawán aur gurezán,* pareshán aur áwára, *tú hogá,* dákú aur dakait ke muwáfiq, jo ádmí ke muqábale se dartá, jis ká thikána kahín nahín hai, jo bhágtá ki us ká píchhá koí nahín kartá. Terí tamíz aur dil

meṉ bhí dard aur ḳhauf hamesha raheṉge.—Aisí hálat ke muqábale meṉ Ḳhudá ke ḳháss log sahíh o sálim, aur qáim aur ḳhátirjamạ rahte haiṉ.

13. *Aur Qáin ne,* gussa hokar aur malámat o faryád karke, *Yahowáh se kahá, ki* (עֲוֹנִי) *merí badí* kí sazá (מִנְּשֹׂא) *uṭhàne se baṛí,* bardásht se báhar hai; terá inṣáf kaháṉ, ki mujhe aisí bhárí sazá detá? Yúṉ wuh apne Ḳháliq se kuṛkuṛáyá aur laṛáí kí. Gunáh ke sabab se bhí us kí tamíz aur dil ká dard niháyat saḳht aur bardásht se báhar thá. Jahannam, Alláh ká ạzáb, na sirf us jahán meṉ, balki is jahán meṉ bhí hai. Yúnání aur Kaldání Tarjuma is kí sharh yúṉ karte haiṉ: *Μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με,* סַגִּי חוֹבִי מִלְּמִשְׁבַּק, "merá qusúr, *merí badí* aisí baṛí hai, ki muạ́f nahíṉ ho saktí, *uṭháne se baṛí,* maiṉ terí rahmat aur mihrbání se bilkull máyús húṉ." Yúṉ beịtiqád aur náummed hokar wuh Shaitán ke ilzám meṉ girá. Wuh zulm se bach jáne kí ummed nahíṉ rakhtá thá, balki talwár kí már ká muntazir rahtá thá, Aiyúb 15: 22. Aksar mufassir pahlí sharh i mazkúr ko pasand karte haiṉ. Us kí badí niháyat nafratí aụr baṛh gaí: biná ímán us ne qurbán guzráná. Ḳhudá se náráz húá, jis ne qabúl nahíṉ kiyá; Ḳhudá kí hujjat aur nasíhat ko nahíṉ máná; makr ke sáth apne bháí se kahá; use khet meṉ már ḍálá; kahá ki nahíṉ jántá kaháṉ hai; Ḳhudá se rahmat nahíṉ mángtá; ihánat karke aur máyús hokar Shaitán ke qabze meṉ giriftár ho játá.

14. Qáin bayán kartá ki us kí sazá kis tarah niháyat saḳht húí: 'Merá ṭhikáná nahíṉ, aur Tú merí ḳha-

bardárí nahín kartá, to mere wáste kyá báqí hai? *Dekh, Tú ne* bari sakhtí se *áj ke din mujhe*, apne is insáf aur faisala men, ábád *rú i watan kí ábádí se*, jahán main ab tak rahá hún, aur jahán ádmí rahte aur khetíbárí karte hain, *hánk diyá, aur tere huzúr se*, us jagah se jis men terí huzúrí kháss taur par záhir hotí hai, terí kalísiá se, tere jalál ke záhirí nishánon, aur terí suhbat se, *main gáib ho jáúngá*, mujhe kahín árám na milegá, *aur dawán aur gurezán*, pareshán aur áwára, *zamín par hoúngá*, tamám rú i zamín par merí árámgáh yá makán nahín hogá. *Aur aisá hogá ki har ek,* jo koí, *mujhe pátá*, yá páwegá, *mujhe már dálegá*, mere qatl ke wáste koshish karegá.' ...... Yún sábit hai, ki Qáin kí tamíz aur dil men kaisá khauf aur dard rahá, aur ki badkáron ke liye salámatí nahín hai.

15. Khudá ne na sirf Qáin ko apne karam aur huzúr se khárij aur mahrúm kiyá, balki us kí umr us pareshání men daráz kí. *Aur Yahowáh ne us se kahá, is sabab se* ki terí durust sazá muqarrar húí, aur is sazá aur áwáragí men terí umrdarází munásib hai, so *har ek,* jo koí, *Qáin ko már dáltá, sát guná intiqám us se liyá jáegá* wuh niháyat barí sazá páwegá, kyúnki intiqám lená merá kám hai, main hí mukáfát karúngá. Qaríb ul fahm hai ki Hábil kí máut ke waqt bahut log paidá ho gae the, aur Khudá ne muqarrar kiyá ki Qáin, auron kí ibrat ke wáste, apne dukh men jítá rahe. Is ke mutábiq Dáúd kahtá (Zab. 59: 11) "Unhen ján se mat már, na ho, ki mere log bhúl jáen; unhen apní qudrat se parágaṇda kar." *Aur Yahowáh ne Qáin ke liye ek nishán rakhá,* thahráyá, us ko ek ni-

shán diyá, kisí tarah ke subút se us ko khabar dí, *ki jo koí use páwe na már ḍále;* ki wuh khauf se pur hokar, aur auron kí ibrat ke wáste rú i zamín par goyá jahannam men hogá, aur ki aisí khatarnák hálat men us kí umr daráz rahegí.

16. Qáin Alláh ko aur sachche dín ko chhorkar bilkull bargashta rahá. *Aur Qáin Yahowáh ke huzúr men se chalá gayá,* Khudá kí ummat, aur kalísiá se alag ho gayá, aur us jagah se, jahán Khudá ke fazl ke nishán záhir hote the, judá rahá, *aur Adan kí púrab taraf Núd* (yane *áwáragí) kí zamín men rahá.* Gunahgár Alláh ke huzúr men nahín rah sakte hain.

17. Ibtidá men zarúr thá, ki rishtadár ápas men byáh karen; bad us ke Khudá ne aise byáhon ko harám ṭhahráyá. Malúm hotá hai, ki Qáin ne apne bháí kí maut se peshtar apní jorú lí, kyúnki khiláf i qiyás hai, ki koí aurat ján býjhke aur apní ján par khelke aise birádarkush se jorí jáwe. Qáin kí aulád sát pushton tak yahán mazkúr hai. *Aur Qáin ne,* apní bahin se byáh karke, Khudá ko aur apní shikastahálí ko farámosh karke, dunyá men mashgúl ho gayá, *apní jorú ko jáná, aur wuh hámila húí aur Hanúk ko jani,* jis ke siwá Qáin ke aur beṭe bhí the. Khudá sharíron ko dunyá men barhne detá, "qaumon ko barhátá, aur unhen phir miṭátá hai," Aiyúb 12: 23. *Aur wuh,* Qáin, Alláh aur insán se khauf rakhke aur aish ká tálib hokar, *ek shahr banátá thá,* us ká dil aur us ká tamám hissa dunyá men thá; us ke baraks Abirahám, ímándáron ká Báp, "us shahr ká muntazir aur ummedwár thá jis kí bunyád hai, jis ká banánewálá aur basánewálá

Ḳhudá hai," Ibr. 11: 10. *Aur us ne us shahr ká nám apne beṭe Hanúk ke nám ke muwáfiq rakhá,* táki apne ghar ká nám dáim aur qáim kare. Sharíron ke dil men khiyál hai ki hamáre ghar abad tak qáim rahenge; so we apní zamínon par apná nám rakhte hain, Zab. 49: 11.

18. Qáin kí aulád chha pushton tak yahán mazkúr hai. *Aur Hanúk ko I'rád paidá húá, aur I'rád se Mahúyáel paidá húá, aur Mahúyáel se Matúsáel paidá húá, aur Matúsáel se Lamak paidá húá.*

19. Jab Qáin bilkull bargashta húá us ke ḳhándán men har tarah kí ḳharábí phailne lagí. Us kí aulád ne byáh kí bábat aslí áín ke ḳhiláf kiyá. *Aur Lamak ne do jorúán apne wáste lín, ek ká nám Adah aur dúsrí ká nám Zillah.* Yih sab aslí shara ke barḳhiláf thá, yane ki ádmí apne má báp ko chhoṛegá, aur apní jorú, na jorúon se, milá rahegá, aur *we donon,* na tínon, na bahutere, ek tan honge. Shaitán ibtidá se qátil thá, Qáin qátil aur birádarkush hokar Iblís ká beṭá thá; jo Lamak kí mánind aubásh, aur do tín chár jorú ab rakhte hain, so Qáin ke láiq farzand hain. Jaisá sámp waisá bachchá.

20. Qáin kí aulád men baṛí dunyawí aur fáidamand hikmat rahí, agarchí sachchí dánish un se játí rahí. Un kí ạql aur ịlm se sábit hai ki we apní bedíní men beuzr the. *Aur Ạdah,* Lamak kí jorú, *Yábal ko jani, wuh un ká báp,* yạne, ustád, sikhlánewálá, pahlá un ká *thá jo ḳhaimon,* ḍeron, *men rahte, aur* jin kí *milkíyat* gallon men hai, jis tarah kí Ạrabí Badwín áj ke din hain.

21. Qáin ke ḳhándán men ḳhushí aur shádmání ke

hathyár bhí the. *Aur us ke bháí ká nám Yúbál, wuh har ek ká báp,* yaṇe ustád, sikhlánewálá, *thá, jo bín aur báṉslí bajátá hai.........* We ạish ke wáste ḳhúb chízeṉ daryáft karte the, tau bhí "unhoṉ ne Ḳhudá se kahá, ki Ham se dúr ho, Ḳhudá se hameṉ kyá kám? Tad bhí us ne achchhí chízoṉ se un ke gharoṉ ko bhar diyá," Aiyúb 22: 17, 18.

22. Jangí aur aur tarah ke hathyár bhí bane. *Aur Zillah wuh bhí Túbal-qáin ko janí,* jis ká nám Yúnání-oṉ meṉ Balqáín, Balcan, Valcan thá, ág aur lohároṉ aur sonároṉ ká iláh, Vishwakarmmá, wuh *tez karnewá-lá,* yaṇe sikhlánewálá, thá *har ek ká jo támbá aur lohá káṭtá thá: (yá támbe aur lohe ke sáre jangí hathyár ko gaṛhtá thá), aur Túbal-qáin kí bahin Naạmah* (yaṇe *ḳhúbsúrat) thí.* Yúṉ túfán ke áge we dunyawí fáide aur ịshrat meṉ mashgul rahe, "kháte, píte, byáh kar-te, aur byáhe játe the, jab tak ki túfán áyá, aur sab ko bahá le gayá," Matí 24: 38, 39. Túbal-Qáin kí kárígarí se sábit hai ki us waqt ág insán ká ḳhidmat-guzár thá. Bạze qadím mulkoṉ kí riwáyát meṉ yih kathá marqúm hai, ki lakṛí ke ragaṛne se pahle ág niklí, tab insán kí ḳhidmat meṉ áí, aur ádmíoṉ ne us ke anwạ́ fáide síkhe. Jo baṛe jangaloṉ ke nazdík rah-te haiṉ, unheṉ mạlúm hai ki Jeṭh aur Asáṛh ke mahí-noṉ meṉ ziyáda hawá ke chalne se báṉsoṉ kí ragaṛ se ág paidá hokar jangal ko jalátí hai. Kabhí bijlí se bhí ág nikalke jangal ko jalátí phailtí hai. Sháyad Parásara Rishi ne aisá hál dekhke kahá ki ág ban meṉ paidá hotí hai. Yúṉ Rig Veda ke pahle ashṭaka ke sarsaṭhweṉ súktá meṉ likhá hai:

वनेषु जायुर्मर्तेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं राजेवाजुर्यम्।
क्षेमो न साधुः क्रतुर्न भद्रो भुवत्स्वाधीर्होता हव्यवाट्॥ १॥

"Ban men paidá hotí hai, ádmíon ká dost, Ág apne pújnehåre kí rakshá kartí hai, jaisá ki Rájá balwán purush kí rakshá kartá hai; bahut achchhá rakshak aur sundar karmon ká karnewálá, dewton ká banánewálá, aur hom ká uṭhánewálá, wuh dayá kare." Phir, us ne kahá (1 : 65,) ki ág, ḳhwáh bijlí se ḳhwáh báns ke ragaṛ se, nikal karke tamám jangal ko jalá detí hai:

जामिः सिन्धूनां भ्रातेव स्वस्रामिभ्यान्न राजा वनान्यत्ति।
यद्वातजूतो वना व्यस्थादग्निर्ह दाति रोमा पृथिव्याः॥

"Wuh (Ág) pánion kí rishtadár hai, jis tarah bhái bahin ká hai; wuh ban ko bhasam kar detí jaisá Rájá apne dushmanon ko nás kar detá hai; hawá se baṛh jákarke wuh banon men phail játí aur zamín ke rom, yạne ghás, ko káṭtí hai." Is Banailí Ág kí bahut pújá rishion ne kí, chunánchi Rig Veda ke pahle ashṭaka ke artís súkta bilkull us kí pújá men likhe gae, in ke siwá bahutere súkton men us kí tạríf miltí hai. Rig Veda ká pahlá súkta yih hai:

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजं।
होतारं रत्नधातमम्॥ १॥
अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत॥
स देवां एह वक्षति॥ २॥
अग्निना रयिमश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे
यशसं वीरवत्तमम्॥ ३॥

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि ।
स इद्देवेषु गच्छति ॥ ४ ॥
अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः ।
देवो देवेभिरा गमत् ॥ ५ ॥
यदंग दाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि ।
तवेत्तत्सत्यमंगिरः ॥ ६ ॥
उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयं ।
नमो भरंत एमसि ॥ ७ ॥
राजंतमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविं ।
वर्धमानं स्वे दमे ॥ ८ ॥
स नः पितेव सूनवे ऽग्ने सूपायनो भव ।
सचस्वा नः स्वस्तये ॥ ९ ॥

1. "Jag ke phúlrúpratanon ke dháran karnewále, dhanmán aur denewálá Ág jis ká nám, aise deo kí main stuti kartá hún, jo ki jag ká purohit.

2. Aur yih Ág Bhrigu aur Angirá, ye donon jin ke nám hain, aise rishion se stuti ke jog hai, aur nayon se bhí, kyúnki wuh sabhon se stuti ko prápt hokarke yahán deoton ko láwegá.

3. Hom karnewále se stuti ko prápt hokarke Ág námí deo jagmán ke liye roz roz jas kí khán aur dhan detá, aur usí dhan se us ke ghar men bír purush utpann hote hain.

4. Aur He Ág jis hinsárahit jag ko tú ne cháron or se páyá hai, soí deoton ko pahunchtí hai.

5. Bhánti bhánti ke jas sahit sáf ạqlwále aur sachche hom ke sidhkaranháre Ág deotoṉ aur dewoṉ ke sáth is jag meṉ áweṉ.

6. He Ág deo áp ḳhush ho dhan, dhánya, pasu, putr, ityádi kalyáṉ jo jagmán ko denge so áphí ke sukh ke liye hogá. He Angirah, artháth he Ág, yih sach hai.

7. Aur He Ág roz roz ham budhi se áp ko rát din namaskár karte áp ke nikaṭ áwenge.

8. Áp kaise haiṉ? ki prakásmán, aur hinsárahit jag ke rakshak, awashya bháwí karm phal ke dhyotak, aur hawioṉ se jagsálá meṉ bardhamán.

9. He Ág deo áp ham logoṉ ke liye sundar milwe yog hoṉ aur ham logoṉ ke mangal ke liye áp mileṉ, jaise bálakoṉ ke liye pitá áp mil játá hai."

Rig Veda, Hindúoṉ ke sab se dharm pustak kí pahlí báteṉ ye haiṉ: *Agnimíle,* "Ág kí stuti maiṉ kartá húṉ," wagaire. Dáúd ke zabúr kí pahlí báteṉ ye haiṉ: "Mubáraḳ wuh ádmí jo gunáhgároṉ kí ráh par nahíṉ chaltá," wag. In shástroṉ meṉ se Ḳhudá ke kaun ziyáda láiq hai?

23. Agarchi Lamak ne, Qáin se pánchwáṉ hokar, apne bápdáde Qáin meṉ Ḳhudá ke gazab ká zuhúr dekhá, tau bhí wuh saḳht dil aur gardankash rahá. "Azbaski bad kám par fatwá jald bajá láyá nahíṉ játá, is liye baní Ádam ká dil un meṉ badkárí par lagtá hai," Wáiẓ, 8: 11. *Aur Lamak ne apní jorúoṉ se,* faḳhr meṉ, *kahá, Ai Adah aur Zillah, merí áwáz suno, Ai Lamak kí jorúo, merí bát par kán dharo,* agar yúṉ

howe *ki main ne mard ko apne zakhm ke liye már dálá,* ki us sabab se main zakhm ke láiq hoún, *aur ek jawán ko apne zarb ke liye,* ki main zarb uthane ke láiq ho jáún, mere wáste kuchh dar nahín, merí ján bach jáegí:

24. *Kyúnki Qáin ká sát guná badlá liyá jáegá,* us ke khún ke wáste sát intiqám liyá jáegá, *aur Lamak ká sathattar,* so main kitná ziyáda bach jáúngá, merí maut ká kuchh dar nahín hai.

25. *Aur Ádam ne apní jorú ko phir jáná,* us se hambistar húá, *aur wuh ek betá janí, aur us ká nám Set rakhá* (yane *muqarrar húá* Hábil ke iwaz men) aur bolí *ki Khudá ne mujh ko dúsrí nasl,* yane dúsrá farzand, *bakhshá hai, Hábil ke iwaz men, kyúnki Qáin ne use már dálá.* Is farzand se Núh paidá húá jo túfán men bach gayá, aur jis ke khándán se Masíh, jism ke mutábiq, niklá.

26. *Aur Set ko bhí ek betá paidá húá,* jab us kí umr ek sau pánch baras kí thí, aur dunyá kí paidáish ke bad 235 baras, *aur us ne us ká nám Anús rakhá,* yane gamzadá, bímár, dukhí; qaríb-ul-qiyás us báis se, ki un dinon men díndárí bahut kam thí, aur ádmíon kí hálat niháyat kharáb, aur Khudá kí bádshábat bahut shikasta. *Tab,* jab bedíní niháyat phail gaí thí, nek log *Yahowáh ke nám par pukárne lage,* yane dín kuchh barh gayá, aur kalísiá ká bandobast aur tadbír muqarrar ho gaí, ádmí na sirf poshíde men, balki záhiran Khudá kí parastish karte the.

PÁNCHWÁṈ BÁB

Is báb meṉ Ádam se leke Núh tak das pushteṉ mazkúr haiṉ, jin meṉ kalísiá mahfúz rahí. Un das buzurgoṉ kí ụmr kí darází nádirát se hai; Hanúk jis kí ụmr sab se chhoṭí thí, tín sau painsaṭh baras ká thá, aur Matúsalah, jis kí sab se baṛí ụmr thí, nau sau unhattar baras jíyá. Is nasab-náma ká ḳháss maqsad yih hai, ki us ḳhándán kí tawáríḳh howe jis se Ḳhudá ke wạde taạlluq rakhte the, aur jis se insán ká Naját-dihinda, yạne ạurat kí Nasl i mauụ́d, paidá húá. So mạlúm hotá hai, ki túfán se peshtar beshumár aur ashḳhás aur ḳhándán the jin ká yaháṉ koí zikr yá patá nahíṉ miltá hai. Úpar ke mazmún se (dekho 4: 8 kí tafsír) daryáft húá ki Hábil kí maut ke waqt us kí ụmr ek sau bís yá pachís kí se kam na thí. So un ke siwá usí waqt bahut aur báshinde dunyá meṉ the, jin se Qáin ḍartá thá kahíṉ aisá na ho ki apne bháí kí ḳhúnrezí ke sabab se márá jáwe. Jab insán kí ụmr qaríb hazár baras ke thí, to banisbat us ke ek sau bís tís kyá chíz hai? Túfán ke waqt tak dunyá ke báshinde niháyat baṛh gae the, par haqíqat meṉ mạlúm nahíṉ ho saktá ki sabhoṉ ká kitná shumár thá. Qaríb ul-fahm hai ki ịlm aur hunar meṉ túfán se peshtar unhoṉ ne bahut taraqqí kí. Jab ádmíoṉ kí ụmr aisí daráz thí, tín chár sau baras tak barábar ịlm meṉ baṛh sakte the; háláṉki ab aksar ádmí sirf bárah yá bís baras kuchh taraqqí kar sakte, tab játe rahte, aur dúsrí pusht un ke báqi kám meṉ dáḳhil hotí hai.

Bahut qadím riwáyát meṉ us aglí ạjíb ụmrdarází ke pate marqúm haiṉ. Misr, Yúnán, Arám, Chín, aur Hindústán kí qadím kitáboṉ meṉ us ká kuchh zikr miltá hai. Chunánchi Manu kahtá:

अरोगाः सर्व्वसिद्धार्थाश्चतुर्व्वर्षशतायुषः।
कृतेत्रेतादिषु ह्येषामायुर्ह्रसति पादशः॥

"Krita (yạne sat jug) meṉ sab log rog-rahit aur apne matlab pákar chár sau baras jíte rahe; Tretá wagaire meṉ sab ek ek sau baras kam jíte rahe."

1. *Yih A'dam ká tawallud-náma hai,* A'dam aur us kí makhsús aulád ká ahwál, un ashkhás ká bayán jin se nasl i mauụ́d paidá húí. *Jis din meṉ Khudá ne A'dam ko paidá kiyá, Khudá kí súrat par us ne use banáyá,* yạne, pák, rást, beạib, begunáh.

2. *Nar aur máda unheṉ paidá kiyá,* pahle A'dam ko, bạd us ke us kí ek paslí se us kí jorú ko, *aur unheṉ barakat dí,* baṟhne kí táqat aur khúbíoṉ kí bharpúrí bakhshí, *aur un ká,* nar aur máde, un kí tamám jins ká, *nám A'dam (*yạne *zamíní miṭṭí), rakhá, jis din we paidá húe.*

3. *Aur A'dam ek sau tís baras tak zinda,* jítá, *rahá, aur us ko* ek beṭá *us kí mushábahat meṉ,* us kí mánind, *misl us kí súrat ke,* yạne bargashtagí ke bạd gunáh se álúda, tabáh, tabíạt meṉ kharáb, aur gazab ká farzand, *paidá húá. Aur us ne us ká nám Set* (jis kí mạní *muqarrar* hai) *rakhá,* kyúṉki wuh Hábil ke ịwaz meṉ, táki us se pák díndár aulád paidá howe, muqarrar húá.

4. *Aur Ádam ke súre din, bạd us ke ki Set us se paidá húá, áṭh sau baras the, aur us ko beṭe beṭiáṉ,* jin ke nám Baibal meṉ mazkúr nahíṉ haiṉ, *paidá húíṉ.*

5. *Aur Ádam ke sáre din* jin meṉ *wuh jítá rahá,* us kí ụmr, *nau sau tís baras the,* so us ne apní bahut aulád dekhí, aur ádmíoṉ ke darmiyán bargashtagí ke bahut phal, aur jahán kí niháyat ḳharábí, aur yúṉ us ne apne aslí gunáh kí buráí baḳhúbí daryáft kí, aur apne ihtiyáj ke Naját-dihinde se wáqif ho gayá, us par ímán láyá, gunáh kí lạnat se bach gayá, *aur* tab us fatwá ke muwáfiq "Tú ḳhák hai, aur ḳhák meṉ mil jáegá," Lamak kí ụmr ke chhappanweṉ baras meṉ, *wuh mar gayá.* Hábil kí maut aur Qáin kí bargashtagí ke bạd Ádam kí nasl ká shurụ Set se thá. Zamín ko ábád karne, aur ịlm aur hunar ko baḳhúbí daryáft karne ke liye túfán se peshtar ádmíoṉ kí ụmr bahut daráz rahí. Jab Ḳhudá ká kalám likhá nahíṉ gayá thá, wuh to is tarkíb se ádmíoṉ ke darmiyán mahfúz aur mạlúm rahá: Jo Ḳhudá ne ibtidá meṉ Ádam par záhir kiyá, us ne Hanúk se bayán kiyá, Hanúk ne Lamak se, Lamak ne Núh se, Núh ne Sim se, aur Sim ne Abirahám se batáyá. Agarchi un ke din bahut the, tau bhí sab ke sab mar gae. Maut sáre ádamzád ke wáste muqarrar hai.

6. *Aur Set ek sau pánch baras tak jítá rahá, aur us se Anús paidá húá. Anús* kí mạní *kamzor* hai, sháyad Set ne, insán kí shikastahálí ká ḳhiyál karke, apne beṭe ká yih nám rakhá.

7, 8. *Aur Set, bạd us ke ki Anús us se paidá húá,*

Anús kí paidáish ke bạd, *áṭh sau sát baras jíyá, aur us se beṭe beṭíán paidá húín. Aur Set kí ụmr ke sáre din nau sau bárah baras the, tab wuh mar gayá.*

9, 10, 11. *Aur Anús nauwe baras tak jítá rahá, aur us se Qínán paidá húá. Aur Anús, bạd us ke ki Qínán us se paidá húá, áṭh sau pandrah baras jíyá; aur us se beṭe beṭíán paidá húín. Aur Anús ke sáre din nau sau pánch baras the; aur wuh mar gayá.*

12, 13, 14. *Aur Qínán sattar baras tak jítá rahá; aur us se Mahlalel paidá húá. Aur Qínán, bạd us ke ki Mahlalel us se paidá húá, áṭh sau chálís baras jíyá; aur us se beṭe beṭíán paidá húín. Aur Qínán ke sáre din nau sau das baras the; aur wuh mar gayá.*

15, 16, 17. *Aur Mahlalel painsaṭh baras jítá rahá, aur us se Yárid paidá húá. Aur Mahlalel, bạd us ke ki Yárid us se paidá húá, áṭh sau tís baras jíyá; aur us se beṭe beṭíán paidá húín. Aur Mahlalel ke sáre din áṭh sau panchánwe baras the; aur wuh mar gayá.*

18, 19, 20. *Aur Yárid ek sau básaṭh baras tak jítá rahá; aur us se Hanúk paidá húá,* jo Ádam kí sátwín nasl thá. *Aur Yárid, bạd us ke ki Hanúk us se paidá húá, áṭh sau baras jíyá; aur us se beṭe beṭíán paidá húín. Aur Yárid ke sáre din nau sau básaṭh baras the; aur wuh mar gayá.*

21. *Aur Hanúk painsaṭh baras tak jítá rahá; aur us se Matúsalah* (jis nám ki mạní *maut-o-tír* hai) *paidá húá.* Us ke nám men goyá túfán ká ishára, yá us kí peshín-goí hai; *wuh mare, tab kuchh bhejá jáegá,* yạne túfán,

aur haqíqatan túfán ke baras men̲ Matúsalah mar gayá.

22. *Aur Hanúk Ḳhudá ke sáth chaltá thá* (Sept. εὐηρέστησε τῷ θεῷ. "Alláh ko rází kiyá," Ibr. 11 : 5. Onqelos הַלִּיךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ *Ḳhudá ke ḳhauf men̲ chalá*) Ḳhudá se, kafára i mauụ́d ke taur par, mil gayá; us se suhbat aur us ká bharosá rakhtá, aur us kí itáạt kartá thá; us kí chál pák, nek, durust, rást, aur amánat ke sáth thí; har bát aur kám men̲ wuh Ḳhudá ká jalál záhir karne aur us kí razámandí karne ke liye koshish kartá rahá. Us ne wạz bhí kahí, aur yih peshíngoí kí, "Dekh, Ḳhudáwand apne lákhon̲ muqaddason̲ ke sáth átá hai, táki sabhon̲ par hukm kare aur unhen̲, jo un men̲ se munáfiq hain̲, un kí sárí nárástí ke kámon̲ par, jo unhon̲ ne kiye hain̲, aur sárí saḳht báton̲ par, jo munáfiq gunahgáron̲ ne us ke barḳhiláf kahín̲ hain̲, ilzám de," Yahúdáh, 14, 15. Ḳhudá ke sáth yún̲ chaltá thá *bạd us ke ki Matúsalah us se paidá húá tín sau baras; aur us se beṭe beṭián̲ paidá húín̲.* Is se mạlúm hotá hai ki tanhái nekokárí aur díndárí ke wáste zarúr nahín̲ hai, ki biyáh, jo dín ke mutábiq hai, ịzzatdár aur nekí ká madadgár hai. . . . . . Hanúk Ádam ká hamạsr 308 baras thá, aur apne beṭe Matúsalah ká 300 baras tak; Set, Anús, Qínán, aur Mahalalel aur Yárid ká apní tamám ụmr tak, aur Ádam kí maut ke 57 baras bạd wuh naql i makán kar gayá, Núh kí paidáish se peshtar 69 baras aur jahán ke 987 sál men̲.

23, 24. *Aur Hanúk ke sáre din tín sau painsaṭh baras the. Aur Hanúk Ḳhudá ke sáth,* us kí marzí par, *chal-*

tá thá, us se milá rahá, us kí suhbat meṉ thá, *aur wuh na thá*, nahíṉ milá, gáib ho gayá, *kyúṉki Ḳhudá ne use* apne pás bihisht meṉ *le liyá*, táki wuh ásmání firdaus meṉ abad tak jítá rahe. Onqelos לֵיתוֹהִי אֲרֵי לָא אֲמִית יָתֵהּ יְיָ "wuh záhir nahíṉ thá, aur Yahowáh ne us ko bhí nahíṉ márá." "Ímán ke sabab se wuh naql i makán kar gayá, táki wuh maut ko na dekhe, aur wuh na milá, kyúṉki Ḳhudá ne use naql i makán karwáyá," Ibr. 11 : 5. Wuh aur ádmíoṉ ke muwáfiq nahíṉ múá, balki rúh badan samet Ḳhudá ke pás lí gaí. Yúṉ Ḳhudá ne apní qadím kalísiá ko qiyámat aur hamesha kí zindagí ká wạda diyá. Iliyás Nabí bhí isí tarah úpar liyá gayá, aur maut ko nahíṉ dekhá. Masíh ne maut ko dekhá, aur us ko jít liyá, aur yúṉ qiyámat aur hayát i abadí Masíhíoṉ ke wáste muqarrar haiṉ. We sab mubaddal honge, aur rúhání badanoṉ se uṭhenge. Agarchi un kí sukúnat ká ḳhákí makán ujaṛ jáwe, to we ek ịmárat Ḳhudá se páwenge; wuh ek maskan hai, jo háthoṉ se nahíṉ baná, aur abadí hai, ásmán par hai. Dekho 1 Kar. 15 : 44, 51. 2 Kar. 5 : 1, 2.

Muhammad (Surá i Maryam 57,) Hanúk, yá Idrís, ká yúṉ zikr kartá:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا وَرَفَعْنَاهُ

مَكَانًا عَلِيًّا •

"Aur mazkúr kar kitáb meṉ Idrís ká; wuh thá sach-

chá nabí. Aur uṭhá liyá ham ne us ko níche makán par." Baizáwí, us kí bábat yih ḳhabar detá hai:

وَانَّهُ اول من خط بالقلم وانظر و علم النجوم والحساب

"Us ne pahle qalam se ḳhatt likhá, aur fikr kiyá bích ịlm i najúm aur hisáb ke."

25, 26, 27. *Aur Matúsalah ek sau satásí baras tak jítá rahá; aur us se Lamak paidá húá. Aur Matúsalah, bạd us ke ki Lamak us se paidá húá, sát sau byásí baras jíyá; aur us se beṭe beṭián paidá húín. Aur Matúsalah ke sáre din,* us kí sárí ụmr, *nau sau unhattar baras the; aur* agarchi us kí ụmr sab se, jo yahán mazkúr hain, daráz thí, tau bhí, aur ádmíon ke muwáfiq, *wuh mar gayá.*

28. 29. *Aur Lamak ek sau byásí baras tak jítá rahá, aur us se ek beṭá paidá húá. Aur us ne,* peshḳhabrí ke taur par, aur Ḳhudá kí Rúh kí hidáyat se, *us ká nám Núh* (yạne *árám*) *rakhá,* yih *kahtá húá, ki yih hamen árám,* tasallí, dilásá *degá hamáre kám,* mashaqqat, *se aur hamáre háthon kí mihnat se, jo zamín se,* yá us lạnat ke báịs se jo zamín par húí, us zamín par *jise Yahowáh ne malụ́n kiyá,* jis par us ne lạnat ṭhahráí hai.

30, 31. *Aur Lamak, bạd us ke ki Núh us se paidá húá, pánch sau panchánwe baras jíyá; aur us se beṭe beṭián paidá húín. Aur Lamak ke sáre din sát sau sathattar baras the; aur wuh mar gayá.*

32. *Aur Núh pánch sau baras ká húá; aur Núh se Sim, Hám aur Yáfit paidá húe,* jin men se pahlá Yáfit, tab Sim, tab Hám paidá húá. Sim pahlá mazkúr is

báis se ki us kí aulád men wada púrá húá, aur us se Masíh, jism ke mutábiq, áyá.

UN DAS BUZURGON KÁ NASAB-NÁMA JO TUFÁN SE PESHTAR JÍTE THE.

Buzurgon ke Nám.	*Umr jab betá paidá húá.*	*Beton ke Nám.*	*Bete paidá húe paidáish ke bad.*	*Buzurgon kí tamám Umr.*
1. Ádam,......	130	Set,..........	130	930
2. Set,........	105	Anús,..........	235	912
3. Anús,.......	90	Qínán,........	325	905
4. Qínán,.......	70	Mahlalel,......	395	910
5. Mahlalel,.....	65	Yárid,.........	460	895
6. Yárid,......	162	Hanúk,.........	622	962
7. Hanúk,......	65	Matúsalah,.....	687	365
8. Matúsaláh,..	187	Lamak,.........	875	969
9. Lamak,.....	182	Núh,...........	1056	777
10 Núh,........	500	Yáfit,..........	1556	950

Jab Núh kí umr chha sau baras kí húí, paidáish ke bad 1656 baras, túfán áyá.

Is hisáb se malúm hotá hai, ki Ádam ne Lamak ko nawín pusht men dekhá, jis kí umr ke chhappanwen baras men us ne, un buzurgon ke sab se pahle, apní ján ba haqq taslím kí. Ki Hanúk, Ádam se sátwán hokar, jitne din sál men hain, itne baras zamín par rahke, Ádam kí maut ke bad yih bihisht

nasíb húá dúsrá shakhs jab sát buzurg, yane Set, Anús, Mahalel, Yárid, Matúsalah, aur Lamak, us ke naql i makán kar jáne ke gawáh the. Phir, ki nau pahle buzurg túfán se peshtar, jo Núh kí umr ke 600 baras men bhejá gayá, jahán se lie gae. Phir, ki Matúsalah usí baras tak jítá rahá jis men túfán áyá, jis ká ishára us ke nám men bhí marqúm hai.

CHHAṬHWÁṈ BÁB.

Chhaṭhe, sátwen, aur áṭhwen báb men túfán ká bayán marqúm hai. Is báb ke pahle hisse men, 1—8, túfán ke sabab ká bayán miltá hai. Ádam kí aulád jitní baṛh gaí itní ziyáda kharáb ho gaí, balki mardán i Khudá kí aulád shahwat se maglúb hokar, Ádam kí kharáb beṭíon se mil gaí; Khudá ne sazá ká iráda kiyá, par tauba karne ke liye kuchh arsa bakhshá, 1—3. Khiláf i dín byáh se ádmíon kí badí yahán tak baṛh gaí, ki un ke farzand Khudá ke mukhálif zabardast, mashhúr aur námwar ho gae, 4. Insán ká dil mahz burá hai, is báis se Khudá, us ke idrák aur samajh ke mutábiq báton ká istimál karke, us kí halákat ká fatwá detá, aur Núh ko bacháne ká iráda rakhtá hai, 5—8.

Núh kí kháss tawáríkh, yane túfán ká bayán yún mazkúr hai: Wuh sádiq, Khudá ke sáth chalnewálá thá, 9, 10; par sáre aur ádmí aise bargashte the, ki un kí halákat zarúr húí, 11—13. Khudá Núh ko farmátá ki sanaubar, yá saro kí ek baṛí kishtí, jo bare sandúq ke muwáfiq pání par bah jáwe, banáwe, 14, 15; jis men roshandán, aur jánwaron ke ámad o raft aur hawá ke

áne kí jagah howen, 16; jis ke bhítar túfán ke waqt Núh aur us ke khándán, aur har jins ke jánwar bach jáwen, 17—21. Ímándár Núh iláhí hidáyat se Khudá ká tamám hukm bajá láyá, 22.

1, 2. Túfán ká sabab insán kí kharábí thí, aur is kharábí ke barhne ká kháss sabab nárawá byáh thá. Díndár bedínon se mil gae, nekí badí se, aur roshní táríkí se; aur yún dín rú i zamín se aksar miṭ gayá. *Aur aisá húá ki jab Ádam* aur us kí aulád, jo us kí kharáb hálat men paidá húí, aur bargashta ho rahí bayán i mazkúr i bálá ke mutábiq, *rú i zamín par bahut hone lagí,* jab bahut bargashte baní Ádam dunyá men paidá húe aur phail gae, *aur beṭíán un ke liye paidá húín,* khusúsan Qáin kí aulád ke liye, jis men jorúon kí kasrat ká shurú húá: *Tab Khudá ke farzand,* haqíqí Khudá-parast, jo us ke qánún ke mutábiq us kí ṭhík ibádat karte the, jin par us ká nám rakhá gayá, aur jo us kí kalísiá men dákhil húe, khusúsan Set kí aulád, we bhí Qáin kí aulád ke sáth gumráh ho gae. Khudá ke beṭon ne bargashte *Ádam kí* bargashta *beṭíon ko dekhá ki we khúbsúrat hain,* par Khudá kí súrat un ke dil se mahv ho gaí thí, aur we sirf Ádam kí beṭíán aur dunyá kí tálib aur "ádmí ke taur par chaltí thín, 1 Kar. 3: 13. Khudá kí bádsháhat ke logon ne, jo us ke nám se kahláe játe the, un bargashte dunyawí auraton ko dekhá, aur un kí báhirí khúbsúratí se phans gae, un par bad nazar kí, *aur unhon ne apne wáste jorúán lín un sabhon men se jinhen unhon ne chun liyá,* jo cháhte the, jise pasand áín shádí kí; we bhí shahwatí ho gae. Aql aur dín ko chhorkar jism kí shahwat ke

mutábiq un kí chál ho gaí. Byáh, agar Ḳhudá kí marzí ke muwáfiq kiyá jáwe, niháyat baṛí barkatoṉ ká chashma hai, par agar us ke kalám aur hukm ke barḳhiláf howe, to lákalám buráí us se sádir hotí hai. Yúṉ túfán se peshtar thá, yúṉ hí har zamáne meṉ us waqt se leke ab tak hotá áyá hai. Púlus Hawárí is kí bábat yúṉ kahte: "Beímánoṉ ke sáth barábar hoke ek júe meṉ mat jute jáo: ki rástí aur nárástí meṉ kaun sí sharákat hai? aur roshní táríkí se kaun sá mel hai? aur Masíh ko Bilyaạl (mahz badí) ke sáth kaun sí hamáwází hai? aur ímándár ká beímán ke sáth kyá hissa hai? aur Ḳhudá kí haikal ko butoṉ se kaun sí muwáfaqat hai?" 2 Kar. 6: 14—16.

3. Hákim ul ạlamín ne ásmán se baní Ádam par nigáh kí, aur un kí badí ke intiqám ká iráda kiyá. *Aur Yahowáh ne,* yih ḳharábí dekhke, *kahá,* iráda kiyá, *ki* '*Merí Rúh Ádam* ke bargashte jins *meṉ tá abad insáf* aur asar *na karegí,* nabíoṉ ke wạz kí mạrifat se ádmíoṉ ke darmiyán jhagṛá na karegí, aur un ke andarúní tamíz par bhí asar na karegí.' Ḳhudá kí Rúh Masíh kí Rúh bhí thí, jis ne Núh ke aiyám meṉ jáke un munáfiq rúhoṉ ko, jo ab jahannam ke qaid meṉ haiṉ, wạz kahá, 1 Pat. 3: 19. Na sirf Núh, balki aur sádiq shaḳhs sadáqat ká wạz kahte the. Chunánchí "Hanúk ne, jo Ádam kí sátwíṉ pusht thá, peshíngoí kí, ki Dekh Ḳhudáwand apne lákhoṉ muqaddasoṉ ke sáth átá hai, táki sabhoṉ par hukm kare, aur unheṉ, jo un meṉ se munáfiq haiṉ, un kí sárí nárástí ke kámoṉ par, jo unhoṉ ne kie haiṉ, aur un sárí saḳht batoṉ par, jo munáfiq gunahgároṉ ne us ke barḳhiláf kahíṉ haiṉ,

ilzám de," Yahúḍáh ká ḳhatt, 15. Ḳhudá kí Rúh, na sirf nabíoṉ kí mạrifat burái ke barḳhiláf gawáhí detí rahí, balki insán kí tamíz par tásír kartí thí. Unhoṉ ne Rúh ká muqábala kiyá, aur us ko bújháyá, ạur Ḳhudá ne kahá ki Maiṉ yih jhagṛá un kí badí kí bábat *un kí gumráhí ke báịs se* ḥamesha na kartá rahúngá. Onqelos is kí sharh yúṉ kartá: לָא יִתְקַיַּים דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלַם "Yih bad nasl abad tak mere sámhne na rahegí."

> "There is a time, and justice marks the date,
> For long-forbearing Clemency to wait;
> That hour elapsed, th' incurable revolt
> Is punished, and down comes the thunderbolt."—COWPER.

Nazm.

> Magar hai, ek zamána aur insáf,
> Batátá hai, jo táriḳh is liye sáf,
> Ki hai bas derpá bardásht o raḥmat,
> Kare hai, intizár i beniháyat:
> Guzar jis dam ki játí hai, wuh sáạt,
> To átí ládawá ạsí ki shámat;
> Sazá ko pahunchtá hai, tab wuh jaldí,
> Aur us par girtí hai, úpar se bijlí.

'*Wuh to bashar hai,* nafsání log, aur un meṉ Rúh nahíṉ hai, apní hirs ke muwáfiq chalte haiṉ. We to jismání haiṉ, aur gunáhoṉ kí ḳhwáhisheṉ un meṉ aisí tásír kartíṉ, ki maut ká phal látí haiṉ.' Jo jism kí taraf mansúb haiṉ, so Ḳhudá ko rází nahíṉ kar sakte. Jo jism se paidá húá hai so jism hai, aur jism ke kám ye hí haiṉ: ziná, harámkárí, nápákí, shahwat, butparastí,

makhlúq, jis ke banáne kí bábat Pák Taslís ne goyá ápas meṉ saláh kí, aisá bilkull bigaṛ gayá, us ne iráda kiyá ki apní nazar se use phenk de. Us kí báteṉ ádmíoṉ ke muháware aur un kí samajh ke mutábiq haiṉ. *Aur Yahowáh pachtáyá ki us ne zamín par Ádam* ke jins *ko paidá kiyá thá, aur* is sabab se *us ke dil meṉ ranj áyá,* wuh dilgír húá, kyúṉki tamám baní Ádam bigaṛ gae the. Haqíqat meṉ "wuh na jhúṭh boltá, na pashemán hotá; kyúṉki wuh insán nahíṉ, ki pachtáwe," 1 Sam. 15: 29. Wuh Rúh hai, na jism; aur us meṉ tabdíl, aur sáya, jo zawál se hotá hai, nahíṉ. Us kí tabdíl aur taqdír kabhí nahíṉ badaltí haiṉ. Wuh hargiz na pachtátá, na ranjída, na dilgír hotá hai. Par us ká kalám ádmíoṉ kí bolí meṉ likhá hai, aur aisí bátoṉ meṉ mundaraj hai jo insán kí samajh meṉ á saktí haiṉ. Chunánchi Ḳhudá ke dil, aur bázú, aur háth, aur ánkhoṉ ká zikr miltá; jis kí ma̤ní yih hai, ki Ḳhudá aise kám kartá jo insán faqat aise a̤zúoṉ ke wasíle se kartá hai; ya̤ne pyár, aur zor, aur nazar kartá hai. Jab Ḳhudá apne logoṉ ko fazl se phirá detá, un se ḳhush aur masrúr hotá hai, Yas. 65: 19; phir jab we us se bargashte ho játe, wuh un se náḳhush, dilgír, ranjída hotá, aur pachtátá hai. Is ká matlab yih hai: ki us kí záhirí tadbíreṉ, jo un kí taraf hotí haiṉ, kuchh tabdíl hotí, háláṉkí us kí ḳhaslat aur máhiyat betabdíl rahtí haiṉ. Chunánchi jab Sáúl Ḳhudá ke hukm se ṭal gayá thá, us ne kahá ki "Maiṉ Sáúl ko bádsháh karke malúl húá, kyúṉki wuh merí farmánbardárí se bargashta húá, aur us ne mere hukmoṉ par a̤mal na kiyá," 1 Sam. 15: 10. 'Maiṉ us kí taraf dúsrí tadbír karúṉgá, barakat ke i̤waz meṉ

us par sazá aur lạnat deúngá.' Jab insán pachtátá to us ká iráda badal játá; jab Ḳhudá pachtátá, us ká azalí, haqíqí iráda ekhí rahtá, par záhirí tadbír kí tabdíl ká iráda záhir kartá hai. Yún is áyat men Ḳhudá kahtá, 'Insán kí ḳharábí ke báis se un kí taraf merí dúsrí tadbír ká iráda ab záhir ho jáegá.'

7. *Aur Yahowáh ne kahá,* iráda kiyá, *ki Main Ádam,* yạne insán *ko jise main ne paidá kiyá, Ádam,* insán *se leke haiwán tak, kíṛe makoṛe tak, aur ásmán ke parinde tak, rú i zamín par se miṭá ḍalúngá; kyúnki* un kí bargashtagí ke sabab se we bilkull nafratí ho gae, aur *main pachtátá hún ki unhen banáyá,* aur unhen apne dekhne se dúr karúngá. Haiwán insán ke liye banáe gae; jab wuh bargashta ho gayá, zamín us ke sabab se lạnatí húí, aur zamín ke sáre jándár batálat aur halákat ke mahkúm ho gae, aur us kí sazá men sharík, Rúm. 8: 20. We us ke wáste banáe gae, jab wuh halák ho játá, un se kuchh kám nahín. Insán ká gunáh na sirf apne par, balki un par bhí halákat látá hai. Yún jab Ákan ne gunáh kiyá us ke beṭe aur us kí beṭíán, aur us ke bail aur gadhe aur bheṛ aur us ká ḳhíma aur us ká tamám asbáb patthar se márá aur ág se jaláyá gayá, Yasúạ, 7: 24.

8. *Par Núh ne Yahowáh kí ánkhon,* us ke huzúr *men, fazl* aur rahmat *páí.* Ḳhudá ne us par mihrbání ki nazr kí, aur uská dil Ḳhudá kí taraf phiráyá gayá. Us sab se ḳharáb zamáne men, jab tamám ạlam bargashta ho gayá thá, ek ímándár Ḳhudá-tars ádmí thá, jo sabhon ke sámhne, balki ṭhaṭṭhebáz ạlam ke sámhne, haqíqí dín par gawáhí detá rahá. Ḳhudá ne us ko rahmat dí, aur

jádúgarí, dushmaníáṉ, jhagṟe, tundíáṉ, gazab, takráreṉ, judáíáṉ, bidạteṉ, hasad, qatl, mastíáṉ, aur shor o sharr, aur jo kám kí un kí mánind haiṉ. Onqelos: אִינוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא "We jism haiṉ, aur un ke kám bure haiṉ." *Par us ke din* tauba karne ke liye *ek sau bís baras* aur *honge* peshtar us se ki intiqám áwe. Itne waqt kí Ḳhudá ke sabr ne muhlat dí, jab Núh kishtí taiyár kartá aur wạz kahtá rahá. Ḳhudá is liye muhlat detá hai, ki kisú kí halákat nahíṉ cháhtá, balki cháhtá hai, ki sab tauba kareṉ. Onqelos: אַרְכָּא יְהַבְנָא לְהוֹן מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן "Ek ạrsa ek sau bís barasoṉ ká un ko diyá jáegá agar tauba kareṉ."

4. Agarchi aksar ádmí bargashte aur ḳharáb ho gae the, tau bhí us zamáne meṉ Alláh se saḳht bagáwat, aur insán kí taraf zulm, aur burái karne ke wáste baṛe jawán-mard aur pahlawán the. *Aur unhíṉ dinoṉ meṉ* túfán se peshtar *we* mashhúr *pahlawán* aur ḳháss *bargashte* ádmí *the,* jo Ḳhudá aur haqíqí dín se bargashte húe; jo zulm aur saḳhtí aur har tarah ke nuqsán se ádmíoṉ ko girá dete the; jo náhaqq zabardastí aur shahwat aur sárí ḳharábí meṉ pahlawán the; jo goyá zamín se, yạne tale se paidá húe, aur jin ká mizáj aur dil pastí kí taraf máil ho rahá. *Aur us ke bạd bhí ki Ḳhudá ke beṭ.,* sachche dín ke pairau, *Ádam kí beṭíoṉ,* hammisl i Ádam bargashte ạuratoṉ, *ke pás gae, to* aise byáhoṉ ke phal niháyat bure the, *un* mile jule wálidain *se beṭe paidá húe* jo na bápoṉ, "Ḳhudá ke beṭoṉ" kí nekí par, balki un kí máoṉ, "Ádam kí

beṭíoṉ" kí badí ke mutábiq chalte the, aur yúṉ we námwar badí ke pahlawán baṛhte rahe. Un kí aulád *wehí we* mashhúr *jabbár* haiṉ, jo un ke zulm aur náhaqq zabardastí aur aur tarah ke bad ạmál ke báịs se pichhle zamánoṉ meṉ mạlúm ho rahe, *jo qadím se* aise *námwar ádmí haiṉ.*

5. Ḳhudá ne un kí halákat ko halke sabab se muqarrar nahíṉ kiyá; baṛí der se Hamadán aur Ạ́rif-ul-qulúb un kí ḳharábí se baḳhúbí wáqif thá. *Aur Ḳhudá ne dekhá ki* baní *Ádam kí badí zamín par baṛí* aur niháyat phail gaí *hai*, ki baṟe ádmí bad, aur un kí badí ke sabab se námwar haiṉ, ki jin kí ḳhaslat sab se zalíl hai so sab se baland haiṉ. *Aur* is badí ká chashma bhí Ḳhudá ne dekhá, ki *us ke dil ke muhásabon ká har tasauwar*, us ke dil ke tamám ḳhiyál aur matlab, *roz ba roz* aur qadím se *sirf bad hí hote haiṉ*, ki insán sirf badi kí taraf máil hotá hai. Insán sirf záhirí súrat par nigáh kar saktá, aur báhar se mạlúm thá ki ádmíoṉ kí badí bahut baṟí hai. Par Alláh ne us badí ká ḳharáb sotá, kaṛwí jaṟ dekhá, yạne ki dil se bure ḳhiyál, ḳhún, zinákárí, harámkárí, chorí, jhúṭhí gawáhí, kufr nikalte haiṉ, aur ki shahwat hámila hokar gunáh ko jantí hai. Dekho Zab. 5: 9. 14: 3. Rúm. 3: 12. Unhoṉ ne na sirf gaflat yá bhúl-chúk se gunáh kiyá, balki un ke dil ká tamám aur ḳháss matlab sirf burá thá. Ḳhudá ne, jis ke insáf meṉ kuchh galatí yá saho hargiz nahíṉ ho saktá, insán kí ḳhaslat aur chál kí bábat yihí faisala kiyá.

6. Ḳhudá ne na sirf insán kí badí ko dekhá, balki us se nafrat bhí rakhí. Jab us ne dekhá ki wuh ḳhúb

us ká dil Ḳhudá ki taraf máil ho rahá. Ḳhudá ne us ko sáre aur ádmíoṉ se ziyáda ịzzat dí.

9. Yaháṉ se áge túfán ká ḳháss bayán miltá. Us bayán se pahle Núh kí nekí ká zikr miltá, jis ke basabab wuh túfán se bach gayá. *Ye Núh ká ahwál,* us kí tawaríḳh *haiṉ,* us ke ímán aur ḳhándán ká bayán. *Nuh apne* ḳharáb *zamánoṉ* ke ádmíoṉ ke bích *meṉ,* jin ke darmiyán wuh jítá thá, ímán se *sádiq,* aur us sadáqat ká, jo ímán se miltá hai, wáris (Ibr. 11: 7), *aur kámil,* sáda, sídhá *thá,* chál meṉ durust, aur Ḳhudá ke sáre hukmoṉ kí taraf máil. Agarchi us ká dil aslí gunáh se bilkull mubarrá na húá, taubhí wuh nit koshish kartá rahá, ki Ḳhudá kí sharíạt ke mutábiq howe. *Núh,* Hanúk kí mánind, *Ḳhudá ke sáth chaltá thá,* us se miltá, apní sárí ráhoṉ meṉ us ká iqrár kartá, us se suhbat rakhtá, aur sadáqat ká wạz kahtá thá (2 Pat. 2: 5). Dekho 5: 22 kí tafsír.

10. *Aur Núh ko tín beṭe Sim, Hám, aur Yáfit paidá húe;* jin meṉ se Yáfit pahlauṭhá, Sim dúsrá, aur Hám tísrá thá, 9: 24, 10: 21. Ḳhudá ne Sim ko us ke bháíoṉ meṉ se barguzída kiyá, aur us ko ziyáda ịzzat baḳhshí (9: 26, 27); is báịs se us ká nám pahlá mazkúr hai.

11. *Aur Ḳhudá ke sámhne,* yạne záhiran us ke huzúr meṉ, beḳhauf aur beparwá us kí nazr meṉ, aur us kí sharíạt aur ịbádat kí nisbat meṉ, *zamín* butparastí, badchálí, aur badmaạ́shí ke báịs *bigaṛ gaí thí;* Núh ko chhoṛ zamín ke sáre báshinde bilkull ḳharáb ho gae the, *aur zamín zulm* aur lúṭ aur zabardastí aur tamám beinsáfí *se bharí thí.* Sáre ádmí na sirf Ḳhudá

aur dín kí nisbat beímán, balki ápas ke byauhár meṉ bhí zálim aur beinsáf the. Ghar ghar se us ká shurụ́ hokar yih zulm aur jaur o jafá sáre shahr aur mulk, aur majlis aur kalísiá meṉ phail gayá, aur koí shaḳhs us se ázád na rahá.

12. *Aur Ḳhudá ne*, jo hamesha házir o názir hai, ḳháss taur se *zamín paṛ nazar kí, aur dekh! wuh bigaṛ gaí thí; kyúṉki sáre bashar*, sáre fání aur bargashte ádmíoṉ *ne apní taríq*, ímán aur dín, chál aur kám *ko zamín par bigáṛa thá.* Unhoṉ ne Ḳhudá se kahá, Ham se dúr ho.

13. Is tamám ḳharábí ke darmiyán Núh sádiq rahá. Ab us kí taraf Ḳhudá apní ulfat baṛhátá, aur us se ham-kalám hokar apná iráda túfán kí bábat záhir kartá hai. *Aur Ḳhudá ne Núh se,* mahabbat ke taur par us ke bacháne ke wáste, *kahá, ki Sab bashar*, tere siwá sáre ádmíoṉ *kí ajal mere sámhne á pahunchí hai,* un kí halákat ká waqt ab nazdík hai; *kyúṉki un ke sámhne,* un ke sabab *se zamín zulm se bhar gaí; aur dekh maiṉ unheṉ,* un kí mírás, yạne rú i *zamín ke sáth,* jo un kí ḳharábí se álúdá ho gaí, thoṟe ạrse meṉ *halák kartá húṉ.*

14. *Tú apní* hifázat *ke wáste* ánewále gazab meṉ *gofar,* yạne saro yá shamshád, baṟí mazbút lakṟí, yá kisí raqam kí ráldár *lakṛí* se, jo pání meṉ hifázat ke liye rál ke sabab ḳhúb band rahegí, *ek kishtí,* baṛá chaukoná sandúq, *baná; us kishtí meṉ ghonsle,* yạne koṭhríáṉ, insán, haiwán, aur parindoṉ ke liye baṟe chhoṭe makán, *tú baná: aur use bhítar aur báhar rál se pot le,* táki pání na níche se aur na úpar se us ke bhítar áwe; us ke

báhar aur bhítar naftah kí ḳhúb poshish lagá. Yaháṉ ká Ịbrí lafz גֹּפֶר jo hai, so כֹּפֶר kí mánind jo *kafáre* ká masdar hai, yạne gunáhoṉ ká ḍhapná, ki Ḳhudá un se chashmposhí kare.

15. *Aur yih* tartíb hai *jis se tú use banáwegá: tín sau háth us kishtí kí lambáí, pachás háth us kí chauṛáí, aur tís háth us kí unchái.* Insán ke badan ke muwáfiq us sandúq kí lambáí banisbat us kí chauṟáí ke chha guná thí, aur us kí lambáí banisbat us kí unchái ke das guná. Is súrat se mạlúm hotá hai ki chalnewále jaház ke muwáfiq wuh kishtí nahíṉ banáí gaí, faqat pání par ṭhaharne ke liye.

16. *Roshandán*, ḳhwáh ek ḳhwáh ziyáda, khiṛkíoṉ ká bandobast táki roshní báhar se áwe, *tú us kishtí ke liye banáwegá.* Qaríb i fahm yih koí tadbír thí ki roshní úpar ke jharokhoṉ se, jo kisí shaffáf se, jo ab mạlúm nahíṉ hai, ban gae, kishtí ke bhítar áwe. *Aur ek háth tak tú use*, yạne kishtí ko, *úpar se tamám karegá*, us ke chhappar ki chauṛáí úpar háth bhar hogí; *aur kishtí kí* kaí *khulí húi jagah* jin meṉ darwáze rakhe jáweṉ, jáṉwaroṉ ke ámad o raft ke liye, aur hawá ke bhítar áne ke wáste, *tú us kí ek taraf rakhegá. Níche ke, dúsre aur tísre* tabqe *kí*, koṭhríáṉ *tú us* meṉ *banáwegá.* Us tamám kishtí meṉ har jagah, balki háth bhar kí, rahne ke liye darkár thí. Qaríb i fahm sab se baṛe jánwar níche ke tabqe meṉ, aur parinde úpar ke tabqe meṉ rahe. Bayán i mazkúr se mạlúm hotá hai ki yih kishtí aisí baṟí thí, ki har raqam ke jánwar, un kí ḳhurák samet, sál bhar ke liye us meṉ samá sake. Chárpáeoṉ ke aslí raqam do sau yá aṟhái sau haiṉ; so

sab jánwaron ke liye aise bare makán, goyá bahnewále jahán, men, jo banisbat Angrez ke sab se bare jaházon ke tín guná bará thá, khúb gunjáish milí.

17. Ab sanjídagí se Khudá apne khatarnák iráde ká bayán kartá hai. *Aur Main, dekh Main hí,* jo Qádir i mutlaq aur sab kuchh kar saktá, aur insáf bhí kartá, *zamín par pání ká wuh* sailáb aur *túfán* apní taraf, aur qudrat se *látá hún* jo kabhí sunne men nahín áyá, jo sárí aur áfaton se bará hai, aur jis kí mánind hargiz koí dúsrá na hogá; *táki sáre bashar,* har ek jism *ko jis men hayát kí rúh,* zindagí ká dam, *hai ásmán ke níche se mitá dálún* aur rú i zamín ko phir sáf karún: *sab jo zamín par hai mar jáegá,* aur un ke kharáb makánon ke dág mit jáenge.

18. Khudá apne bande kí khátirjamaí ke wáste wada kartá ki aise khatarnák hádise ke darmiyán us ko na chhoregá, aur jo us par farz thá use bajá láne ke liye madad degá. 'Sáre aur halák ho jáwenge, *Par Main tere sáth apná ahd,* fazl o nimat aur sárí khúbíon kí wuh tadbír jo merí taraf se átí hai, *qáim karúngá,* sab jis ká wada main kartá hún amánat aur wafádárí ke sáth tujh se púrá karúngá; *aur* tujh par mujhe mánne ká farz hogá, *tú kishtí* banákar us *men á, tú aur tere bete aur terí jorú aur tere beton kí jorúán tere sáth;* mere wade ko ímán se qabúl karke, ímán se bhí mere hukm ká farmánbardár ho.' Sirf ímán se haqíqí farmánbardárí sádir hotí hai. "Ímán se Núh ne un chízon kí bábat, jo dekhne men hanoz na áín, mulham hoke khauf se kishtí banáí, táki apne khándán ko bacháwe, aur usí ímán se us ne dunyá ko muj-

rim kiyá, aur us sadáqat ká, jo ímán se miltí hai, wáris húá," Ibr. 11: 7. Wuh kishtí Masíh kí alámat thí; jin náfarmánbardáron ne us ko haqír jáná so pání men halák ho gae, par ímán aur farmánbardárí se "thorí se jánen, yane áṭh ádmí, pání se úpar áke bacháe gae. Aur us kí misl baptismá ham ko ab bachátá hai, wuh to badan ke mail ká chhuráná nahín, balki itmínán i nafs se Khudá ko jawáb dená hai; aur ham ko Ísá Masíh ke uṭhne ke tufail se bachátá hai," 1 Pat. 3: 21. Jo us kishtí men dákhil húe pání se bach gae, aur sab ḍúb gae aur halák húe: "jo koí ímán láwe, aur baptismáyá jáwe, naját páwegá; par jo ímán na láwe, us par sazá ká hukm hogá," Mark, 16: 16.

19. Insán ke gunáh ke sabab se zamín ke sáre jándáron par halákat ká fatwá ho gayá, taubhí nek Núh ke sáth thore bach gae. *Aur sab jándáron se sab bashar se, do sab se,* magar pák jánwaron se ziyáda, *tú kishtí men le jáegá,* main un kí hidáyat karúngá ki ṭhík waqt par tere pás kishtí men jáen, *táki* tú unhen *apne sáth jítá rakhe,* ki we us muqarrar halákat se bach jákar tere sáth kishtí men goyá nayí zindagí páwen; *nar aur máda,* jore jore, *we honge.* Khudá na sirf insán ká balki haiwán ká bhí parwardigár hai, Zab. 36: 7.

20. Khushk zamín aur hawá ke báshindon, yane *Parindon men se un kí jins ke muwáfiq, aur mawáshí,* charindon, *men se un kí jins ke muwáfiq, aur zamín ke sáre rengnewálon men se un kí jins ke muwáfiq, sab men se do tere pás* merí hidáyat se *áwenge, táki* tú

unhen *jítá rakhe.* Páníon aur Samundar ke báshindon ká áná kishtí men kuchh zarúr na thá.

21. *Aur Tú apne* aur un ke *wáste,* sab kí parwarish ke liye yih tadbír kar, *sab,* har tarah kí *ḳhurák se, jo kháí játí,* kháne men átí *hai le, aur* har ek bíjdár ság pát men se jo kháne ke wáste diyá gayá (1 : 29) *apne pás jama kar ; aur wuh tere aur un* kí parwarish aur zindagí *ke liye ḳhurák hogí.*

22. *Aur* ímán se *Núh ne* kishtí banáí (Ibr. 11: 7), aur Ḳhudá ke hukm ke mutábiq *kiyá ; sab ke muwáfiq jo Ḳhudá ne use farmáyá waisá hí* sab kuchh aur har tarah se *us ne kiyá.* Tamám ạlam ḳharáb ho gayá, us ke sáre parosí ṭhaṭṭhebáz the; un sab ke bích men wuh akelá ímándár aur farmánbardár rahá ; aur der tak, balki ek sau bís baras tak musíbat aur ḳhauf aur tuhmat aur ṭhaṭṭhe ke bích men wuh ánewále gazab se, agarchi us ká ek nishán yá patá na diyá gayá, bachne ke liye, aur apne ḳhándán ko bacháne ke wáste, taiyárí kartá rahá. Us ke parosí kháte píte aur byáh karte aur byáhe játe the, jab tak ki tufán áyá. Par wuh Ḳhudá ke kalám par ímán láyá ; un chízon ká, jo dekhne men na áín thín, Ḳhudá ke kalám se us ko yaqín thá ; aur usí ímán se us ne dunyá ko mujrim kiyá, aur us sadáqat ká, jo ímán se miltí hai, wáris húá. Jab wuh wạz kahtá aur kishtí taiyár kartá thá ádmíon ne use nádán ṭhahráyá, par áḳhir ko us ke ímán kí dánáí sábit ho gaí.

Is báb se nárawá byáh aur bad suhbat ká ḳharáb phal sáf mạlúm hai, 1—4.

Yahán bhí Ádam kí bargashtagí aur insán kí aslí badí kí taswír bakhúbí khínchí hai, 1—7. Haqíqí ímán ká zor khúb záhir hai, ki Núh is sárí buráí ke barkhiláf nek aur sádiq rahá, 8, 9, 22. Shurú se ab tak, sab se kharáb zamánon ke darmiyán, Khudá kí kalísiá dunyá men mahfúz rahí hai, 8, 9.

Har hálat men Khudá ímándáron ká háfiz rahtá hai, 8—18. Gunahgáron kí halákat, agarchi us ká koí patá záhir na howe, aur we der tak khushhál aur iqbálmand rahen, zarúr ákhir ko áwegí, 17. Khudá kí hidáyat se Núh ne kishtí apní salámatí ke wáste banáí; hamárí abadí salámatí ke liye Khudá ne Masíh, haqíqí Munjí ko pesh kiyá hai. Sab jo us se paiwast ho játe so hamesha sálim rahenge.

SÁTWÁN BÁB.

Jaisá Khudá ne farmáyá waisá hí Núh bajá láyá, aur jab kishtí taiyár húí Khudá ne Núh ko farmáyá, ki apne khándán aur har raqam ke jánwar samet, us men áwe, 1—5; aur wuh apní umr ke chha sauwen baras men jánwaron ke sáth, hukm i bálá ke mutábiq, kishtí men áyá, 6—9. Wuh aur we sab bhítar áe, tab sát roz ke bad, jab Khudá ne kishtí ko band kiyá thá, úpar se, zamín ke níche se, har tarah aur taraf se pání tamám rú i zamín par áyá, chálís din rát úpar se barastá rahá, 10—16; kishtí pání par uthái gaí, aur bahtí phirí, 17, 18; sab se buland pahár kí chotí ke úpar pání barh gayá, 19, 20. Siwá

Núh ke aur jo us ke sáth kishtí meṉ the, ḳhushkí ke sáre jándár, haiwán aur insán mar gae, 20—23. Agarchi chálís din ke bạd bárish band ho gaí, taubhí pání ḍeṛh sau din tak úpar baṛhtá rahá, 24.

1. Bahut der tak Núh ímándár aur farmánbardár rahá thá; sadáqat ká wạz kahtá thá, par mạlúm nahíṉ ki koí us kí ḳhabar par ímán láyá; us ke aksar qaríb istihzá karte rahe, ạish ke tálib aur use goyá díwána jánte the. Par intiqám ká muqarrar waqt pahunchá. *Aur* intiqám ke muqarrar waqt par, jab kishtí aur Núh kí hifázat aur salámatí ke wáste sab taiyár húá, aur sárí ḳhurák us ke aur jánwaroṉ ke wáste us meṉ rakhí gaí, tab *Yahowáh ne Núh se kahá, ki Tú apne sab ḳhándán samet kishtí meṉ á,* ánewále gazab se, jo ab munáfiqoṉ ke ạlam par musallit hogá, merí himáyat aur parwardigárí meṉ mahfúz rah. Bár bár jab Ḳhudá ne apní ạdálat gunahgároṉ par bhejí hai, us ne apne logoṉ se kahá hai: "Ai merí qaum apní koṭhrí meṉ dáḳhil ho, aur apná darwáza band kar; aur apne taiṉ thoṛí der chhipá, yaháṉ tak ki gussa utar jáe," Yasaiyáh 26: 20. Jab mukáfát badkároṉ par átí hai, tab wuh apne bandoṉ kí yád aur hifázat kartá hai. Kishtí agarchi taiyár húí, lekin bagair Ḳhudá ke hukm Núh us ke bhítar nahíṉ gayá. Bihtar hai ki har bát meṉ ham Ḳhudá kí rahnumáí ke mutábiq chaleṉ, jab wuh apní parwardagárí aur tadbíroṉ meṉ hamáre qadmoṉ ke sámhne chaltá, aur apní sabíl o taríq hameṉ dikhátá hai. Núh aur munáfiqoṉ ke ạlam meṉ tafáwat húá is wajh se, ki az fazl i iláhí wuh ímándár aur nekokár thá, *kyúṉki main ne tujhí ko is zamáne ke* mu-

náfiq ádmíon *men apne huzúr men*, apne sámhne, haqíqat aur diyánat men, ímán se, na ạmal i sharíạt se (Rúm. 3 : 20), *sádiq*, aur us sadáqat ká, jo ímán se miltí hai, wáris (Ibr. 11 : 7) *dekhá.* Ḳhudá ke fazl se wuh ímán láyá, aur Ḳhudá ne fazl se bhí us ke ímán aur ạmál ko qabúl kiyá aur ajr diyá. Yún wuh apne bandon ko fazl par fazl baḳhshtá hai.

2. Ḳhudá jánwaron kí hifázat ke wáste phir hukm detá hai. *Sab pák mawáshí*, chárpáya, *men se*, jo qurbán ke liye mere hukm se maḳhsús kie gae, tú aur raqamon se ziyáda, yạne *sát sát, nar aur us kí máda*, sáṛhe tín joṛe *apne wáste le*, táki qurbán ke liye bahut howen; *aur us mawáshí*, chárpáya, *men se jo pák*, qurbán ke liye maḳhsús *nahín hai do, nar aur us kí máda* tú apne pás kishtí men le. Is shumár 'sát' men sabt se ishára hai, kyúnki us se 'sát' pák shumár ho gayá thá. Pák jánwaron ke tín joṛe aur ek ziyáda túfán se bach gae, táki bạd túfán ke qurbán ke liye kifáyat howe.

3. *Ásmán ke parindon men se bhí* jo pák, yạne qurbán ke kám men áwen, *sát sát*, tín joṛe baṛhne ke liye, aur ek qurbán ke wáste (8 : 20); par jo pák nahín, un men se, zamín ke jánwaron kí tadbír i mazkúr ke mutábiq, do do, *nar aur* us kí *máda* apne pás kishtí men le; *táki tamám rú i zamín par* un kí *nasl jítí*, báqí, *rahe.*

4. *Kyúnki sát din tak báqí*, ab se sát din ke bạd, yá sátwen din par, *Main hí*, apní taraf se aur apní hí qudrat se, *zamín par chálís din aur chális rát*—aur

is se yih shumár 'chálís' mashhúr ho gayá, Músá aur Iliyáh Nabí, aur Masíh ne 'chálís' din rát roza rakhe, aur Nínawah ke logon ko tauba ke liye 'chálís' din die gae, aur baní Isráíl 'chálís' baras bayábán men rahe—*pání barsátá hún*, yane thorí der men barsáúngá; *aur har* shai ko jo qáim, *khará* hotá, jítá yá chaltá, sab jo zindagí se khará ho saktá, sab zinda maujúdát *ko, jise main ne banáyá,* tamám *rú i zamín par se mitá dálúngá.* Ab faqat ek hafta Núh ke kishtí par sawár hone, aur munáfiqon ke tauba ke liye báqí hai. Ek sau bís baras se us ke parosí use kishtí banáte dekhte, aur us par hanste aur thatthá karte rahe; par ab waqt áyá; wuh, apne khándán samet, kishtí men dákhil hotá; us ke parosí goyá kahte hain, 'Bad ek hafte ke malúm hogá ki us ke khiyálon ká kyá húá, aur us kí nádání aur sáda-wazí sábit ho jáegí, aur yún we usí sátwen khatarnák roz tak kháte píte aur shádmání karte rahe. Par sharír sab ke sab jald halák ho játe hain.

5. Phir Músá, aur us kí marifat se Rúh i Quds, Núh kí farmánbardárí ká zikr kartá, ki Khudá ke hukm kí har bát men us ká ímán qáim rahá. *Aur Núh ne, sab ke mutábiq jo Yahowáh ne use farmáyá,* waisáhí *kiyá,* jab us ke náfarmánbardár qaríb kháte, píte, byáh karte aur byáhe játe the, wuh apne khán-dán samet ímán ke sáth kishtí par charhá, aur hukm i bálá ke mutábiq, jánwaron ko apne pás le liyá.

6. *Aur* na burhápe ke báis se *Núh* ká ímán sust, yá us ká mizáj nádurust ho gayá, kyúnki us ne yih sab kiyá jab wuh *chha sau baras ká húá; tab wuh túfán*

húá, yạne hone lagá; barábí *pání* tamám *zamín par* phail gayá.

7. *Aur Núh* ímán se, *aur us ke beṭe, aur us kí jorú, aur us ke beṭon kí jorúán us ke sáth,* yạne sab ke sab áṭh shakhs, *us túfán ke pánion ke sámhne se,* táki us se bachen, *kishtí men á gae.*

8, 9. Jis tarah ki sáre jándár áfrínish ke waqt Ádam ke pás nám lene ke wáste áe, usí tarah we ab apní khushí aur iláhí hidáyat se Núh ke pás kishtí men hifázat ke liye áe. *Pák mawáshí men se, aur un chárpáeon men se jo pák nahín* hain, *aur parindon men se, aur sab jo zamín par rengte* hain, *do do Núh ke pás kishtí ke pás áe, nar aur* us kí *máda,* tab us men dákhil húe; *jaisá Khudá ne Núh ko farmáyá thá.*

10. *Aur* jab we sab bhítar á gae the *sát din tak* ká ạrsa *húá; tab us túfán ke pání zamín par húe,* sátwen din túfán ká shurụ húá.

11. *Núh kí ụmr ke chha sauwen baras* ke shurụ *men*—wuh ek baras kishtí men rahá, aur bạd túfán ke 350 baras jítá rahá, aur us kí tamám ụmr 650 baras the—*dúsre mahíne men, us* dúsre *mahíne ke satrahwen din,* yạne us waqt ke sál ke hisáb ke muwáfiq, Kártik kí báíswín ṭaríkh ko, kyúnki un dinon men sál ká shurụ Áswina kí áṭhwín taríkh se shurụ húá, *usí din men,* aur dunyá kí paidáish ke bạd 1656 baras, *baṛe gahráo* ke pánion *ke sab sote,* jo áfrínish ke waqt zamín ke níche rakhe gae, *phúṭ nikle* aur níche se, baṛe samundar se, pání phir zamín par áyá, *aur ásmán kí khiṛkíán khul gaín,* pání úpar se aise zor se áe, ki na

rauzandár khiṛkíon se áe, jis tarah jab barastá mạlúm hotá, balki we hí rauzan sab khul gae, aur bhárí sailáb aur dhárá men pání úpar se zamín par paṛá; jaisá Hindústání men ham kahte, 'tamám bádal zor se phaṭ paṛe.' Aise pání gire jo na us waqt se peshtar, aur na us ke bạd kabhí mạlúm húe.

12. *Aur wuh* pání kí *jhaṛí* aise zor se usí tarah *chálís din rát,* úpar kí mazkúr dhamkí ke muwáfiq, *zamín par lagí rahí.* Jab Ḳhudá sarkash insán se jhagṛá kartá sárí maḳhlúqát aur sáre ạnásir úpar, níche, ird-gird us kí ạdálat aur intiqám ke ḳhidmatguzár aur hathyár fauran ban játe hain. Wuh jis ne yún zamín ko pání se halák kiyá, ág se bhí use halák kar saktá aur halák karegá. Is kura i zamín ke bhítar na sirf kura i áb túfán ke wáste thá, balki kura i átash bhí hai, jis se jab Alláh Taạlá farmáwe ạnásir soḳht hokar pighal jáenge, aur zamín un masnúạt samet, jo us men hain, jalke uṛ jáegí, 2 Pat. 3: 10—12. Mubạrak we jo naye ásmán aur nayí zamín kí, jis men rástí rahtí hai, us ke wạde ke muwáfiq, intizárí karte hain. Kásh ki ham sab koí baṛí koshish se Alláh ke gazab kí ándhí se Masíh men panáh kí talásh karen, to us ke gazab ke túfán men sálim honge. Mahabbat ke sáth wuh har ímándár se kahegá, "Jab tú pánío̱n men guzar karegá, to main tere sáth hoúngá; aur jab tú nahron men hogá, to we tujhe na ḍubáengí; jab tú ág ke darmiyán chalegá, to tujhe ánch na lagegí, aur shụla tujhe na jaláwegá."

13, 14. Músá, Rúh kí hidáyat se, phir sáf bayán kartá, ki sab ụjúba kis tarah wáqị húá, aur us kí bábat

kuchh shubha na rahe. *Usí ṭhík din meṉ,* yaṉe dúsre mahíne kí satrahwíṉ táríḳh ko, *Núh aur Sim aur Hám aur Yáfit Núh ke beṭe, aur Núh kí jorú, aur us ke beṭoṉ kí tín jorááṉ un ke sáth kishtí meṉ áe; we* áṭh shaḳhs *aur har* janglí baṟe chhoṭe *jánwar us kí jins ke muwáfiq, aur har* baṟe chhoṭe gharele *mawáshí* yá chárpáya *us kí jins ke muwáfiq, aur har rengnewálá jo zamín par rengtá hai us kí jins ke muwáfiq, aur har* baṟe chhoṭe *parinda* yá uṟnewálá *us kí jins ke muwáfiq, har par,* yaṉe har tarah *ká murg,* sab kuchh jo uṟtá hai; ye sab janglí jánwar, mawáshí, rengnewále aur uṟnewále, jin ká bayán pahle báb meṉ húá, kaí har raqam meṉ se kishtí meṉ áe.

15. *Aur* jab Núh kishtí meṉ játá thá *we* bhí Ḳhudá kí hidáyat se *do do,* joṟe joṟe, *tamám jism se, jis meṉ zindagí ká dam hai, Núh ke pás kishtí ke pás áe,* aur us ke sáth us meṉ dáḳhil húe.

16. *Aur jo* kishtí meṉ *áe* so *nar o máda sáre jism se áe, jaisá Ḳhudá ne use farmáyá thá: aur Yahowáh ne* kishtí ko *us ke úpar band kiyá,* har tarah se us ke úpar panáh rakhí, táki na pání ke zor se, na báhar ke ádmíoṉ kí zabardastí se, jab we use sálim aur apne ko láchár dekhkar kishtí par hamla aur hujúm karne cháhte the, wuh kuchh nuqsán páwe. Ạnásir aur insán ke zor o shor se Ḳhudá chároṉ taraf se Núh ká Hámí aur Háfiz rahá. Agarchi Núh darwáza band kartá, taubhí us se kuchh fáidá na hotá, agar kishtí us ke báshinde samet Alláh ke háth meṉ har dam na rahtí. Us ká azalí Kalima Masíh Núh ká Hámí thá.

17 *Aur wuh túfán* aur sailáb *zamín par chálís din*

rát girtá *rahá; aur* isí tarah *we pání barh gae,* maidán dhap gae, wádí bhar gaín, *aur* pánion ne chálís din ke bad *kishtí ko uthá diyá, aur* yún *kishtí zamín par se uth gaí* aur pání ke úpar bahne lagí.

18. *Pas pání gálib ho gae, aur zamín par bashiddat barh gae; aur kishtí pánion ke rú,* sath, *ke úpar chaltí,* bahtí, *thí.* Yún Núh Khudá ke gazab ke túfán se, jis men sharír halák ho gae, bach gayá; bad is ke Baní Isráel daryá ke pánion ke bích, jin men Misrí dúb gae, sahíh o sálim guzar gae. Núh Masíh kí maut men baptismáyá gayá, yane us kí maut se naját páí; aur us kí misl baptismá ham ko ab bachátá hai, wuh to badan ke mail ká chhuráná nahín, Núh to pánion men nahín dúb gayá, yá un men gotá kháyá, balki un se bach gayá, aur haq'qí baptismá dil ki safáí, yane itmínán i nafs se Khudá ko jawáb dená hai, 1 Pat. 3: 21.

19. *Aur we pání zamín par niháyat bashiddat,* bahut ziyáda bare zor se *gálib ho gae,* un ke sámhne se darakht, makán, haiwán, insán, sab ke sab halákat men maglúb ho gae; thatthebáz pahlawán gunahgár us ká muqábala na kar sake, un sabhon par pání bashiddat bashiddat gálib ho gae; *aur tamám únche pahár jo tamám ásmán ke tale hain,* sárí rú i zamín ke sab baland pahár, tamám jahán ke har mulk men, us túfán ke pání se *dhap gae.*

. . . . "Down rush'd the rain
Impetuous; and continued, till the earth
No more was seen; the floating vessel swum
Uplifted, and secure with beaked prow

Rode tilting o'er the waves; all dwellings else
Flood overwhelm'd, and them with all their pomp
Deep under water roll'd; sea cover'd sea,
Sea without shore; and in their palaces,
Where luxury late reign'd, sea monsters whelp'd
And stabled; of mankind, so numerous late,
All left in one small bottom swum embark'd."—MILTON.

20. *Pandrah háth úpar pání gálib ho gae, aur pahár ḍhap gae,* sab ke sab ḍúb gae.

21. *Aur tamám bashar,* har tarah ká jism, *jo zamín par rengtá* aur chaltá hai, *parinde aur charinde aur* janglí *jánwar, aur sáre kíṛe makoṛe jo zamín par bakasrat baṛhte* aur rengte *hain, mar gae; aur sáre ádmí.* Koí na bach gayá, "túfán ne áke sabhon ko halák kiyá," Lúká 17: 27. "Báṛh un kí neo bahá le gaí," Aiyúb, 22: 16.

22. *Sab jin ke nathnon men zindagí ká dam thá, sab men se jo khushkí par the mar gae;* par tarí aur samundar ke báshinde jíte rahe. Hindústán kí shimálí taraf Nepál men ek pahár hai, jis kí únchái qaríb unís hazár háth, yane tín kos hai. Túfán ke pání, jin men sab se únche pahár ḍúb gae, ḍeṛh sau din tak baṛhte rahe. Pandrah háth pání paháṛon ke úpar baṛhá; táki ḍeṛh sau din ke arse men itná baṛh jáwe, zarúr ki roz roz sawá sau háth se ziyáda baṛhtá rahe. So insán yá haiwán ke bacháo ke liye aisí báṛh se kyá ummed? Agar pahár ke úpar bhágne cháhen to pání un ke píchhe bare zor se baṛhtá dauṛá átá, aur chálís din rát tak bhí bádal kí taraf se dhárá aur nahr men girtá rahá. Sáre únche makán jald bah gae, aur na

ṭíle na pahāṛoṉ se kuchh madad mil sakí. So ḳhushkí ke jándár sab ke sab mar gae.

23. *Aur* Yahowáh ne túfán ke wasíle se *sab* jo zindagí se *khaṛá,* qáim hotá thá, sárí zinda maujúdát *ko jo rú i zamin par thí, insán se leke mawáshí* yá charinde *tak, rengnewále* yá kíṛe makoṛe *tak, aur ásmán ke parinde tak miṭá diyá, aur we zamín se miṭ gae; faqat Núh aur jo us ke sáth kishtí meṉ the bach rahe,* jab ki zamín aur ásmán, aur haiwán aur insán aur tamám ạlam báhar shor karte the. Wuh to ímán se kámil árám aur salámatí meṉ rahtá. Jab us ke muttasil hazár gir játe, aur das hazár us ke dahne, wuh musíbat us se nazdík na húí. Faqat apní ánkhoṉ se us ne sharíroṉ kí sazá dekhí. Jab ạlam ág se bhasam ho jáegá, tab jo Masíh, salámatí kí haqíqí kishtí meṉ haiṉ, so badkároṉ kí áfat se bach rahenge.

24. *Aur we pání ḍeṛh sau din,* yạne pánch mahíne, tak *zamín par gálib hote,* úpar baṛhte *rahe,* peshtar us se ki ghaṭne ká shurụ kiyá. Sáre jándár to thoṛe din meṉ, yá ziyáda karke ek mahíne meṉ, mar gae; par jab pání aisí der tak baṛhte rahe, Alláh ká baṛá pák gazab gunáh ke barḳhiláf mạlúm ho gayá. Yúṉ zamín ne bhí insán kí badkárí ke bojh se goyá árám páyá, aur un kí nápákí ká dág baḳhúbí miṭ gayá. Isí tarah Ḳhudá ne bhí Núh ke ímán aur us ke sabr ká imtihán kiyá.

Is sab se mạlúm hotá hai, ki gunáh kí buráí kaisí baṛí. Ḳhudá se bargashta honá niháyat burá aur kaṛwá hai. Jíte Ḳhudá ke háthoṉ meṉ giriftárí hai-

batnák hai. Yahowáh gaiyúr Ḳhudá hai, aur apne dushmanon̲ se intiqám letá, aur apne dushmanon̲ ke liye qahr ko rakh chhoṛtá hai. Yahowáh gusse men̲ dhímá, aur qúwat men̲ buzurg hai, aur gunahgáron̲ ko begunáh nahín̲ ṭhahráwegá; Yahowáh kí ráh ándhí aur túfán men̲ hai. Us ke qahr ke áge kaun khaṛá ho saktá hai? Aur us ke gusse kí garmí men̲ kaun ṭhahartá hai? Tangí ke din wuh ek panáh hai; wuh apne mutawakkilon̲ ko pahchántá hai. Lekin sharíron̲ ke maqám ko baṛí sailábí se nest nábúd karegá, aur táríkí us ke dushmanon̲ ko ragedegí. Gunahgáron̲ ká gunáh, biná tauba, beshakk un kí halákat ká sabab hogá.

Mubárak we jo Masíh ke gharáne men̲ hain̲, jo us ke sáth salámatí kí Kishtí men̲ rahte hain̲. Biná ḳhauf we us ke dúsrí bár áne ke muntazir rah sakte, jab ág ká túfán zamín ko bhasam kar degá. Ai Paṛhnewále, munásib hai ki Ham aur tum Masíh se milke, Alláh ke gazab kí ág se bachen̲.

ÁṬHWÁN̲ BÁB.

Báb i mazkúr kí áḳhirí áyat se mạlúm hotá hai ki Núh aur us ká ḳhándán, jab tamám jahán ke hazár hazár báshinde gahre páni men̲ ḍúb gae, kishtí men̲ páni ke úpar akele rah gae the. Par wuh aisí ḳhatarnák hálat men̲ dilgír na thá, Hákim ul ạlamín us ká háfiz rahá; jis tarah ki báp beṭe kí ḳhabardárí kartá, aisí mahabbat se Ḳhudá ne Núh kí yád rakhí, aur pá-

ní ko roká, ki ziyáda na baṛh jáwe, 1. Jab pání úpar se chálís din ke bạd band ho gayá, aur ḍeṛh sau din, yạne pánch mahíne ke bạd níche se ruká rahá, to jald kam ho gayá, 2, 3; aur sátweṉ mahíne kí satrahwíṉ táríḳh ko kishtí Arárát ke ek únche paháṛ par ṭik gaí, 4. Pání yúṉ kam hote rahe, ki us ke bạd aṛháí mahíne se kam, yạne dasweṉ mahíne kí pahlí táríḳh ko, paháṛoṉ kí choṭíáṉ nazar áíṉ, 5. Bạd chálís din ke us ne, pání ke hál ko daryáft karne ke wáste, ek kauwe ko uṟá diyá, jo us ke pás phir nahíṉ áyá; tab ek kabútrí ko, jo, pahlí bár ṭikne kí jagah na páke, phir áí; par dúsrí bár zaitún kí tází pattí láí, jis se pání ká hál daryáft húá; aur tísrí bár jab bhejí gaí, phir us ke pás na áí, jis se pání ká hál ziyáda mạlúm ho gayá, 6—12. Núh ek baras kishtí meṉ rahá thá, jab zamín rahne ke muwáfiq súkh gaí thí, 13, 14; tab Ḳhudá ne use farmáyá, ki apne ḳhándán aur sáre jánwar samet kishtí se nikal áwe, aur ki sab zamín par phir baṟh jáweṉ, 15—17. Núh aur we sab, Ḳhudá ke hukm ke mutábiq, nikal áe, 18, 19. Tab Núh ne shukrguzárí ká qurbán chaṛháyá, 20; Ḳhudá ne use qabúl kiyá, aur wạda kiyá, ki aisí halákat zamín par phir na bhejegá, 21, 22.

1. Ab tamám ạlam halák ho gayá thá, aur pánch mahíne se Núh jaház meṉ band rahá thá. Insání fahm aur nazr ke andáz ke mutábiq us ke liye kuchh chára báqí na rahá, par jab us kí tangí sab se haibatnák ho gaí, Ḳhudá ne us ko kushádagí baḳhshí. *Aur* Hamadán *Ḳhudá ne* ḳháss mahabbat se *Núh kí yád rakhí,* aur us kí ḳhabardárí kí. Wuh jis ne use kishtí meṉ band kiyá us kí rakhwálí, aur use nikálne ke

wáste átá hai. Ímándáron ká Háfiz kisí hálat men hargiz unhen farámosh nahín kartá. Na sirf Núh kí, balki us ke wáste sab kí khabardárí, jo us ke sáth the, Khudá ne kí,—*aur sab* janglí *jánwaron aur sab* gharele *chárpáyon* aur parindon aur kíre makoron *kí, jo us ke sáth kishtí men the,* Khudá ne yád rakhí. Har dam wuh tamám maujúdát aur wáqiát se bakhúbí wáqif rahtá hai; ek gaurá biná us kí ijázat zamín par nahín girtá. *Aur* is kháss taur par Khudá ne Núh ko yád kiyá, ki *us ne zamín par ek hawá chaláí*; wuh hawá ko apne makhzanon se nikál látá hai (Zab. 135: 7), hawá ke bázúon par sair kartá hai, aur sárí hawá aur ándhí us ke tezrau firistáde aur khidmatguzár hain (Zab. 104: 3, 4); is hawá ke chalne, aur Khudá ke hukm se *páni thame* aur sákin *ho gae,* ziyáda nahín barhe, aur khushkí par se guzarne aur kam hone lage. Aksar waqt hawá ke chalne se maujen uthtí aur páni bazor bahtá hai, (Zab. 107: 25. Yúnáh 1: 4), par Khudá ne, jo "hawá ká wazn kartá" (Aiyúb 28: 25) aur jis kí khidmat wuh hamesha kartí hai, us ke wasíle se túfán ke pánion ko thámbh diyá, aur khushkí par se samundar men chalá diyá; aur yún na sirf túfán ke bhejne, balkí túfán ke rahne men bhí mujaza dikhláyá. Agarchi hamen malúm nahín ki hawá kahán se átí aur kidhar ko játí hai, wuh to har dam Qádir i Mutlaq ke háth men rahtí hai, aur wuh, jo kám cháhtá, so us ke wasíle se kar saktá hai. Túfán ke páni Núh kí naját ke wáste hawá se tham gae, Daryá i Qulzam ke páni Misríon kí halákat ke wáste hawá se súkh gae, Khurúj 14: 21.

2. *Aur* samundar ke *gahráo ke sote,* jo pahle khul

gae, táki pání khushkí par bah jáwe, *aur ásmán kí khirkían,* jin ke khulne se pání dháráon men bazor úpar se zamín par partá thá, ab sab *band húín; aur wuh menh,* jo *ásmán se* átá thá, *ruk gayá.*

3. *Aur pání zamín par se bahte baháte* apní nahron, aur makhzanon, yane bahron aur samundaron men *phir gae; aur pání* túfán ke shurú se *derh sau din,* yane pánch mahíne *ke bad kam ho gae.*

4. *Aur* sál ke *sátwen mahíne ke satrahwín táríkh ko,* aur túfán kí ibtidá ke bad pánch mahíne, jab pání kam hone lagá, balki kuchh ghat gayá thá, *wuh kishtí,* jis men insán kí tamám báqí nasl, aur Khudá kí kalísiá mahfúz rahí, *Arárát ke paháron* kí ek chotí *par tik gaí.* Arárát, yá Arman, ke mulk men kai bare aur únche pahár hain, jin men se wuh, jo sab se únchá pahár hai, wahán ke báshindon se *koh i Núh* ab kahlátá hai, par haqíqat men malúm nahín ho saktá ki us mulk ke kis pahár par sahíh sahíh kishtí tik gaí. Núh kí dúr-andeshí se árám kí jagah nahín milí, balki Khudá apní mihrbání se kishtí pahár kí chotí par le gayá, táki ziyáda jaldí tik jáwe.

5. *Aur wuh pání sál ke daswen mahíne tak ghattá* aur kamtí hotá *játá thá; daswen* mahíne *men, mahíne kí pahlí táríkh ko, paháron kí chotíán nazar áín,* yane agar dekhnewále hote to dekhne men átín.

6, 7. *Aur* aisá *húá ki,* jab se pahár kí chotíán nazar áín, us waqt se *chálís din ke bad, tab Núh ne kishtí kí ek khirkí, jo us ne banáí thí, khol dí; aur ek kauwe ko bhejá,* urá diyá, táki daryáft kare kí pání ghat gayá yá

nahíṉ. Núh ko mạlúm húá ki agar pání ghaṭá ho, to aisí bahut láshen hongí, ki kauwá, apní zát ke muwáfiq, unheṉ khá lene ke wáste rahe, aur kishtí meṉ na áwe. *Par* kauwe se Núh achchhá nishán nahíṉ pá saká, kyúṉki agarchi *wuh* nikal *gayá*, tau bhí *jab tak ki pání zamín par se súkh na gayá, áyá jáyá kartá thá*, yạne kishtí se kabhí uṟtá, tab phirtá, aur us ke úpar áram ke liye baiṭhtá thá. So pání ke hál kí bábat kauwe se kuchh daryáft nahíṉ húá. Is báịs se kauwá bahutere mulkoṉ meṉ badfálí o badshagúní ká parinda mạlúm ho rahá hai; par pinḍukí, jo zaitún kí pattí láí, sulh ká nishán mạlúm hotí hai.

8, 9. Kauwe ke áne jáne se pání ke hál kí bábat kuchh ṭhík daryáft nahíṉ húá. So Núh ne dúsre elchí ko bhejá. *Aur*, aglab ki sát roz ke bạd, jaisá daswíṉ áyat se ján paṟtá, *us ne apne pás se kabútrí*, pinḍukí, uṟáke *bhej dí, táki dekhe kyá pání rú i zamín par se* ghaṭe aur *kam ho gae*, yá nahíṉ. *Par*, agarchi kaí paháṟoṉ ki choṭíáṉ pání ke báhar thíṉ, taubhí aisí dúr, ki pinḍukí un par na utrí, yá aisí únchí, ki un par na chaṟhí; kyúṉki kabútrí aksar wádíoṉ meṉ rahtí haiṉ; so *us kabútrí ne apne páṉw ke talwe*, panja ṭekne, *kí jagah na páí*, aur thoṟí der meṉ *us ke pás kishtí ke nazdík áí; kyúṉki*, paháṟoṉ ki únchí choṭíoṉ ke siwá, ab tak *pání* tamám *rú i zamín par* the: hálánki kauwá láshoṉ se apná khánáá pátá thá, pinḍukí ke liye súkhí jagah rahne ke liye, aur tamám sabz ká kháná zarúr thá, par yih nahíṉ milá, so wuh kishtí ke pás phir áí: *tab us ne apná háth baṟháke use le liyá, aur use apne pás kishtí meṉ* láke *rakhá*. Jab tak ki insán ká dil

Masíh, salámatí ki haqíqí kishtí, aur apne Núh, yạne Árám kí taraf na phire, tab tak us kabútrí kí mánind beárám rahtá hai. Nafsání dil, jo dunyá kí taraf lagtá, aur Masíh ki taraf nahíṉ phirtá, us nápák kauwe kí mánind hai, jo murda gosht se ásúda rahtá hai. Par ímándár kahtá, Kásh ki kabútrí ke se mere pankh hote, to maiṉ parwáz karke us pás árám pátá; Ai merí ján, apne árámgáh meṉ phir.

10, 11. Ḳhudá ne Núh ko ḳhabar dí thí ki túfán ká shurụ́ kab hogá, kyúṉki yih zarúr húá, táki wuh peshtar se us ke liye sab tadbír kare, aur muqarrar waqt par taiyár howe. Par us ke anjám ke muqarrar waqt kí ḳhabar us ko na dí gaí. Us kí salámatí ke liye aisí ḳhabar zarúr na thí; balki is bát meṉ agar betayaqqun rahe, us ke sabr aur ímán kí ázmáish hogí. Ímándár Núh, agarchi sábir rahá, aur pareshán nahíṉ húá, taubhí pání ke hál ko daryáft karne ke liye wasíloṉ ká istịmál kiyá. *Aur us ne,* ímán aur ịtiqád se, *phir sát aur roz tak sabr kiyá,* kyúṉki wuh apne gharáne samet kishtí hí meṉ háfte ke sabt ko mántá rahá, *tab us ne us kabútrí ko kishtí se phir* dúsrí dafạ uṟáke *bhej diyá. Aur wuh kabútrí us ke pás* kishtí ke nazdík *shám ke waqt áí,* aur us ne use kishtí meṉ le liyá; *aur dekh! us ke muṉh meṉ zaitún ki toṛí húí* tází *pattí,* chhoṭí ṭahní, yá pallav, jise us ne apní chonch se zaitún ki ek peṟ se, jo pání se nikal gaí thí, toṟá thá. Bạze ạlim, jo zaitún kí zát o ḳhássiyat se wáqif haiṉ, kahte ki wuh pání ke tale sabz rahtí hai. *So Núh ne mạlúm kiyá ki pání zamín par se kam ho gayá,* aur ki zamín par phir sulh húá. Yúṉ zaitún kí ḍálí bahuterí qaumoṉ meṉ sulh ká nishán mashhúr ho gayá. Ka-

bútrí bhí, jo zaitún ki pattí láí, sulh aur razámandí aur Rúh i Quds kí tasallí kí ạlámat hai.

12. *Aur us ne phir sát aur roz tak sabr kiyá,* aur hafte ke sabt ke din par ịbádat karke aur bhí intizár kiyá, ki ab Ḳhudá kí taraf se kalísiá ke liye kyá barkaten̲ átí hain̲: *aur us ne us kabútrí ko* uṛáke *bhejá, par wuh us ke pás* kishtí ke nazdík *kabhí phir na áí;* yún̲ sábit húá ki ḳhushkí par panja ṭekne kí jagah milí thí.

13, 14. Ḳhushkí ko dekhná aur us par rahná baṟe safar i samundar ke bạd ḳhushí ká báịs hotá hai, kitná ziyáda Núh ke liye, jab us ne aisí tangí se kushádagí páí! *Aur* aisá *húá,* ki Núh kí ụmr ke *chha sau pahle baras men̲, pahle* mahíne *men̲, mahíne kí pahlí táríḳh par*, túfán ká *pání zamín par se súkh gayá thá. Aur Núh ne kishtí ká báláposh,*—koí giláf, sháyad chamṛon̲ se baná húá, jo chhat ke úpar, yá ḳhusúsan khiṛkíon̲ ke úpar rakhá gayá, táki bhítarwále báhar kí jhaṛí ke zor se bach jáwen̲—wahí báláposh, na kishtí ká tamám chhat bhárí kaṛí samet, Núh ne *utár diyá, aur us ne* cháron̲ taraf *dekhá, aur dekh* ! baṛí ḳhushí aur shukrguzárí se us ko mạlúm ho gayá, ki *zamín ká pání súkh gayá thá.* Taubhí us ne báhar jáne ke liye phurtí na kí, par Ḳhudá ke hukm ká muntazir rahá. Agarchi us kí nazar men̲ zamín súkhí mạlúm húí, Ḳhudá ko sáf mạlúm húá, ki rahne ke liye kab taiyár hogí. Haqíqí ímán yún̲ Alláh kí rahnumáí ká intizár kartá hai. *Aur* Núh kí ụmr ke chha sau ek baras ke *dúsre mahíne men̲, us mahíne ke sattáíswen̲ din men̲,* tab *zamín* bilkull *súkh gaí,* aur ínsán ke rahne ke liye taiyár ho gaí thí.

15—17. Ḳhális ímán se Núh aisí der tak sábir rahá. Jab kabútrí zaitún kí pattí láí, Núh ne kyúṉ usí waqt báláposh nahíṉ uṭhá diyá? Ḳhudá ke fazl kí tásír aur Rúh i Quds kí hidáyat se us kí tamám chál hotí thí. Ab kushádagí ká waqt áyá hai. *Aur Ḳhudá ne*, jab us ne dekhá ki zamín makán ke wáste durust hai, *Núh se yih kahtá húá kalám kiyá, ki kishtí se já*, nikal á, *tú, aur terí jorú, aur tere beṭe, aur tere beṭoṉ kí jorúáṉ tere sáth. We sab jánwar jo tere sáth* haiṉ, *sáre jism se* jo *parinde meṉ, aur mawáshí*, yá chárpáyoṉ, *meṉ, aur sáre rengnewále meṉ, jo zamín par rengtá* hai, jo un sabhoṉ meṉ marqúm haiṉ, tú apne sáth *le* nikal *já; aur we*, jis tarah ki áfrínish ke waqt se húá, *zamín par phaileṉ aur phaleṉ aur baṟheṉ*, aur zamín phir ábád ho jáwe.

18, 19. Sab bátoṉ meṉ Núh ímándár aur farmánbardár rahá. Hukm i iláhí ke mutábiq taiyárí karke kishtí meṉ gayá, aur jab tak nikalne ká hukm na áyá bhítar rahá. Par jab yih hukm áyá, biláshakk us ke dil meṉ niháyat ḳhushí hásil húí. *Tab Núh aur us ke beṭe aur us kí jorú aur us ke beṭoṉ kí jorúáṉ us ke sáth*, Ḳhudá kí ạjíb naját ke liye shukrguzár hokar, kishtí meṉ sál bhar rahke, us se nikal *gae. Sab jánwar, sab rengnewále, aur sab, parinde, sab*, ḳhwáh chárpáya ḳhwáh kíṟe makoṛe, jo *zamín par rengtá* chaltá hai; we *apne apne ḳhándánoṉ ke muwáfiq*, yạne har joṛá, bachche samet jo un se kishtí meṉ paidá húe, ṭhík durust tadbír meṉ *kishtí se nikal gae.* Jab Núh kí ụmr chha sau baras kí húí, sál ke dúsre mahíne kí satrahwíṉ táríḳh ko, wuh kishtí meṉ gayá, aur chha

sau ek baras ká hokar sál ke dúsre mahíne kí sattáíswín̲ táríḳh ko wuh kishtí men̲ se nikal áyá. Wuh tamám waqt is tarkíb se mạlúm hogá:

Núh ki umr.	*Sál ká mahíná.*	*Mahíne ká din.*	
600.	2.	17.	.....Núh kishtí men̲ gayá.
..	3.	27.	.....Chálís din ká pání tamám shud—kishtí pání ke úpar uṭhke bahne lagí.
..	7.	17.	.....Derh sau din, pahle chálís din samet, tamám shud—kishtí pahár̤ kí choṭí par ṭikne lagí.
..	10.	1.	.....Pahár̤ kí choṭían̲ nazar áín̲.
..	11.	11.	.....Kauwá bhejá gayá.
..	..	18.	.....Kabútrí bhejí gaí—phir áí.
..	..	28.	.....Kabútrí dúsre dafạ bhejí gaí—phir áí.
..	12.	2.	.....Kabútrí tísrí dafạ bhejí gaí—phir nahín̲ áí.
601.	1.	1.	.....Páni rú i zamín par se súkh gayá,—par zamín bahut gílí rahí.
..	2.	27.	.....Zamín bilkull súkh gaí; Núh kishtí se báhar niklá.

So agar us waqt ke sál men̲, hál ke muwáfiq, 365 din hote, to Núh kishtí men̲ ek sál das roz rahá. Par bạze gumán karte ki us zamáne ke sál men̲ 354 din the, yạne chha mahíne tís tís roz ke the, chha aur mahíne untís untís roz; yún̲ $30\times6+29\times=354$. Itne din dúsre sál ke dúsre mahíne kí satrahwín̲ táríḳh tak guzar gae, aur usí mahíne kí sattáíswín̲ táríḳh tak $354+11=365$, yạne ek púre sál i shamsí tak Núh kishtí men̲ rahá.

20. Jab Núh kishtí se niklá tamám zamín wírán

thí, ek baras meṉ us ke sáre báshinde halák ho gae. Faqat wuh aur we thoṛe, jo us ke sáth bach gae, ab zamín ke jándár húe. Itní ḳhatarnák halákat se bach jákar wuh, na sirf dil meṉ, balki fịl meṉ shukrguzár húá. Ghar banáne se peshtar wuh qurbángáh banátá aur shukr kartá hai. Qurbán aur qurbángáh qadím se, bargashtagí ke bạd, ịbádat ke wáste Ḳhudá kí taraf se muqarrar húe; so Núh ne qurbán ke taur par shukr karne ke ḳháss hukm ke liye derí nahíṉ kí, par shukrguzárí kí taraf wuh áp se máil húá, aur dil o ján se us ne sítáish kí. *Aur Núh ne Yahowáh* kí ịbádat *ke wáste*, aglab maṭṭí se, *ek mazbah*, qurbángáh, *banáyá; aur us ne sab pák charindoṉ*, bailoṉ aur bheṛ bakríoṉ meṉ se, *aur sab pák parindoṉ*, pinḍukí aur kabútrí, sab charand o parand *meṉ se*, jinheṉ Ḳhudá ne peshtar se qurbán ke liye ṭhahráyá, *liyá, aur mazbah par chaṛháwá*, qurbáníoṉ ko, jo ág meṉ mazbah par se Ḳhudá ke sámhne bilkull, chamṛe ke siwá chaṛh gae, *chaṛháyá*. Ziyáda pák charand o parand qurbán ke wáste us ke sáth kishtí meṉ mahfúz rahe. Is qurbán meṉ Núh ne, na sirf apní aur apne gharáne kí naját ke wáste shukr kiyá, balki us baṛe haqíqí ánewále qurbán kí zarúrat ká muqirr thá, aur usí par gunáhoṉ kí magfirat aur kullí maḳhlasí ke liye bharosá rakhtá thá. Mumkin nahíṉ thá, ki bailoṉ aur bakríoṉ ká lahú Ḳhudá ko insán par rází kare. So Núh ne us qurbán ke wasíle se Masíh ke qurbán ki taraf nazar kí, aur agarchi dil o ján se, tadbhí biláshakk Ḳhudá kí Rúh kí hidáyat se, us ne us qurbán ko chaṛháyá. Soḳhtaní qurbánoṉ meṉ jánwar ká tamám badan Ḳhudá ke qaríb láyá gayá, aur us ke sámhne ág meṉ chaṛh gayá. Púlús Hawárí Masíhíoṉ

ko nasíhat detá, ki apne badanon̤ ko Ḳhudá par qurbán i zinda taqdís karen̤, Rúm 12: 1.

21. Ḳhudá ne Núh ke qurbán ko, jo ímán se láyá gayá, manzúr aur qabúl kiyá, aur Masíh ke haqíqí qurbán ke wasíle se, jis kí wuh faqat ạlámat thí, us par rází húá. *Aur Yahowáh ne ḳhushbú súnghí,* yạne apne fazl se us qurbán ko qabúl kiyá. Ḳhudá goyá insán kí shakl men̤ yahán̤ namúd hotá, aur insání ịbárat men̤ us kí razámandí Núh kí taraf mazkúr hai. Jaisá muhál thá ki bailon̤ aur bakron̤ ká ḳhún gunáhon̤ ko miṭáwe, waisáhí gairmumkin thá ki wuh dhuwán̤, jo un ke gosht se uṭhtá thá, Ḳhudá ke sámhne ḳhushbú howe. Ḳhudá ne na Núh ke qurbán se, balki Masíh se, jis men̤ wuh púrá húá, jis kí wuh sirf parchháín̤ thí, árám kí bú aur ḳhushbú súnghí. Púlús ne yih kahte húe is áyat se ishára kiyá, ki "Masíh ne hamáre ịwaz men̤ apne taín̤ Ḳhudá ke áge chaṛháwá aur qurbán kiyá, táki use ḳhushbú mạlúm howe," Afs. 5: 2. Núh qurbán kí madad se Ḳhudá ke piyáre Beṭe Masíh par ímán láyá, jis ke wasíle se Ḳhudá us par rází húá. Agar qurbán Ḳhudá kí marzí ke mutábiq aur ímán ke sáth guzráne na jáwen̤, to us ke sámhne badbú aur nafratí hain̤. Yún̤ wuh apne Nabí Amús kí mạrifat se kahtá: "Main̤ tumhárí ịdon̤ ko makrúh aur haqír jántá hún̤, aur main̤ tumhárí muqaddas jamáạton̤ kí bú ko nahín̤ súnghún̤gá," Amús, 5: 21. *Aur Yahowáh ne apne dil men̤ kahá,* yạne muqarrar kiyá, iráda rakhá, *ki insán ke báịs se Main̤ tamám zamín ko aise baṛe túfán se phir kabhí lạnat na karún̤gá,* jaise main̤ ne abhí kiyá. Ḳhudá ne "qasam khái ki phir zamín par Núh ká sá túfán kabhí na hogá,

Yas. 54: 9. Insán to asl se ḳharáb rahá, tau bhí Masíh ke wasíle se Ḳhudá ne isí tarah lạnat ko mauqúf kiyá. Masíh ne hamen̲ lạnat se chhuṛáyá, Gal. 3: 13, us ke wasíle se phir aisí lạnat na hogí. Us ká lahú Ḳhudá ke taqdír men̲, dunyá kí ibtidá se peshtar, hamárí abadí salámatí ke liye baháyá gayá, us salámatí ke ạhd se yihí wạda taạlluq rakhtá thá. Agarchi zamín par Ádam kí bargashtagí ke sabab se wuh lạnat, jo pahlí kí gaí (Paid. 3: 17), ab tak rahtí, aur zarúr bhí ki zamín áḳhir ko ág se bhasam ho jáwe, aur kaí jagahon̲ aur mulkon̲ men̲ kabhí kabhí báṛh howen̲, tau bhí tamám rú i zamín par Núh ká sá túfán hargiz phir na hogá. Masíh, haqíqí qurbán, ke wasíle se Ḳhudá ne túfán kí lạnat ko mauqúf kiyá; na insán kí liyáqat se, *kyún̲ki ádmí ke dil ká ḳhiyál,* tasauwar, sab kuchh jo us ke dil men̲ bantá aur paidá hotá, *us ke laṛakpan se burá hai.* Buráí men̲ us ne súrat pakṛí, wuh janam hí se gunahgár, aur asl se gazab ká farzand hai. Ádam aur us kí aulád báham us pahle gunáh ke báịs se gunahgár ṭhahre, aur us kí tamám jins tabíạt men̲ sirf badhí hotí hai. Asl se, janam hí se baní Ádam ke dil gunáh se álúda hain̲, isí báịs se un ke sáre ḳhiyálát aur ḳhwáhishen̲ mahz aur bilkull bure hain̲. Yihí Haqq Taạlá ká faisala hai. Agar ádmí apní liyáqat ke mutábiq Ḳhudá se sulúk páwen̲, to hamesha us ke gazab ke túfán se zamín barbád rahegí. Par, rahmat farmáke, wuh kahtá ki aisí lạnat zamín ko phir na karún̲gá, *aur jaisá main̲ ne kiyá, phir dúsrí bár sáre jándáron̲ ko na márún̲gá.* Ḳhudá ká intiqám aslí buráí ko insán ke dil men̲ se nahín̲ nikáltá, faqat Rúh i Quds us ko nauzádagí de saktí hai.

22. *Zamín ke sáre aiyám tak,* jab tak zamín rahegí, mausimon̲ kí tartíb, jo pahle muqarrar huí, aur ek baras se rokí gaí, ab barpá hoke baní rahegí; *boná aur launá, aur sardí aur garmí, aur rabị aur ḳharíf, aur din aur rát mauqúf na honge.* Jab tak túfán rahá, na boná na launá, na rabị na ḳharíf thá, zamín ke áḳhir tak aisá gaṛbaṛ tamám rú i zamín par phir na hogá. Kál aur báṛh to kabhí kabhí hote, par zamín *ká* aksar bandobast Ḳhudá kí mihrbání se mausimon̲ kí aslí tadbír men̲ rahtá hai, aur us ke wạde ke mutábiq aisáhí rahegá.

Aksar qaumon̲ men̲ bahutsí riwáyát miltí, jo Túfán i Núh se taạlluq rakhtí hain̲. Un qaumon̲ kí riwáyát, jo mulk i Armania ke muttasil hain̲, ziyáda sáf hain̲, aur jo us se dúr hain̲ kam sáf mạlúm hotín̲. Qadím Kaldání yún̲ báwar karte the, ki Ksisuthrus Bábul ke daswen̲ bádsháh ke ạmal men̲ (Bábul kí daswín̲ pusht men̲) túfán is tarah húá: yạne, Deo Ḳhronus ḳhiyál men̲ Ksisuthrus par záhir húá, aur us ko ḳhabar dí, ki Daisius mahíne kí daswín̲ táríḳh ko túfán hogá, jis se sáre ádmí halák ho jáenge. Chunánchi us ne us ko jaház banáne ká hukm diyá, aur kahá, ki tú us men̲ apne sáre dost aur rishtadár ko le, aur us par sárí zarúrí ḳhurák, aur har raqam ke jándáron̲, ḳhwáh parandon̲ ḳhwáh charandon̲ men̲ se kaí ek ko le, aur us kishtí men̲ gahráo ke úpar beḳhauf rah. Ksisuthrus yih hukm bajá láyá, aur niháyat baṛá jaház banákar wuh áp, apní jorú aur laṛkon̲ aur doston̲ ke sáth, us par sawár húá. Jab túfán ạrse tak zamín par rahá thá, us ne chiṛyon̲ ko jaház men̲ se bhejá, jo ḳhurák

makán na páne ke sabab us pás phir áe. Bạd chand roz ke us ne phir unheṉ rawána kiyá, aur jab we phir áíṉ, to un ke panjoṉ meṉ zarra sá kíchaṛ thá. Dúsrí bár jab us ne yúṉ unheṉ phir ázmáyá, to we us ke pás phir nahíṉ áe, jis se mạlúm húá, ki rú i zamín pánioṉ ke úpar namúdár húí. Tab us ne kishtí ke daríche ko kholá, aur daryáft kiyá, ki kishtí zamín i Armania ke ek pahár par ṭik gaí thí.

Qadím I'rán meṉ bhí túfán kí bábat riwáyat páí játí hai, yạne, ki jab jahán Shaiír Aharman se bilkull ḳharáb ho gayá, to zarúr thá, ki sárí nápákí ko míṭáne ke wáste pání ká túfán tamám rú i zamín par howe. Chunánchi we kahte, ki pání baṟe baṟe búnd hoke, bail ke sir ke barábar, jab tak ki zamín bilkull ḍúb na gaí, paṛtá rahá, aur Aharman kí sárí ḳharáb aulád halák ho gaí.

Qadím Yúnánioṉ aur Rúmioṉ meṉ túfán i Núh kí riwáyat maujúd thíṉ. Yúnání Sháịr Lukian yúṉ bayán karte: Ki qadím zamánoṉ meṉ insán kí ḳharáb nasl meṉ har tarah kí badkárí járí thí. Is báịs se ḳhatarnák áfat un par áí. Zamín kí chároṉ taraf se pání phúṭne lagá, úpar se bhí jab tak ki tamám rú i zamín ḍúb na gaí, girtá rahá aur sáre ádmí halák ho gae. Faqat Deukálion, apní nekí aur díndárí ke sabab se, dúsrí nasl ko phailáne ke wáste bach gayá. Us ká ek baṟá Sandúq thá, jis meṉ us ne apní jorúoṉ aur bachchoṉ ko rakhá, bạd us ke wuh áp bhítar gayá. Jab bhítar jáne lagá, to har raqam ke jánglí jánwar aur kíṟe makoṛe joṛe joṛe us ke pás dauṛe áe. Us ne un sabhoṉ ko bhítar liyá, aur Ḳhudá ne un

sabhon̲ ko aisí muwáfaqat dí, ki unhon̲ ne ápas men̲ kuchh nuqsán nahín̲ kiyá, par ṭhík mel men̲ rahe; aur jab tak ki túfán rahá, us sandúq men̲, goyá jaház men̲, mahfúz rahe. Rúmí Sháịr Ovid ne yihí bayán likhá, magar us men̲ yih farq hai, ki Deukalion aur us kí jorú, (na jorúán̲ aur lar̲kebále, aur jánwar) ek chhoṭí náo par túfán se bach gae, jo únche pahár̲ par ṭik gaí.

Chín ke mulk men̲ bhí túfán kí riwáyat miltí; yạne, ki pání ne har taraf se pahár̲on̲ ko ḍhámpá, aur ásmán tak pahunch gayá, aur sab log ḍar ke máre mar gae.

Hindú kitábon̲ men̲ bhí aisí riwáyat miltí jo aglab Túfán i Núh se taạlluq rakhtí hain̲. Yajur Veda ke Satapata Bráhmaṇa men̲ yih naql hai: "Manu ke naukar háth dhone ká pání us ke pás láe: Jab us ne dhoyá, ek machhlí us ke háth men̲ áí, jis ne us se kahá, ki 'wạda kar to main̲ tujhe chhur̲áún̲gá.' Us ne kahá, 'Main̲ kis se tujhe chhuṛáún̲'? 'Ek mahá pralai sárí makhlúqát par áwegí, jis se main̲ tujhe bacháún̲gá.' 'Main̲ kis tarah tujh se wạda karún̲'? Us ne kahá, 'Jab tak ham chhoṭe hain̲, hamáre liye bahut khatre hain̲, kyún̲ki ek machhlí dúsrí machhlí ko khá játí hai: tú pahle mujhe ek bartan men̲ bachá rakh saktá: jab main̲ us ke liye ziyáda bar̲í ho jáún̲gí, tú ek táláb khod saktá aur mujhe us men̲ pairá saktá hai. Jab main̲ us ke liye bar̲í ho jáún̲gí, tab tú mujhe us men̲ se samudr men̲ chhoṛ saktá, kyún̲ki tab main̲ táqat páún̲gí, ki har khatre se bachún̲.' Wuh jaldí ek jhasha, yạne, mahá machh ho

gayá. Tab us na kahá, 'Fuláne sál men mahá pralai áwegá, tab tú ek jaház ko banáke mujhe apní taraf phirá saktá hai. Jab mahá pralai baṛh jáegá, tú us jaház par chaṛhegá, kyúnki main tujhe chhuṛáúngá.' Jab us ne aisá wạda kiyá, to use samudr men rawána kiyá. Jitne sál wuh use pálá kiyá, itne sál wuh jaház banátá rahá. Jab pralai ká jal baṛhne lagá, wuh jaház par chaṛh gayá: machh us ke nazdík pairtá rahá, jis ke síngh par Manu ne jaház kí rassí bándhí, aur uttar ke pahár par baiṭh gayá. Us ne kahá, 'Main ne tujhe chhuṛáyá: peṛ se jaház lagá, táki, agarchi tú pahár par hai, jal tujhe na bahá dewen.' Jab jal kam ho jáegá, tab tú rafta rafta utar saktá. Wuh aisá hí rafta rafta utrá, ki us uttar ke pahár ká yihí nám diyá gayá, Manu ká utarná (Mnor avasarpaṇam). Pralai sáre makhlúqon ko wahán se le gayá, sirf Manu wahán akelá rah gayá. Wuh, aulád ká mushtáq hokar, duạ mángtá aur roza rakhtá rahá. Tab us ne pákayaj chaṛháyá, aur ghí aur dahí jal men rakhá, jis se ek baras men ek jorú niklí, wuh chaṛh áí jab ghí us se ṭapaktí thí, ghí us ke qadamon se ṭapká, us ke sáth Mitra aur Varuṇa áe. Unhon ne us se kahá, ki 'tú kaun hai?' Us ne kahá, 'Manu kí beṭí.' Unhon ne kahá, 'Hamárí,—kah de.' 'Nahín,' us ne kahá. 'Jis ne mujhe janá, usí kí main hún.' Wuh Manú ke pás áí. Manu ne kahá, 'Tú kaun hai?' 'Terí beṭí' 'Ai ạzíz, kis tarah—merí beṭí?' 'Yih hom, ghí, dahí, wag., jise tú ne jal men ḍálá, us se tú ne mujhe janá. Main us duạ kí barakat hún. Merí taraf hom ke nazdík phir. Jab tú hom ke nazdík merí taraf phiregá, tú aulád aur pashuon men máldár hogá. Jo barakat tú

kabhí mere sáth mángegá, wuh tujhe dí jáegí.' Wuh, aulád ká mushtáq hoke, duạ́ mángtá aur roza rakhtá us ke sáth rahá. Us ne us se wuh aulád janí, jo ab Manu kí aulád kahlátí hai. Jo barakat wuh kabhí us se mángtá thá, wuh us ko dí gaí."

Mahábhárat kí kathá yún̲ hai :—

वैशम्पायन उवाच ॥

ततः स पाण्डवो विप्रं मार्कण्डेयमुवाच ह ।
कथयस्वेति चरितं मनोर्वैवस्वतस्य च ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

विवस्वतः सुतो राजन् महर्षिः सुप्रतापवान् ।
बभूव नरशार्दूल प्रजापतिसमद्युतिः ॥
ओजसा तेजसा लक्ष्म्या तपसा च विशेषतः ।
अतिचक्राम पितरं मनुः स्वं च पितामहम् ॥
ऊर्ध्वबाहुर्विशालायां बदर्यां स नराधिपः ।
एकपादस्थितस्तीव्रं चचार सुमहत्तपः ॥
अवाक्शिरास्तथा चापि नेत्रैरनिमिषैर्दृढम् ।
सोऽतप्यत तपो घोरं वर्षाणामयुतं तदा ॥
तं कदाचित् तपस्यन्तमार्द्रचीरं जटाधरम् ।
चीरिणीतीरमागम्य मत्स्यो वचनमब्रवीत् ॥
भगवन् क्षुद्रमत्स्योऽस्मि बलवद्भ्यो भयं मम ।
मत्स्येभ्यो हि ततो मां त्वं त्रातुमर्हसि सुव्रत ।

दुर्बलं बलवन्तो हि मत्स्या मत्स्यं विशेषतः।
आस्वदन्ति सदा वृत्तिर्विहिता नः सनातनी॥
तस्माद्भयौघान्महतो मज्जन्तं मां विशेषतः।
त्रातुमर्हसि कर्तास्मि कृते प्रतिकृतं तव॥
स मत्स्यवचनं श्रुत्वा कृपयाभिपरिप्लुतः।
मनुर्वैवस्वतोऽगृह्णात् तं मत्स्यं पाणिना स्वयम्॥
उदकान्तमुपानीय मत्स्यं वैवस्वतो मनुः।
अलिञ्जरे प्राक्षिपत् तं चन्द्रांशुसदृशप्रभे॥
स तत्र ववृधे राजन् मत्स्यः परमसत्कृतः।
पुत्रवत् स्वीकरोत् तस्मै मनुर्भावं विशेषतः॥
अथ कालेन महता स मत्स्यः सुमहानभूत्।
अलिञ्जरे यथा चैव नासौ समभवत् किल॥
अथ मत्स्यो मनुं दृष्ट्वा पुनरेवाभ्यभाषत।
भगवन् साधु मेऽद्यान्यत् स्थानं सम्प्रतिपादय॥
उद्धृत्यालिञ्जरात् तस्मात् ततः स भगवान् मनुः।
तं मत्स्यमनयद्वापीं महतीं स मनुस्तदा॥
तत्र तं प्राक्षिपच्चापि मनुः परपुरञ्जय।
अथावर्द्धत मत्स्यः स पुनर्वर्षगणान् बहून्॥
द्वियोजनायता वापी विस्तृता चापि योजनम्।
तस्यां नासौ समभवन्मत्स्यो राजीवलोचन॥
विचेष्टितुं च कौन्तेय मत्स्यो वाप्यां विशाम्पते।
मनुं मत्स्यस्ततो दृष्ट्वा पुनरेवाभ्यभाषत॥

नय मां भगवन् साधो समुद्रमहिषीं प्रियाम्।
गङ्गां तत्र निवत्स्यामि यथा वा तात मन्यसे॥
निदेशे हि मया तुभ्यं स्थातव्यमनसूयता।
वृद्धिर्हि परमा प्राप्ता त्वत्कृते हि मयानघ॥
एवमुक्तो मनुर्मत्स्यमनयद्भगवान् वशी।
नदीं गङ्गां तत्र चैनं स्वयं प्राक्षिपदच्युतः॥
स तत्र ववृधे मत्स्यः कञ्चित्कालमरिन्दम।
ततः पुनर्मनुं दृष्ट्वा मत्स्यो वचनमब्रवीत्॥
गङ्गायां हि न शक्नोमि बृहत्त्वाच्चेष्टितुं प्रभो।
समुद्रं नयमामाशु प्रसीद भगवन्निति॥
उद्धृत्य गङ्गासलिलात् ततो मत्स्यं मनुः स्वयम्।
समुद्रमनयत् पार्थ तत्र चैनमवासृजत्॥
सुमहानपि मत्स्यस्तु स मनोर्नयतस्तदा।
आसीद्यथेष्टहार्यश्च स्पर्शगन्धसुखश्च वै॥
यदा समुद्रे प्रक्षिप्तः स मत्स्यो मनुना तदा।
तत एनमिदं वाक्यं स्मयमान इवाब्रवीत्॥
भगवन् हि कृता रक्षा त्वया सर्वा विशेषतः।
प्राप्तकालं तु यत्कार्यं त्वया तच्छ्रूयतां मम॥
अचिराद्भगवन् भौममिदं स्थावरजङ्गमम्।
सर्वमेव महाभाग प्रलयं वै गमिष्यति॥
सम्प्रक्षालनकालोऽयं लोकानां समुपस्थितः।
तस्मात् त्वां बोधयाम्यद्य यत् ते हितमनुत्तमम्

त्रसानां स्थावराणां च यच्चेङ्गं यच्च नेङ्गति।
तस्य सर्वस्य सम्प्राप्तः कालः परमदारुणः॥
नौश्च कारयितव्या ते दृढा युक्तवटारका।
तत्र सप्तर्षिभिः सार्द्धमारुहेथा महामुने॥
बीजानि चैव सर्वाणि यथोक्तानि द्विजैः पुरा।
तस्यामारोहयेर्नावि सुसङ्गुप्तानि भागशः॥
नौस्थश्च मां प्रतीच्छेथास्ततो मुनिजनप्रिय।
आगमिष्याम्यहं शृङ्गी विज्ञेयस्तेन तापस॥
एवमेतत् त्वया कार्यमापृष्टोऽसि व्रजाम्यहम्।
ता न शक्या महत्यो वै आपस्तर्तुं मया विना॥
नाभिशङ्क्यमिदं चापि वचनं मे त्वया विभो।
एवं करिष्य इति तं स मत्स्यं प्रत्यभाषत॥
जग्मतुश्च यथाकाममनुज्ञाप्य परस्परम्।
ततो मनुर्महाराज यथोक्तं मत्स्यकेन ह॥
बीजान्यादाय सर्वाणि सागरं पुप्लुवे तदा।
नौकया शुभया वीर महोर्मिणमरिन्दम॥
चिन्तयामास च मनुस्तं मत्स्यं पृथिवीपते।
स च तच्चिन्तितं ज्ञात्वा मत्स्यः परपुरञ्जय॥
शृङ्गी तत्राजगामाशु तदा भरतसत्तम।
तं दृष्ट्वा मनुजव्याघ्र मनुर्मत्स्यं जलार्णवे॥
शृङ्गिणं तं यथोक्तेन रूपेणाद्रिमिवोच्छ्रितम्।
वटारकमयं पाशमथ मत्स्यस्य मूर्द्धनि॥

मनुर्मनुजशार्दूल तस्मिन् शृङ्गे न्यवेशयत् ।
संयतस्तेन पाशेन मत्स्यः परपुरञ्जय ॥
वेगेन महता नावं प्राकर्षल्लवणाम्भसि ।
स च तांस्तारयन्नावा समुद्रं मनुजेश्वर ॥
नृत्यमानमिवोर्मीभिर्गर्जमानमिवाम्भसा ।
क्षोभ्यमाणा महावातैः सा नौस्तस्मिन् महोदधौ ॥
घूर्णते चपलेव स्त्री मत्ता परपुरञ्जय ।
नैव भूमिर्न च दिशः प्रदिशो वा चकाशिरे ॥
सर्वमाम्भसमेवासीत् खं द्यौश्च नरपुङ्गव ।
एवं भूते तदा लोके सङ्कुले भरतर्षभ ॥
अदृश्यन्त सप्तर्षयो मनुर्मत्स्यस्तथैव हि ।
एवं बहून् वर्षगणांस्तां नावं सोऽथ मत्स्यकः ॥
चकर्षातन्द्रितो राजंस्तस्मिन् सलिलसञ्चये ।
ततो हिमवतः शृङ्गं यत्परं भरतर्षभ ॥
तत्राकर्षत् ततो नावं स मत्स्यः कुरुनन्दन ।
अथाब्रवीत् तदा मत्स्यस्तानृषीन् प्रहसन् शनैः ॥
अस्मिन् हिमवतः शृङ्गे नावं बध्नीत माचिरम् ।
सा बद्धा तत्र तैस्तूर्णमृषिभिर्भरतर्षभ ॥
नौर्मत्स्यस्य वचः श्रुत्वा शृङ्गे हिमवतस्तदा ।
तच्च नौबन्धनं नाम शृङ्गं हिमवतः परम् ॥
ख्यातमद्यापि कौन्तेय तद्विद्धि भरतर्षभ ।
अथाब्रवीदनिमिषस्तानृषीन् सहितस्तदा ॥

अहं प्रजापतिर्ब्रह्मा यत्परं नाधिगम्यते।
मत्स्यरूपेण यूयं च मयास्मान्मोक्षिता भयात्॥
मनुना च प्रजाः सर्वाः सदेवासुरमानुषाः।
स्रष्टव्याः सर्वलोकाश्च यच्चेङ्गं यच्च नेङ्गति॥
तपसा चापि तीव्रेण प्रतिभास्य भविष्यति।
मत्प्रसादात्प्रजासर्गे न च मोहं गमिष्यति॥
इत्युक्ता वचनं मत्स्यः क्षणेनादर्शनं गतः।
स्रष्टुकामः प्रजाश्चापि मनुर्वैवस्वतः स्वयम्॥
प्रमूढोऽभूत् प्रजासर्गे तपस्तेपे महत् ततः।
तपसा महता युक्तः सोऽथ स्रष्टुं प्रचक्रमे॥
सर्वाः प्रजा मनुः साक्षाद्यथावद्भरतर्षभ।
इत्येतन्मात्स्यकं नाम पुराणं परिकीर्त्तितम्॥
आख्यानमिदमाख्यातं सर्वपापहरं मया।
य इदं शृणुयान्नित्यं मनोश्चरितमादितः॥
स सुखी सर्वपूर्णार्थः सर्वलोकमियान्नरः।

इति श्रीमहाभारते आरण्यपर्वणि मार्कण्डेयसमस्यापर्वणि वैवस्वतोपाख्याने सप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १८७॥

Waisham-páyan Muni bole, ki tis ke anantar Páṇḍu ke putr ne, arthát Judhishṭhír ne Márkaṇḍe Rish se kahá, ki ab áp Waiwaswat Manu ká charitr kahiye. Márkaṇḍe Muni bole, ki He Rájá, Wiwaswán ká ek putr, Manu-námá baṛá tapaswí aur ati-pratápwán, aur kánti meṉ Prajápati ke samán thá: jo pará-

kram, aur tej, aur lakshhmí, aur tapasyá, in bastuon se apne pitá aur pitámah se bhí barhke húá. Phir us rájá ne Wishál badarikáshram men jákar úrdhwa-báhu aur ek charanr se sthit hokar, kuchh kál tak ati tívra tapasyá kiyá, tis ke anantar mukh ko níche kar, aur ek ṭak lagáy, das hazár baras tak ati ghor tap kartá rahá. Ek samai kí bát hai, ki ek matsya ne Chírṇí nadí ke tír par ákar us tap karte húe árdra bastr-dhárí jaṭil muni se kahá, ki He Maháráj, Main atyant kshudr matsya hún. Balwán matsion se mujhe baṛí bhai hai; is liye áp ko uchit hai, ki merí rakshá karen, ham logon kí yih sanátan briti hai: ki balwán matsya durbal matsya ko khá játe hain. Áp ko uchit hai, ki is mahá bhai-rúpí prawáh se mujhe ḍúbte húe ko nikáliye. Is ká pratyupkár main sat jug men karúngá. Tab Waiwaswat Manu ne us matsya ká bachan sun atidayájukt hokar use apne háth men le liyá, aur apne áshram men lákar use ek swachh chhoṭe pátr men rakh diyá. Us pátr men Manu se baṛá satkár pákar wuh matsya atyant pushṭ húá: aur Manu rájá usko putr ke samán cháhte the. Kuchh kál ke anantar wuh matsya aisá bishál húá ki us pátr men na samátá thá. Tab ek din Manu ko dekhkar bolá, ki He Maháráj, ab áp mere liye koí dúsrá achchhá sthán ṭhahráiye. Tab Manu Bhagwán ne us pátr se use báhar nikál ek baṛí báolí ke kináre le jákar us men ḍál diyá: bahut barson ke anantar wahán bhí wuh matsya aisá baṛá húá, ki us do yojan lambí aur ek yojan chauṛí báolí men bhí na samáne, aur na idhar udhar phirne saktá thá. Tab pher wuh matsya ek din Manu ko dekh kar bolá, ki He Maháráj, ab mujhe áp samudr kí at-

yant priye patní, jo Gangá, tis ke samíp prápt kariye, waháṉ maiṉ niwás karúṉgá, athwá jaisí áp kí ichchhá ho, maiṉ Írshyá ko chhoṛ áp kí ágyá meṉ rahúṉgá; kyúṉki He páp rahit, áphí ke liye maiṉ ne aisí param bridhi páí hai. Jab us matsya ne aisá kahá, tab atyant jiteindriye Bhagwán Manu ne us matsya ko le jákar Gangá-jí meṉ ḍál diyá. Wuh achyut matsya waháṉ bhí kuchh kál tak baṛhá. Tab pher Manu ko dekhkar wuh matsya yih bachan bolá, ki He Parbhu, ab maiṉ máre baṛáí ke Gangá meṉ bhí idhar udhar ḍolne phirne nahíṉ saktá. Is káran He Bhagwán, ab áp kripá karke shíghr mujhe samudr meṉ le chaliye, He Párth. Tab Manu ne us matsya ko Gangá ke salil se nikál, aur lejákar, use samudr meṉ chhoṛ diyá. Yadyapi wuh matsya ati-bishál thá, taubhí us ke le jáne meṉ Manu ko kuchh klesh na húá: baran uske sparsh aur gandh se sukhí the. Jab ki us ko samudr meṉ chhoṛ diyá, tab wuh matsya muskurákar Manu se yih bát bolá, ki He Bhagwán, bishesh karke áp ne merí rakshá kí: ab jis kárj ká samae upasthit hai, so maiṉ kahtá húṉ, áp suniye. He Mahábhág, thoṛe dinoṉ ke anantar ye-sakal bhúmigat stháwarjangamátmak padárath pralai ko prápt howenge; kyúṉki ab sakal práṉioṉ ke shudh karne ká kál nikaṭ upasthit húá hai. Is káraṉ jis meṉ áp ká atyant hit hai, so maiṉ kahtá húṉ. Stháwar-jangam padárthoṉ ke bích jitne ḍolne phirnewále padárth haiṉ, aur jitne ḍolne phirne se rahit haiṉ, un sabhoṉ ká ati-ghor binásh kál á pahunchá. Is liye tum baṛí baṛí rassí lagákar ek ḍriṛh naoká baná rakho, He Mahá-Muni: us náo par tum sapt-rishioṉ ke sáth chaṛhná aur pahle jaisá Bráh-

manon ne kahá hai, usí bhánt sampúran bíj prathak prathak us náo par rakhná. Aur He Muni.jan priye, us náo par baiṭh jab tum merí pratíkshá karoge, tab main shring dháran kiye áúngá, is lakshan se tum jánná ki wahí matsya hai. Sab báten tum isí bhánt awashya karná, ab main tum se ágyán lekar játá hún, kyúnki mere biná tum us mahá-jal ke pár kisí bhánt nahín hone sakoge; in merí báton men kuchh bhí shanká na karo. Tab Manu ne kahá, ki main aisá hí karungá; is ke anantar do Paraspar Bigyápan kar yathechh apne apne sthán ko játe bhaye. He Maháráj, tis ke anantar jaisá us Matsya ne kahá thá, usí bhánt sampúran bíjon ko le us bishál Nauká par baiṭh baṛí baṛí lahrion se yukt jo samundar tis men prawesh karte bhaye. He Pirthiwí ke Swámí, is samai Waiwaswat Manu ne us matsya ká dhyán kiyá, jab us matsya ne jáná ki Manu merá dhyán kartá hai, usí kál jhaṭ shring ko dháran kiye ákar us sthán men upasthit húá. He Manuj-byághra, shring ko dháran kiye aur parbat ke sadrish atyant un-nat us matsya ko jalár-ṇau ke bishai dekhkar, Waiwaswat Manu ne rassí ká phandá us matsya ke shring men ḍál diyá. Tab, He Parpuranjai, us pás se bandhá húá jo matsya, so un manwádikon ko lahrion ke uchhalne se náchtá aisá, aur jal ke gharghara̋haṭ se garajtá aisá jo samudr tis ke pár karne ke liye us Nauká ko Lawaṇr samudr men khínch le chalá. He Parpuranjai pralai kál ke Samudr men wuh Nauká mahá-wáyú ke jhakoṛe se aisí hal chal thí, ki jaise matwárí chanchal nárí jhúmai. Us samai bhúmi aur dishá aur vidishá in padárathon men se koí padárath nahín dekh paṛtá

thá: kyúṉki ákásh aur Swarg ye sab jal se bhare the. He Bhart-sreshṭh, jis samai ki is bháṉt sakal lok jal se púrṉ ho gayá, us kál kewal sáto Rishi aur Manu aur wuh matsya yehí dekh paṛte the. He Rájá, is prakár se bahut barsoṉ tak wuh matsya álasya chhoṛ kar, us Nauká ko mahá-samudr meṉ khíṉchtá rahá. Kuchh kál ke anantar wuh matsya us Nauká ko waháṉ khíṉch le gayá, jaháṉ ek bishál-himwán ká shring thá, waháṉ le jákar wuh matsya Sapt-rishioṉ se haṉskar dhíre meṉ bolá, ki áp log is Nauká ko is Himwán ke shring meṉ báṉdhiye: tab, He Bhartsreshṭh, us matsya ká yih bachan sunkar, Rishioṉ ne us Nauká ko us Himwán ke shring meṉ jhaṭpaṭ báṉdh diyá. Usí din se us shring ká nau-bandhan yih nám paṛá, so ab tak prasidh hai. Is ke anantar wuh matsya Rishioṉ se bolá, ki maiṉ Brahmá Prajápati húṉ, merá pár koí nahíṉ pátá. Is samai matsya ká sarúp dháraṇ karke maiṉ ne is bhai se tum logoṉ ko bacháyá. Ab Manu Deotá aur Asur aur manushoṉ se sahit anek prakár kí prajá utpann kare, aur sampúraṇ lokoṉ ká sarjan kare, jo ki Sthágarjangmátmak hai, atyant tíbra tapasiyá se srishṭ rachne meṉ is ke budh ko baṛí sphúrti hogí, aur merí kripá se is ko kabhí nahíṉ moh hogá. Itní bát kahkar wuh matsya jhaṭpaṭ antardhyán ho gayá, tis ke anantar yadyapi Waiwaswat Manu ko yih ichchhá thí, ki ham srishṭ racheṉ; taubhí srishṭ ke rachne meṉ atyant udvigna húe, pashchát kuchh kál tak baṛí tapasyá karke pher srishṭ rachne ká árambh kiyá. Tab sampúraṇ srishṭi ko bhalí prakár se rachá: Márkaṇḍe Muni bole, ki yih Mátsyak Puráṇa kahlátá hai, aur yih jo kathá maiṉ ne kahí, so sampú-

raṇ pápoṉ ko nás karne hárí hai. Jo is Manu ke charitr ko nitya árambh se sune, wuh manushya sukhí aur sakal manorathoṉ se púraṇ hokar anek lokoṉ ko páwai." Iti Srí Mahábhárate Áraṇya-parwarṇi Márkaṇḍe Samas-siyá-parwaṇi Waimasto-pákháyáne Saptá-shityadhik-shattamo adhyáih 187.

Matsya Púráṇa kí kathá yúṉ hai :—

सूत उवाच ॥

एवमुक्तो मनुस्तेन पप्रच्छासुरसूदनम् ।
भगवन् कियद्भिर्वर्षैर्भविष्यत्यन्तरक्षयः ॥
सत्त्वानि च कथं नाम रक्षिष्ये मधुसूदन ।
त्वया सह पुनर्योगः कथं वा भविता मम ॥

मत्स्य उवाच ॥

अद्य प्रभृत्यनावृष्टिर्भविष्यति महीतले ।
यावदब्दशतं साग्रं दुर्भिक्षं नरकावहम् ॥
ततोऽल्पसत्त्वक्षयदा रश्मयः सत्त्वदारुणाः ।
सप्तसप्तेर्भविष्यन्ति प्रतप्ताङ्गारवर्षिणः ॥
और्वानलोऽपि विकृतिं गमिष्यति युगक्षये ।
विषाग्निश्चैव पातालात् सङ्कर्षणमुखच्युतः ॥
भवस्यापि ललाटोत्थस्तृतीयनयनानलः ।
जगद्दग्धुं तदा क्षोभं समेष्यति महामते ॥
एवं दग्धा मही सर्वा सदा स्यात् कूर्मसन्निभा ।
आकाशमूष्मणा तप्तं भविष्यति परन्तप ॥

ततः सदेवनक्षत्रं जगद्यास्यति सङ्क्षयम् ।
सर्वतो भीमनादश्च द्रोणश्चन्द्रो बलाहकः ॥
विद्युत्पताकः शोणाम्बुः सप्तैते भयवारिदाः ।
अग्निप्रस्वेदसम्भूताः प्लावयिष्यन्ति मेदिनीम् ॥
समुद्राः क्षोभमागत्य तत्रैकायनवस्थिताः ।
एतदेकार्णवं सर्वं करिष्यन्ति जगत्त्रयम् ॥
दैवीं नावमिमां गृह्य सत्त्वबीजानि सर्वशः ।
आरोप्य रज्जुयोगेन मत्प्रदत्तेन सुव्रत ॥
संयम्य नावं मच्छृङ्गे मत्प्रभावाभिरक्षितः ।
एकः स्थास्यसि देवेषु दग्धेष्वपि परन्तप ॥
सोमसूर्यावहं ब्रह्मा चतुर्लोकसमन्वितः ।
नर्मदा च नदी पुण्या मार्कण्डेयो महानृषिः ॥
भवो वेदाः पुराणं च विद्याभिः सर्वतो वृताः ।
त्वयासार्द्धमिदं सर्वं स्थास्यत्यन्तरसङ्क्षये ॥
एवमेकार्णवे जाते चाक्षुषे चान्तरक्षये ।
वेदान् प्रवर्तयिष्यामि त्वत्सर्गादौ महीपते ॥
एवमुक्त्वा स भगवान् तत्रैवान्तरधीयत ।
मनुरप्यास्थितो योगं वासुदेवप्रसादजम् ॥
अभ्यसद्यावदाभूतसम्प्लवं पूर्वसूचितम् ।
काले यथोक्ते सञ्जाते वासुदेवमुखोद्गते ॥
शृङ्गी प्रादुर्बभूवाथ मत्स्यरूपी जनार्दनः ।
अनन्तो रज्जुरूपेण मनोः पार्श्वमुपागमत् ॥

भूतसन्तानमाकृष्य योगेनारोप्य धर्मवित्।
भुजङ्गरज्ज्वा मत्स्यस्य शृङ्गे नावमयोजयत्॥
उपर्यवस्थितस्तस्याः प्रणिपत्य जनार्दनम्।
आभूतसम्प्लवे तस्मिन्नतीते योगशायिनि॥
पृष्टेन मनुना प्रोक्तं पुराणं मत्स्यरूपिणा।
तदिदानीं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वमृषिसत्तमाः॥
यद्भवद्भिः पुरा पृष्टः सृष्ट्यादिकमहं द्विज।
तदेवैकार्णवे तस्मिन् मनुः पप्रच्छ केशवम्॥

मनुरुवाच॥

उत्पत्तिं प्रलयं चैव वंशान् मन्वन्तराणि च।
वंशानुचरितं चैव भुवनस्य च विस्तरम्॥
दानधर्मं च विविधं श्राद्धकल्पं च शाश्वतम्।
वर्णाश्रमविभागं च तथेष्टापूर्तसञ्ज्ञितम्।
देवतानां प्रतिष्ठादिधर्मं व्याख्यातुमर्हसि॥

मत्स्य उवाच॥

महाप्रलयकालान्त एतदासीत् तमोमयम्।
प्रसुप्तमिव चातर्क्यमप्रज्ञातमलक्षणम्॥
अविज्ञेयमविज्ञाटं जगत् स्थास्नु चरिष्णु च।
ततः स्वयम्भूरव्यक्तः प्रभवः पुण्यकर्मणाम्॥
व्यञ्जयन्नेतदखिलं प्रादुरासीत्तमोनुदः।
योतीन्द्रियपरोऽव्यक्तादणुर्ज्यायान् सनातनः॥

नारायण इति ख्यातः स एकः स्वयमुद्भवो।
स्वशरीरादभिव्यक्तात् सिसृक्षुर्विविधं जगत्॥
अप एव ससर्जादौ तासु वीर्यमवासृजत्।
तदेवाण्डं समभवद्धेमरूप्यमयं महत्॥
संवत्सरसहस्रेण सूर्यायुतसमप्रभम्।
प्रविश्यान्तर्महातेजाः स्वयमेवात्मसम्भवः॥
प्रभावादपि तद्व्याप्त्या विष्णुत्वमगमत् पुनः।
तदन्तर्भगवानेष सूर्यः समभवत् पुरा॥
आदित्यश्चादिभूतत्वाद्ब्रह्मा ब्रह्मपठन्नभूत्।
दिवं भूमिः समभवत् तदण्डशकलद्वयम्॥
सैवाकरोद्दिशः सर्वा मध्ये व्योम च शाश्वतम्।
जरायुर्मेरुमुख्यास्तु शैलास्तस्याभवंस्तदा॥
यदुल्बं तदभून्मेघास्तडित्सङ्घातमण्डनाः।
नद्योऽण्डनाड्यः सञ्जाताः पित्तानि मणयस्तथा॥
सप्त येऽमी समुद्राश्च तेपि स्वादुजलोद्भवाः।
लवणेक्षुसुराद्याश्च नानारत्नसमन्विताः॥
स सिसृक्षुरभूद्देवान् प्रजापतिररिन्दम।
यत् तेजस्तस्य तत्रैष मार्तण्डः समजायत॥
मृतेऽण्डे जायते यस्मान्मार्तण्डस्तेन स स्मृतः।
रजोगुणमयं चैतद्रूपं यस्य महात्मनः॥
चतुर्मुखः स भगवान् भूर्लोकस्य पितामहः।
येन सृष्टं जगत् सर्वं सदेवासुरपन्नगम्॥

तमेव हि रजोरूपं महत्तत्वमुदाहृतम् ।
इति श्रीमत्स्यपुराणे ब्रह्माण्डवर्णनं नाम
द्वितीयः सर्गः ॥

"Súta jí bole, ki jab Matsya Bhagwán ne Manu se aisá kahá, tab Manu ne Asuroṉ ke nás karneháre Matsya-autár Bhagwán se púchhá, ki He Bhagwán, kitne barsoṉ ke anantar pralai hogá? Aur, He Madhusudan, práṇioṉ kí rakshá, ham kaise kareṉge, aur tumháre sáth mel phir kaise hogá? Tab Matsya bolá, ki ab se kuchh úpar sau baras tak bṟishṭi na hogí, aur tab tak narak meṉ le jáne-hárá daridr rahegá: tis píchhe chhoṭe jantuoṉ ke nás karne-hárí súrj kí baṛí tíkhí kirṇ paṟeṉgí, jis meṉ se atyant tapt-aṉgáre gireṉge. Is pralai kál meṉ Baṛwánal bhí dhadhkegá, au pátál se Shesh-nág ke mukh se bikh kí jwálá uṭhegí, au Srishṭi ke pralai karne ke liye Mahádeo ke bhí laláṭ se tísre netr kí lapaṭ uṭhegí, au in sab jwáloṉ se jalkar jab sab prithiwí Kachhap kí píṭh aisí ho jáegí, tab, He Parantap, máre garmí ke ákásh bhí santapt ho jáegá; tab deotá au tároṉ ke sáth sab sansár ká kshai hogá, au cháro or se Bhímnád námá (arthát bahut bhayáwan garajnehárá), au droṇ au Chandr, au baláhak au bidyut-paták (arthát jis megh ke áge áge bijulí bajrághát taṛaptí hai), au Shoṇámbu (arthát jo rudhir barastá), ye sátoṉ baṛe bhayáwan megh pralai kál kí agin-jwálá se pasíjkar prithiwí ko ḍubáe deṉge: au sáto samudr bhí ek meṉ milkar tínoṉ lok ko kewal samudrmai kar ḍáleṉge. He Manu, tab tum ek ek joṟe jantu au sab briksh ádikoṉ ká bíj le is dibya Nauká

par baiṭh is náo ko us rassí se hamáre shring meṉ báṉdh dená jo maiṉ tum ko dúṉgá: au us samai tum hamáre prabháo se rakshit rahoge. Is prakár se jab ki sab deote jal jáenge, tis samai, He Parantap, Chandr au Súrj, au ham au tum, au cháro lok samet Brahmá au Narmadá nadí, au Márkaṇḍe Rishi, au Mahádeo au cháro Veda, au chaudah prakár kí, yá aṭhárah prakár kí bidyá samet aṭhárho Puráṇa, ye sab bach jáenge. Is prakár se jab drishya au adrishya sab ekáraṇw ho jáenge, tab tumhárí srishṭi ke prárambh ke púrab maiṉ Veda ká prakásh karúṉgá. Ye sab báteṉ kahkar Matsya Bhagwán usí jagah antardhyán ho gae, tis píchhe Rájá Manu bhí Matsya autár Bhagwán Vásdeo ke prasád se prápt jo yog tis ká abhyás karte rahe. Jab pralai kál á pahunchá, jise Matsya ne kahá thá, tab Shring dháran kiye Matsya rúpí Bhagwán pragaṭ bhaye, au Shesh Nág, Rajjú-rúp hokar, Manu ke pás áe. Us samai Rájá Manu ne bhí un bhút samúhoṉ se yukt náo ko us Shesh-Nág kí rassí se Matsya ke Shring meṉ bándh diyá, au Parameshwar ko praṇám karke us náo par baiṭhe, aur pralai kál bítne ke anantar Manu ne Matsya rúpí Bhagwán se púchhá, au jo us Matsya ne kahá, so sab ab maiṉ kahtá húṉ: He Rishi-Sattam áp log suniye, jo ki Srishṭ-ádiká brittánt, áp logoṉ ne ham se pahile púchhá thá.

Manu bole, ki He Bhagwán, Srishṭi kí utpatti, au pralai au baṉsh au manwantar au baṉshoṉ ká charitr, au tínoṉ lok ká bistár, au dán dharm au náná-prakár ke shrádh, kalp, jo sadá se chale áte haiṉ, au barṇáshram bibhág au taise hí yagya ádi ká anushṭhán au bápí kúp taṟág ádi ká nirmáṇ au deotáoṉ kí pratishṭhá in sab

dharmon̤ ko bistár púrbak áp kahiye. Matsya bolá, ki He Manu, mahá pralai kál ke bích yih sab stháwarjan̤gam andh-kármai prasupt saríkhá thá, au kuchh tark nahín̤ chaltá thá, au kuchh nahín̤ ján partá thá, na to koí gyán̤tá thá, na koí gen̤ thá. Tab kuchh kál ke anantar abyakt Swaiyambhú pawitr karm ke ádi káran Náráyan̤ is nám karke, prasidh andhkár ká nás karte húe, aur in stháwarjangam padárathon̤ ká prakásh karte húe, áp hí se pragaṭ hote bhaye, jo ki Indriye au Máyá ke pár hain̤, au an̤u hain̤, au mahán hain̤, au sanátan hai. Aur jo ki pragaṭ húí apní sharír se náná prakár kí srishṭi banáyá cháhte pahile jal hí utpann kiyá: phir us men̤ bíj boyá, tab us bíj ke paṛne se us jal men̤ Swarn̤-mai ek baṛá anḍá utpann húá. Hazár baras men̤ wuh anḍá das hazár súrj ke samán dedípyamán ho gayá; tab mahátej se Púrn̤ Náráyan̤ us anḍe men̤ paiṭhkar apne prabháo se byashṭi karke Vishnu ho gaye. Yih Bhagwán pahile us ke bhítar se súrj ho nikle, pahile húe, is liye Áditya nám paṛá, au Veda paṛhte Brahmá pragaṭ bhaye, au phir us anḍe ke do bhág ho jáne se Swarg au bhúmi utpann húe, aur Brahmá ne dasho dishá au bích men̤ nitya ákásh au pinḍajádi au Merú ádi pradhán parbaton̤ ko banáyá, jo ki us anḍe men̤, jo jhillí thí, us se bijulion̤ se bhúshit náná prakár ke chitr bichitr rúpí megh utpann húe. Au anḍe men̤, jo nas thí, us se sab nadí utpann húín̤, au jo us men̤ pit thá, us se man̤i nirmit húe, au jo jalán̤sh thá, us se Swáddu samudr, au Lawan̤ samudr au Ikshu Samudr au Surá samudr ityádi náná prakár ke ratnon̤ se bhare utpann húe. Au, He Arindam, jab us Brahmá ne Deoton̤ ke banáne kí ichchhá kí, tab us ká jo tej thá

wahí Mártaṇḍ ho gayá, mare anḍe se utpann húá. Is liye Mártaṇḍ kahláyá; jis Mahátmá ká rajo guṇ mai jo rúp hai, wuh Bhagwán Bhúlok ke Pitámah Chatur-mukh (arthát Brahmá) hai, jis ne deotá au Asur au sarp, in sab samet sampúraṇ sansár ko banáyá, usí rajo rúp Bhagwán ko mahat tatwa kahte haiṉ." Iti Srí Matsya Puráṇe Brahmáṇḍ barnanamnáma dwitíya sargah.

Bhágwat Puráṇa meṉ bhí yih kathá hai:

श्रीभगवानुवाच ॥ सप्तमेद्यतनादूर्ध्वमहन्येतदरिंदम । निमंक्ष्यत्यप्ययांभोधौ त्रैलोक्यं भूर्भुवादिकम् ॥ ३२ ॥ त्रिलोक्यां लीयमानायां संवर्त्ताम्भसि वै तदा । उपस्थास्यति नौः काचिद्विशाला त्वां मयेरिता ॥ ३३ ॥ त्वं तावदोषधीः सर्वा बीजान्युच्चावचानि च । सप्तर्षिभिः परिवृतः सर्वसत्वोपबृंहितः ॥ ३४ ॥ आरुह्य महतीं नावं विचरिष्यस्यविक्लवः । एकार्णवे निरालोके ऋषीणामेव वर्चसा ॥ ३५ ॥ दोधूयमानां तां नावं समीरेण बलीयसा । उपस्थितस्य मे शृंगे निबध्नीहि महाहिना ॥ ३६ ॥ अहं त्वामृषिभिः साकं सह नावमुदन्वति । विकर्षन्विचरिष्यामि यावद्ब्राह्मी निशा प्रभो ॥ ३७ ॥ मदीयं महिमानं च परंब्रह्मेति शब्दितम् । वेत्स्यस्यनुगृहीतं मे संप्रश्नैर्विवृतं हृदि ॥ ३८ ॥ इत्थमादिश्य राजानं हरिरन्तरधीयत । सोऽन्ववैक्षत तं कालं यं हृषीकेश आदिशत् ॥ ३९ ॥ आस्तीर्य दर्भान् प्राक्कूलान् राजर्षिः प्रागुदङ्मुखः । निषसाद हरेः पादौ चिन्तयन् मत्स्यरूपिणः ॥ ४० ॥ ततः समुद्रउद्वेलः सर्वतः

प्लावयन् महीम्। वर्द्धमानो महामेघैर्वर्षद्भिःसमदृश्यत ॥ ४१ ॥ ध्यायन् भगवदादेशं ददृशे नावमागताम्। तामारुरोह विप्रेन्द्रैरादायौषधिवीरुधः ॥ ४२ ॥ तमूचुर्मुनयः प्रीता राजन् ध्यायस्व केशवम्। स वै नः संकटादस्मादविता शं विधास्यति ॥ ४३ ॥ सोऽनुध्यातस्ततो राज्ञा प्रादुरासीन्महार्णवे। एकशृंगधरो मत्स्यो हैमो नियुतयोजनः ॥ ४४ ॥ निबद्ध्य नावं तच्छृंगे यथोक्तो हरिणा पुरा। वरत्रेणाहिना तुष्टस्तुष्टाव मधुसूदनम् ॥ ४५ ॥ राजोवाच ॥ अनाद्यविद्योपहतात्मसंविदस्तन्मूलसंसारपरिश्रमातुराः। यदृच्छयेहोपसृता यमाप्नुयुर्विमुक्तिदो नः परमो गुरुर्भवान् ॥ ४६ ॥ जनोऽबुधोयं निजकर्मबन्धनः सुखेच्छया कर्म समीहतेऽसुखम्। यत्सेवया तां विधुनोत्यसन्मतिं ग्रन्थिं सभिंद्यात् हृदयं स नो गुरुः ॥ ४७ ॥ यत्सेवयाऽग्नेरिव रुद्ररोदनं पुमान् विजह्यान्मलमात्मनस्तमः। भजेत वर्णं निजमेष सोऽव्ययो भूयात् स ईशः परमो गुरोर्गुरुः ॥ ४८ ॥ न यत्प्रसादायुतभागलेशमन्ये च देवा गुरवो जनाः स्वयम्। कर्त्तुं समेताः प्रभवन्ति पुंसस्तमीश्वरं त्वां शरणं प्रपद्ये ॥ ४९ ॥ अचक्षुरंधस्य यथाग्रणीः कृतस्तथा जनस्याविदुषोऽबुधो गुरुः। त्वमर्कदृक् सर्वदृशां समीक्षणो वृतो गुरुर्नः स्वगतिं बुभुत्सताम् ॥ ५० ॥ जनो जनस्यादिशतेऽसतीं मतीं यया प्रपद्येत दुरत्ययं तमः। त्वं त्वव्ययं ज्ञानममोघमंजसा प्रपद्यते येन जनो निजं पदम् ॥ ५१ ॥ त्वं सर्वलोकस्य सुहृत् प्रियेश्वरो ह्यात्मा गुरुर्ज्ञानमभीष्टसिद्धिः। तथाऽपि लोको न भवन्तमन्धधीर्जानाति संतं हृदि बद्धकामः ॥

५२॥ तं त्वामहं देववरं वरेण्यं प्रपद्य ईशं प्रतिबोधनाय। छिन्ध्यर्थदीपैर्भगवन् वचोभिर्ग्रन्थीन् हृदय्यान् विवृणु स्वमोकः॥ ५३॥ श्रीशुकउवाच॥ इत्युक्तवन्तं नृपतिं भगवानादिपूरुषः। मत्स्यरूपी महांभोधौ विहरंस्तत्त्वमब्रवीत्॥ ५४॥ पुराण-संहितां दिव्यां सांख्ययोगक्रियावतीम्। सत्यव्रतस्य राजर्षेरा-त्मगुह्यमशेषतः॥ ५५॥ अश्रौषीदृषीभिः साकमात्मतत्वम संशयम्। नाव्यासीनो भगवता प्रोक्तं ब्रह्म सनातनम्॥ ५६॥ अतीतप्रलयापाय उत्थिताय स वेधसे। हत्वासुरं हयग्रीवं वे-दान् प्रत्याहरद्धरिः॥ ५७॥ स तु सत्यव्रतो राजा ज्ञानविज्ञान संयुतः। विष्णोः प्रसादात् कल्पेस्मिन् आसीद्वैवस्वतो मनुः॥ ५८॥ सत्यव्रतस्य राजर्षेर्मायामत्स्यस्य शार्ङ्गिणः। संवादं महदा-ख्यानं श्रुत्वा मुच्येत किल्बिषात्॥ ५९॥ अवतारो हरेर्यो-ऽयं कीर्तयेदन्वहं नरः। संकल्पास्तस्य सिध्यन्ति स याति परमां गतिम्॥ ६०॥ प्रलयपयसि धातुः सुप्तशक्तेर्मुखेभ्यः श्रुतिग-णमपनीतं प्रत्युपादत्त हत्वा। दितिजमकथयद्यो ब्रह्म सत्यव्रतानां तमहमखिलहेतुं जिह्ममीनं नतोऽस्मि॥ ६१॥ इति श्री भागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे मत्स्यावतारचरितानुवर्णनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः २४॥

"Srí Bhagwán Hari bole: ki He arindam shatruon ke daman karnewále Rája, áj se sátwen din yih bhúr bhua ádi lekar, jo trailokya hai, so pralai ke samudr men ḍúb jáegá. Jab nishchai trailokya pralai ke jal men lai hone lagegá, tab merí prerit koí barí náo tujh

ko prápt hogí. Tú, samast aushadhí aur sab prakár ke bíj lekar, sab práṇíon samet saptarshion ke sáth baṟí náo par chaṟhke, prakásh rahit, jo ek samudr us men rishion ke tej se klesh rahit, phiregá. Jab balwán báyu karke náo atyant kámpne legegí, tab main prápt húngá. Tú mere shring men Básuki námá jo mahá sarp us karke náo bándh dená. He prabhu, main Bramhá kí rátrí lon tujhe rishion ke sáth náo sahit khínchtá phirúngá, aur tú mere anugrah se Parbramh aisá ákhyát jo merí mahimá. us ko hridai men jánegá. Rájá ko aisá kah Hari antar dhyán ho gae. So us rájá ne jis pralai kál ko Hari ne kahá rahá, us kí pratíkshá kí. Phir pahle kushon ko prágagr bichhákar Matsya rúpí Hari ke charan ká dhyán kartá húá rájá ttar munh baiṭhá Tis ke anantar samudr ká tarang arasnewále mahá meghon se baṛhtá aur prithiví ko háro or se ḍubátá húá dikhái paṛá. Tab Bhagwán á kahá dhyán karte húe rájá ne prápt jo náo us ko khá, aur us náo men Bráhmaṇon men srishṭ jo rishi n ke sáth aushadhí aur latá aur sab bíj lekar chaṛhá. is samai príti yukt we muni rájá se bole, ki He Rájá, b keshaw jo Vishnu us ká dhyán kar, wuh nishchai sankaṭ se hamárí rakshá aur kalyáṇ karegá. Tis ke nantar rájá ne dhyán kiyá, tab wuh mahá samudr en ek shring dháraṇ kiye das lákh yojan lambá sone á Matsya pragaṭ húá. Tis ke shring men jis ríti se lari ne kahá rahá, sarp kí ḍorí se náo bándhkar santshṭ hoke Madhusúdan kí stuti karne lagá. Rájá olá, ki anádi jo avidyá Máyá, tis se nashṭ ho gayá hai, tma-gyán jinhon ká aur avidyá múl sansár ke parish-

ram se byákul jis ke anugrah se is sansár meṉ áshrit hoke jis ko prápt hote haiṉ, wuh mukti denehárá param guru hamárí hridai granth ko káṭe. Yih múṟh jan nij karm se bandhá sukh kí ichchhá se asukh karm kartá hai, aur jis kí sewá se us kubudhi ko kampátá hai, wuh hamárá guru hridai rúpí gáṉṭh ko káṭe. Jaisá agni ke sanyog se soná chándí mail ko chhoṛkar apne swachh rúp ko prápt hote haiṉ, tisí ríti se jis kí sewá se manushya tam rúpí mal ko chhoṟ deweṉ, aur apne shudh barṇ ko prápt howeṉ, wuh abináshi Íshwar guru ká param guru ho. Án deote aur mahán jan, sab mil kar jis ke prasádh ká das hazárwáṉ hisse ká ek ṭukṛá bhí áp nahíṉ kar sakte, tis Íshwar ke sharaṇ maiṉ prápt hotá húṉ. Jaisá achakshu kahiye thoṛá dekhnewálá, andhoṉ ke áge rahtá hai, taisá múrakh jan ká guru alpgyání hotá hai. Tum swayam-prakásh ho, is liye sab indrioṉ ke prakáshak ho, is káran apní gati ko jánne kí ichchhá karnehára jo ham log haiṉ, un ke guru ho. Manushya manushya ko kubudhi sikhátá hai, jisteṉ duh sah sansár meṉ prápt howe. Tum to abyaya amúlya gyán ho, jis se manushya sahaj hí moksh ko prápt hotá hai. Áp sab logoṉ ke mitr aur priye Íshwar aur átmá aur guru aur gyán aur abhísṭa kí sidhi karnehára ho, aur yadyapi antahkaraṇ meṉ bás karte, tathápi kám se bándhe húe agyání log tum ko nahíṉ jánte. Devoṉ meṉ sreshṭh aur ati uttam jo Íshwar ho, tum ko gyán ke liye maiṉ prápti hotá húṉ. He Bhagwán, param arth ke prakáshak báṇioṉ se hridai meṉ utpann jo granthi arthát ahankár ádikoṉ ko násh kar, aur apne sthán ko pra-

kásh kar. Srí shuk deo bole, ki yúṉ kahnewále rájá ko Matsya rúpí ádi púrush Bhagwán ne mahá samudr meṉ bihár karte tatwa kahá. Aur Sánkhya, Yoga kriyá yukt Puráṇa saṇhitá au sampúraṇ Matsya Puráṇa satya brat rájá ko kahá. Wuh rájá rishioṉ ke sáth náo par baiṭhá, Bhagwán ne anádi bramh aur átma-tatwa jo kahá, so sandeh rahit suntá bhayá Byatit pralai ke ant meṉ níṉd se uṭhá, jo brahmá tis ke liye Harí Hayagrív námá daitya ko márkar Vedoṉ ko láe. Wuh satya brat rájá gyán vigyán sanyukt Vishnu ke prasád se is Kalpa meṉ *Vaivaswat Manu* huá. Satya brat rájarshi aur Máyá Matsya Vishnu ká sambád, aur mahat ákhyán sunkar, pápoṉ se chhúṭ játá hai. Hari ke is autár ká jo Manushya nit barṇan kare, us kí man kámná sidh hotí haiṉ, aur wuh mukti ko prápt hotá hai. Pralai ke jal meṉ soyá jo Brahmá us ke mukhya se jo daitya Vedoṉ ko le gayá, us ko márkar phir jis ne Vedoṉ ko lákar diyá, aur jis Satya brat rájá aur rishioṉ ko Bramh kahá, us samast ke káraṇ Máyá Matsya ko maiṉ namaskár kartá húṉ."

Ján paṛtá hai ki ye sab kathá kam o besh safáí se túfán i Núh se kuchh taạlluq rakhtí haiṉ.

Qurán ke bạze maqámoṉ meṉ Núh ke bayán meṉ bạze qisse mundaraj haiṉ:—

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحاً إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا

لَكُم مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ *

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ *

"Ham ne bhejá Núh ko us kí qaum kí taraf, to bolá, Ai qaum bandagí karo Alláh kí; koí nahíṉ tumhárá sáhib us ke siwáe; maiṉ ḍartá húṉ tum par ek baṛe din ke ạzáb se. Bole sardár us ke qaum ke, Ham dekhte haiṉ tujh ko saríh bahká hai." wagh. Súra i Ịráf, áy. 60, 61. Phir, yihí qissa zarrí se tabdíl ke sáth Súra i Yúnas, á. 70—75. Súra i Shuṛá, á. 105—120. Súra i Ạnkabút, á. 13, 14. aur Súra i Núh meṉ miltá hai.

Qurbán insán kí bargashtagí ke bạd Ádam ke ḳhándán meṉ Ḳhudá ke hukm se muqarrar húá. Úpar ke mazmún se mạlúm hai, ki túfán ke bạd Núh ne qurbán chaṛháyá. Us ke ḳhándán se qurbání ká ḳhiyál sárí qaumoṉ meṉ phail gayá. Hindúoṉ meṉ aswamedha aur gomedha, naramedha aur ávikamedha mashhúr haiṉ.

NAWÁṈ BÁB.

Is báb ke tín hisse haiṉ. Pahle meṉ, us barakat ká bayán mundaraj hai jo Ḳhudá ne túfán ke bạd Núh aur us kí aulád ko dí, á. 1—7. Dúsre meṉ us ạhd ká bayán hai jo Ḳhudá ne Núh aur us ke beṭoṉ aur zamín ke sáre báshindoṉ ke sáth bándhá, á. 8—17.

Tísre men Núh ká wuh ahwál marqúm hai jo túfán ke bạd, kalísyá ke áyande ahwál se ḳháss taạlluq rakhtá thá, aur us kí maut ká bayán, á. 18—19.

1. Túfán i Núh se tamám rú i zamín wírán ho gaí, aur us ká bachána goyá naí paidáish húí. Chunánchi Ḳhudá ne Núh aur us ke beṭon ko wahí barakat dí jo us ne ibtidá men Ádam ko dí; pahle báb kí aṭháíswín áyat ko dekho. *Aur Ḳhudá ne Núh aur us ke beṭon ko barakat dí; aur unhen kahá,* ki *phalo aur baṛho, aur zamín ko bharpúr,* yạne, ábád, *karo.*

2. Jánwaron par wahí hukúmat jo Ḳhudá ne Ádam ko dí thí, so ab Núh ko detá hai. Par us men yih farq páyá játá hai: ki insán kí bargashtagí se peshtar sáre jánwar apní hí marzí se Ádam ko mánte the, ab ḳhauf se Núh aur us kí aulád ko mánte hain. *Aur tumhárá ḍar aur tumhárá ḳhauf,* yạne wuhí jis se tum jánwaron ko mároge, *zamín ke sáre jánwaron par, aur ásmán ke sáre parindon par* gálib *hogá; sab par jo zamín par rengte hain, aur samundar kí sab machhlíon par; tumháre háth men we die gae.* Sáre jánwaron par, balki sab se qawí aur ḳhatarnák darindon par, insán ká ḳhauf gálib hai. Is áyat se Yạqúb ke ḳhatt 3: 7 men ishára miltá: "Kyúnki har qism ke jánwar, kyá uṛte, kyá rengte, kyá samundar ke rahnewále, insán ke bas men áte hain, aur áe." We jánwar jin se hamárá ziyáda nuqsán hotá, bamujib Ḳhudá ke hukm ke ham se aise ḍarte ki aksar dúr rahte, aur hamen halák karne ko nazdík nahín á játe hain.

3. Ibtidá men Ḳhudá ne insán ko zamín ke phal

díe, ab ạláwa un ke gosht kháne kí ijázat detá. Agarchi Músá kí rasmí sharíạt men̲ bạzí bạzí chízon̲ ká gosht kháná manạ thá, taubhí pahlí ijázat se sab, jo mazadár aur kháne men̲ margúb howen̲, rawá ṭhahráe gae. *Sab chalnewále, jo zinda hain̲, tumháre kháne ke wáste honge*, magar na wuh jo áp se mar jáwe, yá dúsre jánwar se márá jáwe, balki kháne ke wáste zabh kiyá jáwe. Chunánchi sharíạt i Músawí men̲ yún̲ farmáyá gayá: "Wuh us chíz ko jo az ḳhud mar gaí ho, yá darindon̲ ne use pháṛá ho, na kháwe, ki us se ganda ho jáegá." Ahbár 22: 8. *Hare ságpat ki mánind*, jo main̲ ne ibtidá men̲ Ádam ko dí, *main̲ ne* yih *sab* jíte chalte jánwar *tum ko diyá*, tumhen̲ ijázat dí ki sab men̲ se, jahán̲ tak ki jí cháhe, kháo. Ḳhudá ne Núh aur us ke beṭon̲ ko yihí ijázat dí, aur agle zamánon̲ se sáre mulkon̲ men̲, jahán̲ un kí aulád phail gaí, pahle basnewále gosht kháte rahe. Chunánchi kaí ishároṉ se mạlúm hotá hai ki Hindústán ke pahle basnewále aisá hí karte rahe. Rig Veda se yih shloka ab háth áyá hai:—

अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।
गोर्न पर्व वि रदा तिरश्चेष्यन्नर्णांस्यपां चरध्यै ॥

"Ai Indra, chálák chalnewále, aur Sakípatí, is vritra par apná vajra chalá aur us kí girah girah alag kar, jis tarah ki qasáí gáe ko káṭte hain̲, wagh." Ashṭaka 1, súkta 61. Is se jáná játá hai, ki agle Hindú log, aur rishí bhí gáe ke gosht se ḳhauf na rakhte the. Manu ke dharm Shástr men̲ yih shloka hai:—

देवान् पितॄंश्चार्चयित्वा खादन् मांसं न दुष्यति।
न भक्षयेदेकचरानज्ञातांश्च मृगद्विजान् ॥

"Yạne deotá o pitron ko gosht charháke khána kuchh páp nahíṉ, aur ek khurwále jánwar aur jo chárpáe aur parinde pahcháne nahíṉ játe, unheṉ na kháná cháhiye:" Phir dúsrí jagah aisá likhá hai :—

भक्ष्याः पंचनखाः सेधा गोधा कच्छप शल्लकाः।
शशश्च मत्स्येष्वपि हि सिंह तुंडक रोहिताः॥

Yạne "páṉch náḳhúnwále jánwaroṉ meṉ se páṉch jánwar kháná cháhiye, wuh páṉch yih haiṉ, sedhá, goh, kachhwá, sáhí, ḳhargosh, in ke siwá auroṉ ko nahíṉ, aur machhlíoṉ meṉ se seṉhú, tunḍak, aur rohú."

4. Agarchi Ḳhudá ne ijázat dí ki jánwaroṉ ká gosht kháweṉ, taubhí un ká lahú manạ kiyá, kyúṉki qurbán meṉ lahú niháyat pák chíz thí, chunánchi Ahbár 17: 10, 11 meṉ yúṉ likhá hai: "Aur Baní Isráel meṉ se jo shaḳhs, ḳhwáh Isráel ke gharáne ká ho, ḳhwáh musáfir jis kí búdobásh un meṉ ho, kisí ḳhún ko kháwe; to maiṉ us ḳhún khánewále par apná gazab názil karúṉgá, aur use us kí jamáạt meṉ se káṭ dúngá. Kyúṉki badan kí hayát lahú meṉ hai; so maiṉ ne mazhab par tum ko diyá hai, ki tumhárí jánoṉ ke liye kafára de: kyúṉki wuh jo kisí ján ke liye kafára detá hai, so lahú hai." Hare ságpát kí mánind maiṉ ne har qism ke jánwar tumheṉ kháne ke wáste diyá, magar na jánwar ke sab hisse ekhí mánind. *Faqat* us ká *gosht* tumheṉ kháná rawá hai: *us kí ján, jo us*

ká lahú hai, tum na kháoge, kyúṉki jism kí zindagí lahú meṉ hai. Kisí jíte jánwar ká ang mat káṭo, mat toṛo, mat kháo jab tak us ká lahú us meṉ rahtá, aur us ká gosht lahú ke sáth mat kháo, pahle us ká lahú baḳhúbí nikálo. Lahú tumháre kháne ke wáste merí taraf se manạ hai.

5. Ḳhudá ne baṛí mihrbání se insán ki zindagí kí hifázat ke wáste áín ṭhahráyá. *Aur sirf tumháṛá lahú,* is se na kuchh ziyáda na kuchh kam, yạne, ṭhík yihí tumhárá lahú *maiṉ tumhárí jánoṉ ke wáste* intiqám aur sazá ke sáth *ḍhúnḍhúṉgá,* aur, us ká badlá lúṉgá, *har jánwar ke háth se use* intiqám ke sáth *ḍhúnḍhúṉgá,* har ek jánwar se, agar wuh ádmí ko már ḍále, us ke lahú ká badlá lúṉgá—"Agar bail mard yá ạurat ko síngh máre, aisá ki wuh halák ho; to wuh bail pathráo se márá jáwe, aur us ká gosht kháyá na jáwe," Khurúj 21 : 28—*aur ádmí ke háth se* maiṉ us ká badlá lúṉgá, *insán ke bhái ke háth se maiṉ ádmí kí ján ko* intiqám ke sáth *ḍhúnḍhúṉgá,* yạne, maqtúl ke ḳhún ká intiqám maiṉ qátil se lúṉgá. Jab Ḳhudá ḳhúní se ḳhún kí talásh kartá, to zarúr ki wuh apná ḳhún badle meṉ dewe. Onqelos ká Kaldání Tarjuma :—

מִיַּד גְּבַר דְּיֵשׁוֹד יַת דְּמָא דַּאֲחוּהִי אֶתְבַּע יַת נַפְשָׁא דַּאֲנָשָׁא

"Us ádmí ke háth se jo apne bhái kí ḳhúnrezí kare, maiṉ insán kí ján kí talásh karúṉgá."

6. Jo *ádmí ká lahú* ján bújhke aur kína aur hasad se *bahátá, ádmí* hí *se,* yạne hákim se yá jo koí ján ká

badlá lene ke wáste muqarrar howe, usí ke háth se *us ká lahú baháyá jáegá:*—

Onqelos: בְּסַהֲדִין עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא דְּמֵיהּ יִתְּשַׁד

"Gawáhoṉ se munsifoṉ ke faisale se us ká lahú baháyá jáegá;"—*kyúṉki ba súrat i Ḳhudá* Ḳhudá ne *ádmí ko banáyá,* aur agarchi us súrat par gunáh ká dág pahunchá hai, taubhí us se bilkull us kí súrat chhip nahíṉ gaí: is sabab se jo koí ádmí ko náhaqq már ḍáltá, so Ḳhudá kí súrat ko bigáṛtá aur us kí niháyat behurmatí kartá hai. Sádiq Ḳhudá ḳhúní se intiqám legá, aur us ká hukm yih hai, ki wuh rú i zamín par jítá na rahe, ki hákim, jo Ḳhudá ká ḳhádim hai, ḳhúní kí taraf talwár ạbas na pakaṛtá. Agar koí shaḳhs apne hamsáe ká kína rakhtá ho, aur us kí ghát meṉ lagá ho, aur us par hamla kare, yá ján bújhke aur kisí tarah se use ján se máre, to us par rahm na karná, wuh wájib ul qatl hai, aur bejurm ke ḳhún ká gunáh dafạ karná zarúr hai. Par agar koí apne hamsáe ko nádánistagí se máre, aur wuh us se pahle us ká kína na rakhtá thá, wuh to wájib ul qatl nahíṉ hai. Aise shaḳhs ke bacháne ke wáste Ḳhudá ne Puráne Ạhd-náme ke waqt meṉ ḳháss tadbír kí, Istisná 19. Sáre ádmíoṉ meṉ Ḳhudá kí súrat, jis par paidáish ke waqt meṉ Ádam banáyá gayá, kuchh báqí rahtí hai, ạláwa is ke hákimoṉ meṉ us kí hukúmat kí súrat, aur muqaddasoṉ meṉ us kí pákízagí kí súrat hai, yúṉ jo hákimoṉ aur muqaddasoṉ kí ḳhúnrezí karte, so do guná sazáwár haiṉ.

7. *Aur tum* jab ki sáre jánwar tum se ḍarte aur kámpte rahenge, aur tumháre iḳhtiyár meṉ die gae, aur tumhárí ḳhúnrezí ádmí ke háth se merí taraf se aisí

ḳhúbí ke sáth rokí gaí, to *phalo aur baṛho ; zamín meṉ bahut afzún ho aur us meṉ baṛho.*

8—11. Chúnki túfán ne jahán ko barbád kar diyá thá, is liye Ḳhudá ne baṛí mihrbání se Núh aur us kí aulád kí ḳhátirjamại ke wáste wạda kiyá, ki tamám rú i zamín ko bigáṛne ke wáste túfán kabhí phir na hogá. *Aur Ḳhudá ne Núh ko aur us ke beṭoṉ ko us ke sáth kahá, aur Maiṉ hí, dekho Maiṉ,* jo Haqq Taạlá aur Qádir i mutlaq aur Sádiq-ul-qaul húṉ, *tumháre sáth apná ạhd qáim* o mustahkam *kartá húṉ,* jo yúṉ barqarár rahegá aur hargiz na badlegá, *aur* na sirf tumháre sáth, balki *tumhárí nasl ke sáth,* jo *tumháre píchhe* hogí, yih wạda tum se aur tumháre farzandoṉ se hai, *aur,* us ke siwá, har *nafs i zinda,* jítí ján, har tarah ke jándár ke *sáth, jo tumháre sáth hai,* jo *parindoṉ meṉ,* jo *mawáshí,* har qism ke chárpáye chhoṭe baṛe gharele jánwar meṉ shámil hai, *aur* jo *zamín ke har janglí jánwar meṉ* shámil hai, jo ab tak *tumháre sáth* hai ; *sab* meṉ *se jo kishtí se nikle, zamín ke sáre jánwaroṉ tak,* jo un se paidá honge aur phail jáenge :—*aur maiṉ apná ạhd* i mazkúr *tumháre sáth,* yạne, tumháre aur tumhárí nasl ke sáth, aur sáre jándároṉ ke sáth, *qáim kartá húṉ,* aisá ki wuh na ṭalegá, *aur* us ạhd ká matlab yih hai, ki *sárá bashar túfán ke pánioṉ se phir káṭá na jáegá,* halák na hogá ; *aur* na sirf sáre ádmí halák na honge, balki *túfán phir na hogá, táki rú i zamín ko bigáṛ dewe,* tabáh kare. Ḳhudá apne is wạde ko qasam bhí kahtá hai : "Ki mere áge yih Núh ke pání ká sá muạmala hai, ki jis tarah maiṉ ne qasam kháí thí, ki phir zamín par Núh ká sá túfán kabhí na hogá, us tarah ab

main ne qasam kháí, ki main tujh se phir kabhí ázurda na hoúngá, aur tujh ko na ghurkúngá," Yasai. 54 : 9. Apne Beṭe ke wasíle se wuh ab ham se aisá sulúk kartá hai. Chúnki wuh cháhtá hai, ki us ke wạde ke wáris púrí tasallí páwen, wuh apní marzí kí betabdílí ke záhir karne men qasam ko darmiyán látá hai, Ibrá. 6 : 17, 18. Na insán kí nekí se, balki Ḳhudá kí mihrbání aur wafádárí ke sabab se, jahán túfán ke pání se phir tabáh na húá. Us ká yihí ạhd samundar aur bádalon ko un ke muqarrar jagahon men mahfúz rakhtá hai, un par qufl aur kiwáṛe lagátá, aur kahtá ki yahán tak tum áne páoge, aur áge na baṛhoge.

12. Táki yih ạhd ziyáda mazbút aur mustahkam mạlúm howe Ḳhudá ne us ká ek záhirí nishán ṭhahráyá. *Aur Ḳhudá ne kahá, ki Yih us ạhd ká nishán hai, jo main apne aur tumháre bích men, aur har nafs i zinda ke bích men jo tumháre sáth* hai, *abad ke pushton tak,* pusht dar pusht hamesha ke liye, *detá* hún. Is ạhd kí barkaten na sirf insán, balki sáre haiwánon se nisbat rakhtí hain.

13. Ḳhudá ne qaus i quzah ko apne ạhd ká nishán ṭhahráyá. Qaus i quzah sirf jab pání barastá záhir hotá hai, Ḳhudá ne use is ká nishán ṭhahráyá, ki pání phir túfán i Núh ke barábar baṛh na jáwe. *Main ne apní kamán ko bádal men diyá,* yạne, rakhá *hai, aur wuh mere aur zamín ke darmiyán ạhd ká nishán hogá.*

14—16. *Aur aisá hogá ki jab main zamín ke úpar bádal kí,* yạne bahut pání kí, *badlíon se ghaṭá láúngá, to wuh kamán bádal men dekh paṛegí,* dikhláí degí , *aur* agarchi pání kí ghaṭá haibatnák hogí, taubhí *main apne*

ahd ko yád karúngá, jo mere aur tumháre darmiyán, aur har nafs i zinda ke darmiyán, tamám bashar men, hai, aur pání túfán phir na ho jáenge, aise túfán ke muwáfiq na barhenge, *táki tamám bashar ko tabáh kare,* sáre jándáron ko rú i zamín par se mitá dewe. *Aur wuh kamán bádal men hogí, aur main use dekhúngá, táki abadí,* hamesha ke *ahd ko yád karún*—ajíb ulfat kí báten, goyá ki Hamadán ko yádgárí darkár hotí—ki us hamesha ke ahd ko, *jo Khudá aur har nafs i zinda ke darmiyán tamám bashar men, jo zamín par hai,* yád rakhe. Agarchi túfán se chár hazár baras se ziyáda guzar gae hain, ab tak aisá koí túfán nahín áyá hai. Baze mulkon men ándhí aur bárh áe hain, par tamám rú i zamín par túfán i Núh ke muwáfiq wíráuí aur halákat nahín áí. Is men Khudá kí qudrat aur wafádárí áshkárá hotí hain, aur yih sab wajh i hamd aur sanákhwání hai.

17. *Aur Khudá ne Núh se kahá, ki yih us ahd ká nishán hai, jo main ne apne aur tamám bashar ke darmiyán jo zamín par hai, qáim kiyá hai.*

18, 19. Yahán se is báb ke ákhir tak Núh ke khándán, károbár, us ke beton ke áyande ahwál, aur us kí maut ká bayán miltá hai. *Aur Núh ke bete, jo kishtí se áe, Sim, Hám aur Yáfat the.* Yáfat bará bháí, aur Sim chhotá bháí thá. Sim ká nám yahán pahlá miltá, aglab hai ki us barakat ke báis se jo us ke báp ne use dí. Yih to gaur ke láiq hai, ki ye tín nám na sirf manawí hain, balki un tín beton kí aulád ke áyande ahwál se ishára karte hain. Chunánchi Sim kí maní *nám* hai, yane is se ishára hai, ki us kí aulád bará nám

hásil karegí, námwar hogí, ḳháss karke is sabab se, ki us se wuh paidá húá, jis ká nám har ek nám se bartar hai. Hám kí mạní *tapish*, garmí hai, aur us kí aulád niháyat garm aqlím meṉ rahtí hai. Yáfat kí mạní *phailáo* hai, aur us kí aulád bashiddat bahut mulkoṉ meṉ phail gaí. *Aur Hám Kanaạn ká báp thá.* *Kanaạn* kí mạní *pastí*, yá pasthálí hai, aur us kí aulád par Alláh kí taraf se lạnat rahí, aur jis waqt Músá ne bayábán meṉ yih kitáb likhí, yih lạnat púrí hotí thí. *Ye hí tín Núh ke beṭe the, aur inhíṉ se tamám zamín ábád húí,* Ịbrí meṉ *phail gaí.*

20. *Aur Núh* túfán ke bạd *khetíbárí karne lagá, aur,* tarah ba tarah kí kishtkárí karte húe, us ne *ek tákistán,* angúr ká bág, *lagáyá.* Agarchi wuh baṛá ádmí, aur nek mard, aur búṟhá, aur daulatmand thá, aur us ne ásmán se baṛí barakat páí, aur zamín par niháyat ịzzatdár thá, taubhí wuh bekár baiṭhne na cháhtá thá, aur kisnaí karní apní beịzzatí na samjhá.

21. Núh sádiq aur kámil ádmí thá, 6 : 9, yạne, dil o ján se rástí ká píchhá kartá rahá; taubhí begunáh na thá. Yaháṉ afsos ká bayán hai. Agarchi Núh ne Ḳhudá se aisí ạjíb naját páí thí, wuh baṛe gunáh meṉ giriftár ho gayá. Jo koí apne taíṉ qáim bújhtá hai, so ḳhabardár rahe, aisá na ho, ki gir paṛe. Ḳhudá ne use ázmáne ke liye chhoṛá, aur is namúne se hameṉ sikhátá hai, ki gáfil na raheṉ, balki hoshyár aur bedár howeṉ. *Aur us ne us mai se,* jo us ke tákistán se hásil húá, aglab hai bhúl chúk se, ziyáda *piyá, aur nashe meṉ áyá,* nágahání gunáh meṉ giriftár húá ; *aur* filfaur haiwán ke muwáfiq ho gayá, *apne ḍere ke andar* be-

hosh hoke loṭte húe *áp ko nangá kiyá.* Sáre maiparast apní baṛí beizzatí aur behurmatí karte haiṉ.

22. Núh ká ạib baṛá thá, par Hám kí besharmí aur beadabí hadd se báhar húíṉ. Apne báp kí sharmindagí ko ḳhushí se dekhke, hiqárat aur ṭhaṭṭhebází ke sáth us ne apne bháioṉ ko, jo báhar raste meṉ the, ḳhabar dí. Us kí ụmr ab sau baras ke qaríb ho gaí thí, so laṛakpan ke khel ke muwáfiq nahíṉ, balki ḳhális badḳhoí se us ne yih kiyá. *Aur Kanaạ́n ke báp Hám ne apne báp kí barahnagí dekhí,* aur haṉsí aur ṭhaṭṭhe se *apne do bháioṉ ko raste meṉ,* ḍere ke báhar, *ḳhabar dí.*

23. Sim aur Yáfat ne fauran adab se apne báp kí sharmindagí aur behurmatí ko chhipá diyá. *Aur Sim aur Yáfat ne,* ranj ke sáth yih ḳhabar sunke, aur apne báp se adab aur baṛí mahabbat rakhke, *kapṛá,* libás, *liyá, aur apne donoṉ kándhoṉ par dhará, aur píchhe páoṉ jáke apne báp kí barahnagí ko ḍhámpá, aur un ke munh píchhe the,* aur un kí píṭh us kí taraf, *aur unhoṉ ne apne báp kí barahnagí ko na dekhá.*

24. *Aur Núh apne mai se jágá,* nashe se hosh meṉ áyá, *aur* daryáft karke *jo us ke chhoṭe beṭe ne us se kiyá thá, use mạlúm kiyá.*

25. Tab Rúh i Quds kí hidáyat se us ne apne beṭoṉ ke áyande ahwál kí ạjíb peshíngoí kí, ki un kí aulád par pichhle dinoṉ meṉ kyá bítegá. *Aur us ne,* na zidd yá gusse se, balki nabúwat kí Rúh se *kahá,* ki *Malaụ́n Kanaạ́n!* yạne, us kí aulád. Chunánchi Kanaạ́ní sárí nafratí ḳharábí aur gandagí se bharpúr the.

Sadúm aur Ạmúra ke gunáh aur un kí sazá sabhon̤ ko mạlúm hain̤. Us zamín ke aur bashinde na sirf butparast the, balki sab se ḳharáb butparastí karte rahe: "Kyún̤ki unhon̤ ne har ek karíh kám jis se Yahowáh ạdáwat rakhtá hai, apne mạbúdon̤ ke liye kiyá, yahán̤ tak ki apne beṭon̤, aur beṭíon̤ ko apne mạbúdon̤ ke liye ág men̤ ḍálke jalá diyá," Istisná 12: 31. Un ká mazhab ḳharáb thá, un ká ạḳhláq, un kí chál niháyat karíh thí. Nárawá biyáh, bad ḳhwáhishen̤, jádúgarí, zinákárí, launḍebází, aur har tarah kí sab se ḳharáb badmaạshí un ke darmiyán járí thín̤. Biláshakk aisí qaum par Alláh kí taraf se lạnat rahí, aur na Isráelion̤ kí sadáqat ke sabab se Ḳhudá ne unhen̤ us zamín ke wáris kar diyá: "balki Yahowáh ne is sabab se ki we qaum sharír thín̤, unhon̤ ko un ke áge se nikálá," Istisná 9: 4. Aur agar Isráelí log un kí chál ke mutábiq chalte, to unhen̤ bhí usí tarah nikál detá, jaisá us ne un se kahá: "Tum un chízon̤ men̤ áp ko kisí se álúda mat karo, ki un sab kámon se qaumen̤, jinhen̤ main̤ tumháre áge se hánktá hún̤, nápák hotí hain̤. Aur zamín nápák hotí hai: ki un kí badkárí ká mutálaba un se karún̤gá, aur zamín unhen̤ jo us men̤ baste hain̤ qai kar ḍálegí. Pas tum áp merí sharíạton̤ aur mere hukmon̤ ke hifz karo, aur un karáhaton̤ men̤ se kisí ko koí na kare...... Táki zamín tumhárí nápákí se tumhen̤ bhí ugal na de, jis tarah us ne un qaumon̤ ko, jo tum se áge thín̤, ugal diyá. Ki jo koí un karáhaton̤ men̤ se kuchh karegá, to we karnewále apní qaum men̤ se kaṭ jáenge," Ist. 18: 24—29. Par jo lạnat Kanaạn par kahí gai, us se gulámí ḳháss murád

hai. Kanaán malaún ho, *wuh apne bháion ke liye gulámon ká gulám,* yane, sab se ních aur past gulám *hogá.* Kanaán kí aulád apne rishtadár, yane Sim aur Yáfat kí auládon kí sakht gulámí men pusht dar pusht rahegí. Núh kí peshkhabrí dene ke bad qaríb áṭh sau baras Isráelí logon ne, jo Sim kí aulád se the, Yashú kí peshwáí se zamín i Kanaán men dákhil hoke, un ke bádsháhon men se tís se ziyáda márá, un kí zamín ko qabze men liyá, us ke bahut báshindon ko már ḍálá, aur Jibaúníon aur baze auron ko gulám aur khirájguzár ṭhahráe. Us ke bad Sulemán ne sabhon ko, jo báqí rah gae the, maglúb kiyá. "Wuh sárí guroh, jo Hittíon aur Amúríon aur Farizzíon aur Hawíon aur Yabúsíon se báqi rahí, aur Isráelí na thí: hán, un kí aulád, jo bad un ke zamín men baqí rahí, jinhen Baní Isráel ne nábúd na kiyá, so Sulemán ne unhen gulám banáyá, aur we áj ke din tak khidmat karte hain. Lekin Sulemán ne apne kám ke liye Baní Isráel men se kisí par khiráj i khádimí muqarrar na kiyá, ki we jangí mard, aur us ke lashkar ke sawár, aur us kí gáṛíon aur us ke sawáron ke bandobast karnewále the," 2 Tawáríkh 8 : 7-9. Bad us ke Yúnaníon aur Rúmíon ne, jo Yáfat kí aulád men se the, zamín i Kanaán ká muhásara karke, jo Kanaání báqí the, khusúsan Súr ke báshinde, unhen maglúb kiyá. Afrika kí shimálí taraf ek baṛá shahr Karthago náme thá, jis ke auwal báshinde Súr se áe, aur yún Kanaán kí aulád men se the. Rúmíon ne us shahr ko bilkull nest kar diyá. Us waqt se ab tak, jo Kanaání báqí hain, so gulámí men rahe; pahle Sharqíon ne, jo Sim kí aulád men

se the, unheṉ dabá diyá, bạd us ke Turkíoṉ ne, jo Yáfat se paidá húe, aur áj ke din tak we un ke tale rahte haiṉ. Yúṉ Kanaạn pahle zamánoṉ meṉ Sim ká gulám rahá, aur pichhle zamánoṉ meṉ Yáfat ká gulám, aur isí tarah Núh kí peshíngoí púrí ho gaí. Hám is lạnat se ázád nahíṉ rahá. Misr, jo zamín i Hám bhí kahlátí hai, kaí zamánoṉ tak baṛí aur iqbálmand bádsháhat rahí. Bạd us ke Fársíoṉ ne, jo Sim kí aulád the, tab Yúnáníoṉ ne, jo Yáfat se paidá húe, use apne qabze meṉ liyá; aur us waqt se ab tak kabhí Sim, kabhí Yáfat kí aulád kí gulámí meṉ rahí hai. Tamám Afrika meṉ Hám kí aulád phail gaí, aur kaí zamánoṉ tak wuh aqlím Rúmíoṉ kí, tab Sharqíoṉ kí, tab Turkíoṉ kí gulámí meṉ rahá. Us ke aksar báshinde kaisí ḳharábí, jahálat, pastí, aur gulámí meṉ rahte haiṉ! Yúṉ ạjíb tarah se Núh kí peshíngoí púrí ho gaí.

26. Núh ne Sim ko bhí barakat dí, yạne, ki dín i haqq us kí aulád meṉ mahfúz rahegá, aur Naját-dihinda us se paidá hogá. Rúh i Quds kí hidáyat se dekhke, ki Sim kí aulád ko barkatoṉ kí kaisí daulat kí bharpúrí dí jáegí, wuh peshíngoí ke sáth us Ḳhudá kí tạríf kartá, jo un barkatoṉ ká denewálá hogá. *Aur us ne kahá, ki Yahowáh, Sim ká Ḳhudá, mubárak!* Matlab: Ḳhudá Sim kí aulád se ḳháss taạlluq rakhegá, aur un meṉ us ká nám Yahowáh mashhúr hogá; wuh un ká ḳháss Ḳhudá hogá, us ká pák dín un meṉ mahfúz rahegá, aur un meṉ wuh mujassam hogá. *Aur Kanaạn un ke liye gulám howe!* Yạne, zamín i Kanaán un ke iḳhtiyár meṉ hogí, aur Kanaạn kí aulád un ke gulám hoṉge. Jab is peshḳhabrí ke ziyáda púre hone ká

waqt nazdík áyá, Ḳhudá ne Abirahám se kahá, ki "Main apne aur tere darmiyán, aur tere bạd terí nasl ke darmiyán un ke pusht dar pusht ke liye apná ạhd, jo hamesha ká ạhd ho, kartá húṉ; ki maiṉ terá aur tere bạd terí nasl ká Ḳhudá húṉgá. Aur maiṉ tujh ko aur tere bạd terí nasl ko Kanaạn ká tamám mulk, jis meṉ tú pardesí hai, detá húṉ; ki hamesha ke liye milk ho, aur maiṉ un ká Ḳhudá húṉgá," Paid. 17: 7 8. Jab wạda ke púre hone ká waqt ziyáda nazdík pahunchá, to us ká ḳháss nám Yahowáh, yạne, Sim ká Ḳhudá Yahowáh ziyáda sáf mạlúm ho gayá, Ḳhurúj 3: 14, 6: 3. Aur bár bár Ḳhudá ne Isráelíoṉ ko hukm diyá ki pák raheṉ, is wajh se, ki Maiṉ Yahowáh tumhárá Ḳhudá húṉ. "Tum mere muqaddas log ho jáo, ki maiṉ Yahowáh quddús húṉ, aur maiṉ ne tumheṉ ḳhilqat meṉ se chun liyá hai, táki tum mere ho," Ahbár 20: 26. Bahut pushtoṉ tak Ḳhudá kí kalísiá Sim kí aulád meṉ rahí, aur "jism kí nisbat se Masíh bhí un meṉ se niklá," Rúm. 9: 5.

27. Núh ne Yáfat par yih barakat dí, ki us kí aulád bahut baṛh jáegí, aur Sim kí mírás meṉ sharík hogí. *Ḳhudá Yáfat ko phailáwe*! Us kí aulád ko baṛháwe, aur un ke makánoṉ aur mulkoṉ ko phailá dewe. Yáfat apne bháíoṉ se bahut ziyáda phail gayá. Us kí aulád aur un ke mulk niháyat phail gae. Na sirf tamám Yúrap ke, balki Eshia ke aksar báshinde Yáfat se paidá húe. *Aur wuh,* yạne, Yáfat *Sim ke ḍeroṉ meṉ rahe,* sukúnat kare! Yáfat kí aulád sachche dín ko iḳhtiyár karke Sim ke mazhab kí barkatoṉ meṉ sharík ho jáweṉ! Mạní yih hai, ki dín i haqq Sim kí aulád

meṉ mahfúz hogá, aur un se Yáfat kí aulád ko taqsím kiyá jáegá, jo áyande waqt meṉ sachche Ḳhudáparastoṉ meṉ shámil ho jáeṉge. Agarchi kuchh muddat tak Sim aur Yáfat alag raheṉge, taubhí waqt áwegá jis meṉ we phir báham ho jáeṉge, aur ek hí ghar meṉ raheṉge. Do hazár baras se ziyáda Sim aur Yáfat kí aulád dín ke báb meṉ alag rahíṉ. Tab Yáfat ke farzand Saihún ke ḍere meṉ shámil ho gae, yạne, gair-qaumoṉ meṉ wuh pák dín, jo Isráelíoṉ meṉ rahá thá, mashhúr aur maqbúl ho gayá. Wuh díwár, jo un ke bích meṉ háyal thí, ḍháí gaí, aur we donoṉ, Sim aur Yáfat, Ḳhudá ke ek hí ghar meṉ hoke ek ḳhándán ho gae. Yáfat kí aulád pardesí aur musáfir nahíṉ rahí, balki ahl i taqaddus kí hamshahrí, aur Ḳhudá ke ahl i bait ho gae, Afs. 2: 14, 19. Chunánchi Masíh ne Yáfat kí aulád se ishára kiyá, jab us ne Yahúdíoṉ se kahá, ki "Merí aur bhí bheṛeṉ haiṉ, jo is bheṛḳháne ke nahíṉ; zarúr hai, ki maiṉ unheṉ bhí láúṉ, aur we merí áwáz suneṉgí, aur galla ek aur charwáhá ek hogá," Yuh. 10: 16. Aur yih peshḳhabrí roz ba roz púrí hotí játí hai, jab Ḳhudá is mulk meṉ, aur aur mulkoṉ meṉ, jaháṉ Yáfat ke farzand rahte haiṉ, gunahgároṉ ko apní taraf bulátá, aur unheṉ apní pák bádsháhat meṉ shámil kar detá, táki we Abirahám aur Isháq aur Yáqúb kí barakatoṉ meṉ sharík ho jáweṉ. *Aur Kanaạn un ke liye,* yạne Yáfat kí aulád ke liye, *gulám howe*! Bayán i mazkúr se wázih hai, ki yih peshḳhabrí kis tarah púrí húí.

28, 29. *Aur túfán ke bạd Núh sáṛhe tín sau baras*

jítá rahá, aur Tárah, Abirahám ke báp ko, apne bạd daswíṉ pusht meṉ, dekhá. *Aur Núh ke sáre din,* us kí sári ụmr, *sáṛhe nau sau baras the, aur* dunyá kí paikáish se 2006 baras bạd *wuh mar gayá.* Ụmr harchand daráz ho, taubhí áḳhir ko us ká anjám hogá. Mubárak we jo hayát i abadí ke wáris haiṉ!

DASWÁṈ BÁB.

Is báb meṉ zamín kí aksar qaumoṉ kí asl ká bayán hai. Ádmíoṉ kí zabánoṉ ke gaṛbaṛ hone ke bạd zamín Núh ke tín beṭoṉ meṉ taqsím kí gaí; so agar ham waqt kí tarkíb par liház kareṉ, to is báb ko giyárahweṉ báb ke bạd rakhá cháhiye. Yáfat kí aulád Yúrap meṉ aur Eshia kí shimálí taraf pachhim ká kona liye húe thí; Hám kí aulád dunyá kí dakkhin taraf, ḳhusúsan Áfrika meṉ; aur Sim kí aulád Eshia ke bích meṉ, ḳhusúsan nahr i Furát ke ás pás.

Is báb ká muḳtasar bayán yúṉ ho saktá:—

Ṇúh ká Nasab-náma.

Yáfat kí aulád.

I. Jumr: Kimmerí jo Bahr i Aswad ke shimálí kináre par rahte the. Un se paidá húe:—

1. *Askanáz*: qaum i námạlúm, sháyad Arman aur Bahr i Aswad ke bích meṉ rahtí thí.

2. *Rífat*: Kohistán i Rifi ke báshinde.

3. *Tujarmah*: Arman.

II. Májúj: Kaukus aur us ke atráf ke báshinde. Asqútía ke rahnewále.

III. Mádí: Mádí.

IV. Yáván: Yúnání, jin se paidá húe:

1. *Alísa* : wuh qaum jo ḳháss Hellene kahlátí thí.

2. *Tarsís* : Tartessus, jo Hispánia kí dakkhiní taraf meṉ thá.

3. *Kittí* : Jazíra i Qabras aur aur Yúnání jazíroṉ ke báshinde, Maqadúnía samet.

4. *Dúdání* : Dodonei, jo Epirus meṉ rahte the.

V. TÚBÁL : Tibareni, jo Pantus meṉ rahte the.

VI. MASÁK : Moskhí, jo kohistán i Moskhí ke báshinde the, Iberia, Arman, aur Kolkhis ke bích meṉ.

VII. TÍRAS : Threkía ke báshinde.

2. HÁM KÍ AULÁD.

I. KÚSH : Kúsh aur dakkhiní Ạrab ke báshinde, jin se paidá húe :—

1. *Namrúd* : Bábul ká pahlá bádsháh,

2. *Sibá* : Meröe.

3. *Hawílah* : ek qaum jo Ḳhaulotei kahlátí thí, jo Dakkhiní Ạrab meṉ rahtí thí.

4. *Sabtah* : Sabota Dakkhiní Ạrab meṉ.

5. *Rạmah* : Rạmah, jo Ḳhalíj i Fáras par rahte the, jin se paidá húe, (a.) *Sabá*, Dakkhiní Ạrab meṉ, (b.) *Dadán*, ek jazíra Ḳhalíj i Fáras meṉ.

6. *Sabtika* : Kúsh kí púrabí sarhaddoṉ ke báshinde.

II. MISR : Misr ke báshinde, jin se paidá húe :—

1. *Lúdí* :
2. *Ạnámí* : } aglab hai ki Afrika ke táifa the.

3. *Lihábí* : yá *Lúbí*, Lúbíá ke báshinde.

4. *Naftúhí* : Naftus ke báshinde, jo Sirbo Táláo ke kináre, Misr aur Eshia kí sarhaddoṉ par rahte the.

5. *Fatrúsí* : Misr ke zilạ Pathros ke báshinde.

6. *Kaslúhí* : Kolkhi, un se paidá húe (a.) *Filistí*, aur (b.) *Kaftúrí* : Jazíra i Kartí ke báshinde.

III. FÚT : Afrika ke Mauritanía ke báshinde.

IV. KANAẠ́N : Zamín i Kanaạn ke báshinde, jin se paidá húe :

1. *Súr* aur us ke atráf ke báshinde.

2. *Hittí*, jo Yarúshalam se dakkhin kí taraf Habrún ke mulk meṉ rahte the.

3. *Yabúsí* ; Yarúshalam aur us ke atráf ke ḳháss qadím báshinde.

4. *Amúri*, jo Babr i Lút ke mashriq aur magrib ke kináron par rahte the.

5. *Jirjási.*

6. *Hawí,* jo Nadí Harmún aur Koh i Labnún kí wádíon men rahte the.

7. *Árqí:* Labnún kí taráí ke báshinde.

8. *Síní:* Mulk i Labnún ke báshinde.

9. *Arwádí,* Fainúqí: jazíra Aradus ke báshinde, aur us kináre ke jo us ke muqábil thá.

10. *Simárí:* Fainúqí shahr Sinira ke báshinde.

11. *Hamát:* Súriyání shahr Apifánia ke báshinde, jo Orontes nadí par thá.

3. SIM KI AULÁD.

I. AILÁM: Fáras ke báshinde, khusúsan we jo zila i Elymais men rahte the.

II. ASÚR: Asúr ke báshinde, khusúsan jinhon ne shahar i Nínawah aur Rahábát aur Kalnah aur Rasan ko banáyá.

III. ARFAKSAD: Asúr ke shimálí atráf ke báshinde, jin se *Silah, Íbr* ká báp, paidá húá, aur *Íbr* se Ibrí paidá húe. *Íbr* se (a.) *Falaj* paidá húá, aur (b.) *Yáktán* yá *Qahtán,* un sáre Arabí firqon ká pidar jo á. 26—29 men mazkúr hain.

IV. LÚD: aglab hai ki mulk i Kúsh kí ek qaum.

V. ARÁM: Arám aur Arám i nahrain ke báshinde, jin se paidá húe:

1. *Úz:* ek zila ke báshinde, jo Arab ke bayabán ke shimálí atráf men thá.

2. *Húl,* sháyad Arám kí un wádíon ke báshinde jo kohistán i Lubnán ke do bare paháron ke bích men thín.

3. *Jatar,* ná-malúm.

4. *Mas:* Koh i Jordí ke báshinde, Nisíbis se uttar kí taraf.

1—5. *Aur Núh ke bete, Sim, Hám aur Yáfat ká yih tawallud-náma hai. Aur túfán ke bad un ko bete paidá húe.* Yáfat bará bháí thá, so us ká nasab-náma pahlá miltá. *Yáfat ke bete* ye hain, *Jumr, aur Májúj, aur Mádí, aur Yúnán, aur Túbál, aur Masák, aur Tírás. Aur Jumr ke bete, Askanáz, aur Rífat, aur Tujarmah. Aur Yúnán ke bete Alísa, aur Tarsís, Kittí, aur Dúdání.* Úpar ke nasab-náma i mazkúr par liház karo. *In se qaumon ke jazíre,* yane, we mulk jo Yahúdia se sa-

mundar ke us pár, pachchhim kí taraf the, Yúrap aur Eshia i Kuchak ke mulk, *apní zamínon men, ek ek apní zabán ke muwáfiq,* zabánon ke garbar hone ke bad, jis ká bayán giyárahwen báb men hogá, *apne khándánon ke muwáfiq, apní qaumon men phail gae.* Un jazíron, yane samundar pár ke mulkon ke báshinde phail gae.

6, 7. *Aur Hám ke bete, Kúsh, aur Misr, aur Fút, aur Kanaán. Aur Kúsh ke bete, Siba, aur Hawílah, aur Sabtah, aur Ramah, aur Sabtika. Aur Ramah ke bete, Sabá aur Dadán.*

8—10. *Aur Kúsh se Namrúd paidá húá,* jis nám kí maní *sarkashí* hai, aur haqíqat men wuh Khudá ke barkhiláf niháyat sarkash thá; *wuh zamín par jabbár,* yane, zálim aur náhaqq zabardast *hone lagá. Wuh Yahowáh ke sámhne,* gustákhí se, záhiran, bekhauf, *jabbár,* yane, zabardast, *shikárí thá,* khatarnák zálim, jangí pahlawán, jo na sirf jangií jánwaron, balki ádmíon aur un ke huqúq ká shikár kartá aur un ke mál aur mulkon ko lúttá thá. *Is wáste,* jab koí us kí mánind hogá, yih *kahá jáegá,* ki *jaisá Namrúd Yahowáh ke sámhne,* yane us kí hukúmat ke barkhiláf, *zabardast shikárí* thá, waisá yih lútnewálá zálim bhí hai. *Aur us kí mamlukat kí ibtidá,* we shahr jin men us ne pahle hukúmat kí, so *Bábul, aur Arak, aur Akkád aur Kalnah,* jo sab *Sinár kí zamín men,* Furát aur Dijlah kí nadíon ke bích men, the.

11, 12. Hám ke sarkash bete Namrúd ne Sim kí aulád ke mulkon men áke un kí zamín ko náhaqq le liyá. *Us zamín,* yane, zamín i Sinár, *se,* jab Namrúd ne use apne qabze men liyá, *Asúr,* us kí zabardastí ke

sámhne se, *niklá,* aur Dijlah nadí ke kináre par uttar kí taraf chalte húe ek jagah men ṭiká, *aur* shahr i *Nínawah ko banáyá,* jis ke muqábale men us pár hál ká shahr Musal wáqi hai. Wuh shahr rafta rafta barhá, aur mulk i Asúr ká dár-us saltanat ho gayá. Kaí zamánon tak wuh bahut bará aur iqbálmand shahr rahá. Par us kí kharábí bashiddat barh gaí, aur Khudá ne apne nabíon kí marifat se us kí tabáhí kí peshkhabrí dí. Wuh sárí peshkhabríán púrí ho gaín, aur wuh shahr aisá bilkull miṭ gayá, ki barí muddat tak malúm na húá ki Nínawah kahán thá. Thore baras guzre ki Layard Sáhib shahr i Musal ke muqábil, Dijlah nadí ke us pár, jahán bahut puráne ṭíle the, jinhen baze qiyás karte the, ki qadím Nínawah ká wírána hai, khodne lagá. Kyá kahún? Aise ajíb makán, aur mahall, aur but, aur butkháne, aur makánát, aur ahl i pesha ke auzár páe gae, jin se us qadím shahr kí baráí aur daulat is zamáne ke sáre logon par sábit ho gaín. *Aur* Asúr ne Nínawah ke siwá *shahr i Rahábát aur Kalah, aur Nínawah aur Kalah ke darmiyán Rasan ko* banáyá; *wahí,* yane Nínawah, *wuh bará shahr hai,* jis ke muttasil aur jis kí hukúmat ke tale ye aur tínon shahr i mazkúr rahe.

13, 14. *Aur Misr se Lúdí, aur Anámí, aur Lihábí, aur Naftúhí, aur Fatrúsí. aur Kaslúbí, jin se Filistí nikle, aur Kaftúrí paidá húe.* Misr se Filistí paidá húe, jin ká mulk Kanaáníon ke nazdík thá. Yih qaum Kanaání na thí, isí liye un ká mulk bhí Baní Isráel ko nahín diyá gayá. Aur agarchi in donon qaumon men aksar laráíán húá kín, taubhí Baní Isráel un par qábiz na húe.

15—19. *Aur Kanaạn se Saidá us ká pahlauṭá, aur Hitt, aur Yabúsí, aur Amúrí, aur Jirjásí, aur Hawí, aur Ạrqí, aur Síní, aur Arwádí, aur Simárí, aur Hamátí paidá húe; aur us ke bạd Kanaạníon̲ ke gharáne phaile húe. Aur Kanaạníon̲ kí hadden̲ Saidá se* hain̲, *jaisá tú Jirár par Ạzzah tak átá, jaisá tú Sadúm, aur Ạmúrah,, aur Admáh, aur Ziboim par Lasa tak átá hai.* Auron̲ kí nisbat Kanaạníon̲ aur un kí haddon̲ ká ziyáda ḳháss bayán yahán̲ miltá, is wajh se ki un kí zamín peshtar se Isráel ko dí gaí.

20. Pas, *Hám ke beṭe, apne ḳhándánon̲ ke muwáfiq, apní zabánon̲ ke muwáfiq, apne mulkon̲ men̲, apní qaumon̲ men̲, ye hain̲.*

21. *Aur Sim ko, usí ko bhí, aulád paidá húí:* jo *sáre Baní Ịbr,* yạne Ịbríon̲ *ká báp* thá, jin se Núh kí barakat ḳháss taạlluq rakhtí thí. Hám Kanaạn ká báp kahlátá hai, jis par Núh ne lạnat kí; Sim tạzíman Ịbríon̲ ká báp kahlátá hai, jo iláhí wạde ke farzand the. Sim bhí, agarchi ụmr men̲ apne bháíon̲ men̲ sab se chhoṭá thá, taubhí barakat ke báịs se us ne pahlauṭe ká haqq páyá, aur yún ịzzat men̲ *Yáfat ká baṛá bháí* thá.

22—31. *Sim ke beṭe Ạilám, aur Asúr, aur Arfaksad, aur Lúd, aur Arám* the. *Aur Arám ke beṭe Ụz, aur Húl, aur Jatar, aur Mas* the. *Aur Arfaksad se Salah paidá húá, aur Salah se Ịbr. Aur Ịbr se do beṭe paidá húe, ek ká nám Falaj* (yạne *taqsím*), jo túfán ke bạd 101 baras, aur Masíh se áge 1757-8 baras paidá húá, *kyún̲ki us ke dinon̲ men̲* zabánon̲ ke gaṛbaṛ hone ke sabab se *zamín taqsím ho gaí,* yạne, us ke básbinde

apne mulkon men idhar udhar parágande ho gae, *aur us ke bháí ká nám Yáqtán,* yá Qahtán, *thá. Aur Qahtán se Almudád, aur Salaf, aur Hisármaut, aur Yarah, aur Hadorám, aur U'zál, aur Diqláh, aur Obál, aur Abimáel, aur Sabá, aur Ofir, aur Hawílah, aur Yobáb paidá húe; ye sab Baní Qahtán the. Aur un ká makán Masá se* thá, *jaisá tú Sifár par púrab ke pahár tak átá* hai. Pas, *Sim ke bete* apne *apne khándánon ke muwáfiq, apní zabánon ke muwáfiq, apní zamínon men, apní qaumon ke muwáfiq, ye hain.*

32. So *Baní Núh ke khándán, apne tawalludon,* yane apní qarábaton, *ke muwáfiq, apní qaumon men, ye hain; aur túfán ke bad qaumen inhín se zamín par phail gaín.* Yun Khudá ne "ek hí lahú se ádmí kí sab qaum tamám zamín par basne ke liye paidá kí, aur muqarrar waqt aur un ke rahne kí hadden thahráín," Amál 17 : 26.

GIYÁRAHWÁN BÁB.

Daswen báb men bayán húá, ki zamín Núh ke beton men, un kí zabánon ke muwáfiq, taqsím ho gaí. Is báb men bayán hai, ki kis tarah zabánon men farq barpá húá, jis sabab se insán tamám jahán men phail gae, á. 1—9. Bad us ke Sim kí aulád ká zikr, Abirahám tak miltá hai, 10—32.

1. *Aur* us se peshtar ki Núh ke bete apne apne mulkon men, jahán ke tamám atráf men phail gae, *tamám zamín,* yane, tamám zamín ke báshinde, *ek hí lab* se bolte, *aur ek hí* tarah kí *báten* kahte the; na

sirf un kí zabán ek *thí,* balki ek hí tarah se us ká talaffuz, aur un kí baten ek hí raqam kí, yane un kí mashwaraten ek hí tarah kí thín. Aglab hai, ki wuh qadím zabán, yane Ibrí, Núh aur Ádam kí zabán thí. Ádmíon aur jagahon ke nám, jo jahán ke qadím tawáríkh men milte, so kháss Ibrí nám hain, maslan Ádam, Hawah, Qáin, Adan, Núd, wag., aur Ibrí zabán men ye sab nám manawí hain.

2. *Aur aisá húá* ki *jab we púrab se,* jahán túfán ke bad jaház ṭiká, Arman kí mashriq taraf se, mashriqí Furát nadí par, apne ḍere *ukhárke chale,* jab we apne ḍeron ke sáth rafta rafta chale áe, to *unhon ne zamín i Sinár men,* Onqelos kahte ki Bábul men, *ek maidán páyá, aur wahán rahne lage.*

3. We apne kharáb maqsad men aise mashgúl the, ki agarchi patthar na mile, aur kám niháyat mushkil thá, taubhí us se roke na gae. *Aur unhon ne ek ek apne parosí se kahá, ki Áo, ham ínṭ banáwen, aur unhen bakhúbí,* Ibrí men, pakáne tak, *pakáwen: aur unhen patthar kí jagah ínṭ, aur gach kí jagah humar thá.* Us mulk men ab tak niháyat bare aur ujáṛ ṭíle hain, jo ínṭon aur us humar ke gach se banáe gae the.

4. *Aur,* aglab ki Namrúd kí peshwáí se, *unhon ne kahá,* yane, jab ínṭ banáne ká mansúba karte the, *ki Áo, apne wáste ek shahr banáwen, aur ek burj, aur us kí choṭí ásmán par* howe, ásmán tak pahunche, yane, niháyat baland howe, *aur apne wáste,* hál aur ánewálí pushton men, *ek nám karen,* táki is zamáne ke sáre log hamárí tábídárí karen, aur ánewálí pushton men hamárá nám o nishán bakhúbí malúm howe. Unhon ne

kahá, ki ham shahr aur únchá burj banáwen̲, aur apná nám karen̲, *mabádá,* tá na ho ki, *ham tamám rú i zamín par parágand*a, pareshan, *ho jáwen̲.*

5. Yahán̲ insán ke taur se, aur ádmíon̲ ke ḳhiyálon̲ ke muwáfiq kahá játá hai, ki Ḳhudá us shahr aur burj ko dekhne utrá. *Aur Yahowáh us shahr aur us burj ko, jo baní A'dam banáte the, dekhne utrá,* yạne, apne kámon̲ se záhir kiyá, ki wuh un kí is badí se wáqif thá: saẓá dene se mạlúm kiyá, ki wuh un badkáron̲ ke darmiyán házir o názir thá. Onqelos ká Kaldání tarjuma yih hai:—

וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא עַל עוֹבְדֵי קַרְתָּא וּמַגְדְּלָא דִי בְנוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא.

"Aur Yahowáh záhir húá, táki us shahr aur burj ke banánewálon̲ se intiqám lewe, jo baní insán banáte the."

6. *Aur Yahowáh ne kahá,* yạne, áp men̲ kahá, ki *dekh, ummat ek hí, aur lab,* zabán, bolí, mashwarat, *ek hí un sabhon̲ kí hai; aur* kám *karne ke liye yih un kí ibtidá hai,* yih we karne lage, *aur ab koí bát, jo we karne ke liye iráda rakhenge un se káṭí,* rokí, *na jáegí.* We jis kám ká iráda rakhenge, bagair muạjaza ke us se na ruk sakenge.

7. Yahán̲ pahle báb kí chhabíswín̲ áyat ke muwáfiq Taslís, yá Salsút, kí maslahat miltí hai. Merí tafsír 1 : 26 dekho. *A'o, ham* tín Aqnúm *utren̲, aur wahán̲ un ke lab men̲ balbalat,* gaṛbaṛ, *ḍálen̲, jis* se *we ek ek apne paṛosí ká lab na sunen̲ge,* ki we ek dúsre kí bolí, zabán, aur maslahat na samjhen̲. Ibrí masdar בָּלַל (*bálal*) se, jis se lafz i balbalat aur Bábul milte hain̲,

milá do Rúmí lafz *balbus*, hiklánewálá, *balbutio*, hikláná, Alemání aur Angrezí *babble*, befáida bakná, Yunání *Βαρβαρος*, (*barbaros*,)=*Βαλβαλος*, (*balbalos*,) wuh jis ká talaffuz durust nahín̲ hai.

8. *So*, un kí bolí men̲ gar̲bar̤ d̤álne se, *Yahowáh ne unhen̲ wahán̲ se tamám rú i zamín par parágande kiyá; aur we us shahr* aur burj *ke banáne se báz rahe.* Un kí zabán men̲ aisá gár̤bar̤ thá, ki áge ko un se kuchh kám na nibh saká. Ek Sháịr us ká bayán Angrezí men̲ yún̲ kartá hai:—

"Bring me, quoth one, a trowel, quickly, quick;
One brings him up a hammer: Hew this brick,
(Another bids), and then they cleave a tree:
Make fast this rope; and then they let it flee.
One calls for planks; another mortar lacks;
They bear the first a stone—the last an axe.
One would have spikes; and him a spade they give;
Another asks a saw, and gets a sieve.
Thus crossly crost, they prate and pant in vain;
What one hath made, another mars again."

Jis ká tarjumá nazm men̲ yún̲ hai:

Ek kahtá hai, ki karní jaldtar de mujh ko to,
Koí hathaur̤í deke bolá kar durust is ínṭ ko,
Káṭte hí per̤ koí kahtá hai yih rassí kass,
Dúsrá kasne ke badle d̤hílá kar detá thá bas,
Ek tak̲hta cháhtá, ek kahtá thá ab gárá deo,
Dúsrá kahtá kulhár̤í aur patthar láyá leo;
Thí kisí ko kílon̲ kí k̲hwáhish agar us já nipaṭ,
Dúsrá us ke ịwaz pharsá use lá detá chaṭ,
Algaraz befáida bak bak hí karte the wuh sáf,
Árzú rakhte the yaktái kí, par thá ik̲htiláf,
Ek thá jo shai banátá dúsrá detá bigár̤,
Yún̲ hí bigr̤e banke we sab haqq nahín̲ thá unkí ár̤.

Dunyá kí sárí zabánen, jo hál men jári hain, thorí qadím zabánon men mushtamal ho saktí hain. Ibrí zabán, jo sab se qadím thí, aulád i Sim kí sárí zabánon, yane Arámí, Suryání, Samrúní, Arabí, Kúshí, wag., zabánon kí mádar hai. Phir, Yáfat kí aulád men Sanscrit, zabán i Zand, Yúnání, Rúmí, Lithuání, Gothí, Alemání, Sklavoní, wag., zabánon kí mádar hai. Wuh burj, jise Namrúd ke pairau banáne lage, Nabukhúdnazar, yá Bakhtnazar, ke waqt tak rahá. Us ne Bábul ko do bára banáyá, aur us burj ko árásta karke Bel deo ká mandir thahráyá. Jab Bábul wírán ho gayá, us burj ká wírána rahá, aur aglab hai, ki ab tak, qadím Bábul ke wíráne par, Furát nadí ke nazdík, Qadím Bábul ká Burj, ek bare wíráne men, jis ká nám Birz i Namrúd hai, rahtá hai.—Kaí aur kitábon men wáqiát i mazkúr ká bayán miltá hai: Yúsaf, yá Yúsefus, ek Yahúdí muarrikh, yún bayán kartá hai: "Jab sáre ádmí ek hí zabán bolte rahe,un men se bazon ne ek niháyat únchá burj banáyá, goyá ki we ásmán tak charte hain; par dewton ne ándhí chaláke us burj ko girá diyá, aur ek ek ko makhsús zabán dí; aur is sabab se shahr i Bábul ne apná nám páyá." Abydenus, Yusebius ke muwáfiq, bayán i mazkúr kí mánind bayán kartá hai. "Baze kahte hain, ki pahle ádmí zamín se paidá hoke, jab we apní qúwat aur qadd ke báis se gustákh ho gae, yih gumán karke, ki ham dewton se afzal hain, sharárat se ek burj banáne lage us jagah par jahán Bábul ab hí hai. Par jab wuh kám ásmán kí taraf barhá, dewton ne use ándhíon ke wasíle se banánewálon par girá diyá. Us waqt tak sáre ádmí ek hí zabán bolte

rahe; tab dewtoṉ ne un ke darmiyán mutafarriq zabáneṉ ḍál díṉ. Tab Zuhal aur Taitan ke darmiyán laṛáí ká shurú húá." Phir, Yupolemus kahtá, ki "Shahr i Bábul un pahlawánoṉ se banáyá gayá jo túfán se bach gae; ki un pahlawánoṉ ne sab se námwar burj banáyá, jo tamám tawáríkh meṉ mạlúm hotá hai; aur ki wuh burj Alláh kí behadd qudrat se tukṛá tukṛá kiyá gayá, aur we pahlawán tamám rú i zamín par pareshán aur parágauda ho gae."

Puráṇoṉ meṉ yih bayán miltá hai, ki Daityoṉ aur Dewtoṉ ke darmiyán baṛí laṛáí húí. Ján paṛtá, ki is meṉ Bábul ke banánewáloṉ kí sarkashí se ishára miltá hai. Bhágawata ke áṭhweṉ skanḍ meṉ bayán hai, ki Bali ne Indra ká muqábala kiyá; us meṉ se thoṛá yaháṉ likhá gayá:

श्रीशुक उवाच। अथो ऽसुराः प्रत्युपलब्धचेतसः परस्य पुंसः परमानुकंपया। जघ्नुर्भृशं शक्रसमीरणादयस्तांस्तान् रणे यैरभिसंहताः पुरा ॥ वैरोचनाय संरब्धो भगवान् पाकशासनः। उदयच्छत् यदा वज्रं प्रजा हाहेति चुक्रुशुः ॥ वज्रपाणिस्तमाहेदं तिरस्कृत्य पुरः स्थितम्। मनस्विनं सुसंपन्नं विचरन्तं महामृधे ॥ नटवन् मूढ़ मायाभिर्मायेशान् नो जिगीषसि। जित्वा बालान् निबद्धाक्षान् नटो हरति तद्धनम् ॥ आरुरुक्षन्ति मायाभिरुत्सिसृप्सन्ति ये दिवम्। तान् दस्यून् विधुनोम्यज्ञान् पूर्वस्माच्च पदादधः ॥ सोऽहं दुर्मायिनस्तेऽद्य वज्रेण शतपर्वणा। शिरो हरिष्ये मन्दात्मन् घटस्व ज्ञातिभिः सह ॥

बलिरुवाच ॥ संग्रामे वर्त्तमानानां कालचोदितकर्मणाम्।

कौन्निर्जयोऽजयो मृत्युः सर्वेषां स्युरनुक्रमात्॥ तमिमं काल-रसनं जनाः पश्यन्ति सूरयः। न हृष्यन्ति न शोचन्ति तत्र ययमपण्डिताः॥ न वयं मन्यमानानामात्मानं तत्र साधनम्। गिरो वः साधुशोच्यानां गृह्णीमो मर्मताडनाः॥

श्रीशुक उवाच॥ इत्याक्षिप्य विभुं वीरो नाराचैर्वीरमर्दनः। आकर्णपूर्णैरहनदाक्षेपैराहतं पुनः॥ एवं निराकृतो देवो वैरिणा तथ्यवादिना। नामृष्यत् तदधिक्षेपं तोत्राहत इव द्विपः॥ प्राहरत् कुलिशं तस्मा अमोघं परमर्दनः। सयानो न्यपतत् भूमौ छिन्नपक्ष इवाचलः॥

"Jab deoton ne amrit pí liyá, aur Daityon se aur Deoton se laṛáí húí, aur Daitya Vishnu se máre gae, tab Srí Shukdeo Muni bole : ki Tis ke anantar param purush kí baṛí kripá se phir páyá hai jíwan ko jinhon ne aise jo asur we yudh men jinhon ne unhen pahle márá rahá, unhon ko atyant márte bhae. Aur Indr Váyu, ádi deote bhí márne lage. Jab Bhagwán Indra ne krudh hokar Bali ke liye bajr utháyá, tab prajá ne há há aisá shabd kiyá, mahá sangrám men phirnewálá manaswí sampanya aur sámhne khaṛá, jo Bali us ká anádar kar bajr hai háth men jis ke aisá jo Indra so Bali se yih bát kahne lagá : ki jaisá chhalí naṭ mundí húí hain ánkh jinhon ki aise bálakon ko jít kar unhon ká dhan har letá, taisá hi He muṛh naṭ kí náín chhal karke ham logon ko jítne kí ichchhá kartá hai, aur jo log kapaṭ se swarg men chaṛhne kí ichchhá karte, aur swarg ko nánghne aur moksh ko prápt hone kí ichchhá karte hain, un agyánion aur choron ko

maiṉ púrab stháṉ se níche girá detá húṉ. So maiṉ áj, He Mand buddhi chhalí, jo tú, terá sir sau konewále bajr se haran karúṉgá, tú apne játioṉ ke sáth phirtá rah. Bali bolá, ki jo log kál ke prerit yudh meṉ khaṛe rahte haiṉ, un sabhoṉ ko kram se yash aur jít aur hár aur maran yih sab lagá hai. Pandit jan to sansár ko kál se bandhá dekhte haiṉ, is káran na harsh na shok karte haiṉ. Tum to is meṉ apaṇḍit ho, jo log apne ko jai ká káran mánte haiṉ, un kí báṇioṉ ko jo kaleje ko toṛ ḍáltí haiṉ, ham nahíṉ grahan karte. Srí Shukdeo Muni bole, ki aisá kahkar bíroṉ ko dabánewálá balwán Bali ne Indra ko kán tak khíche húe báṇoṉ se márá, phir báṇoṉ ko khínch márá. Is ríti se jab satyabádi Bali ne ankush se márá háthí kí náíṉ Indra ko haṭá diyá, aur jab Indra Bali ká bán na sah saká, tab shatruoṉ ko dabánewále Indra ne amogh bajr ko Bali ke úpar márá, so Bali kaṭe haiṉ paksh jis ke aisá jo parbat tis kí náíṉ bhum meṉ bimán sahit gir paṛá aur mar gayá."

Qurán ke Súra i Nahl kí 28 á. meṉ yúṉ bayán miltá hai:—

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ *

"Dagábází kar chuke haiṉ un se agle; phir pahunchá Alláh un kí chuṇái par neo se; phir gir paṛí un

par chhat úpar se, aur áyá un par gazab jahán se khabar na rakhte the."

Baizáwí is kí tafsír men yún bayán kartá hai:—

وقيل المراد به نمرود بن كنعان بنى الصرح ببابل سمكه
خمسة آلاف ذراع يترصد من السماء فاهب الله الريح
فخر عليه وعلى قومه فهلكوا

"Aur kahá gayá, murád is se Namrúd betá Kanaán ká hai, banáyá sarah bích Bábul ke, baland kiyá us ko 5000 gaz, ummedwár thá ásmán se, pas rawán kiyá Alláh Taálá ne hawá ke taín, pas girá úpar us ke aur us kí qaum par, pas halák húe we sab."

Tafsír i Husainí men yih bayán hai:—

بعضے بر آنند که مراد ازین بنا صرح نمرود است که ببابل
ساخته بود ارتفاع او پنجهزار گز بود گویند عرض آن
دو فرسخ بود که ترصد امور آسمانی کند و بر خداے
ابراهیم مطلع شده باوے مقاتله نماید بعد از اتمام صرح
بادے از مهب الهی بوزید وآن بنا را از بیخ بکند

"Baze kahte hain, ki murád is biná se sarah i Namrúd hai, ki Bábul men banáyá thá, balandí us kí 5000 gaz thí, aur kahte hain ki arz us ká do farsakht thá, ki daryáft umúr i ásmání kare, aur úpar Khudá Ibráhím ke mutla hokar us se muqátila kare, bad az tamám hone sarah ke hawá chalí, aur makán gir pará."

9. *Is liye us ká nám Bábul,* yane garbar, *kahá gayá; kyúnki wahán Yahowáh ne sárí zamín ke lab,* yane, bo-

lí, *men balbalat,* garbar, *ḍálí aur wahán se Yahowáh ne unhen tamám rú i zamín par parágan da kiyá.* Un ká iráda thá, ki báham rahen; Ḳhudá ne unhen parágan da kiyá. Un ká iráda thá, ki bará nám hásil karen; aur unhon ne barí badnámí hásil kí. We Ḳhudá ke iráde ke barḳhiláf barí hoshyárí se tadbír karne lage, aur Ḳhudá ne un kí dánishmandí ko mahz himáqat ṭhahráyá. "Wuh jo ásmán par taḳhtnishín hai, hanstá hai, Ḳhudáwand unhen ṭhaṭṭhon men urátá hai". Un kí ahmaqí ká phal un kí sárí aulád men ab tak báqí hai. Baní Ádam kí mutafarriq zabánen, jin ke sabab se beshumár taklíf hásil hotí, so Bábul ke banánewálon kí hoshyárí ke nishán hain. Agarchi zamín par bahut zabánen hain, aur dunyá ke áḳhir tak rahengí, par ásmán par sirf ek hí zabán hai. Wahán na bolí men na maslahat men kuchh garbar hogá. Jab Masíh kí bádsháhat ká shurú húá, tab Bábul ke mujiza ke barḳhiláf Rúh i Quds ne dúsrá mujiza záhir kiyá, yane, rasúlon ko mutafarriq zabánon se bolne kí táqat dí. Jo Masíh kí bádsháhat men dakhil húe hain, agarchi un kí bolí men farq howe, taubhí un kí maslahat ek hai, yane, na ki apná nám, Bábul ke banánewálon ke muwáfiq, banáwen, balki apne peshwá Masíh ká jalál záhir karen

10. Bayán i mazkúra ke muwáfiq Núh kí aulád apní zamínon men, har ek apní zabán ke muwáfiq, apne ḳhándánon ke muwáfiq, apní qaumon men parágan da ho gaí. Ab un sabhon ko chhorke muqaddas tawáríḳh ká yih hí matlab hai, ki us ḳháss shaḳhs ká bayán kare, jise Ḳhudá ne apne kalám kí hifázat ke

wáste chun liyá, aur jis kí nasl se Masíh mujassam húá. *Yih Sim ká tawallud-náma* Abirahám tak hai: *Sim ek sau baras ká húá, aur us se túfán ke do baras bạd Arfaksad paidá húá.*

11. *Aur Arfaksad kí paidáish ke bạd Sim pánch sau baras jítá rahá, aur us se beṭe aur beṭián paidá húín.* Is se mạlúm hai, ki Sim ne na sirf Matúsalah aur Lamak ko túfán se peshtar, aur túfán ke bạd Abirahám ko dekhá, balki pachás baras ṭak Isháq ká hamạsr rahá.

12, 13. *Aur Arfaksad paintís baras jítá rahá, aur us se* túfán ke bạd 37 baras, aur dúnyá kí paidáish ke bạd 1693 baras, *Salah paidá húá. Aur Salah kí paidáish ke bạd Arfaksad chár sau tín baras jítá rahá, aur us se beṭe aur beṭian paidá húín.* Yahán dekho kí túfán ke bạd insán ki ụmr bahut kam ho gaí.

14—26. *Aur Salah tís baras jítá rahá, aur us se,* túfán ke bạd 67 baras, áfrínish ke bạd 1723 baras, *Ịbr,* jis nám se Ịbrí log apná nám lete hain, *paidá húá. Aur Salah, bạd us ke ki Ịbr us se paidá húá, chár sau tín baras jítá rahá, aur us se beṭe aur beṭián paidá húín. Aur Ịbr chauntís baras jítá rahá, aur,* túfán ke bạd 101 baras, aur dunyá ke 1757 sál men, *us se Fálaj paidá húá. Aur Ịbr, bạd us ke ki Fálaj us se paidá húá, chár sau tís baras jítá rahá, aur us se beṭe aur beṭián paidá húín. Aur Fálaj tís baras jítá rahá, aur us se,* túfán ke bạd 131 baras, dunyá kí paidáish ke bạd 1787 baras, *Raụ paidá húá. Aur Fálaj, bạd us ke ki Raụ us se paidá húá, do sau nau baras jítá rahá, aur us se beṭe aur beṭián paidá húín.*

Aur Raú batís baras jítá rahá, aur us se, túfán ke bạd 163 baras, dunyá ke 1819 sál men, *Sarúj paidá húá. Aur Raú, bạd us ke ki Sarúj us se paidá húá, do sau sát baras jítá rahá, aur us se bete aur betián paidá húín. Aur Sarúj tís baras jítá rahá, aur* túfán ke bạd 193 baras, bạd dunyá kí paidáish ke 1849 baras, *us se Nahúr paidá húá.* Fálaj aur Sarúj donon tís baras ke the, jab un ke bete paidá húe. *Aur Sarúj bạd us ke ki Nahúr us se paidá húá, do sau baras jítá rahá, aur us se bete aur betián paidá húín. Aur Nahúr untís baras jítá rahá, aur* túfán ke bạd 222 baras, aur *dunyá kí paidáish* ke bạd 1878 baras, *Tárah us se paidá húá. Aur Nahúr bạd us ke ki Tárah us se paidá húá, ek sau unís baras jítá rahá, aur us se bete aur betián paidá húín Aur Tárah sattar baras jítá rahá, aur us se Abirám, Nahúr aur Hárán paidá húe.* Ján partá ki Hárán pahlautá thá, par, jis tarah kí Núh ke beton men Sim ká nám tạzíman pahlá miltá, waisá Tárah ke beton men Abirám ká nám ịzzat ke taur se pahlá mazkúr hai. Agar is báb kí batíswin áyat, bárahwen báb kí chauthí áyat se milá dewen, to mạlúm hogá, ki jab Tárah kí ụmr 130 baras kí húí, túfán ke bạd 352 baras, aur dunyá kí paidáish ke bạd 2008 baras, Abirám paidá húá. Is nasab-náme se mạlúm hotá hai, ki túfán ke bạd insán kí ụmr rafta rafta ziyáda kotáh ho gaí. Sim 600 baras tak jítá rahá, aur yih ụmr banisbat un kí ụmr ke jo túfán se peshtar paidá húe, kuchh kam thí. We tín ábá, jo Sim ke bạd paidá húe, yạne Arfaksad, Salah, aur Ịbr, 500 baras kí ụmr tak nahín pahunche.

In ke bạd tín aur milte, yạne, Falaj, Rạú, aur Sarúj, jo 300 baras kí ụmr tak nahíṉ pahunche. Bạd in ke, siwá Tárah ke, koí dúsrá 200 baras kí ụmr tak nahíṉ pahunchá; aur jab thoṛí aur pusht guzar gaíṉ, Músá ne kahá, ki aksar insánoṉ kí ụmr sattar baras, yá ziyáda karke assí baras se ziyáda nahíṉ hotí.

27, 28. *Aur yih Tárah ká tawallud-náma hai: Tárah se Abirám aur Nahúr aur Hárán paidá húe; aur Hárán se Lút paidá húá. Aur Hárán apne báp Tárah ke sámhne, apní janambhúm meṉ, Kasdíoṉ ke U'r meṉ,* jo Arám Nahrain meṉ thá, *mar gayá.* Kasdí, yá Kasdim, Bábul mulk ke aslí báshinde na the, par Asúrí log, jab un kí saltanat járí rahí, unheṉ Arman ke kohistán, yá Kurdistán, se mulk i Bábul meṉ láe. Shahr i U'r Arám Nahrain kí shimálí taraf meṉ thá. Us ke wíráne ká nám Um-Qír hai, jo hál ke Ạrabí shahr Suk us Shuḳh ke nazdík Furát nadí par hai. U'r kí mạní *roshní,* yá *ág* hai, aur qaríb i fahm hai, ki yih nám, ág kí parastish ke báịs se, jo waháṉ muqarrar húí, us shahr par lagáyá gayá. So shahr i U'r ká nám, waháṉ kí muqarrar húí átash kí parastish ke báịs se, Hindústání meṉ A'tashábád, yá Aginpúr, ho saktá hai. Is se yih ishára hai, ki Sim kí aulád, Yáfat kí aulád kí mánind, Ḳhudá ká ḳhiyál roshní se lete the. A'ge chalke maiṉ is ká ziyáda bayán karúṉgá, ab Ibráhím kí aslí hálat par, jab wuh apní janambhúm meṉ thá, kuchh gaur kareṉ.

Túfán ke bạd das pushtoṉ meṉ insán, Ḳhudá ko farámosh karke, phir niháyat bargashte ho gae, aur butparastí karne lage. Yashụ, 24 : 2 se daryáft hotá hai,

ki is butparastí men Ibráhím, yá Abirám, bhí phans gayá thá. Yashú ne Isráelíon se yún kahá, ki "Tumháre bápdáde Tárah, Ibráhím ke báp aur Nahúr ke báp ne, ki sábiq zamáne se nahr ke pár rahtá thá, dúsre iláhon kí bandagí kí." Jab Ibráhím butparast khándán men rahtá thá, Khudá ne us ko farmáyá, ki sab kuchh jo wuh azíz jántá thá, chhorke aur iláhí hidáyat par chalke, dúsre mulk men jáwe, aur Khudá ne wada kiyá, ki wuh barkaton ká báis hogá, aur us kí nasl men zamín kí sárí qaumen barkaten páwengí. Us ke larakpan aur us kí jawání ke dinon ká ahwál Khudá ke kalám men nahín miltá, par qadím qisse aur riwáyát bayán karte hain, ki wuh kis tarah sachche Khudá kí talásh men rahá, aur daryáft kiyá, ki butparastí kaisí náqis hai, aur nekí ke sabab se satáyá gayá. Hálánki us shahr ká nám, jis se Ibráhím nikal áyá, Ur, yane, átash thá, is bát par ek riwáyat manqúl hai, ki Namrúd ne Ibráhím ko ág men dalwá diyá, par wuh us men se bataur muajize ke bach niklá. Yahúdíon men ek riwáyat yih hai:—"Tárah butparast thá; Ek roz safar ko gayá, aur Ibráhím ko apne iwaz men but bechne par muqarrar kiyá. Jab jab kharídár átá, Ibráhím us kí umr púchhtá; jab wuh jawáb men kahtá, ki "Main pachás yá sáth baras ká hún," Ibráhím yún kalám kartá, "Wáwailá us ádmí par jo sáth barás ká hoke, ek din kí kárígarí kí ibádat kare." Yún kharídár nádán hokar laut játá. Ek roz ek aurat kuchh maidá ek bartan men láí, aur hukm diyá, ki un ke áge rakhá jáwe. Lekin Ibráhím ne ek chharí lekar sab múraton ko tukre tukre

yá chúr chúr kar ḍálá, aur sab se baṛí múrat ke háth meṉ use pakṛá diyá. Jab us ká báp lauṭá, us ne púchhá, "Yih kis ne kiyá?" Ibráhím ne kahá, "Maiṉ kyúṉ inkár karúṉ? Ek ąurat ek bartan meṉ maidá láí, aur mujh se kahá, ki use un ke sámhne dhar de. Jab maiṉ ne aisá kiyá, un meṉ se har ek pahle kháyá cháhtá thá; tab sab se baṟí múrat uṭhí, aur apní lakṛí se unheṉ nest kiyá." Tárah ne kahá: "Tú mujh se kaisá qissá kahtá hai? kyá unheṉ kuchh samajh hai?" Ibráhím ne jawáb diyá "Kyá tere kán tere muṉh kí báteṉ sunte haiṉ?" Is par Tárah ne use lekar Namrúd ke supurd kiyá, jis ne Ibráhím se kahá, "Áo ham ág kí parastish kareṉ!" "Kyúṉ nahíṉ pání kí, jo ág ko bujhátí hai." "Achchhá pání sahíh." "Pání se ziyáda bádal kí, jo pání rakhtá hai." "Bhalá badlí hí kí." "Kyúṉ nahíṉ hawá kí, jo bádaloṉ ko dúr kar detí hai?" "Ḳhúb, hawá sahíh." "Kyúṉ na ádmí kí, jo hawá ko sah letá hai.?" Bádsháh ne kahá, "Tú bakwádí hai, maiṉ ág kí parastish kartá húṉ, maiṉ tujhe us meṉ ḍalwá dúṉgá, wuh Ḳhudá, jis kí tú tązím kartá hai, tujhe us meṉ se nikále!" Tab Ibráhím ág ke bhaṭṭhe meṉ ḍálá gayá, par Ḳhudá kí qudrat se us se bach niklá.

Mahammadíoṉ meṉ bhí is kí bahut bahut riwáyát haiṉ, jo unhoṉ ne Yahúdíoṉ aur Ąrabíoṉ se páíṉ. Un kí riwáyat ke muwáfiq Ibráhím apne aiyám i jawání meṉ butparast thá, aur sachche Ḳhudá kí shináḳht us ne yúṉ pái, jaisá Qurán ke súra i Inąm á. 75—81 meṉ likhá hai:—

و اذ قال ابراهيم لابيه آذر اتتخذ اصناما آلهة اني اراك
و قومك في ضلال مبين و كذلك نري ابراهيم ملكوت
السموت والارض وليكون من الموقنين فلما جن عليه
اليل راي كوكبا قال هذا ربي فلما افل قال لا احب
الافلين فلما ري القمر بازغا قال هذا ربي فلما افل قال
لئن لم يهدني ربي لاكونن من القوم الضالين فلما راي
الشمس بازغة قال هذا ربي هذا اكبر فلما افلت قال
يا قوم اني بري مما تشركون اني وجهت وجهي للذي
فطر السموات والارض حنيفا و ما انا من المشركين *

"Aur jab kahá Ibráhím ne, apne báp Ázar ko, Tú kyá pakartá hai múraton̲ ko Ḳhudá? main̲ dekhtá́ hún̲, tú aur terí qaum saríh bahke húe, aur isí tarah ham dikháne lagá Ibráhím ko saltanat ásmán aur zamín kí, aur táki us ko yaqín áwe. Phir jab andherí áí us par rát, dekhá ek tárá; bolá yih hai merá Rabb; phir jab wuh gáib húá, bolá mujh ko ḳhush nahín̲ áte chhip jánewále. Phir jab dekhá chánd chillaktá, bolá, yih hai merá Rabb; phir jab wuh gáib húá, bolá, agar na ráh de mujh ko Rabb merá, to beshakk rahún̲ main̲ bhaṭakte logon̲ men̲. Phir jab

dekhá súraj chillaktá, bolá, Yih hai merá Rabb, yih sab se bar̤á; phir jab wuh gáib húá, bolá, Ai qaum, main̤ bezár hún̤ un se jin ko tum sharík karte ho. Main̤ ne apná mun̤h kiyá us kí taraf, jin ne banáe ásmán aur zamín ek taraf ká hokar, aur main̤ nahín̤ sharík karnewálá."

Baizáwi kahtá, ki Ibráhím ke báp ke do nám hain̤, Ázar aur Táriḳh.

Súra i Ambiyá kí 52—71 men̤ Ibráhím ki bábat phir likhá hai. :—

۵۲ وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ
۵۳ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ
لَهَا عَاكِفُونَ ۵۴ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ۵۵ قَالَ
لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۵۶ قَالُوا أَجِئْتَنَا
بِالْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ۵۷ قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَالِكُم مِّنَ
الشَّاهِدِينَ ۵۸ وَتَاللّٰهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا
مُدْبِرِينَ ۵۹ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ
يَرْجِعُونَ ۶۰ قَالُوا مَن فَعَلَ هٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ

٦١ قالوا سمعنا فتًا يذكرهم يقال له ابراهيم ٦٢ قالوا
فأتوا به على اعين الناس لعلهم يشهدون ٦٣ قالوا
أانت فعلت هذا بالهتنا يا ابراهيم ٦٤ قال بل فعله
كبيرهم هذا فاسئلوهم ان كانوا ينطقون ٦٥ فرجعوا الي
انفسهم فقالوا انكم انتم الظالمون ٦٦ ثم نكسوا على
رؤسهم لقد علمت ما هؤلاء ينطقون ٦٧ قال افتعبدون
من دون الله ما لا ينفعكم شيئا ولا يضركم اف لكم ولما
تعبدون من دون الله افلا تعقلون ٦٨ قالوا حرقوه وانصروا
آلهتكم ان كنتم فاعلين ٦٩ قلنا يا نار كوني بردا و سلاما
علي ابراهيم ٧٠ و ارادو به كيدا فجعلناهم الاخسرين
٧١ و نجيناه ولوطا الى الارض التي باركنا فيها للعالمين *

"Aur áge dí thí ham ne Ibráhím ko us kí nek ráh, aur ham rakhte hain us kí ḳhabar. Jab kahá us ne báp ko, aur apní qaum ko, Yih kyá múraten hain, jin par tum lage baiṭhe ho? Bole, ham ne páyá apne báp dádon ko unhín ko pújte. Bolá, muqarar rahe ho tum aur tumháre báp dáde saríh ghalatí men. Bole, To ham pás láyá hai sachchí bát; yá tú khilárián

kartá hai. Bolá, nahín; par Rabb tumhárá wahí hai Rabb ásmán o zamín ká, jis ne un ko banáyá, aur main usí bát ká qáil hún. Aur qasam hai Alláh kí main iláj karúngá tumháre buton ká jab tum já chukoge píṭh pherkar. Phir kar ḍálá un ko ṭukre, magar ek baṛá un ká, sháyad us pás phir áwen. Kahne lage, Kis ne kiyá yih kám hamáre ṭhákuron se? wuh koí beinsáf hai. Bole, Ham ne suná hai ek jawán, un ko kuchh kahtá hai, us ko pukárte hain Ibráhím. We bole, Us ko láo logon ke sámhne, sháyad we dekhen. Bole, Kyá tú ne kiyá hai yih hamáre ṭhakuron par, ai Ibráhím? Bolá nahín; par yih kiyá un ke us baṟe ne, so un se púchh lo agar we bolte hain. Phir soche apne jí men phir bole, logo tum hí beinsáf ho. Phir aundhe ho rahe sar ḍálkar, tú to jántá hai jaisá ye bolte hain. Bolá, phir tum púјte ho Alláh se ware aise ko ki tumhárá kuchh bhalá kare na burá. Bezár hún main tum se, aur in ko tum púјte ho Alláh ke siwáe; kyá tum ko bújh nahín? Bole, Us ko jaláo, aur madad karo apne ṭhákuron kí, agar kuchh karte ho. Ham ne kahá, Ai ág, ṭhanḍhak ho já, aur árám Ibráhím par. Aur cháhne lage us ká burá, phir unhín ko ham ne ḍálá nuqsán men. Aur bachá nikálá ham ne us ko aur Lút ko us zamín kí taraf jis men barkat rakhí ham ne jahán ke wáste."

Tafsír i Baizáwí men yih bayán hai:—

بعد ان تولوا عنها مدبرين الى عيدكم و لعله قال
ذلک سرا فجعلهم جذاذا قطاعا الا كبير الهم الاصنام كسر

غيره و استبقاه وجعل الفاس علي عنقه لعلهم اليه يرجعون
لانه غلب علي ظنه انهم لايرجعون الا اليه لتفروه واشتهاره
بعداوة آلتهم فيحاجهم بقوله بل فعله كبيرهم فحجهم
اولانهم يرجعون الي الكبير فيسالونه عن كاسرها اذ من
شان المعبود ان يرجع اليه في اصل العقد فيبكتهم بذلك
او الي الله اى يرجعون الي توحيده عند تحققهم عجز
آلهتهم قالو حين رجعوا من فعل هذا بالهتنا انه لمن
الظالمين بجرامته علي الالهة الحقيقة بالاعظام او فراط
في حطها او بطوريط نفسه للهلاک قالوا سمعنا فتي
يذكرهم يعيبهم فلعاه فعله و يذكر ثاني مفعولي سمع
اوصفة لفتي مصححة لان بتعلق به السمع وهوا بلغ في
نسبة الذكر اليه يقال له ابراهيم هو ابراهيم ويجوز رفعه
بالفعل لان المراد به الاسم قالوا فاتوا به علي اعين الناس
راي منهم بحيث يتمكن صورته في اعينهم يمكن الراكب
علي المركوب لعلهم يشهدون بفعله او بقواه او يحضورون
عقوبتهالة قالوا ءانت فعلت هذا بآلهتنا يا ابراهيم حين
احضروه قال بل فعله كبيرهم هذا فسالوهم اسند الفعل له
اليه يجوز لان غيظه لماراي من زيادة تعظيمهم اه نسبت
لما شرمته اياه او تقرير لنفايسه مع الاستهزاء والتبكيت
علي اسلوب تعريضي كمالو قال لک من لايحسن الخط

فيما كتبة بخط رشيق انت كتبت نقلت بل كتبته
او حكاية لما يلزم من مذهبهم جوازه وقيل انه في المعني
معلق بقوله ان كانوا ينطقون وما بينهما اعتراض او الي
ضمير فتي او ابراهيم وقوله كبيرهم هذا مبتداء وخبر
والذلك وقف علي فعله وماروي انه عليه السلام قال
لابراهيم ثلث كذبات تسمية للمعاريض كذبا لماشابهت
صورتها صورته فرجعوا الي انفسهم و راجعوا عقولهم فقالوا
فقال بعضهم لبعض انكم انتم الظالمون بهذا السوال او
بعبارة مالا ينطق ولا يضر ولا ينفع لامن ظلمتموه بقوله انه
لمن الظالمين ثم نكسوا علي رؤسهم انقلبوا الي المجادلة
بعد ما استقاموا بالمراجعة ليمشبهه عودهم الي الباطل
بصيرورة اسفل الشي مستعليا علي اعلاه و قري نكسوا
بالتشديد ونكسوا انفسهم لقد علمت ماهؤلاء لاينطقون
فكيف نامرنا بسوالها وهو علي ارادة القول قال افتعبدون
من دون الله مالا ينفعكم شيأ اي نفعاما ولايضركم انكار
لعبادتهم لها بعد اعترافهم بانها جمادات لاينفع ولاتضر
فانه ينا في الالوهية اف لكم ولما تعبدون من دون الله
تضجر منه علي اصرارهم بالباطل البين و اف صوت
المتضجر ومعناه قبحا ونتنا واللام لبيان المتانف له افلا
تعقلون قبح صنيعكم قالوا اخذوافي المضارة لما عجزوا

عن المحاجة حرقوه فان النار اهون ما يعاقب به وانصروا
آلهتكم بالانتقام لها ان كنتم فاعلين ان كنتم ناصريها
نصرا موزرا والقايل فيهم رجل من اكراد فارس اسمه
يقتون خسفا به الارض وقيل نمرود قلنا يا نار كوني بردا
وسلاما ذات برد وسلام اي ابردي بردا غير ضارٍ وفيه
مبالغات جعل النار المسخرة لقدرته مامورة مطيعة و
اقامة كوني ذات برد مقام ابردي ثم حذف المضاف
و اقامة المضاف اليه مقامه وقيل نصب سلاما بفعله
اي وسلمنا سلاما عليه روي انهم بنوا خطيرة بكوثي و
اججوا فيها نار اعظيمة ثم وضعوه في المنجنيق مغلولا
فرموا به فيها فقال جبرئيل هل لك حاجة فقال اما
اليك فلا قال فسال ربك قال حسبي هو سوالي علمه
بحالي فجعل الله ببركة قوله الخطيرة روضة ولم يحترق منه
الا وثاقه فاطلع عليه نمرود من الصرح فقال اني مقرب
الي الهك فذبح اربعة آلاف بقرة وكف عن ابراهيم
وكان اذ ذاك ابن ستة عشرة سنة وانقلاب النار هوا طيبة
ليس ببدع غير انه هكذا علي خلاف المعتاد فهوا ذن
من معجزاته وقيل كانت النار بحالها لكنه تعالي دفع
عنه اذاها كما تراها في السمندر ويشعر به قوله علي
ابراهيم و ارادوا به كيدا مكرا في اضرارهم فجعلنا هم

الاخسرين اخسر من كل خاسر عاد سعيهم برهانا قاطعا علي انهم علي الباطل والابراهيم علي الحق و موجبالمزيد درجة واستحقاقهم اشد العذاب ونجيناه ولوطا الي الارض التي باركنا فيها للعالمين اي من العراق الي الشام و بركاته العامة ان اكثر الانبياء بعثوا فيه فانتشرت في العالمين شرايعهم التي هي مبادي الكمالات والخيرات الدنيية والدنياوية وقيل كثرة النعم والخصب الغالب روي انه نزل بفلسطين ولوط بالموتفكة وبينهما مسيرة يوم وليلة *

"Bạd is ke ki muṉh phero un se pusht un kí taraf karte húe, pas toṛá un ke taiṉ sáth tabar ke ṭukṛe ṭukṛe, magar buzurg ki un butoṉ meṉ thá, aur rakhá tabar ke taiṉ úpar gardan us ke, sháyad ki Namrúdí taraf us buzurg ke phireṉ. Kahá un sabhoṉ ne, jab ki phire, Kis ne kiyá yih hamáre iláhoṉ ke sáth, wuh shaḳhs har áína zálimoṉ se hai. Kahá un sabhoṉ ne, Suná ham ne ek jawán ke taiṉ, zikr karte haiṉ we sab us ke taiṉ Ibráhím. Kahá Namrúdíoṉ ne, Láo us ke taíṉ rú ba rú ádmíoṉ ke, sháyad ki we sab gawáhí deṉ. Kahá Namrúdíoṉ ne, Kyá tú ne kiyá yih hamáre iláhoṉ ke sáth, Ai Ibráhím? jab házir kiyá un Namrúdíoṉ ne un ke taiṉ. Kahá Ibráhím ne, Maiṉ ne nahíṉ kiyá, balki kiyá hai us ko baṛe but ne, pas púchho tum in se, kis ne toṛá hai tumheṉ, agar haiṉ yih sab goyá. Pas phire bár i dígar ạql kí taraf, pas kahá báz ne sáth báz ke, Badurustí ki tum sitamgar ho parastish

men̲ us chíz ke ki na sune na chakhe. Tis píchhe sar áge jhukáyá hairat o ḳhijálat se, aur kahá, Har áína tahqíq ke tú ne jáná yih but bát nahín̲ kahte, kis wáste hukm kartá hai ki in se púchho? Kahá Ibráhím ne, Ḱyá parastish karte ho tum sab siwá Alláh ke, us chíz ke taín̲ ki na nafạ de tumháre taín̲, na zarar? Náḳhushí hújiyo tumháre taín̲, aur us chíz ke taín̲ ki parastish karte ho tum siwá Alláh ke, áyá nahín̲ samajhte ho tum sab qabáhat apní? Kahá un sab ne, Hargáh ki ạjiz húe hujjaton̲ se, jaláo tum sab Ibráhím ke taín̲, aur madad karo tum sab apne iláh kí sáth intiqám ke, agar ho tum sab madadgár un iláhon̲ ke. Bujh taín̲ kahá ham ne, Ai átash ho tú sard aur salámat úpar Ibráhím ke. Riwáyat hai, ki banáyá Namrúdion̲ ne ek ḳhatíra aur jaláyá us men̲ bar̤í ág, pas rakhá Ibráhím ke taín̲ bích minjiníq ke maglúl, [yạne háth páon̲ galá bándhá húá zanjír o tauq men̲.] Pas phenká un sabhon̲ ne Hazrat Ibráhím ke taín̲ bích ág ke. Pas kahá Jibraíl ne, Ḱyá wáste tere koí hájat hai? Jawáb diyá, Hájat rakhtá hún̲, main̲ walekin tujh se nahín̲. Jibraíl ne kahá, jo kuchh rakhtá ho tú cháh, farmáyá wuh jántá hai, hájat cháhne kí nahín̲. Pas gardáná Alláh ne sáth barakat qaul un ke ḳhatíre ke taín̲ bág, aur na jalá un ke badan se kuchh, illá gal o zanjír. Pas Sarah se Namrúdíon̲ ne dekhá. Pas kahá muqarrib hún̲ taraf Alláh tere ke, pas zabh kiyá chár hazár gáo, aur báz rahá Ibráhím ke ázár pahuncháne se. Aur the Ibráhím is waqt men̲ solah baras ke, aur inqiláb i átash ne kuchh ízá na pahuncháí un ke taín̲. Aur bạzon̲ ne kahá hai, ki ág wai-

sí hí jal rahí thí, lekin Alláh Taạla ne dúr kiyá us se ízá us kí, jaisá ki samundar kíṟá ág meṉ nahíṉ jaltá. Aur irádá kiyá usí qaum ne sáth in hí Ibráhím ke makr ke taíṉ, pas ham ne kiyá un ke taíṉ ziyáṉkár. Aur naját diyá ham ne Lút ke taíṉ, aur Ibráhím ke taíṉ Iráq se Shám tak."

Tafsír i Husainí meṉ bhí aisá hí bayán miltá hai. Mahammad ne is qisse ko Yahúdíoṉ se páyá, par un ke aur is bayán meṉ itná farq hai: "Yahúdí kahte haiṉ, ki Ibráhím ne yih kám apne báp kí gairházirí meṉ us ke dukán par kiyá; aur ki jab Tárah lauṭ áyá, to us ne is beintizámí ká hál apne beṭe se púchhá. Us ke beṭe ne jawáb diyá, ki ek ạurat in ke wáste ụmda maide ká hadiyá láí, us ke liye yih sab laṛ uṭhe, aur har ek ek dúsre ká kán umeṭhne lage, yúṉ unhoṉ ne apne ko is naubat ko pahuncháyá, aur ki jab us ke báp ne dekhá, ki mere beṭe kí bát mánná mujh se anhoná hai siwá is ke, ki maiṉ unheṉ láchár samjhúṉ, pas sakht gusse meṉ ákar wuh use Namrúd ke pás le gayá, táki wuh záhiran apní gustákhí ke liye sazá páwe."

Ḳhudá ne Abirahám ko butparastoṉ se alag karke, dín i haqq us ke supurd kiyá. Qurán kí bahut áyatoṉ meṉ Ibráhím yá Abirahám ke dín kí taṛíf kí gaí hai. Us kí ḳháss sifat *Haníf* hai, yạne, "maiṉ cháhtá húṉ sab dínoṉ se badín i tauhíd." Phir, wuh *Ḳhalíl-ul-láh* kahlátá hai, yạne Ḳhudá ká dost, Súra i Nisá 124.

وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا *

Husainí apní tafsír meṉ is ká yúṉ naql kartá hai :—

آورده اند که در عهد ابراهیم علیه السلام قحط پدید آمد
و چون مردم همواره از موائد خلیل فواید یافته بودند
درین سال بجهت جوع بیشتر رجوع نمودند انچه ابراهیم
علیه السلام داشت برایشان ایثار کرد و همین که ایثار
تهي شد چند قطار شتر بمصر فرستاد نزدیک دوستي
که معتمد علیه بود تا قدرے طعام از مصر بشام فرستد
چون پیغام خلیل بدوست مصري رسید گفت در ولایت ما
نیز اثر قحط وغلا ظاهر شده واگر ابراهیم في الواقع این
طعام از براے خود طلبیدے بهر نوع که بودے چاره
میتوانست کرد اما شنیده ام که بسے فاقه زدگان بدو
التجا کرده اند و او بکرم عزیزي و سماحت جبلي
مي خواهد که این طعام برایشان صرف کند القصه گندم
بملازمان ابراهیم علیه السلام نداد وبها نیز نیافتند بضرورت
باز گشتند وایشانرا شرم آمد که شتر خالي بشهر
در آرند چه بسي گدایان و بینوایان چشم برآن داشتند
که شتران خلیل از مصر با طعام فراوان خواهند رسید
شتربانان در حوالي شهر جوالها را پر از ریگ نرم کرده
بخانه آوردند ابراهیم ازین تنگدل شده روے بمسجد
نهاد ودرآنحال ساره زوجه ابراهیم در خواب بود چون

بیدار شد جوالها پر دید خرم وخوشدل شده سر جوالی
بکشاد آرد میده در غایت سفیدی و پاکیزگی بیرون
آمد پاره ازان خمیر کرد نان پخت و بعیال واطفال
درویشان داد چون ابراهیم از مسجد باز آمد وبوی نان
بمشام او رسید پرسید که این ازکجاست گفت از
نزدیک دوست مصري تو ابراهیم علیه السلام فرمود که
این از نزدیک دوست من الله است خدا بدین جهت
ویرا دوست گرفت *

"Ki Ibráhím (ạlehi-s-salám) ke waqt men̲ qaht paṛá, jo ádmí hamesha Ibráhím ḳhalíl se fáida yáfta the, is sál men̲ ba jiht i bhúkh ke ziyáda rujụ́ húe. Jo kuchh Ibráhím pás thá in logon̲ ko diyá, jab ísár ḳhálí húá, chand qatár i shutr Misr kí taraf nazdík ek dost ke bhejá, tau thoṛá tạ́m Misr se bích Shám ke bheje. Jab dost i Misrí paigám i ḳhalíl se ágáh húá, kahá, Hamáre shahr men̲ bhí asar qaht o giráni ká záhir hai, agar Ibráhím apne wáste talab kartá ba har kaif tadbír us kí kartá main̲, lekin suntá hún̲ ki kasrat se fáqakashon̲ ne us se iltijá kiyá hai, aur us ne sáth karam o jawánmardí zátí ke cháhá hai ki yih tạ́m un par sarf kare. Al qissa gehún mulázamán i Ibráhím ko na diyá. Bechára ba zarúrat phire, in ko sharm áí, ki shutr ḳhálí agar bích shahr ke le jáen̲, jo ummedwár the ki Misr se tạ́m i firáwan̲ áwegá, máyús o náummed honge. Shutr-bán baston̲ ke taín̲

reg i narm se pur kar bích ghar ke láe. Ibráhím is se tang dil hokar masjid kí taraf gae. Us waqt men̲ Sárah zauja i Ibráhím, jo ḳhwáb se bedár húín̲ gaṭhíen̲ bharí húí dekhín̲. Bahut ḳhush hokar ek gaṭhiye ko kholá, us men̲ se áṭá maide ká niháyat safed o pákíza niklá, thoṛá sá gún̲dh kar roṭí pakái, aur áyál atfál aur faqíron̲ ko diyá. Jo Ibráhím masjid se áe aur roṭí kí bú súnghí, púchhá ki Yih kahán̲ se hai? kahá, Tere dost Misrí ke nazdík se. Ibráhím ne farmáyá ki Yih nazdík dost mere Alláh se hai, is jihat se us ke taín̲ Alláh ne [ḳhalíl Alláh] dost kahá."

Tafsír i Baizáwí men̲ yún̲ hai:—

واسيصاري آن ابراهيم ع بعث الي خليل له بمصر
في ادمة اصابت الناس و بمتار منه فقال خليله لوكان
ابراهيم يفعله ذالک لکف يريده للاضياف و قد اصبنا ما
اصا بالناس فاجتاز غلمانه ببطحاء لينة فعلا ومنها الغراير
حيا من الناس فلما اجزوا السارة والخبز فعليته عيناه
قيام وقامت سارة الي غرارة منها واخرجت حر ساري
واخبزت فاستيقظ ابراهيم عليه الصلوة والسلام فاشتم رائحة
الخبز فقال من ايں هذا لكم فقالت من عند خليلک
المصري فقال بل من عند خليل الله عز وجل فسماالله
خليلا *

"Ibráhím (ạlehi-s-salám) ne Misr men̲ ek dost ke pás chand qatár i shutr gallá lene ke wáste bheje aiyám i

qaht meṉ. Dost ne gallá na diyá, aur kahá, Agar Ibráhím apne wáste cháhtá to bhejná kifáyat kartá, wuh mihmánoṉ ke wáste cháhtá hai, aur yaháṉ bhí qaht paṟá hai. Jab shutr-bán náummed phire, aur ḳhák i narm se gaṭhriáṉ unṭoṉ ke bharke shahr meṉ láe, táki dekhnewále náummed na howeṉ aur jáneṉ ki gallá Misr se áyá hai. Sárah zauja i Ibráhím kí uṭhíṉ; ek gaṭhiye ká muṉh kholke, us meṉ se maidá sufed pákíza nikálá aur roṭí pakáí. Ibráhím (ạlehi s-salám) ne roṭí kí bú súnghí, kahá yih kaháṉ se hai tumháre wáste? Sárah ne kahá, ki Yih tumháre dost i Misrí ke pás se áyá. Ibráhím ne kahá, Balki ḳhalíl-ul-láh ịzz wa jall ke pás se. Pas nám rakhá Alláh ne us ke taíṉ ḳhalíl."

Súra í Sáfát áyat 89—105 meṉ Ibráhím ke apne beṭe ko qurbán meṉ chaṛháne kí bábat yúṉ likhá hai:—

فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ *
فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ * فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ * قَالَ
أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ * وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ * قَالُوا
ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ * فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا
فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ * وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي
سَيَهْدِينِ * رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ * فَبَشَّرْنَاهُ

بِغُلَامٍ حَلِيمٍ * فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ * قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي
أَرَي فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَي * قَالَ يَا
أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ *
فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ * وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرٰهِيمُ *
قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَالِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ *

"Phir já ghusá un ke butoṉ meṉ, phir bolá, Tum kyúṉ nahíṉ kháte? Tum ko kyá hai ki nahíṉ bolte? Phir ghusá un par mártá dahne háth se. Phir log áe us pás dauṛkar ghabṟáte. Bolá, kyúṉ púјte ho jo áp taráshte ho? Aur Alláh ne banáyá tum ko aur jo banáte ho. Bole, chuno is ke wáste ek chunáí, phir ḍálo us ko ág ke ḍher meṉ. Phir cháhne lage us par burá dáo; phir ham ne ḍálá un hí ke níche. Aur bolá, maiṉ játá húṉ apne Rabb kí taraf, wuh mujh ko ráh degá. Ai Rabb, bakhsh mujh ko koí nek beṭá. Phir khushkhabarí dí ham ne us ko ek laṛke kí, jo hogá tahammulwálá. Phir jab pahunchá us ke sáth dauṛne ko: Kahá, Ai beṭe, maiṉ dekhtá húṉ khwáb meṉ, ki tujh ko zabh kartá húṉ, phir dekh, to tú kyá dekhtá hai? Bolá, Ai báp, kar ḍál jo tujh ko hukm hotá hai; tú páwegá mujh ko agar Alláh ne cháhá sahárnewálá. Phir jab donoṉ ne hukm máná aur pachháṟá us ko máthe ke bal, aur ham ne pukárá us ko yúṉ, ki Ai Ibráhím! Tú ne sach kar dikháyá

ḳhwáb; ham yúṉ dete haiṉ badlá nekí karnewáloṉ ko. Beshakk yihí hai saríh jánchtá. Aur us ká badlá diyá ham ne zabh ko baṛá. Aur báqí rakhá ham ne us par pichhlí ḳhilqat meṉ. Ki salám hai Ibráhím par. Ham yúṉ dete haiṉ badlá nekí karnewáloṉ ko."

Husaini is kí sharh meṉ yúṉ naql kartá hai:—

در معالم آورده که چون ابراهیم قصد ذبح اسمعیل علیه‌السلام فرمود اسمعیل گفت اي پدر دست وپاے من محکم ببند تا اضطراب نکنم چه بوقت اضطراب شاید که جامه مبارک تو خون آلوده گردد من دریں بےادبي بدنام شوم دیگر چون بخانه باز روي سلام من بمادر دلفگارم برسان و پیراهن مرا بدو ده تا بدان اورا تسلي باشد سیوم روے مرا بر خاک نهه تا در وقت تیغ راندن ناگاه نظرت بر روے من نیفتد و سلسله مهر پدري در حرکت نیاید مبادا که در امر الهي تاخیر و تقصیرے واقع شود ابراهیم بدل قوی دست و پاے پسر بربست و کارد بر حلق وے نهاد حق سبحانه‌تعالی صفحه از مس بشکل حلقه در حلق اسمعیل پدید آورد تاکارد ازو بریدن بازداشت و گفته اند حلق او برمي بزید وباز درست مي‌شد حق‌تعالی گفت من عمل ابراهیم را پسندیدم *

"Jo Ibráhím ne qasd zabh Ismáil (ạlehi-s-salám) ká

farmáyá, Ismáíl ne kahá, Ai Báp, háth páon̠ mere mazbút bándh, tá iztiráb na karún̠, sháyad bawaqt íztiráb jáma̤ i mubárak terá ḳhún álúda howe, aur main̠ bích is beadabí ke badnám hoún̠. Aur jo ghar jáe, tú salám merá merí mádar í dilfigár ko pahuncháo, aur pairáhan merá use de, tá sáth us ke us kí tasallí ho. Tísre, muuh merá úpar ḳhák ke rakh, tá waqt tegkashí ke nazar terí nágáh úpar rú mere ke na paṛe, aur silsila i mihr i padarí bích harakat ke na áwe, mabáda ki bích hukm i Iláhí ke táḳhír o taqsír wáqi̤ howe. Ibráhím ne mazbútí dil se dast o pá Ismáíl ke bándhe, aur chhúrí un ke halq par rakhá. Haqq subhánahú Taa̤lá ek safhá támbe ká ba shakl i halqa i dar mudauwar bích halq Ismáíl ke záhir láyá, tau chhúrí us ke káṭne se báz rahí; aur logon̠ ne kahá hai, halq un ká kaṭṭá thá aur phir durust ho játá thá."

Tafsír i Baizáwi men̠ yih hai :—

و قدروي انه امرالكين اقرنه على حلقه مرارا قلم يقطع *

"Chhúrí pherá Ibrahím ne Ismáil ke gale par kaí bár, pas na káṭá chhúrí ne."

Firishton̠ ke Ibráhím pás áne kí bábat Súra i Húd áyat 72—85 men̠ yún̠ likhá hai :—

ولقد جاءت رسلنا ابرهيم بالبشرى قالوا سلاما قال

سلام فما لبث ان جاء بعجل حنيذ ٧٣ فلما راي ايديهم

لا تصل اليه نكرهم واوجس منهم خيفة قالو لا تخف

إنا أرسلنا إلى قوم لوط ٧٤ وامرأته قايمة فضحكت
فبشرناها بإسحق ومن وراء إسحق يعقوب ٧٥ قالت
يا ويلتى أألد وأنا عجوز وهذا بعلي شيخا إن هذا لشيء
عجيب ٧٦ قالوا أتعجبين من أمر الله رحمت الله و
بركاته عليكم أهل البيت إنه حميد مجيد ٧٧ فلما ذهب
عن إبرهيم الروع وجاءته البشرى يجادلنا في قوم لوط
إن إبرهيم لحليم أواه منيب ٧٨ يا إبرهيم أعرض عن
هذا إنه قد جاء أمر ربك وإنهم آتيهم عذاب غير
مردود ٧٩ ولما جاءت رسلنا لوطا سيء بهم وضاق بهم
ذرعا وقال هذا يوم عصيب ٨٠ وجاءه قومه يهرعون
إليه ومن قبل كانوا يعملون السيئات قال يا قوم هؤلاء
بناتي هن أطهر لكم فاتقوا الله ولا تخزون في ضيفي
أليس منكم رجل رشيد ٨١ قالوا لقد علمت ما لنا في
بناتك من حق وإنك لتعلم ما نريد ٨٢ قال لو أن

لِي بِكُم قُوَّةً اَو آوِي اِلى رُكنٍ شَدِيدٍ ٨٣ قَالُوا يَا لُوطُ اِنَّا

رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوا اِلَيكَ فَاَسرِ بِاَهلِكَ بِقِطعٍ مِنَ اللَّيلِ

وَلَا يَلتَفِت مِنكُم اَحَدٌ اِلَّا امرَاَتَكَ اِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا اَصَابَهُم

اِنَّ مَوعِدَهُمُ الصُّبحُ اَلَيسَ الصُّبحُ بِقَرِيبٍ ٨٤ فَلَمَّا جَاءَ

اَمرُنَا جَعَلنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمطَرنَا عَلَيهَا حِجَارَةً مِن

سِجِّيلٍ مَنضُودٍ مُسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ

بِبَعِيدٍ ٨٥ *

"Aur á chuke hain hamáre bheje Ibráhím pás khush-ḳhabrí lekar; bole salám; wuh bolá salám hai; phir der na kí ki le áyá ek bachhṛá talá húá. Phir jab dekhá un ke háth nahín áte kháne par, úparí samjhá, aur dil men un se daṛá: we bole mat ḍar, ham bheje áe hain taraf qaum i Lút kí. Aur us kí ạurat khaṛí thí, wuh hans paṛí; phir ham ne ḳhushḳhabrí dí us ko Isháq kí, aur Isháq ke píchhe Yaqúb kí. Bolí, ai ḳharábí; kyá main janúngí, aur main buṛhiyá húṇ, aur yih ḳháwind merá hai búṛhá; Yih to ek ạjab chíz hai. We bole, Kyá taạjjub kartí hai Alláh ke hukm se? Alláh kí mihr hai aur barakaten tum par; Ai ghar wálo, wuh hai saráhá baṛáíonwálá. Phir jab gayá Ibráhím se ḍar, aur áí us ko ḳhushḳhabrí, jha-

garṛne lagá ham se Lút ke haqq meṉ, Albatta Ibráhím tahammulwálá narm dil hai, rujú rahnewálá. Ai Ibráhím chhoṛ yih ḳhiyál; wuh to á chuká hukm tere Rabb ká, aur un par átá hai ązáb, jo pherá nahíṉ játá. Aur jab pahunche hamáre bheje Lút pás, ḳhafa húá un ke áne se, aur ruk gayá jí meṉ, aur bolá Áj din baṛá saḳht hai. Aur áí us pás qaum us kí dauṛtí beiḳhtiyár, aur áge se kar rahe the bure kám; bolá Ai qaum, ye merí beṭíáṉ házir haiṉ; ye pák haiṉ, tum ko un se; so ḍaro Alláh se, aur mat ruswá karo mujh ko mere mihmánoṉ meṉ; Kyá tum meṉ ek mard bhí nahíṉ nek ráh? Bole, To tú ján chuká hai ham ko; terí beṭíoṉ se dąwí nahíṉ; aur tujh ko to mạlúm hai, jo ham cháhte haiṉ. Kahne lagá, kahíṉ se mujh ko tumháre sámhne zor hotá, yá já baiṭhtá kisí muhkam ásre meṉ. Mihmán bole, Ai Lút, ham bheje haiṉ, tere Rabb ke; ye hargiz na pahunch sakenge tujh tak, so le nikal apne ghar ko kuchh rát se, aur muṛkar na dekhe tum meṉ koí magar terí ąurat, yúṉ hai ki us par paṛná hai jo un par paṛegá: un ke wạde ká waqt hai subh, kyá subh nahíṉ nazdík? Phir jab pahunchá hukm hamárá, kar ḍálí ham ne wuh bastí úpar níche, aur barsáí ham ne us par pattharíáṉ kankaṛ kí tah ba tah. Sáf banáí tere Rabb ke pás, aur nahíṉ wuh bastí un zálimoṉ se kuchh dúr."

Sárah ke haṉsne kí bábat Baizáwí aur Husainí yúṉ naql karte haiṉ:—

وامرئته قايمة ورا الستر تسمع محاورتهم او على روسهم
الخدمة مستورة فضحكت سرورا بزوال الخيفة او بهلاك

اهل الفساد او باصابة رايها فانها كانت تقول لا ابراهيم اغمم اليك لوطاً فاني اعلم ان العذاب ينزل بهذا القوم وقيل فضحكت فحاضت قال وعهدي نسلمي ضاحكا في البانة ولم تعد خفا ندبها ان تحلما ومنه ضحكت الشجرة اذا سال صمغها وقري بفتح الحاد *

"Píchhe parde ke suntí thíṉ báteṉ Maláika kí, yá wáste ḳhidmat mihmánoṉ ke khaṛí thíṉ. Pas haṉsíṉ bahut ba sabab dúr hone ḳhauf ke, yá ba sabab halák hone ahl i fasád ke, yá ba sabab gaflat qaum i Lút ke. Pas Sárah kahtí thíṉ wáste Ibráhím ke milá le tú sáth apne Lút ke taíṉ, tahqíq ki ạzáb názil húá cháhtá hai."

Tafsír i Husainí:—

وزن ابراهیم ساره بنت هاران قایمة ایستاده بود درپس پرده وسخن ملایکه استماع مي نمود یا براے خدمت برسر مهمانان ایستادگي داشته چه ساره عمر یافته بود و پیر گشته واز کسے روے نمي پوشید همیں که سخن فرشتگان شنید فضحکت پس بخندید از جهت فرح وسرور و فرح او بجهت زوال خوف ابراهیم بود یا براے هلاک اهل فساد گویند خنده او از تعجب بود تعجب میکرد از غفلت قوم لوط باوجود قرب عذاب برایشان یا متعجب بود از تمثیل ملک بصورت بشر یا شگفت میماند از خوف ابراهیم از سه تن باوجود

بسیارے حشم و خدم خود و بر هر تقدیر چون سارہ بخندید نبشرناها پس بشارت دادیم ما اورا بزبان ملایکه باسحق *

"Aur jorú Ibráhím kí Sárah beṭí Hárán kí parde ke píchhe khaṛí húí bát firishtoṉ kí suntí thíṉ, yá wáste ḳhidmat ke mihmánoṉ ke khaṛí thíṉ. Sárah pír umr yáfta thíṉ, kisí se muṉh na chhipátí thíṉ. Firishtoṉ kí báteṉ suntehí haṉsíṉ, ba sabab farhat aur surúr ke, o farhat us kí ba sabab zawál ḳhauf Ibráhím ke thí, yá ba sabab halák ahl i fasád ke. Naql karte haiṉ haṉsná ṭaajjub se thá, ṭaajjub kartí thíṉ gaflat qaum i Lút se, báwujúd qaríb hone ạzáb ke úpar in ke, yá ṭaajjub thá shakl pakaṛná firishtoṉ ká ba súrat i bashar. Yá ṭaajjub kartí thíṉ, báwujúd bahut hashm o ḳhidmat ke, tín shaḳhs se ḍarná Ibráhím ká. Ba har taqdír jo Sárah haṉsíṉ ḳhushḳhabrí dí ham ne use zabán i Maláika se sáth Isháq ke."

Phir firishtoṉ kí bábat jo Lút ke pás bheje gae, ye donoṉ mufassir yúṉ bayán karte haiṉ. Tafsír i Baizáwí:—

قالوا یا لوط انا رسل ربک ان یصلوا الیک لن یصلوا الي اضرارک باضرار نافهون علیک ودعنا و ایاهم فخلاهم ان یدخلوا فضرب جبرئیل بجناحه فطمس اعینهم و اعماهم فخرجو یقولون النجاه فان في بیت لوط سحرة فاسر باهلک بالقطع من الاسرار وقراء ابن کثیر و نافع بالوصل حیث جاء في القران من السري بقطع من اللیل

لطايف منه ولا يلتفت منكم احد ولا يتخلف او ولا ينظر
الي ورايه وانهما في اللفظ لاحد وفي المعني للفظ الا
امراتك استثناء من قوله فاسر باهلك ويدل عليه انه
قري فاسر اهلك بقطع من الليل الامراتك وهذا انما
يصح علي تاويل الالتفات بالتخلف فانه ان فسر بالنظر
الي الوراء في الذهاب ناقض ذلك قراة ابن كثير ونافع
وابن اعمر و بالرفع علي البدل من احد و لايجوز حمل
القراتين علي الروايتين في انه خلفها مع قومها و
اخرجها فلما سمعت صوت العذاب التفتت و قالت يا
قوماه فادر بها حجر فقتلهاالان القواطع لايصح حملها علي
المعالي التنافصة والاولي جعل الاستثناء في القرانين عن
قوله يلتفت مثله في قوله تعالي ومافعلوه الا قليل
ولابعد ان يكون اكثرالقرار علي الوجهه الغير الا فصح ولايلزم
ذلك امرها بالالتفات بل عدم نهياعنه استصلاحاً لذلك
علله علي طريقة استيناف بقوله تعالى انه يصيبها ما
اصابهم ولا جعل الاستثناء منقطعاً علي قراةالنافع ان
موعدهم الصبح كانه علةالامر بالاسرار اليس الصبح بقريب
جواب لاستعجال لوط و استبطايه العذاب *

"Kahá, Ai Lút, ham bheje gae tere Ḳhudá se, aur in ke ạzáb ke wáste názil kiye gae haiṉ. Pas márá Jibraíl ne par un ke lashkaroṉ ke úpar, pas andhí ho

gaíṉ ánkheṉ un kí, aur nikle kahte húe, ki Lút ke ghar meṉ jádúgar haiṉ. Pas Jibraíl ne farmáyá, Le já apne ádmíoṉ ke taíṉ thoṛí rát guzarne ke baḍ, aur na dekh píchhe apne, magar jorú apne ke taíṉ ki káfir hai. Pahunchegí us ke taíṉ wuh chíz ki pahunche kuffároṉ ko, badurustí ki waqt ạzáb in ká subh hai, áyá nahíṉ hai subh nazdík ?"

Tafsír i Husainí :—

قالو يا لوط گفتند اى لوط انارسل ربك ما فرستادگان پروردگار تو ايم و بعذاب ايشان نازل شده ايم و دل قوي دار كه ايشان لن يصلوا اليك نميرسند باضرار وايذاء تو يعني ضرر ايشان بتو نميرسد تو قدم از ميان ايشان بيرون نه وما را بايشان بگذار پس جبرئيل عليه السلام پيش ايشان باز شده پر خودرا بروبهاے ايشان ماليد همه كور شدند واز خانه لوط بيرون دويده ميگفتند حذر كنيد كه مهمانان لوط ساحر اند پس جبرئيل فرمود فاسر باهلك پس ببر كسان خودرا بقطع من الليل بپاره از شب يعني بعد از گذشتن برخي از شب ولا يلتفت و بايد كه التفات نكند وواپس ننگرد منكم احد ازشما يكي پس همه اهل خودرا ببر الا امراتك مگر زن خودرا كه كافر است انه مصيبها بدرستي كه رسد اورا ما اصابهم انچه رسد بديشان يعني وے نيز چون باقي كفار هلاك خواهد شد لوط از غايت تنگدلي كه كي خواهد بود

هلاک شدن ایشان جبرئیل گفت ان موعدهم الصبح
بدرستی که هنگام عذاب ایشان صبح است لوط فرمود
که هنوز تا صبح بسیار وقت است جبرئیل گفت الیس
الصبح بقریب ایا نیست صبح نزدیک یعنی نزدیکتر
است *

" Kahá, Ai Lút, tere Ḳhudá ke ham bheje húe haiṉ, aur in ke azáb ke wáste názil húe. Dil qawí rakh, ki yih tujhe ízá aur zarar na pahuncháwenge, tú qadam in ke darmiyán se báhar rakh. In ke sáth ham ko chhoṛ de. Pas Jibraíl ale-hi-s salám ne in ke sámhne báz hoke apná par un ke munh par malá, sab andhe ho gae. Ḳhána i Lút se kahte húe báhar nikle, ki al hazar Lút ke mihmán jádúgar haiṉ. Jibraíl ne farmáyá, Le já apne ádmíoṉ ke taíṉ bạd guzarne thoṛí rát ke, aur píchhe na dekhe tum meṉ se ek, magar apní jorú ke taíṉ ki káfir hai, yạne wuh bhí mánind báqí kuffár ke halák hogí. Lút niháyat tang dilí se ki kab hogí halákat in kí muztarib húe. Jibraíl ne kahá, ki waqt in ke ạzáb ká subh hai. Lút ne farmáyá, ki Ab se subh tak bahut waqt hai. Jibraíl ne kahá áyá nahíṉ hai subh nazdík? yạne nazdík hai."

Súra i Záriyát, áyat 24—37 firishtoṉ ke Ibráhím pás áne kí bábat yúṉ likhá hai :—

۲۴ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ۲۵
إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ۲۶ فَرَاغَ

اِلىٰ اَهْلِهٖ فَجَاۤءَ بِعِجْلٍ سَمِيْنٍ ٢٧ فَقَرَّبَهٗۤ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ ٢٨ فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً قَالُوْا لَا تَخَفْ وَ بَشَّرُوْهُ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ ٢٩ فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِيْ صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَ قَالَتْ عَجُوْزٌ عَقِيْمٌ ٣٠ قَالُوْا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ اِنَّهٗ هُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ٣١ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ٣٢ قَالُوْۤا اِنَّاۤ اُرْسِلْنَاۤ اِلىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ٣٣ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ طِيْنٍ ٣٤ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِيْنَ ٣٥ فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيْهَا مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ٣٦ فَمَا وَجَدْنَا فِيْهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ ٣٧ وَ تَرَكْنَا فِيْهَاۤ اٰيَةً لِّلَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ *

"Pahunchí hai tujhe bát Ibráhím ke mihmánon̠ kí jo ịzzatwále the? Jab andar áe us ke pás, to bole, Salám; wuh bolá, Salám hai, ye log hain̠ úprí. Phir daur̠á apne ghar ko, to le áyá ek bachhṛá ghí men̠ talá. Phir un ke pás rakhá; kahá, Kyún̠ tum kháte nahín̠? Phir jí men̠ har̠baṛáyá un ke ḍar se; bole, tú na ḍar; aur ḳhushḳhabarí dí ek laṛke hoshiyár kí. Phir sámhne se ăí us kí ạurat boltí; phir píṭá apná máthá, aur kahá, Kyá bur̠hiyá bánjh? We bole, ki

Yúnhíṉ kahá tere Rabb ne. Wuh jo hai, wahí hai hikmat wálá ḳhabardár.

Bolá, phir kyá matlab hai tumhárá, ai bheje húo? We bole, Ham ko bhejá hai gunahgár logoṉ par; Ki chhoṟeṉ ham un par patthar miṭṭí ke. Nishán paṟe tere Rabb ke yaháṉ se behadd chalnewáloṉ ke liye. Phir na páyá ham ne us jagah siwáe ek ghar musalmánoṉ ká. Aur rakhá us meṉ nishán un logoṉ ko, jo ḍarte haiṉ dukh kí már se."

Baiẕáwí is kí yúṉ sharh kartá hai:—

هل اتيک حديث ضيف ابراهيم فيه تفخيم لشان الحديث و تنبيه علي انه اوحي اليه والضيف في الاصل مصدر ولذالک يطلق للواحد والمتعدد قيل كانوا اثني عشر ملكا و قيل ثلثة جبرئيل وميكائيل واسرافيل وسماهم ضيفا لانهم كانوا في صورة الضيف المكرمين اي مكرمين عند الله و عند ابراهيم اذ خدمهم بنفسه و زوجة اذ دخلوا عليه ظرف للحديث او الضيف او المكرمين فقالوا سلاما اي نسلم عليكم سلاما قال سلام عدل به الي الرفع بالابتداء لقصد الثبات حتي يكون تحية احسن من تحيتهم وقرأ مرفوعين وقراء حمزة والكساي قال سلم وقراء منصوبا والمعني واحد قوم منكرون اي انتم قوم منكرون انما نكرهم لانه ظن انهم بنو آدم ولم يعرفهم اولان الاسلام لم يكن تحيتهم فانه علم الانسان وهو كالتعرف عنهم فراغ الي اهله

فذهب اليهم في خفية من ضيفه فان من ادب المضيف
ان يبادرهم بالقري حذرا من ان يكفر الضيف او يصبر منتظرا
فجاء بعجل سمين لانه كان عامة ماله البقر فقربه اليهم
بان وضعه بين ايديهم قال الا تاكلون اي منه وهو مشعر
بكونه حسنا والهمزة فيه للعرض والحث علي الاكل طريقة
الادب اذ قال اول ما وضعه والانكار اذ قاله حينما راى
اعراضهم فاوجس منهم خيفة فاضمر منهم خوفا لما راى
عرضهم عن طعام وانهم لظنه جاءوا لسوء قيل وقع في نفسه
انهم ملايكة ارسلوا العذاب قالوا لا تخف انا ارسل الله
قيل مسح جبرئيل العجل بجناحيه فقام يدرج حتي
لحق بامه معر فهم وامن منهم وبشروه بغلام وهو اسحق
عليم يكمل علمه اذا بلغ فاقبلت امرته اشارة الي بذيها
وكانت في رواية ينظر اليهم في صرة في صيحته من
الصرر ومحله النصب علي الحال او المفعول ان اول فاقبلت
باخذت فصكت وجهها فلطمت باطراف الاصابع جبهتها
فعل المتعجب وقيل وجدت حرارة دم الحيض فلطمت
وجهها من الحيا وقالت عجوز عقيم اي انا عجوزها عاقر
فكيف الد قالوا كذالك مثل ذلك الذي بشرناه قال
ربك وانما نخبر عنه انه هو الحكيم العليم فيكون قوله حقا
وفعله محكما قال فما خطبكم ايها المرسلون لما علم انهم

ملايكة و انهم لاينزلون مجتمعين الا الامر عظيم سال عند
قالوا انا أرسلنا الي قوم مجرمين يعنون قوم لوط لنرسل
عليهم حجارة من طين يريد السجيل فانه طين متحجر
مسومة مرسلة من اسميت الماشيه او معلمة من السومة
وهي العلامة عند ربك للمسرفين المجاوزين الحد
في الفجور فاخرجنا من كان فيها في قري قوم لوط
واضمارها ولم يجز ذكرها لكونها معلومة من المومنين
ممن امن بلوط فما وجدنا فيها غير بيت من المسلمين
غير اهل بيت من المسلمين و استدل به علي اتحاد
الايمان والاسلام و هو ضعيف لان ذلك لا يقتضي الا صدق
المومن والمسلم علي من اتبعه و ذلك لا تقتضي اتحاد
مفهومها لجواز صدق المفهومات المختلفة علي ذات واحد
وتركنا فيها آية علامة للذين يخافون العذاب الاليم فانهم
المعتبرون وهي تلك الاحجار او صخر منضود فيها اوما
اسود منتن *

"Bạzoṉ ne kahá hai, ki bárah firishte the, aur nazdík bạzoṉ ke Jibráíl aur Míkáíl aur Isráfíl faqat. Aur nám un ká Zaif is wáste, ki the we mihmán ki súrat. Mukarramín nazdík Alláh ke yá nazdík Ibráhím ke, is jihat se ki ḳhidmat kí Ibráhím ne un kí ba nafsihí, aur Sárah us kí zaujá ne, jab dar áe mihmán nazdík Ibráhím alehi-s-salám ke. Pas kahá un sabhoṉ ne

salám úpar tumháre, the we qaum i ajnabí. Pas gae hazrat Ibráhím pás, le áe ek gausála farbih ghí meṉ bhúná húá, pas rakh diyá us gausále ke taíṉ áge in ke. Kahá, Ḱyá nahíṉ kháte tum sab, pas ḍare in se Hazrat Ibráhím. Kahá un sabhoṉ ne, Mat ḍar. Bạzoṉ ne kahá hai ki chhúá Hazrat Jibraíl ne gausála ke taiṉ apne bázú se, pas kharạ́ húá gausála aur já pahunchá apní má pás. Aur bashárat dí unhíṉ firishtoṉ ne Ibráhím ke taiṉ sáth farzand ke. Pas chalí taraf ghar apne ke aurat un kí, bích hálat i áwáz karne ke aur píṭá munh apná aur kahá, Maiṉ ạjiz bánjh húṉ, pas kyuṉkar janúṉgí maiṉ? Kahá firishtoṉ ne jaisá ham ne tumheṉ bashárat dí hai, kahá Ḳhudá tere ne, aur nahíṉ ḳhabar dí játí hai us se badurustí ki waḥí Alláh hakím aur ạlim hai, yạne qaul us ká haqq hai, aur fiạl us ká mazbút. Kahá Hazrat Ibráhím ne, Pas kis chíz ne muḳhátib kiyá tumháre taiṉ, Ai bheje húo. Kahá un sabhoṉ ne, Tahqíq ki ham bheje gae haiṉ taraf qaum i mujrimín ke, yạne qaum i Lút, táki pahuncháweṉ úpar un ke sang reze miṭṭí ke nishán kiye húe nazdík Parwardagár tere ke. Pas ḳhárij kiyá ham ne un sabhoṉ ke taiṉ ki the we bích usí qaum Mútafika ke, múminín, yạne jo log ki ímán láe Lút par. Pas na páyá ham ne us qaum meṉ magar ek bait musalmán ká. Aur chhoṛá ham ne bích usí gaṉw ke nishán wáste un shaḳhsoṉ ke ki ḍareṉ we sab ạzáb i ạlím se."

Husainí is kí yúṉ sharḥ kartá hai:—

هل اتيک بدرستي که آمد بتو حديث ضيف

ابراهيم يعني مهمانان ابراهيم عليه السلام و آن يازده

فرشته بودند با هلاک قوم لوط علیه‌السلام فرود آمده و
در تبیان آورده که آن چار ملک بوده‌اند جبریل و میکایل
و اسرافیل و عزرایل علیهم السلام المکرمین مهمانان کرامی
کرده شده نزدیک خدای عز و جل یا نزدیک ابراهیم
علیه السلام و بنفس خود قیام نمود بخدمت ایشان اذ
دخلوا علیه چون در آمدند مهمانان بر ابراهیم علیه‌السلام
فقالو پس گفتند سلاماً سلام کردیم بر تو سلام کردنی
قال گفت ابراهیم سلام سلام بر شما و شما قوم منکرون
گروهی اید ناشناخته شده یعنی هرگز قومی چون شما
ندیده‌ام در صورت و قامت مرا بگوید که چه کسانید
ایشان گفتند مهمانانیم فراغ پس باز گشت ابراهیم
علیه‌السلام الی اهله بسوی اهل خود بر وجهی که
ایشان ندانستند که کجا میرود فجاء بعجل سمین پس
بیاورد گوساله فربه بریان کرده فقربه الیهم پس نزدیک
گرد ایند انرا بدیشان یعنی درپیش ایشان نهاد ایشان
بدان میل نکردند قال الا تاکلون گفت آیا نمیخورید ازین
یعنی بخورید ایشان گفتند نمیخوریم فا وجش پس
در خاطر گرفت منهم از ایشان خیفة ترسی یعنی دل
مبارکش بیم کرد ازانکه مبادا دزدان باشند و قصد او
کنند چه در آن روزگار هر کسی که با کسی دشمنی

داشتي طعام وي نخوردي چون ملايکه از ابراهيم اثر خوف مشاهده کردند قالو لاتخف گفتند که مترس که ما فرستادگان خدايم ابراهيم عليه السلام گفت چرا پيشتر نگفتيد تا من اين گوساله را نمي کشتم و از مادر جدا نميکردم جبريل عليه السلام دست مبارک بر گوساله زد و زنده شد و برجست و فرياد کنان روي بجانب مادر نهاد ساره رضي الله عنها در پس در ايستاده بود و اين حال مشاهده کرد و ابراهيم از ان صورت متعجب ماند وفرشتگان ديگر باره آغاز سخن کردند مر اورا و بشروه بغلام عليم و مژده دادند اورا به پسرے دانا يعني بتولد پسرے اسحق نام از ساره رضي الله عنها که چون به بلوغ رسد عالم باشد فاقبلت امراته پس روے بخانه نهاد زن او يعني ساره دور ايستاد في صرة در صيحه و ميگفت اللبيا اللبيا و اين کلمه بود در لغت ايشان که بوقت تعاظم امور بزبان راندندے فصکت پس طپانچه زد وجهها روے خود را چنانچه زنان دروقت تعجب کنند و قالت و گفت آيا بزايد عجوز عقيم پيرزنے نا زاينده قالو کذلک گفتند فرشتگان همچنين که بشارت داديم مرترا قال ربک گفته است خداے تو وما از قول خبر داديم ترا انه هوالحکيم بدرستي که او حاکم

زنده است بولد مر ترا العليم داناست بعقمي تو و
هركه محكم كار و دانا بود هر آئينه قادر باشد برصلاح
تو چون ابراهيم عليه السلام دانست كه ايشان فرشتگانند
و فرود آمدن ايشان بدان تبعيت جزبكاري عظيم نخواهد
بود قال گفت فماخطبكم پس چيست كار بزرگ شما
ايها المرسلون اي فرستاده شدگان قالو گفتند انا ارسلنا
بدرستي كه ما فرستاده شده ايم الي قوم مجرمين بهلاك
كردن گروهي گناهگاران يعني كافران چه سر همه گناه
كفر است و ما آمده ايم لنرسل تا فرستيم عليهم برايشان
يعني بعد از هلاك ايشان و زبر و زدو كردن ايشان
حجارة من طين مسومة عند ربك سنگي از گل يعني
خاكي سنگ شده به پختن مانند آجر سنگ نشان
كرده شده نزديك پروردگار تو للمسرفين براے از حد
بيرون برندگان در كفر و فجور آورده اند كه ان سنگها معلم
بود بخطوط سياه و سپيد يا نام هر كس برسنگي نوشته
بود كه بدان هلاك شود و اين سنگها بديشان باريده شده
بعد از هلاك ايشان وضح آنست كه آن سنگها برجمعي
فرود آمده از ايشان كه درآن شهر نبودند تا بدان سنگ
باران هلاك شدند و چون ابراهيم عليه السلام معلوم
فرمود كه بموتفكه ميروند بهلاك كردن قوم لوط عليه
السلام خاطر مباركش جهة برادرزاده متالم شد كه آيا

خال او چگونه خواهد بود ملایکه گفتند که غم مخورید
که لوط و دختران او نجات خواهد یافت فاخرجنا پس
ما بیرون خواهم آورد من کان فیها هر که باشد در آن
دیهاے موتفکه من المومنین از گرویدگان فما وجدنا
پس نخواهیم یافت فیها درآن قریه غیر بیت من
المسلمین بجز یک خانه از مسلمانان که لوط است
علیه السلام و دختران او گفته‌اند که یک کس از ان قوم
لوط علیه‌السلام ایمان آورده بود در مدت بست سال و
ترکنا و بگذاشتیم فیها درآن دیها آیة علامتي ازعذاب
للذین براے آنانکه یخافون العذاب الالیم بترسند
از عذاب دردناک و آن علامت آبهاے سیاه و تقلیب
دیار قوم لوط است *

"Ba durustí ki áí tere pás hadís mihmán Ibráhím kí, wuh gyárah firishte the. Wáste halák karne Qaum i Lút (ale-his-salám) ke názil húe. Aur bích Tibián ke manqúl hai, ki chár firishte the, Jibraíl, Mikáíl, Isráfíl o Izráíl, mihmán buzurg kiye gae nazdík Khúdá ke, yá nazdík Ibráhím (ale-his-salám) ke, aur be nafsíhí in kí khidmat men qáim húe. Jo dar áe mihmán nazdík Ibráhím (ale-his-salám) ke, pas kahá, Salám úpar tere. Ibráhím ne kahá, Salám úpar tumháre, tum qaum i ajnabí ho, hargíz tum sí qaum bích súrat o qámat ke nahín dekhí main. Kaho tum kaun shakhs ho? Inhon ne kahá, Mihmán. Pas gae Ibráhím apne

ahl kí taraf, is tarah ki inhon̲ ne na jáná, ki kahán̲ játá hai. Pas láe Ibráhím gausála farbih bhúná húá, pas nazdík rakhá in ke; inhon̲ ne us kí taraf ḳhwáhish na kí; kahá, Kháo tum sab; unhon̲ ne kahá, Nahín̲ kháte ham. Pas dil men̲ pakṛá in se ḳhauf, is sabab se ki mabáda yih chor howen̲, aur us ká qasd karen̲; bích us zamáne ke, jo shaḳhs kisí ke sáth dushmaní rakhtá thá, us ká kháná na khátá thá. Maláyaka ne jab asar i ḳhauf ká Ibráhím se musháhida kiyá, kahá, ki Mat ḍar, ham bheje húe Ḳhudá ke hain̲. Ibráhím (ạle-hís-salám) ne kahá, kis wáste tum ne pahle na kahá, ki main̲ is gausále ko na zabh kartá, aur us kí má se alag na kartá. Jibraíl (ạle-his-salám) ne dast i mubárak úpar gausále ke márá, wuh zinda húá, aur kúdá, aur boltá húá má kí taraf chalá. Sárah darwáze ke píchhe kharí thín̲, yih hál musháhida kiyá. Ibráhím us súrat se mutaạjjib húe; firishton̲ ne dúsrí bár un se bát shurụ́ kí, aur ḳhushḳhabrí dí us ke taín̲ tawallud pisar i dána kí, yạne, paidá hone ek pisar Isháq námi Sárah se, ki jo jab sinn i tamíz ko pahunche ạlim howe. Pas ghar kí taraf chalín̲ Sárah aur kahtí thin̲, albiá, albiá, yih kalima thá in kí bolí men̲, ki waqt amr i ạzím ke zabán se kahte the. Pas tamáche márá apne munh par jaisá ki ạuraten̲ bích waqt taạjjub ke kartí hain̲, aur kahá, Ǻyá jantí hai ạurat búṛhí ná záinda? Kahá firishton̲ ne, Aisáhí hai ki ham ne bashárat dí tere taín̲. Tere Ḳhudá ne kahá hai, ham ne ḳhabar dí tujh ko, badurustí ki wuh hákim i zinda hai, sáth aulád dene ke tere taín̲, aur dána hai terí ạqímí ká. Aur jo ki muhkam kám

o dána ho har áína qádir hogá úpar saláh tere ke. Jo Ibráhím (ạle-his-salám) ne jáná ki ye firishte hain, aur názil honá in ká is tarah par, kisí bare kám ke siwá na hogá, kahá, Kyá hai bạrá kám tumhárá, Ai firishto? Kahá, ki Ham bheje gae hain wáste halák karne ek guroh gunahgár ke, aur ham áe hain, tau bhejen in par patthar miṭṭí ká pakáyá húá, yạne íṇṭ, nishán kiyá húá Parwardigár se, wáste hadd se báhar jánewálon ke bích kufr o jujún ke. Aur jo Ibráhím (ạle-his-salám) ne mạlúm kiyá, ki Mútafika kí taraf játe hain, wáste halákat qaum i Lút (ạle-his salám) ke. Ḳhátir i mubárak wáste birádarzáde ke gamnák húe, ki áyá us ká hál kyá hogá? Maláyaka ne kahá, Gam na kháo, ki Lút aur us kí larkián naját páwengí. Pas ham báhar karenge jo ki hogá bích us dihát i Mútafika ke múminín se. Pas na páwenge ham bích us gáon ke siwá ek ghar Musalmánon se ki Lút hai, aur larkien us kí. Naql hai ki ek shaḳhs us qaum se úpar Lút (ạle his-salám) ke, ímán láyá thá, bích muddat 20 baras ke, aur chhoṛá ham ne bích us dihát ke nishán ek ạzáb se wáste ịbrat un ke, ki ḍaren we sab ạzáb i dardnák se."

29, 30. *Aur Abirám aur Nahúr ne apne wáste jorúan lín; Abirám kí jorú ká nám Sarí, aur Nahúr ki jorú ká nám Milkáh* thá, jo *Hárán kí beṭí thí; wahí Milkáh aur Iskáh ká báp thá.* Is se wázih hai, ki Hárán Tárah ke tín beṭon men us ká pahlauṭá thá. Us kí beṭí Milkáh Ribqáh Isháq kí jorú kí dádí thí, Paid. 22: 20, 23. *Aur Sarí bánjh thí, us ká koí farzand na thá.*

31. *Aur* bạd us ke ki Ḳhudá ne Abirám ko hukm diyá, ki butparastí kí zamín se nikal áwe, *Tárah ne,* us hukm ke mutábiq, *apne beṭe Abirám, aur apne pote Lút, yạne, apne beṭe Hárán ke beṭe ko, aur apní bahú Sarí, apne beṭe Abirám ki joṛú ko liyá; aur we un ke sáth Kasdíoṉ ke Úr se rawáne húe, táki,* na apní dánist se, kyúṉki wuh na jántá thá, ki kidhar játá hai (Ibr. 11 : 8), balki íláhí íráde ke muwáfiq, *zamín i Kanaạn meṉ jáweṉ.* We íláhí hidáyat se chale gae, táki jaháṉ kahíṉ Ḳhudá un kí rahnumáí kare we bewaswás chaleṉ. *Aur we Ḳhárán tak áe aur waháṉ rahe.* Aglab hai, ki Tárah kí zaịfí ke báịs se we us waqt ziyáda dúr nahíṉ pahunch sake.

32. *Aur Tárah ke din do sau pánch baras húe; aur Tárah Ḳhárán meṉ mar gayá.* Is se Abirám kí paidáish ká waqt daryáft hotá hai. Bárahweṉ báb kí chauthí áyat se mạlúm hai, ki jab Tárah mar gayá aur Abirám Ḳhárán se rawána húá, us kí ụmr pachhattar baras kí húí. 205—75=130, yạne, jab Abirám paidá húá us ká báp ek sau tís baras ká húá, aur yúṉ Abirám sáṭh baras apne bháí Hárán ke bạd paidá húá.

YÁFAT KÍ AULÁD KÁ DÍN,

YẠNE,

AGLE HINDÚOṈ KÁ MAZHAB.

Túfán ke bạd aksar ádmí bahut jaldí butparastí meṉ phaṉs gae. Aglab hai, ki unhoṉ ne pahle ajrám i falakí, bạd us ke ạnásir, yạne, núr, átash, hawa, wagairá kí parastish kí. Ahl i Hind, jo Yá-

fat se paidá húe, qadím zamánon se butparast rahe. Yáfat kí auládd ke dín ká, jo qadím se Hindústán men thá, yahán main kuchh bayán kartá hún.

Khudá ká kháss nám, jo Hind aur Yúrap kí qaumon men bahut phail gayá thá, Sanskrit men *devas* yá *deva*, Yúnání men *θεος*, *theos*, aur Rúmí men *deus* ke nám se mashhúr hai.

Deva kí asl *div* se hai, jis ká arth prakásh karne ká hai; Veda men bhí us ká yihí arth hai. Is se jáná játá hai, ki Hind aur Yúrap kí jáţion ne Khudá ká khiyál prakásh yá tej ke dwárá prápt kiyá, aur ki is tej ko práchín log Parameshwar kar mánte the. Yih tej din ke samai men súrya ke dwárá prakáshit hai, aur rátrí samai men táráganr ke. Us ká bhayának aur nás karnehár kárya bijlí men dikhái partá hai, tis par bhí us se bará lábh hai, is káran ki wuh pání barsáte, jin se phal utpann hotá hai. Bijlí ki wuh lapak, jo bádalon ko do ţukre kar dáltí hai, práchín log aisá samajhte the, ki wuh na kewal deoton kí kriyá hain, par ki wuh áp hí saktimán aur bhayának o dayálu deote hain. Is se yih ján partá hai, ki deoton ko hawá aur swarg káhe bháe. Prithiví par manushon men tej ke badle men, agin aur us kí lawar hain, isí liye agin ko tej ká dúsrá samajhke, use Parameshwar kí sí sakti dená un ke manoyogya thá.

Yih drishtmán basten Veda ke práchín aur bare deotáon men prasidh hain. Un men se sab se bará *Indra* hai, jo jyotimán swarg aur níle ákásh, aur váyú ká pradhán hai. *Indra* ke mane *nílá kamal* hai, kyúnki *Indaravara* yá *Indívara* ká arth nílá kamal hai, aur *Indraníla*, yane bahut hí nílá Indra ke samán. Wuh samast aur deoton se jinhen us ne shakti dí hai, pahle paidá húá thá. Us ne jhúltí húí bhúm ko sthir kiyá, aur chanchal paháron ko drirh kiyá, aur hawá kí símá bándhá, aur swarg ko sthápit kiyá. Isí liye wuh *Shakra*, artháț balí, aur *shachívat*, artháț shakt se paripúran kahlátá hai; aur us kí jorú ká nám *shachi* yá shakt hai, isí liye wuh *shachipati*, artháț *shachiki* ká swámí kahlátá hai. Wuh *vajra* ko, jise *Tvashtrí* ne us ke liye taiyár kiyá, liye phirtá hai, aur usí se un dushton ko nasht kartá hai, jo swarg ke jal ko

rokte haiṉ. In meṉ se ek ká nám *Vritra*, arthát ḍhámpnewálá kálá bádal hai jo swarg ko chháe rahtá, aur *áhi*, wá sarp kahlátá hai. Do aur bhí haiṉ jin ke nám *Bala*, aur *Pani* haiṉ; *Pani Bala* ká chákar hai. Yih deotoṉ kí gáeṉ swarg se churá le gae, aur unheṉ pahár kí kandlá meṉ chhipá rakhá. Indra ne unheṉ ḍhúnḍh nikálá, aur us kandlá ko apní bijlí se do ṭúk kar, unheṉ waháṉ se pher láyá. Phir aisá bhí kahá hai, ki *Pani* unheṉ *Angiroṉ* se lúṭ le gayá, aur *Indra* ne unheṉ pher diyá. Yih wuh bádal haiṉ, jo paháṛoṉ ke píchhe chhip játe haiṉ, aur log aisá samajhte haiṉ, ki apní kandlá meṉ band rahte, jinheṉ *Indra* pher látá hai, ki wuh apná pání barsáweṉ. Us samai *Maruta*, arthát hawáí deote, us ke píchhe ho lete haiṉ.

Is barṉan ke samán *Indra* laṛáí ká deotá kahántá hai, jo kále bádal kí burí rúhoṉ ko maġlúb kartá, aur jo prithiví par manush aur pasú ke hetu phal dáyak aur pushṭ jal barsátá hai; wuh sab se balí deotá hai, dravya ká rakhwálá, aur un ká uṭhánewálá. Wuh laṛáioṉ ká deotá hai, jidhar wuh soma ras se matwálá hoke, apná rath, jis meṉ píle ghoṛe jute haiṉ háṉktá hai, aur soma ras yagya karanhár ke bairí ko parájai kartá hai.

Varuṇa, jo áj kal samudr aur jal ká deotá kahlátá hai, Veda meṉ us ke liye dúsrí jagah sthápit hai. Wuh swarg ke hawáí chandwe ká deotá kahlátá hai, isí káran us ká nám *Varuṇa*, arthát lapeṭnehárá hai. Us ká aisá barṉan miltá hai: *Varuṇa* ne súrya ke liye márag sidh kiyá, aur samudr ko dháron ke báṛh kí náíṉ baháyá; din ke píchhe us ne baṛí rát banáí; us kí shakti un swargoṉ ke bích hai jin kí hadd nahíṉ. Rát aur rát ke sitáre *Varuṇa* hí se haiṉ, aur pau phaṭne ke bikhai kahte haiṉ, ki áj eksáṉ, aur kal eksáṉ; wuh *Varuṇa* ke rájya meṉ ho us ke píchhe píchhe chalte haiṉ. Us ne táron ko aur zamín ko do guná phailáyá, aur *Kritiká* ko swarg meṉ rakhá hai; chánd bhí us kí ágyá ke samán chaltá hai; us ne unheṉ banáyá hai, ki wuh apne páoṉ atháh, yá hawá, meṉ rakheṉ.

Wuh hawá kí chiṛiyoṉ aur samudr ke jaházoṉ ká ṭhikáná jántá hai. Wuh jo apní pratigyá meṉ nahíṉ badaltá, barábar

mahínon ko, jin men nasl paidá hotí, jántá hai; wuh us ek mahíne ko, jo in sab ke liye hotá hai, jántá hai, wuh násak aur balí hawá kí ráh pahchántá hai; wuh us ke us pár ke rahnewálon ko bhí jántá hai. Is barnan ke samán wuh is mufásale ká bhí deotá hai, jis ká behadd honá manushon par rátrí samai pragaṭ hotá hai. *Mitra*, jo do pahar din ká deotá hai, aur *Varuṇa* kí ek sáth pújá hotí hai, aur donon satya jotya ke swámí kahláte hain. *Varuṇa* ek sonahlá kawach bhí pahine húe hai, is liye us se aur tej se bhí kuchh prayojan hai. Is se yih barnan ho saktá hai, ki wuh kis prakár se din aur rát par rájya kartá hai, aur rát kyúnkar us ke bas men bhí hai, jab ki aur samast jyotimán deote, jo us waqt se áge swarg men chalte, phirte, aur *Varuṇa* aur manush ke madhya men rahte hain, lop ho játe hain. Is báis se ki wuh mufásale ká deotá hai, wuh manushon kí chál o chalan par bhí drishṭ kartá hai. *Varuṇa*, jo apní pratigyá men satya hai, manushon men bás kartá hai, ki sakal srishṭ par prabhutá kare, aur sukarm kartá rahe; is liye wuh jo budhimán hai, samast áshcharjit káryon par byatít aur bhawish par drishṭ kartá hai. Us se is káran bintí karte hain, ki wuh manushon par krodhit na howe, aur unhen sídhe márag chaláwe, ki un kí áyurbal baṛháwe, aur *Nirriti* ko un se alag rakhe, aur unhen páp se chhuṛáwe. Wuh bhayának deotá hai, jis ká kop manush prárthná aur jagya ke dwárá, dabáne kí kánksha rakhte hain. Phir us men akhláqí nisbaten bhí pái játí hain; wuh deotá i rázdár hai, jis ke adrishya aur sarbatr pratyaksh káraj, manush kí dasá se pragaṭ hote hain.

Veda ká tísrá deotá, jo aur deotáon men sreshṭh hai, so *Agni* hai. Wuh pahlá rishi hai, jis ne deoton se saháitá mángá, aur jagya kiyá. Wuh *purohita* aur jagya ká charháwanhár *ritvij* kahlátá hai; wuh deoton ko jagátá, aur unhen jagyá men le játá hai, jo us samai lál ghoṛe ke rath par chaṛhke, kusha ke ásan par utarte hain. Isí káran wuh dút kahlátá hai. Wuh deoton ke hetu jagya men *ghrita* yá ghí látá hai, wuh use un ke pás le játá hai; is liye wuh manushon aur deotáon men madhyasth kahlátá hai. Wuh yúbá kahlátá hai, is káran ki wuh áp se nit

nayá bantá, aur samast manushon ke sang nit rahtá hai, is káran wuh *Vaishwánara,* aur *grihapati,* arthát ghar ká swámí, aur *Vishwapati,* arthát jagat ká málik, kahlátá hai. Wuh deotáon ke pás se bhandár, nij karke bhojan, manush ko detá hai; isí káran wuh *Ghaṭavedas,* wá dhanáḍhya, kaháwtá hai, aur unhen bairíon aur rákshason se, jinhen wuh bhakshan kar letá, bachátá hai. Us kí jotya manushon ko sudh kartí hai, is káran wuh *Pávaka,* arthát pavitr karanhár, kahlátá hai.

In tín prasidh deoton kí stríyon ká Veda men yih nám milte hain, *Indrání, Varuṇání,* aur *Agnáyí.*

Is srishṭ ke aur deotáon men se jotya ke deote bhí prabrit hain, nij karke súrya, jis ke sanmukh se rát aur rát ke táre choron ke samán bhágte, aur jo deotáon aur manushon ko pavitr karanhár tej detá hai, aur sakal prithiví ko us se bhar detá hai. Us kí kiranen, yá sát lál ghoṛe, jo wuh apne rath men jottá hai, súrya ke deotá ko úpar le játí hain. Wuh súkta jo sab se adhik pavitr hai, jise *gáyatri* kahte, súryahí kí stuti men kahá hai. Us ke bahut se nám hain, aur práchín Hindú samajhte the, ki us kí ek hí súrat ek sáth hí sampúran, aur bibhág bhí hai. Súrya ke deotá ke sang, jo bishesh rít se Swargíya, *Súrya,* aur *Savitrí,* wá upajánewálá kahlátá hai, *Mitra,* aur *Púshan,* wá pálnewálá, *Bhaga,* yá bhágyawán, aur *Arjaman,* yá pratishṭhit, aur súrya ke aur gunon kí bishesh deotá ke samán pújá hotí thí. *Arjaman, Mitra* aur *Varuṇa* kí pújá ek sang hotí hai.

Logon ke atyant pavitr deoton men se ek, jin ká mahátma Veda men hai, *Ushas* hai. Wuh swarg kí putrí hai, aur us ke kewáṛon ko kholtí hai; wuh súrya kí bhí putrí kahlátí hai, aur rátrí se utpann húí hai; wuh bridh hai, par nit phir phir utpann húá kartí hai, aur bíte húe pau ke márag men dauṛtí hai; wuh jo áneháron men pahli hai, jo sarbadá ek dúsre ká píchhá karte rahenge. Us kí jotya pratham jotya hai; wuh rát aur andhkár ko bhagá detí hai; us ke áne par jánwar, aur chiṛiyen aur manush sanmukh áte hain; us kí jot se sab bastun men zor aur ján paṛtí hai; wuh satya bákya sikhlátí hai, wuh lál gáen aur lál ghoṛon

ke rath meṉ chaltí, aur sáre deotáoṉ ko Soma ras ke nikaṭ látí hai.

Jot ke deotáoṉ meṉ donoṉ ashwin bhí haiṉ, jo súrya kí kiraṉoṉ ke sang áte, aur *Usha* ke sang un kí prárthná hotí hai. Yih jot kí wuh kirneṉ haiṉ, jo *Usha* ke pahle nikaltí haiṉ. Wuh bihán ke jágnewále haiṉ, aur tín pahiye ke rath par sawár hote, jin ke píchhe súrya kí putrí rahtí hai, aur tín ber jagya meṉ átí haiṉ, bihán, do pahar, aur sánjh ko. Un ke ṭekan ke liye tín khambhe sthápit haiṉ; Soma jagya, *Indra* ke samán, aur tel *agni* ke samán unhíṉ ko chaṛháe gae. Un kí stuti is liye hotí hai, kyúṉki un ke dwárá bahut ádmí sankaṭ se chhuṛáe gae aur change kiye gae haiṉ; wuh nij karke pralai ke samai meṉ un kí saháitá ko áte haiṉ, jo samudr meṉ yátrá karte haiṉ: aur unheṉ harsh se apne rathoṉ yá ghoṛoṉ par chaṛháke kináre loṉ pahuncháte haiṉ. Is ke uprànt wuh swargía aushad, dhan, aur jíwan kí sámagrí dete haiṉ.

Pawan, arthát *Indra* ke ráj meṉ báo mile haiṉ, jis ká vishesh deotá *Váyú* kahlátá hai, aur aur bhí chhoṭe chhoṭe haiṉ, jinheṉ *Maruta* kahte haiṉ. Yih nij karke Indra ke saháyak kahláte: Váyú kí pújá bahudhá Indra ke sang hotí hai. Soma yagya unhíṉ ko arpá gayá thá. *Maruta, Rudra* ke putr kahláte haiṉ, aur un ká nám bhí Rudra hai. Tis par bhi yih bát chalit hai, ki *Rudra* ek bishesh deotá hai, túfánoṉ ká deotá, hawáoṉ ká pitá, swarg ká tejmai báráh, náshak, jo *Kshayatavíra*, arthát manushoṉ ká sanghár karnehárá, jis se yih bintí karte haiṉ, ki wuh apná bán, jo gaú aur manush ko nás kar detí hai, dúr rakhe, aur ki wuh búṛhoṉ, aur jawánoṉ, beṭoṉ aur potoṉ, pitá aur mátá ko na máre. Us ká guṉ *Kapardin*, wá ghunghrúdár, bálwálá, wuh kálá bádal hai, jo ek gole meṉ rahte haiṉ. Us kí pújá is wáste bhí hotí hai, ki wuh manushoṉ aur pasuoṉ ko rokaṛ wá bhág pahuncháwe, wuh manushoṉ ko un ke yogya bhojan detá hai; wuh apne háth meṉ achchhe se achchhe aukhad rakhtá hai, aur súktoṉ aur jagyoṉ ká rakhwálá kahlátá hai. *Shiva* ko bhí *Rudra* kahte haiṉ, par Veda meṉ wuh *Indra* ke píchhe úchá rakhá gayá hai. *Vishnu* kí bhí yahí dashá hai, aur us ká yih nám

Vishnu us ke aur sab námon men atí uttam hai, is káran kí us ke pujerí usí nám se prasidh hain. *Vishnu* ká arth pálan karná hai, aur wuh *Indra* ká mitr aur bare dag dharnewálá kahlátá hai. Yih gun us ke tín páon se prayojan rakhtí hai; in ke bikhai men yih kahá hai: mritak us ke do páon dekhne ko shíghr áte hain, tísre ká na koí patá lagá saktá, na koí wahán já saktá hai, hán pakherú bhí nahín já sakte; aur dúsre ṭhaur men likhá hai, ham tere sthán par áne kí abhilákhá rakhte hain, jahán bahut sí bhaṭaktí húí gaú hain, wahán se is bare dag dharnewále deote ká grih prajwalit hai. Is sthán ke bikhai men dúsre súkta men likhá hai: "Háe ki deote hamen bacháne ko ánandit hote, jahán se Vishnu charh gayá," aur ki "budhmán log sadá us ká sab se únchá sthán dekhte hain, us netr ke samán jo ákásh par phailí húí hai." Wuh deotáon ká sab se únchá baiṭhak hai, jise Vishnu ne banáyá thá. Is se yih jáná játá hai, ki *Vishnu* chamakdár ákás hai, us ká sab se únchá sthán us ká sab se únchá bhág hai; do aur jagahen us ká udai aur ast honá hai. Veda ke práchín ṭíká karanhár ne is pichhlí bát ká aisáhi barnan kiyá hai.

Chandramá aur grahon ko Veda ke deote na samjhá cháhiye. Grahon men se kewal *Shukra* ká barnan súkton men miltá hai. Veda men *Brihaspati* se zuhra se murád nahín hai, aur na Soma se chánd. Chánd kí pújá bahut kam hotí hai, aur agar hotí bhí hai, to *chandramás* ke nám par hotí hai. Us ke bikhai men kahá hai, ki wuh nit utpann honewálá din ká ágam kahnewálá hai, ki wuh pau phaṭne se áge játá hai, ki wuh jíwan barhátá hai, aur deoton ko, jo házir hote, un ká bhág detá hai; kadápi is ká arth yih hai, ki wuh deoton ko yagya ká bhág pahunchátá hai.

Nakshatron men se Veda men kewal ek hí ká, arthát Brihad Bhallúk ká nám miltá hai, jise sát *riksha* kahte hain. *Riksha, ark*, yane chamakne, aur *rikta*, yane badle húe, se miltá hai, aur is liye yih nám táron aur Bhallúk ko us ke chamakdár chamre ke sabab se, diyá gayá. Yúnání ἄρκτος men yih lafz sampúran mahfúz hai. Veda ke bhákhnehára kahte hain, ki táre ákás men yá to *Agni* yá *Varuṇa* yá bápdádon se rakhe gae hain. Yih pichhlí bát

bichár ke yogya hai, is káran ki us se ján paṛtá hai, ki práchín samai se swargía sthán bápdádon̲ ko diye gae; aur is se yih bhí jáná játá hai, ki kis prakár se práchín̲ Rishíon̲, jaise *Vasishṭhá, Bhrigu,* aur *Atrí* ne apne sthán ke hetu uttar ke chamakdár riksh páyá.

Akásh ke sang prithiví kí bhí upásná hotí hai, aur use *Dyává-Prithivi* kahte hain̲.

Jal kí bhí prárthná deví jánke karte hain̲, jis ká jal gaú pítí hain̲, aur us men̲ *Amrita* aur aukhad rahtá hai. Veda ke deomále ke samán jal ke aur bhí deote the, jo *Aptya* kahláte the, jin ká rájá *Indra* thá, aur in sabhon̲ ká nám milá julá bishesh rít se *Trita* kahlátá hai. *Apsara,* jin ká arth pání men̲ chalná hai, kadápí yih bhí jal ke deotá the, par un ká nám Veda men̲ nahín̲ miltá. Tathápi nadíon̲ ko pavitr jánke un kí stuti Veda men̲ kí játí hai, aur rog se bacháne ke liye un kí prárthná hotí hai.

Práchín samaion̲ ke Hindú log drishṭimán bastun ko deotá kar mánte the, is káran bahut thoṛe the jo is ke us pár dekhte the. Is nek pad ke deotáon̲ men̲ *Brihaspati* yá *Brahmaṇaspati,* arthát prárthnáon̲ ká swámí wá rakhwálá, ati prasidh hai. Jab manukh án deotá kí baṛáí karte hain̲, wuh dekhtá hai, prárthná aur us kí sámarth aur us ke gun̲on̲ ko. Is káran ki yih bintí karná deotáon̲ kí kripá ke prápt hone ká dwárá thá, *Brihaspati* ko madhyasth honá paṛá, jisten̲ jagya ke hetu in kripáon̲ ko prápt howe, aur yih awashya thá, ki us se jald prárthná karen̲, jaisá ki aur deotáon̲ se, aur ki un deoton̲ ká kárya us ke liye niyojit karen̲, jo prárthná sunte rahe hain̲. Is káran bishesh karke us kí pújá *Indra* ke sang hotí hai, jo práchín deotáon̲ men̲ atyant balí hai, jis ke kárya ká ek bhág *Brihaspati* ko dete hain̲; thoṛe se sthánon̲ men̲, jaisá ki *Bala* ke khoh ko do ṭúk karná, aur sangrám men̲ bairion̲ ke úpar jai dená, kewal usí ke bikhai men̲ kahá hai. In ke badalne ká dúsrá káran yih hai, ki wuh Indra ke shastr bhí letá hai, bijlí, jo chamakdár, sonahlá rang kahlátí, jis ká shabd garaj hai. Daswen̲ ashṭak ke ek súkta men̲ shrisṭ karne kí baṛí sámarth use diyá hai, jaisá us ke bikhai men̲ kahá hai, ki us

ne pau ko, aur ákásh ke chamak ko, aur *Agni* ko ḍhúṉḍh nikálá, aur ki us ne apní bijlí kí lapak se andhkár ko nasht kiyá; phir, dúsre súkta meṉ likhá hai, ki wuh larke bále, sámarth aur dhan detá hai. Phir, us kí stuti meṉ use *purohita*, athwá rájá ká jagya karáwanhár aur prithiví par use us ká náib kahá hai.

Brihaspati ká ek dúsrá nám *Váchaspati*, arthát subaktá bhí hai. Is ke uprânt subáchya shakti denhárí ek devi aur hai, jise *Saras-vati* kahte haiṉ, us kí pújá is káran karte haiṉ, ki wuh satya bachan sikhlátí aur achchhe mansúbe man meṉ ḍáltí hai.

In súktoṉ meṉ *Yama*, arthát mritu ke deote ká barṉan kam miltá hai. *Yama* ke path par chalná, mritu ko prápt honá hai, aur yudh ko *Yama* ká hár kahte haiṉ. Kisí sthán meṉ aisá likhá hai, ki tín swarg haiṉ, do savitrí ke log bhag, aur ek *Yama* ke sthán meṉ, jaháṉ rogíoṉ ká samúh hai. *Nirukta* ke ek súkta meṉ, use *Vivasvat* ká putr, Súrya, aur manushoṉ aur rájáoṉ ká baṭornehárá kahá hai. Isí káraṉ wuh manushoṉ ke bhágya ká ṭhahránehárá kahlátá hai.

Is sab ke ant meṉ *Vishva Devas* ká barṉan karenge, jaháṉ tak ki yih aur deotoṉ se bhinn haiṉ. Nihsandeh prárthná meṉ unheṉ pálanhár, aur manushoṉ ke rakhwále samajh un se bintí karte haiṉ; we súrya kí kiranoṉ ke samán unjiyálá dete, jal barsáte haiṉ, abináshí haiṉ, ghin se alag, aur budh se parípúran haiṉ. Shástroṉ meṉ unheṉ nit jagya charháte haiṉ; un ke nám kuchh kuchh chintáoṉ se milte haiṉ jaise prem, parishram, satya, dhan, aur kál yá samai. Is se yih ján paregá, máno ki prá-chín Hindú in námoṉ ke ár meṉ apne bápdádoṉ aur un ke gunoṉ ki stutí karte the. Isí prakár ke aur bacháneháre bhí *Vasus* kah-láte haiṉ, jo prakásh, aur hawá, aur bápdádoṉ kí rúhoṉ, aur gauoṉ ke rakhwál ke deote haiṉ.

Veda ke deomále meṉ kuchh bandobast nahíṉ, yadyapi Indra sab se bará deotá hai. Jab Hindúoṉ ne un kí pújá sthápit kiyá, to apne súkta bhí is yogya banáyá, aur us ke arth pratyaksh karne meṉ parishram kiyá. Veda ke anúkramani meṉ práchín Hindúoṉ ke mat ke bikhai aisá barṉan hai: "Agin, Váyú, aur Súryá ná-

mak tín deote hain̲, aur un ká ráj prithiví, aur hawá, aur ákásh men̲ hai." Is káran ki un ke kárya bhinn hain̲, un ke nám aur súkta bhí bhinn hain̲; yá kewal ek hí deotá hai, wuh bạrá átmá, arthát Súrya, jo sakal srishṭ ká átmá hai. Rishi yih kahtá hai, ki "sakal sthir aur chalâemán bastun ká átmá Súrya hai. Aur deote jo hain̲ us kí sámarth ke prákásh hain̲." *Nirukta* men̲ *Yáska* kahtá hai ki yih arth Veda ke bayán karneháron̲ ne lagáyá hai; wuh *Váyú* wá *Indra* ko hawá ká sab se bạrá deotá kahtá hai, aur ki aur deoton̲ ke nám un ke káryon̲ ke samán pạre. Veda ke in ati práchín deotáon̲ ke uprânt, us ne aur bhí bahut se chhoṭe chhoṭon̲ ká barn̲an kiyá, par un men̲ jo prasidh hain̲ ham unhín̲ ká barn̲an karenge.

Yáska deoton̲ ká bakhán karke Devaganon̲ ká barn̲an kartá hai. Yih chhoṭe chhoṭe deoṭe úparwár khanḍ men̲ nahín̲ rahte. Madhya men̲ *Marut, Rudra, Ribhu, Angiri, Pitri,* aur *Aptya* rahte hain̲. *Ribhu* ne manushon̲ ká janm páyá thá, par apne sukárya karke sadá-yúbáwat aur abináshí húe. *Angira* Veda ke atí mahán aur balwant deote hain̲. Upar khanḍ men̲, jis men̲ *Ashwin* pahle hain̲, *Áditya, Saptarshí, Deva, Visvadewàh, Sadhya, Vasu* aur *Vájin* hain̲. *Vájin* ke arth yudh wá sangrám hai. *Sadhya* atí práchín deote hain̲, jo swarg men̲ rahte the, jahán̲ ki pahle jagya húá.

Phir ek hí deote ke hetu kaí ek sthán ṭhahráyá hai. Jaise ki *prithiví* tínon̲ rájya men̲ hai, jaisá kisí ṭhaur men̲ likhá hai ki *Agni* aur *Indra* atí únche men̲, aur madhya men̲, aur níche bhúm par rahte hain̲. *Yama* swarg ke deoton̲ men̲ hai, madhyawálon̲ men̲, aur *Usha* aur *Nakta* prithiviwálon̲ men̲. Is bát ke bikhai men̲ bhinntá hai, jaisá *Tvashtrí* ke bikhai men̲ likhá hai, is káran ki us ne swarg, aur príthiví, aur lokon̲ ko ḍaul diyá, wuh príthiví par aur madhya men̲ rahtá hai.

Is barn̲an se *Indra* sab se bạrá deotá nahín̲ hai, parantu Súrya, jise jagat ká *jíú* wá átmá kahte hain̲. Log *Indra* ko Veda ká ati mahán deotá samajhte the. *Aitareya-Bráhmana* men̲ yih bát hai, ki *Devon̲* ne use jagat ke kaíek bhágon̲ ká rájá kiyá, *Vasus* ko púrab

ká, *Rudra* ko dakhin, *Áditya* ko pachchhim, *Vishva Deva* ko uttar ká, *Sadhya* aur *Aptya* ko madhya-desh, aur *Marut* aur *Angiron* ko swarg ká.

Smriti aur kábyon men bhí *Indra* deoton ká rájá kahlátá hai, aur swarg men bás kartá, tathápi wuh wahán cháro khúnṭ ká pradhán nahín hai, kewal lokapála, arthat púrab or ká, aur deoton ká bhí aur hisson men waisáhí kám hai. Kadápi mukhya chár the, jaisá ki smriti ke ek sthán men chár hí milte hain. In men se *Kuvera* dhan ke deotá ká patá Veda men nahín hai, par práchín Baudhí sútron men us ká nám miltá hai. Wuh use dúsrí jathá ká deota kahte hain, par us men yih bhed hai, ki wuh un ke samán sundar nahín, par jaisá us ke nám ká arth hai, wuh kurúp hai, jisten ekáekí un durgaton ká bodh howe jo dhan ke káran se hotá hai. Kahte hain ki Kuvera ke tín ṭáng aur áṭh dánt hain. Is jathá ke deote ye hain :—*Indra, Agni, Yama, Súrya, Varuṇa, Váyu, Kuvera,* aur *Soma.* Manu ke námmále men *Kuveru* kí santí *prithiví* ká nám miltá hai. Indra ke adhik agni sab se baṛá deotá hai, is káran ki wuh deoton ko yagya men látá, aur jab wuh baṛe deoton ke sanmukh hote hain, to wuh un kí aguái kartá hai. Práchín Hindú samajhte the ki *Narak* dakhin men thá, jo Yama ko diyá gayá. Pachchhim *Varuṇa* ko diyá gayá, is káran ki Hindusthán ke áge Mahá Ságar the, aur Uttar *Kuvera* ko milá, is káran ki wahán sone kí khán thí.

Veda ke dinon ke paschát Veda ke deotáon ká bhinn barṇan miltá hai, jaisá jaisá súkton aur kábyon, aur upanishadon men un ká bakhán húá.

Práchín samai men kewal Veda hí ke deoton kí pújá hotí, aur jo súkta ki us samai kám men áte unhín kí stuti men the ; isí káran wuh ab lon aisí hí mahimá páte hain.

Kábyon men rájáon aur yodháon aur un ke prákramon ká barṇan miltá hai. *Shúra* jo bákya, tis ke arth men Íshwaratwa ká jo lim páyá játá hai, is karke yih kahná ki we deoton se nikle sahaj thá, aur jab we mritu ko prápt húe unhon ne *Indra* ke swarg

meṉ jagah páí, is káran ki wuh laṛáí ká deotá hai. Us ká swarg rájáoṉ ke bhawanoṉ ke samán hai. *Marut* aur *Aptya* ke badle meṉ, *Gandharba* aur *Apsara* us ke chákar húe. Kadápi *Gandharba* ká arth pahile súrya thá, aur Veda meṉ ek hí bachan meṉ kahá hai. Kábyoṉ meṉ bahut se *Gandharbon* ká barṉan húá hai, aur kahá hai ki ek rájá un par rájya kartá thá. Un ká nij dhan Ishwaría ashwa yá ghoṛe the, aur súrya deotá inhíṉ ghoṛoṉ ke rath par chaltá hai. *Gandharba* uttar alang *Kuvera* ke sthán ke lag bhag *Manasa* tál ke nikaṭ rahte the. We Indra ke sipáhí haiṉ, aur manushoṉ ke sangrám meṉ sang dete, tathápi we bíroṉ se parájai bhí ho sakte the.

Na kewal *Gandharba* hí, par *Deva* bhí manushoṉ se hár páne ke yogya the, is se yih ján paṛtá hai, ki jis samai *Mahábháratha* likhá gayá thá, práchín deoton kí pratishṭhá bahut ghaṭ gaí thí, aur súrmáoṉ ká ahankár us ke bipríti baṛh gayá thá. Deva lok manushya lok se bhinn nahíṉ hai; chhoṭe chhoṭe deote bahudhá prithiví par bás karte; we us meṉ paiṭh sakte haiṉ: háṉ deote bhí kabhí kabhí manushoṉ par pragaṭ hote; manushya bhí Indra ko us ke swarg meṉ dekh sakte haiṉ; mahá kábya ke ek sthal meṉ likhá hai, ki is baṛe sangrám ke sab yodhá deotáoṉ aur un ke bairíoṉ ke autár haiṉ, jaisá ki we *Pándavon* ke mitr aur shatru the; aur *Devarshi Nárada* donoṉ lokoṉ meṉ dút hai.

Apsaroṉ ke kárya karke práchín deotoṉ ke laghu pad ká phir bodh hotá hai. Aur yih bát prachalit húí, ki yadí manushya pashcháttáp karke atyant pavitrtá ko prápt howe, to *Devon* ko un ke sthán se haṭá de saktá hai. Tab *Indra* apsaroṉ ko un deoṉ ke pás bhejtá hai, ki un ke man meṉ ayogya chintá ḍáleṉ, jis karke we apne sukarmoṉ ke yogya phal ko prápt na howeṉ. Ján paṛtá hai ki in kabioṉ ne apsaroṉ ke, jo jal kí deviáṉ kahlátí thíṉ, aur *Gandharbon* ke bishesh pad ko bhuláe diyá, aur bahut se aur deotoṉ ke bikhai bhí aisáhí kiyá hai. We apní katháoṉ ká aisá barṉan karte haiṉ máno kábya haiṉ, is karke bahudhá aisí báteṉ un meṉ milá diyá hai, jo us se bhinn the aur kahíṉ kahíṉ apní or se milá, aur badalke use bígáṛ ḍálá hai, aur nae nae deotoṉ ká us meṉ bakhán kiyá hai, par bishesh karke práchín

deoton, aur chhoṭe chhoṭe deote, aur práchín samai ke pavitr janon ká un kí katháon men barnan miltá hai.

Upanishadon men jo práchín deoton ká bakhán húá hai, to jab manushon ne un ke párthiva padárthon ká gyán bhuláe diyá, tab un ke hetu us ke badle men uch aur swargíya pad sthápit húe, jisten manushya apní bháoná men unhen ek aisá pad dewen jis ke bikhai we achet rahe. Práchín Hindúon ke dharm granth ke prárambh ke bikhai *Rig Veda* men aisá páyá játá hai: "Us samai na to bháo na abháo thá; na sansár, na hawá, na koí bastu un ke uprant thí; aur na kisí ke bhág ká koí lapeṭnewálá na kuchh lapeṭá húá thá. Na mritu thí, na abináshtá, aur din aur rátrí men bhed na thá. Parantu *tad* ne bin swás kewal swadhá se dam liyá. Us ke atirikt us samai kuchh dekhne men nahín áyá. Wahán andhkár thá; yih sab andhkár hí men aur aspashṭ jal men, lapṭá rahá, par yih ḍher jo lapṭí húí rahí, so dhyán ki shakti karke baní. Us ke man men pahle *káma* upjá, aur yih pratham upjáú bíj huá, jise budhimán man kí bháoná karke abháo men bháo ká bandhan ṭhahráte hain."

Is barnan ke samán ishwaría múl ek anirdhárit bastu hai jis men swadhá pái játí hai; is men dhyán ke dwárá utpatti kí kánchhá hotí hai, ek aisí bastu jo ab lon drishṭimán nahín, tathápi jis men jíwaddashá ab lon bandhi hai. *Om* bákya men bhí aisí hí bát pái játí hai. [Is ke bikhai men 34 safhá isí kitáb ká dekho.]

Yih anirdhárit padárath ant samai men nirdhárit Brahmá huá; yadyapí súkton men is ká barnan nahín hai, tathápí *Upanishadon* men pahle us ká aisá barnan húá hai, ki yih wuh hai jis se samast basten utpann hotí hain; jis se utpatti ke uprant we jíte rahte, jise prápt hone ko we parishram karte, aur jis men we phir buddhi aur ánandtá ke hetu lín ho játe hain, Is bákyá ká múl arth, arthát "prárthná aur upásná" bishesh rít se panth ke samast, káryon par lagáyá gayá, tat pashchát wuh Íshwaría múl ká nám húá. Hindúon ke práchín sab pustakon men Íshwar ke nám ke hetu aisá hí dubdhá páyá játá hai. Rig Veda ke *Anukra-*

Z z

mani meṉ súrya ko Bramh kahá hai; *Aitareya A'raṇya* meṉ jíú ko *Brahma,* aur *Indra* ko *Prajápatí,* arthát prajáoṉ ká swámí kahá hai. Chhoṭe chhoṭe srishṭkartáoṉ ko bhí *Prajápatí* kahá hai, is káran wuh Íshwar ká ṭhík nám nahíṉ ho saktá, na *Indra* na *Súrya* bhí us ká nám ho saktá hai, is káran ki we bhí chhoṭe deotoṉ ke nám haiṉ, par Brahma ká arth Brahmaṇ bhí hai jin ká Íshwar aur sirjanhár wuh thá. Log us ko deotá kar nahíṉ mánte, aur us kí pújá ke hetu koí bidhí sthápit nahíṉ hai. Na kewal *Indra* aur *Súrya* ke bikhai meṉ yatan kiyá gayá, ki kisí na kisí gupt prakár se un ke liye úṉche pad ṭhahráweṉ, par práchín aur deotoṉ ke bikhai bhí aisá parishram kiyá hai. Is ke kaí ek pramán *Nirrukta* meṉ páe játe haiṉ, waháṉ sát rishioṉ ko sát tatwa kahá hai. Is ko *Adhyátma* kahte haiṉ. *Brihad A'raṇyaka* meṉ bhí *Rudroṇ* ko das práṉ aur átmá aru aur deotoṉ meṉ badal ḍálá hai.

Kábyoṉ ke pashchát pustakoṉ meṉ kewal ek hí Íshwar arthát *Brahmá* ká barṉan hai, jis ke ye bhinn bhinn nám haiṉ, jaisá úpar likh gae. Smriti ká Vishnu Veda hí ká Vishnu hai, us meṉ *Náráyaṇa* Vishnu ká nám nahíṉ hai, par *Brahmá,* arthát srijanhár ká nám hai, jise *Swayambhú* kahte haiṉ. Utpatti ke bikhai kahte haiṉ, ki ek jagya hai, jo deotoṉ ne chaṛháe, jis samai, us ke deh ke pratyek bhágoṉ se samast basteṉ aur jíúdhárioṉ kí upatti húí. *Mahábhárat* meṉ bhí us ke aur Vishnu ke nám meṉ bhed hai; *Nara* aur *Náráyaṇa* rishi haiṉ, aur aisá hí kisí ṭhaur meṉ jo píchhe se miláe gae *Arjuna* aur *Krishna* ko un ke autár sthápit kiyá hai. Is káran ki Vishnu ká nám práchín Baudhí sútroṉ meṉ nahíṉ miltá, par *Náráyaṇa* ká waháṉ barṉan hai, is se jáṉá játá hai, ki Baudh ke píchhe *Náráyaṇa* ko Vishnu meṉ badal ḍálá hai. Par *Náráyaṇa* har játi ke logoṉ ká deotá na thá, kewal Bráhmaṇoṉ ká.

Vishnu ke aur do nám haiṉ, jo Baudh matí pustakoṉ meṉ miltí haiṉ, Hari yih nám Mahá kábya meṉ bahut kam miltá hai, par us ká dúsrá nám *Janárdana* prasidh hai, is káran ki wuh ek sthal meṉ Íshwar kahlátá hai. Mahábhárata meṉ likhá hai, "Yadi sakal sansár ekatr howe, aur *Janárdana* dúsrí or, to *Janárdana* apne sára se sakal srisht ko dabá ḍálegá. *Janárdana* meṉ

yih shakti hai, ki apne dhyán se sakal srisht ko rákh meṉ milá de, parantu sárí srisht us ke bikhai aisá nahíṉ kar saktí. Aisá ján partá hai, ki isí arth karke us ká nám *Janárdana,* arthát "manushya ká dukh denewálá," kahlátá hai.

Is káraṉ ki is nám ká arth Vishnu ke arth se, arthát jagat ká pálankartá, nahíṉ miltá, to is se yih jáná játá hai, ki kadápi yih nám kisí aur deote ko diyá gayá thá jo logoṉ meṉ prachalit thá. *Vasudeva* ke bikhai yih bát satya hai, jo *Pundhra* játi ká bará deotá thá, aur us ká nám *Purushottuma* thá. Is ká barṉan Baudhí pustakoṉ meṉ nahíṉ miltá hai. *Upendra* ká, jis ká barṉan un pustakoṉ meṉ húá hai, arth is tarah samajh meṉ átá hai, ki yadyapi Vishnu ko sab se chhotá jánte the, tathápi wuh súrya ke deotoṉ meṉ sab se bará bhí thá, jis ká Indra bhí hai. Mahábhárata meṉ *Upendra* ko chhotá Indra kahte haiṉ. *Vishnu* bárahwáṉ sab se píchhe utpann kahlátá hai, tathápi guṉ meṉ wuh samast *Ádityoṉ* meṉ uttam hai. *Aditi* ke bárah bete the, jin ká pahlá *Shakra* [Indra] thá, aur pichhlá *Vishnu,* jis meṉ shrist rakhí gaí hai. Puraṉoṉ meṉ aur barṉan hai.] Rig Veda ke súkta meṉ us kí púja bahudhá Indra ke sang hotí hai, na ki Ádityoṉ ke, isí káran use yaháṉ kshudr pad milá hai.

Vishnu ke mahattwa ke bodh ke hetu, yih smaraṉ kiyá cháhiye, ki wuh swarg meṉ sab se únchí jagah rakhtá hai, aur ki súrya bhí sab se bará deotá samjhá játá hai; aur us ke upránt *Náráyaṇa* ke bikhai yih bát chalit húí, ki us ne jagat kí utpatti ke hetu apne ko bal meṉ charháya; aur yih bát aur adhik barhá ke yih kahá gayá, ki sansár ko durgattoṉ se nistárne ke hetu, us ne áp ko apne Íshwaratwa se hín kiyá. Ki yih pichhlá kárya trideo ke tínoṉ devoṉ meṉ se kewal Vishnu hí ke bikhai satya aur *Náráyaṇa* arth se pragat hai, is prakár se ján partá hai, ki jab *Rámáyaṇa* meṉ use *Ráma* ká autár kahá hai, to us ká nám *Náráyaṇa, Brahmá* aur *Sthánu* ke sáth milá húá hai. Phir Vishnu kí is káran stuti hotí hai, ki us ne sakal prithiví ká paikarmá kiyá hai, jisteṉ manushya ko rahne ká sthán dewe; ki we manushya jo us kí stuti karte haiṉ, ápada se bache rahte, aur ki wuh unheṉ sukhdáyak grih aur ati uttam bhojan detá hai.

Ján partá hai ki is bare deotá Vishnu ká nám pahle Veda ke Vishnu aur Náráyana aur Bráhman se milkar baná; tab pahle Janárdana aur píchhe Vasudeva us ke sang húe. Is káran ki us ke avatáron ká, kábya likhne ke pahle barnan nahín miltá hai, to aisá ján partá hai ki us ká dushtatá násh karne ke hetu deh dháran karná Bráhmanon kí or se nahín, par Kshatríon men hai, is ke píchhe jab Kábya likhe gae, to súron aur bíron men un kí adhik pratishthá húí. Yih bát is rít se pratyaksh hai, ki *Rámáyana* aur *Mahábhárata* ká dúsrá *Ráma* Vishnu ká autár kahlátá hai, aur ki Mahábhárata men *Krishna* ko Íshwaría pad milná árambh húá, hán *Arjuna* ko bhí aisá hí pad diyá hai, aur is bare yudh ke jodháon ko avatár, aur adh-deote, aur deotáon ke shatru kahá hai, par Bráhman ke bete *Parshuráma* ko ab lon yih pad nahín milá, yadyapi us ne use píchhe se prápt kiyá. Phir us ke aur avatáron ká, jin ká barnan píchhe húá hai, kábya men prathak barnan nahín húá, par *Krishna* ke bikhai kahá hai ki us ne bahut sí yudh aur laráíán kín, aur bahut se dánau par prabal húá. Is se yih ján partá hai ki *Krishna* dúsrá avatár hai, aur ki aur sab autár píchhe se á mile hain. Itná to pratyaksh hai ki avatáron kí gintí píchhe se Bráhmanon ne thahráyá hai. Pánchwen, arthát báman ke autár men, jis ne tín qadam men Asura Bali ko pátál men dhakel diyá, Vishnu ká pahlá khiyál páyá játá hai jaisá Veda men hai. Tisre avatár ká lakshan *Yajurveda* men likhá hai, "Wahán jal the; yih jagat árambh men jal thá. Us men Prajápati doltá thá jis ne hawá ká rúp dhará thá. Us ne use [yane prithiví ko] dekhá, aur báráh rúp men use uthá liyá, tis ke píchhe us ne use daul diyá, aur yún *Vishvakarman* srisht ká kartá thahrá." Megasthenes ke barnan se aisá jáná játá hai ki us ke samai men Krishna ko log Vishnu kar mánte the, jo is bát se miltá hai, jaisá Mahábhárat men likhá hai ki *Pándava, Kuru, Panchála,* aur *Yádava* karte the. Baudh aur Chandragupta ke dinon ke autár men Vishnu kí pújá bahut phail gaí hogí, is káran ki aur kisí prakár se yih nirnai nahín ho saktá, ki Bráhmanon ne kaise use sab se bará deotá kar máná. Kábyon men Vishnu kí pújá ká aisá hí kahín barnan miltá hai. Is se aisá ján partá hai ki jis samai we pustaken likhí gaín, Vishnu kí pújá kí koí

bishesh bidhi ab lon Rájáon aur Bráhmanon men, jin ke rasm ká un pustakon men nirnai húá hai, nirúpan na húá thá.

Shiva kí pújá bahut phail gaí thí, us kí pújá *Magadha* men *Kalinga* kí *Vaitaraní* nadí lon hotí thí; tis ke píchhe pachchhim *Gokarna* men. Us kí sewá ká ek nij dhám *Gangádwára* men thá jo Himáchal parbat men hai, tis ke píchhe aur uttar baṛh gayá, is káran ki wuh palaṭke *Gandhamádana* men ho rahá thá. Us kí pújá *Kashmíra* men bhí phailí thí. *Arjuna* Himáchal ke sab se únche parbat par chaṛh gayá, jisten Shiva se shastr máng láwe. Wuh *Girísha*, arthát parbat ká swámí kahlátá hai, aur *Párvatí* jo us kí patní ká nám thá, arthát parbat se utpann, aur *Durgá* jo parbat kí putrí thí, is káran ki us ne *Gangá* ko swarg se utarte húe páyá. Durgá ká arth yih hai, yane parbat ká *mushkil guzargáh*. *Shiva* ká nám Veda men nahín miltá hai. Us ke nám ká kadápi yih arth hai, "wuh jis se utpatti hai;" wuh utpann kaṛanhár shaktí ká deotá hai, jis se deote bhí ḍarte hain. Isí káran wuh *Pashupati* kahlátá hai, us ká chinh ek bail hai, aur is liye wuh *Vrishadhvaja* kahlátá hai. Us ke aur bhí nám hain, jaise *Íshwara, Mahádeo, Devadevá, Sarvadevesha*; in sab se jáná játá hai ki manushya use baṛá deotá kar mánte the. Yih bhí kahte hain ki *Sarvamedha* yagya usí ne chaṛháyá, jis men us ne samast jíúdháríon ko aur apne ko yagya kar diyá, isí káran wuh *Devadevá* kahlátá hai. Us ká shastr trisúl hai, jis se jáná játá hai ki wuh shaktimán hai, aur ek *pásha*, jis se yih jáná játá hai ki wuh samast jíúdháríon par prabhutá kartá hai. Us ke do námon se jo Baudhí sútron men miltá hai, arthát *Shiva*, ánand, aur *Shankara*, ánandatá ká denehárá, yih arth nikaltá hai ki wuh bhalái cháhnewálá hai. Wuh Íshwaría shastr rakhtá hai, aur unhen use detá hai jo pashcháttáp karke use santushṭ karte hain, aur us kí bintí jai páne ke hetu karte hain. Wuh áp baṛá kaṭhin pashcháttápí hai, aur us kí jorú bhí waisihí hai, aur us kí tapassyá se naí naí basten utpann hotí hain. *Skanda* isí prakár se utpann húá, isí káran wuh *jatádhara* aur *Dhúrjati* kahlátá hai. Us kí utpatti kí shakti *Chandrashekhara* nám se bhí pragaṭ hai. Shiva hí akelá deotá hai jise pashuon ká yagya chaṛháyá gayá hai.

Veda ke Rudra ká ḳhiyál bhí Shiva ko badalke diyá hai. Isí káraṉ se wuh náshak deotá, aur mrittu ká deotá kahlátá hai, aur is liye khopṛíoṉ ká hár pahintá hai. Is se yih bhí ján lená sahaj hai, ki us ne tísrí ánkh kaise páí, is káraṉ ki *Rudra* tín ankhe ko yagya chaṛháte the, ki wuh manushya ko mrittu se aur phaldár desh ko mrittu dáyak phal se chhuṛáwe.

Phir aisá bhí ján paṛtá hai ki tísrí áṉkh se arth us ká baṛá bal hai, is káraṉ ki us ke pahle pragaṭ hone par Himáchal ke samast patthar, aur dhát aur ban jal uṭhe. Likhá hai ki ek samai *Umá* ne khelte khelte apne donoṉ háthoṉ se us kí ánkheṉ múnd líṉ, aur sakal srishṭ meṉ andhkár chhá gayá. Tab *Shiva* ne tísrí ánkh upjáí, jis se aisí lawar niklí, ki ján paṛtá thá máno ki jagat nashṭ ho jáegá, aur parbat jal jáenge. Par *Umá* kí nibedana se parbat jaise ke taise banáe gae.

Hara ko bhí jo ek práchín deotá hai *Shiva* se miláyá hai.

Shiva ko bhí dushṭ átmáoṉ ká náshak kahte haiṉ. Par is bát meṉ sandeh hai ki kyá jáne *linga* ke dwára us kí pújá hotí thí yá nahíṉ, is liye ki kábyoṉ meṉ us ká barṉan nahíṉ miltá. Aur aisá ján paṛtá hai, ki dakhin dishá ke log linga ko mánte the, aur píchhe se *Shiva* meṉ miláe diyá; isí káraṉ áj ke din loṉ Bráhman un pagodoṉ meṉ jaháṉ linga kí pújá hotí hai, kám karne nahíṉ cháhte.

Shiva aur *Vishnu* donoṉ ko us ke upásak param Íshwar mánte the, aur in deotoṉ kí pújá un ke man meṉ aisí gaṛ gaí thí, ki unheṉ haṭáná ho nahíṉ saktá thá. Is káraṉ Bráhmanoṉ ne uchit jáná ki unheṉ aisá kar mánen, aur kewal Brahmá hí ko un ke úpar rakheṉ. Veda meṉ likhá hai ki Parmeshwar kí tín dashá haiṉ, arthát utpann karná, pálan karná, aur násh karná, jis ká arth yih hai, ki jagat us meṉ hoke anitya hai, usí se nikaltá, aur phir usí meṉ mil játá hai, isí bhed karke tínoṉ deote ek hí meṉ mil gae. Brahmá srishṭ kartá, Vishnu pálan kartá, aur Shiva náshak ṭhahrá. Kábyoṉ meṉ likhá hai ki yih tínoṉ deote sáth sáth hoke Parbramh the, tathápi un ke ek hone ká waháṉ sáf sáf barṉan nahíṉ miltá, is se yih jáná játá hai, ki in tínoṉ deotoṉ ká

ek honá práchín samai se nahíṉ hai. Shiva waisá náshak nahíṉ hai jaisá wuh húá hotá yadi us bidhi ká us samai nirúpaṉ húá hotá. Mahábhárata se jáná játá hai, ki logoṉ ne aisá parishram kiyá thá, ki donoṉ deotoṉ ko ek banáweṉ, is káran ki us meṉ donoṉ ká nám ek meṉ miláyá hai. Is káraṉ ki yih Vishnu ke nám meṉ miltá hai, to is se jáná játá hai ki wuh donoṉ se adhik prákarmí hai, nij karke is tarah ki Brahmá ká ek nám use diyá gayá hai, aur us ke bikhai meṉ kahá hai ki wuh param deotá hai. Baudh mat kí pustakoṉ se yih nahíṉ jáná játá ki Baudh ke samai meṉ in tínoṉ deotoṉ kí bidhi samápt húí thí yá nahíṉ, is káraṉ ki we in tínoṉ ke upránt *Vishvakarman* ká bhí barṉan karte haiṉ. Is ke is pad ke anusár Veda meṉ yih bát hai, ki wuh baṛá shaktimán hai, swarg ká utpann karnehárá, aur samast jíúdháríoṉ ká banánewálá aur sab par dhyán rakhnewálá. Itihása meṉ us ke bikhai kahá hai, ki us ne pahle sab jantuoṉ ko aur píchhe se áp ko, *Sarvamedha* yagya meṉ chaṛháyá, isí liye us kí prárthná karte the, ki jagya ke tel se pushṭ hokar wuh swarg aur prithiví ko yagya meṉ chaṛháwe. Par is ke is uch pad ke bipríti yih bát hai ki srishṭ kartá hoke wuh kewal Prajápati kí ek múrti hai, aur Brahmá ke samán us ká nám Dhátri aur Vidhátri hai, aur ki yih yagya kewal Náráyaṉ ke yagya ká dúsrá darsh hai. Aisá ján paṛtá hai ki Baudh ke samai meṉ in tín baṛe deotoṉ ki bidhi prachalit thí.

Un pustakoṉ se in kí devíoṉ ká bhí hál nahíṉ khultá. Shiva ke bikhai aisá samajhte haiṉ, ki is káraṉ kí wuh Himáchal parbat ká deotá thá, wuh biná us ke na rah saktá thá. Brahmá ke bikhai bhí pratyaksh hai. Sarasvatí yá Vách ke Brahmá kí patní hone ká káraṉ yih hai, ki Veda ke ek súkta meṉ us ká baṛá bakhán húá hai aur wuh paramátmá kaháotí hai, aur is liye samast bastuoṉ kí param guṉ kahlátí hai, jis ká utpann karnehárá Brahmá hai.

Vách aur us ká pati donoṉ *hansa* par sawár hote haiṉ. Is bát ke samajhne ke hetu, yih smaraṉ karná cháhiye ki práchín Hindú hansa ke shabd meṉ pavitr arth lagáte the, is káraṉ ki ek

jagah likhá hai ki Rishion̲ ne sandesh pahuncháne ke hetu hansa ká rúp dhará.

Vishnu kí strí ko bhí wahí kám karná paṛá jo us ne kiyá thá, arthát ki us men̲ kaí ek devíán̲ mil jáwen̲. Magadha desh kí Grihadeví ke bikhai bhí aisáhí samajhná yogya hai. *Rukmiṇí* ke bikhai kahá gayá hai ki wuh kis prakár se deví húí. Shri smritti men̲ ek deví ká nám hai. Wuh bhí chhoṭí deví hai, us ká nám *Rámáyaṇa* men̲ nahín̲ miltá hai.

Vishnu kí sawárí Garutmat, yá Garuṛa hai, jo *Kashyapa* aur *Vinatá* Daksha ki putrí ká beṭá hai, jo *Suparṇon* ká pitá aur rájá hai, jo pátál men̲ rahte, aur sarp ke deoton̲ ke bairí hain̲, jinhen̲ we márke un ká máns bhaksh ḍálte hain̲. Baudhí sútron̲ men̲ un ká nám chhoṭe chhoṭe deoton̲ men̲ hai.

Veda men̲ *Garuṛa* ká aisá barṇan hai, ki wuh pakherú sonahle par rakhtá hai, aur swarg men̲ uṛtá dikhái detá hai; Varuṇa ká dút, jo yama ke sthán par bhojan látá hai. Sámaveda men̲ yún̲ likhá hai; "Jal ká thámbhnehárá únchá uṛnehárá Garuṛa swarg men̲ sámhne rahtá, aur apne bichitr rang ká shastr lie hai, aur Súrya ke samán apne bibhaomai pankh se apne ko ḍhámpke wuh pratishṭhit aur príya jal barsátá hai. Swarg men̲ pání kí búndon̲ se bhar jáke, aur Surya ke samán, jo pání baṭortá hai, tej se prakáshit hoke, wuh jal lenewálí badlí ke pás játá hai, aur súrya apne ujjal chamak se chamaktá húá tínon̲ lok men̲ manohar jal barsátá hai." Is se jáná játá hai ki Garuṛa ká arth wuh jagmagátá bádal hai, jo Súrya ke sámhne se bhág játe, aur ún̲che swarg se áte húe samudr kí ráh lete, aur us kí simá ke us pár Yama ke anjáne sthán men̲ játe. Sarpon̲ se bhar rakhne ká káraṇ yih hai, ki *Vritra,* jo áp ek sánp hai, wuh ḍushṭ purush thá jo jal ko roktá thá. Is káraṇ yih logon̲ kí bhúl hai ki us ká yih bair sámp ke deotá se lagáwen̲. Vritra ká bairí hoke, kadápi wuh Indra ká naukar bhí thá. Is aṭkal ke anusár ek kahávat hai jis se jáná játá hai ki us ká kám yih thá, ki Vishnu ká kahár wá le jánewálá howe. *Mátali Indra* ke rath hán̲knewále ne *sumukha* ko, jo *Aryaka* ká potá thá, *Gunakeshi* apní putrí ká swámí hone ko chuná thá, par *Garuda* ne

cháhá ki ek mahíne ke píchhe use khá jáe. Par Indra ne *Mátali* kí bintí se us ká jíwan baṛhá diyá. Jab Garuṛa ne yih bát suní, us ne Indra ke pás jáke kahá ki aisá karm karke tú aur terí gosṭhí nashṭ ho jáenge, aur ki us ne aur Indra ne apná pad ganwáe diyá; ki usí akele men shaktí thí, ki sarb lokon ko lie phire, ki Indra tínon lok ká swámí thá, aur ki jab lon wuh aisá rahe, wuh Vishnu se chintáhín rahegá. Us ne apne ko tínon lok ká swámí kahá, jo ek dúsre ka naukar thá. Tab Vishnu ne apná báwán báhu us ke úpar dhar diyá, jis ke bojh se wuh eká ek achet ho ke bhúm par gir paṛá. Tab Garuṛa ne Vishnu kí baṛáí ká angíkár kiyá; tab Vishnu ne use kshamá kiyá, aur use kahá, ki phir aisá na karná. Is se jáná játá hai, ki wuh Vishnu ko leke phirnewálá hai, jise wuh lie lie phirtá jahán jahán use jáná awashya thá.

Práchín Baudhí sútron men in tín deoton ká barnan nahín miltá, jin ká pahle kábyon men bakhán húá hai, arthát *Skanda* yá *Kártikeya* ká, jo Shiva aur Párvatí ká putr thá; Ganesh jo Shiva kí sená ká pradhán thá aur us ká putr hai, aur Káma ká. In tínon ká, aur tínon baṛe deoton ká rúp un ke gun karke paṛá, aur un kí sundartá ká tanik bhí khiyál na húá, jaisá Kuvera ke bikhai húá thá.

Práchín Hindúon ká mat, jis ká barnan úpar likhá gayá, áj kal ke Hindú mat se kuchh achchhá thá. Par us men pápíon ke bacháo ká koí upáí nahín páyá játá, aur us se man ko kuchh sánt prápt nahín ho saktí.

Ab is ke muqábale men us mazhab par gaur karen, jo Sim kí aulád ke ek khándán ko diyá gayá, aur Najátdihinde ke záhir hone tak us men mahfúz rahá. Tab yih mazhab Yáfat kí aulád ko malúm ho gayá, aur us men se bahutere us kí barkaton men sharík húe, aur ab tak hote chale játe hain. To yahán YAHOWAH SIM KE KHUDA KE DÍN, yane DÍN I HAQQ, kí talímát ke khulása par liház karo, jo Baibal, yane Kalám i Rabbání men páí játí hain.

YAHOWÁH SIM KE ḲHUDÁ KÁ DÍN,

YAṆE

MAZHAB I HAQÍQÍ KÁ ḲHULÁSA.

Peshtar us se ki ham is Kalám i Rabbání kí tạlimát ko farzí ṭhahráweṉ, pahle us kí sachchái par gaur kareṉ, kyúṉki Baibal hí un kí bunyád hai.

PAHLÁ BÁB.

Daláil i Isbát i Kalám i Rabbání.

Wuh kalám i rabbání jis meṉ dín i haqq marqúm hai, so kaí ek kitáboṉ ká majmụ́ hai. Yih sab kitábeṉ pandrah sau baras ke ạrse meṉ likhí gaíṉ, aur un kátiboṉ ne is bát ká dạwá kiyá, ki ham ne apní tạlímát aur us ke qalamband karne meṉ ilhám i rabbání páyá hai. Agar yih bát sach hai, to is ke kalám i rabbání hone meṉ kuchh shakk nahíṉ rah játá; wagar nahíṉ, to sháyad yih gumán hogá, ki yih kisí jálsáz ká kám hai. Par yih qiyás meṉ nahíṉ átá aur niháyat já i tạajjub hai, ki kyúṉkar itne dagábáz ek hí bát par muttafiq húe, háláṉki un meṉ hazároṉ baras ká fásila thá, aur un ká fareb kisí par záhir na húá.

Agar in kitáboṉ ke aḳhláq aur mailán kí taraf mutawajjih howeṉ, to yaháṉ bhí ạql bairán hai, ki kyúṉkar dagábázoṉ ne táqat pái, ki aise sanjída kalám aur ḳhális aḳhláq kí báteṉ raqam kareṉ, aur ki har tarah kí ḳharábí aur jhúṭh o dagá aur fareb ko saríh bátil kareṉ. Yih to aisá hai goyá wuh apne ko áp mulzim ṭhahráte haiṉ. Phir, maiṉ púchhtá húṉ, ki unheṉ aisí tạlím likhne se, jo un ke tajribe ke ḳhiláf thá, kyá fáida húá? Aur kyúṉkar mumkin hai, ki aise ádmí, jin kí tínat bizzátihí fásid hai aise ḳhális aḳhláqí bayán kareṉ jin se ạql hairán hotí hai? Masíh ke wạzoṉ ká mutálạ karo. Hawáríoṉ ke ḳhatt parho, aur dekho ki yih gumán mumkin hai yá námumkin. Yaqín hai ki har ek shaḳhs yahí kahegá, ki Námumkin hai! Jab ham roshní dekhte haiṉ, to sáf mạlúm kar lete, ki yih kisí chamakdár chíz ká partau hai. Waisáhí jab ḳhilqat meṉ dánish ke nishán páte haiṉ, to yih natíja nikaltá hai, ki koí aisí hasti hai jo dánish i lásání rakhtí hai. Isí tarah jab kisí kitáb meṉ dalíleṉ az hadd nádir pái jáweṉ, aur

agar us ke ḳhiyál niháyat sanjídagí se murattab aur pur hon̲, to yih kahte hain̲, ki beshakk Ḳhudá kí kumak is ke sáth thí. Bhalá, to Pák Kitábon̲ ká mutálạ karne se, jab ham dekhte hain̲ ki us ke ahkám kaise ḳhális aur afzal hain̲, aur jab ham us men̲ díndárí aur ḳhúbí ká ṭhík ṭhík namúna páte hain̲, to us ke haqq men̲ kyá kahá cháhiye? Masíh kí chál par ġaur karke dekho, ki Injíl ke muallifon̲ ne us ká kaisá bayán kiyá hai, aur yih is bát ke sábit karne ke liye kifáyat karegá, ki us ke muarriḳhon̲ ne ilhám se likhá hai. Kyún̲ki kuchh mushkil nahín̲ ki kisí námí shaḳhs kí ḳhúbíon̲ ke bayán karne men̲ báton̲ se us ko ḳhúb baṛháwen̲, aur us kí fazílaton̲ ko baṛí shán se árásta karen̲; par ek kámil shaḳhs ke wasf men̲ sirf us kí báton̲ aur us ke fịalon̲ ká bayán kar dená, aur use aisí hálat men̲ rakhná, jahán̲ na sirf haqq kám karná us ke liye mushkil hai, par jahán̲ haqq kí haqíqat daryáft karne men̲ behadd dánish zarúr hai, baṛá mushkil hai. Injíl ke muallifon̲ ne Masíh ká aisá hí bayán kiyá hai, aur us kí tạríf men̲ ek bát bhí nahín̲ likhí. Phir, ek aur bát par ġaur karo, kí wuh sab náḳhwánda the, aur unhen̲ ịlm ke tahsíl karne kí fursat na thí. Agar kuchh thoṛe se náḳhwánda milkar kisí námí shaḳhs ká hál likhná shurụ́ karen̲, farz kiyá, ki un kí níyat is muqaddame men̲ ḳhális ho, taubhí kaho kyá natíja hogá? Wuh kaun sá sachchá mutaláshí hai jo Músá kí pánch kitábon̲ ká mutálạ karke us kí dánish aur shán, us ke ḳhulús aur sádagí ká qáil na hogá? Kyá aisí hálat men̲ in kitábon̲ ko jálsází samajhná mumkin hai? Kyún̲kar ho saktá hai ki jálsáz ek qaum kí qaum par aise saḳht qánún ká bár rakhe, jab ki wuh apní risálat kí bábat ek adní sí dalíl bhí pesh lá nahín̲ saktá? Aur kis tarah wuh sárí qaum ko dhokhá deke un se báwar karwá saktá hai, ki Ḳhudá ne Misríon̲ par balá i shadíd názil kín̲, ki unhon̲ ne Músá ke kalime se Samundar ko do hisse húá dekhá, aur wuh us ke bích men̲ se aise guzar gae, goyá zamín i ḳhushk se, aur unhon̲ ne chálís baras tak mann kháyá, aur Músá ke ạsá ke márne se chaṭán se unhon̲ ne pání bahte húe dekhá, kyún̲kar yih sab báten̲ logon̲ ko yaqín húín̲, agar aisí báten̲ haqíqatan waqụ́ men̲ nahín̲ áín̲?

Ab Zabúroṉ kí taraf muttwajjih hoke maiṉ yih púchhtá húṉ, ki aisí kitáb ke likhne meṉ jis kí sanjídagí ke sámhne aur sárí tasnífát dam nahíṉ már saktíṉ, un jálsázoṉ kí kyá ġarz thí? Aisá shakhs jo aise sanjída aur rúhání ġazaloṉ ke tasníf karne meṉ khushí rakhtá ho, ạjab tarah ká jálsáz thá.

Amsál kí kitáb paṛhke batláo, us meṉ jál kaháṉ hai? Us meṉ dánish aur hikmat o intizám ká aisá ụmdatarín bayán miltá hai, ki dunyá ke hukmá se us ká háth áná muhál hai.

Par sháyad koí kahegá, ki har ek ádmí us ke mazámín o matálib ko eksáṉ nahíṉ samajh saktá, aur aise amr i mufíd meṉ cháhiye ki ham us ke ilhámí hone kí bábat dalíl báham pahuncháweṉ. To kaun sí dalíl kifáyat karegí? Kyá yih kahná, ki cháhiye ki us ke muarrikh aise kám kar sakeṉ, jo insán kí qudrat se báhar haiṉ, aur sirf Khudá meṉ us ke karne ká ikhtiyár ho, káfí hogá? Agar Khudá kisí amr meṉ apní gawáhí pesh kare, to ham par farz hogá ki us par ímán láweṉ aur use ba dil o ján qabúl kareṉ, kyúṉki tab us par shakk láná himáqat hai, is liye ki, "wuh ádmí nahiṉ hai ki jhúṭh bole." Ạlá-házá-l-qiyás agar Hawáríoṉ ne apní tạlim kí sihat par aur Masíh ke nám se mụjize dikhláe, to sábit hai ki unhoṉ ne ilhám se likhá. Jo mụjize unhoṉ ne dikhláe, so kahíṉ poshídagí meṉ nahíṉ kiye gae, par barạks is ke mukhálifoṉ ke sámhne húe, aise logoṉ ke sámhne jo agar ek zara sá bhí nuqs páte, to cháro̱ṉ taraf use phailá dete. Injíl ke cháro̱ṉ muallifoṉ ne yih khabar dí hai, ki Masíh ne andhoṉ ko ánkheṉ, aur bahroṉ ko kán die, bímároṉ ko changá kiyá, langṛe lúloṉ ko jyúṉ ká tyúṉ kiyá, aur bárhá, hazároṉ dushmanoṉ aur dostoṉ ke dekhne meṉ murdoṉ ko jilá uṭhá khaṛá kiyá. Aur apne maslúb hone ke tín din bạd wuh áp jí uṭhá, aur pachás din guzarne ke bạd us ne apne wạde ke muwáfiq hawáríoṉ par Rúh-ul-Quds názil kiyá, jis ne unheṉ aur un ke hamjalísoṉ ko anwạ i iqsám ke mụjize karne kí táqat bakhshí. Agar yih sábit ho ki in mụjizoṉ kí gawáhí sach hai, to Masíhí mazhab bhí sachchá ṭhahregá. Yih bát bakhúbí sábit ho saktí hai, ki Injíl qaríb usí waqt ke likhí gaí, jab ki yih sab májare waqụ meṉ áe. Agarchi hawárín in májaroṉ ko apní ánkhoṉ se na dekhte, to wuh

kabhí apne ko aise ḳhatroṉ aur hálat i jáṉkáh meṉ na ḍálte. Sáre jismání nafạ un ke ḳhiláf the. Chunánchi har ek Masíhí in mụjizoṉ kí sachchái ká sháhid hai; kyúṉki is sachchái ke daryáft karne kí bahut sí wajaheṉ thíṉ, aur ye májare aise the ki we us se dhokhá khá na sakte the.

Albatta baṛí mazbút gawáhí zarúr hai ki log is bát ko máneṉ, ki aise ḳhiláf ạ́dat kám waqụ́ meṉ áe haiṉ; taubhí aksar gawáhíáṉ is qadr mazbútí pá saktí haiṉ, ki un mụjizoṉ par jo us amr kí shahádat meṉ dikhláe gae shakk láná munásib nahíṉ hai. Bạzoṉ ne aisá kahá hai, ki aksar jhúṭhí gawáhíáṉ bhí pesh átí haiṉ, aur ham aisí besabát gawáhí par ịtimád rakhke fareb meṉ paṛ sakte haiṉ; par us ke shámil hál ek bát yih bhí hai, ki aksar hamgawáhíoṉ par aisá mazbút ịtiqád rakhte haiṉ, jaisá un chízoṉ par jo hamárí ánkhoṉ ke sámhne guzar gaíṉ. To ab yih daryáft kiyá cháhiye, ki kaun sí bát qiyás meṉ átí hai, yih, ki is kí gawáhí jhúṭh hai, yá yih, ki mụjize húe haiṉ? Agar chand ashḳhás ḳhális níyat se, aur bemashwarat karne ke muttafiq hokar yih bát kaheṉ, ki ham ne mụjize apní ánkhoṉ se dekhe, aur agar wuh log dhamkí sahke aur taklíf meṉ paṛne se bhí is ke munkir na hoṉ, to use báwar na karná himáqat hai. Ḳháss karke jab ki yih májare silsile dar silsile ek dúsre ke qaríb qaríb waqụ́ meṉ áe, aur is kí koí dúsrí wajh nahíṉ mil saktí, siwá is ke, ki yih haqíqat meṉ mụjiza hai, to yih dalíl yaháṉ tak sach ho saktí hai, ki mạlúm howe ki ham ne dhokhá nahíṉ kháyá. Itne bahut se logoṉ ke Masíh par ímán láne kí kyá wajh hai, magar yih, ki mụjize haqíqat meṉ húe, aur ki Ḳhudá kí qudrat Injíl ke sáth thí?

Masíhí mazhab ne is dunyá meṉ kaisí kaisí mufíd tásíreṉ phailá rakhí haiṉ, jin par gaur karne se mạlúm hotá hai ki yih mazhab sachchá hai. Kitnoṉ ne apne gunáhoṉ ko tark kiyá aur nae maḳhlúq ban gae haiṉ; aur yih bát kisí ḳháss waqt se taạlluq nahíṉ rakhtí, zamán i hál meṉ bhí us kí tásír se ạjíb o garíb tabdíleṉ nazar átí haiṉ, yaháṉ tak ki un logoṉ meṉ jo mahz jahálat aur abtarí meṉ paṛe the, ab ásmán o zamín ká farq hai; aur is ká kyá sabab hai, magar yih, ki Baibal Ḳhudá ká kalám hai? Kyá kisi afsána i farebinda meṉ yih wasf páyá já saktá hai, ki ádmíoṉ

ko un ke gunáhoṉ se, jo un kí ạdat paṛ rahí hai, táib banáke unheṉ nekí kí taraf phere? Hazároṉ aur lákhoṉ Masíhí is bát par gawáhí de sakte haiṉ, ki Ḳhudá kí sachchái ne un ke dil par ek ạjab tarah kí tásír paidá kí hai, ki wuh apne gunáh aur dahshat se maqúl hokar Masíh par ímán láne ko uksáe gae haiṉ, ki us ne un kí mahabbat ko jaulání bakhshí, aur un ke beárám diloṉ meṉ árám o chain ká mújib húá hai. Ḳhudá apne is kalám ke wasíle se dukhoṉ meṉ tasallí detá, dil meṉ mazbútí aur himmat ḍáltá, háṉ, maut kí hálat meṉ bhí tasallí bakhshtá hai.

Agar yih sárí dalíleṉ uṛ jáweṉ, taubhí ek dalíl báqí hai, jis se koí munkir nahíṉ ho saktá. Yih dalíl peshkhabrí se háth lagtí hai. Kyúṉki siwá Ḳhudá ke koí ánewálí chízoṉ kí peshkhabrí de nahíṉ saktá. In ká mazmún to mutafarriq hai, bạze Yahúdíoṉ se nisbat rakhtíṉ, bạze ạlíshán shahroṉ aur baṛí baṛí qaumoṉ se, par wuh mufíd peshkhabriáṉ jin ká zikr Puráne Ạhdnáme meṉ miltá hai, so Masíh se nisbat rakhtí haiṉ, jo Ísá i Násarí meṉ beạinahí púrí húíṉ. Par Masíh kí we peshkhabriáṉ niháyat hí ạjíb haiṉ, jo us ne Yarúsalam kí halákat, aur Yahúdíoṉ kí tabáhí aur áwárgí kí bábat díṉ, jis ká bakhúbí bayán Yúsífas náme ek Yahúdí ạlim ne kiyá hai, jis ne khud un hádísoṉ ko apní ánkhoṉ se dekhá.

DU'SRA' BA'B.

ḲHUDA' KI' ZA'T O SIFA'T KE BAYA'N MEṈ.

Ḳhudá hai. Insán ke dil meṉ jitne khiyálát haiṉ, un sab meṉ se Ḳhudá ká khiyál, jo us meṉ miltá hai, niháyat sanjída, aur na sirf sanjída hí, par khaufnák bhí hai. Jab dil is khiyál meṉ mashgúl hai, us waqt aur sárá khiyál us ke sámhne hech nazar átá hai. Agarchi Ḳhudá i behadd aur azalí ká khiyál insán ke fahm o idrák se báhar hai, taubhí wuh dil meṉ yaháṉ tak samáyá húá hai, ki dil us se pur hai. Par agar koí aisí hastí na ho, to insán kaise baṛe dhokhe meṉ paṛá hai! Agar yih khiyál lago hai, to ham jhúṭh ko sach se ziyáda pasand karte haiṉ; aur agar yih dil se maho ho jáwe, to kaisá tazalzul wáqị hogá! Koí aisí

chíz nahíṉ hai jo us kí jagah leke dil ko taskín baḵhshe; dil sirf zamán i guzashta aur zamán i áyanda kí ummed meṉ phaṉskar ghabráhaṭ aur ranj ko paidá karegá. Námumkin hai, ki insán ká yih sab se ạlí ḵhiyál lago howe; par barạks is ke, is ḵhiyál ká wujúd us Musabbab-ul-asbáb ke maujúd hone par dalálat kartá hai.

Ḵhudá ne apne wujúd aur kamálát kí bábat hameṉ begawáh nahíṉ chhoṛá hai. Us ne aisí ạjíb hikmat ke sáth insán o haiwán aur nabátát wagaira ko tarkíb dí hai, ki agar insán un par gaur kare, to aisí mazbút dalíl háth lage, ki aur kisí tarah se mumkin nahíṉ. Agar ham koí ạjúba chíz apní áṉkhoṉ se dekheṉ, yá kisí tarah kí ḵhaufnák áwáz apne kánoṉ se suneṉ, to albatta us meṉ ek baṛí hastí ká wujúd páyá játá hai; taubhí is dalíl ke sámhne, jo ham tarkíb i haiwánát ke wasíle se hásil karte haiṉ, us ko kuchh mazbútí nahíṉ. Balki agar ham apne badan o rúh par liház kareṉ, to us ke mutafarriq hissoṉ meṉ dánish ke behadd nishán dekhte haiṉ. Dekhá cháhiye ki yih sab ạzo ek dúsre se kaisí munásabat aur ụnsur i záhirí se kaisí muwáfaqat rakhte haiṉ; in sáre nishánoṉ se yih dalíl miltí hai, ki is ká mújid koí fahím shaḵhs hai, aur is dalíl ko radd karná muhál hai. Agar koí ádmí insán ke jism par nigáh karke us kí haḍḍíoṉ aur girahoṉ, aur ḵhún kí nálíoṉ aur ragoṉ, aur dil aur shikam aur nas wagaira par gaur kare, ki yih sab kis tarah ek quwat i zindagí-baḵhsh ke wasíle, jo hamárí zihn meṉ nahín samátí, báham milkar apne apne mutafarriq kám karte haiṉ; phir yih, ki roshni ko áṉkhoṉ se, hawá ko kán aur phephṛoṉ se, aur kháne ko shikam se kaisí munásabat hai, aur sab kí rúh meṉ bhúkh kí ḵhwáhish aur un ke shikamoṉ meṉ hazm karne kí táqat maujúd hai; aur phir yih, ki har ek jins kí parwarish aur hifázat ke liye kyá kyá sámán muhaiyá kiye gae, aur un kí poshish aur harakat aur hifázat ke ále, aur un ke jins ke phailáne kí táqat aur un ke bachchoṉ kí parwarish meṉ kaisí ziyádatar dánish numáyáṉ hai;——agar in sab bátoṉ ko daryáft karke phir bhí un ke ḵháss báni se munkir aur shakkí howe, to beshakk us meṉ kuchh bhí samajh nahíṉ, aur wuh is dalíl kí mazbútí aur us kí samajh kí wasạt nahíṉ rakhtá.

Qissa kotáh, jaisá kí ghaṛí yá dúrbín ke dekhne se us ke kárí-

gar ká ịlm hotá hai, waisáhí agar thoṛe hí haiwánát aur nabátát par ḳhúb sá ġaur kareṉ, to sáf mạlúm hogá, ki koí in ká bání hai.

Jin zihín aur ạlimoṉ ne in bátoṉ ká, jin meṉ mansúbe ká wázih nishán miltá hai, is ḳhiyál ke barạks bayán kiyá hai, un kí báteṉ aisí bewaqúfí kí haiṉ, ki un ke haqq meṉ yih kah sakte haiṉ, "is sabab se ki unhoṉ ne na cháhá ki Ḳhudá ko apne ḳhiyạl meṉ rakheṉ, Ḳhudá ne unheṉ bhí chhoṛ diyá, ki jhúṭhí báteṉ báwar kareṉ;" aur phir yih, ki "aḥmaq hí ne dil meṉ kahá hai,—ki Ḳhudá hai nahíṉ."

Phir, sab se baṛí dalíl yih hai, ki hamárá dil hí ḳhud is bát par gawáh hai. Matlab is ká yih hai, ki ham apne taíṉ ek qánún se bandhá húá dekhte haiṉ, ki jab ham bhale yá bure kám karte, to us ke sáth hí un meṉ imtiyáz karne kí táqat mạlúm karte haiṉ. To ham yih púchhte haiṉ, ki is qánún kí *asl*, jise ham áp meṉ páte, aur jise ham apne ko goyá bandhá húá sá dekhte haiṉ, kaháṉ se hai? Kyá is se yih sáf ishárá nahíṉ miltá, ki ek shariạt-dihinda hai, jis ne apne haqq kí gawáhí har ek dil meṉ munaqqash kar rakhí hai?

Ḳhudá wáhid hai. Ḳhilqat meṉ jo mansúbe ke behadd nishán milte haiṉ, un par ġaur karne se har ek sáhib i fahm par roshan hogá ki Ḳhudá maujúd hai, aur ek se ziyáda kí zarúriyat mạlúm nahíṉ hotí. Na to ḳhilqat na ạql se koí aisí bát sábit hai, ki ek se ziyáda Ḳhudá haiṉ. Ḳhilqat meṉ ek tarah kí muwáfaqat pái játí hai, jis se sáf mạlúm hotá hai, ki yih ek hí shaḳhs kí tadbír o mashwarat hai. Sach hai ki aksar qudamá ne buráí ke wujúd se yih natíjá nikálá, ki do azalí o abadí hastíáṉ haiṉ; par agar yih bát ṭhík hotí, to kyúṉ qánún i tabạí meṉ kuchh farq dekhne meṉ nahíṉ átá, aur kyúṉ wuh ek dúsre se muqábale meṉ nahíṉ á játe; háláṉki ham saiyároṉ aur sitároṉ tak ek hí qánún aur ek hí muwáfaqat ká nishán páte haiṉ. Ḳhilqat ke sáre hissoṉ meṉ ek ạjab muwáfaqat i hasíní aur munásabat i tarfainí namúd hai, ki saríh natíja nikaltá hai, ki jaisá is ḳhilqat ká báni ịrfán aur qudrat meṉ behadd hai, waisáhí wuh wáhid bhí hai.

Par is kí ziyáda qawí dalíleṉ Pák Nawishtoṉ meṉ mundaraj haiṉ.

Dalíl i mazkúra ke bayán karne meṉ sirf yih ġarz thí, ki sábit kareṉ, ki ạql koí bát Ḳhudá kí wahdániyat ke ḳhiláf nahíṉ sikhlátí. Yih chand áyateṉ jo Ḳhudá ke kalám se intiḳhább kí játí haiṉ Ḳhudá kí wahdániyat ko baḳhúbí sábit kartí haiṉ. Istisná 6 : 4, meṉ likhá hai, "Sun, Ai Isráel, Yahowáh, hamárá Ḳhudá, ek Yahowáh hai." Phir 4 : 5, "Yahowáh wuhí Ḳhudá hai, aur us ke siwá koí dúsrá nahíṉ." "Tú hí akelá zamín kí sárí mamlukatoṉ ká Ḳhudá hai," 2 Sal. 19 : 15. "Tú, háṉ, tú hí akelá Yahowáh hai," Nahamiyáh 9 : 6. "Mere siwá koí Ḳhudá nahíṉ." "Kyá mere siwá koí Ḳhudá hai? maiṉ koí nahíṉ jántá," Yas. 44 : 6; 8. "Par hayát i abadí yih hai, ki we tujh ko, Ḳhudá ek barhaqq, aur Ísá Masíh ko, jise tú ne bhejá hai, jáneṉ," Yúh. 17 : 3. "Lekin hamárá ek Ḳhudá hai," 1 Kar. 8 : 6. "Ḳhudá ek hí hai," Gal. 3 : 20. "Tú ímán látá hai ki Ḳhudá ek hai : bhalá kartá hai," Yáqúb 2 : 19. In ke siwá aur bhí bahut sí áyateṉ lá sakte haiṉ, par yih káfí haiṉ. Jo log Baibal ko kalám i Rabbání jánte haiṉ, is par shakk lá nahíṉ sakte ; pas isí liház se Yahúdí aur Masíhí aur Mahammadí bhí is bát ko apne mazhab kí bunyád samajhte haiṉ.

Ḳhudá rúh hai. Ạql aur Pák Nawishte donoṉ yih bát sikhláte haiṉ, ki Ḳhudá ek ḳhális Rúh hai. Chúṉki wuh ạrif aur dánáí ká chashma hai, us ká Rúh honá zarúr hai. Mádda majhúl i mutlaq aur dánish se ḳhárij hai, chunánchi na to wuh kuchh ḳhiyál na kuchh kám kar saktá hai. Phir, mádde ko jis qadr cháho taqsím kar ḍálo, aur un ek ek zarroṉ ká alag alag wujúd páoge, par wahdániyat dil hí se tạalluq rakhtí hai, chunánchi dil máddí nahíṉ ho saktá. Phir, mádda ṭhos aur wasị hai, aur us jagah se ḳhárij hai, jo dúsre jism se pur hai ; agar Ḳhudá bhí máddí hotá, jaisá wuh hama já házir hai, to ḳhilqat kí sárí chízoṉ ko ḳhárij karná paṛtá ; yá agar har kahíṉ házir na howe, to koí aisí jagah bhí mumkin hai, jaháṉ wuh mutlaq hai nahíṉ ; yá agar kisí já i maḳhsús meṉ wuh sukúnat rakhtá hai, har chand baṛí kyúṉ na ho, taubhí is ḳhala i behadd ke aksar hissoṉ meṉ wuh na páyá jáegá. Aur log jaisá cháheṉ waisá is muqaddame meṉ socheṉ, par itná ham jánte haiṉ, ki, is sabab se ki Ḳhudá ḳhális

dánish rakhtá hai, aur har jagah házir o názir hoke apne kám kartá hai, wuh beshakk Rúh hai. Aksaroṉ ne is ke barạks yih kahá hai, ki Ḳhudá is dunyá kí ján hai, aur ki jaisá hamárí rúh ko hamáre badan se nisbat hai, waisáhí Ḳhudá se is dunyá se ịláqa hai. Har ek jism ko us baṛí hastí ke ajzá yá hisse samajhná na cháhiye, kyúṉki is khiyál se ham mufrad aur jawábdih nahíṉ mạlúm hote, aur yúṉ goyá ham apne wázih ḳhiyáloṉ ko radd karte haiṉ. Har ek shaḳhs is bát ká qáil hai, ki wuh áp ek shaḳhs aur sab ashḳháss se alag hai; aur ki wuh ázádí se bhale aur bure kám karne kí táqat rakhtá hai; aur ki wuh apne sáre kámoṉ ke liye jawábdih hai. Wuh sáre ḳhiyálát aur mubáhise jo is wázih sachchái ke ḳhiláf haiṉ, lago hai, chunánchi gaur talab nahíṉ. Pák Nawishtoṉ se sáf sábit hai, ki Ḳhudá dánish meṉ máhir, aur iḳhtiyár o mahabbat rakhnewálá, aur qádir i mutlaq aur hamesha kirdgár rahtá hai; kyúṉki na sirf us ne sárí chízoṉ ko banáyá, par áp hí unheṉ sambháltá bhí hai. Háṉ, tezrau hastíáṉ bhí us kí hifázat kí muhtáj haiṉ. Isí liye likhá bhí hai, ki wuh na sirf sárí chízoṉ ko apní qudrat se sambháltá hai, par yih, "ki ham usí se jíte, chalte phirte, aur maujúd haiṉ." Pák Kitáboṉ meṉ mádde aur Rúh kí ḳhássiyat aur tafríq ká mufassal bayán nahíṉ miltá, par in bátoṉ ko yaqíní ṭhahráyá hai. Jab yih bát mạlúm húí ki Ḳhudá hai, to yih bhí mánná paṛtá hai, ki wuh sárí fazílateṉ aur har ek mumkin ausáf rakhtá hai. Is liye ki Rúh wujúd i aulátarín hai, aur chúṉki Ḳhudá ne apne taíṉ ham par paidáish ke wasíle se dánish aur qudrat-wálá záhir kiyá hai, pas yih yaqín hotá hai, ki wuh ḳhális, gair murakkab hastí hai, aur ạzá aur ajzá se barí hai. Jaháṉ Ḳhudá ke sar, aur háth, aur munh, aur bázú aur páoṉ wagaira ká zikr hai, us se sirf yih ishára miltá hai, ki Ḳhudá meṉ aise sifat aur fịl páe játe haiṉ, jo insán ke in ạzúoṉ se nisbat rakhtí haiṉ. Ḳhudá ko Rúh kahne se yih garz nahíṉ, ki us kí ạsl i behadd, aur lá-tagaiyur maḳhlúq rúhoṉ kí ạsl kí mánind hai; par sirf yih, ki un meṉ kuchh kuchh mushábahat pái játí hai. Agar Rúh se ạla koí dúsrá wujúd mạlúm howe, to cháhiye ki wuh bhí Ḳhudáhí ko mahsúb kareṉ; aur taubhí us ke sáth yih mánná zarúr hai, ki us kí ạsl sárí maḳhlúq rúhoṉ se behadd afzal hai. Is liye kuchh tạajjub nahíṉ, ki

sirf ek hí áyat miltí hai jis men̲ Ḳhudá ke rúh hone ká wázih bayán miltá hai, jaisá Yúh. 4 : 24, men̲ hai, "Ḳhudá Rúh hai, aur we jo us kí parastish karte hain̲, cháhiye ki rúh aur sachchái se us kí parastish karen̲."

ḲHUDÁ LÁINTIHÁ HAI. Wuh apní hastí aur apne sáre ausáf men̲ behadd hai. Us ke behadd hone se yih matlab hai, ki us kí intihá nahín̲, is sabab se, ki wuh sárí chízon̲ se áge maujúd thá aur az ḳhud hai, aur kisí ká páband nahín̲ sábit hai ki us kí zát behadd hai. Us se áge koí chiz na thí, jis se ki wuh bandh játá. Us ká wujúd kisí dúsrí hastí par mauqúf nahín̲, aur wuh dúsrí hastíon̲ ko wujúd baḳhshtá hai. Is liye zarúr hai ki wuh behadd aur láintihá howe, jaisá Zab. 147 : 5 men̲ áyá hai, "Us kí dánish behadd hai."

Ḳhudá ke láintíhá hone men̲ do báton̲ ká ḳhiyál lázim átá hai, pahlí yih, ki wuh bepáyán̲ hai; aur dúsrí, ki wuh hama já házir hai. Aksar butparaston̲ ne bhí yih donon̲ sifaten̲ usí kí zát ko mahsúb kí hain̲. Chunánchi ek ne kahá hai, "sárí chizen̲ Jove se pur hain̲." Aur dúsre ne yih, ki "Ḳhudá sárí zamín aur aqsá i bahr, aur baland ásmánon̲ men̲ guzar kartá hai." Wuh har jagah men̲ hai. "Kyá main̲ Ḳhudá i qaríb hún̲, Yahowáh kahtá hai, aur Ḳhudá i baịd nahín̲? Kyá koí apne tain̲ poshída jagahon̲ men̲ chhipá saktá ki main̲ use na dekhún̲? Kyá main̲ ásmán aur zamín ko pur nahín̲ kiye hún̲? Yahowáh kahtá hai," Yar. 23 : 23, 24. "Terí rúh se main̲ kidhar jáún̲, aur terí huzúrí se main̲ kahán̲ bhágún̲? Agar main̲ ásmán ke úpar charh jáún̲, to tú wahán̲ hai; aur agar main̲ pátál men̲ bichháún̲. to dekh tú wahán̲ bhí hai. Agar main̲ urke súraj kí jot banún̲, yá daryá ke muntahá men̲ já baiṭhún̲: to wahán̲ bhí terá háth merá súrág páegá, aur terá dahná háth mujhe pakṛegá," Zab. 139 : 7 10. "Yahowáh kí ánkhen̲ har jagah men̲ hain̲," Amsál, 15 : 3. "Dekho main̲ ásmán aur zamín ko pur kiye hún̲." Aur taubhí ásmánon̲ ke ásmán use samá nahín̲ sakte. Wuh sirf házir hí nahín̲, par kirdgár bhí hai. Wuh sárí chízon̲ ko apne qawí kalime se sambháltá hai. Wuh Ḳhudá i zinda hai. "Ham usí se jíte chalte phirte, aur maujúd hain̲."

ḲHUDÁ AZALÍ O ABADÍ HAI; yạne na uská shurụ na uskí intihá hai. Us ki ibtidá ká koí waqt na thá, na us kí intihá kabhí hogí, aur dinon̲, aur barason̲ aur zamánon̲ ko us se kuchh nisbat nahín̲. "Ḳhudáwand ke sámhne ek din hazár baras ke barábar hai, aur hazár baras ek din ke barábar," 2. Pattras 3: 8. Mází aur mastaqbil donon̲ uske liye zamán i hál hain̲. Ḳhudá ká azalí o abadí honá uske wujúd hí se wábasta hai. Hálán̲ki har chízon̲ ká, jin ká shurụ hai, koi mújid hogá, aur chún̲ki us se áge koí hastí na thí, jis se wuh wujúd pá saktá thá, pas us ká shurụ hai nahín̲, chunánchi wuh azal se maujúd hogá. Aur hálán̲ki wuh ạzal se maujúd hai, wujúd us kí zát hí men̲ mulhiq hai, chunánchi us kí intihá bhí kabhí na hogí, par tá abad waisáhí rahegá. Pák Nawishton̲ ke aksar maqámon̲ se sábit hotá hai ki Ḳhudá az azal ta abad hai. Wuh "Bádsháh i abadí, aur g̣airfání hai," 1. Tim. 1: 17 "Tú azal se hai," Zab. 93: 2 "Tú báqí rahegá, aur tere barason̲ kí intihá na hogí," Zab. 102: 26, 27. Músá ne us kí bábat yih kahá hai, "Peshtar us se ki pahár̤ paidá húe, aur zamín aur dunyá baní, hán̲ ạzal se abad tak tú hí Ḳhudá hai," Zab. 90: 2. Phir likhá hai, "Abadí Ḳhudá terí panáh hai."

ḲHUDÁ BETABDÍL HAI. Jaisá ki Ḳhudá az azal tá abad hai, waisáhí wuh látag̣aiyur o látabaddul bhí hai, yạne, wuh hamesha eksán̲ rahtá hai. Chunánchi wuh áp hí kahtá hai, "Main̲ badaltá nahín̲," Malákí 3: 6. Wuh "núron̲ ká báp hai, jis men̲ tag̣aiyur o tabaddul ká sáya nahín̲," Yáq. 1: 17. Jaisá ki wuh apní ạsl men̲ be tabaddul o be tag̣aiyur hai, waisáhí us kí tadbíren̲ aur iráde bhí is se ḳhálí hain̲. Chunánchi likhá hai, ki "Merá iráda qáim rahegá, aur main̲ apní sárí marzí púrí karún̲gá," Yas. 46: 10.

ḲHUDÁ BEHADD DÁNISH RAKHTÁ HAI. Yih us kí wuh sifat hai jis se wuh sárí chízon̲ kí ḳhabar rakhtá hai, aur ḳhilqat kí hukúmat ke liye aisí tadbíren̲ nikáltá aur hádison̲ ko is tarah intizám baḳhshtá hai, ki us se ụmdatarín natíje dastyáb hon̲. Ham nirí ịrfán yá pahchán ko dánish nahín̲ kahte. Albatta be pahchán dánish nahín̲ hai; taubhí aisá hotá hai ki log aksar bahut

samajh rakhke bhí bedánish rahte hain. Dánishmand us ko kahiye, jo chízon kí yahán tak samajh rakhe, ki anjám i wájib ko pasand kar sake, aur us ke báham pahuncháne ke liye ṭhík ṭhík wasíle bhí istimál men láne ki táqat rakhtá ho. Pák Nawishton kí in áyaton se sáf sáf sábit hai, ki Ḳhudá sárí chízon se bakhúbí wáqif hai: "Aur koí makhlúq us se poshída nahín, par us kí nazron men, jis se ham ko kám hai, sárí chízen uryán aur khulí húí hain," Ibr. 4: 13. "Ai Yahowáh, tú mujhe jánchtá, aur pahchántá hai. Tú merí nishast o barḳhwást se ágáh hai, tú mere dúr o daráz andeshon ká ạrif hai. Tú merí ráh aur merí ḳhwábgáh se wáqif hai, aur merí sárí rawishon ko pahchántá hai. Ki dekh merí zabán par koí aisí bát nahín, ki jise tú, ai Yahowáh, bilkull nahín jántá. Yaqínan táríkí tujh se chhipá nahín saktí, aur rát roz kí mánind roshan hai; din rát donon ek sán hai," Zab. 139: 4—13. "Pátál us ke áge ughará hai, aur atháh ká orhná nahín hai," Aiyúb, 26: 6. "Yahowáh sáre dilon ko daryáft kartá hai, aur ḳhiyálon ke sáre tasauwar ko pahchántá hai," 1 Tawáríḳh 28: 9. "Ḳhudá sárí chízen jántá hai," 1 Yúh. 3: 20.

Ḳhudá kí behadd dánish is ḳhilqat ke intizám aur muwáfaqat o mutábaqat se záhir hai. Phir, us kí parwardagárí se sáf záhir hai, ki wuh behadd dánish rakhtá hai. Aur kár i maḳhlasí men wuh az hadd darje numáyán hai, jis men Ḳhudá kí sárí sifaten insán ke naját bakhshne men báham muttafiq hotí hain. Yih sifat Ḳhudá hí ko mahsúb hai, chunánchi Pák Kitábon men yih báten áí hain: "Us ká fahm beintihá hai," Zab. 147:—5. "Ḳhudá kí gúnágún hikmat," Afs. 3:—10. "Wuh dil men ạqlmand hai," Aiyúb 9:—4. "Wuh qúwat i dil men kabír hai," Aiyúb 36:—5. "Us Ḳhudá ko, jo wáhid dáná hai," Rúm. 16:—27. "Wáh Ḳhudá kí daulat aur hikmat aur ḳhirad ke ụmúq! us kí ạdálaten taftísh se kaisí báhar hain, aur us kí ráhen khoj se pare hain!" Rúm. 11: 33. Phir, hamáre jism kí tartíb men dánish ke behadd nishán páe játe hain. Hamárí ánkhen aur hamáre kán, hamáre háth páon, hamáre munh aur shikam, aur dil aur ḳhún kí nálíán, yih sab ke sab us kí dánish záhir kartí hain. Na

sirf insán hí, par aur chhoṭe chhoṭe jándároṉ meṉ bhí yih dánish áshkára hai. Un ke jism bhí dánish se ḳhálí nahíṉ haiṉ, kyúṉki ham dekhte haiṉ ki har ek jándár apní apní hálat ke muwáfiq mutafarriq súrat aur ḳhaslat, aur ḳhwáhisheṉ, aur samajh rakhte haiṉ. Chiṛiyeṉ aur machhliyáṉ, aur yih sab anwạ́ i iqsám ke jándár sab ke sab Ḳhudá kí dánish sábit karte haiṉ. Daraḳht aur phúl aur ghás bhí us kí dánish záhir karte haiṉ. Agar ham ghaṛí yá dúrbín, yá buḳhárí gáṛí ko dekhkar insán kí dánish par hairán hoke us kí tạríf karte haiṉ, to kitná ziyáda cháhiye ki ham Ḳhudá kí behadd aur ạlí dánish par, jo us ke sáre kámoṉ meṉ numáyáṉ hai, gaur karke mutahaiyar aur mutaạjjib howeṉ, aur ba dil o ján us kí tạzím o takrím kareṉ. Jidhar jidhar ham apní ánkheṉ phereṉ, waháṉ waháṉ ham dánishwar mansúbe ke nishán páte haiṉ. Áftáb, jo din ko roshní baḳhshtá aur sári ḳhilqat meṉ ján ḍáltá, ek baṛí hairat afzá chíz hai. Máhtáb aur sitáre us buzurg Ḳháliq kí ḳhúbsúrat aur jalálí sanạteṉ haiṉ. Din aur rát, jáṛá aur garmí, bone aur káṭne ká mausim, in sabhoṉ meṉ us kí dánish záhir hai. Biláshubha, hamáre gird o pesh ke kámoṉ meṉ Ḳhudá kí dánish yaháṉ tak sábit hai, ki un ká shumár muhál hai. Pas, ham Zabúr ke musannif ke sáth har waqt yih kah sakte haiṉ: "Terí sanạteṉ kyá hí bahut haiṉ, tú ne in sab ko dánish se banáyá," Zab. 124: 24. "Zamín terí daulat se pur hai," Zab. 124: 24. Yá Sulaimán ke sáth yih, ki "Yahowáh ne dánish se, zamín kí biná ḍálí, aur apní fahmíd se ásmánoṉ ko qáim kiyá, Amsál 3: 19. Yá Nabí ke sáth yúṉ kah sakte haiṉ, "Us ne zamín ko apní qudrat se banáyá, aur dunyá ko apní dánish se qáim kiyá, aur apni fahmíd se ásmán ko phailáyá."

Ḳhudá qádir i mutlaq hai. Yih us kí wuh sifat hai jis se wuh sárí chízeṉ, jo mumkin haiṉ, siwá us ke jis meṉ iḳhtiláf páyá jáwe, karne kí táqat rakhtá hai. Is tarah se sábit hai ki yih sifat bhí Ḳhudá hí se nisbat rakhtí hai, ki us ne sárí chízoṉ ko nest se ḳhalq kiyá, aur ki wuh sárí chízoṉ ko sambháltá aur un kí hifázat kartá hai; aur Pák Kitáboṉ ke in maqámoṉ se sábit hai, ki Ḳhudá hí akelá qádir i mutlaq hai: "Hamárá málik buzurg hai, aur baṛá qádir hai," Zab. 147: 5. "Maiṉ qádir

Ḵhudá húṉ," Paid. 17 : 1. "Ḵhudáwand Ḵhudá zábit ul kull bádsháhat kartá hai," Mush. 19 : 6. "Ai Ḵhudáwand Yahowáh, dekh, tú ne apní baṛí qudrat se, aur apne baṛháe húe bázú se ásmán aur zamín ko paidá kiyá, aur tere liye kuchh mushkil nahíṉ hai," Yar. 32 : 17. "Aur zamín ke sáre báshinde náchíz kí mánind mahsúb hote haiṉ, aur wuh ásmán ke lashkaroṉ aur zamín ke báshindoṉ ke sáth apní mashíyat ke muwáfiq kám kartá hai, aur koí nahíṉ jo us ke háth ko roke aur us se kahe, ki tú kyá kartá hai?" Dán. 4 : 35.

Ḵhudá ạdil hai, yạne wuh apní sharíạt ko bahál rakhtá, aur har ek ko us ke haqq ke muwáfiq sazá yá jazá detá hai. Ḵhudá kí ạdálat Masíh kí farmánbardárí aur dukhoṉ ke wasíle se baḵhúbí áshkára hotí hai. Masíh ne yih sárí taklífeṉ isí wáste uṭháíṉ, táki us kí sharíạt bahál aur áshkára kare, aur yúṉ us kí ạdálat ko rází karke gunahgároṉ kí muạfi hásíl karwáke, unheṉ naját baḵhshwáe: aur Pák Kalám kí in áyatoṉ se bhí Ḵhudá kí ạdálat sáf záhir hotí hai: "Kyá tamám dunyá ká insáf karnewálá insáf na karegá"? Paid. 18 : 25. "Us kí sab ráheṉ rást haiṉ, wuh wafádár Ḵhudá hai, aur dagá se mubarrá hai, wuh sádiq aur amín hai," Istisná 32 : 4. "Yahowáh apní sárí ráhoṉ meṉ sádíq hai," Zab. 145 : 17. "Sadáqat aur ạdálat us ke taḵht ká makán," Zab. 97 : 2. "Yahowáh kharạ́ hai, aur us meṉ nárástí nahíṉ," Zab. 92 : 15. "Jo har ek shaḵhs ko us ke kámoṉ ke muwáfiq ajr degá," Rúm. 2 : 6. "Ai lashkaroṉ ke bádsháh, terí ráheṉ ạdil aur rást haiṉ," Mush. 15 : 3. "Aur maiṉ ne firishte ko kahte suná, ki Ai Ḵhudáwand, tú sádiq hai"—"Ai Ḵhudáwand terí ạdálateṉ haqq aur rást haiṉ," Mush. 16 : 5, 7.

Ḵhudá wafádár aur sádiq-ul-qaul hai. Is ká yih matlab hai, ki Ḵhudá har ek dagá yá fareb aur jhúṭh se mubarrá aur munazza hai, apne sáre wạdoṉ meṉ sachchá, aur un ke púrá karne meṉ wafádár hai. Us kí ạsl hí sachchái hai. Us ke sáre izhár bhí sachche haiṉ. Chunánchi likhá hai, "Terá kalám sachchái hai." Aur jaisá ki us ne az ráh i tawajjuh baní Ádam se

ahd bándhe, aur apne logon se baṛe baṛe aur qímatí wạde kiye hain, usí tarah wuh apne sukhan ke púrá karne par bhí wafádár hai. Un nimaton men se jin ká us ne wạda kiyá thá, ek bhí kabhí záya na gayá, na kabhí záya jáegá. Chunánchi Yasúạ ne baní Isráel ko farmáyá, ki, "Tum apne sáre dilon men aur sáre jíon men yaqín rakho, ki un sab bhalí báton se jo Yahowáh tumháre Khudá ne tumháre haqq men irshád kí hain, ek bhí faroguzásht nahín húí, balki sab púrí húín, aur ek bhí un men se nahín chhúṭí," Yasúạ 23: 14. Phir, Istisná ke 7: 9, men áyá hai: "Pas tú ján rakh, ki Yahowáh, terá Khudá, wuhí Khudá hai; wuh wafádár Khudá hai; jo ahd ká pás kartá hai, aur hazár pusht tak un par, jo us ke dost hain, aur us ke hukmon ko mánte hain, rahm kartá hai." Isí sabab se wuh wafádár Khudá kahlátá hai.

Jis tarah Khudá apne wạdon ke púrá karne men wafádár hai, waisá hí wuh látáib gunahgáron par apní dhamkí pahuncháne men bhí sachchá hai. Yih samajhná, ki Khudá ne intiqám lene kí dhamkí sirf is wáste dí hai, ki gunahgár yá qusúrwár khauf men áwen, Khudá kí amánatdárí kí beizzatí karní hai. "Isráel ká qúwat jhúṭh nahín boltá." "Khudá insán nahín, ki jhúṭh bole." "Kyá us ne kahá hai, aur use púrá na karegá?" "Ai Khudáwand, tú yaqínan sharír ko máregá." "Khudá apne mukhálifon se intiqám legá, aur us ne apne dushmanon ke liye gazab rakh chhoṛá hai." Agar us kí baẓí baẓí dhamkíán púrí nahín hain, to us ká sabab yih hai, ki us dhamki ke sáth ek shart bhí milí húí hai, maslan, jab Khudá kisí ashkhás yá qaum kí halákat kí dhamkí sunátá hai, aur wuh shakhs aur qaum mukhbir hokar táib bane, to us ká gazab us par se phir játá hai. Is qism kí dhamkí ke shámil hál us kí shart bhí maujúd hai, yạne, agar gunahgár tauba kare, to wuh is dhamkí ká maza na chakhegá. Aisí dhamkíon kí kháss garz yih hai, ki ádmion ko táib banáwe, táki wuh is láiq sazá se bach jáwen.

Khudá pákíza hai. Yih us kí wuh sifat hai, jis se wuh har tarah kí nápákí se khálí, aur sárí hukmudúlí aur kharábí se niháyat nákhush rahtá hai. Sárí fazílat usí kí zát i kháss ko makh-

sús hai, aur agar wuh pákíza na howe, to kaun use ązíz rakhegá? Hamárí tamíz ḳhud hameṉ sikhlátí hai, ki hamárí rúhoṉ ká báp pákíza hai. Is tarah se sábit hai ki Ḳhudá pákíza hai: Ham us ke kalám se dekhte haiṉ ki wuh gunáh se nafrat rakhtá hai, aur isí sabab se ba taur sazá ke is ąlam par us ne tarah tarah kí baláeṉ utáríṉ. Phir, wuh hameṉ gunáh karne se manạ kartá hai, táki ham us ke gazab se bacheṉ; aur us kafáre se, jo us ne cháhá ki gunáh kí muąfí ke liye ráh khol dewe, baḳhúbí mąlúm hotá hai, ki wuh gunáh se sarásar náráz rahtá hai. Baibal meṉ Ḳhudá kí kisí sifat ká aisí safáí se bayán nahíṉ húá hai, jaisá ki us kí pákízagí ká. Pákízagí us tązím kí bunyád hai, jo Ḳhudá kí ịbádat meṉ mustaujib hai. "Us ke páandáz par us kí parastish karo, kyúṉki wuh quddús hai." "Lekin tú quddús hai, Ai tú ki Isráel kí hamd meṉ sukúnat kartá hai." "Ḳhudáwand apne sáre kámoṉ meṉ pákíza hai." Pákízagí us kí sáre aḳhláqí fazílatoṉ ká ḳhulása hai. Jab ki afwáj i samáwí Yahowáh kí parastish karte haiṉ, to us kí quddúsí ká yúṉ bayán karte haiṉ: "Quddús, quddús, quddús, lashkaroṉ ká Ḳhudáwand hai." Yúhanná hawárí kahtá hai, ki wuh chár jándár jo Al-Qádir ke taḳht ke sámhne the, "din aur rát árám nahíṉ karte, aur yih kahte haiṉ, Quddús, quddús, quddús, Ḳhudáwand Ḳhudá, qádir i mutlaq, jo hai, aur jo thá, aur jo ánewálá hai." "Ḳhudáwand ke barábar koí quddús nahíṉ." "Maiṉ Ḳhudáwand tumhárá Ḳhudá quddús húṉ." "Tú hí akelá quddús hai."

Ḳhudá mihrbán hai. Us kí mihrbání us ke har ek kámoṉ se áshkára hai, kyúṉki us ne sárí chízoṉ ko is bandobast ke sáth arástagí baḳhshí hai, ki ádmí apní tabíạt aur hálat ke muwáfiq un se apní ḳhushí afzúd kar saktá hai. Ḳháss karke us kí mihrbání insán ko ḳhushí hásil karne ke láiq banáne meṉ záhir hai, yąne, ki agar insán apne kámoṉ aur shugloṉ ko wájib taur se istịmál meṉ láwe, to wuh un se ḳhushí hásil kar saktá hai. Ádmí is tabíạt ke sáth banáyá gayá hai, ki námumkin hai ki wuh is ąlam kí ḳhúbsúratí par nigáh karke us se ḳhushí na uṭháwe. Ásmán kí hashmat o shán aur dunyá kí ḳhúbsúratí, aur únche pahároṉ aur bare samundar kí ązmat dil ko ḳhális ḳhushí se

bhar detí haiṉ. Ḳhilqat aur hunr kí ṣárí masnúát, jo ham ánkhoṉ se dekhte aur kánoṉ se daryáft karte, dil ke liye goyá ek ziyáfat haiṉ. Wuh kháná, jis se ham parwarish páte, baṛá mazedár hai, aur wuh pání jo zamín se nikaltá hai kaisí tázagí bakhshtá hai. Roshní ánkhoṉ ko pasand átí hai, aur hawá phephṛoṉ ko táqat detí hai. Mihnat aur árám donoṉ ádmí ke liye khushnumá haiṉ. Nínd, agarchi maut kí shabíh hai, taubhí mihnatkash ádmí ke liye míṭhá aur tázagíbakhsh hai. Ádmí ko khushí bakhshne ke liye hazároṉ wasíle muaiyan haiṉ. Agar wuh begunáh hotá, to dunyá kí isí hálat se, agarchi gunáh ke sabab se wuh lanat ke tale paṛí húí hai, wuh jannat yá firdaus kí aksar khushíáṉ hásil kartá. Yahowáh haqíqat meṉ bhalá hai. Músá se us ne kahá, "ki Maiṉ apní sárí khúbí ko tere áge chaláúṉgá." Aur jab us ne apne bande par apná nám záhir kiyá, us meṉ ek nám yih bhí thá, "Yahowáh Ḳhudá, rahmán aur hannán." "Zamín Yahowáh kí khúbí se pur hai." Terí mihrbání kaisí baṛí hai, jo tú ne un ke liye rakhí hai jo tujh se ḍarte haiṉ! "Ḳhudá ká ihsán har roz hai." Ḳhudá kí mihrbání ke zikr meṉ tín báteṉ lázim átí haiṉ, us kí rahmat, us ká fazl, aur us ká sabr. *Rahmat* Ḳhudá kí wuh mihrbání hai jo wuh khasta hál logoṉ par záhir kartá hai. Us kí yih sifat naját kí us tadbír se záhir hai, jo us ne Ḳhudáwand Isá Masíh ke wasíle záhir kiyá hai, aur Pák Nawishtoṉ ke aksar maqámoṉ se bhí sábit hai. "Yahowáh, Yahowáh Ḳhudá, rahmán aur hannán. Hazár pushtoṉ par rahm karnewálá," Ḳhu. 32 : 6-7. "Wuh rahm karne se bahut khush hai," Míkáh 7 : 18. "Terí rahmat wáfir hai," Zab. 87 : 5. "Yahowáh shiddat se rahím hai. Yahowáh sab ke liye bhalá hai, aur us ká lutf i latíf us kí sárí khilqat par hai," Zab. 145 : 8-9. Ḳhudá ká *fazl*, us kí wuh mihrbání hai, jo wuh náláiqoṉ par áshkára kartá hai, aisoṉ par jin meṉ kisí tarah kí khúbí nahíṉ hai, maslan insán. Jis tadbír se us kí rahmat malúm húí, usí tadbír se us ká fazl bhí záhir hotá hai. Pák Nawishtoṉ ke aksar maqámoṉ se malúm hotá hai ki Ḳhudá fazl se bharpúr hai. "Yahowáh, Yahowáh Ḳhudá rahmán aur hannán." "Maiṉ sunúṉgá, is liye ki maiṉ hannán húṉ," Ḳhu. 22 :

27. "Tú, Ai Yahowáh, rahm aur fazl se bhará húá hai," Zab. 86: 15. "Yahowáh hannán aur rahmán hai," Zab. 111: 4. Ḳhudá *sábir* hai. Wuh un logon̤ se sabr kartá hai jo us kí mihrbání kí tahqír karte hain̤. Ḳhudá ká sabr yún̤ mạlúm hotá hai, ki us ne insán se bargashtagí ke bạd intiqám na liyá; aur ki in sárí ḳharábíon̤ par, jo insán roz marra karte hain̤, aur Ḳhudá kí ánkh unhen̤ dekhtí hai, ek laḳht sazá ká hukm jári nahín̤ kartá; aur ki wuh hamen̤ jíne detá, aur tarah tarah kí tadbíron̤ se tasallí baḳhshtá hai. Chunánchi Pák Kitábon̤ kí in jagahon̤ se mạlúm hotá hai, ki wuh sábir aur bardáshtkuninda hai: "Aur ab Ḳhudá, jo sabr aur tasallí ká mújib hai, tum ko yih baḳhshe, ki tum Masíh Isá ke mutábiq ápas men̤ ek dil raho," Rúm. 15: 5. "Tú us kí kamál mihr aur muhabbat aur sabr ko haqír jántá hai," Rúm. 2: 4. "Ḳhudáwand "ham ko muhlat detá hai," 2 Pat. 3; 9. Agar Ḳhudá ham par sáf sáf yih na záhir kartá, ki wuh rahím aur fazl se bharpúr hai, to us kí aur sárí ḳhúbíon̤ aur sifaton̤ se hamen̤ bahut thoṛí tasallí miltí. Balki Ḳhudá kí *mihrbání* se gunahgáron̤ ko, jinhon̤ ne Iláhí barkaton̤ ke har ek dạwe ko kho diyá, kuchh tasallí na miltí. Jab ki mulzim saḳht ạdl ke panje men̤ giriftár húá, to itní bát jánne se kyá fáida hogá, ki Ḳhudá apne farmánbardár raịyaton̤ par mihrbán hai? Insán par asl se wájibí ilzám lag chuká hai. Ạdálat rokí já nahín̤ saktí; cháhiye ki us ká dạwá púrá howe; nahín̤, to Ḳhudá kí zát men̤ tabdíl wáqị hogí. Aisí hálat men̤ Ḳhudá kí rahmat aur fazl hí cháragar hai. Rahmat sirf us waqt istịmál men̤ á saktí hai, jab ki ạdl púrá ho chuká. Yih ạjíb kám Ḳhudá ke Beṭe ke kafáre se púrá hai. "Ḳhudá ne dunyá ko aisá pyár kiyá, ki us ne apne iklaute Beṭe ko bhejá, ki jo koí us par ímán láwe halák na howe, par hamesha kí zindagí páwe." "Na yih ki ham ne pahle Ḳhudá ko pyár kiyá, par ki us ne hamen̤ pyár kiyá, aur apne Beṭe ko bhejá, ki hamáre gunáhon̤ ká kafárá howe." Wahí ki ḳháss ġarz yih thí, ki Ḳhudá kí rahmat ko záhir kare. Ham ạql se yih bát mạlúm kar sakte the, ki Ḳhudá bhalá hai, aur apne farmánbardár maḳhlúq kí bhaláí cháhtá hai; aur phir, ki wuh ạdil hai, aur har ek ko us ká haqq degá, yih bhí

ham tabạí mazhab se síkh sakte the. Par námumkin thá, ki ạql yih bát hal kare, ki kyúṉkar Ḳhudá ạdil hoke nárást ko sádiq ṭhahrá saktá hai? Par jis kám ká honá insán se námumkin hai, wuh Ḳhudá se mumkin hai. "Rahmat aur sachchái us meṉ milnewáliáṉ haiṉ, sadáqat aur sulh bos o kanár kartiáṉ haiṉ." Masíh ke kafáre se, jis ne ạdl i Iláhí ko rází kiyá, rahmat ká darwáza khul gayá hai, aur we jo sazá ke mustaujib haiṉ, muft meṉ naját hásil kar lete.

Ḳhudá sab ká málik hai. "Us kí bádsháhat sab par musallit hai, aur wuh apní marzí ke muwáfiq ásmán ke lashkaroṉ, aur zamín ke báshindoṉ ke darmiyán kartá hai." Ịzzat aur jalál, aur barakat aur tạríf Ḳhudá hí ko húјiyo.

TÍSRÁ BÁB.

TASLÍS KE BAYÁN MEṈ.

Is tạlím ke subút meṉ Pák Nawishtoṉ kí gawáhí káfí hai, par is sabab se ki aksar ádmí kahte haiṉ ki yih tạlím ạql ke ḳhiláf hai, ham is par kuchh gaur karenge. Ạql ká kám yaháṉ par yih hai, ki daryáft kare, áyá koí bát is Taslís kí tạlím meṉ aisí hai, jo un sachcháioṉ ke saríh ḳhiláf hai, jo ạql ke wasíle se ham par sáf sáf roshan haiṉ, yá nahíṉ? Yih to sach hai, ki yih tạlím tabạí roshní se ham ján nahíṉ sakte; aur na is bát ká dạwá karte haiṉ, ki ham ạql se use ján sakte, aur sábit kar sakte haiṉ. Yih beshakk Kalám i Rabbání kí tạlím hai. Agar us ke muddạí yih sábit kar sakeṉ, ki is meṉ koí aisí bát hai, jo kisí sáf aur wázih sachchái ke ḳhiláf hai, to hameṉ yá to Baibal ká inkár karná paṛegá, jis meṉ yih tạlím marqúm hai, yá is tarah par us kí sharh karná hogá, ki yih tạlím qáim na rahe. Masíhí, Pák Nawishtoṉ kí gawáhí ko sábit jánke, use Kalám i Iláhí samajhte haiṉ. Par chúṉki muḳhálif kahte haiṉ, ki yih ạql ke ḳhiláf hai, to yih taftísh karenge, Áyá is meṉ haqíqatan iḳhtiláf hai, yá nahíṉ? Pahlí bát yih hai, cháhiye ki ham un tạlímát meṉ, jo ạql ke ḳhiláf haiṉ, aur un meṉ jo ạql se bạíd hai, farq kareṉ. Har ek fahmída shaḳhs yih bát mánne par mustạid hogá, ki bahut si báteṉ jo

haqíqatan sach hain samajh men nahín át'n. Chunánchi Ḳhudá ká beibtidá honá, agarchi niháyat yaqíní hai, taubhí samajh se báhar hai. Kaun aisí mudáwamat ko samajh saktá hai jis kí ibtidá nahín hai? Ḳhudá ká har jagah házir o názir honá bhí ạql se baịd hai. Iláhí dánish yá us ke ịlm ko kaun samajh saktá hai? Ḳhudá kí sárí sifaten behadd hain. Is lafz *behadd* hí se yih mạlúm hotá hai, ki wuh insán kí samajh aur idrák se báhar hai; kyúnki mahdúd shai kyúnkar ná-mahdúd kí samajh rakh saktí hai? Hán, bahut sí báten, jo hamáre wujúd hí se nisbat rakhtí hain, jin kí sachchái par hamen zara bhí shakk nahín, aisí hain ki ham unhen mutlaq samajh nahín sakte. Kaun insání jism kí andarúní harakát ká bayán kar saktá hai? Yih kyúnkar hai, ki ham ánkh se dekhte aur mạlúm kar sakte hain, kán se sunte, aur zabán se lazzat, aur súnghne se ḳhushbú mạlúm karte hain; kyá yih sab hamáre liye ráz nahín hain? Yih sab báten bahut hí sach hain, taubhí idrák se báhar hain. Pas zát i Iláhí men taslís ká honá bhí aisí hí sachchái hai, ki hamáre fahm aur idrák kí us tak pahunch nahín. Hamen yaqín i kámil hai ki yih bát sach hai, kyúnki Ḳhudá ne, jo kabhí jhúṭh nahín boltá, aisá hí sáf sáf záhir kiyá hai; par yih kyúnkar hai, aur kis tarah aisá ho saktá hai, ham nahín samajhte, jaisá ki aksar báten jin ká úpar bayán kar gae, hamárí samajh se báhar hain.

Phir, munkir kahte hain, ki Ḳhudá ká ek hí sáth ek aur tín honá ạql ke saríh ḳhiláf hai. Par Taslís ke mánnewále is bát ko qabúl nahín karte, aur záhirí gawáhí bhí is qiyás ke ḳhiláf hai, kyúnki beshtar ulamá aur betarafdár log, jinhon ne is bát kí bahar kaif taftísh o istifsár kiyá, Taslís kí tạlím ke qáil the. Phir, wuh log jo Taslís ke qáil hain aisá to nahín kahte, ki haqíqatan shumár men tín mutafarriq shai hain, aur ki yih tínon milkar phir ek hain; albatta aisá kahne men kuchh iḳhtiláf samjhá já saktá hai. Par isí ḳhiyál se, ki us men kuchh ḳhalal wáqị na howe, sáf sáf bayán húá hai, ki agarchi tín aqnúm hain, taubhí un kí máhíyat ek hí hai. Aur agar ek hí máhiyat men tín barábar wujúd mile húe howen, to kaun sá iḳhtiláf hai?

Agarchi ham Taslís kí tạlím ạql ke wasíle nahín ján sakte,

taubhí us ke pate kam o besh aksar qadím mazhaboṉ meṉ páte haiṉ. Par in sabhoṉ ko kanára kar ham Kalám i Rabbání par rujụ́ láke wuh gawáhiáṉ pesh láwenge jo Injíl meṉ marqúm haiṉ.

Masíh ke baptismá ke waqt Báp ásmán se kalám kar yúṉ bolá, "Yih merá pyárá Beṭá hai, jis se maiṉ rází húṉ," aur Rúh ul Quds Masíh par kabútar kí súrat meṉ názil húá. Yaháṉ Masíh insání súrat meṉ záhir hai, Báp Beṭe kí bábat ásmán se mutakallim, aur Rúh ul Quds ba súrat i záhirí Masíh par názil hotá hai. Yaháṉ záhir meṉ tín haiṉ. Rúh ul Quds hamkalám nahíṉ húá, Báp ne báteṉ kín, par basúrat názil nahíṉ húá, aur záhir hai ki Beṭá na bolá, na názil húá thá. Is isháre se ek Masíhí buzurg ne yih kahá, "Ki wuh jo Taslís ká subút cháhtá hai, Yardan nadí kanáre jáwe."

Phir, Báp, aur Beṭe aur Rúh ul Quds ká wázih bayán Masíh kí un tasallíbaḳhsh bátoṉ meṉ miltí haiṉ, jo us ne apne dukh uṭháne se pahle apne shágirdoṉ se kahíṉ, aur us duạ́ meṉ jo us ne apne logoṉ kí shafáạt meṉ mángí, jaisá Yúh. ke 14, 15, 16, 17 báboṉ meṉ likhá hai: "Aur maiṉ Báp se duạ́ mángúṉgá, aur wuh tumheṉ dúsrá Tasallídihinda baḳhshegá, ki abad tak tum háre sáth rahe, yạne, Rúh i Haqq, jise dunyá qabúl nahíṉ kar saktí, kyúṉki wuh use nahíṉ dekhtí, aur na use jántí hai; lekin tum use jánte ho, kyúṉki wuh tumháre sáth rahtí hai, aur tum meṉ howegí." Yaháṉ Beṭá Báp se Tasallídihinda, yạne, Rúh ke liye duạ́ mángtá hai.

Phir, Taslís kí tạlím un bátoṉ meṉ miltí hai, jo Masíh ne apne shágirdoṉ se kahíṉ, jab ki wuh ásmán par suụ́d farmáne par thá, jab ki us ne apne shágirdoṉ ko Injíl kí manádí karne ko bhejá. Us ne unheṉ yih hukm diyá, ki "Tum jáo, sári qaumoṉ ko tạlím do, aur unheṉ Báp aur Beṭe aur Rúh ul Quds ke nám se baptismá do." Yih hukm sirf unhíṉ se mutaạlliq na thá, par sáre ḳhádim i dín isí tarah par baptismá dete haiṉ; chunánchi yih bát har zamáne ke liye sábit hai. Sáre Masíhíoṉ ne ibtidá i kalisíyá se Báp aur Beṭe aur Rúh ul Quds ke nám se baptismá páyá hai. Sach hai, ki wuh Ḳhudá ke nám par baptismáe játe haiṉ, par Ḳhudá ká bayán yaháṉ Taslís meṉ húá hai.

Phir, Hawárion̲ kí us barakat kí báton̲ men̲ bhí, jo 2 Kar. 13; 14 men̲ mazkúr hai, is Taslís ká sáf bayán miltá hai. Wuh áyat yih hai, "Ḳhudáwand Ísá Masíh ká fazl aur Ḳhudá kí mahabbat, aur Rúh ul Quds kí rifáqat tum sabhon̲ ke sáth howe, Ámín." Phir, Afs. 2 : 18 men̲ yún̲ likhá hai, "Kyún̲ki usí ke [yạne Masíh ke] wasíle se ek hí Rúh ke sabab Báp tak ham donon̲ kí rasáí hai." Yahán̲ bhí tínon̲ aqnúm házir hain̲, aur ḳháss ḳháss nám se kahe játe hain̲. Phir, dekho I Pat. 1 : 2, "Jo Báp Ḳhudá ke ịlm i qadím men̲ barguzida húe hain̲, táki Rúh kí taqaddus se farmánbardár hon̲, aur Ísá Masíh kí un par ḳhúnfishání ho, salám kahtá hai." Yahán̲ bhí tínon̲ aqnúm ká sáf sáf zikr miltá hai.

Ek aur maqám báqí hai, jo 1 Yúh. 5. 7. men̲ darj hai, "Kyún̲ki tín hain̲, jo ásmán par gawáhí dete hain̲, Báp aur Kalima aur Rúh-ul-Quds, aur ye tínon̲ ek hain̲." Bạze log is áyat kí bábat hujjat karke kahte hain̲ ki is sabab se ki yih aksar qadím nusḳhon̲ men̲ nahín̲ hai, yih áyat galat hai. Par yih do sabab se qáim hai, auwal to is ke na hone se mazmún ḳhapt ho játá hai, aur doyam, ki Tertullian aur Cyprian do Masíhí buzurgon̲ ne apní kitábon̲ men̲ ise naql kiyá hai, aur wuh sab se qadím nusḳhon̲ se, jo ab maujúd hain̲, bahut áge the.

Masíh kí ulúhiyat ke bayán men̲.

Ham sábit kar chuke ki ulúhiyat men̲ tín hain̲, Báp aur Beṭá aur Rúh ul Quds, aur ki yih tínon̲ ek hain̲. Ab Beṭe aur Rúh-ul- Quds kí ulúhiyat ko alag alag sábit karenge. Is báb men̲ ham Beṭe kí ulúhiyat ko sábit karenge, yạne, ki Beṭá Ḳhudá hai aur Báp ke barábar. Masíh kí ulúhiyat chár tarah kí dalílon̲ se sábit hai, yạne, us ke námon̲, sifaton̲, kámon̲, aur ịbádat se. Agar Masíh ke wuhí nám milte hain̲, jo siwá Ḳhudá ke aur kisí ke haqq men̲ mustạmil nahín̲, aur agar Ḳhudá kí aur us kí sifaten̲ ek hi hon̲, aur agar wuh Ḳhudá ke se kám kar sake, aur agar wuh ịbádat jo sirf Ḳhudá hí ko maḳhsús hai, Masíh kí bhí howe, to bas sáf mạlúm hai ki wuh aur Ḳhudá ek hain̲.

1. Us ke námoṉ se us kí ulúhiyat sábit hai. Lafz i Yahowáh Ḳhudá ká ḳháss nám hai, aur wuh ba-durustí kisí maḳhlúq ke haqq meṉ mustạmil nahíṉ, kyúṉki is lafz ke mạne "ḳhud hast aur azalí o abadí" haiṉ, aur koí maḳhlúq, kaisá hi muạzzaz kyúṉ na ho, yih nahíṉ kah saktá, ki maiṉ az ḳhud húṉ. Aur phir, Ḳhudá ne ḳhud yih dạwá kiyá hai, ki yih merá hí ḳháss nám hai, aur ki kisí maḳhlúq ko diyá na cháhiye; chunánchi Yasaiyáh 42. 8. meṉ likhá hai: "Maiṉ Yahowáh húṉ, yih merá nám hai, aur maiṉ apná jalál dúsre ko na dúṉgá." Phir, dekho Zab. 83: 18: "Ki ádmí jáneṉ ki tú akelá, jis ká nám Yahowáh hai, sárí zamín par bálá hai." Pas is lafz ke matlab, aur Kalám i Iláhí kí sanadoṉ se sáf mạlúm hai, ki yih lafz Yahowáh kí kisí bashar ko siwá Ḳhudá ke dená nárawá hai. Aur agar Pák Nawishtoṉ meṉ Masíh, yạne, Beṭe ká bhí yahí nám mile, to is se kyá natíjá nikal saktá hai, magar yih, ki Beṭá bhí Iláhí shaḳhs, aur Ḳhudá Báp ke barábar hai?

Yas. 40. 3. meṉ yih báteṉ miltí haiṉ: "Ek manádí Karnewále kí áwáz, Bayábán meṉ Yahowáh kí ráh saṉwáro, jangal meṉ hamáre Ḳhudá ke liye ek sídhí sháh-ráh taiyár karo!." Agar is áyat ko Mat. 3: 3. se miláweṉ, to sáf mạlúm hogá, ki Yahowáh, jis ká zikr úpar húá wuhí shaḳhs thá, jis ke áge Yahiyá ráh taiyár karne ko bhejá gayá, yạne, Masíh. Phir, dekho Yas. 6: 1, 9–10: "Maiṉ ne Yahowáh ko ek baland aur ụmda taḳht par baiṭhe dekhá, aur us ke libás ke zail se haikal mạmúr ho gaí. Us ne farmáyá, ki já, aur in logoṉ ko kah, ki tum to suná karte ho, par samajhte nahíṉ, tum to dekhá karte ho, par bújhte nahíṉ. So tú un ke diloṉ ko charbá, aur un ke kánoṉ ko bhárí kar, aur un kí ánkheṉ múṉd, tá na ho ki we apní ánkhoṉ se dekheṉ, aur apne kánoṉ se suneṉ, aur apne diloṉ meṉ mạlúm kareṉ, aur táib hoke áfiyat páweṉ." Yúh. 12: 37–41 meṉ inhíṉ bátoṉ ko istịmál meṉ láke use Masíh se nisbat detá hai; chunánchi wuh kahtá hai: "Aur agarchi us ne un ke rú-ba-rú itne mụjize dikhláe, par we us ke mụtaqid na húe, kyúṉki Yasaiyáh ne kahá, "Ki us ne un kí ánkheṉ andhí kíṉ, aur un ke dil saḳht kiye haiṉ, tá na ho ki we apní ánkhoṉ se dekheṉ, aur dil se samjheṉ, aur

phiren̲, aur main̲ unhen̲ changá karún̲. Ye báten̲ Yasaiyáh ne kahín̲, jab us ká jalál dekhá, aur us ke haqq men̲ kalám kiyá." Pas wuh shaḳhs jis ká jalál nabí ne dekhá, aur jise wuh wahán̲ Yahowáh kahtá hai, hawárí kahtá hai ki wuh Masíh thá. Phir, Gintí 21 : 5–7 dekho, "Aur" we log "Ḳhudá se badgumán hoke bole. Tab Yahowáh ne un logon̲ men̲ jalnewále sámp bheje. Tab we log Músá pás áe, aur bole, ham ne gunáh kiyá, ki ham ne Yahowáh kí badgoí kí." 1 Kar. 10 : 9. men̲ hawárí kahtá hai, ki yih Yahowáh Masíh thá : "Na ham Masíh ko ázmáwen̲, jaisá un men̲ se bạzon̲ ne us ká imtihán kiyá, aur sámpon̲ se halák húe." Yarmíyáh nabí kahtá hai, "Dekh we din áte hain̲, Yahowáh kahtá hai, ki main̲ Dáúd ke liye Sádiq Sháḳh uṭháún̲gá aur Bádsháh bádsháhí karegá, aur iqbálmand hogá, aur ạdálat o sadáqat zamín par karegá. Us ke dinon̲ men̲ Yahúdáh naját páwegá, aur Isráel salámatí men̲ sukúnat karegá, aur us ká yih nám kahláegá, Yahowáh Hamárí Sadáqat," Yar. 23. 5–6. Is tamám mazmún se sáf záhir hai, ki yih us Masíh ánewále se ishára kartá hai. Aur bhi bahut se maqámon̲ se sábit ho saktá hai, ki yih nám Masíh ko diyá gayá hai, par itná kifáyat karegá.

Lafz *Ḳhudá* kí bhí bárhá Masíh ke haqq men̲ mustạmil húí hai, chunánchi likhá hai, "Wuh Immánúíl kahláwegá, jis kí mạni yih hai, Ḳhudá hamáre sáth," Mat. 1 : 23. "Túmá ne jawáb men̲ us se kahá, mere Ḳhudáwand aur mere Ḳhudá," Yúh. 20 : 28. "Hamáre liye ek pisar tawallud húá, aur ham ko ek Beṭá bakhshá gayá, aur wuh is nám se kahláegá, Ḳhudá i Qádir," Yas. 9 : 6. "Ibtidá men̲ Kalima thá, aur Kalima Ḳhudá ke sáth thá, aur Kalima Ḳhudá thá," Yúh. 1 : 1. "Masíh sab ká Ḳhudá hai, jo Mahmúd i abadí hai," Rúm. 9 : 5. "Beṭe se wuh kahtá hai, ki Ai Ḳhudá, terá taḳht abad-ul-ábád hai," Ibr. 1 : 8. "Ísá Masíh men̲, jo us ká Beṭá hai. Ḳhudá i haqíqí aur hayát i abadí yih hai," 1 Yúh. 5 : 20. aur 1 Tim. 3 : 16, "Ḳhudá jism men̲ záhir húá."

Phir Masíh Ḳhudá ká Beṭá bhi kahlátá hai. "Ḳhudá ká Beṭá" yih ek ạjúba nám hai. Beṭá hamesha apne Báp ká ham-

asl. aur ham-sifat hotá hai. Sach hai ki Lúká Masíh ke nasab-náme meṉ Ádam ko Ḳhudá ká beṭá kahtá hai, par is se yih samajhná cháhiye, ki Ḳhudá us ká Ḳháliq i ḳháss thá. Par Masíh na sirf Ḳhudá ká Beṭá hí kahlátá hai, lekin us ká "Iklautá Beṭá" hai, Yúh. 1 : 4. Firishte bhí "Ḳhudá ke beṭe" kahláte haiṉ, is sabab se ki wuh un ká Ḳháliq hai, par Púlús Hawárí ne Ibráníoṉ ke maktúb meṉ is tafríq ká yúṉ bayán kiyá hai: "Us ne firishtoṉ meṉ se kis ke haqq meṉ kabhí yih kahá, ki Tú merá Beṭá hai, áj main ne tujhe janá? Aur phir yih, ki Maiṉ us ká Báp húṉgá, aur wuh merá Beṭá hogá. Aur jab pahlauṭhe ko dunyá meṉ láyá, tab kahá, ki Ḳhudá ke sáre firishte us kí parastish kareṉ. Aur wuh firishtoṉ ke haqq meṉ kahtá hai, ki wuh apne firishtoṉ ko rúheṉ, aur apne ḳhádimoṉ ko ág ká shuạla kartá hai. Par Beṭe se kahtá hai, ki Ai Ḳhudá, terá taḳht abad ul ábád hai," Ibr. 1 : 5-8. Is sanad se sábit hai, ki Beṭa koí firishta nahíṉ hai, kyúṉki wuh un se alag ṭhahráyá gayá hai. Aur na sirf us kí zát hí un se mumtáz hai, par jab wuh dunyá meṉ pahle záhir húá, us waqt firishtoṉ ko hukm milá ki us kí parastish kareṉ. Bhalá, siwá Ḳhudá ke kaun firishtoṉ kí parastish ká mustaujib hai? Kyá kabhí koí aisí bát kabhí suní yá dekhí gaí, ki kisí firishte ko hukm milá, ki ek dúsre kí parastish kare? Nahíṉ: par yih hukm albatta milá, ki Beṭe kí parastish kareṉ. Liháza mạlúm húá ki Masíh is sabab se Beṭá nahíṉ kahláyá, ki wuh ba taur i mụjiza paidá húá, yá Darmiyání hone ke liye maḳhsús kar liyá gayá, yá ki wuh murdoṉ meṉ se jí uṭhá. In bátoṉ se yih sábit ho saktá hai, ki wuh Ḳhudá ká Beṭá hai; par wuh ibtidá se, aur asl se Beṭá,—háṉ, iklautá Beṭá hai: aur is sabab se ki wuh Beṭá hai, sab se afzal samáwí firishtoṉ ko hukm hai, ki us kí parastish kareṉ. Aur agarchi Báp bhí use Beṭá kahtá hai, taubhí wuh Ḳhudá kahláyá hai; "Ai Ḳhudá, terá taḳht abad ul ábád hai." Kis firishte se kabhí aisí koí bát kahí gaí?

2. Us kí Sifatoṉ se. Agar yih bát sábit ho sake, ki Beṭá azalí o abadí, aur betagaiyur, hama-já házir, aur ạlím, aur qádir i mutlaq hai; to yih záhir hai, ki wuh haqíqat meṉ Ḳhudá hai; kyúṉki yih sifateṉ aisí haiṉ, ki siwá Ḳhudá ke kisí shai meṉ mumkin

nahíṉ. Par Pák Nawishte sáf sáf bayán karte haiṉ, ki Masíh yih sárí sifateṉ rakhtá hai.

Wuh azal se hai. Míkáh 5: 2 meṉ likhá hai, "Us ká nikalná qadím se, aiyám ul azal se hai." Matí 2: 6 meṉ is peshḳhabarí kí bátoṉ ko Masíh se nisbat diyá hai. Phir, Masíh ne ḳhud apní bábat farmáyá hai, "Maiṉ Alfá aur Omegá, auwal o áḳhir húṉ, Ḳhudáwand kahtá hai, jo hai, aur jo thá, aur jo ánewálá hai. Maiṉ auwal o áḳhir húṉ: Maiṉ wuh húṉ jo jítá hai, aur mar gayá thá; aur dekh maiṉ hamesha tak jítá húṉ," Mush. 1: 8, 17, 18. In sanadoṉ se sábit hai ki Beṭá Báp ke barábar azal se maujúd hai.

Masíh lá-tagaiyur bhí hai. Chunánchi Ibr. 1: 8-12 meṉ likhá hai, "Beṭe se wuh kahtá hai, tú eksáṉ hai." Phir, ki "Ísá Masíh kal aur áj aur hamesha tak eksáṉ hai," Ibr. 13: 8.

Masíh hama-já házir hai. Chunánchi us ne ḳhud kahá, "Jaháṉ do yá tín mere nám par ikaṭṭhe howeṉ, waháṉ maiṉ un ke bích meṉ húṉ," Mat. 18: 20. "Koí shaḳhs ásmán par nahíṉ gayá, lekin wuh jo ásmán se utrá, háṉ, Ibn i Ádam jo ásmán par hai," Yúh. 3: 13. Matí 28: 20, "Dekho maiṉ intihá i ạlam tak hamesha tumháre sáth húṉ." Agar Masíh har kahíṉ házir o názir nahíṉ hai, to wuh kyúṉkar ásmán par aur zamín meṉ, aur har ek Masíhí jamạatoṉ aur ḳhádim i dín ke sáth házir rah saktá hai?

Wuh hama-dán aur ạrif-ul-qulúb hai, Mush. 2: 23, "Sárí kalísyáeṉ jánengí ki maiṉ diloṉ aur gurdoṉ ká jánchnewálá húṉ." "Ísá ne áp ko un ke supurd na kiyá, kyúṉki wuh sáre ádmíoṉ ko jántá, aur kisí kí gawáhí ká muhtáj na thá: kyúṉki wuh jántá thá ki ádmí meṉ kyá hai," Yúh. 2: 24, 25. "Tú, Ai Ḳhudáwand, sárí chízeṉ jántá hai; tú jántá hai ki maiṉ tujhe pyár kartá húṉ," Yúh. 21: 17. Pas záhir hai ki Masíh diloṉ aur gurdoṉ ká jánchnewálá hai.

Masíh qádir i mutlaq bhí hai. Yas. 9: 6 meṉ wuh "qádir Ḳhudá" kahlátá hai, aur Mush. 1: 8 meṉ bhí "wuh qádir i mutlaq" kahlátá hai. Pas in áyát i mazkúra se mạlúm hai, ki yih sárí

sifaten jin ká zikr kar gae, Masíh men maujúd hain; aur chúnki siwá Ḳhudá ke kisí ká haqq nahín, ki in sifaton ká dạwạ kare, taubhí Masíh men yih sab pái játí hain, to is se yih wázih natíja nikaltá hai, ki Masíh haqíqatan Ḳhudá, aur Báp ke barábar hai.

3. Us ke Kámon se. Paidá karná, yạne nest se hast karná, qádir i mutlaq, hán, Ḳhudá hí ká kám hai. Par Kalám i Rabbání men Masíh Paidá-kuninda kahlátá hai. Dekho Yúh. 1: 1, 3, 10, "Ibtidá men Kalima thá; sab chízen us se paidá húín; aur bagair us ke koí chíz na baní jo paidá húí. Wuh dunyá men thá, aur dunyá usí se paidá húí." Phir, Kal. 1: 16, "Kyúnki us se sárí chízen jo ásmán aur zamín par hain, dídaní aur nádídaní, kyá sarír kyá ḳháwindián, kyá hukúmaten kyá muḳhtárián paidá kí gaín, sárí chízen us se aur us ke liye paidá húín hain." Aur Ibr. 1: 8, 10, "Beṭe se wuh kahtá hai: Ai Ḳhudáwand, tú ne ibtidá men zamín kí new ḍálí; aur ásmán tere háth ke banáe húe hain."

Jaisá ki paidá karná waisáhí is ḳhilqat ká sambhálná aur use mahfúz rakhná bhí Ḳhudá hí ká kám hai. Masíh bhí sárí chízon ká sambhálnewálá hai, jaisá likhá hai, "Wuh azbaski us kí shaukat kí shán, aur us ke kunh ká naqsh hai, aur apní qúwat ke suḳhan se sárí chízon ko sambháltá hai," Ibr. 1: 3. "Us se sárí chízen baham milín," Kal. 1: 17.

Murdon ko zinda karná bhí Ḳhudá hí ká kám hai, chunánchi Masíh ne bhí bárhá murdon ko jiláyá hai. Dekho Yúh. 5: 21, 28, 29, "Kyúnki jaisá báp murdon ko uṭhátá hai aur jilátá hai, waisáhí Beṭá bhí, jin ko cháhtá hai, jilátá hai." "Waqt átá hai, ki sab, jo qabron men hain, us ki áwáz sunenge; Aur we nikal áwenge." Us ká apná jí uṭhná bhí us kí apní hí qudrat se hai. "Is haikal ko ḍhá de, aur tín din men main use uṭhá khaṛá karúngá; par us ne apne badan kí haikal kí bábat kahá," Yúh. 2: 19, 21. Aur phir, Yúh. 10: 17, 18, "Main apní ján detá hún, táki main use phir lún, us ká dená mere iḳhtiyár men hai, aur us ká phir lená mere iḳhtiyár men hai."

Dunyá kí ạdálat karná bhí Ḳhudá hí ká haqq hai, kyúnki siwá

Ḳhudá ke, jo har ek insán kí poshídagíon se wáqif hai, koí is kám ke láiq nahín. Par Masíh ke bhí yih kám supurd hai; jaisá Yúh. 5: 22, men likhá hai, "Báp kisí kí ạdálat nahín kartá, par sárí ạdálat Beṭe ko sompí hai." Phir, Mat. 25: 31, 32, "Jab insán ká Beṭá apne jalál men áwegá, aur sab pák firishte us ke sáth, tab wuh apne jalál ke taḳht par baiṭhegá. Aur sárí qaumen us ke áge jamạ kí jáengí, aur wuh un ko ek dúsre se juda karegá." "Ham sab Masíh kí masnad i ạdálat ke sámhne khaṛe honge," Rúm. 14: 10

Sádiqon ko ajr dená, aur sharíron ko sazá dená bhí Masíh ká kám hai. Masíh ká yih kám un báton se baḳhúbí sábit hai, jo Mat. 25: 34, 41, men áí hain: "Tab bádsháh [yạne Ibn i Ádam] un se, jo us ke dahne háth hain, yih kahegá, Ai mere Báp ke mubárako, is bádsháhat ko mírás men leo, jo ibtidá i ạlam se tumháre liye taiyár kí gaí hai. Tab wuh un se jo us ke báen hain kahegá, Ai malụno, mere sámhne se dúr ho, us abadí ág men jáo, jo Shaitán aur us ke firishton ke liye taiyár kí gaí hai."

Phir, Ḳhudá hí akele ká haqq hai, ki gunáhon ko muạf kare. Masíh ne jab wuh is dunyá men thá, is haqq ko sábit kiyá; aur yih bát, ki siwá Ḳhudá ke koí gunáh muạf nahín kar saktá, is qadr sáf hai, ki us ke dushmanon ne bhí is bát ko mán liye. Unhon ne kahá, ki "yih shaḳhs kyún aisí kufr baktá hai? Siwá Ḳhudá ke kaun gunáh muạf kar saktá hai?" Marqas 2: 7.

Yún sábit húá, ki paidáish aur parwardagárí ká kám, murdon ko jiláná, dunyá kí ạdálat karná, sádiqon ko jazá aur sharíron ko sazá dená, aur gunáhon ko ạfú karná, yih sab kám Masíh ne kiyá. Is se yih bát sábit hai, ki Masíh iláhí shaḳhs hai, aur Ḳhudá Báp ke barábar hai.

4. Masíh kí Ibádat se us kí ulúhiyat sábit hai. Pák Nawishte hamen sikhláte hain, ki sirf Ḳhudá kí ịbádat karní cháhiye, aur Ḳhudá ne ḳhud záhir kiyá hai, ki Main butparastí se niháyat nafrat rakhtá hún. Hán, hamáre Najátdihinda ne bhí, jab Shaitán ne use ázmáke kahá, ki tú jhukke mujhe sijda kar, kahá, "Likhá hai, ki tú Ḳhudáwand apne Ḳhudá kí parastish kar, aur sirf usí

kí bandagí kar," Matí 4: 10. Agar sirf Ḳhudá hí kí ịbádat karní cháhiye, aur agar yih bhí sábit ho sake, ki Pák Nawishte Masíh kí ịbádat ká hukm dete haiṉ, to yahí natíja niklegá, ki Masíh Shaḳhs i Iláhí hai. Ab Pák Nawishtoṉ kí sanadeṉ pesh láweṉge. Yúh. 5 : 23 meṉ áyá hai, "Táki sab Beṭe kí tạzím kareṉ, jis tarah Báp kí tạzím karte haiṉ. Jo Beṭe kí tạzím nahíṉ kartá, Báp kí, jis ne use bhejá hai, tạzím nahíṉ kartá." Is se mạlúm hotá hai, ki Beṭe kí tạzím, Báp ke barábar karní cháhiye. Beshakk díní ịbádat se us kí tạzím karní hai; aur baliház is ke wuh Ḳhudá, aur Báp ke barábar hai. Phir, dekho Matí 28: 19, "Tum jáo, aur sárí qaumoṉ ko sikhláo, aur unheṉ Báp aur Beṭe, aur Rúh-ul-Quds ke nám se baptismá do." Baptismá sach much díní ịbádat ká ek fịl hai. Wuh apne taíṉ us ko, jis ke nám par baptismáe játe haiṉ, supurd karná hai; aur us kí farmánbardárí qabúl karná hai. Par ham Báp aur Beṭe donoṉ ke nám par baptismáe játe haiṉ, aur yúṉ is rasm meṉ Beṭe kí bhí Báp kí sí ịbádat karte haiṉ. Phir, 2 Kar. ke áḳhir meṉ yih báteṉ miltí haiṉ : "Ḳhudáwand Ísá Masíh ká fazl, Ḳhudá kí mahabbat., aur Rúh-ul-Quds ki rifáqat tum sabhoṉ ke sáth howe." Yih barakat ek duạ hai : jin logoṉ par is barakat kí báteṉ kahí játí haiṉ, un ke liye Báp aur Beṭe aur Rúh-ul-Quds ke nám se barakat mángí játí hai. Pas yih bhí díní ịbádat ká ek fịl hai, aur yih ịbádat jis tarah Báp kí, usí tarah Beṭe kí bhí hotí hai. Rúm. 1 : 7, "Fazl aur árám hamáre Báp Ḳhudá, aur hamáre Ḳhudáwand Ísá Masíh kí taraf se tum par howe." Is sanad meṉ bhí wuhí barkateṉ, jo Báp se mángí gaíṉ, Beṭe se bhí mángí játí haiṉ.

Mush. 5 : 11-13 se ham mạlúm karte haiṉ, ki sárí ḳhilqat Masíh kí parastish kartí hai. Yúhanná Rasúl kahtá hai, "Phir, maiṉ ne nigáh kí, aur taḳht ke girdágird bahut se firishtoṉ aur jándároṉ kí, aur un buzurgoṉ kí áwáz suní jo shumár meṉ lak andar lak, aur hazár andar hazár the. Aur pukárke kahte the, ki Bara, jo zabh kiyá gayá, is láiq hai, ki qudrat aur daulat aur ạql, aur nerú, aur ịzzat, aur jalál, aur barkat ká málik ho. Aur maiṉ ne har ek maḳhlúq ko, jo ásmán par, aur zamín par, aur

zamín ke níche hai, aur un ko jo samundar men̲ hain̲, aur sárí chízon̲ ko, jo un men̲ hai, yih kahte suná, ki Us ke liye, jo taḳht-nishín hai, aur Bara ke liye barakat, aur ịzzat, aur jalál, aur zor abad tak hai." Phir, afwáj i samáwí bhí us kí parastish karte hain̲: "Aur bạd us ke main̲ ne táká, to dekho, ek baṛí jamáạt, jin men̲ har sinf, har zát, har qaum, har zabán ke log the, jin ko koí shumár na kar saká, safed jáme pahine, aur ḳhurme kí ḍálián̲ háthon̲ men̲ liye us taḳht aur Bara ke áge khaṛí thí. Aur baland áwáz se chilláke yún̲ kahtí thí, "Naját ká shukr hamáre Ḳhudá ko, jo taḳhtnishín hai, aur Bare ko," Mush. 7: 9-10. Aur phir, Ibr. 1: 6 men̲ firishton̲ ko ek ḳháss hukm miltá hai, ki Beṭe kí parastish karen̲: "Jab wuh pahlauṭhe ko dunyá men̲ láyá, to kahá, ki Ḳhudá ke sáre firishte us kí parastish karen̲."

Phir, ham Injíl men̲ paṛhte hain̲, ki Masíh kí ịbádat us ke shágirdon̲ ne kí, jab ki wuh zamín par thá. Us ne kahín̲ na to Hawárion̲ ko, na kisí aur ko, jinhon̲ ne us kí ịbádat kí, is kám se roká; beshakk agar yih bát nárawá hotí, to wuh use manạ kartá, jaisá firishte ne kahá thá, jab Yúhanná us ke sijda men̲ us ke qadam par girá. Us ne kahá, "ḳhabardár aisá na kar, kyún̲ki main̲ terá ham-ḳhidmat hún̲, Ḳhudá kí parastish kar," Mush. 22: 9. Phir, Masíh ke ásmán par uṭh jáne ke bạd, Stífán ne yih kahke us se duạ́ mángí, "Ai Ḳhudáwand Ísá, merí rúh ko qabúl kar."

Rúh ul Quds kí ulúhiyat ke bayán men̲.

Jin dalílon̲ se Masíh kí ulúhiyat sábit húí, unhín̲ dalílon̲ se Rúh-ul-Quds ká bhí Ḳhudá honá sábit hai.

Pak Nawishton̲ men̲ Rúh-ul-Quds ká, Ḳhudá ká sá Nám miltá hai. Yas. 6: 8 10, "Main̲ ne Yahowáh ki áwáz suní jo bolá, ki Main̲ kis ko bhejún̲, aur hamárí taraf se kaun jáegá? Tab main̲ bolá, Main̲ házir hún̲, mujhe bhej. Us ne farmáyá, ki Já, aur in logon̲ ko kah, ki tum to suná karte ho, par samajhte nahín̲, tum to dekhá karte ho, par bújhte nahín̲. So tú un ke dilon̲ ko charbá, aur un ke kánon̲ ko bhárí kar, aur un kí ánkhen̲ múnd, tá na ho ki wuh apní ánkhon̲ se dekhen̲ aur apne kánon̲ se

sunen, aur apne dilon men malúm karen, aur táib hoke áfiyat páwen." Aamál 28: 25—27. se malúm hotá hai, ki yih lafz Yahowáh kí Rúh-ul-Quds se taalluq rakhtí hai, jaisá likhá hai, "Rúh i Quds ne hamáre bápdádon ko Yasaiyáh Nabí kí marifat se khúb kahá, ki is guroh ke pás já aur kah, Tum kánon se sunoge, aur na samjhoge; ánkhon se dekhoge, aur daryáft na karoge," wagaira. Pas záhir hai, ki Yahowáh, jis ká zikr Yasaiyáh kartá hai, so Rúh-ul-Quds hai.

Phir, Rúh-ul-Quds Khudá bhí kahlátá hai. Chunánchi Aamál 5: 3, 4 men dekho, "Hanániya, Shaitán ne kyún tere dil men dálá, ki Rúh-ul-Quds se jhúth bole? Tú ádmí se nahín, par Khudá se jhúth bolá."

2 Iláhí Sifaten bhí Rúh-ul-Quds ko mausúf hain. Wuh azalí hai, jaisá Ibr. 9: 14 men áyá hai, "Masíh jis ne apne taín Rúh i abadí se Khudá ke áge qurbán kiyá."

Wuh hama-já házir hai. Dekho Zab. 138: 7, "Main terí Rúh se kidhar bhágún?" Phir likhá hai, ki Rúh-ul-Quds ímándáron ke dil men rahtá hai. Bhalá, agar wuh hama-já házir nahín hai, to kyúnkar wuh sárí dunyá men har ek ímándáron ke sáth rah saktá hai?.

Wuh sárí báton ko samajhtá aur búJhtá bhí hai, jaisá 1 Kar. 2: 10, 11 men likhá hai, ki "Rúh sárí chízon ko, balki bahr-i-Ulúhiyat ke umúq ko bhí daryáft kartá hai. Koi Khudá kí Rúh ke siwá, Khudá ká hál nahín jántá." Aur Rúh hí ne Nabíon ko ánewálí báton kí khabar dí. "Kyúnki nabúwat kí bát ádmí kí khwáhish se kabhí nahín húí, balki Khudá ke muqaddas log Rúh i Quds ke bolwáe bolte the," 2 Pat. 1: 21. Yún ham dekhte hain ki Rúh i Pák men bhí Khudá kí sí sifaten pái játí hain.

3. Rúh-ul-Quds se bhí wuhí Kám sádir húe hain, jo sirf Khudá hí kar saktá hai. Chunánchi paidáish ká kám sirf Khudá hí se taalluq rakhtá hai, par Rúh-ul-Quds bhí Kháliq kahlátá hai. Dekho, Aiyúb 26: 13, "Us ne apní Rúh se ásmánon ko árásta

kiyá hai;" aur phir, "Ḳhudá kí Rúh ne mujhe banáyá hai," Aiy. 33: 4.

Ḳhádimán i dín ká maḳhsús karná, aur unhen ḳhushḳhabarí kí bashárat dene ká hukm dená sirf Ḳhudá hí ká kám hai. Aur likhá bhí hai, "Insán na apne iḳhtiyar se us ịzzat ká táj letá hai, balki Hárún kí mánind wuh hí pátá hai, jise Ḳhudá ne talab kiyá hai," Ibr. 5: 4. Par Aạmál 13: 2, 4 se mạlûm hotá hai ki yih kám Rúh i Pák ne bhí kiyá. "Rúh i Quds ne kahá, ki Mere liye Barnabá aur Sáúl ko ạláhida karo, táki wuh kám, jis ke liye main ne unhen talab kiyá, karen. So we Rúh i Quds ke bheje húe Silaikiyá ko gae." Phir dekho, Aạmál 20: 28, "Pas apne liye aur us sáre galle ke liye, jis par Rúh i Quds ne tumhen nigahbán kie, ḳhabardárí karo."

Phir, Masíh ke jism ko murdon men se jilá uṭháná, beshakk siwá Ḳhudá ke kisí dúsre men tâqat nahín, par likhá hai, "ki Masíh to jism men márá gayá, lekin Rúh se zinda kiyá gayá," 1 Pat. 3: 18.

Rúh-ul-Quds ká ek ḳháss kám, jis se us kí ulúhiyat sábit hotí hai, yih hai, ki wuh logon ko *nauzádagí* baḳhshtá hai. Yih kám Pák Nawishton men paidáish, aur murdon men se qiyámat, aur maut se zindagí men guzarná, kahlátá hai. Agar yih tínon kám Ḳhudá ke hain, to biláshubha nauzádagí bhí usí se taạlluq rakhtí hai. Balki agar mumkin howe, to yih bhí kah sakte hain, ki aise shaḳhs ke, jo gunáhon aur ḳhatáon men murde hain, sar i nau paidá karne, aur tázagi baḳhshne men ziyádatar qudrat cháhiye, banisbat us ke ki unhen pahle wujúd men láwen, yá kisí murde ko qabr men se zinda khaṛá karen. Kyúnki nirí paidáish aur qiyámat men, kisí tarah ká rok nahín páyá játá, par nauzádagí yá sar i nau paidáish men ek baṛí muḳhálafat ká sámhná karná hai, yạne fásid dil kí ḳharábíon par hamla karke, use maglúb karná hai. In áyaton se sábit hai, ki nauzádagí baḳhshná Rúh-ul-Quds ká kám hai. "Jab tak ádmí Rúh se paidá na howe, wuh ásmán kí bádsháhat men dáḳhil nahín ho saktá," Yúh. 3: 5. Phir likhá hai Tít. 3: 5, "Apní rahmat se basabab naye

janam ke gusl ke, aur us Rúh i Quds kí nausází ke báis hamen bacháyá."

Phir, Rúh-ul-Quds ne mujize bhí dikhláe hain. Masíh kí insániyat ká wuhí bání hai, aur yih kaisá bará mujiza thá, dekho Lúká 1: 35. Aur hamáre Naját-dihinde ne bhí kahá, "Main Khudá kí Rúh kí madad se dewon ko nikáltá hún," Matí 12: 28. Phir dekho Rúm. 15: 18, "Karámaton aur mujizon kí qúwat se, aur Rúh i Iláhí kí qudrat se." Aur phir likhá hai, "Aur Khudá ne bhí un ke sáth gawáhí dí, ki us ne ajáib o garáib aur mukhtalif mujizon, aur Rúh i Quds kí gúnágún bakhshishon ko, jo us ne apní khushí se taqsím kiyá, jalwagar kiyá."

4. Pák Nawishton se yih bhí malúm hotá hai, ki Rúh-ul-Quds kí ibádat bhí karní cháhiye. Yahán kuchh zarúr nahín ki ek hí dalíl ká dobárá zikr karen, is liye itná kahná munásib hai, ki jin jin dalílon se Masíh kí ulúhiyat sábit húí, unhín dalílon se Rúh-ul-Quds kí ulúhiyat bhí sábit hotí hai. Aur má-siwá un ke in maqámon se bhí. 1 Kar. 6: 19, men likhá hai, "Kyá tum nahín jánte, ki tumhárá badan Rúh-ul-Quds kí, jo tum men bastí hai, haikal hai." Yahán Masíhí Rúh-ul-Quds kí haikal kahláte hain. Albatta agar yih haikal hai, to us kí ibádat bhí us men hogí, jis kí khidmat ke liye wuh tamír aur makhsús húí hai. Pas jab ki hamáre badan Rúh-ul-Quds kí haikal hain, to cháhiye ki un men us kí ibádat howe, aur hamen munásib hai ki apne taín ek qurbání i zinda o muqaddas aur pasandída, us ke huzúr men guzránen." Masíhí mutaqaddimín men se ek Augastin náme ne, jo Afrika ke Hippo shahr ká usqúf thá, is dalíl ká yún bayán kiyá hai: "Agar hamen ijázat miltí, ki Rúh-ul-Quds ke liye lakrí yá patthar kí haikal banáwen, to is hí se us kí ulúhiyat sábit hotí; is liye ki yih parastish sirf Khudá hí ko lázim hai. To us kí ulúhiyat kí kaisí qawí dalíl yih hai, ki hamen na sirf haikal hí banáne kí ijázat miltí hai; par us ke sáth yih, ki apne ko us kí khidmat men supurd karen!"

Phir dekho, Masíh ne Yahúdíon se farmáyá, "ki Har gunáh aur kufr ádmíon ko bakhshá jáegá; magar Rúh ká kufr ádmíon

ko baḳhshá na jáegá. Aur jo koí insán ke Beṭe kí badgoí kare, us ko baḳhshá jáegá; par jo koí Rúh kí badgoí kare, us ko na is jahán meṉ, aur na ánewále meṉ, baḳhshá jáegá," Matí 12: 31, 32. Agar Rúh-ul-Quds ke ḳhiláf gunáh karná, Báp aur Beṭe ke ḳhiláf gunáh karne se ziyádatar saḳht hai, to kaun sí bát mánị hai, ki us kí ịbádat Báp aur Beṭe kí sí na kareṉ? Yúṉ Rúh-ul-Quds ke námoṉ, sifatoṉ, aur kámoṉ o ịbádat se sáf sáf záhir hai ki wuh bhí Ḳhudá hai.

CHAUTHÁ BÁB.

Taqdír i Iláhí ke bayán meṉ.

Ḳhudá kí taqdíreṉ us ká azalí iráda, us hí kí marzí ke mashwara ke mutábiq, haiṉ; jis se us ne, jo kuchh wáqị hotá hai, apne jalál ke liye, peshtar se muqarrar kiyá hai. Ḳhudá ne apne azalí iráde meṉ peshtar se ṭhahrá rakhá thá, ki maiṉ is dunyá ko, aur us ke báshindoṉ ko ḳhalq karúṉgá; aur yih bhí, ki kaun kaun se hádise in maḳhlúqoṉ par waqt ba waqt guzrenge, aur ki we itne din is, aur itne din us hálat meṉ zindagí basar karenge; aur ki un kí áḳhirí hálat kaisí hogí. Yih us kí taqdír i ạmm se mutaạlliq haiṉ. Is ká matlab yih hai, ki wuh "apne matlab kí maslahat ke mutábiq sab kuchh kartá hai," Afs. 1: 11.

Par yaháṉ Ḳhudá kí taqdír i ḳháss, jo insán kí barguzídagí meṉ záhir hai, bayán karenge. Is barguzídagí kí sharh ek Masíhí ạlim ne yúṉ kiyá hai: "Ḳhudá kí barguzídagí us ká azalí iráda hai, jo us ne apní marzí kí nek ḳhwáhish ke mutábiq kiyá, táki baní Ádam meṉ se bạzoṉ ko fazl aur jalál baḳhshe."

1. Ḳhudá ne bạzoṉ ko hayát i abadí ke liye intiḳháb kar liyá hai. Pák Kalám ke in maqámoṉ se sábit hai, ki Ḳhudá ne bạzoṉ ko barguzída kiyá hai. Matí 20: 16, meṉ likhá hai, "bahut se buláe gae haiṉ, par barguzída thoṛe haiṉ." Phir, "barguzídoṉ kí ḳhátir we din ghaṭáe jáenge. Ki agar ho saktá, to barguzídoṉ ko bhí bhuláte," Matí 24: 22, 24. wg. "Kyá Ḳhudá apne barguzídoṉ ká insáf na karegá?" Lúká 18: 7. "Maiṉ ne tum-

heṉ ikhtiyár kiyá, aur muqarrar kiyá, ki tum jáke phal láo. Maiṉ ne tumheṉ dunyá se intikháb kiyá," Yúh. 15: 16, 19. "Aur jitne hamesha kí zindagí ke liye muqarrar húe ímán láe," Aamál 13: 48. "Ye we haiṉ, jo us kí qazá i azalí meṉ barguzída húe. Ki jinheṉ us ne ibtidá meṉ jáná, un ke liye yih taqdír kí, ki us ke Bete ke hamsúrat hoṉ. Jin ke liye us ne taqdír kí, us ne un ko talab kiyá. Khudá ke barguzídoṉ par kaun dáwa karegá?" Rúm. 8: 28, 29, 30, 33. "Par is waqt bhí ek gol barguzída hoke baqí rahí hai. Pas yih kyá hai? Ki Isráel jis chíz kí talásh kartá hai, wuh us ko na milí, par barguzídoṉ ko milí, aur baqí sab áj tak giránkhátir rahe," Rúm. 11: 5, 7. "Ai azíz bháiyo, ham jánte haiṉ ki tum Khudá ke barguzíde ho," 1 This. 1: 4. "Khudá ne tumheṉ ibtidá se intikháb kiyá, táki tum naját páo," 2 This. 2: 13. "Jo Báp Khudá ke ilm i qadím meṉ barguzíde haiṉ," 1 Pat. 1: 2. "Ham usí kí qazá ke muwáfiq, jo apne matlab kí maslahat ke mutábiq sab kuchh kartá hai, muqarrar kiye gae," Afs. 1: 11.

2. Yih barguzídagí azal se húí hai. Chunánchi Afs. 1: 4 meṉ áyá hai: "Us ne ham ko dunyá kí paidáish se peshtar us ke liye intikháb kiyá." "Apne taqdír i kháss se, aur us nimat se, jo Masíh Ísá ke tufail se azal meṉ hameṉ dí gaí," 1 Tim. 1: 9. Aur phir ki, "Us ne hamáre Khudáwand Ísá Masíh ke haqq meṉ roz i auwal yúṉ taqdír kí," Afs. 3: 11.

3. Is taqdír i Iláhí meṉ wasíla aur anjám donoṉ báham paiwasta haiṉ, yúṉ ádmí na sirf jalál hí ke liye, par fazl ke liye bhí barguzíde kie játe haiṉ. Khudá ne azal se yih iráda to kiyá hai, ki baze ashkhás ko jalál meṉ pahuncháwe; par us ne yih qasd nahíṉ kiyá, ki unheṉ un kí ná-táibí aur beímání aur náfarmánbardárí meṉ bacháwe. Par jinheṉ us ne ásmán meṉ pahuncháne ká qasd kiyá hai, un kí bábat us ne yih iráda kiyá, ki unheṉ us jagah ke láiq banáwe. Yúṉ talab i muassirána, aur ímán o taqdís, aur apne haqíqí logoṉ ko har ek fazl atá karná aur us ke sáth hí jalál meṉ pahuncháná yih sab us ne peshtar se thahrá rakhá hai. Ye báteṉ Pák Nawishtoṉ se sáf sáf záhir haiṉ. Dekho Afs. 1: 4, 5, "Us ne hameṉ us ke liye intikháb kiyá, táki ham

us ke áge mahabbat men pák aur beạib howen: ki us ne hamáre liye yún muqarrar kiyá, ki ham ko apne lepálak kare." Pas ham dekhte hain, ki barguzíde is liye intikháb kie játe hain, ki we taqaddus, aur beạibí hásil karen, aur tabanní, aur jalál ká darja páwen. "Aur jitne hamesha kí zindagí ke liye muqarrar húe, ímán láe," Aạmál 13: 48. Pas sábit hai, ki ímán aur hayát i abadí donon báham milí húí hain. Phir, dekho Rúm. 8: 29, "Ki jinhen us ne ibtidá men jáná, un ke liye yih taqdír kiyá, ki us ke Beṭe ke hamsúrat hon." "Ḳhudá ne tumhen ibtidá se barguzída kiyá, táki tum Rúhí taqaddus hásil karke, aur sachchái par ímán láke naját páo," 2 This. 2: 13. Aur 1 Pat. 1: 2, "Jo Báp Ḳhudá ke ịlm i qadím men barguzída húe hain, táki Rúh ke taqaddus se farmánbardár hon, aur Ísá Masíh kí un par ḳhún-fisháni ho." In maqámon se sábit hotá hai, ki jis tarah barguzíde hayát i abadí ke liye, waisáhí in báton ke liye bhí intikháb kie játe hain; yạne, ki Masíh ke hamshakl hon, Rúhí taqaddus hásil karen, farmánbardár hon, aur ki Ísá Masíh kí un par ḳhún-fisháni ho. Sach hai ki sáre barguzíde jalál men pahuncháe jáenge, par yih bát bhí us ke sáth mánní cháhiye, ki wuh Masíh ke lahú se, aur us par ímán láne, aur Rúhí taqaddus, aur pákíza farmánbardárí hásil karne se, us ke láiq bhí banáe jáenge. Pas is taqdír i barguzídagí men wasíle aur anjám donon aise mile jule hain, ki kisí tarah se alag ho nahín sakte.

4. Is barguzídagí kí ạsl daryáft karenge: yạne, ki Ḳhudá kyún bạzon ko intikháb karke, báqíon se dar guzartá hai. Is bát kí bunyád Ḳhudá kí nek marzí par mauqúf hai. Us ne unhen na un kí ḳhúbí yá liyáqat ke sabab se barguzída kiyá, par sirf is liye, ki us ko aisá hí pasand áyá. Chunánchi likhá hai, Afs. 1: 5, "Us ne hamáre liye yún muqarrar kiyá, ki apní nek marzí ke muwáfiq Ísá Masíh ke wasíle se ham ko lepálak karke apne fazl kí ạzamat ko numáyán kare;" phir, áyat 9, 11, "Ki us ne apní marzí ke ráz ko, jo us ne apne nek iráde ke muwáfiq áge hí se muqarrar kiyá thá, ham par záhir kiyá. Ham us kí qazá ke muwáfiq, jo apne matlab kí maslahat ke mutábiq sab kuchh kartá hai, muqarrar kie gae." Masíh ne bhí yihí báten

kahín, jaisá Mati 11: 25, 26 men hai, "Ai Báp, ásmán aur zamín ke Málik, main terá shukr kartá hún, ki tú ne in báton ko álimon aur fázilon se chhipáyá, aur larkon par kholá. Hán, Ai Báp, aisá hone men terí razámandí thí." In báton se malúm hotá hai, ki Khudá apní hí marzí se apní mihrbání ham par áshkárá kartá hai. Yihí bát phir Rúm 9: 11—16 men miltí hai, "Hanoz larke paidá na húe the, aur na nek o bad ke fáil the, us se kahá gayá, ki bará chhote kí itáat karegá: Táki záhir howe, ki Khudá ká iráda, jo us ke man ke muwáfiq hai, kámon par mauqúf nahín, balki us kí zát par, jo talab karnewálá hai, mauqúf hai. Main us par jis par miharbán hún, miharbán hoúngá, aur main jis par rahím hún, rahm karúngá. Pas yih na muríd ke iráde par, na dawinda kí dau par, balki Khudá i rahím ke rahm par mauqúf hai." In maqámon se sáf záhir hai, ki Khudá ne apne makhlúqon men se aksaron ko jo barguzída kiyá, so na is sabab se ki un men us ne kisí tarah kí khúbí dekhí, par is liye ki us kí nek marzí men aisáhí pasand áyá.

PANCHWAN BAB.

Paidáish ke bayán men.

Khudá ke Kalám se malúm hotá hai, ki yih khilqat nest se, chha din ke arse men wujúd men áí. Aur kisí kitáb men dunyá kí paidáish, aur insán kí asl kí bábat, aisá bayán nahín miltá, jis se kuchh dil-jamaí hásil ho. Pák Nawishte hamen is bát se muttala nahín karte, ki ásmán aur zamín kí máhiyat kab paidá húí, par in se ham itná síkhte hain, ki is khilqat ki ibtidá hai, aur ki Khudá us ká kháliq hai. Jab waqt án pahunchá ki ádmí is zamín par paidá howe, is bedaul aur darham barham jamáo ne, jo táríkí men poshída thí, ek naí súrat pakarná shurú kiyá. Yih sárá kám ek lahze men waqú men nahín áyá, par Khudá ne silsile dar silsile, chha din ke arse men, is sab ko banáyá. Pahle din, roshní paidá húí; Khudá ne kahá, "Ki núr howe, aur núr húá." Dúsre din Khudá ne fazá, yá hawá, jis se zamín ghirí húí hai, banáyá, jis ne un páníon ko jo samundar men hain, un pánion se jo hawá men nazar nahín áte, yá bádalon men rahte hain, judá

kiyá. Tísre din pání us jagah jamạ húe, jo un ke liye taiyár kí gaí thí, aur zamín i ḳhushk se alag ho gae: yún ḳhushkí nazar ái. Usí din bhí zamín par har tarah kí sabzí, aur daraḳht ugáe gae, aur unhen táqat bhí milí ki apne jins ko baṛháwen. Chauthe din anwár i samáwí bane, yá to us din zamín par chamakne lage; Áftáb baná ki din par sardárí kare, aur Máhtáb ki rát par; aur sitáre bhí bane. Pánchwen din hawá aur pání jítí jánon se, jo apní apní hálat men rahne ke qábil banáe gae the, bhar die gae. Chhaṭhwen din zamín jándáron aur har tarah ke rengnewálon se mạmúr húí. Is sab ke píchhe jab paidáish ká pichhlá kám púrá hone par thá, ásmán par goyá maslahat hotí hai, yạne insán ke mabáware men, Taslís ke tínon aqnúm goyá saláh karte hain. "Aur Ḳhudá ne kahá, ki Ham [aslí zabán men yih lafz síga i jamạ men áyá hai, yạne, *Ham sab*] Ádmí ko apní súrat par aur apní mánind banáwen, ki we samundar kí machhlíon par, aur ásmán ke parindon par, aur chárpáeon par, aur tamám zamín par, aur sab kiṛe makoṛon par, jo zamín par rengte hain, sardárí karen," Paid. 1: 26.

Chúnki Ḳhudá Rúh, aur ạzá i jismání se ḳhálí hai, us kí súrat aur shabáhat us kí rúhání aur pákíza ḳhássiyat se nisbat rakhtí hai. Ádmí gairfání aur fahmída banáyá gayá, yún wuh apne Ḳháliq se mushábahat pátá hai; par ham baṛí qawí dalíl se is shabáhat ko, Ḳhudá kí ruhání o pák súrat se nisbat de sakte hain. Pulús hawári nauzádagí ke bayán men kahtá hai, ki Ḳhudá kí súrat "sadáqat aur sachchí pákízagí" men hai, Afs. 4: 24. Aur phir kahtá hai ki us kí súrat "ịrfán," men thí: "Aur tum ne naí insániyat ko, jo ịrfán men apne Paidákarnewále kí súrat men naí baní, pahiná hai."

Ab is liye ki Ḳhudá ko pasand áyá, ki ádmí akelá na rahe, us ne apní baṛí mihrbání se us ke liye ek láiq sáthí banáyá, ek ạurat usí mard kí paslí se, táki us kí madadgár, aur sáre zindon kí má howe. Ádmí ká nám Ádam rakhá gayá, jis ke mạne "lál," yạne lạl miṭṭí hain aur ạurat ká nám Hawá, yạne "zinda" húá.

Ḳhudá ne apne sáre maḳhlúqát ko bahut achchhá banáyá thá. Us ke háth se kuchh nákámil na niklá. Sach hai sárí ḳhilqat ek

muwáfiq nahín baní, bazon kí banáwat auron se ziyádatar kámil malúm hotí hai; taubhí har ek chíz apne apne jins men kámil hai. Haqíqat men is khilqat par gaur karne se ham dekhte hain, ki sárí chízen batadríj ek dúsre se aulátar, aur ziyáda kámil malúm hote hain. Hán, zí rúh makhlúqát men bhí isí tarah ká silsila daryáft ho saktá hai, sab men aisá ek tasalsul lagá húá hai, ki khwáh na khwáh ek ek chíz har dúsrí se kámiltar malúm hotí hai. Par Khudá ne sab chízon ko un kí kháss kháss jagah par rakhá, aur un kí hálat ke muwáfiq unhen qánún bakhshá, aur yún har ek ko apní apní jagah par kámil banáyá hai. Khilqat kí paidáish ká mufassil bayán is kitáb ke pahle hisse men, yane, Paidáish ká pahlá aur dúsrá báb dekho.

CHHATHWÁN BÁB.

FIRISHTON KE BAYÁN MEN.

Agarchi aql yih bát nahín sikhlátí, ki is khilqat men koí aisí hastián bhí hain, jo insán se buzurgtar hain, par koí bát aisí bhí nahín hai, ki is talím ke khiláf pare. Is zamín par kitní chízen hain jo insán se kamtar hain, to kyá ajab hai, ki aisí hastíán bhí hon jo un par bálá hain? Khudá ek khális Rúh, aur bejuz hai, to kyá ho nahín saktá, ki wuh aise makhlúq bhí wujúd men láwe, jin kí asl rúhání hai? Aql ke nazdík yih muwáfiq hai.

Lafz firishte kí mani firistáda yá qásid hai. Ádmíon ke haqq men bhí yih bát mustamil hai, chunánchi wuh bhí qásid kahláte hain. Yih lafz Khudá ke Bete ke haqq men bhí kahí gaí hai, wuh firishta, jo Abirahám ko nazar áyá, aur sáf sáf Yahowáh kahláyá hai. Phir, wuh jo Músá ko nazar áyá, aur jaltí húí jhárí se us se hamkalám ho bolá, ki main Abirahám aur Isháq aur Yaqúb ká Khudá hún; yahán wuh phir firishta kahláyá hai. Yahí firishta hai, jo Isráelíon ko bayábán men se, ág ke khambhe, aur abr i panáh-bakhsh se le gayá, aur bárhá khaimagáh men, un par jalál men záhir húá. Yahí firishta thá, jo Yahowáh kahláyá, aur jise Malákhí nabí qásid, yá ahd ká firishta kahtá hai.

Agarchi ham nahín̲ kah sakte ki firishte kab paidá húe, taubhí itná to záhir hai, ki wuh bhí maḳhlúq hain̲.

Firishte jawáb-dih, aur mahkúm i sharạ i aḳhláqí hain̲; nahín̲, to wuh pákíza nahín̲ ho sakte, aur na gunáh kar sakte, jaisá un men̲ se aksaron̲ ne kiyá hai. Biláshubha wuh apne paidá hone ke bạd, ádmíon̲ ke muwáfiq, ázmáish kí hálat men̲ rakhe gae. Jitne maḳhlúq ki sharạ i aḳhláqí ke páband paidá húe, wuh asl se ázmáish kí hálat men̲ rahte hain̲; yạne, sharạ cháhtí hai, ki wuh us kí farmánbardárí karen̲; aur un kí farmánbardárí yá náfarmánbardárí ke mutábiq jazá ká yá to wạda detí, yá sazá kí dhamkí sunátí hai. Sáre maḳhlúq badalne ke láiq hain̲, is liye sárá bashar kaisá hí afzal kyún̲ na ho, jab akelá chhoṛá gayá, mumkin hai ki gunáh men̲ paṛ jáwe. Agar Ḳhudá apní mihrbání aur tawajjuh se is ázmáish ke dinon̲ ko taḳhfíf na kartá, to wuh abad tak qáim rahte; par Ḳhudá ne apní mihrbání se yih pasand kiyá, ki is ázmáish ke waqt kí hadd bándhe, jis ke bạd jo sábit qadam rahe, aur jinhon̲ ne sadáqat ko qáim rakhá, aisí pákízagí aur ḳhushí kí hálat men̲ pahuncháe játe hain̲, jo kabhí nahín̲ badaltá. Wuh firishte jo apní pahlí hálat men̲ qáim rahe, aur us ázmáish men̲ na phan̲se, jis ke sabab se un ke aksar sáthí bahkáe jákar náfarmánbardár húe, na sirf "pák firishte," par, "barguzída firishte" bhí kahláte hain̲. Yih bhí nahín̲ mạlúm hai, ki kis qadr firishte bargashta húe. Par itná mạlúm hai, ki yih achchhe firishte shumár men̲ bahut hain̲. Masíh ne kahá, ki main̲ Báp se duạ máng saktá hún̲, aur wuh bárah faujon̲ se ziyáda firishte bhej saktá hai. Masíh kí paidáish ke waqt, gaṛaṛiyon̲ ke sáth ásmáni lashkar kí baṛí bhíṛ thí. Aur Dániel aur Musháhadát ki kitáb men̲ un ká hazáron̲ aur lákhon̲ ká shumár hai. Ibránion̲ ke 12 báb men̲, hawárí "lákhon̲ firishton̲" ká zikr kartá hai.

Yih firishte ádmíon̲ se ziyádatar dánish aur fahm rakhte hain̲, aur hamesha Ḳhudá ká jalál, jo paidáish aur maḳhlasí ke kámon̲ men̲ sáf sáf záhir hain̲, sochá karte hain̲. Patras kahtá hai, "ye chízen̲ firishte dekhne kí ḳhwáhish rakhte hain̲." Aur phir Musháhadát men̲ likhá hai, ki wuh Ḳhudá Tạálá ke taḳht ko

ghere rahte, aur us takht-nishín aur Bare ke haqq meṉ kahte haiṉ, ki barakat aur izzat aur jalál aur zor hamesha us ke liye hai.

Pák Nawishtoṉ se malúm hotá hai, ki firishte Khudá ke farzandoṉ ke muháfiz haiṉ. "Yahowáh ká firishta un ke ird gird hai, jo us se ḍarte haiṉ, aur unheṉ chhuṛátá hai," Zab. 34 : 7. "Wuh tere liye apne firishtoṉ ko hukm karegá, ki terí sárí ráhoṉ meṉ terí hifázat kareṉ. We tujhe apne háthoṉ par uṭhá lenge, tá na ho ki tere páoṉ ko patthar par ṭhes lage," Zab. 91 : 11, 12. Masíh kí us bát se jo Matí 18 : 10 meṉ áí hai, ki, "Khabardár ki tum in chhoṭoṉ meṉ se ek ko haqír na jáno; kyúṉki maiṉ tum se kahtá húṉ, ki ásmán meṉ un ke firishte sadá mere Ásmání Báp ke chihre ko dekhte haiṉ," yih ishára miltá hai, ki, alag alag firishte mutafarriq ashkhás kí khidmat ke liye muaiyan haiṉ. Hameṉ malúm nahíṉ, ki har ek muqaddasoṉ ke sáth ek ek firishte haiṉ yá nahíṉ, par itná ham par roshan hai, ki wuh muqaddasoṉ kí khidmat karte haiṉ, jaisá Ibr. 1 : 14 meṉ áyá hai, "Kyá we sab khidmatguzár rúheṉ nahíṉ, jo naját ke wárisoṉ kí khidmat ke liye bhejí gaí haiṉ?"

Is ke shámil hál yih bhí záhir hai, ki in firishtoṉ meṉ bhí darje haiṉ, par nahíṉ kah sakte ki un meṉ kaháṉ tak farq hai. Wuh Pák Kitáboṉ meṉ in námoṉ se mashhúr haiṉ, "sarír, kháwindiáṉ, hukúmateṉ, aur mukhtáriáṉ." Is se itná malúm hotá hai, ki wuh baṛá martaba rakhte haiṉ; par wuh kitná hí sarfaráz kyúṉ na hoṉ, Khudá ká Beṭá un ká Kháliq hai.

Bad firishtoṉ ke bayán meṉ.

Puráne aur Nae donoṉ Ahd Námoṉ meṉ ek bad hastí ká wujúd páyá játá hai, jo Shaitán aur Mukhálif aur Baalzabúb, aur aise aise námoṉ se marúf hai. Yih Shaitán sárí bad rúhoṉ se afzal hai. Qaríb ul qiyás yih hai, ki Shaitán apní begunáh hálat meṉ, ek baṛá firishtá, yá samáwí kisí baṛe lashkar ká sháh thá; aur ki usí ke sabab se, us ke mahkúm, bahkáe jáke náfarmábardár húe, aur yúṉ sab ke sab ek hí khatá meṉ mubtilá húe. Shaitán ab tak "dewoṉ ká sháh,"—"is dunyá ká mabúd," "wuh rúh jo náfarmánbardároṉ ke diloṉ meṉ tasír kartí hai," aur "wuh dushman jo cháro taraf ḍhúṉḍhtá phirtá hai, ki kise khá jáwe," kahlátá hai.

Jahannam kí bábat likhá hai, ki wuh "Shaitán aur us ke firishtoṉ ke liye" taiyár kiyá gayá hai. Hálánki bad rúheṉ beshumár haiṉ, pas yih natíja nikal saktá hai, ki wuh sab is sháh i táríkí ke tábidár haiṉ; ḳhwáh ḳhushí ḳhwáh náḳhushí se hoṉ, yih ham nahíṉ jánte. Is se mạlúm hogá, ki Shaitán kis tarah itne bahut se ádmíoṉ ko, ek hí sáth imtihán meṉ ḍál saktá hai. Jab ki hazároṉ us ke hamráh haiṉ, to kuchh mushkil nahíṉ, ki aisá hí ho. Phir, Rúh, roshní se bhí ziyadátar tezrawı ke sáth, ek jagah se dúsrí ko sair kar chuktí hai, pas ek bát kí bát meṉ wuh cháro taraf sair kar saktí hai.

Pák Nawishtoṉ se ham síkhte haiṉ, ki hamáre auwal wálidain Shaitán hí se, jo sámp kí súrat meṉ thá, wargaláe gae, aur wuh lạnat jo sámp ko dí gaí, us hí se nisbat rakhti hai. Musháhadát meṉ wuh "Shaitán purána sámp" kahlátá hai: aur Masíh ne farmáyá hai, ki "wuh ibtidá se ḳhúní," aur "jhúṭhá, aur jhúṭhoṉ ká báp" hai, aur yih nám use isí wáste die gae, ki us ne jhúṭh kahke, "ki tú na maregí," ạurat ko bahkáyá, aur yúṉ hamáre auwal wálidain aur un kí nasl ko maut ke panje meṉ asír karwáyá. Aiyúb kí kitáb ke mutạlaạ karne se sáf mạlúm hotá hai, ki wuh Ḳhudá ke logoṉ se kaisá bugz rakhtá, aur ki kis tarah wuh unheṉ nuqsán pahunchátá hai.

Jis waqt Masíh áyá, us waqt Shaitán ḳhúb chhúṭá phirtá thá; kyúṉki "Ḳhudá ká Beṭá itne hí liye záhir húá, ki Shaitán ke ạmaloṉ ko nest kare," isí liye táríkí kí iḳhtíyáríoṉ ko ijázat milí, ki apní chaturáí aur ạdáwat ko ḳhúb kám meṉ láweṉ, aisá ki unhoṉ ne kabhí is qadr táqat na páí thí. Is sabab se ki Masíh us naját ko púrí karne áyá, jise pahle Ádam ne kho diyá thá, pas munásib thá ki wuh aisí hálat meṉ áwe, ki use us dushman ke muqábala karne ká ziyáda mauqạ mile, jis ne hamáre wálidain i auwal ko maglúb kiyá thá. Chunánchi Shaitán ne Masíh par hamla kiyá, ki use apne dám meṉ phaṉsáwe, jab ki wuh baptismá pákar báhar áyá, aur isí garaz se bayábán meṉ Rúh kí hidáyat se pahuncháyá gayá. Par us kí yih fitrat kám na áí; aur jab hamárá Ịwazí salíb par márá gayá, us waqt ạurat kí nasl ne sámp ke sir ko bilkull kuchal ḍálá, jab ki wuh siwá us kí eṛí ke zaḳhm pahunchá-

ne ke aur kuchh bhí na kar saká. Isí fath ke ḳhiyál se Masíh ne kahá, "Main̲ ne Shaitán ko ásmán se bijlí kí mánind girte dekhá." Aur phir, ki "Ab is dunyá ke sardár ká insáf ho chuká."

Jab Masíh is dunyá men̲ thá, us waqt bahut se log aise the jinhen̲ bhúton̲ yá dewon̲ ne giriftár kar liyá thá. Yih nápák rúhen̲ garíb musíbatzadon̲ ko az hadd taklíf men̲ ḍáltí thín̲, aur unhen̲ bilkull apne mahkúm aur ạle baná liyá thá, aur un kí zabánon̲ se jo kuchh cháhtí bolwátí thín̲. Masíh kí qudrat bár bár, aur zafr-yáfta záhir húí, jab ki us ne un nápák rúhon̲ ko un shaḳhson̲ men̲ se, jin men̲ wuh maskún the, nikál báhar kiyá. Kabhí kabhí bahut se aisí rúhen̲ ek hí shaḳhs men̲ samá rahtí thín̲. Chunánchi ek martaba jab aise ek pareshán-hál se us ká nám púchhá gayá, kahá ki "Merá nám Lajáún, yạne lashkar hai, kyún̲ki ham bahut hain̲." Phir likhá hai, ki Masíh ne ek ạurat men̲ se sát rúhon̲ ko nikálá, jo bạd us ke us se az hadd ulfat rakhne lagí. Aur phir likhá hai, ki ek dafạ ek deo ek ádmí men̲ se thoṛí der tak nikal gayá, aur ḳhushk jagahon̲ men̲ árám ḍhúnḍhtá phirá, aur árám na páke, kahne lagá, "Main̲ apne ghar men̲, jahán̲ se main̲ niklá, phir jáún̲gá; aur apne sáth aur sát rúhon̲ ko, jo us se ziyádatar ḳharáb thín̲ lekar lauṭá, aur apná ghar apne liye taiyár, aur jháṛá boháṛá páyá, aur we us men̲ jákar rahe; aur us ádmí kí pichhlí hálat áge se badtar húí."

Hamen̲ yih na samajhná cháhiye, ki is giriftárí men̲ kisí tarah ká ạib yá nuqs hai, aur munásib nahín̲ ki in nápák rúhon̲ kí báton̲ aur fịlon̲ ká ilzám un mardon̲ aur zanon̲ par lagáwen̲; par qaríb ul qiyás yih hai, ki yih un ke gunáhon̲ kí sazá thí, yá is sabab se, "ki Ḳhudá ke kám un men̲ záhir hon̲." Bạze is bát par shakk láke kahte hain̲, ki yih sirf marz i láịláj the. Yih goyá Masíh kí báton̲ ko jhuṭhláná hai, kyún̲ki us ne sáf sáf in ká zikr kiyá hai. Masíh ke aur un ke darmiyán guftagú húí, unhon̲ ne use Ḳhudá ká Beṭá kar máná, aise mulk men̲ bhí, jahán̲ ki log us se bilkull náwáqif the, aur us kí minnaten̲ kiyán̲ ki un kí sarhadd se báhar nikal jáwe. Phir Masíh ko dekhte hí wuh chillá uṭhá, "Mujh se tujh se kyá kám, Ai Ísá, Ḳhudá Taạlá ke Beṭe? Main̲ tujhe Ḳhudá kí qasm detá hún̲, ki tú mujhe na

satá." Aur us ne us se púchhá, "Terá nám kyá hai?" Us ne jawáb meṉ kahá, "Merá nám Lajáún hai, kyúṉki ham bahut haiṉ. Aur us ne us kí baṛí minnat kí, ki unheṉ un ke mulk se báhar na nikále. Ab wahâṉ pahâṛ ke nazdík súaroṉ ká ek baṛá galla chartá thá, un sárí rúhoṉ ne us kí minnat karke kahá, ki hameṉ súaroṉ meṉ bhej, tá ham un meṉ paiṭheṉ. Aur Ísá ne unheṉ ijázat dí, aur we nápák rúheṉ nikalke súaroṉ meṉ paiṭhíṉ, aur wuh jhunḍ baṛí tezí se dauṛke, karáre se girkar samundar meṉ halák húí." In bátoṉ se sáf mạlúm hotá hai, ki yih haqíqat meṉ rúheṉ thíṉ.

Hamárá kám yih nahíṉ hai, ki daryáft kareṉ, ki burí rúheṉ kis qadr badan ko nuqsán pahunchátí haiṉ, par ziyáda yih, ki wuh kis chaturáí aur bugz ke sáth ádmíoṉ ko ázmáish meṉ ḍálte haiṉ, ki gunáh kareṉ. Jis tarah Shaitán ne Masíh ko, waisáhí us ne us ke shágirdoṉ ko bhí ázmáyá. Us ne Yahúdáh ko Masíh kí razámandí se bilkull apne qabze meṉ kar liyá, aur us se aisá saḳht gunáh karwáyá, jis ká sání kahíṉ hai nahíṉ. Us ne Patras ko bhí wargaláyá, aur agarchi hamárá Ḳhudáwand use munharif hone se báz na rakhtá, to us kí hálat bhí Yahúdáh kí mánind náummed hotí. Masíh ne kahá, "Ai Shamạún, Shamạún, Shaitán ne cháhá ki tujhe gehúṉ kí tarah phaṭke, par maiṉ ne tere liye dụá mángí, ki terá ímán na ghaṭe." Jab Hananiyá aur us kí jorú Safíra ne, Rúh-ul-Quds se jhúṭh bolkar, apne ko ek gunáh i kabír meṉ mubtilá kiyá, Patras ne kahá, "Shaitán ne kyúṉ tere dil ko bhará, ki Rúh-ul-Quds se jhúṭh bole?" Pulús ne Afsíoṉ ke ḳhatt meṉ batláyá hai, ki hameṉ táríkí kí iḳhtiyárioṉ se baṛí saḳht laṛáíáṉ laṛná hai. Wuh kahtá hai, "Ḳhudá ke sáre hathyár bándho, táki tum Iblís kí bandishoṉ ke muqábil qáim rah sako. Kyúṉki hameṉ jism aur ḳhún se kushtí nahíṉ, balki riyásatoṉ se, aur qudratoṉ se, aur dunyá kí táríkí ke sháhansháhoṉ se, aur sharír rúháníoṉ se hai, jo baland makánoṉ meṉ haiṉ," Afs. 6: 11, 12. Aur phir nasíhat detá hai, ki "ímán kí sipar lagáo, jis se tum us ḳhabís ke sáre jalte tíroṉ ko bujhá sako," áyat 15. Pas is se sáf mạlúm hotá hai, ki Masíhí rúhání dushman kí fauj se ghire rahte haiṉ, jin ká peshrau Shaitán hai. Aur

Pulús Karintí Isáíon̲ se kahtá hai, ḳhabardár, "Tá na howe, ki Shaitán hamáre mál se kuchh lene páwe; kyún̲ki ham us ke matálib se náwáqif nahín̲," 2 Kar. 2 : 11. Patras hawárí bhí ek dushman i nádída ke wujúd aur kína ká qáil hoke, Masíhíon̲ ko nasíhat detá hai, "Hoshyár aur bedár ho; kyún̲ki tumhárá mud-daí, yạne Iblís, babar i garán kí mánind dhúndhtá phirtá hai, ki kis ko khá jáwe," 1 Pat. 5 : 8. Pulús Afsíon̲ se kahtá hai, "Shaitán ko jagah na do," yạne apne taín̲ us ke supurd na karo, us ká muqábala karo. Isí mazmún ke mutábiq Yạqúb bhí kahtá hai, "Shaitán ká muqábala karo, aur wuh tum se dúr bhágegá." Haqíqat men̲ jab ham mạlúm karte hain̲ ki hamáre rúhání dush-man hamárí ráhon̲ ko tákte rahte, aur hamárí halákat ke ḳhwá-hán̲ hain̲, to dekhke ḳhauf men̲ áte hain̲, par jab mạlúm karte hain̲, ki hamáre naját ke Sardár men̲ qudrat hai, ki hamáre dush-man ko hamáre páon̲ tale latáṛe, to yih ḳhauf játá rahtá hai. Us men̲ na sirf táqat hai, par wuh use maftúh kar chuká, aur bilkull apne qabze men̲ kar liyá hai, aur is ke sáth apne logon̲ ko wạda bhí diyá hai, ki wuh hadd se ziyáda ázmáe na jáenge, aur ki is imtihán ke sáth wuh bacháo kí ráh bhí nikálegá.

Jab ki sachche Masíhíon̲ ká yih hál hai, to látáibon̲ kí kyá hálat hogí? Beshakk wuh jo aisí burí rúh ke qabze men̲ hain̲, niháyat kambaḳht hain̲. Wuh sab se saḳht zálim ke háth men̲ bá ḳhushí gulám ho rahe hain̲.

SATWAN̲ BAB.

ḲHUDÁ KÍ PARWARDAGÁRÍ AUR INTIZÁM KE BAYÁN MEN̲.

Ḳhudá kí parwardagárí se yih matlab hai, ki wuh kamál páki-zagí, hikmat aur qudrat se apní sárí maḳhlúqát kí, aur un ke sáre kámon̲ kí hifázat aur hukúmat kartá hai. Sárí maḳhlúqát ká wujúd ba zarúriyat un ke Ḳháliq kí marzí par mauqúf hai. Agar wuh apní parwardagárí ká háth khínch lewe, to wuh fauran mạ-dúm ho jáenge. Agar ham yih bát mán lewen̲, ki Ḳhudá ne is dunyá ko dánish se banáyá, to beshakk in kámon̲ se, jo us ne

apní qudrat se barpá kie, us ne kisí tarah kí ġaraz ko bhí sochá hogá; par yaqín hai, ki wuh maḳhlúqát ko is tarah se intizám baḳhshne, aur un par hukúmat karne kí táqat rakhtá hai, ki wuhí maqsúd i taqarrurí wuqúʿ men̲ áwen̲. Chún̲ki wuh dánish aur qudrat men̲ kámil hai, us men̲ yih wasf hai, ki sáre hádison̲, aur maḳhlúqát kí chál ká aisá bandobast kare, ki wuhí natíje dastyáb hon̲, jo us ne ibtidá se áp ṭhahrá rakhá hai. Agar ḳhiyál karen̲ ki us ká iráda púrá nahín̲ húá, aur ki ḳhilqat ab us hálat men̲ nahín̲ hai, jis men̲ us ke Ḳháliq ne use pahle árásta kiyá thá,, to is se bahut se bemauqaʿ natíje niklenge. Aise tasauwar se Ḳháliq kí dánish aur qudrat men̲ farq lázim átá hai, aur koí shaḳhs use dunyá ká hákim samajhke, us par bharosá nahín̲ rakh saktá; is liye ki agar ek hálat men̲ us kí tadbíron̲ men̲ iztirábí aur náummedí hásil ho, to kyá ṭhikána hai, ki sháyad bár bár aisáhí húá karegá, yahán̲ tak ki sab chízen̲ beintizámí men̲ paṛ jáengí, aur yún̲ us ká iráda abad tak púrá na hogá? Baʿzon̲ ne yih bát kahá hai, ki Ḳhudá kí tadbíron̲ men̲ farq paṛ gayá, is sabab se, ki we dekhte hain̲ ki gunáh dunyá men̲ phail gayá, aur ki gunahgár ázádí se apne kám karte hain̲. Unhon̲ ne yih bát farzí ṭhahráí hai, ki Ḳhudá na sirf gunáh ká bání hí nahín̲ hai, par ki us kí pákízagí kí shán ke ḳhiláf hai, ki gunáh ke wujúd kí bábat kisí tarah kí tadbír kar sake. Agarchi aise logon̲ ká yih ḳhiyál, ki gunáh Ḳhudá ke iráde ke ḳhiláf dunyá men̲ járí húá, achchhá hai, par yih ráe Ḳhudá kí pákízagí se muwáfaqat nahín̲ rakhtí. Is ġaraz men̲ yih nuqs hai, ki is se hamen̲ yih yaqín karná paṛegá, ki na sirf us ne yihí iráda nahín̲ kiyá, ki badí ko wujúd men̲ láwe, par ki wuh us se peshtar se wáqif na thá; kyún̲ki agar wuh áge se jántá, to use rok bhí saktá; hán̲, agarchi koí aur tadbír is ke dafaʿ karne kí na nikal saktí, to kuchh mushkil na thá, ki wuh aisí shai ko wujúd men̲ na látá, jo us kí tadbíren̲ shikast karne ke ḳhatre men̲ the; yá aise maḳhlúq wujúd men̲ látá, jo wuh ján-tá thá ki hukm ʿudúlí na karenge. Hamen̲ yih yaqín karná lázim hai, ki Ḳhudá ke sáre iráde púre honge, aur un men̲ se ek bhí záiʿ na jáegá, is sabab se na sirf wuh is bát se peshtar se wáqif hí thá, par us ne yih bhí ṭháná, ki apne maḳhlúqon̲ ko un kí ázá-

dí par chhoṛ dewe. Aur agarchi us ne unhen̲ un kí ázádagí par chhoṛkar unhen̲ gunáh men̲ paṛne diyá, taubhí yih sábit nahín̲ ho saktá, ki wuh ḳhud gunáh ká bání hai, yá ki wuh use pasand hai. Gunáh to wuh nafratí chíz hai, jis se Ḳhudá hamesha ghin rakhtá hai. Par us ne insán ko gunáh men̲ paṛne diyá, yạne, wuh un ke kámon̲ men̲ ḳhalal-andáz na húá, aur unhen̲ ázád chhoṛ diyá, ki wuh apní marzí ke muwáfiq jaisá cháhen̲ waisá karen̲, kyún̲ki wuh jántá thá ki gunáh aur taklíf ke wasíle se us kí rahmat aur ạdálat ziyáda sáf záhir hongí. Ḳhudá ne gunáh ko dunyá men̲ daḳhl páne diyá, táki wuh apná jalál sáre bashar par ziyáda safáí se roshan kare; yihí us ke kámon̲ aur intizám kí garaz i auwal hai. Ḳhudá kí parwardagárí ko gunáh kí nisbat yih ịláqa hai; pahle, ki wuh ádmíon̲ ko un kí ázádí par chhoṛke unhen̲ gunáh karne detá hai; aur dúsre, ki wuh aisá intizám aur bandobast kartá hai, ki un kí chál aur un ke fịl aise muwáfiq hon̲, jis se us ke dánishmandána iráde púre hon̲; aur jab un kí mailán is ke ḳhiláf hai, to wuh unhen̲ roktá hai, jaisá Zab. 76 : 11, men̲ likhá hai, ki "Yaqínan ádmí ká gazab terí sitáish karegá, aur tú báqí ke qahr ko rok legá." Pák Nawishton̲ se ham mạlúm karte hain̲, ki Ḳhudá kí parwardagárí insán ke bure fịlon̲ se bhí nisbat rakhtí hai, par aisí nisbat nahín̲, ki wuh us ká bání howe, yá us kám se ḳhush ho; par yih, ki wuh use hone detá, aur use mahkúm karke aisá intizám baḳhshtá hai, ki áḳhir kár us hí ká jalál záhir howe. Jaisá Yúsaf ke hál men̲ ham dekhte hain̲, ki us ke bháíon̲ ne to use gulámí men̲ bechá, par Ḳhudá ne un kí burí ḳhwáhishon̲ ko aisá mahkúm kiyá, ki wuhí shaḳhs jise unhon̲ ne gulámí men̲ bechá, us gharáne ko maut ke panjon̲ se chhuṛáne ká báịs ṭhahráyá gayá. Waisáhí sharíron̲ ne kamál ázádí ke sáth apne kína ko jagah de, ạdáwat se pur hokar jalál ke Ḳhudáwand ko maslúb kiyá, aur taubhí yih Ḳhudá ke iráda i musammam aur peshbíní ke sabab se húá. Isí tarah par gunáh kí bábat bhí yih bát sach hai; gunáh ḳhud us ko nafratí hai, aur taubhí wuh apní parwardagárí se use hone detá, aur use aisá intizám baḳhshtá hai, ki us se achchhe natíje nikále. Pas Ḳhudá kí parwardagárí ádmíon̲ ke gunáhon̲ kí nisbat niháyat pák'zagí aur hikmat ke sáth

hai, aur kisí tarah par insán kí ázádí men̲ ḳhalal-rasán̲ nahín̲. ‘Wuh sárí chízen̲ apní hí marzí ke mashware ke mutábiq ‘kartá hai.” “Kyá koí balá shahr par howe, aur wuh Yahowáh kí bhejí húí nahín̲ hai? Amús 3: 6. Ḳhudá kí parwardagárí baṛe aur chhoṭe donon̲ hádison̲ se nisbat rakhtí hai. Ạql aur wahí donon̲ is tạlím se mutábiq hain̲. Agar Ḳhudá dunyá par hukúmat kartá hai, to beshakk baṛe aur chhoṭe donon̲ par us ká madár hai, kyún̲ki in donon̲ men̲ ek is tarah ká silsila lagá hai, ki aksar baṛe baṛe hádison̲ ká wujúd chhoṭon̲ kí biná par mauqúf hai; pas námumkin hai, ki wuh ek hisse ká ḳhiyál rakhe, aur dúsre se dar guzre. Aur agar ạql kí áwáz is bát par suní na jáwe, taubhí Pák Nawishte sáf sáf is mazmún kí rástí par gawáhí dete hain̲. “Qurạ god men̲ ḍálá gayá, par us ká sárá natíja Yahowáh se hai,” Ams. 16: 33. “Kyá ek páí ko do gaure nahín̲ bikte? Tadbhí un men̲ se ek, bemarzí tumháre Báp kí, zamín par nahín̲ girtá hai. Lekin tumháre sir ke bál bhí gine gae hain̲,” Matí 10: 29, 30. Ḳhudá kí parwardagárí kí tạlim niháyat hí tasallí-baḳhsh hai. Agar koí aisí bát wuqụ men̲ á saktí hai, jo hukúmat i Iláhí kí tadbíron̲ se ḳhárij hai, to hamen̲ kabhí yaqín nahín̲ ho saktá ki ham sálim hain̲ yá nahín̲. Hamárí ummed kí yaqíní bunyád yih hai, ki Ḳhudá sáre kám apní hí marzí ke mashware ke mutábiq kartá hai. Jab musíbat kí táríkí aur abr chhá jáwe, aur jab mauj par mauj ham par chaṛhke hamen̲ nest karne cháhte hain̲, to us waqt hamen̲ yih tasallí miltí hai, ki hamárá Ḳhudá girdbád ke úpar bálá, aur túfán par bhí farmánrawá hai. Aur agarchi ham aksar yih kahen̲, ki Ye sárí chízen̲ hamáre ḳhiláf hain̲; par jab yih mạlúm howe, ki ye sáre hádise, har chand hamárí nigáh men̲ musíbat-ámez mạlúm howen̲, hamáre Ásmání Báp kí marzí ke mutábiq hain̲, to yih bhí kah sakte hain̲, jaisá Elí ne kahá, “Wuh Yahowáh hai; jo use bhalá mạlúm ho, so kare.” Sachche Masíhí ke liye yih ḳhiyál, ki sáre hádise, Ḳhudá ke intizám i parwardagárí ke mahkúm hain̲, kaisá ḳhushnumá hai! Munásib hai, ki ham Ḳhudá kí parwardagárí kí kitáb ká, jis ke auráq roz ba roz silsile dar silsile hamáre liye khulte játe hain̲, baṛí hoshyárí se mutálạ karen̲, aur cháhiye ki us ke isháre baṛí amánat-

dárí se istimál men áwen, táki hamáre faráiz kí ráh men hamáre hádí hon.

ATHWAN BAB.

INSÁN KÍ HÁLAT I AUWAL KÁ BAYÁN.

Chúnki insán ázád aur shara i akhláqí ká páband thá, wuh na sirf is láiq banáyá gayá, kí is shara ká mahkúm rahe, par yih shara us ke us nisbat se, jo wuh apne Kháliq se rakhtá thá, sádir húí. Us ke faráiz aur us kí khushí donon is bát par mauqúf thín, ki wuh us hastí se, jo har ek ausáf rakhtí hai, mahabbat záhir kare. Agarchi ádmí, is báis se, ki Khudá kí súrat men khalq kiyá gayá thá, pákízagí men mukammal thá, taubhí wuh makhlúq thá, aur yún tabdíl páne ke khatre men thá; kyúnki betabdílí Khudá hí kí zát i kháss ko makhsús hai. Pas jitne makhlúq jawábdih hain, asl se ek ázmáish kí hálat men hain, yane, wuh ek shara ke mutía hain, jis kí itáat karná un par farz hai; lekin hálánki wuh ázád hain, kuchh taajjub nahín ki wuh us kí itáat se báz áwen. Is men kuchh shakk nahín ki ádmí ko púrí táqat milí thí, ki sáre Iláhí wájibát se rází rahe. Shara ham se sirf yih cháhtí hai, ki apní táqaton aur apne muhabbat ko amánatdárí ke sáth istimál men láwen. Is sárí farmánbardárí ká khulása yih hai, ki ham Yahowáh apne Khudá ko apne sáre dil se pyár karen. Insán ke liye, jis ne ab tak fasád ká mazá na chakhá thá, yih bát mánná na sirf ásán hí thá, par us kí sab se barí khushí isí se wábasta thí. Aur agar Khudá apní barí mihrbání aur rahmat se ádmí ke sáth ahd na bándhtá, to us kí ázmáish ká waqt kabhí anjám tak na pahunchtá. Yih ahd wuh sanjída bandobast hai, jis men Khudá ne thorí sí sharten muqarrar kín, ki usí ke wasíle se ádmí hayát i abadí ká wáris howe, aur har khatre se mahfúz rahke Khudá kí mihrbání hásil karen. Aur chúnki Khudá ko pasand áyá, ki insán ko ek hí Ádam ke wasíle se dunyá men phailáwe, waisáhí us kí behadd dánish men yih bhí bhalá malúm húá, ki Ádam ko us kí sárí nasl ká sardár i

ạqd i mansúb ṭhahráwe, ki agar wuh chand muddat tak Ḳhudá ke hukmon̲ kí kámil farmánbardárí kare, to apne aur apní sárí nasl ke liye hayát i abadí ko hásil karegá; par ki agar ạhd-shikní kare, to us ká gunáh us kí sárí nasl ko mansúb ho. Is liház se ki is ạhd kí farmánbardárí aur náfarmání ziyáda safái se záhir hon̲, ek ḳháss daraḳht intiḳháb kar liyá gayá, jis ká nám us ke matlab ke mutábiq yih húá, "nek o bad kí pahchán ká daraḳht." Agarchi is daraḳht ká phal kháne men̲ achchhá, aur dekhne men̲ ḳhushnumá thá, taubhí hamáre wálidain i auwal ko us ke kháne aur chhúne kí mamánaạt thí, aur yún̲ wuh un kí farmánbardárí aur náfarmánbardárí kí ázmáish ká ṭhík nishán húá. Us bág̣ men̲ ek dúsrá ạhd ká daraḳht bhí thá, jo "zindagí ká daraḳht" kahlátá thá, jis ká phal bímárí aur maut ke dafạ karne ke liye, kám men̲ átá; par gumán g̣álib hai, ki agar hamáre wálidain i auwal, farmánbardárí men̲ sábit qadam rahke, apní ázmáish ke waqt ko púrá karte, to yihí daraḳht un ke liye hayát i abadí ká muhr aur nishán hotá. Ádmí jab zamín kí dhúl se ḳhalq húá, to us men̲ ek ạqlí aur g̣airfání rúh ḍálí gaí, aur wuh ek ḳhushnumá bág̣ men̲ rakhá gayá, jis men̲ har tarah ke daraḳht, jin ká phal qúwat aur zindagí-baḳhsh thá, maujúd thá. Us bág̣ kí áb o hawá aisí muạtadil aur muwáfiq thí, ki unhen̲ kisí tarah kí poshish kí hájat na húí. Chún̲ki wuh tajribe se ḳhálí thá, jo kuchh ịlm ki us kí zindagí kí hifázat aur faráiz ke iḳhráj ke liye munásib thá use milá, aur má-siwá in ke unhen̲ guftagú karne kí baṛí nịmat milí, jis ke bag̣air na to ham apne ḳhiyálon̲ ko dúsron̲ par khol sakte, aur na ịlm men̲ kisí tarah se taraqqí ho saktí hai. Ádmí is ḳhilqat ká sardár bhí banáyá gayá; kyún̲ki Ḳhudá ne apne is nau ḳhalq maḳhlúq se kahá, ki, "Samundar kí machhlíon̲, aur hawá ke parandon̲, aur har ek jítí chíz par jo zamín par chaltí phirtí hai, sardárí karo." Is tarah par bhí, ádmí apne Ḳháliq kí súrat par banáyá gayá thá. Pas maidán ke har ek jánwaron̲ aur hawái parandon̲ ká nám ṭhahráná bhí usí par chhoṛá gayá, isí liye wuh sab us ke áge láe gae. "Aur jo kuchh Ádam ne har ek jándár ká nám rakhá, wuhí us ká nám húá." Pák Kitáb ke mazmún se aisá mạlúm hotá hai, ki Ḳhudá ne apne maḳhlúq insán se, jab wuh bág̣ i

Ạdan meṉ thá, ḳhwáh apne pák firishtoṉ kí wisátat se, yá jaisá gumán gálib hai, apne Beṭe ke wasíle se, jis ne peshdastí se insáni súrat iḳhtiyár kiyá thá, báteṉ kíṉ. Par jab Pák Nawishte kisí bát par sáf sáf gawáhí nahíṉ dete, aisí hálat meṉ ḳhámosh rahná baṛí dánishmandí záhir karná hai. Hamáre auwal wálidain kí aslí hálat kaisí achchhí thí! Wuh pákíza aur ḳhush the, aur siwá gunáh ke aur kisí chíz se unheṉ ḳhauf na thá; taubhí agar insání kamzoríoṉ ká ḳhiyál kareṉ, to dekhenge ki un kí hálat kaise ḳhatre se bharí húí thí, aur beshumár ádmíoṉ ká abadí fáida hamáre auwal wálidain kí farmánbardárí par mauqúf thá. Par afsos! ki jald yih sárí ḳhushí játí rahí. Ádmí kí is aslí hálat par gaur karne se do bátoṉ ká ḳhiyál lázim átá hai. 1. Ḳhudá kí mihrbání par gaur karo. Insán kaisá hairat aur haibat-afzá banáyá gayá hai! Ḳhudá ne us ke jism ko tarkíb de, aur us ke dil ko bhí fahm aur firásat se mạmúr kar, use darráka, aur zihn aur ḳhiyál kí táqat baḳhshí; má-siwá is ke Ḳháliq kí mihrbání is bát meṉ záhir hai, ki us ne insán kí rúh par apní aḳhláqí súrat munaqqash kiyá, aur sárá ịlm, jo us ke faráiz ke iḳhráj aur ḳhushí ke husúl ke liye munásib thá, us par roshan kiyá. Phir, yih mihrbání us tadbír se áshkára hai, jo us ne un ke ihtiyáj rafạ karne aur un ke ḳhális ḳhwáhisheṉ kí rázjoí ke liye nikálí. 2. Ádam kí begunáhí, aur is hálat ká, jis meṉ insán ab paṛe húe haiṉ, muqábala karne se ham daryáft kar sakte haiṉ, ki hamárá nuqsán kis qadr baṛá hai. Ek lạnat i pazhmurda zamín par utrí hai, ádmí meṉ zindagí, aur sihat kí kamáliyat na rahí, aur baqá bhí gáib ho gaí. Par sab se ziyáda saḳht lạnat us kí aḳhláqí qúwatoṉ par paṛí. Ḳhudá kí súrat jo insán kí ḳhúbsúratí aur ịzzat thí, maho ho gaí. Fasád aur beintizámí barpá húí; aur ḳhushí ke ịwaz meṉ wuh gúnágún taklíf aur ranj meṉ mubtalá húá. Afsos! ki táj us ke sar par se gir paṛá, aur bahut ụmda soná dhímá paṛ gayá!

NAWAṆ BÁB.

Ḳhudá kí sharíạt.

Us nisbat se, jo zí rúh maḳhlúq apne Ḳháliq se rakhtá hai, ká-

mil farmánbardárí ká ek farz sádir hotá hai. Is Ḳháliq ká haqq, haqq i kámiltarín hai. Aur chúṉki Ḳhudá apní asl meṉ behadd afzal aur jalíl hai, pas agar wuh apne zí rúh maḳhlúq se kámil mahabbat ká dạwá kare, to kuchh ạql ke ḳhiláf nahíṉ. Balki agar ham apne Ḳháliq aur Muháfiz kí bhaláí aur mihrbání ke ịwaz meṉ, apní mahabbat aur shukrguzárí se koí bihtar chíz de sakeṉ, to ham par farz hogá ki wuhí use niyáz kareṉ; par azbaski ham is se bihtar hadyá dene ke láiq nahíṉ, wuh ham se yihí cháhtá hai. Par jab ham kámil farmánbardárí ạdá kar chuke, to yih na samjhá cháhiye, ki ham ne apná qarz bhar diyá; yih bát muhál hai. Jab ham sab kuchh kar chuke, ham ne sirf apná farz ạdá kiyá, aur taubhí Ḳhudá ke sámhne "náláiq ḳhádim" haiṉ. Insán apní paidáish ke waqt sáre ịlm i zarúrí se mạmúr thá, aur us kí ḳhássiyat us kí sharíạt ke, jo us ke lauh i dil par kunda thí, muwáfiq thí. Par jab insán ne gunáh kiyá, Ḳhudá kí aḳhláqí súrat játi rahí; taubhí us ke faráiz ká ịlm, aur us ke ihsán ká kuchh kuchh ḳhiyál rah gayá. Par yih bhí jahálat aur gaflat se jald aisá tárík ho gayá, ki thoṛí sí bhárí bátoṉ ko chhoṛkar koí is sharíạt ko, jo na sirf záhirí chál se nisbat rakhtí, par diloṉ aur ḳhiyáloṉ tak pahunchtí hai, apne faráiz ká qánún nahíṉ samajhtá. Pas zarúr húá, ki is aḳhláqí qánún ká ek nayá zuhúr is tarah par kiyá jáwe, jo un logoṉ ke, jin par yih zuhúr húá, yạne Isráelíoṉ ke, muwáfiq thá. Yih izhár Ḳhudá ne ḳhud Koh i Horeb se garaj aur bijlí, aur táríkí aur túfán meṉ, baṛe ḳhaufnák jalálí áwáz se musháhida kiyá: aur wuh das ahkám jin meṉ is qánún i aḳhláqí ká mufassal bayán miltá hai, Ḳhudá kí unglí se do lauh i sang par likhe gae, bạd us ke ki us ne garajtí húí áwáz se koh i shụlazan par se unheṉ yih sab báteṉ kah sunáíṉ. Is sharạ i aḳhláqí ká ḳhulása, banisbat insániyat i mạnawí, do hukmoṉ meṉ mushtamal hai, jinheṉ hamáre Munjí ne wájib, aur aḳhláqí faráiz ká iḳhtisár ṭhahráyá hai. Pahlá yih hai, "Sun, Ai Isráel, Yahowáh hamárá Ḳhudá ek Yahowáh hai, aur tú Yahowáh apne Ḳhudá ko apne sáre dil, aur apní sárí ján, aur apne sáre zor se pyár kar. Aur dúsrá, jo is ke muwáfiq hai, ki tú apne paṛosí ko apní mánind pyár kar. Tauret aur Nabúwat ká yihí ḳhulása hai." Is

sharíạt kí bátiní wájibát har zamáne aur har tarah ke ádmíon̲ ke liye gair-mafrúq hain̲, par us ke afạ́l i záhirí insán kí hálát ke mutábiq mutafarriq hain̲. Tis par bhí insán par har hál men̲ farz hai, ki Ḳhudá kí záhirí tạzím aur ịbádat karen̲, aur ádmíon̲ se rahmat aur munsifí se pesh áwen̲. Siwá in ke bahut se faráiz aise hain̲, jo ḳhud ek ek shaḳhs hí se nisbat rakhtí hain̲. Sab par yih bát farz hai, ki wájibí wasílon̲ se apní ján o badan kí bihtarí ḍhúnḍhen̲, aur un kámon̲ se kanára karen̲ jin se un ká nuqsán ho. Chunánchi is mazmún par hamen̲ yih nasíhat miltí hai, ki "Apne tain̲ nuqsán na pahunchá." Yih faráiz sab par wájib, aur niháyat hí zarúr hai. Hamárá ek hí Bádsháh aur ek hí Hákim hai, pas us kí farmánbardárí karní ham par ba har hál farz hai, aur is sabab se ki us ne áp hí farmáyá hai, hamen̲ cháhiye ki apne paṛosí ko pyár karen̲, aur apní bihtarí ḍhúnḍhen̲.

Ḳhudá kí sharíạt kámil hai. Wuh Ḳhudá kí aḳhláqí sifaton̲ kí naqsh kahlátí hai. Yih sharíạt sáre aḳhláqí martaba aur buzurgí ká sab se ụmda nishán hai. Insán kí kámil ḳhushí kí hadd bhí yihí hai. Yún̲ ham dekhte hain̲, ki Ḳhudá kí sharíạt kí kámil farmánbardárí cháhná, na sirf wájib hí hai, aur ki agar is men̲ kamtí pái jáwe, to us kí pákízagí kí badnámí hotí hai; par us kí mihrbání is bát men̲ bhí záhir hai, ki wuh insán se usí qadr mahabbat, aur farmánbardárí cháhtá hai, jo wuh záhir karne ke láiq hai; is liye ki yih wuh hálat hai, jis par us kí ḳhális aur sanjída ḳhushí mauqúf hai. Par agar yih ḳhiyál karen̲, ki kisí qadr kam mahabbat aur farmánbardárí ham dikhlá aur kar sakte hain̲, to use kahán̲ qáim karná cháhiye? Yih to záhir hai, ki ádmí jis qadr kámil mahabbat, yá us mahabbat se jo wuh dikhláne ke láiq hai, kamtar ho, usí qadr wuh aḳhláqí martabe aur buzurgí men̲ bhí kamtar hotá hai. Aur koí ádmí mahabbat ká koí dúsrá aisá andáz ṭhahrá nahín̲ saktá, jo usí taur se yahán̲ tak na ghaṭṭá jáwe, jab tak ki kuchh báqí na rahe.

Ḳhudá kí sharíạt ạdil bhí hai, kyún̲ki wuh apne maḳhlúq se usí qadr faráiz cháhtá hai, jitná ạdá karne kí us men̲ táqat thí, jab ki wuh apne Ḳháliq ke háth se niklá. Begunáh maḳhlúqon̲ men̲

yih masal ṭhík parṭí hai, kí faráiz ká andáz istịdád ke barábar hai. Chunánchi Ḳhudá yih nahíṉ cháhtá ki firishtoṉ kí sí táqat se use pyár kareṉ aur us kí farmánbardárí kareṉ, par ki apne hí sáre dil, aur ján aur zor se pyár kareṉ. Albatta jab ádmí ne apne qusúr se kámil farmánbardárí kí istịdád kho diyá, to yih masal kyúṉkar us ke haqq meṉ ṭhík ho saktí hai? Par is liye, ki ádmí kí ḳhatá ke sabab se us kí táqat játí rahí, to is sabab se Ḳhudá kí sharíạt ká dạwá kam na hogá. Dil kí korí, aur saḳhtí, aur ḳhiláf marzí karná, jo gunáh ká anjám haiṉ, yih sab az ḳhud gunáh álúda haiṉ, aur in se kisí tarah ká ụzr ho nahíṉ saktá. Haqíqat meṉ yihí báteṉ hamárí ḳharábí kí jaṛ aur kíl haiṉ, aur ḳháss karke inhíṉ bátoṉ ke sabab se cháhiye ki insán mulzim ṭhahráyá jáwe. Gunáh kí saḳht ạdateṉ aur ġaltíáṉ, jo gunáh ká natíja haiṉ, hameṉ mạzúr nahíṉ kar saktíṉ; nahíṉ, to kisí tarah ká nuqs kahíṉ nikal hí nahíṉ saktá. Kisí tarah kí aḳhláqí tabdíl Rúh kí máhiyat par tásír kar nahíṉ saktí, us kí istịdádeṉ har hálat meṉ ek sáṉ rahtí haiṉ. Gunáh kisí zátí istịdád ko nest nahíṉ kar saktí. Ádmí apní zindagí kí har hálat meṉ fáil i ḳhud muḳhtár rahtá hai. Agar yih hál na hotá, to wuh hukúmat i aḳhláqí ke mahkúm na rah saktá. Pas sharíạt ke wájibát púrá karne ke liye ádmí meṉ dilí istịdád maujúd haiṉ, jo us ke liye káfí haiṉ, agar wuh ṭhík tabíạt kí hidáyat aur hukúmat meṉ qanáạt kareṉ. Agar ham in bátoṉ ko wájibí taur se samjheṉ, to wuh mushkil aur ghabráhaṭ dafạ ho jáegá, jis meṉ ádmí paṛke kahte haiṉ, ki Ḳhudá ham se wuh kám cháhtá hai, jis ke karne kí ham meṉ táqat nahíṉ. Siwá is faráiz ke, jo hamárí aḳhláqí nisbatoṉ se sádir hotí haiṉ, Ḳhudá aur kámoṉ ko bhí muqarrar kar saktá hai, jin meṉ wuh apne maḳhlúq ko ek kám karne ká hukm detá, aur dúsre se manạ kar saktá hai; taubhí jab in kámoṉ ká hukm aur us kí mamánaạt ham ko milí, to cháhiye ki yih kám hamáre zamír par aise munqabiz howeṉ, jaisá ki aksar báteṉ jo ạql hameṉ sikhlátí hai, ham par asr kartí haiṉ, kyúṉki Ḳhudá kí marzí hí sharíạt aur farz bhí hai. In donoṉ darjoṉ ke kámoṉ meṉ yih farq hai, ki yih pichhlá ham par is liye farz hai, kyúṉki yih Ḳhudá kí záhir kí húí marzí hai, aur chúṉki wuh báteṉ az

ḳhud na pákíza na gunáh álúda haiṉ, pas Ḳhudá unheṉ jab cháhe yá tabdíl yá mansúḳh kar ḍále. Par aḳhláqí faráiz har hálat meṉ hamesha gairmutabaddal haiṉ; un meṉ farq paṛ hí nahíṉ saktá. Yúṉ ham dekhte haiṉ ki aḳhláqí aur muqarrarí ahkám meṉ farq hai. Cháhiye, ki Ḳhudá is aḳhláqí qánún ká mánná ham par farz ṭhahráwe; nahíṉ, to wuh ạdil ho nahíṉ saktá, par ahkám i muqarrarí ká mánná beshakk ham par wájib hai, jab ki hukm milá; taubhí Sharíạt-dihinde ko iḳhtiyár hai, ki unheṉ apní dánish aur ḳhushí ke mutábiq yá badal ḍále yá mansúḳh kar dewe. Phir, yih bhí na samjhá cháhiye, ki in rasúmátí yá muqarrarí ahkám, aur aḳhláqí se kuchh nisbat nahíṉ, in ke záhirí fịloṉ meṉ albatta farq hai; par un kí garaz aur natíje meṉ kisí tarah ká farq mutlaq nahíṉ. Ḳhudá ke ahkám jis kisí qism ke hoṉ, cháhiye ki mahabbat, aur us ká jalál záhir karne kí níyat se, máne jáweṉ. Das ahkám us faráiz ká, jo insán kí rozmarra hálatoṉ se taạlluq rakhtí hai, muḳhtasar tafsílwár bayán hai, aur us kí yih garaz nahíṉ hai, ki har tarah ke ḳháss ḳháss faráiz yá har tarah ke ḳhiyálí gunáh ká zikr kare. Aisí sharíạt jis meṉ har chhoṭí se chhoṭí bátoṉ ká tazkira ho, is qadr mujallid ho jáegí, ki mahz befáida ṭhahregí, aur is qadr bátoṉ kí ziyádatí se hidáyat ke ịwaz meṉ ghabráhaṭ paidá hogí. Par yih tadbír, jo Ḳhudá ne pasand kiyá, ziyádatar dánishmandána hai; yaháṉ aḳhláqí faráiz ká qánún ṣáf sáf marqúm hai, aur is qadr ḳháss ḳháss báteṉ us meṉ mundaraj haiṉ, jin se táqat miltí hai, ki daryáft kar leweṉ, ki kaun kaun sí báteṉ ek ek qánún meṉ matlúb aur mamnún haiṉ.

Yih thoṛe se qáide das ahkám kí sharh ke liye die gae haiṉ.

1. Sharạ rúhání hai, aur na sirf jismání záhirí fịloṉ se nisbat rakhtí, par ḳhiyáloṉ aur ḳhwáhishoṉ, aur dilí irádoṉ tak pahunchtí hai. Pulús Rúm. 7 : 14 meṉ sharíạt ke rúhání hone par gawáhí detá hai, "Kyúṉki ham jánte haiṉ ki sharạ rúhání hai." Phir, Rúm. 7 : 7 meṉ likhá hai, "Kyúṉki maiṉ gunáh na jántá agar sharíạt na kahtí, ki Tú lálach mat kar." Aur yih bát is Sharíạt-dihinde kí ḳhássiyat se bhí sábit ho saktí hai, kyúṉki wuh pákíza hai, aur us ká yih ḳháss haqq hai, ki dil ko jánche. Insán bhale aur bure kám ko fáịl ke maqsad aur iráde se daryáft karte

haiṉ. Is dunyá ke hákim sirf fịl i záhirí se bázpursí karte, lekin Ḳhudá dilí insáf kartá hai. Is sabab se aksar aisá hotá hai, ki jis bát ko ádmí bahut muạzzaz samajhte, wuhí Ḳhudá kí nazr meṉ nafratí hai; kyúṉki ádmí záhirí súrat par nigáh kartá, par Ḳhudá diloṉ ká dekhnewálá hai. Aur hamáre Munjí ne, jab us ne sharíạt kí haqíqí ḳhássiyat ká bayán kiyá, is bát ko sábit kiyá hai; us ne sáf kahá ki kína ḳhún ke, aur shahwatí nigáh ziná ke barábar hai.

2. Jaháṉ ki kisí bát kí bábat sáf hukm miltá hai, us meṉ us kí nafí bhí mushtamal samajhná lázim hai; waisáhí jaháṉ kisí kám ko manạ kiyá hai, waháṉ yih bát bhí samajhná cháhiye, ki is mamnụ chíz meṉ fulání bát matlúb hai. Pák Kitáboṉ ke aksar maqámoṉ meṉ bayán to kamtar hai, par matlab ziyáda wasị haiṉ. Par is qánún ke istịmál meṉ baṛí hoshyárí aur tákíd zarúr hai, tá na ho ki ham is sharíạt ko mom kí sí súrat samjheṉ, ki jidhar cháheṉ jhuká leṉ—ki us ko aisá bemạní aur bilátaạiyun ṭhahrá leweṉ, ki har ek shaḳhs use apne matlab ke muwáfiq samajh lewe. Hameṉ cháhiye ki is Sharíạt-dihinde kí marzí ko baṛí hoshyárí aur ihtíyát se daryáft kareṉ, aur us ke úpar ke mazmún ko ḳhúb gaur kareṉ, aur dekheṉ ki kis hálat meṉ ye hukm die gae. Is bát meṉ to kuchh shakk nahíṉ, ki jab kisí achchhe kám karne ká hukm milá, to ham us hukm ko achchhí tarah se mán nahíṉ sakte, jab tak ki us burái se parhez na kareṉ, jo us ke zidd meṉ hai. Aur isí tarah se jab hameṉ kisí gunáh kí mamánaạt milí, to ham kis tarah farmánbardár ho sakte haiṉ, agar us ḳhúbí ká píchhá na kareṉ, jo is ke baraḳs hai? Bhalá, jab likhá hai ki, "Tú ḳhún mat kar," to us se yih sáf isbára miltá hai, ki hameṉ sirf yahí nahíṉ cháhiye, ki apne paṛosí ko nuqsán pahuncháne se kanára kareṉ, par ki hatta-l-maqdúr us kí bihtarí cháheṉ. Aur chorí karne kí mamánáạt meṉ yih ishára miltá hai, ki ham apne paṛosí ke asbáb aur amwál kí baṛhtí cháhne kí hatta-l-wusạ ḳhwáhish rakheṉ. Phir, is hukm meṉ, ki apne wálídain kí ịzzat kar, yih bát mushtamal hai, ki ham na un kí beịzzatí kareṉ, na un ká nuqsán cháheṉ; aur kaun hai jo is bát ko na mánegá?

3. Yih bhí samajhná cháhiye, ki iḳhtisár ke liye, samúche ke iwaz meṉ sirf ek hí hissa darj hai, ki yih sirf namúna hai, jin se maḷúm howe ki fulána fulána faráiz aur fuláná fuláná gunáh is qism meṉ shámil hai; aur gunáh ki mamánaaṭ meṉ aisí aisí báteṉ shámil haiṉ, jo us se ragbat rakhtí, yá dil ko us kám kí taraf máil kartí haiṉ. Chunánchi jab kahá hai ki, "Tú ziná na kar," to us meṉ laundebází, nárawá byáh, harámkárí, aur sáre behúda fil, aur bemauqa ḳhiyál o tasauwar, aur ḳhwáhisheṉ jo is kám kí taraf jhukátí haiṉ, yih sab kí sab is hukm meṉ mana haiṉ.

4. Hukm meṉ wuh gunáh, aur sárá gunáh jo us qism meṉ mushtamal ho, shámil hai. Chunánchí chorí ke mana karne meṉ lálach bhí, jo chorí ká sabab hai, mana hai. Khún ki mamánaaṭ meṉ, gusse ko dil meṉ pálná bhí mana hai. Chorí meṉ har tarah kí dagábází aur beinsáfí bhí shámil hai. "Ḳhudá ká nám befáida lene" ke gunáh meṉ, Ḳhudá ki nisbat sárí behúdagoí, aur beizzatí, jaisá us ke Kalám se ṭhaṭṭhá karná aur use halká samajhná, aur Ḳhudá kí ibádat aur us ke ghar ke dastúroṉ ko hansí meṉ uṛáná bhí, mana hai. Phir, jab laṛkoṉ ko hukm hai, ki apne wálidain se fulána fuláná nisbat rakheṉ, to mutábiq us ke un ke wálidain par bhí farz hai, ki laṛkoṉ se ham-nisbat howeṉ. Ek darje ke nisbatí faráiz ká zikr ísí wáste húá hai, ki wuh aur nisbatí faráiz ká namúna howeṉ. Is liye pánchweṉ hukm meṉ, hákim aur raiyat, áqá aur ḳhádim, pásbán aur galla yá kalísyá, aur zauj aur zauja, aur aur sárí nisbatoṉ ká shámil karná, nárawá nahíṉ.

5. Ahkám i isbátí hamesha farzí haiṉ, par har waqt un ká bajá láná matlúb nahíṉ; par ahkám i nafí na sirf hamesha farzí, par un par amal karná bhí har waqt lázim hai. Yih qánún agarchi sach hai, taubhí is se bahut thoṛá fáida hai, kyúṉki har ek fahmída shaḳhs par yih bát roshan hai. Chunánchi duá farz i dáimí hai, taubhí har waqt us meṉ mashgúl rahná zarúr nahíṉ; lekin ahkám i nafí, yane, Ḳhudá ká nám befáida lene kí mamánaaṭ ká ḳhiyál, hamesha gaur talab hai.

Is shara i aḳhláqí ko safáí se samajhne ke liye, us farmánbar-

dárí kí ḳhássiyat par, jo shariạt ham se cháhtí hai, gaur farmáwenge. 1. Shariạt samúchí insániyat, yạne, dil aur us kí istidádon, aur us ke ạzáon se, mutaạlliq hai. 2. Wuh chauguní kamáliat ká dạwá kartí hai; yạne, cháhiye ki wuh dilí ho; ki wuh samúchí ho; ki wuh na sirf dil se, par sáre dil se ho; aur ki wuh dáimí ho.

6. Farmánbardárí kí auwal, aur intihá, ḳhális mahabbat, aur beriyá ímán hai. Is lafz mahabbat men har ek nek ḳhwáhish, aur pák mansúba aur iráda shámil hain. Jab mahabbat is tarah par ho, to "shariạt kí takmíl" hai. We do ḳháss ahkám, jin men aur sab báten shámil hain, yihí hain, ki Ḳhudá aur apne parosí ko pyár karen. Is sabab se, ki sárí shariạt aur nabúwat ká yihí ḳhulásá hai, to sáre zarúri faráiz jo us men shámil hain, yihí hain, ki ham Ḳhudá se pákiza mahabbat rakhen, aur apne sáthí bháíon se wájibí taur se pesh áwen, aur apní nisbat aur mauqạ ke mutábiq un kí bhaláí cháhen, aur un se nekí karen, "kyúnki mahabbat badgumání nahín kartí," 1 Kar. 13: 5.

Das hukmon se daryáft hotá hai ki Ḳhudá ham se kyá kyá cháhtá hai, aur kaun kaun sí báten manạ kartá hai.

1 Pahlá hukm yih hai: Mere huzúr tere liye dúsrá Ḳhudá na howe.

Pahle hukm men Ḳhudá ham se yih cháhtá hai, ki ham us ko apná Ḳhudá, aur akelá sachchá Ḳhudá jánen, aur iqrár karen; aur use aisá samajhke us kí parastish aur us ká ijlál karen; us kí tạzím aur takrím karen, us se mahabbat záhir karen; us par bharosá rakhen; us men shád aur ḳhush, aur us ke liye sargarm howen; us kí tạríf aur shukrguzárí karen, aur sárí insániyat se us ke farmánbardár aur mutíạ howen; har kámon men use ḳhush karne ke liye hoshyárí karen, aur un báton se gamzada howen, jin se wuh náráz hotá hai; aur ki us ke sáth farotaní se chalen. Aur pahle hukm ye báten manạ kartá hai; yạne, ki us se munkir na howen, aur na ek se ziyáda Ḳhudá kí bandagí karen, na sachche Ḳhudá ke sáth, na us ke ẉiwaz men kisí dúsre kí parastish

kareṉ, aur na unheṉ Ḳhuda, na apná Ḳhudá qarár deweṉ; ki ham us ká haqq adá karne se ġáfil na howeṉ, aur na un kámoṉ ko tark kareṉ; ki us kí bábat náláiq aur sharárat-ámez ḳhiyál na rakheṉ; behúda, aur Ḳhudá ke nafrat rakhnewále na baneṉ; ki apná dil aur ḳhiyál Ḳhudá se haṭáke, dúsrí chízoṉ par azhadd na lagáweṉ: aur na fásid, aur andhí, aur ahmaqána sargarmí dikhláweṉ; na shírgarm howeṉ, aur na Ḳhudá kí bátoṉ meṉ murda-dilí záhir kareṉ; na Ḳhudá se alag, aur na us se bargashta howeṉ: aur na firishtoṉ, walíoṉ, aur na kisí maḳhlúq se duạ́ mángeṉ, na un kí parastish kareṉ; ki Shaitán se kuchh kisí tarah ká kám na rakheṉ, aur na us kí saláh ke shinawá howeṉ; na ádmíoṉ ko apne ímán aur zamír par muḳhtárí baḳhsheṉ; aur Ḳhudá aur us ke ahkám ko halká na samjheṉ, aur na us kí tahqír kareṉ; na us kí Rúh ká muqábala, aur na use ázurda ḳhátir kareṉ.

2. Dúsrá hukm yih hai: Tú apne liye koí múrat, yá kisí chíz kí súrat, jo úpar ásmán par, yá níche zamín par, yá pání meṉ zamín ke níche hai, mat baná: tú un ke áge mat jhuk, aur na un kí ịbádat kar; kyúṉki maiṉ Yahowáh terá Ḳhudá ġaiyúr Ḳhudá húṉ, aur báp dádoṉ kí badkáríáṉ un kí aulád par, jo mujh se ạdáwat rakhte haiṉ, tísrí aur chauthí pusht tak pahunchátá húṉ; par hazároṉ par, jo mujhe piyár karte, aur mere hukmoṉ ko hifz karte haiṉ, mihrbání kartá húṉ.

Dúsre hukm meṉ Ḳhudá ham se yih cháhtá hai, ki ham sárí díní ịbádat aur rasm ko, jo us ne apne Kalám meṉ muqarrar kiyá hai, qabúl karke máneṉ, aur us kí púrí aur kámil hifázat kareṉ; khása karke Masíh ke nám par duạ́ mángná aur us kí shukrguzárí karná; Ḳhudá ká Kalám paṛhná aur sunná, aur us kí bashárat dená: kalísyá ke ạhdoṉ meṉ sharík honá; us kí hukúmat aur tarbiyat ko qabúl karná: rozá rakhná, sárí jhúṭhí ịbádat ko nápasand karná, us se nafrat rakhná, aur us ko rokná; aur ki har

ek apne apne uhde ke mutábiq butparastí aur us ke sáre nishánon ko dúr kare. Aur yih báten mana kartá hai, ki ham siwá us ibádat ke, jo us ne apne Kalám men muqarrar kí hai, kisí dúsre ká na khiyál karen, na us kí bábat mashwarat karen, na us ká hukm dewen, na áp istimál men láwen, na us se kisí tarah se rází yá khush hon; na Khudá kí, na tínon Aqnúm, na un men se ek ek kí alag alag, na khiyál men, na záhiran kisí makhlúq kí súrat aur shabáhat men, shakl banáwen; na un kí, na Khudá kí us ke wasíle parastish karen; na jahálat-ámez mansúba bándhen, jin se Khudá kí ibádat men fasád barpá howe; na us men kuchh miláwen, na kuchh nikálen; aur na us kí ibádat se gáfil rahen. Is tákíd kí wajh yih hai, ki wuh apní ibádat ke liye barí sargarmí rakhtá hai; aur sárí jhúthí ibádat ká, jo rúhání zinákárí kahlátí hai, badlá legá; ki wuh in hukmon ke shikast karnewálon ko apne nafrat karnewále samajhtá hai, aur kaí pushton tak un par sazá kí dhamkí sunátá hai; par apne piyár karnewálon, aur apne hukmon ke hifz karnewálon ko azíz rakhtá, aur kaí pushton tak un par rahím hone ká wada detá hai.

3. Tísrá hukm yih hai: Tú Yahowáh apne Khudá ká nám befáida mat le; kyúnki jo us ká nám befáida letá hai, Yahowáh use begunáh na thaharáwegá.

Tísre hukm men Khudá ham se yih cháhtá hai, ki us ke nám aur zát o sifát, aur hukmon, us ke Kalám, us ke uhúd, duá, qasamon, us ke kámon, aur un sab báton ko, jin se wuh áp ko ham par záhir kartá hai, tazíman aur adab ke sáth istimál men láwen, khwáh khiyál men ho, khwáh gaur karne, khwáh parhne aur likhne men; is pákíza iqrár aur jawábdih guftagú ke sáth, táki us ká jalál, aur apní aur auron kí bhalái záhir ho. Aur in báton kí mamánaat kartá hai, yane, us ká nám us kí khwáhish ke khiláf na lená, aur jahálat aur behúdagí, beizzatí, aur beadabí, aur bátil ímán se us kí tahqír na karná; aur us ke nám aur zát o sifát, aur us ke rasúmát aur kámon ká, sharárat yá aur kisí tarah se zikr na karná; yane, kufr bakne, jhúthí qasam kháne, gunáhálúda lanat aur qasam se; nájáiz qasamon aur niyázon ká mánná,

aur wuh jo jáiz hain unhen ṭál dená, kuṛkuṛáná aur jhagaṛná; Ḳhudá ke Kalám ko bejá istimál men láná, yá us par beadabí se ṭhaṭṭhá márná; us kí bábat befáida sawál karná, yá jhúṭhí taʻlím qáim karná; Ḳhudá kí sachchái, us ke fazl aur tadbíron kí kisí tarah se badḳhoí aur hiqárat, yá us kí muḳhálafat karná, yá use dushnám dená; makr se yá nárást hásil se mazhab ko qabúl karná, yá us se sharminda honá. Wajh is kí yih hai, is liye ki wuh Ḳhudáwand aur hamárá Ḳhudá hai, cháhiye ki ham us ká nám beadabí se na lewen, na us kí malámat karen; ḳháss karke is liye ki is hukm ke na mánnewále barí na honge, aur har chand wuh ádmíon kí nazr men beʻaib aur begunáh dikhláí dewen, taubhí Ḳhudá unhen apní sádiqána munsifí se bachne na degá.

4. Chauthá hukm yih hai: Tú Sabt ká din pák rakhne ke liye, yád kar: chha din tak tú mihnat karke apne sáre kám káj kar; lekin sátwán din Yahowáh tere Ḳhudá ká sabt hai; us men kuchh kám na kar, na tú, na terá beṭá, na terí beṭí, na terá gulám, na terí launḍí, na terí mawáshí, aur na musáfir, jo tere pháṭakon ke andar ho: kyúnki Yahowáh ne chha din men ásmán aur zamín, daryá aur sab kuchh, jo un men hai, banáyá, aur sátwen din árám kiyá: is liye Yahowáh ne sabt ke din ko barakat dí, aur use muqaddas ṭhaharáyá.

Is hukm men Ḳhudá yih cháhtá hai, ki ham us din ko, jo us ne apne Kalám men muqarrar kiyá hai, ḳháss karke sát din men se ek din ko, muqaddas jánke hifz karen. Yih din ibtidá i ʻálam se Masíh ke jí uṭhne tak hafte ká sátwán din thá; baʻd us ke hafte ká pahlá din muqarrar húá, aur yih intihá i ʻálam tak qáim rahegá; yihí Masíhí Sabt, aur Injíl men *Ḳhudáwand ká din* kahlátá hai. Sabt kí hifázat yún karní cháhiye, ki ham us din pák árám karen, na sirf un hí kámon se jo har waqt pur gunáh hain, balki un sáre dunyawí shuglon aur farhaton se, jo aur din rawá hon; aur us tamám waqt ko jamáʻat ke sáth, yá gharáne kí ibá-

dat men̤ kátne se ḵhushí hásil karen̤, siwá un ke ki zarúrat aur rahmat ke kámon̤ men̤ ḵharch ho. Aur is liye cháhiye ki ham apne dilon̤ ko taiyár karen̤, aur apne kám is peshbíní aur hoshiyárí se tamám karen̤, táki us din ke kámon̤ ke liye ázád, aur láiq ṭhahren̤. Is hukm men̤ yih báten̤ manạ hain̤, ki ham un faráiz ko, jo Ḵhudá ham se cháhtá hai, tark na karen̤, aur na un se beparwá yá ǵáfil howen̤, aur na unhen̤ is tarah istịmál men̤ láwen̤, ki kuchh fáida hásil na ho, aur na un se thak jáwen̤; aur na us din kí sustí aur gunáhálúda kám karne se, beịzzatí karen̤, aur na apne dunyawí shuglon̤ aur farhaton̤ kí bábat bezarúrí kám aur báten̤ aur ḵhiyál karen̤. Wajh is kí yih hai, ki Ḵhudá ne sát din men̤ se chha din hamáre károbár ke liye hamen̤ ịnáyat kie, aur sirf ek hí apne wáste maḵhsús kiyá: phir, us ne áp hí namúna dikhláyá hai, aur us din ko barakat dí, na sirf is tarah par ki use apní ịbádat ke liye muqaddas ṭhaharáwe, par ki agar ham use muqaddas jánen̤, to wuh hamárí barakat ká báịs ṭhahare.

5. Pánchwán̤ hukm yih hai: Tú apne má báp ko ịzzat de; táki terí ụmr us zamín par, jo Yahowáh terá Ḵhudá tujhe detá hai, daráz ho.

Is hukm men̤ Ḵhudá ham se yih cháhtá hai, ki ham na sirf apne má báp kí ịzzat karen̤, par un kí bhí jo ụmr aur rutbe men̤ baṛe hain̤; ḵháss karke un kí jinhen̤ Ḵhudá ne sáhib i iḵhtiyár kiyá, ḵhwáh ḵhándán men̤ hon̤, ḵhwáh kalísyá, ḵhwáh ạwámunnás men̤. Aur yih báten̤ manạ kartá hai, ki ham har ek ke rutbe aur nisbat ke muwáfiq us kí ịzzat aur haqq se ǵáfil na rahen̤, aur na kuchh un ke ḵhiláf karen̤. Wajh is kí yih hai, ki jo is hukm kí muháfazat karte hain̤, Ḵhudá ne sáf wạda diyá hai, ki wuh unhen̤ ụmr kí darází aur iqbálmandí se ser karegá, jahán̤ tak ki us ke jalál aur un ke fáide ke liye ho.

6. Chhaṭhá hukm yih hai: Tú ḵhún mat kar.

Is men̤ Ḵhudá ham se yih cháhtá hai, ki ham apne aur dúsron̤ kí ján bacháne ke liye baṛí hoshyárí aur wájibí koshish karen̤, aur aise sáre ḵhiyálon̤ aur irádon̤ ko tark karen̤; apne ǵusse ko dabáwen̤, aur aise sáre sababon̤, ázmáishon̤ aur kámon̤ se, jis se

kisí kí ján muft záyá jáwe, alag howen. Aur apní aur auron kí ján lená mana kartá hai; siwá us ke ki adálat, aur haqqdár laráí, aur zarúrí hifázat men lázim ho; aur ki ján bacháne ke wájibí aur zarúrí wasílon se na gáfil hon, na us se kanára karen; ki gussa, aur nafrat, aur dáh, aur badlá lene kí khwáhish na rakhen, na zulm, fasád, dangá, aur már pít karen; aur aise sáre kámon se, jis se kisí kí ján halák ho, parhez karen.

7. Sátwán hukm yih hai: Tú ziná mat kar.

Is hukm ke wájibát yih hain, ki ham apne badan aur ján, aur mahabbat, aur bát aur chál men pákíza banen; ki apní nigáh aur sáre hawason kí khabardárí karen, aur pák-dáman logon se hamsuhbat howen, aur nápákí karne aur un ázmáishon ká mauqa tál dewen aur tark karen. Aur ziná, harámkárí, aur apne kisí aqraba ke sáth najis honá, laundebází, aur behúda shahwaten mana hain; shámil hál is ke sárá nápák tasauwar aur khiyál, iráde, aur mahabbat, sárí púchh aur fásid dostí, yá aisí báten sunná; shahwatí nigáh; nápák dáman suhbat wagaira bhí mana hai.

8. Áthwán hukm yih hai: Tú chorí mat kar.

Is hukm men Khudá ham se yih cháhtá hai, ki ham ádmíon ke darmiyán apne károbár aur ahd o paimán men sachcháí, amánatdárí aur munsifí dikhláwen; aur ki agar nárawá taur se koí chíz hásil karen, to us shakhs ko, jis se páyá ho, pher den; aur ki apní táqat, aur auron kí zarúrat ke muwáfiq ázádí se len den karen, aur sáre haqq aur munásib taur se apne parosí ke mál asbáb aur daulat kí hifázat aur taraqqí cháhen, aur us ke sáth apní bhí. Aur chorí, dakaití, rahzaní, aur churáí húí chíz ká lená; dagábází se len den karná, jhúthe taul aur náp rakhná, zamín kí hadd hatáná; beímání, zulm aur zabardastí karná, súd aur rishwat lená; aur apne parosí kí koí chíz nárawá taur se lená, yá us ko us se mahrúm karná, aur yún áp ko daulatmand banána; lálach karná; dúsron kí iqbálmandí par rashk karná wagaira mana hai.

9. Nawán hukm yih hai: Tú apne parosí par jhúthí gawáhí mat de.

Is men Khudá ham se yih cháhtá hai, ki ham ádmíon ke darmiyán sachchái phailáwen, aur use mahfúz rakhen; aur apne parosí kí aur apní nek námí cháhen; sachchái kí pushtí karen; aur dil o ján, aur ázádí aur safái se, insáf aur adálat ke, aur sáre muqaddamon men sirf sach hí bolen; apne parosí kí izzat karen; use piyár karen, us kí nek námí kí khwáhish rakhen, aur us se khushí hásil karen, wagaira. Aur in báton kí mamánaat miltí hai; yane, ki ham na sachchái, na apní, na apne parosíon kí nek námí ko nuqsán pahuncháwen, kháss karke insáf kí jagah men; na jhúthí gawáhí den, na diláwen; aur na ján bújhke burái kí pushtí karen, na sachchái ká muqábala karen na use dabáwen; na burái ko bhalái, na bhalái ko burái kahen, na sharír ko sádiqon ke kám ke mutábiq, na sádiq ko sharíron ká sá ajr den, na jálsází karen, na khámosh hokar sachchái ko chhipáwen, wagaira.

10. Daswán hukm yih hai: Tú apne parosí ke ghar ká lálach mat kar; tú apne parosí kí jorú, aur us ke gulám, aur us kí laundí, aur us ke bail, aur us ke gadhe, aur kisí chíz kí, jo tere parosí kí hai, lálach mat kar.

Daswen hukm men Khudá yih cháhtá hai, ki ham apní hálat se púrí qanáat karen, aur apne parosí kí, aur us ke mál asbáb kí púrí khairkhwáhí cháhen. Aur apne hál se ná-ásúda honá, aur apne parosí kí bhalái par rashk khána aur gamgín honá, aur is tarah kí sárí harkaten aur kashishen mana kartá hai.

DASWÁN BÁB.

Insán kí bargashtagí ká bayán.

Ham nahín kah sakte, ki hamáre auwal wálidain kab tak begunáh rahe, aur is kí bábat atkal karná bhí befáida hai; par gumán gálib hai, ki yih waqt bahut hí kotáh thá. Khudá ká Dushman to maujúd thá. Ek Maláyak i bargashta, jis ne apne sáth ek dal bagí firishton kí kharí kiyá thá, apne maskan i samáwí se ma is garoh ke rándah gayá, aur ek

muddat tak us ne ijázat páí, ki khilqat kí sair kare. Shaitán ne, jo is guroh ká sháh hai, insán kí ḳhushí par rashk khákar, yih qasd kiyá, ki use wargaláke ạhd-shikaní karwáe, aur use apní mánind past aur zalíl kare. Chunánchi wuh mauqạ dhúṇdhtá thá, aur yih daryáft karke, ki ạurat "zurúf i kamzor" hai, us ne iráda kiyá, ki pahle usí par hamla kare. Mạlúm hotá hai, ki wuh us daraḳht i mamnụ ká phal taạjjub se dekh rahí thí, jab us baṛe Dushman ne sámp kí súrat men̲ ho. "ạurat se kahá, kyá sach hai ki Ḳhudá ne kahá hai, ki tum bág̣ ke har ek daraḳht se na kháná? Ạurat ne sámp se kahá, Ham bág̣ ke daraḳhton̲ ká phal kháte hain̲: Magar us daraḳht ke phal ko, jo bág̣ ke bícho bích hai, Ḳhudá ne kahá hai, ki tum us se na kháná aur na chhúná, aisá na ho kí mar jáo. Tab sámp ne ạurat se kahá, ki tum na maroge. Balki Ḳhudá jántá hai, ki jis din us se kháoge, tumhárí ánkhen̲ khul jáengí, aur tum Ḳhudá kí mánind nek o bad ke jánnewále hoge. Aur jab ạurat ne dekhá, ki wuh daraḳht kháne men̲ achchhá, aur dekhne men̲ ḳhúshnumá aur ạql baḳhshne men̲ ḳhúb hai: to us ke phal men̲ se liyá aur kháyá, aur apne ḳhasam ko bhí diyá, aur us ne kháyá," Paid. 3: 1—6. Ḳhudá ká hukm i muqarrarí ṭúṭ gayá, zindagí ká ạhd shikast húá, aur wuh na sirf apne hí úpar, par apní sárí nasl par bhí maut kí lạnat láyá. Ịlmí dalílon̲ se yih bát hall karná mushkil hai, ki kyún̲kar ek kámil, pákíza maḳhlúq gunáh álúda ho saktá hai, tau-bhí is ká samajhná kuchh mushkil nahín̲. Insán is tarah par banáyá gayá hai, ki kaí ek báton̲ ká ḳhiyál ek hí sáth kar saktá hai; aur us kí tabịạt men̲ bahut sí nafsání ḳhwáhishen̲ aur lazzaten̲ maujúd hain̲. To kuchh taạjjub nahín̲ ki wuh chízen̲, jo in ḳhwáhishon̲ ke mutábiq hain̲, ek muddat tak dil par yahán̲ tak tásír karen̲, ki ạlí aur ụmda-ḳhiyál un ke sámhne dab jáwen̲; aur gaflat ke ạlam men̲ yih mailán i kamtarín pák dáman ádmíon̲ par bhí aisí g̣álib á saktí hain̲, ki aise kám karen̲, jin ká karná Ḳhudá ne manạ kiyá hai; ḳháss karke jab ki jhuṭhái se wuh us kám ke ḳhatre ká inkár karte, aur yih bharosá rakhte hain̲, ki is ká anjám nek hogá. Yih sahíh nahín̲ kah sakte, ki Ádam ne bhí usí níyat se kháyá yá nahín̲, jis se

Hawá ne kháyá thá. Bahutere samajhte hain, ki apní jorú kí mahabbat ke báis se, us ne yih qasd kiyá, ki us ke sáth halák howe, na ki us se tá abad judá howe. Khair, jo kuchh us kí garaz rahí ho, itná to malúm hai, ki us ne ján-bújhke ázádí se Khudá ke hukm ko torá, aur yún dunyá ko tabáh kiyá. Is muhlik náfarmánbardárí ká natíja yih thá, ki un men sazáwárí, sharm aur khauf ke nae nae khiyál paidá húe, jis ke báis se unhon ne apne taín anjír ke patton se dhámpá, aur bág ke ghane darakhton men chhipáyá, aur jab un ke Kháliq ne yih bát púchhá, unhon ne apne taín mazúr rakhne kí khwáhish záhir kiyá, aur har ek ek dúsre par aib lagáne lage. Wuh ab bág se khárij húe, aur chamaktí húí karúbím darwáze par rakhe gae, ki wuh us men dákhil na hon. Zamín us waqt se un ke sabab se lanatí húí, aur kánte aur úntkatáre ugáne lagí, táki yún ádmí apne munh ke pasíne se rotí kháwe. Maut ká hukm bhí sunáyá gayá, "Tú khák hai, aur khák men phir jáegá." Phir, sháyad koí púchhegá, kí is dhamkí ká mazmún, yane, "jis din tú us se kháegá, tú sach much mar jáegá," kyúnkar púrí húí, chúnki Ádam nau sau baras se ziyáda zamín par jítá rahá,? "Khudá sachchá rahe, lekin har ek insán jhúthá." Yih dhamkí usí din púrí hone lagí, kyunkí jyún hí Ádam ne us mamnú darakht ká phal kháyá, wuh fání ho gayá, maut ne apná kám karná shurú kiyá. Phir, maut men, jis kí dhamkí is sazá men hai, har tarah kí badí shámil hai. Us kí kháss garaz jismání maut na thí; lekin rúhání maut, jo Khudá kí miharbání aur súrat ko khoná hai. Yih báten agar mudáwamat hásil karen, abadí maut ko paidá kartí hain. Jis din insán gunáh men pará usí din yih bát shurú húí. Agarchi bad bargashtagí ke bhí insán kí jismání aur rúhání donon istidáden qáim rahín, taubhí us se sárí akhláqí khúbí, jo us kí khúbsúratí aur shaukat thí, játí rahí. Wuh sharíat se, aur gunáhon o khatáon men mar gayá; aur pákíza hone ke iwaz men, bilkull fásid ho gayá, yane, sárí haqíqí pákízagí se mahrúm; lekin behadd shalárat karne ke láiq húá.

Ádam kí nasl ne usí men gunáh kiyá, aur us ke sáth us kí pahlí khatá men mubtilá húe." In báton se sábit hai, ki wuh

sab fání ho gae, aur un sárí jismání buráioṉ ke láhiq húe, jo Ádam par paṛí thí. Wuh sab firdaus se mahrúm haiṉ, aur unheṉ jabran un ke munh ke pasíne se zamín jotná paṛtá hai, jo ab talak lạnat ke tale áheṉ khínchtí, aur anáj aur mewa i fáida-baḳhsh ke ịwaz meṉ nabát i muzir ugátí hai. Ạurateṉ har kahíṉ mutábiq us dhamkí ke, ki Hawá ko dí gaí thí, eksáṉ dard i zih meṉ taklíf-yáfta haiṉ. Má-siwá is ke, ádmí is dunyá meṉ pákí-zagí, yạne, aslí sadáqat, se mahrúm áte haiṉ, jis meṉ Ádam ḳhalq húá thá. Asl se sab ġazab ke farzand haiṉ, sáre ádmí laṛakpan hí se bahak játe haiṉ. "Koí ek bhí nekí karnewálá nahíṉ hai. Un kí áṅkhoṉ ke sámhne Ḳhudá ká ḍar nahíṉ, aur salámatí kí ráh we nahíṉ jánte." Yih ḳharábí butparast ạwámunnás hí par mauqúf nahíṉ, lekin Yahúdíoṉ se bhí, jo ạhdan Ḳhudá ke log the, taạlluq rakhtí hai. "Sab ne gunáh kiyá, aur Ḳhudá ke jal-ál ko na pahunche." Dáúd farmátá hai, ki yih ḳharábí usí najis chashme se hai, chunánchi likhá hai: "Dekh, maiṉ ne burái meṉ súrat pakṛí, aur gunáh ke sáth merí má ne mujhe peṭ meṉ liyá," Zabúr, 15: 5. Pák Kitáb ke aksar maqámoṉ se mạlúm hotá hai, ki maut Ádam hí ke gunáh ká natíjá hai. "Ki jaisá Ádam ke sabab se sáre marte haiṉ, waisáhí Masíh ke sabab se sáre jiláe jáenge," I Kar. 15: 22. "Jis tarah ki ek insán ke sabab se gunáh ne, aur gunáh ke sabab se marg ne dunyá meṉ daḳhl páyá, to usí tarah maut ne sáre ádmíoṉ par, is sabab se ki sab ne gunáh kiyá, tasallut páyá," Rúm. 5: 12. "Ek insán kí náfarmánbardárí se bahutere gunahgár húe," Rúm. 5: 19. Ek hí ḳhatá ke sabab maut ne ek hí ke wasíle se tasallut páyá," á. 17—: aur á 15, "Ek insán ke gunáh se we bahutere mar gae." "Ek ḳhatá se sab ádmíoṉ par halákat ká hukm húá," á. 18. Hamáre tajribe is kí sihhat par gawáhí dete haiṉ. Sáre ádmí marte haiṉ. Is sabab se ki yih bát Ádam ke gunáh se ham ko mahsúb hai, sábit hai, ki maut un par bhí tasallut kartí hai, "jinhoṉ ne Ádam kí náfarmání kí mánind gunáh na kiyá," Rúm. 5: 14, yạne, bachchoṉ par, jinhoṉ ne Ḳhudá kí sharíạt ko áp haqíqatan ụdúl nahíṉ kiyá. Hameṉ aise aise sawál karná lázim nahíṉ, ki Ḳhudá ne Ádam ko us kí nasl ká sardár, aur us ki far-

máubardárí par un kí naját muqúf rakhne men wájibí kiyá yá nahín. Khudá ke sáre kám wájib aur dánishmandána hain; aur agarchi ham is bát ko samajh na saken, to hamárí jahálat aur khám khiyálí sábit hotí hai.

Bazon ne is muqaddame ko hatáne ká yún khiyál kiyá hai; kahte hain, ki Ádam ká gunáh us kí aulád ko mahsúb nahín hai, aur larke sirf us kharáb tabíat ke liye sazá páte hain, jo unhon ne Ádam se páí. Par yih fásid tabíat unhen kahán se milí? Kyá yih us lanat ká kháss hissa nahín hai? Hamen na cháhiye ki Qádir i Mutlaq ke intizám men hujjat láwen, aur na befáida pursish o istifhám karen; par is ke iwaz men apní fásid tabíat par mátam karen, aur bajidd hokar yih istifsár karen, ki Kaun sí iláj Khudá ne apne fazl se hamárí bahálí ke liye taiyár kí hai? Is men to kuchh shakk báqí nahín, ki ham mufsid aur musíbat-zada hálat men hain, aur ki agar us se chhutkárá na páwen, to abad tak zalíl aur musíbatzada rahenge. Par is se yih matlab nahín hai, ki ádmí hadd darje tak sharír hain; na yih, ki sáre ádmí eksán gunahgár hain; par yih, ki ádmí asl se haqíqí páki-zagí se mahrúm aur Khudá ke dushman hain, aur na us kí sharí-at ke mahkúm rahe hain, na rah sakte hain. Pas biláshubha malúm hai, ki ádmí gunahgár, musíbatzada, aur láchárí kí hálat men pará hai.

GYÁRAHWÁN BÁB.

AHD I FAZL KE BAYÁN MEN.

Ahd i fazl, naját kí wuh tadbír hai, jo Khudá ne apne barguzídon kí naját ke liye Pák Nawishton men záhir kí hai. Insán kí bar-gashtagí koí aisí amr i nágahání na thí, jis se Khudá i hamadán mutaajjib húá; na us se us iráde men, jo us ne azal se bándhá, kuchh khalal wáqi ho saktá thá. "Khudá ko us ke sab kám ágáz i áfrínish se malúm hain," Aamál, 15: 18. Agarchi Khudá gunáh ká báni nahín, aur badí par hamesha karáhiyat se nigáh kartá hai; taubhí is sabab se ki us ne insán ko ázád aur jawáb-dih banáyá, aur us ko táqat bhí bakhshí thí, ki wuh us sharíat

ká tábi rahe, use pasand áyá ki use usí kí marzi aur ázádí par chhor dewe, aur áp un kí farmánbardárí aur bargashtagí se kuchh kám na rakhe. Aur agarchi wuh jántá thá, ki insán gunáh aur tabáhí men mubtalá hogá, taubhí us ne yih iráda kiyá, ki use na roke; kyúnki wuh jántá thá ki is taur se us kí sifaten, khass karke us kí adálat aur rahmat ziyáda safáí se záhir hongí.

Ahd i fazl ke wájibí samajhne ke liye niháyat munásib hai, ki is bát ko sach janen, ki ahd i amál ke wasíle jo ilzám ádmí par lagá, so wájib thá, aur ki Hákim-ul-álam par farz na thá, ki bargashta insán kí baháli ke liye koí tadbír nikále; kyúnki agar munásib na hotá ki insán us lanat ke tale rahe, jo wuh apne úpar láyá thá, to ahd yá shara, jis ke taht men wuh thá, sádiqána na hotá; aur agar wájib na hotá, ki insán usí tabáh-hálat men chhorá jáwe, to un kí naját men fazl nahín, par adálat nazar átí. Aksar múminín is bát par muttafiq-ul-ráe nahín, ki agar shariat apná púrá kám kartí, to insán kis tarah kí aur kis qadr sazá ká mustaujib hotá; par albatta ek hí rae un ki sazá kí tasdíq ke liye muwáfiqon men ba kár á saktí hai. Khudá par farz na thá, ki Makhlasí-dihinda un ke liye muhaiyá kare, par us ne apní niri fazl aur rahmat se aisá kiyá. Khudá kı mahabbat i lásání aur lá mudrik ne ahd i fazl kí biná dálí. Insán kí naját muhaiyá karne men, jis par shara aur insáf kí rú se maut ká hukm charh gayá thá, aisí aisí mushkilát dar pesh thín, ki un ká tai karná niháyat mushkil thá. Balki yih bhí kah sakte hain, ki agar Khudá mahfil i afwáj i samáwí men yih bát pesh latá, ki kyúnkar Khudá ádil, aur gunahgár ko bhí rást thahrá saktá hai? to un kí aql bhí is ke hall men hairán hotí, aur kabhí aisá jawáb na de sakte jis se taskín hásil ho. Is men to kuchh shakk hai nahín, ki Khudá apne makhlúqon se adálat ke khiláf pesh nahín áne ká; aur adálat bhí yihí cháhtí hai, ki gunahgár apní bad-filí ká mukáfát páwe. Bhalá, aisí hálat men munáfiqon ke liye kaun sí já i ummed hai? Aur na sirf Khudá kí adálat hí us kí mukhálafat men thí, par us ki sachchái bhí is ke barkhiláf thí. Khudá maut kí sazá kí dhamkí suná chuká thá, pas zarúr thá ki wuh apní dhamkí aur wadon men sádiq-ul-qaul rahe. Chunánchi is

ke mutábiq, Gintí 23 : 19 meṉ áyá hai : "Ḳhudá insán nahíṉ, ki jhúṭh bole, na ádamzád hai, ki pashemán howe." Lekin jo kám insán apní dánish se na kar saktá thá, Ḳhudá ne apní dánish se kiyá. Taslís ke mashware meṉ yih tadbír ṭhahar chukí thí. Báp aur Beṭe ke darmiyán ek ạhd yá iqrár ho chuká thá. Báp ne, chúṉki wuh Sharíạt-dihinda aur ḳhilqat ká Hákim hai, Beṭe ko ụhda i darmiyání par muqarrar kiyá, aur thoṛí sí shartoṉ par, chune húe logoṉ ko, jinheṉ us ne "apní nek marzí ke mutábiq" intiḳháb kar liyá thá, us ke supurd kiyá. Beṭe ne ḳhushí se is mushkil kám ko qabúl kiyá, aur shurút i muạiyana bajá láne par rází húá; Rúh-ul-Quds ne bhí is jalálí tadbír ke púrá karne par kamar bándhá. Par mashwarat aur tadbír karná hí káfí nahíṉ ho saktá; pas zarúr húá, ki hamárá Darmiyání insán kí naját ke liye un ke ịwaz meṉ mahkúm howe aur dukh uṭháwe; chunánchi munásib thá, ki wuh zamín par utarke, ạurat se paidá ho, aur sharạ ká mahkúm bane. Háṉ, is qadr pasti bhí bas na thí; zarúr thá, ki Ḳhudá ká Beṭá dukh uṭháwe, aur maḳhlúqoṉ ke ịwaz meṉ mare. Aur táki insán ke gunáh kí wájibí sazá kámil ho, hamáre Munjí ko marná hí zarúr na thá, par use niháyat saḳht aur ruswáí maut sahná paṛá. Wuh in sárí bátoṉ par rází húá, aur apne barguzídoṉ ke zimn meṉ us ne shart bándhá, ki sharíạt aur ạdálat ke sáre dạwoṉ ko rází kare.

Agar koí yih sawál kare, ki is ạhd ke subút kí kaun sí dalíl rakhte ho, to us ká jawáb hamáre Munjí kí bátoṉ meṉ marqúm hai; dekho Lúká, 22 : 29,—"Jis tarah mere Báp ne mere wáste bádsháhat *ạhd se* muqarrar kí hai, maiṉ tumháre wáste muqarrar kartá húṉ." Phir, "Chunánchi tú ne use sab bashar par iḳhtiyár diyá hai, táki wuh un sab ko, jinheṉ tú ne use baḳhshá, hayát i abadí baḳhshe," Yúh. 17 : 2. Phir, áyat 6, "Maiṉ ne terá nám un logoṉ par, jinheṉ tú ne dunyá meṉ se mujhe diyá, záhir kiyá hai : we tere the, aur tú ne unheṉ mujh ko diyá hai." "Maiṉ un ke liye sawál kartá húṉ, maiṉ dunyá ke liye nahíṉ, magar un ke liye, jinheṉ tú ne mujh ko diyá hai, sawál kartá húṉ," áyat 9, aur áyat 11. "Ai quddús Báp, apne hí nám se unheṉ, jinheṉ tú ne mujhe baḳhshá, mahfúz rakh." Phir, dekho Zabúr 89 : 3,

"Main ne apne Barguzíde se ek ạhd kiyá hai; main ne apne Bande Dáúd se qasm kí hai." Yih báten kalísyá ne hamesha Masíh, yạne rúhání Dáúd se, nisbat dí hai, jo Dáúd ká Ḳhudáwand, aur Dáúd ká Beṭá thá.

Par Ḳhudá ne kyún is naját ko thoṛe hí se barguzídon par mauqúf rakhá? Ḳhudá ke fazl kí yih tạlím ibtidá se ṭhokar ká báịs rahí hai. Is bát men kuchh muzáyaqa na thá, ki Ḳhudá ne firishton ko chhoṛ, ádmíon ko naját ke liye intiḳháb kiyá; par, ki ek hí jamáạt men se, kisí qadr ádmí, jo bittabạ auron se bihtar na the, intiḳháb kie gae; aur aksar jo in barguzídon se badtar na the chhoṛe gae, bahuton ke liye hamesha ṭhokar ká mújib húá hai; isí liye yih tạlím har chand safái se bayán kí jáwe, taubhí aksaron ne ise qabúl nahín kiyá; aur bárhá un logon se ạdáwat záhir kí hai, jo is ko mánte aur sikhláte the; jaisá Yahúdion ne hamáre Ḳhudáwand se kiyá, jab us ne is bát ko tawáríḳh i quds se sábit kiyá. Agarchi insání ạql is bát se ṭhokar ḳháwe, to ḳháwe, par is sabab se ki wuh Ḳhudá ke Kalám men sáf sáf záhir hai, hamen use chhipáná yá dabána na cháhiye. Agar wájib thá ki Ḳhudá sáre ádmíon ko un ke gunáh men marne dewe, to beshakk yih bhí wájib ho saktá hai, ki wuh ek hisse ko usí tabáh-hálat men chhoṛe. Chúnki sáre ádmí bittabạ gazab ke farzand hain, ek hisse kí naját dúsron kí hálat par tásír nahín kar saktí, na un men kuchh tabaddul wáqị ho saktá hai. Is sabab se ki muntazimán i mamálik ko iḳhtiyár hai, ki bạzon ko sharạ kí sazá se rihái dewen, is men koí sabab nahín miltá, ki dúsre, jo sazá ke láiq hain, kyún sazá na páwen. Is men Ḳhudá kí ạdálat ásání se rází ho saktí hai, par us kí ạdálat ko us kí miharbání se miláná bahut mushkil hai. Agar Ḳhudá men táqat thí ki sab ko usí ásání se bacháwe, jaisá ki us ne ek hisse ko bacháyá, to kyún us ne apní miharbání ko záhir na kiyá? Jawáb yih hai, ham nahín jánte ki Ḳhudá ki marzí is muqaddame men kyá hai. Chúnki wuh kull-muḳhtár hai, us ká haqq hai, ki apnon ke sáth, jo use bhalá mạlúm ho, so kare. Wuh hamesha apní nek marzí, aur apní marzí ke mashware ke mutábiq logon ko barguzída kartá hai. Aur is ke liye wuh bahut sí achchhí ach-

chhí wajahen̲ bhí rakhtá hai; par chún̲ki us ne záhir nahín̲ kiyá, ham men̲ táqat nahín̲ ki use daryáft karen̲.

Ḳhudá ne ạhd i fazl ká iráda bargashtagí ke bạd hí záhir karná shurụ̄ kiyá; yih iráda pahle us waqt záhir húá, jab Ḳhudá ne sámp ko lạnat deke, kahá, Ạurat kí nasl sámp ke sar ko kuchlegí, yạne, puráne sámp ká, jo Iblís hai;" aur qurbání i ḳhún-fishán̲ ke muqarrar karne, aur unhen̲ qabúl karne se bhí. Phir, us ne Ibráhím se ek ḳháss ạhd kiyá, aur us ko bahut se wạde die, aur us kí nasl par ḳháss ḳháss barkaten̲ názil kín̲, aur asl i barguzída ko dunyá se alag karke, un men̲ apne ạhd ká muhr rakhá. Lekin jab Yạqúb kí nasl Misr men̲ bahut baṛh gaí, aur wuh niháyat pastí aur saḳht gulámí men̲ paṛí, tab Ḳhudá Músá ko Koh i Horeb par jaltí jháṛí men̲ nazar áyá, aur use hukm diyá, ki Mere logon̲ ko chhuṛá, aur mụjizon̲ ke wasíle se unhen̲ Kanạan men̲ pahunchá. Yih wạda Ḳhudá ne 400 baras is se peshtar Ibráhím ko diyá thá. Jab ki wuh bayábán men̲ Koh i Síná ke níche the, Ḳhudá baṛe jáh o jalál ke sáth sáre logon̲ par záhir húá, aur apní Pák Sharíạt das ahkám men̲, garaj aur bijlí ke darmiyán, turhí kí áwáz ke sáth, jab ki tamám paháṛ shuạla-zan thá, názil kiyá. Sharạ i aḳhláqí ká mánná asl se insán par farz thá, par wuh yahán̲ tak maho ho gayá thá, ki us ká do bárá zuhúr munásib húá, táki insán apne farz ká wájibí qánún dekhke, apne gunáhon̲ se mạqúl hokar, us kafáre ke lahú men̲, jo is kasrat se qurbángáh par baháyá gayá thá, panáh lene ko uskáe jáwen̲. Siwá is sharạ i aḳhláqí ke, jise Ḳhudá ne na sirf ba áwáz hí musháhida kiyá, par apní unglí se patthar kí do paṭíon̲ par munaqqash kiyá thá, us ne bahut se rasmí áín bhí muqarrar kie, aur ụhda i kahánat ko qáim kar, Hárún ke gharáne ko is kám ke liye mutabarrak kiyá; aur Músá ko hukm kiyá, ki us kí ịbádat ke liye ek ḳhaimagáh banáwe, muwáfiq us namúne ke jo us ne use us paháṛ par dikhláyá thá, jab ki wuh chálís din tak Ḳhudá ke huzúr, do martaba, fáqakash hoke rahá thá. Yih sárí rasúmát ánewálí achchhí chízon̲ ká namúna thí. Is intizám kí qurbáníán̲ ạlámaten̲, aur peshíngoíán̲, be-tagaiyur qáim rahín̲, jab tak ki Injíl ke intizám i jalíl ne riwáj na páyá. Yih nau intizám Masíh

ke áne par shurụ húá, jo hálạnki is ạhd i jadíd ká Darmiyání thá, sári ạlámatoṉ aur peshkhabríoṉ ko púrá karke use tamámí par láyá. Aur yih nau intizám, jis meṉ ziyádatar safáí, aur ázádí páí játí hai, aur aisí rúhání ịbádat sikhlátí hai, ki kisí ḳháss jagah par mauqúf nahíṉ, aur jis meṉ dastúroṉ aur rasmoṉ ká bár nahíṉ hai, Ḳhudáwand Ísá Masíh ke dúsre áne tak qáim rahegá.

BARAHWAṈ BAB.

MASÍH KE MUJASSAM HONE KE BAYÁN MEṈ.

Paidáish ke 4000 baras bạd Masíh ká áná is dunyá meṉ húá. Is ạrse se, bargashta ádmíoṉ ki ḳharábí sáf mạlúm ho gaí, hálaṉki siwá Isráelíoṉ ke, aur sárí qaumeṉ Ḳhudá se alag ho gaí thíṉ, aur us kí haqíqí pahchán un se játí rahi thí. Aur chúṉki wuh sab apne Ḳháliq kí ḳhidmat aur ịbádat se munharif ho gae the, Yahúdíoṉ ko chhoṛ sárí aur qaumeṉ niháyat saḳht butparastí, aur har tarah kí zalálat aur pastí meṉ phaṉs gaí thíṉ. Yih bargashtagí tabạí roshní meṉ kisí tarah kí nuqs ke báịs se na thí, kyúṉki Púlús Rusúl ne kahá hai "Kyúṉki Ḳhudá ká hál, jo kuchh ki mạlúm ho saktá hai, un par záhir hai, ki Ḳhudá ne un par use záhir kiyá; kyúṉki us kí jo sifateṉ nádídaní haiṉ, yạne us kí azalí qudrat aur Ḳhudáí, áfrínish i ạlam se us ke kámoṉ meṉ aisí dikháí játí haiṉ, ki we beụzr haiṉ; ki unhoṉ ne báwujúdeki Ḳhudá ko pahcháná, us kí taqdís us kí Ḳhudáí ke láiq na kí, aur na shukrguzárí kí; balki we apne ḳhiyáloṉ meṉ behúda ho gae, aur un ke besamajh dil andhere húe. We apne ko dáná kahke nádán ho gae, aur gairfání Ḳhudá ke jalál ko fání insán aur parindoṉ aur charindoṉ, aur kíṛe makoṛoṉ kí súrat o múrat meṉ badal ḍálá," Rúm. 1: 19—23. Munásib thá ki logoṉ ko mauqạ mile, ki apní dánish ḳhúb ázmá leweṉ, us se peshtar ki Ḳhudá kí behadd dánish ke mansúbe záhir hoṉ. Aur phir nisháníoṉ aur peshíngoíoṉ ke muqarrar karne se, jo us kí insániyat aur us ke mansaboṉ se ishára rakhtí thíṉ, yih mauqạ bhí milá, ki us ke áne ke liye ráh taiyár ho, aur yúṉ láraib gawáhíoṉ se sábit húá, ki wuh sach much Ḳhudá ká Masíh hai. Masíh ke

áne ká waqt bhí baṛe mauqạ ke sáth intiḳháb kiyá gayá thá,—kyún̲ki us waqt dunyá báshindon̲ se pur thí; ịlm aur ạql donon̲ ne az hadd taraqqí aur tezí hásil kí thí, aur sári dunyá ek hí hukúmat kí mahkúm thí; aur Rúmí sárí saltanat men̲ Látání aur Yúnání zabánen̲ baḳhúbí ráij thín̲. Aur agarchi qabl is waqt ke mulkí beintizámi aur laṛáion̲ ke sabab se mamlúkat men̲ tazalzul wáqị thá, taubhí is waqt Qaisar Augustus kí hukúmat men̲ sulh baḳhúbí bahál húí, aur yún̲ bahut ụmda mauqạ milá, ki Injíl qaumon̲ ke darmiyán phail jáwe. Is ke siwá Masíh ke áne ke waqt kí bábat sáf sáf peshḳhabríán̲ dí gaí thín̲. Shíloh ke áne kı bábat yih ḳhabar thí, kí wuh áwegá us se peshtar kí ạsá (i bádsháhí) Yahúda se bilkull uṭh jáwe, aur wuh is waqt zawál par thá. Us ká Zarubbabal kí haikal ko apná jalál se mạmúr karná zarúr thá, jo bạd thoṛe arse ke ḍhá dí gaí. Aur Dániel Nabí ke ṭhahráe húe hafte, jo Masíh ke munqatạ hone kí bábat the, ṭamámí par á chale the. Chunánchi "waqt púrá" ho chuká thá, ki, "Ḳhudá ne apne Beṭe ko bhejá, wuh ạurat ke peṭ se sharạ ká mahkúm hoke paidá húá," Gal. 4: 4. Yasaiyáh Nabí ne peshḳhabrí deke yih báten̲ kahí thín̲, ki "Dekh wuh kun̲wárí peṭ se hogí, aur Beṭá janegí, aur us ká nám Immánúíl rakhegí," Yas. 8: 14. Aur phir, ki "ek farzand tawallud" hogá, jo "Ḳhudá i Qádir" kahláegá, Yas. 9: 5. Chunánchi Yahúdí bhí Masíh i mauụ́d ko nazdík jánkar, us ke áne kí bábat baṛí saḳht intizárí kar rahe the. Aur yih ishtiyáq ziyáda baṛhí, jab ki Yúhanna Baptismádihinde ne bayábán men̲ manádí karná shurụ́ kiyá, ki "ásmán kí bádsháhat nazdík hai." Yún̲ Yasaiyáh kí wuh peshḳhabrí púrí húí jo 40 báb ke 3 áyat men̲ likhí hai: "ek manádí karnewále kí áwáz, Bayábán men̲ Yahowáh kí ráh san̲wáro, jangal men̲ hamáre Ḳhudá ke liye ek sídhí sháh-ráh taiyár karo!" Phir, yih peshíngoí bhí, "Dekho main̲ apne Rasúl ko bhejún̲gá, aur wuh mere áge rasta banáwegá;" aur yih bhí, ki, "Dekho, main̲ Yahowáh ke buzurg aur haulnák din ke áne se peshtar, Iliyáh Nabí ko tumháre áge bhejún̲gá," Malaki 3: 1 aur 4—5. Masíh kí paidáish kí jagah ká Míkáh Nabí ne ba nám zikr kiyá thá; chunánchi jab ki Majúsíon̲ ne mashriq se áke Yahúdíon̲ ke bádsháh kí paidáish kí jagah ká hál daryáft kiyá, Herod bádsháh

ne káhinon aur kátibon kí ek majlis jamạ kí, táki is sawál ko hall karen. Unhon ne ek dil hoke fauran jawáb diyá, "Yahúdíyá ke Baitlaham men," aur is ke subút men Míkáh Nabí kí taraf ishára kiyá. Ḳhudá ne ek ạjíb tadbír se is peshḳhabrí ko púrá kiyá, kyúnki Maryam aur us ká shauhar donon Nazirat men rahte the. Ḳhudá ke intizám se aisá húá, ki ek bádsháhí farmán niklá, ki har ek shaḳhs nám likhwáne ke liye apne ḳhándání mulk ko jáwe, táki mahsúl ká bandobast kiyá jáwe. Is tarah se hamáre Ḳhudáwand kí má Baitlaham ko gaí qabl usí waqt ke ki wuh laṛká us se paídá hone par thá, jis se wuh Rúh-ul-Quds kí qudrat se hámila thí. Aur chúnki un ke liye sará men jagah na milí, Ḳhudá ká Beṭá ek tawele men paidá húá, aur charní men rakhá gayá.

Yih jalíl kám jo is ạlam i bargashta ke liye húá, beḳhabrí ke ạlam men nahín waqụ men áyá; kyúnki har chand is dunyá ke umará is past lekin mụjizáí paidáish se beḳhabar rahe, par Ḳhudá ke firishton ne use beḳhabrí men na ṭálá. Afwáj i samáwí men se ek, qaríb ul qiyás yih hai ki Jibraíl, girdnawáh ke pásbánon kí ek jamáạt ko nazar áyá, jo rát ke waqt apne gallon kí hifázat karte the, aur un se kahá, "Dekho, main baṛí ḳhushí kí, jo sab logon ke liye hai, tum ko ḳhabar detá hún. Kyúnki Dáúd ke shahr men áj tumháre liye ek Bachánewálá paidá húá, wuh Masíh Ḳhudáwand hai." Aur is ḳhushḳhabrí ke ḳhatm karte hí, "ekbárgí us firishte ke sáth ásmání lashkar kí ek guroh Ḳhudá kí sitáish kartí, aur yih kahtí záhir húí: Ḳhudá ko ásmán par tạríf, aur zamín par salámatí, aur ádmíon se razámandí howe," Lúká, 2: 10, 11, 13. Masíh tís baras kí ụmr tak Nazirat men maḳhfí rahá. Jab Yuhanná, us ká peshrau, kuchh ạrse tak tauba kí manádí kartá, aur logon ko baptismátá rahá, Ísá bhí áyá, aur Yardan nadí men baptismáyá gayá. Is sabab se ki us ne apní razámandí se áp ko sharạ ká mahkúm kiyá, munásib thá ki wuh na sirf qánún i aḳhláqí ká tábị howe, par ki un sárí rasúmát se bhí rází ho jo us waqt ráij thín. Kyúnki agarchi use un rasúmát kí hájat is liye na thí, ki wuh mụáfí aur safái aur tauba ká muhtáj thá, taubhí is liye ki wuh gunahgáron

ke ịwaz men̲ áyá use sárí sharíạt ká, jis ká tábị honá un par farz thá, mánná wájib húá; laṛakpan men̲ us ká ḳhatná húá, siyánepan men̲ wuh Yahúdíon̲ kí ịbádat men̲ sharík hotá thá, ịd i fasah ko mántá thá, aur is liye ki Yúhanná ko Ḳhudá kí taraf se manáḍí karne aur baptismáne ká hukm milá thá, us ne us ko bhí púrá kiyá. Yúhanná ne pahle use manạ kiyá, aur kahá, "Main̲ tujh se baptismá páne kí ḳhwáhish rakhtá hún̲, aur tú mere pás átá hai?" Par Ísá ne jawáb men̲ kahá, "aisá hone de," aur yún̲ wajh batláí, "ki zarúr hai ki main̲ sárí rástbází ko púrá karún̲."

Masíh ke mujassam hone se ulúhíyat aur insániyat donon̲ us men̲ mil gaín̲. "Kalima mujassam húá, aur hamáre darmiyán rahá." "Ḳhudá jism men̲ záhir húá." "Wuh jo Ḳhudá kí súrat men̲ thá, aur jis ne Ḳhudá ke barábar honá ganímat na jáná, áp ko ḳhálí kiyá, bande kí súrat pakṛí, aur insán banke áp ko past kiyá, aur maut tak farmánbardár húá."

TERAHWAN̲ BÁB.

Kafáre ke bayán men̲.

Kafára wuh chíz hai, ki gunáhon̲ ko miṭátí, ázurdadil logon̲ men̲ sulh karátí, aur sáre ạibon̲ ko ḍhámptí hai. Agar Ḳhudá kí ạdálat betabdíl na hotí, to kafáre kí kuchh hájat na thí. Munásib hai ki Ḳhudá har ek ko us ká haqq dewe, aur har ek se us kí chál kí mánind pesh áwe; nahín̲, to wuh ạdil nahín̲. Ḳhudá kí ạdálat is bát men̲ záhir húí thí, ki us ne insán ko sádiq sharíạt bakhshí, aur us ke shámilhál ḳhatá kí beliyáqatí ke muwáfiq wájibí wájibí sazá bhí láhiq kí. Jab ki aisí sazá sharíạt se mulhiq thí, to us ke púrá na karne men̲ us kí sadáqat kahán̲ rahtí; aur jab qusúr karke is sazá ke láiq ṭhahre, to Hákim-ul-ạlam par ba taur i munsiffána farz hai, ki is sazá ko púrá kare. Wuh apní bát ká inkár kar nahín̲ saktá. "Wuh ádmí nahín̲ hai ki jhúṭh bole, na ádamzád ki pachhtáwe." Agar ek muqaddame men̲ sazá báz rakhí jáwe, to har hál men̲ aisá hí ho saktá hai, aise amr men̲ muhál hai ki hukúmat qáim rahe. Balki filhaqíqat tafríq kí wajh

láná námumkin hai; agar ek gunahgár sazá se bach jáwe, to cháhiye ki sab ke sáth usí tarah se pesh áwen; kyúnki sharíat dene aur adl karne men cháhiye ki muwáfaqat howe. Bhalá, to gunahgár kis tarah naját pá sakte hain? Yih sawál koí bashar hall na kar saktá thá. Par jis bát men makhlúqon kí dánish ájiz húí, us kám ko tín-ek Khudá ne apní hikmat se púrá kiyá. Aur yih tadbír thahráí, ki láiq zámin ke káfí kafáre par yih bát tai howe. Par sawál yih thá, ki kaun is kám ke láiq thá, ki sharíat aur adálat donon ko rází kare? Koí nirá makhlúq iwazí ho nahín saktá thá; siwá is ke agar koí ádmí hatt-al-maqdúr farmánbardárí záhir kartá, taubhí us ke kámon aur dukhon men aisí liyáqat ho nahín saktí, ki lákhon karoron ke liye kifáyat kare. Aur na to ulúhiyat ká koí shakhs is naját ká kám púrá kar saktá thá. Khudá na dukh sah saktá na farmánbardár ho saktá hai. Yih sakht mushkil sirf is tarah hat saktá thá, ki ek aisá shakhs záhir howe, jis men donon khássiyaten milí húí hon; yane, ki is muqaddas Taslís ká dúsrá Aqnúm insání khássiyat se áp ko aisá milá dewe, ki is khássiyat ke dukh aur kám Khudá ke Bete ke jism ke kám aur dukh thahren. Aise iwaz kí zarúrat Khudá kí hikmat aur marzí par mauqúf thí. Ádmí bahut sí qawí dalílen lá sakte hain, ki begunáh ká gunahgár ke badle marná munásib nahín, lekin jab ham un dalílon par gaur karte hain, to ek bhí Masíh kí naját se mutaalliq nahín páte. Us ko kámil ikhtiyár hai ki apne se jo cháhe so kare, aur áp ko is sakht kám ke láiq banáwe; aur barguzídon ke iwaz men Masíh ke marne se, kisí tarah par kahín khalal wáqi nahín hotá; kyúnki agarchi hamáre Munjí ko thorí muddat tak gam ke behadd bojh tale dabná pará, par us ne ek jaláli aur behadd ajr páyá. Aur agarchi gunahgár bach jáwe, taubhí is tadbír se wuh bilkull badal játá hai; aur Khudá kí rahmat is safái se záhir húí, ki agar yih tadbír na nikaltí, to hargiz yih safáí na hásil hotí.

Aur na sirf us kí rahmat aur tawajjuh hí kháss tarah par sáf záhir húí, jis se logon par Khudá kí sifaten ek naí waza se áshkára húín; par adálat bhí, jo gunahgáron ko un kí beliyáqatí ke muwáfiq sazá dene men ziyádatar jalíl malúm hotí, Khudá ke

Iklaute Beṭe ke dukhon̲ ke wasíle yahán̲ tak roshan hai, ki sazáwár gunahgár ke ek ạlam ko sazá pahuncháne men̲ záhir honá muhál thá. Yahán̲ ham kafáre kí ḳhássiyat se ágáh hote hain̲. Yih zarúr un rokon̲ ko haṭáwegí, jo gunahgár kí naját men̲ hárij the. Yih mushkil Ḳhudá kí sharíạt aur ạdálat se dar áí, jo ḳhatákár ki ján ki ḳhwáhán̲ thín̲. Pas zarúr thá, ki hamárá Najátdihinda sharíạt aur ạdálat ko baḳhúbí rází kare; nahín̲, to gunahgár naját na pá saktá thá. Cháhiye thá ki wuh us sharíạt ki qábil ul ajr farmánbardárí kare, jise insán ne toṛá thá, aur un ke gunáhon̲ kí sazá apne jism par uṭhá lewe. Chunánchi Masíh kí taklífát bataur i ịwazí thí. "Us ne hamáre gunáh apne jism par salíb par uṭháe." "Rást nárášton̲ ke wáste mará, ki hamen̲ Ḳhudá pás pahuncháwe." "Wuh hamárí ḳhatáon̲ ke liye zaḳhmí húá, aur hamáre gunáhon̲ ke wáste kuchlá gayá." "Hamárí ḳhatáen̲ us par ládí gaín̲." Beshakk aisí ízá aur beịzzatí sahke wuh hamen̲ namúna chhoṛ gayá hai, ki ham sábir howen̲ aur juráat pakṛen̲; par is sárí taklíf kí ḳháss garaz yih na thí, ki hamáre liye namúna chhoṛe; nahín̲, to wuh shahídon̲ se afzal na hotá. Par wuh begunáh kafára hone ke liye mará, wuh qurbán húá ki ạdálat i Iláhí ko rází kare, aur apne sáre barguzídon̲ ke gunáhon̲ ke liye ịwazí húá; wuh fidá húá kí unhen̲ un kí gulámí se riháí de; hán̲, wuh lạnatí hokar mará ki unhen̲ jo lạnat ke tale the chhuṛáwe. Yih kafára nizám i Masíhí kí bunyád hai. Yih tạlím donon̲ Wasíyaton̲ se nisbat rakhtí hai; aur Masíh kí sachchí kalísyá ne hamesha is bát par ímán rakhá hai, aur yih bát sábit karná kuchh mushkil nahín̲, ki is ke ịtirázát, yá to lago hain̲, yá Masíh kí Injíl ko ulaṭtí aur naí ko qáim kartí hain̲; aur aise logon̲ par Pulús Hawárí kí wuh lạnat rahtí hai, jo Gal: 8 men̲ miltí hai.

Masíh kí sárí taklíf kafáre ke liye húí, aur is se wuh ektáí hásil húí, jo us ne apne logon̲ ke liye púrá karne ká qasd kiyá thá; hán̲, us kí sárí hálat i pastí us ke fidá se nisbat rakhtí hai. Jab us ne pahle wuh dard mạlúm kiyá, jo laṛkon̲ par achának á paṛtí hai—jab wuh din ba din "mard i alam aur áshnáe ázár" hokar idhar udhar phirá kiyá—jab us ne lạn-tạn, aur tuhmat aur malá-

mat sahí—jab bhúkh piyás aur mándagí us ne bardásht kí—jab wuh logoṉ kí sakhtí aur gardankashí ke sabab gam se aisá bhar gayá, ki us kí ánkhoṉ se ánsú bah nikle—jab wuh giriftár húá, bándhá, aur ázmáish kí jagah khínch láyá gayá—jab us par jhúṭhí tuhmat aur ilzám lagí—jab chiṛháyá gayá aur laṇ-taṇ sahá—jab koṛe kháe—kánṭoṉ ká táj pahiná—aur salíb par ạjiz húá—lakṛí par kíloṉ se jakṛá gayá—jab hazároṉ kí nazar ke sámhne baṛahna fásh kiyá gayá—jab taklíf aur piyás se mánda húá—siwá is ke jab Ḳhudá se chhoṛá gayá—aur maut meṉ apní rúh supurd kí, wuh sharíạt kí sazá sah rahá thá. Aur bạd is ke jab wuh salíb par se utarke qabr meṉ rakhá gayá, agarchi us ne saríh dukh na sahá, taubhí wuh sharíạt kí lạnat aur sazá, yạne, maut sahtá rahá. Agar koí púchhe, ki Kis ke wáste us ne yih sab bardásht kiyá? us ne jawáb bhí ḳhud hí diyá hai: "Maiṉ apní ján apní bheṛoṉ ke liye detá húṉ." Us ne apní kalísyá ko piyár kiyá, aur áp ko us ke liye diyá. Kafáre kí haqíqí qadr aur liyáqat behadd hai, aur agar istịmál meṉ láyá jáwe, to sárí dunyá ko bacháne ke liye káfí hai. Ulúhiyat ke sabab se Masíh ke dukhoṉ meṉ behadd qímat hai; pas yih natíja nikaltá hai, ki agarchi gunahgár abadí sazá ke láiq thá, par Masíh meṉ táqat thí, ki thoṛe hí ạrse meṉ sharíạt kí sazá ko tamám kare; yạne, agarchi us ne thoṛe din tak taklíf páí, aur maut ká tábị rahá, taubhí wuh qadr meṉ ụn logoṉ kí abadí taklíf ke banisbat jin ke liye us ne apní ján dí, bahut baṛí thí. Is kafáre i Fidákár meṉ munásib na thá ki hamárá Darmiyání dilí qalaq aur náummedí sahe; yih sharíạt kí sazá ke liye wájib na thá. Lekin zarúr thá ki hamárá Ịwazí dardnák aur lạnatı maut sahe, kyúṉki is bát kí ḳháss dhamkí dí gaí thí. Is meṉ kuchh shakk nahíṉ, ki wuh sab jin ke liye Masíh ne áp ko qurbán kiyá hai, áḳhir ko naját páwenge.

CHAUDAHWAṈ BÁB.

Masíh ke jí uṭhne aur ásmán par jáne ke bayán meṉ.

Hamárá mubárak Muḳhallis, apní hí peshḳhabrí ke muwáfiq bạd tín din ke, murdoṉ meṉ se jí uṭhá, aur chálís din tak zamín

par rahá; is arse men wuh kaí martabe apne shágirdon par záhir húá, aur yún apne jí uṭhne kí bábat, na sirf bachashm, par sáf sáf gawáhí dí. Aur táki us ke Masíh hone men kuchh shakk na rah jáwe, us ne un ko apne háth páon dikhláe, balki az ráh i tawajjuh us ne unhen yih bhí ijázat dí, ki apní unglíán kílon ke naqsh, aur háth pahlú ke zakhm men dálen. Ek martaba wuh pánch hazár shágirdon se ziyáda ko, jo Jalíl men ek pahár par jahán us ne apne maslúb hone se peshtar un se milne ká wada kiyá thá, nazar áyá. Is sabab se ki us ke shágirdon ne Masíh kí maut aur jí uṭhne kí peshkhabríon ko na samjhá thá, wuh apne hawáson par bhí kam itiqád rakhte the. Isí liye hamáre Najátdihinde ne koshish kí ki un ká har ek shakk rafa kare, aur kaí martaba un ke sámhne kháyá aur píyá, jaisá us ne apne wafát se peshtar kiyá thá. Is arse men bhí wuh hawáríon ko un ke kámon kí bábat sárí zarúrí talím detá rahá. Bad chálís din ke wuh apne shágirdon ko Koh i Zaitún par le gayá, jahán us ne unhen barakat dí, aur un se judá hoke, hazáron firishton ke bích men ho ásmán par charh gayá; muwáfiq us bát ke ki Rúh-ul-Quds ne arsaṭhwen Zabúr men kahá hai: "Khudá kí gáṛián bís hazár hain, balki hazárán hazár hain, Khudáwand Síná men, jo makán i muqaddas hai, un ke darmiyán hai. Tú únche par charhá, tú ne asíron ko asír kiyá; tú ne logon ko fitnaangez tak inám die, táki Yahowáh Khudá un men base." Ye áyaten Pulús, Afs. 4: 8—9 men, Masíh ko mansúb kartá hai. Masíh ke ásmán par charhne tak malúm hotá hai, ki Masíh ká jism eksán thá, par chúnki gosht aur lahú ká badan, har chand dág se khálí ho, ásmán men jáne ke láiq nahín, Masíh ke jism men ekbárgí aisí tabdíl á gaí, jaisá likhá hai, ki muqaddason ká jism hogá, jo Masíh ke dúsre áne ke waqt zamín par zinda páe jáenge. Us ke saúd farmáne se peshtar wuh aisá gosht aur aisí haḍḍián rakhtá thá; jo chhúí aur malúm kí já saktí thín; lekin ab us ne wuh jalálí badan páyá, jis se wuh ab ásmán par házir hai, aur jis men, jab wuh apne sáre muqaddas firishton ke sáth bádalon men dunyá ká insáf karne ko áwegá, har ek ánkh use dekhegí. Pák Kitábon se sáf sáf záhir hai, ki Masíh bad apne jí uṭhne ke usí

jism men záhir húá, jis men maslúb húá thá. Lúká yih wázih gawáhí detá hai: "Ísá un ke bích khaṛá húá, aur un se kahá, Tum par salám. Unhon ne tarsán hirásán hoke khiyál kiyá, ki Hamen rúh nazar átí hai. Us ne unhen kahá, Kyún ghabráte ho, aur kis wáste tumháre dilon men aise khiyál hote hain? Mere háthon aur mere páon ko dekho, ki main áp hí hún; mujh ko chhúo aur dekho, ki rúh ko gosht aur haḍḍí nahín, jaisá ki tum mujh men dekhte ho. Aur yih kahke unhen háthon aur páon ko dikhláyá," Lúká 22: 36—40. Aur agarchi sáf zikr nahín húá, ki Masíh ke jism men kuchh tabdíl wáqi húí yá nahín, taubhí yaqín hai, ki wuh badal gayá, kyúnki likhá hai, "ki jism aur lahú ásmán kí bádsháhat men wáris nahín ho sakte;" agar yih bát ímándáron ke haqq men sach hai, to Masíh ke haqq men bhí sach hai. Taubhí Masíh ká wuhí badan, jis ne salíb par dukh khínchá ab ásmán par Khudá ke dahne háth jalálí hai.

PANDRAHWÁṆ BÁB.

Masíh ke uhdon ke bayán men.

Masíh ke uhde tín hain; yane, nabí, káhin, aur bádshah; aur yih tínon uhde insán kí hájaton ke muwáfiq hai, kyúnki wuh jo gunahgáron ke bacháne ká zimmá uṭháwe, cháhiye ki unhen un kí jahálat, aur sazáwárí aur kharábí se bachá sake; aur táqat bhí rakhtá ho, ki unhen un ke sáre dushmanon se mahfúz rakhe, aur unhen maut aur qabr se uṭháke, hayát i abadi ká wáris ṭhahráwe. Jab Masíh is dunyá men thá, wuh aksar auqát talím diyá kartá thá. Aur is kám men bhí "Wuh ikhtiyárwále kí tarah sikhlátá rahá, na kátibon kí mánind." Hán, us ke dushmanon ne bhí kahá, ki, "Kabhí kisí ádmí ne is ádmí kí mánind kalám nahín kiyá." Jab wuh is dunyá ko chhoṛne par thá, us ne apne shágirdon se ek dúsre hádí ká wada kiyá, jo un ke sáth rahke sárí sachchái men un kí hidáyat karke unhen wuh báten yád diláwe, jo us ne apne shágirdon se kahí thín. Yún wuh ab apne Kalám aur Rúh ke wasíle se Nabí ká kám kartá hai, aur isí wisátat se Khudá ke farzand us se talím páte hain; aur Pák Nawish-

toṉ par ímán láne se, naját tak dánishmand hote haiṉ. Sharíạt se we gunáh kí pahcháu hásil karte; Injíl se we us akelí ịláj se wáqif hote; aur Rúh-ul-Quds kí tásír se "fazl, aur hamáre Ḳhudáwand Ísá Masíh kí pahchán meṉ taraqqí páte haiṉ." Jaisá Músá ne peshḳhabrí dí thí, kí Ḳhudáwand merí mánind ek nabí khaṛá karegá: yạne, ek nau nizám ká bání; waisáhí is Jalálí Shaḳhs kí bábat Zabúroṉ meṉ yih peshḳhabrí hai, ki wuh na Hárún kí, par Malkisidq ke saff meṉ, káhin hai; aisá Káhin jis par na koí muqaddam thá, na jis ká koí jánishín hai, par áp meṉ ek abadí kahánat rakhtá hai; aur jis ne apní qurbání se wuh kám kiyá, ki Lewiána káhínoṉ se kabhí na ho saktá thá. Jo kám unhoṉ ne isháratan kiyá, us ne haqíqat meṉ púrá kiyá. Chúṉki qurbáníoṉ aur chaṛháwoṉ kí ǵaraz yih thí, ki rasúmáti nápákí aur najásat ko dúr kare, us ne áp ko qurbán chaṛháne se hamáre liye abadí naját taiyár kí. Aur jis tarah par ki sardár káhin, kafáre ke baṛe din, apne aur logoṉ ke liye gunáh kí qurbání zabh karne ke bạd, us ká ḳhún quds-ul-aqdás meṉ lejáke ạhd ke sandúq ke ḍhapne par use chhiṛaktá thá; waisáhi Masíh hamáre iqrár ká Sardár Káhin, salíb par apne taíṉ qúrbání meṉ chaṛháke, us makán i muqaddas meṉ, jo háthoṉ se nahíṉ baná, dáḳhil húá, jaháṉ wuh Ḳhudá ke sámhne khaṛá hai, ki goyá us "ḳhún ko jo gunáhoṉ ko sáf kartá hai," pesh kare. "Masíh us maqám i muqaddas meṉ, jo háthoṉ se banáyá gayá, aur haqíqí chízoṉ ká utárá hai, dáḳhil nahíṉ húá, balki ásmán hí meṉ dáḳhil húá, táki wuh Ḳhudá ke huzúr hamáre wáste házir howe." "Kyúṉki us ne ek bár qurbán dene se unheṉ, jo muqaddas hote játe haiṉ, abad ke liye mukammal kiyá," Ibr. 9: 24—10—14. Ụhda i kahánat se do báteṉ mutaạlliq thíṉ: pahlí, qurbá nchaṛháná: dúsrí, ḳhún-fisháni karná, yạne, qurbání ká Ḳhudá ke huzúr meṉ láná. Yih Pák Nawishtoṉ meṉ sifárash karná kahlátá hai, kyúṉki jab wuh maḳhlasí ke shúrut i muạiyana ko bajá láyá, to haqq hai, ki yih darmiyání un ke chhuṭkáre ká dạwá kare, jin ke liye us ne yih kám kiyá. Chunánchi yih Darmiyání hone ká ḳháss hissa hai. Yih un sab kámoṉ ká, jo is ḳharídí húí naját ke istịmál meṉ kí gaíṉ, sabab i auwal hai, jaisá likhá

hai, "Is liye wuh unhen, jo us ke wasíle se Ḳhudá ke pás áte hain, intihá tak bachá saktá hai; kyúnki wuh un kí shafáạt ke liye hamesha tak jítá hai," Ibr. 7 : 25. Aur is se ham sáf dekhte hain, ki kyún haqíqí ímándár phir mulzam nahín ṭhaharte, agarchi wuh gunáh aur kamzoríon se ḳhálí nahín; kyúnki Báp ke pás ek shaf hai, jo hamáre gunáhon ke liye kafára hai. Jyún hí wuh sazáwár hotá hai, wonhí us ke gunáh maho ho játe; yá, is sabab se ki Masíh kí sadáqat us ko mahsúb hai, us par ilzám lag nahín saktá. "Agar Ḳhudá hamárí taraf howe, to kaun hamárá muḳhálif hogá?" "Ḳhudá ke barguzídon par kaun dạwi karegá? Ḳhudá unhen sádiq jántâ hai. Kaun sazá ká fatwá degá? Masíh mar gayá, balki jí uṭhá, aur Ḳhudá ke dahne taraf baiṭhá aur hamárí wakálat kartá hai." Pas Masíhíon ko cháhiye, ki jab apní sárí ázmáishon aur bojhon se náummed howen, to salíb kí taraf rujụ́ láwen, aur apne baṛe Sardár Káhin kí sifárishon se tasallí hásil karen.

Dúsre zabúr men likhá hai, "Main ne apne bádsháh ko apne koh i muqaddas Saihún par biṭhláyá." Aur Ísá Masíh bádsháh hoke paidá húá thá. Wuh Dáúd ke ḳhándân se paidá húá, aur us ke gharáne ko yih wạda diyá gayá thá, kí bádsháhat us men tá abad qáim rahegí. Jab Pilátús ne us se yih sawál kiyá, ki kyá tú bádsháh hai? Us ne inkár na kiyá, par iqrár kiyá, ki "Tú áp hí kahtá hai ki main bádsháh hún. Main isí liye paidá húá, aur main isí liye dunyá men áyá, ki sachchái par gawáhí dún." Us ne apne shágirdon se apne jí uṭhne ke bạd kahá, ki "Ásmán aur zamín men sárá iḳhtiyár mujhe diyá gayá hai." Aur phir likhá hai, ki, "firishte aur ḳhudáwandíán us ke tábị hain." Wuh "apní kalísyá ke liye, jo us ká badan hai, sárí chízon par sardár kiyá gayá." Isí liye wuh "bádsháhon ká bádsháh aur Ḳhudáwandon ká Ḳhudáwand" kahlátá hai. "Kyúnki zarúr hai ki wuh jab tak apne dushmanon ko páon tale na kar le, bádsháhat kare." Wuh bádsháh hokar parwardagárí se sáre majaron aur tabdílon ko aisá mahkúm kartá hai ki us kí bádsháhat ká jalál aur us kí fathyábí ho. Wuh un sáre dushmanon ko roktá hai, jo agar mauqạ páwen, to us kí bheṛon ko nest kar ḍálen.

Wuh un kí Chaupán kí sí muháfizat kartá hai. Wuh bádsháhí ụhde men̲ sadáqat se dunyá ká insáf karegá. "Ham sabhon̲ ko Masíh kí masnad i ạdálat ke sámhne khaṛe honá hai." "Jab Ibn i Ádam apne jalál men̲ áwegá, aur sáre muqaddas firishte us ke sáth, tab wuh apne jalál ke takht par baiṭhegá. Tab Bádsháh un se, jo us ke dahne háth hain̲, kahegá, Áo, Ai mere Báp ke mubárako, us bádsháhat ko mirás men̲ lo, jo biná i ạlam se tumháre liye taiyár kí gaí hai."

SOLAHWÁN̲ BÁB.

Tasdíq ke bayán men̲.

Gunahgáron̲ kí tasdíq ká wájibí khiyál niháyat hí mufíd hai; kyún̲ki yih Masíhí mazhab men̲ ek asl bát hai. Agar is muqaddame men̲ galatí karen̲, to us kí zabún tásír aur sáre ụmda tạlímát par hogí. Insán kí tabíạt men̲ ek sakht mailán hai, ki jhúṭhí bunyád par biná ḍále; kyún̲kí insán apní paidáish ke waqt ạhd i ạmál ká mahkúm banáyá gayá; aur asl se, siwá is ke, ki "kar aur jí," koí dúsrí tadbír nahín̲ jántá. Ạql aur zamír donon̲ ádmí ko uskátí hain̲, ki Khudá kí marzí mánne se, us kí miharbání ke joyán̲ hon̲. Agar ham sharíạt kí aisí farmánbardárí kar sakte, jis se sadáqat hásil ho, taubhí yihí wájibí taur hotá, aur kisí dúsrí ịláj kí taftísh zarúr na hotí. Pulús ne farmáyá hai, "Agar koí zindagí-bakhsh sharíạt dí gaí hotí, to sach much sadáqat sharạ se miltí," Gal. 3; 21. Lekin "sharạ se jis kám ká honá muhál thá, is liye ki jism ke sabab us kí tásír kam thí, use Khudá ne kar liyá, ki us ne apne Beṭe ko jism i khátí kí súrat men̲ gunáh kí ịllat se bhejkar gunáh ko, jo jism men̲ hai, halák kiyá, táki sharạ ke wájibát ham se, jo ki jism ke muwáfiq nahín̲, balki Rúh ke mutábiq chalte hain̲, púre howen̲," Rúm. 8: 3—4.

Is lafz tasdíq ke matlab par khúb gaur karke cháhiye ki usí tarah par samjhen̲, jaisá Pák Nawishton̲ men̲ wuh mustạmil hai; kyún̲kí aksar ádmí is muqaddame men̲ Pák Kitábon̲ se bahakke apní ráe ko qáim karte hain̲. Aur agar ham is bát ká ulṭá matlab lagáwen̲, to yaqínan insání nekí yá khúbí kí khatarnák tạlím

ko qáim karná paṛegá. Tasdíq se insán ke bátin meṉ kisí tarah kí tabdíl se ishára nahíṉ hai, lekin sharíạt kí nisbat meṉ tagaiyur albatta hotá hai. Jaisá ilzám ke yih mạne nahíṉ haiṉ, ki ádmí sharír banáyá gayá, par yih, ki wuh qusúrwár yá mulzam ṭhahráyá gayá; usí tarah par sadáqat yá tasdíq se yih nahíṉ samjhá já saktá, ki ádmí ke dil meṉ pákízagí muntashar húí, par sirf munsif ká fatwá hai, jis se wuh shakhs, jo is sadáqat se mutaạlliq hai, har ek ilzám se barí, aur sharíạt ke muwáfiq rást ṭhahráyá játá hai. Chunánchi yih Hákim-ul ạlam ká fịl hai, jis se yih bát ṭhahartí hai, ki sárá ilzám dúr dafạ ho gayá, aur gunahgár sharíạt ke mutábiq sádiq maqbúl húá. Yih to záhir hai, ki kisí sharíạt se sadáqat hásil ho nahíṉ saktí, jab tak ki mulzam kámil sadáqat ká dạwá kar nahíṉ saktá; kyúṉki agar ek gunáh bhí sádir ho, to wuh káfí hai, ki tasdíq ká máni ho. Jab Ádam ne pahlá gunáh kiyá, to námumkin thá ki wuh kabhí apne fịloṉ se sádiq ṭhahre. Chunánchi qawánín i insání meṉ bhí yihí bát barhaqq hai. Agar ádmí kisí mahkame meṉ házir kiyá jáwe, aur agar sábit ho sake ki us ne ek bhí zabún kám kiyá, to hákim use kabhí sádiq na ṭhahráwegá. Pas yih bát ạql ke mutábiq hai, aur bárhá tákídan Kalám i Rabbání meṉ áyá hai, "ki sharạ ke ạmaloṉ se koí ádmí Ḳhudá kí nazar meṉ sádiq nahíṉ ṭhahar saktá." Aur is ká sabab sirf yih hai, ki kisí meṉ táqat nahíṉ ki sharíạt kí kámil tábịdárí kare. Pas yih ḳhiyál, ki gunahgár apní nákámil farmánbardárí se sádiq ṭhahar saktá hai, lago hai. Aur yih ráe, ki sharạ i aḳhláqí badal gaí, aur is qadr sust paṛ gaí, ki gunahgároṉ kí istiạdád ke barábar hai, jhúṭhá aur Pák Nawishte ke ḳhiláf hai, aur dúsrí Injíl jári karne kí ragbat rakhtí, jo naját ke haqíqí intizám ko bilkull tah o bála kar detí hai. Insán kí haqíqí farmánbardárí se, agarchi nákámil ho, yih sábit ho saktá hai, ki wuh sadáqat kí hálat meṉ hai, lekin hákim ke fatwe kí bunyád nahíṉ ho saktí.

Bhalá, to wuh sawál phir áyá, ki "Kis tarah insán Ḳhudá ke sámhne ạdil ho saktá hai, hálánki sab ne gunáh kiyá, aur Ḳhudá ke jalál ko na pahunche?" Jawáb yih hai, ki Injíl ke taht meṉ ádmí ímán se, bagair ámạl i sharạ ke sádiq ṭhahráyá játá hai;

yạne, wuh Masíh kí kámil sadáqat ke wasíle se, jo ímán se miltí, sádiq giná játá hai. Yih sadáqat múminín ko mahsúb hotí hai; yạne, Ḳhudá us se aisá pesh átá hai goyá ki us ne ḳhud us kám ko púrá kiyá.

Ḳhudá i hákim asl se gunahgár ko beshumár ḳhatáon̲ se ladá húá, aur apní Pák Sharíạt ká toṛnewálá dekhtá hai; par jab yih nárást haqíqat men̲ ímán látá, aur Masíh men̲ wasl ho játá hai, wuh us ke zámin kí kámil sadáqat use mahsúb kartá, jis ne, us ke ịwaz men̲, hukmon̲ ko máná, aur sharíạt kí sazá ko sah liyá; aur yún̲ sharíạt aur ạdálat donon̲ ko bilkull rází kiyá. Chunánchi wuh ạdil, aur nárást ko bhí sádiq ṭhahrá saktá hai; kyún̲ki yih fatwá gunahgár ke kisí apní sadáqat ke sabab se nahín̲, par bilkull us ke Darmiyání kí kámil sadáqat ke sabab se diyá játá hai, jo yún̲ maqbúl hotí hai, goyá ki us ne ḳhud us kám ko púrá kiyá. Aur is muqaddame men̲ ġalat infisál muhál hai; kyún̲ki hákim har ek chíz ko jyún̲ ká tyún̲ dekhtá hai, aur gunahgár ko muạ́f aur qabúl kartá hai, kyún̲ki Ḳhudá us par yún̲ nigáh kartá hai "ki wuh na apní sadáqat ke sáth, jo sharạí hai, balki us sadáqat ke sáth hai, jo Masíh par ímán láne se hai, yạne us sadáqat ke sáth, jo Ḳhudá kí taraf se ímán kí ráh se miltí hai," Fil. 3: 9. Bạze yih bát qabúl karne par taiyár hain̲, ki gunáhon̲ kí muạ́fí Masíh ke kafáre ke sabab se hai; lekin is ḳhiyál se saḳht muḳhálafat rakhte hain̲, ki Masíh kí sharạí farmánbardárí ímándáron̲ kí hayát i abadí hásil karne kí bunyád hai. Par agar yih bát uṛ jáwe, to cháhiye ki ímándár apní farmánbardárí se zindagí ká mustahiq howe. Lekin is sabab se, ki wuh nákámil hai, muhál hai, ki wuh kisí tarah ke ajr ke láiq ṭhahre, na ki hayát i abadí ká mustaujib howe. Yih mubáhasa Pák Nawishton̲ se tai hotá hai. Pulús ne farmáyá hai "Jaisá ki ek kí náfarmánbardárí se bahutere gunahgár húe, waisáhí ek kí farmánbardárí se bahutere sádiq ṭhahráe jáenge." Nabí tákídan Masíh ke haqq men̲ kahtá hai, ki wuh "Ḳhudáwand hamárí sadáqat" hai. Yahúdíon̲ kí ḳháss ġalatí is bát men̲ thí, ki we apní sadáqat ko qáim karte the, na ki Ḳhudá kí sadáqat ko. Isí sabab se yih bát kahí gaí hai, ki "Masíh ímándáron̲ kí sadáqat ke liye

sharíạt ká anjám hai." Hálāṉki "ímán sadáqat ke liye mahsúb hai" aksaroṉ ne yih kahá, ki ímán ká fiḷ fazl se qabúl kiyá játá hai, na ki sadáqat i sharạí se.

Lekin yih bát Hawárí ke manshe ke ḳhiláf hotá hai, kyúṉki us kí ḳháss garaz yih hai, kí sábit kare ki sadáqat bilkull muft, Masíh kí ḳhúbíoṉ ke sabab se hásil hotí hai; lekin ímán hamárá apná kám aur fiḷ hai; aur agar ádmí apne hí ímán se sadáqat hásil kare, to faḳhr hargiz nahíṉ uṛá. Siwá is ke hamárá munsif yih nahíṉ kah saktá, ki ímán ke nire fiḷ se sharíạt ke sáre dạwe púre ho sakte haiṉ. Pas ímán ká sadáqat ke liye mahsúb honá ímán kí garaz se nisbat rakhtí hai, yạne Masíh kí kámil sadáqat se. Agar koí bádsháh apne hí beṭe kí sifárash ke wasíle kisí mujrim ká qusúr muạf kare, to jab muạfí kí guzárish húí, wuh ádmí use ḳhushí se qabúl kartá hai. Is maqbúliyat ká fiḷ use maut se bachá saktá hai; lekin us ke chhuṭkáre kí bunyád shahzáde kí sifárish par mauqúf hai. Isí tarah par ímán ke wasíle se gunahgár sadáqat hásil kartá hai, aur sádiq giná játá hai, kyúṉkí wuh Ḳhudá kí us sadáqat par qábiz hotá, aur use apná gintá hai, jis se Ḳhudá kí sharíạt bilkull rází hai. Bạze yih samajhte haiṉ ki ímán har ek Masíhí ḳhúbí kí jaṛ, aur sáre nek kámoṉ kí bunyád hai; aur is ḳhiyál se kahte haiṉ, ki ímán se sadáqat hásil karná, kull injíl ki farmánbardárí se sadáqat hásil karne ke barábar hai, aur ki wuh kám jinheṉ Pulús uṛá detá hai, yá to rasúmátí ḳhidmat yá "murda afạl" haiṉ, jo bagair ímán the. Par is muqaddame meṉ bhí wuhí ịtiráz hai, jaisá úpar bayán húá, ki yih sadáqat nákámil hai, aur nákámil sadáqat se tasdíq muhál hai. Dúsrá ịtiráz yih hai, ki gunahgár jis waqt pahle ímán láyá, bilkull sádiq ho játá hai. "Pas jo log ki Masíh Ísá meṉ haiṉ, un par koí ilzám nahíṉ." "Us ke fazl se muft sádiq gine," wg , "ímán se sadiq ṭhahráe jáke," wg. Lekin agar injíl kí farmánbardárí sadáqat kí bunyád howe, to koí ádmí is zindagí meṉ sádiq nahíṉ ho saktá, kyúṉkí wuh sárí ụmr is sadáqat ke púrá karne meṉ masrúf rahegá. Chúṉki yih natíja i zarúrí hai, ek ạlim mufassir ne kahá hai, ki tá roz i qiyámat tasdíq koí hásil nahíṉ kar saktá. Koí bát is se mushkiltar nahíṉ,

ki ádmí apní sadáqat par takya karná chhoṛ dewen̲. Isí liye jin ádmíon̲ ne ki insání ḳhúbí, aur ạmál se sadáqat hásil karne kí pushtí kiyá hai, Yạqúb Rasúl kí báton̲ kí baṛí shauq se girift karte hain̲, ki "ádmí na sirf ímán, par ạmál se sádiq ṭhahartá hai." Agar Hawárí "ímán" aur "sadáqat" ke wuhí mạne letá hai, jo Pulús ká matlab hai, to albatta in donon̲ ḳhatton̲ men̲ saríh muḳhálafat hai. Luther ne pahle aisá hí samjhá, aur is liye ek muddat tak is ḳhatt ko radd kiyá. Pas agar is hawárí kí garaz baḳhúbí sochen̲, aur betarafdár hokar daláil i mazkúr par liház karen̲, to mạlúm hogá, ki in donon̲ kí báton̲ men̲ námuwáfaqat nahín̲ hai, agarchi donon̲ men̲, lafzon̲ ke mutálib men̲, kuchh kuchh farq hai. Yạqúb, un ạlimon̲ kí ráe ko radd kartá rahá, jo kahte the ki sadáqat ke liye sirf itná zarúr hai, ki ham ḳhiyál men̲ us bát kí sachchái ko mán lewen̲. Wuh sábit kartá hai, ki yih ímán, chún̲ki murda hai, sadáqat-baḳhsh nahín̲ ho saktá. Pas us kí tạlím yih hai, ki ímán i zinda aur muassir zarúr hai; aur cháhiye ki hamárá ímán hamáre kámon̲ se sábit ho; chunánchi Pulús bhí yihí bát sikhlátá hai. Siwá is ke áyat i mazkúra ke lafz i sadáqat se yih matlab nahín̲, ki gunahgár Ḳhudá ke huzúr men̲ maqbúl hotá hai, par yih, ki us ke wasíle se us kí rástí sábit hotí hai, wuh achchhe kám, jo nekon̲ se sádir hote hain̲, unhen̲ ádmíon̲ kí nazr men̲ rást sábit karte hain̲; chunánchi yih bát Abirahám ke namúne se sábit hai, kyún̲ki wuh púchhtá hai, Kyá Abirahám ạmalon̲ se sádiq nahín̲ giná gayá, jab us ne apne beṭe ko qurbán chaṛháyá? Lekin Izháq kí qurbání ká yih fịl, Ḳhudá ká Abirahám ke qabúl karne aur us se ạhd bándhne ke kitne barson̲ bạd húá! Lihází yih fịl Ḳhudá ke huzúr men̲ sadáqat hásil karne kí bunyád ho nahín̲ saktí; lekin yih us ke iqrár kí rástí par gawáhí húí, aur sábit húá ki wuh haqíqí ímándár hai. Bhalá, to natíja yih niklá, ki in donon̲ hawáríon̲ men̲ kisí tarah kí námuwáfaqat nahín̲, par haqíqí muwáfaqat hai. Agar ham betarafdár hokar tasdíq kí sárí tadbíron̲ par muláhaza karen̲, to gunahgár kí maqbúliyat aur mụáfí kí bunyád, siwá Masíh kí mahsúb sadáqat ke, jo bawasíla i ímán hásil hotí hai, na to koí tadbír ṭhahar saktí, na sharíạt i Iláhí

ko wájibí ịzzat de saktí hai. Aur agar Ḳhudá ạdil hokar, kisí dúsrí shart par gunahgár ko sádiq ṭhahrá saktá, to Masíh ká Darmiyání honá bemasraf ho saktá thá. Aksar ádmí is sadáqat i muft par yih ịtiráz láte hain̲, ki wuh g̣aflat aur badkárí kí taraf rág̣ib kartí hai. Balki Pulús ke waqt men̲ bhí log yih ịtiráz láte the, chunánchi us ne use sáf sáf bayán karke us ká kámil jawáb bhí diyá hai. "Kyá ham sharíạt ko ímán se bátil karte hain̲? Hargiz nahín̲: balki ham sharíạt ko qáim karte hain̲." "Kyá gunáh karte rahen̲, táki fazl ziyáda ho? Hargiz nahín̲: ham to gunáh kí nisbat murda hain̲, phir kyún̲kar us men̲ zindagí guzránen̲?" Wuh ímán jo sadáqat baḳhshtí hai mahabbat se kám kartí, aur dil ko pákíza kartí hai, liházá wuh shaḳhs jis ne sadáqat hásil kiyá, afạl i nek se g̣áfil ho nahín̲ saktá. Agar sirf haqíqat hí kí taraf murájaạt karen̲, to sáf mạlúm karenge, ki is tạlím ke mánnewále farmánbardárí men̲ us qadr sustí nahín̲ karte, jitná wuh log karte hain̲, jo is ke barạks chalte.

SATRAHWÁN̲ BÁB.

Nauzádagí ke bayán men̲.

Insán kí aḳhláqí chál kí tabdíl kí zarúrat is sabab se hai, ki sáre ádmí bit-tabạ "Gunáhon̲ aur ḳhatáon̲ men̲ murda hain̲. Pas agar koí insán kabhí bach saktá hai, to zarúr hai ki nauzádagí hásil kare; kyún̲ki farz kiyá ki agar ádmí sadáqat hásil kare, par taubhí gunáh ke qabze men̲ rahe, to wuh ḳhush rah nahín̲ saktá; is liye ki gunáh áp men̲ taklíf ká bíj rakhtá hai, aur agar ásmán kí ḳhushí mạlúm karne yá un ká maza chakhne men̲ munásib hai ki tabíạt pákíza howe, to aisá shaḳhs kyún̲kar us men̲ sharík ho saktá hai? Isí sabab se hamáre Ḳhudáwand ne Nikúdímas se kahá, "Jab tak ádmí phir paidá na howe, wuh Ḳhudá kí bádshábat ko dekh nahín̲ saktá." Pák Kitábon̲ ke aksar maqámon̲ aur is hálat kí ḳhássiyat se sábit hai, ki Ḳhudá hí nauzádagí ká báni hai; zarúr hai, ki wuhí qudrat, jis ne pahle roshní ko táríkí se nikálá, hamáre dilon̲ men̲ bhí chamke, táki ham Ḳhudá kí pahchán kí roshní hásil karen̲: "Jo na lahú, na jism kí ḳhwá-

hish, na ádmí kí marzí, par Ḳhudá se paidá húe hain." Aur hálánki naját ke bandobast ká yih kám Rúh-ul-Quds se mutaạlliq hai, likhá hai, " Ki jab tak ádmí pání aur Rúh se paidá na ho, wuh Ḳhudá kí bádsháhat ko dekh nahín saktá. Yih bát, ki ádmí áp se áp nauzádagí hásil nahín kar saktá, dalíl ká muhtáj nahín. Zindagí ba-har hál Ḳhudá kí baḳhshish hai; agar insán kí zindagí i Rúhání nest ho jáwe, to siwá Ḳhudá kí qudrat ke koí chíz use phir táza karne ke láiq nahín hai. Agar yih ḳhiyál mạqúl ho, ki jab ádmí ke jism se ján nikal gaí, to wuh phir az ḳhud chálákí aur zindagí hásil kar saktí hai, to usí qadr yih bhí mạqúl hogá, ki wuh Rúh jo gunáhon men murda hai, aise kám kar saktí, jo rúhání zindagí se mutaạlliq hai.

Likhá hai, ki ham "Ḳhudá ke Kalám se, jo zinda aur abad tak qáim hai, phir paidá hote hain," aur ki Ḳhudá apní hí marzí se "hamen sachchái ke kahne se phir paidá kartá hai. Par yih samajhná cháhiye, ki Kalám Rúh-ul- Quds ke háthon men goyá hathyár hai, kyúnki bajuz is ke, ki qúwat i Iláhí us ke hamráh howe, wuh hargiz naját ke liye muassir ho nahín saktí. Lekin kis tarah yih Kalám nauzádagí ká wasíla ho saktá hai? Is ke do jawáb ho sakte, muwáfiq is ke ki lafz nauzádagí ke mạne qillat yá kasrat se lie jáwen. Hálánki Ḳhudá ek hí dam men rúh ko zindagí baḳhshtá hai, to tásír paidá karne ke liye jagah kahín báqí nahín; aur chúnki Kalám sirf tásír i naját-baḳhsh paidá kartí hai, to jab fazl se dil taiyár kiyá gayá, to Kalám nauzádagí ká wasíla hotá hai, sirf jahán tak ki Kalám ke sunáne aur paṛhne men Rúh-ul-Quds kí tásíren pái jáwen. Lekin agar ham nauzádagí ke mạne wasị lewen, yạne na sirf Ḳhudá ká dilí kám, par wuh tásírát bhí jo dil ke ḳhiyál aur ihsás i mubaddal, par hotí hain, aisí hálat men ham ásání se samajh sakte hain, ki kis tarah Kalám dil ko ịlm pahuncháne ká wasíla ṭhahartá hai, jis se wuh kashishen aur muhabbat paidá hotí, jo zindagí i rúhání kí asl hai. Kalám akelá kabhí haqíqí ímán paidá nahín kartá, lekin jab Ḳhudá kí Rúh andhe dil par muassir hotí, tab Injíl kí jalálí sachcháián beạinihí waisíhí nazar paṛtí hain, jaisá kí cháhiye; aur yún ímán i naját-baḳhsh kí garaz ṭhahartí hai. Waisáhí jab

Kalám ke wasíle taqaddus ká husn nazar paṛtá hai, to us se mahabbat ubhaṛtí; jab, Ḳhudá ke Kalám ke mutábiq, gunáh hamen̲ nafratí aur ghinauná mạlúm howe, tab haqíqí tauba bhaṛaktá hai; yún̲hí tabíạt i nauzádagí kí aur sárí kashishen̲ taraqqí-pazír hotí hain̲. Chunánchi haqíqat men̲, yih kah sakte hain̲, ki zindagí i rúhání ká har ek fịl Kalám i haqq se mutaạlliq hai, wuh wájibí g̣arazen̲ pesh látí, aur ḳhwáhish i targ̣íbí bhí muhaiyá kartí hai. Fílhaqíqat, agarchi dil korí aur ḳharábí se ḳhálí howe, to haqq ká pesh áná hí, be tásír i fauq-ul-ádí káfí thá, ki sáre afạl i quds aur mahabbat ko ubháṛe.

Nauzádagí men̲ koí naí istịdád paidá nahín̲ hotí; kyún̲ki jaisá bargashtagí ke sabab se insán fáịl i ḳhud-muḳhtár hone se báz na rahá, par sárí istịdáden̲ qáim rahín̲, usí tarah par nauzádagí men̲ koí naí istịdád hásil nahín̲ hotí. Bargashtagí se kisí jismání qúwat men̲ ḳhalal yá nuqsán wáqị na húá, par aḳhláqí ḳhúbí albatta játí rahí. Ek hí rúh yá to jahálat men̲ rah, yá dánish se mạmúr ho saktí hai; us men̲ pák ḳhwáhishen̲ aur mahabbat páí já saktí, yá to wuh us se bilkull ḳhálí ho saktí hai. Sifat i aḳhláqí rúh ke liye ek tarah kí poshish hai, jis men̲ tag̣aiyur ho saktá hai, par Rúh kí asl, aur us kí aslí istịdádon̲ men̲ tabaddul muhál hai. Agarchi gunahgár kí nauzádagí men̲ Alqádir kí qudrat záhir hai, par insán sirf us kí tásír se wáqif hotá hai. Nauzádagí kí bábat tayaqqun i taskín-ámez hásil karne ke liye, cháhiye ki baṛí mashaqqat aur shauq ke sáth iláhí zindagí basar karne men̲ saị karen̲. Jo chíz az ḳhud tárík hai, us par kisí qadr ziyádatí kyún̲ na ho, taubhí safáí hargiz na hogí; lekin agar ham táríkí se nikalke roshní men̲ áwen̲, to ham us bát ko, jo áge táríkí men̲ chhipí thí, sáf sáf mạlúm kar sakenge. Agar ham jáná cháhen̲ ki hamárá ímán aur mahabbat aur ummed haqíqí aur dilí hai yá nahín̲, to munásib hai ki ham in nịmaton̲ ko kám men̲ láwen̲, aur tab ham un kí haqíqat daryáft kar lenge. Lekin chún̲ki ímán haqíqat men̲ záhir kí húí rahmat ko pahchánke qabúl karná hai, waisáhí Masíh par ímán láne, aur apná bojh us par ḍálne se, ham árám aur ịtimád hásil karte hain̲. Jahán̲ fịl i nek shurụ húá, wuh tamámí tak pahuncháyá jáegá. Siwá un ke jo ki áḳhir tak

páedár haiṉ, koí naját na páwenge. Is mazmún ko Masíh ke shágird i mahbúb kí bátoṉ se khatm karenge, "Dekho kaisí mahabbat Báp ne ham par dikhlái, ki ham Khudá ke beṭe kahláweṉ! Azízo, ab ham Khudá ke farzand haiṉ; aur hanoz malúm nahíṉ, ki ham kyá hoṉge; lekin ham jánte haiṉ, ki jab wuh záhir hogá, ham us kí mánind hoṉge; kyúṉki ham use, jaisá wuh hai, dekheṉge,

---

AṬHÁRAHWÁṈ BÁB.

TAUBA, AUR KHUDÁWAND ÍSÁ MASÍH PAR ÍMÁN LÁNE KE BAYÁN MEṈ.

Tauba dil kí tabdíl hai, bihtarí ke liye; par Sawál o Jawáb kí Kitáb ke satásíweṉ jawáb meṉ us ká yih bayán miltá hai, "Tauba i hayát rasáṉ ek nimat i salámatbakhsh hai, jis se gunahgár apne gunáh se haqíqatan qáil hoke, aur Khudá kí rahmat Masíh meṉ dekhke, udásí aur nafrat ke sáth apne gunáh ko chhoṛ Khudá kí taraf rujú látá, aur naí itáat ká púrá iráda o saí kartá hai." Aur ímán ká yih bayán hai, ki wuh "ek nimat i salámatbakhsh hai, jis se ham use [Ísá Masíh] qabúl karke naját ke liye faqat usí par, jaisá kí wuh Injíl meṉ hamáre liye pesh kiyá gayá hai, takya karte haiṉ."

Ímán aur tauba kí durustí cháhiye ki un ke phaloṉ se sábit ho. "Ímán mahabbat se kám kartá, aur dil ko pák kartá hai." "Ímán dunyá ko jíttá hai." Yaqúb farmáte haiṉ, "Mujhe apná ímán bagair amál ke dikhlá, aur maiṉ tujhe apná ímán apne amál se dikhláúṉgá." Tauba karná hí gunáh se Khudá kí taraf phirná hai. Wuh gunáh se tabdíl ká ágáz hai. Yuhanná Baptismá-denewále ne, jab tauba kí manádí kartá thá, logoṉ ko sikhláyá, ki "tauba ke láiq phal láo." Tauba gunáh ke liye kafára nahíṉ hai; lekin wuh gunáh kí muáfí se sakht tawassul rakhtí hai. Isí liye kahá gayá thá, ki "tauba karo, aur phiro, ki tumháre gunáh miṭáe jáweṉ."

UNNÍSWAṆ BÁB.

TAQADDUS AUR AFZÁISH I FAZL KE BAYÁN MEṈ.

Nauzádagí meṉ rúhání zindagí ịnáyat hotí hai; lekin taqaddus us ká ágáz hai. Is zindagí i rúhání kí tawánáí o qúwat, tabạí zindagí se muwáfaqat rakhtí hai, jo har shai meṉ mukhtalif hai. Lekin sab meṉ nákámil hai, aur cháhiye ki baṛí hoshyárí se pálá jáwe, táki roz-marra qúwat hásil kare, aur rafta rafta rasídagí tak pahunche. Ḳhudá ne is garaz ke liye tarah tarah ke wasíle muqarrar kie haiṉ, jin ke istịmál meṉ beshakk afzáish hásil hogí, jaisá ki hamárá jism kháne ke wasíle baṛhtá hai. Mumkin hai ki donoṉ meṉ aksar auqát zawál páyá jáwe, lekin haqíqat yúṉ hai, ki jab díndárí ne dil meṉ bakhúbí jaṛ pakṛí, to beshakk afzáish hogí, aur us meṉ sábit qadam rahná rasídagí ko pahunchá-wegá. Aur agarchi muhál hai, ki is zindagí meṉ kamáliyat hásil ho, taubhí sáre sachche Masíhí us kí haqíqí ḳhwáhish rakhte haiṉ, aur is zindagí meṉ wuh hamesha us se nazdíkí hásil kar sakte haiṉ. Aur díndárí meṉ is qadr taraqqí-pazír ho sakte haiṉ, ki kam o besh kamáliyat ke darje ko pahunchte. Bayán i mazkúra i bála se yih sáf roshan hai, ki taqaddus aur nauzádagí meṉ bá jinsiyat hargiz farq nahíṉ; par is meṉ se ek to ágáz hai, aur dúsrá usí zawábit kí páedárí aur taraqqí hai. Taqaddus meṉ do báteṉ samajhní cháhiye. Pahle, gunáh ko dabáná; aur dúsre díndárí ke shuglon meṉ qúwat aur páedárí kí afzáish hásil karná. Par agarchi in meṉ farq nazar paṛtá hai, taubhí un ká alag alag bayán karná lázim nahíṉ, kyúṉki ek bát meṉ taraqqí-pazír honá, beshakk dúsre meṉ bhí afzáish hásil karná hai. Mízán ke do palṛoṉ kí mánind, jab ek dabtá, to beshakk dúsrá uṭh játá hai. Zindagí i rúhání ká bhí yihí hál hai. Agar gurúr dabáyá jáwe, to beshakk farotaní baṛhegí; agar makhlúqoṉ kí nárawá mahabbat uṭh jáwe, to Ḳhudá kí mahabbat mazbútí páwegí; liháza aur sárí nịmatoṉ ká bhí yihí hál hogá. Agar ham is mazmún ko durustí se daryáft kareṉ, to yihí mạlúm hogá, ki gunáh haqíqat meṉ ímán aur un pák ḳhwáhishoṉ ke istịmál ke wasíle, jo us se sádir hotí haiṉ, nest ho saktá hai. Sharạí jidd o jihd se kaisí hí sargarmí ke sáth kyúṉ na ho, yá tạlím i tanháí se, kaisá-

hí saḳht kyúṉ na ho, is tabạí ḳharábí kí nadí meṉ ho áge baṛhná, amr i mushkiltarín hai. Biláshubha munásib to hai, ki ham apne jism ko dabáe raheṉ, tá na ho ki us kí andhí shahwateṉ aur harakát dín ke istịmál meṉ máni ṭhahreṉ; aur kabhí kabhí rozá rakhne se haqíqí Masíhí afzáish i rúhání meṉ baṛí madad pátá hai; ḳháss karke aisí hálat meṉ jab ki use kisí ragbat i jismání yá uljhánewále gunáh se jang hai. Náz o nịmat meṉ palá húá jism hamesha fazl kí afzáish ká muḳhálif rahegá.

Yád rakhá cháhiye, ki Rúh-ul-Quds hí ká kám hai, ki har ek afạl aur ishgál i quds. paidá kare aur nauzádagí kí nisbat ímán ke pahle fịl kí istịdád baḳhshe. Ham áp meṉ kuchh táqat nahíṉ rakhte. Masíh ne farmáyá hai, "Tum mere bagair kuchh nahíṉ kar sakte." Wuh ták hai, aur ímándár ḍálíáṉ haiṉ. "Jis tarah ki ḍálí áp se mewa nahíṉ lá saktí, magar jab ki wuh daraḳht meṉ qáim ho, usí tarah tum bhí nahíṉ, magar jab ki mujh meṉ qáim ho." Bhalá, to is se yih na nikálá cháhiye, ki koshish karne kí níyat uṛ gaí, yá kam ho gaí; lekin is ke ḳhiláf wasíloṉ ke istịmál meṉ bedárí hásil karne ke liye akelí uskáwaṭ hai. Kyúṉki agarchi qudrat Ḳhudá kí hai, par wuh qudrat Ḳhudá ke ṭhahráe húe wasíloṉ kí wisátat se sáị hai. Isí liye Pák Nawishtoṉ meṉ Ḳhudá kí madad aur insání ạmal hamesha milí julí pái játí haiṉ. Jab ki Masíhioṉ ko talqín milí; ki, "Apní naját ko púrá kareṉ," wajh us kí yih dí gaí hai, "Ki Ḳhudá hí hai, jo tum meṉ asr kartá hai, ki tum us kí marzí ke muwáfiq cháho aur kám karo." Jaháṉ do muḳhtalif chízeṉ ek hí shaḳhs meṉ maujúd haiṉ, waháṉ beshakk muḳhálafat hogí. Jab mahabbat ki dhárá bilkull dunyá hí kí taraf bahtí hai, to kísí tarah kí muḳhálafat kí tamíz nahíṉ hotí, bajuz us ke jo tamíz kí shikáyatoṉ se uṭhtí hai, yá gunáh-álúda ḳhwáhish i muḳhtalifa kí námuwáfaqat se paidá hotí hai. Lekin haqíqí ímándár meṉ, "Jism kí ḳhwáhish Rúh kí muḳhálif hai, aur Rúh kí ḳhwáhish jism kí muḳhálif: yaháṉ tak ki jo kuchh wuh cháhtá nahíṉ kar saktá," Gal. 5: 17. Aur aksar rúhání ádmí jánkandani ke ạlam meṉ chillá uṭhtá hai, "Áh zerbár ádmí maiṉ jo húṉ! kaun mujhe is badaní maut se chhuṛáwegá?" Rum. 7: 24. Agarchi

is mukhálafat men fazl hí bar átá hai, kyúnki likhá hai "gunáh tumháre úpar tasallut na karegá," taubhí kabhí kabhí, ázmáish men parke, aur gaflat ke sabab se mard i Khudá past aur zalíl ho játá hai, aur agar us ke Munjí ká háth dast-andáz na ho, to kabhí nahín uṭh saktá. Lekin chúnki fazl ká kám ímándár kí khúbí bagair shurú húá, wahí mahabbat, jis ne use us ke gunáhon aur dunyá se pahle muassirána taur se buláyá, ab bhí us ká taaqqub kartá, aur ákhir i kár dushman ko us par fath páne na degá. Shaitán kabhí is bát par fakhr karne na páwegá, ki main ne Khudá ke barguzíde ko, jis kí naját ke liye Masíh ne apní ján dí, tabáh kiyá. Agar wuh gire, to phir uṭh khaṛá hogá, kyúnki Khudá ne kahá hai, "Merá fazl tere liye káfí hai," aur ki "Main tujhe na chhoṛúngá, na farámosh karúngá." Balki Khudá ke farzandon ká girná hí un kí afzáish i zúdí ká báis hotá hai. Dil ko past karne aur apná bharosá chhoṛne ke liye, koí chíz aisí kárgar nahín, jaisá ki in musíbaton men phansne se hotá hai.

Taqaddus hásil karne ke yih do wasíle hain, Khudá ká Kalám aur Duá. Khudá ká Kalám Rúh kí parwarish aur zindagí ke liye khurák hai. Masíh khud filhaqíqat nán i zindagí hain wuh manná jo asmán se utrá; lekin sirf Kalám hí ke wasíle, aur us men Masíh ko páte hain: wuh us men záhir kiyá gayá hai, wahán us ká martaba aur jalál áshkára kiyá gayá, wahán ham us ke pákíza zindagí us ke mujize, taklífát, aur maut, us ke jí uṭhne, ásmán par chaṛh jáne, aur sifárash ká bayán páte hain. Ímán aur mahabbat o ummed kí sárí garaz us ke Kalám hí men miltí hai. Liháza ímán men taraqqí páne, aur fazl men haqíqí afzáish hásil karne ke liye, munásib hai, ki Khudá ká Kalám baṛí hoshyárí se paṛhen, aur us kí sachcháíon par gaur karen. Dúsrá wasíla Duá ká hai, kháss karke Rúh ul Quds kí tásír ke liye duá mángná. Bagair Rúh ke, ham dekh chuke, ki taraqqí muhál hai; par Khudá ne baṛí mihrbání se wada diyá hai, ki yih sárí barkaten duá ke jawáb men ináyat hongí. Aur yih donon wasíle muwáfiq hain; kyúnki Kalám, "Rúh kí talwár" kahláti hai; Rúh sirf Kalám hí ke wasíle tásír kartí hai. Pas, agar

chí ham dekhte hain̤, ki taqaddus bakhshná Rúh ká kám hai, par Masíh kí wuh duá i muassir bhí marqúm húí hai, "Unhen̤ apne sachcháí se pák kar, terá Kalám sachcháí hai."

Agarchi taqaddus ke sáre wasíle inhín̤ do báton̤ men̤ shámil hain̤, par aur bhí kaí ek wasíle hain̤ jo is ġaraz ke liye muassir hain̤; wuh yih hain̤, dín kí ḳhidmat karná, achchhí achchhí kitáben̤ paṛhná, kalísyáí ahdon̤ men̤ sharík honá, aur rozá rakhná. Is darje men̤ ek aur bhí wasíla hai, jis ke páband honá hamen̤ munásib nahín̤; yane tambíh i Iláhí. Musíbat ke fáidon̤ ká pák kitábon̤ men̤ bárhá bayán húá hai, aur har ek Ḳhudá-zád thoṛe dinon̤ ke tajribe ke sáth Dáúd kí báton̤ men̤ yih kah saktá hai, "Mere liye achchhá thá, ki main̤ musíbat-zada thá." Aur Púlús ne yih gawáhí dí hai, ki agarchi "Har ek tadíb bil-fil farhat bakhsh nahín̤, balki ġamafzá nazar átí hai; par áge ko wuh unhen̤, jo us ke sabab se mihnatkash húe hain̤, sadáqat ke ráhat afzá mewe degí," Ibr. 12: 11. Yih musíbat Ḳhudá-zádon̤ par báz báz auqát is sabab se átí hai, ki unhen̤ gardankash hone se báz rakhe, aur un kí bargashtagí pher láwe; jaisá Dáúd ne kahá hai.

Agarchi Masíhí is zindagí men̤ begunáh kamáliyat ko nahín̤ pahunchte, par sáre Ḳhudá-zád, maut men̤ is hálat ko hásil karenge. Masíh us ke sáre jism ko apne Báp ke takht ke sámhne bedáġ házir karegá. "Ham us kí mánind honge, kyúnki ham use jaisá wuh hai dekhenge."

BÍSWAN̤ BÁB.

ĀMÁL I NEK, AUR FARÁIZ I MASÍHÍ KE BAYÁN MEN̤.

"Sachcháí kí ġaraz nekí paidá karná hai;" aur sachcháí kí baṛí kasauṭí yih hai, ki wuh pákízagí baṛháne kí taraf máil hotí hai, Masíh ke us qaul ke mutábiq, ki "Tum un ke phalon̤ se unhen̤ pahchánoge." Āmál i nek wuh hain̤, jo sharíat i Iláhí cháhtí hai, ki har darje ke logon̤ se bajá láí jáwe, aur un ahkámon̤ ká mánná, jo ba hukm i Iláhí us waqt ráij hon̤. In faráiz ko aksar tín darjon̤ men̤ taqsím karte hain̤, hamáre faráiz Ḳhudá

ki, apne paṛosíon kí, aur apní, nisbat; par haqíqat men hamárá sárá faráiz Ḳhudá hí ko wájib hai. Wuh hamárá sharíạtdihinda hai, aur ham usí kí hukúmat men rahte hain. Agarchi Masíh ne Ḳhudá ke barguzídon ke ịwaz men ahkám i sharạí ko púrá kiyá, par us ne unhen sharạ i aḳhláqí ke mahkúm hone se ázádí nahín baḳhshí. Aisí rihái ká ḳhiyál samajh men nahin átá; kyúnkí námumkin hai ki maḳhlúq par koí aisá farz na ho ki wuh apne Ḳháliq ko pyár, aur us kí ịzzat kare; agar sharíạt se aisí ḳhalásí mumkin ho, to na barakat, par lạnat ká báịs hogá; kyúnki hamárí ḳhushí isí bát men hai, ki ham Ḳhudá kí sharíạt ke muwáfiq chalen. Chunánchi likhá hai, "Tere hukmon ke mánne men baṛá hí ajr hai."

Háláṇki faráiz i farmánbardárí kabhí miṭ nahín saktí, waisá hí wájibát i sharạí bhí kam nahín ho sakte hain. Insán par farz hai ki Ḳhudá ko apne sáre dil se pyár kare. Agar insán pahle ạhd kí shart ko bajá látá, jo us se kámil farmánbardárí cháhtí thí, taubhí wuh apní sadáqat ke báịs se farmánbardárí ke aḳhláqí faráiz se kabhí ázád na ṭhahartá. Firishte, jo ḳhushí kí hálat men qáim samjhe játe hain, un par bhí farz hai ki Ḳhudá ko pyár karen. Pákízagí aur ḳhushí hargiz judá nahín hain. Pák Kitábon men Masíhíon ke liye bárhá yih nasíhat miltí hai, ki hoshiyár, aur sargarm, aur apne apne darje ke mutábiq apne mutafarriq faráiz ke iḳhráj men sáị howen; aur in kámon ke karne men Ḳhudá kí madad máng, aur us kí intizárí kar sakte hain.

Bạze bạze faráiz har darje ke logon par wájib hain; maslan Ḳhudá kí ịbádat karní, ádmíon kí bhalái cháhní, aur un se nek sulúk karná, aur aise kámon se báz rahná, jo Masíh kí beịzzatí kí taraf máil hon, aur jin se hamáre paṛosíon ká nuqsán ho, yá apne fáidamandí aur taraqqí men harj paṛe. Ḳháss karke do báten niháyat lázim hain. Pahle yih, ki ịlm i najátbaḳhsh aise logon men phailáwen, jo is ganj i bebahá se mahrúm hain. Yih faráiz i mutlaq hai, agarchi wasílon ke wájibí istịmál men logon kí hájaton ke muwáfiq kuchh kuchh farq paṛ játá hai. Sáre Masíhíon par farz hai, ki un kí guftagú hamesha fazl ke sáth,

namak se namkín kiyá húá ho, ki sunnewálon̲ ke liye fazl ká báịs howe. Un ká kám yih bhí hai, ki rozmarra ek dúsre ko taḷím aur tạdíb dewen̲, tá na ho ki koí gunáh ke fareb men̲ paṛke saḳht ho jáwe. Un par yih bhí wájib hai, ki na sirf hukm hí, par namúne se bhí sikhláwen̲, yạne, dekhnewálon̲ kí nigáh men̲ ek pákíza zindagí basar karen̲. Jaisá Pulús ne farmáyá hai, ki tumhárí guftagú Injílwálon̲ ke muwáfiq howe. Aur hamáre Ḳhudáwand ne bhí apne pahāṛí wạz men̲ kahá hai, ki tumhárí roshní ádmíon̲ ke sámhne aisí chamke, ki wuh tumháre achchhe kámon̲ ko dekhen̲, aur tumháre ásmání Báp ká ijlál karen̲. Is faráiz yạne, mahabbat kí ḳhássiyat hí se yih bát sábit hai, ki sáre Masíhíon̲ par yih bát farz hai, ki Injíl ko un ke darmiyán bhejen̲, jo naját ke is zarúrí wasíle se ạjiz hain̲; kyún̲ki, "be manádí karnewále ke wuh kyún̲kar sun sakte hain̲, aur agar bheje na jáwen̲ to kis tarah manádí kar sakte hain̲?" Liháza sab ko munásib hai ki apní istịdád ke muwáfiq, is kám men̲ madad karen̲, yạne pádríon̲ ko sambhálen̲, Pák Kitábon̲ aur díní risálon̲ ke chhapwáne aur taqsím karne men̲ madad karen̲, aur aisí jagahon̲ ko qáim rakhen̲, jahán̲ ḳhádim i dín taiyár kie játe hain̲. Lekin iláhí sachchái ká qímatí bíj bithráná ḳháss kar un ke liye wájib hai, jo is ụhda i pákíza ke liye intiḳháb aur muqarrar kie gae hain̲. Jab kí díní Injílwálí amúrát kisi ke mutaạlliq hai, aur agar wuh kanára-kash hokar kisi dunyawí kám men̲ mashgúl rahe, to baṛí sazá ke ḳhatre men̲ apne tain̲ ḍáltá hai. Ham yih báten̲ Pulús se síkhte hain̲, jo safha i tawáríḳh par aise aise bayán chhoṛ gayá hai. Wuh Ḳhudá ko gawáh látá hai, ki wuh Afsús ke ádmíon̲ ke ḳhún se barí thá, is liye ki wuh kahtá hai, main̲ inhen̲ tauba aur Ḳhudáwand Ísá Masíh par ímán láne kí bashárat dene se báz nahín̲ rahá; jis se yih sáf ishára hai, ki agar wuh is qadr wafádár aur bedár na hotá, to un kí halákat ká us par ilzám lagtá; aur yih bát us se mutábaqat rakhtí hai, jo us be-ímán rakhwále kí bábat kahí gai, jis ká zikr Hizqíel Nabí kí kitáb men̲ húá hai. Injíl kí bashárat dená ḳhádimon̲ ki marzí par mauqúf nahín̲, chunánchi Púlús ne is ke mutábiq ek jagah men̲ farmáyá hai, "Wáwailá mujh par, agar main̲ Injíl kí ḳhushḳhabrí na sunáún̲."

Phir, jin logon ne ki larkon kí talqín ká zimma uthává ho, un par kháss karke farz hai, ki un ke táza dilon par Khudá ke Pák Kalám kí talím munaqqash karwáen. Wálidain, aur láwárison ke hámí, áqá, aur har darje ke mudarrison par yih bát bahar hál munásib hai aur koí sharíat unhen is faráiz se barí kar nahín saktí.

Dúsrá faráiz i mutlaq yih hai, ki ham Khudá se duá mángen, ki wuh aqsá i zamín kí sárí qaumon par apní barakat názil kare; kháss karke bádsháhon aur sáhib i ikhtiyár par, na sirf is hí liye ki wuh naját páwen, lekin ki Masíhí dánishmandána aur ádil sharíat ke intizám men hokar árám aur salámatí se díndárí aur diyánatdárí se zindagí basar karen. Sab par lázim hai, ki dil kí khushí aur sargarmí se kalísyá ke záhirí ibádaton men sharík howen, aur áp ko báham jama karne men gáfil na howen. Duá ke liye chhote chhote majma men ek dil hone ke liye bhí hamen taqwiyat miltí hai; aur hamen yih tayaqqun bhí bakhshá gayá hai, ki Masíh aisí jamáaton men házir hogá, aur hamárí duáen bhí suní jáengí. Is ke shámil hál gharáne kí duá bhí niháyat zarúr hai. Is ke siwá cháhiye, ki ham apní "kothríon men dákhil hokar, darwáza band karen, aur apne Báp se poshída men duá mángen; aur hamárá Báp, jo poshída men dekhtá hai, hamen áshkára ajr degá."

Masíhí faráiz men sab se sanjída aur tákídí yih hai, ki ham garíbon aur musíbatzadon par shafaqat aur rahmat se nigáh karen. Pák Kitábon men aksar "ámal i nek" isí taraf rujú kie gae hain. Is bát men ham Masíh ke naqsh i qadam par chalte hain jo cháro taraf "nekí kartá phirá," yane, garíbon ko Injíl kí khushkhabrí sunátá, aur musíbat-zadon kí taklífen dúr kartá rahá. "Mazhab i khális aur Khudá aur Báp ke sámhne beaib yih hai, ki ham yatímon aur bewon kí musíbat men muláqát karen, aur apne taín dunyá se bedág rakhen." Is faráiz kí zarúrat ke qáil karnewálí wuh báten hain, jo Masíh ne Matí 25 men qiyámat kí bábat kahín, aur us majma kí khushí aur nákhushí donon ko apne shágirdon se nek sulúki par mauqúf rakhá: "Tab Bádsháh un se jo us ke dahne hain kahegá, Ai mere Báp ke mubárako,

idhar áo, us bádsháhat ke wáris ho, jo ibtidá i álam se tumháre liye taiyár kí gaí: kyúnki main bhúkhá thá, aur tum ne mujhe khiláyá, main pyásá thá, tum ne mujhe piláyá: main pardesí thá, tum ne merí mihmándárí kí: nangá, aur tum ne mujhe pahináyá: main bímár thá, aur tum ne merí bímárdárí kí: main qaid men thá, aur tum mere pás áe." Is ke jawáb men jab logon ne us se yih púchhá, kis waqt ham logon ne yih kiyá, us ne kahá, "Jo kuchh tum ne mere in chhoṭe bháíon men se ek ke sáth kiyá, sab tum ne mere sáth kiyá." Par sharíron ke ilzám ká yihí sabab diyá gayá hai, ki wuh is faráiz se gáfil rahe. Insán apne faráiz se ziyáda kám karne ke láiq hai nahín. Jab wuh sáre hukm bajá láyá ho, tab cháhiye ki iqrár kare, ki main náláiq khádim hún; aur ki siwá us ke jo ham par farz thá, ham ne kuchh na kiyá.

IKKISWAN BAB.

Duá kí bábat.

Duá ká faráiz ham aql se síkhte hain. Jab larká bhúkhá hotá, us kí tabíat use uskátí hai ki apne wálidain pás jáwe; aur un kí tabaí mahabbat fauran apne larkon kí ihtiyáj rafa karne ko mustaid hotí hai. Balki aisí hálat men bhí jab ki wuh unhen waqt par zarúrí kháná dene kí khwáhish rakhte, wuh yih cháhte hain, ki larke apní ázádí záhir karen, aur apní ihtiyájen bayán karen. Bhalá agar dunyawí wálidain kí nisbat yih kám wájib aur munásib hai, to kitná ziyáda munásib hai ki ham har ek nek inám ke liye apne ásmání báp par takyá kar rahen, aur us ke nazdík jákar aisí báton kí darkhwást karen, jo hamáre hál kí aur abadí bihtarí ke liye zarúr hain. Isí qáide par hamárá Khudáwand apne shágirdon ko sikhlátá hai ki wuh Rúh-ul-Quds kí bakhshish ke liye, jis men sárí rúhání barakaten shámil hain, duá mángen. Jaisá likhá hai, "Aur main tum se kahtá hún, mángo aur tumhen diyá jáegá, dhúndho aur tum páoge, khaṭkhaṭáo, aur tumháre liye kholá jáegá, kyúnki har ek jo mángtá hai pátá hai, jo dhúndhtá hai use miltá, aur us ke liye jo khaṭkhaṭátá hai, kholá jáegá. Tum men se kaun hai, ki agar us ká beṭá us se roṭí mánge, wuh

use patthar dewe? Yá agar machhlí máṉge, use sámp de? Pas jab tum bure hoke apne laṛkoṉ ko achchhí chízeṉ dene jánte ho, to kitná ziyáda tumhárá báp, jo ásmán par hai, unheṉ jo us se mángte haiṉ, achchhí chízeṉ degá?" Matí 7: 11. Duạ Ḳhudá ke láyazál irádoṉ ke muwáfiq hai. Kyúṉki Ḳhudá ne apní tadbíroṉ ke bándhne meṉ g̣araz i muqarrarí ko wáqị meṉ láne ke liye sáre munásib wasíle bhí ṭhahráe, chunánchi duạ un meṉ ḳháss hai. Duạ kí tásír sirf us nek anjám par, jo duạgooṉ kí ḳhwáhishoṉ par paidá hotí hai, mauqúf na rakhná cháhiye. Agar us se itná hí faidá ho, to askar wuh nek tásír, jo mángnewáloṉ par asr kartí hai, záị jáegí. Jaisá ki ham apne wálidain se mángke apní ihtiyáj rafạ karte haiṉ; waisáhí, ham apne ásmání báp se bhí wuh barakateṉ jo hamáre liye zarúr haiṉ, un ke liye duạ mángne se pá sakte haiṉ.

Kitní dafạ Músá ne apne duạoṉ ke wasíle Isráelíoṉ par se Ḳhudá kí ạdálateṉ rok líṉ. Samúel Nabí ne bhí duá hí se apne dushmanoṉ par, Isráelíoṉ kí taraf se, fath pái. Par duạ kí ạjíb tásír Iliyáh Nabí ke muqaddame meṉ mazkúr hai, dekho Yạqúb 5: 16—18, "Rástbází kí duạ, jo tásírí hai, baṛá kám kartí. Iliyás hamárá hamjins insán thá; us ne duạ kí, ki pání na barse, so sáṛhe tín baras tak zamín par pání na barsá. Aur us ne phir duạ kí, to ásmán ne pání barsáyá, aur zamín apná phal ugá lái."

Duạ meṉ dil ke sáre fịl jo ịbádat se mutaạlliq haiṉ, nisbat rakhtí haiṉ, aur bhí un ḳhiyáloṉ ká, záhirí ishároṉ aur bátoṉ meṉ wájibí taur se bayán karná.

Jab ki ádmí Ḳhudá kí jalíl hashmat ke rúbarú házir hotá hai, aisí hálat meṉ us kí ịbádat ká khiyál karná niháyat munásib aur sanjída hai.

Phir, jab ki Ḳhudá kí qudrat, aur shán o pákízagí ká wájib ḳhiyál dil meṉ paidá húá, to us se ḳhauf i Iláhí, yạne, tạzím paidá hotí hai. Gunahgároṉ ko cháhiye, ki jab Ḳhudá ke huzúr áte haiṉ, pashemán hokar apne gunáhoṉ ká iqrár kareṉ, kyúṉki námumkin hai, ki ham Ḳhudá kí huzúrí ká ḳhiyál karke, apní beliyáqatí sochkar, us ke sámhne past na howeṉ. Háṉ sab se

pák log maslan Yasaiyáh, Dániel aur Yúhanná hawárí bhí, Ḳhudá kí huzúri kí níshániáṉ dekhkar, apní belíyáqatí ke ḳhiyál se maġlúb ho gae.

Ḳhudá ke hairatafzá kámoṉ aur kusládadast baḳhshishoṉ ke liye har ek díndár ká dil cháhiye ki taríf aur shukrguzárí se bhar jáwe; aur ḳháss kar munásib hai ki ham mahabbat i naját-baḳhsh ke liye us kí taríf aur shukrguzárí kareṉ. Hamárí ibádat ká yih hissa abad tak qáim rahegá. Jo gít ki yaháṉ shurụ́ húá, ásmán meṉ hadd tak pahuncháyá jáegá, jab ki muqaddas, jinhoṉ ne Masíh ke ḳhún se naját páyá, aur us kí qudrat se bach gae, ek baṛí mahfil meṉ ho yih pukárenge, "Usí ko jis ne hameṉ pyár kiyá, aur apne lahú se hamáre gunáh dho dále, aur ham ko bádsháh aur káhin apne Ḳhudá Báp ke banáyá, jalál aur qudrat abad tak usí ko hai. Ámín."

Duạ́ haqíqat meṉ iltijá hai. Ham taḳht i fazl ke nazdík is wáste áte haiṉ, ki apní hájat ke láiq chízeṉ mángeṉ. Aur duạ́ kí sharh bhi yúṉ húí hai, ki wuh, "Ḳhudá ke áge apní árzúoṉ ko un chízoṉ ke liye, jo us kí marzí ke muwáfiq hoṉ, Masíh ke nám se guzránná" hai. Ḳhwáhish ḳhud duạ́ nahíṉ hai, lekin duạ́ kí asl yih hai, ki ham apní ḳhwáhisheṉ Ḳhudá ke áge bayán kareṉ. Is meṉ kaí ek báteṉ ġaur-talab haiṉ.

Jab ki ḳhwáhish ziyáda saḳht hai, to hájat ká ḳhiyál bhí maujúd hogá. Insán ke pás koí aisí chíz nahíṉ hai jis ke liye wuh besahárá ho. Wuh apne jism kí bihtarí aur árám ke liye bahut sí chízoṉ ká hájatmand hai. Yih ihtiyájeṉ Ḳhudá apní parwardagárí kí rahmat-ámez tadbíroṉ se rafạ kartá hai. In hí barakatoṉ ke mángne ke liye, use ijázat hai, ki Ḳhudá se ạrz kare. "Hamáre roz kí roṭí áj hameṉ de." Zamíní barkatoṉ ke muqaddame meṉ cháhiye ki ham apní zarúrat ke muwáfiq mángeṉ, aur jitná ki hamárí bhalái, aur Ḳhudá ke jalál ke liye ho. Jab ki tandurustí játí rahe, yá aur jismání barakatoṉ kí kamtí ho, to cháhiye ki ham in miharbánioṉ kí bahálí ke liye us se madad mángeṉ; par is liye ki dukh páná achchhá hai, cháhiye ki ham duạ́ kareṉ ki hamárí taklífeṉ taqdís páweṉ, na ki bilkull uṭhá lí jáweṉ.

Lekin cháhiye ki hamárí duạen̲ apne aur auron̲ kí bábat ḳháss karke rúhání barkaton̲ ke liye guzrání jáwen̲. Aisí hálat men̲ muhál hai ki ham az hadd ba jidd ho saken̲; balki ham yih síkhte hain̲, ki duạ men̲ bajidd hone hí se yih barkaten̲ hásil ho saktí hain̲. Liháza saị karná aur sábit qadam honá lázim hai. Hamen̲ cháhiye ki duạ mángen̲, aur ạjiz na howen̲; duạ men̲ páedár ho; hán̲, nit duạ mángo. Duạ rúhání zindagí ke liye aisá hai, jaisá ki dam zindagí i jismání ke liye. Ham be duạ zindagí basar nahín̲ kar sakte. Munásib nahín̲ ki ham apne duạ kí qaid apne aur apne rishtadáron̲ par lagáwen̲. Beshakk in ke liye pahle ạrz kar sakte hain̲; lekin ham par farz hai, ki hákimon̲ aur sáhib i iḳhtiyár-wálon̲ ke liye, aur har qism ke ádmíon̲ ke liye duạ karen̲, ki Ḳhudá un par rahm kare, aur apní naját unhen̲ dikhláwe.

Duạ cháhiye ki Masíh ke nám par kí jáwe. Duạ ke maqbúl hone ke liye ímán bhí zarúr hai; aur ímán bhí darmiyání kí taraf mansúb hai. Ạjiz táib dekhtá hai ki main̲ apne nám se Ḳhudá ke taḳht i fazl pás á nahín̲ saktá, kyún̲ki apne taín̲ gunáh álúda mạlúm kartá hai. Wuh sirf us waqt ázádí aur ịtimád ke sáth házir ho saktá hai, jab wuh apne baṛe sardár káhin ko apne aur Ḳhudá ke darmiyán khaṛá dekhtá hai. Ímándáron̲ kí duạ sirf hamáre shafị Ísá Masíh kí sifárash ke sabab se mạqbúl aur muassir hotí hai. Yih wuh qímatí baḳhúr hai, jo sáre muqaddason̲ ki dúạon̲ ke sáth guzrání játí hai.

Par ímán Ḳhudá ke wạdon̲ se bhí mutaạlliq hai. In par us ká mazbút ásrá hai, aur wuh yih yaqín kartá hai, ki jo kuchh us ne kahá hai, use wafádárí se púrá karegá. Jo shaḳhs ki ímán ke sáth duạ mángtá hai, bharose ke sáth yih ummed rakhtá hai, ki jo kuchh Ḳhudá ne dene ká wạda kiyá hai, wuh hamárí duạ ke jawáb men̲ hamen̲ ịnáyat karegá. Is liye munásib hai ki Masíhí apní darkhwáston̲ ke jawáb kí intizárí karen̲.

Duạ kí garaz yih nahín̲ hai, ki aur wasílon̲ ke istịmál ko bátil kare; duạ ke píchhe cháhiye kí koshish kí jáwe, jis qadr ziyádatar amánatdárí se ham mihnat karenge, utná hí ziyáda duạ ke jawáb men̲ intizárí karne ká ham sabab páwenge.

BAÍSWAṆ BÁB.

Naját ke tayaqqun ke bayán meṉ.

Ham Ibráníoṉ ke maktúb meṉ ímán aur ummed donoṉ ke tayaqqun ká tazkira páte haiṉ. Háláṉki ímán ḳhud sachchái par ímán láná hai, pas ímán ke tayaqqun se mazbút ímán ká ishára hai, yạne sachchái ká aisá qáil honá jis meṉ kisí tarah ká shakk báqí na rahe. Aur háláṉki ummed bihtarí i áyanda kí intizári karná hai, waisá hí ummed ká tayaqqun yih hai, ki is bát par qáil howeṉ, ki jin barkatoṉ kí ham ḳhwáhish rakhte haiṉ, wuh hameṉ ṭhík waqt par milengí.

Liháza ímán ke tayaqqun aur tayaqqun i ummed meṉ yih nisbat hai; ki ímán ummed kí bunyád hai. Jab tak ki ham is bát ke baḳhúbí qáil na hoṉ, ki Masíh meṉ kámil aur muwáfiq naját hai, tab tak námumkin hai ki yih tayaqqun hásil kareṉ, ki ham us ke wasíle se naját páwenge. Lekin jaisá ki Ḳhudá ne wạda diyá hai, ki har ek shaḳhs jo Masíh par ímán látá hai hayát i abadí páwegá, to jab ham sachche dil se ímán láe, aur hamárá ímán mazbút hai, to yih natíja nikál sakte haiṉ, ki yih naját hamárí hai. Haqíqat yúṉ hai. Ḳhudá farmátá hai, "wuh jo ímán látá hai naját páwegá." Maiṉ jántá húṉ, ki maiṉ ímán látá húṉ, is liye maiṉ naját páúngá. To is natíje, yạne is tayaqqun kí qúwat, ki maiṉ naját páúngá, pahle us tayaqqun par mauqúf hai, ki Masíh meṉ har ek ímándár ke liye naját hai. Agar is meṉ kuchh shakk páyá jáwe, to háláṉki ímán ká tayaqqun hai nahíṉ, beshakk naját ká tayaqqun bhí nahíṉ hásil ho saktá. Par agar is sachchái ko bejumbish qabúl kareṉ, to albatta ummed ke tayaqqun ke liye mazbút bunyád páwenge.

Dúsre, jab Ḳhudá ke wạde par ímán láe, to yih yaqín jáná cháhiye ki maiṉ ímán láyá, aur ki merá ímán ṭhík hai. Kyúṉki har chand ímán láweṉ, ki Ḳhudá ká wạda sachchá hai, aur ki wuh use jo ímán láta hayát i abadí degá, taubhí agar apne hí ímán meṉ shakk paṛe, to naját ká tayaqqun hásil nahíṉ ho saktá. Is tarah ká shakk námumkin nahíṉ, kyúṉki kaí tarah se ímán ká zikr húá hai, jo ímán se tawassul nahíṉ rakhtíṉ. Chunánchi ek tarah ká ímán, jo mumid i hayát nahíṉ hai, yih hai, ki záhirí sáṛí ạlamá

ten is taraf rujú malúm hotí hain, ki merá ímán pakká hai, par jab ázmáish men parí, to khotá niklá.

Phir, bazon ne naját ke wáris hone ká púrá gumán kiyá, taubhí un kí ummed lago yá dhokhá thá. Is liye agarchi ímándár naját ká tayaqqun hásil karná pahle niháyat halká samajhtá hai, tau bhí jab dil ke fareb, aur Shaitán ke iqtidár, aur aksar farebon par nigáh karen, jo waqú men áe hain, to yih yaqin karná partá hai, ki tayaqqun i sahíh, aur bejumbish, jaisá ki Kalám i Iláhí cháhtá hai, koí hásil nahín kar saktá, jab tak ki Rúh-ul-Quds us par gawáhí na dewe. In dinon men kitne Masíhí hain, jo apní hálat i áyanda kí bábat naját ká aisá tayaqqun nahín rakhte, jis se ki shakk aur dar rafa howen. Unhon ne ummed i tasallí-bakhsh páyá, par ummed ká tayaqqun nahín hásil kiyá; siwá kisí kháss waqt par jab ki Khudá kí mahabbat Rúh-ul-Quds ke wasíle un ke dil men baháí gaí. Tab Rúh un kí rúhon ke sáth gawáhí detí hai, ki wuh Khudá ke farzand hain.

Rúh kí is gawáhí par log muttafiq nahín. Lekin hálánki jhúthí khushíán bhí hain, jo aksar bahut bashshásh hotín, to aisá yaqín karná cháhiye, ki yih tayaqqun ímán aur mahabbat o khushí ke istimál se miltí hai: is tarah par ki in ke wajúd men kisí tarah ká shakk báqí na rahe, jaisá ki is men kuchh shakk nahín, ki yih khiyálát Khudá ke farzandon ke liye kháss hain. Rúh na sirf dil ko munauwar kartí hai, ki Kalám men taqaddus ke husn hí ko dekhe, par ki sachchái kí súrat ká bhí khiyál kare, jo dil men paidá hotí hai, aisá ki us kí roshní ke wasíle se ímándár apne guzre húe tajribe par nigáh kar saktá, aur waqt ba waqt dekh saktá hai, ki main ne haqíqí ímán, mahabbat wg. záhir kiyá; yá ki wuh haqíqatan ab in barkaton ke istimál men rahtá hai. Khudá ímándár ke dil men apní mahabbat aur tabanní kí aisí tabíat dáltá hai, ki wuh bete kí sí itimád ke sáth, *Abá,* yane báp pukár uthtá hai. Aisí bahutsí sanaden muqaddason ke tajribe se áid ho saktí hain.

Lekin afsos! ki aksar sanjída aur wáqifkár shakhs apní ruháni hálat kí nisbat shakk aur ishtibáh men pare rahte hain. In masle húe senthon ko na torná, na apní kisí talím se is bujhtí húi

chingárí ko bujháná cháhiye; kyúṉki aksar in ke darmiyán haqíqí dil shikasta aur ájiz páe játe haiṉ, jin meṉ Yahowáh sákin hone se ḵhush hotá hai. Jab ki ishtibáh Ḳhudá ke Kalám kí sachchái ke ịtibár par nahíṉ, par apne ímán ke sihat ke bharose par hai, to use beímání na kahá cháhiye; kyúṉki bahut se sabab haiṉ, ki ham apne dil par bharosá karná chhoṛ deṉ, aur yih behimmatí aur beyaqíní, na beímání, par ḵhud-dánistagí, aur pastí ká nishán hai. Tis par bhí aise shaḵhs aksar us tasallí se jo Masíhíoṉ ko hásil karná cháhiye mahrúm rahte haiṉ. Yih shubhe bahut pareshání meṉ ḍálte, aur us shaḵhs ko mazhab kí ḵhúbíáṉ auroṉ par záhir karne nahíṉ dete. Cháhiye ki har ek shaḵhs is taríkí se, jis se us kí ánewálí ḵhushíáṉ aisí dhundhlí ho játíṉ, nikal bhág̣e. Har ek ímándár, jo hoshyárí se us ká joyáṉ ho, naját ká tayaqqun hásil kar saktá hai. Kásh ki har ek is barakat i bebahá ke husúl ke liye koshish kare!

Tayaqqun ká sahíh tạlím baṛe Sawál o Jawáb kí Kitáb meṉ yúṉ mazkúr hai, "Wuh jo haqíqat meṉ Masíh par ímán láte, aur sáre nek tamíz se us ke sámhne chalne kí koshish karte haiṉ, be zuhúr i fauq ul-ádí, ímán ke wasíle se, jis kí bunyád Ḳhudá ke wạdoṉ kí sachchái par hai, aur Rúh-ul-Quds ke wasíle se, jo unheṉ táqat baḵhshtí hai, ki áp meṉ un nịmatoṉ ko mạlúm kar sakeṉ, jis ke liye zindagí ke wạde die gae haiṉ, aur jo un kí rúhoṉ ke sáth gawáhí detí hai ki wuh Ḳhudá ke farzand haiṉ, yih sahíh tayaqqun hásil kar sakte haiṉ, ki wuh fazl kí hálat meṉ haiṉ, aur ki us meṉ naját tak páedár raheṉge."

Phir, "Fazl aur naját ká tayaqqun is liye ki ímán kí asl se nahíṉ, sachche Masíhí us ke hásil karne se peshtar us kí baṛí intizárí kar sakte haiṉ; aur jab use pá chuke tab bhí gunáh o ázmáish, aur apní beliyáqatí ke báịs se kamzor aur muhmil ho sakte; tis par bhí wuh Ḳhudá ke Rúh kí aisí huzúrí aur hifázat se mahrúm ho nahíṉ sakte, ki mahz ná-ummedí meṉ paṛ jáweṉ." Naját ká tayaqqun is hí zindagí meṉ hásil hotá, aur yih bát Puráne aur Nae donoṉ Ạhdnámoṉ se sábit hai. Háṉ, jin jin muqaddasoṉ kí rúhání hálat ká zikr húá hai, mạlúm hotá hai ki wuh apne miláp aur maqbúliyat ká púrá ḵhiyál rakhte the.

Is tayaqqun ke hásil karne men albatta kuchh kuchh shakk hotá hai, ki kyá jáne unhon ne Khudá ke ilhám se, jo wuh apne dilon men rakhte the, use hásil kiyá, yá kyá jáne un par sáf sáf alag áshkára kiyá gayá, ki wuh Khudá ke le-pálak, aur azíz farzand hain.

Ham jánte hain ki kabhí kabhí aisí báten tanhá muqaddason par záhir kí gaín, maslan, Hábíl, Núh, Abirahám, Yasaiyáh, aur Dániel par: lekin mujize kí nirí táqat se, un logon kí rúhání hálat kí, jinhon ne yih nimaten páín, gawáhí nahín miltí. Yih to malúm hai, ki Balaám ne, jo nárástí ke ajr se mahabbat rakhtá thá, Khudá ke ilhám se peshíngoí kí; aur qátil Yahúdá ne bhí, aur shágirdon ke muwáfiq, táqat páí thí, ki bímáron ko changá kare, dewon ko nikále, aur murdon ko jiláwe. Is ke siwá, Masíh ne hamen jatáyá hai, ki ákhirí din men baze baze ásmán kí bádsháhat men dakhal páne ke liye yih dalíl pesh láwenge, ki Main ne tere nám par dewon ko nikálá, aur bahut se ajáib kám kie; lekin wuh un se kahegá, "ki Ai badkirdáro, mujh se dúr ho, main tum se wáqif nahín."

Pulús ká mazbút tayaqqun us ímán kí tásír se thá, jo wuh aur sáre Masíhíon ke shámil-hál rakhtá thá. Aur us ne munásib jáná, ki apní naját ká kám darte aur kámpte húe púrá kare, aur apne jism ko dabáe rakhe, tá na ho, ki wuh auron ko manádí karke áp khárij kiyá jáwe. Use yaqín thá ki main Masíh ke záhir hone par zindagí ká táj páúngá, kyúnki wuh wáqif thá ki main achchhí laráí lará, aur ímán men sábit rahá hún. Hawáríon ká ímán áj kal ke Masíhíon ká sá thá: farq sirf us kí mazbútí men thá. Aur hálánki hawáríon ke pás aur kuchh na thá, bajuz us ke jo unhon ne muft páyá, koí aisí wajh ham par záhir nahín húí, ki yih samjhen, ki in dinon men Masíhí aisí barkaten nahín pá sakte, jaisá kí agle Masíhíon aur hawáríon ko ináyat húí.

Bayán i mazkúra i bálá se yih natíja nikaltá hai, ki aksar Masíhíon ke betayaqqun rahne ká sabab yih hai, ki un ká ímán kamzor hai. Par munásib hai ki wuh hawárí kí in báton se muttala howen, jaisá 2 Pat, 1: 10 men likhá hai, "Is liye, Ai

bháío, ziyádatar koshish karo, ki tumhárí buláhaṭ aur barguzídagí sábit ho." Yúhanná Hawárí batlátá hai, ki ham kyúṉkar is tayaqqun kí nịmat i bebahá ko hásil kareṉ. "Ham jánte haiṉ ki ham maut se zindagí meṉ guzre, kyúṉki ham bháíoṉ se ulfat rakhte haiṉ." "Agar hamárá dil ilzám na de, to ham Ḳhudá ke huzúr himmat bándhkar áte haiṉ." "Mere bachcho, cháhiye ki ham kalám aur zabán se nahíṉ, balki kám aur sachchái se mahabbat rakheṉ," 1 Yúh 3: 14, 18, 21. Aksar tajribakár Masíhí haqíqí díndárí ke subút kí bábat galatí meṉ paṛke tayaqqun hásil nahíṉ karte; yá is ḳhiyál se, ki hamárí dilí ḳharábí, fazl kí hálat se námuwáfiq ho nahíṉ saktí. Qáim tayaqqun hásil karne ke liye, mazhab i haqíqí ke níshán aur daláil ká sahíh ilm niháyat hí mufíd hai. Aur aksar farotan Masíhí is barakat ko hásil karke use wájibí nám se mulaqqab nahíṉ karte. Ek martaba ek pádrí sáhib, aur ek ímándár ạurat se yih guftagú dar áí. Yih ạurat pachás baras se ziyáda ziyáda díndárí kí gawáhiáṉ de chukí thí, par us ne sáhib se kahá, "maiṉ ne kabhi tayaqqun ká ímán nahíṉ páyá, merá ímán sirf bharose ká hai." Us par pádrí sáhib ne jawáb diyá: "Agar tum jántí ho ki tum bharose ká ímán rakhti ho, to tumhárá ímán tayaqqun ká hai."

Aur bhí baẓe kisí ạjíb tadbír, yạne Ḳhudá se ḳhud ágáh hokar, yá ásmán se áwáz sunke, tayaqqun hásil karne ká ḳhiyál rakhte haiṉ. Lekin yih shauq i bátil hai. Flavel Sáhib ek jawán ká bayán karte haiṉ, jo kamál ishtiyáq se ḳhwáhish rakhtá thá, ki Ḳhudá se apní maqbúliyat kí bábat koí ạjúbí gawáhí páwe; háṉ, jab ki wuh khetoṉ meṉ guzartá, yih bátil ummed rakhtá thá, ki ye patthar hí azḳhud bolke, mujhe muttalạ karenge, ki maiṉ Ḳhudá ká farzand húṉ. Lekin bạd us ke wuh apní galatí ká qáil hoke is barakat ko ek dúsrí tarah se ḍhúnḍhne lagá, yạne ḳhud-ázmáish se, Pák Kalám ke paṛhne, aur aur ṭhahráe húe wasíloṉ se, aur náummed na húá; kyúṉki in muqarrarí wasíloṉ ke istịmál se, us ne Masíh se paiwasta hone kí bábat ek qáim aur tasallíámez tayaqqun hásil kiyá. Is par bhí liház kiyá cháhiye, ki tayaqqun ke sáth hamesha ḳhushí hásil nahíṉ hoti. Ḳhudá ke Kalám se is bát ke qáil ho sakte haiṉ,

ki Khudá ke fazl ká tajriba hásil húá; taubhí mumkin hai ki us waqt koi khwáhish i bálá na paidá ho; na ímán ká koí qawí kám wuqú men á sake. Tisparbhí, kabhí kabhí baze is bát ká tajriba utháte hain, ki ham ne Khudá kí rahmat aur mihrbání kí bábat khushí-ámez diljamaí hásil kí, ki "Khudá ki mahabbat Rúh-ul-Quds ke wasíle se jo hamen milí, hamáre dilon men jarí húí." Aisá waqt bahut qímatí hai, par thorí muddat ká hai.

Afsos kí bát hai, ki jab tayaqqun ek muddat tak hásil húá, gunáh yá gaflat ke sabab se is ká khiyál maho ho jáe. Munharifon ká yahí hál hai. Jab Khudá ke fazl ká khiyál játá rahá, to us ká phir páná mushkil hai. Aise Masíhí aksar umr bhar, ghás kí mánind sir jhukáe húe mátam-zada rahte hain. Dáúd apní gam-zada khatá ke bad pukárke kahtá hai "mujhe apne huzúr se mat hánk, na apní Rúh mujh se uthá le. Apní naját kí khushí mujhe phir de, aur mujhe apní ázád rúh se sambhál"—"mujhe khushí aur khush-waqtí suná, ki wuh haddíán jinhen tú ne torí hain khushnúd howen."

TEISWAN BAB.

MUQADDASON KÍ PÁEDÁRÍ KE BAYÁN MEN.

Yih mazmún naját ke tayaqqun se barí sakht munásabat rakhtí hai. Kyúnki agar haqíqí ímándár apne ímán ko chhorkar, bilkull bargashta ho jáwen, to kyúnkar naját ká tayaqqun hásil ho saktá hai? Ádmí is bát ko yaqín jánke samajh sakte hain, ki main Khudá ká farzand, aur bil-fil har ek ilzám se barí hún; lekin námumkin hai, ki is khiyál ke mutábiq yih samjhen, ki main hamesha aisí hí khushí kí hálat men rahúngá. Apní ázád marzí ko istimál men láke wuh Khudá se alag, aur Masíh ko tark karke fásid ho sakte hain. Agar aisí bát farz karen, ki sáre muqaddas bahak jáne ke khatre men hain, aur ki fazl men páedár hone ká wada nahín diyá gayá, to Púlús ká wuh bayán, ki main hayát ke táj páne kí mazbút ummed rakhtá hún, shartíya samjhá cháhiye; yane, basharte ki wuh ákhir tak páedár rahen. Isí tarah par Púlús kí un fathyáb báton ká bayán bhí kiyá cháhiye, jo

Rúmíon ke áṭhwen báb kí tamámí men mundaraj hain: "Kyúnki mujhe yaqín hai, ki na zindagí na maut, na firishte, na khudáwandíán, na ikhtiyáren, na hál kí chízen, na istiqbál kí chízen, na únchái, na nícháí, na aur koí makhlúq hamen Khudá kí us mahabbat se jo hamáre Khudáwand Ísá Masíh men hai, judá kar saktá hai." Upar ke khiyál ke mutábiq hamen samajhná cháhiye ki Púlús Rasúl ká yih matlab hai, ki agar main ímán men qáim rahún, to in báton men se koí chíz mujhe Khudá kí mahabbat se alag nahín kar saktí. Lekin kaun jántá hai, ki Púlús ákhir tak páedár rahá yá nahín? Kaun kah saktá hai, ki us ke ímán ne us ke pichhle waqt men jumbish nahín kháí. Injíl men us kí maut ká hál nahín likhá hai. Agar ímándáron kí páedárí unhín par mauqúf ho, to kyá ajab hai, ki baze baze ázmáish se maqbúl hokar, ákhir ko fazl kí hálat se gir paren? Pas mumkin hai, ki sab hamárí satáe jáne ke waqt bargashta ho gae hon; kyúnki agarchi Masíh ne wada diyá hai, ki main jáke tumháre liye jagah taiyár karúngá, aur ki wuh us kí bádsháhat men takht-nishín honge, par yih sab isí shart par mauqúf hai, ki wuh abad tak páedár rahen.

Wuh jo kahte hain, ki sáre haqíqí ímándár beshakk páedárí hásil karenge, apne is ráe ko apní istádagí kí táqat par qáim nahín karte. Wuh ímán rakhte hain, ki agar az khud chhoṛe jáwen, to sab ke sab bhaṭakne ke khatre men paṛ sakte hain. Wuh samajhte hain ki fazl men páedárí hásil karní, aur dil men pahle tabdíl kí táqat pání Khudá kí mahabbat ká natíja hai. Wuh yaqín rakhte hain, ki wahí qudrat jo rúh ko maut se zindagí kí hálat men látí hai, use zindagí men qáim rakh saktá hai; aur ki Khudá kí bakhshish aur barguzídagí badalne kí nahín.

Phir is sabab se, ki ímándár Masíh se baṛá sakht aur rúhání tawassul rakhte hain, aisá ki us ke jism i rázdár ke azo howen, aur is sabab se ki is yagánagat ke zimn men, wuh in barkaton ke ihtiyáj ke muwáfiq fazl aur qúwat rozmarra hásil karte hain, un kí yih ráe hai, ki Masíh, jo sir hai, apne kisí azo ko, jo us se haqíqí tawassul rakhte, kabhí apne jism se alag hone, aur abad halákat men paṛne na degá.

Biláshubha, fazl kí Rúh, jo ímándáron men sukúnat kartí hai, káfí hai, ki us zindagí i rúhání ko qáim rakhe, jo us ne un men dálí hai; aur wuh yih táqat bhí rakhtá hai, ki unhen bargashtagí ke khatre se mahfúz rakhe; aur agar wuh kar saktá hai, to use púrá karegá; kyúnki jinhen wuh piyár kartá, wuh un se ákhir tak mahabbat rakhtá hai.

Wuh jin ke nám dunyá kí ibtidá ke peshtar se ásmán par Bare ke Hayát kí Kitáb men likhe hain, ákhir ko ásmán men pahunchenge. Wuh mamlukat jise muqaddas mírás men lenge, un ke liye, ibtidá i álam se peshtar taiyár húí.

Púlús kí naját kí jalálí tadbír ká ek halqa bhí tút nahín saktá: "Jinhen us ne ibtidá men jáná, un ke liye yih taqdír kiyá, ki us ke Bete ke hamsúrat hon: aur jin ke liye us ne taqdír kí, us ne un ko talab kiyá: aur jinhen talab kiyá, un ko sádiq jáná: aur jin ko sádiq jáná, un ko jalál bakhshá," Rúm. 8: 29, 30.

Púlús ko yaqín thá, ki wuh jis ne Filipíon men nek kám karná shurú kiyá thá, use Masíh Isá ke áne ke din tak kartá rahegá.

Kyá yih yaqín ho saktá hai, ki jo mahabbat aur qudrat ímándáron ko gunáh kí maut se muassirána bulá láí, unhen hálat i zindagí i rúhání men, jab us ne un men use paidá kiyá, mahfúz na rakhegí?

Hawáríon ke dinon men bahut se sarkash the, lekin Yúhanná apne pahle maktúb men sáf sáf batlátá hai, ki yih kabhí haqíqí Masíhí na the: "We ham men se nikal gae, lekin we ham men ke na the; kyúnki agar we ham men ke hote, to we beshakk hamáre sáth rahte; lekin we nikal gae, táki záhir ho, ki sab ham men ke nahín," 1 Yúhanná 2: 19.

Aur Púlús hawárí ne Timtáús ke dúsre khatt men, jahán us ne un bidatíon ká zikr kiyá hai, jo aksaron ke ímán ke badal dálne men kámyáb húe; yane, un se jhúthí talím qabúl karwáyá, sáf iqrár kiyá hai, ki yih bahke húe ádmí, yá un ke hádí, Khudá kí bunyád se taalluq na rakhte the, na us ke maqbúlon men sharík the; kyúnki wuh kahtá hai, "Báwajúd us ke Khudá kí bunyád ustuwár hai, aur us par yih muhr hai, ki Khudáwand unhen jo us

ke hain, pahchántá hai," 2 Timodeus 2 : 19. Lekin is talím ke mukhálif yih kahte hain, ki agarchi Khudá apne logon ko na bhúle, taubhí wuh use bhúl sakte hain, ki yih wade Khudá ke logon se kie gae hain, lekin jab wuh us ke log hone se báz áte, wuh apne tain ahd i fazl kí barakaton se munqata karte. Bhalá, ham to yih bát mán lete hain, ki agar koí ímán láne se báz áwe, to wuh is tarah par munqata howenge; lekin ham yih kahte hain, ki un ká ímán kabhí na ghategá. Agar Khudá ne aise wade kie hain, to wuh bekhauf hain. Ham jánte hain, ki Masíh ne apne duáon se Patras ke ímán ko sambhál liyá; kyúnki us ne kahá, "Main ne tere liye duá mángí, ki terá ímán kam na howe." Aur us kí duáen na faqat Patras aur hawáríon ke liye thín, lekin un sab ke liye, jo un ke kalám ke wasíle se, us ke nám par ímán láte hain. Aur Yarmiyáh ke 32 : 40 men Khudá apne logon kí hifázat ke liye sáf wada kartá, aur sanjída ahd bándhtá hai: "Aur main un ke sáth ahd i abadí bándhúngá, jo main un se na uthaúngá, ki un se nekí karún." Yih púrá wada aur yaqíní ahd to hai, par yih sab nahín hai: wuh yih bhí farmátá hai, "Aur main apná dar un ke dil men rakhúngá, ki wuh mujh se phir na jáen." Is wade men yih bát bhí mushtamal hai: "Main un ke dil men apní sharíat dálúngá, aur use un ke dilon par likhúngá."

Yúhanná ke daswen báb men Masíh apne taín Achchhe Charwáhe ká khitáb detá hai, aur batlátá hai ki achchhe chaupán ká kháss nishán yih hai, ki wuh apní bheron ko pyár kartá hai. Us kí apní mahabbat aisí barí thí, ki wuh bheron ke liye apní ján dene par taiyár thá. Aur sáf záhir kartá hai, ki wuh jo haqíqat men us kí bheron ke shumár men hain, us kí áwáz sunke us ke píchhe ho letí hain, par begána kí áwáz ke shinawa nahín hotín. Wuh apne galle kí hifázat aisí mihrbání aur rahmat záhir kartá hai, ki har ek ko nám le le bulátá, un ke áge áge chaltá, aur sídhí ráh par unhen látá hai. Is bayán se yih natíja nikal saktá hai, ki Masíh unhen tark na karegá, jin par us ne apní mahabbat kí ánkh lagáí hai; aur ki wuh unhen un ke dushmanon ke hawále hone na degá. Jin shakhson ko us ne kháss kar apne lahú,

aur maut ke dukhon se kharídá, wuh unhen jahannam se bachá-ne par bhí beshakk mustaid hogá. Beshakk is Bare Chaupán kí yih khwáhish hai, ki wuh, jin se wuh mahabbat rakhtá aur jin ke liye us ne qímat i bebahá dí, halák na howen. Hamáre Khudáwand i mubárak ne bhí is natíje ko qáim kiyá hai. Us ke fazl kí báten bhuláná na cháhiye. Us ne khud farmáyá hai, "Merí bheren merí áwáz suntí hain, aur main unhen jántá hún, aur we mere píchhe chaltí hain. Aur main unhen hayát i abadí bakhshtá hún, aur we hargiz halák na hongí, aur koí unhen mere háth se chhín na legá. Merá Báp, jis ne unhen mujhe diyá hai, sab se bará hai, aur koí mere Báp ke háth se unhen chhín nahín saktá," Yuhanná 10: 27—29. Muqaddason kí páedárí ke báb men, is se ziyáda sáf kyá bayán hogá? Yih to wázih hai, ki agar Khudá unhen halákat se bacháne par qádir ho, to wuh beshakk naját ke wáris honge. Aur Masíh aur us ke Báp kí istidád par kaun itiráz láke kah saktá hai, ki wuh unhen mahfúz nahín rakh saktá? Beshakk Khudá men qudrat hai, ki sab se kamzor ko istiqámat bakhshe. Agar yih khiyál karen, ki un men se, jinhen Báp ne apne iklaute Bete ko naját dene ke liye diyá hai, ek bhí, Shaitán se, jo Khudá aur us ke logon ká dushman hai, maglúb howe, to us bare dushman ko kaisí fath milegí! Kyá is lanatí jahán men kabhí yih kahá jáegá, ki yahán Khudá ke azízon men se ek hai—ek jo kháss karke Bete ko diyá gayá—ek jo Khudá ke Bete ke lahú se mol liyá gayá—ek jo us ki Rúh kí qudrat se gunáh kí maut se jiláyá gayá—ek jis ne us kí áwáz suní, us se mahabbat rakhí, aur us ká píchhá kiyá thá—kyá yih kabhí kahá já saktá hai, ki aisá shakhs tá abad gum ho gayá? Aur ki Najátdihinda ázmáish ke khatre se is shakhs ko bachá na saká? Ki Shaitán ne is fasád men fath páí, aur Masíh kí azíz bheron men se ek ko nikál le gayá; kyúnki yih shakhs jo ab jahannam men hai, Masíh ke jism ká ek azo thá. Ai parhnewálo, kyá tum is bát ko yaqín kar sakte ho? Kyá tum in dalílon se qáil nahín ho sakte, ki aisí bát kabhí wuqú men á nahín saktí?

Phir, kyá Masíh apne logon ká shafí hokar ásmán men záhir nahín hai? Aur kyá Báp hamesha us kí nahín suntá? Aur kyá

us kí sifárish un logon̲ ke liye jin kí wuh sifárish kartá hai, fazl men̲ páedárí bakhshne ke liye muassir na hogí? "Wuh unhen̲, jo Ḳhudá ke wasíle se us ke pás áte hain̲, hadd tak bacháne par qádir hai; kyún̲ki wuh un kí shafáat ke liye hamesha jítá hai." Masíh kí rozmarra kí sifárish hí ke sabab se us ke shágird páedár rahte hain̲. Patras áp par bharosá rakhke ek saḳht aur púchh gunáh men̲ giriftár húá; aur agar wuh akelá chhoṛá játá, to beshakk Shaitán us par gálib átá, aur use tabáh kar ḍáltá. Ki Masíh sirf ímándáron̲ hí ke liye sifárish kartá hai, us duá se sáf záhir hai, jo us ne dunyá chhoṛne se pahle mángí: "Main̲ un ke liye duá mángtá hún̲, main̲ dunyá ke liye duá nahín̲ mángtá, lekin un ke liye jinhen̲ tú ne mujhe diyá hai; kyún̲ki wuh tere hain̲. Aur sab mere tere hain̲, aur tere mere hain̲, aur main̲ un men̲ jalál pátá hún̲. Jab ki main̲ dunyá men̲ thá, main̲ ne unhen̲ tere nám se hifz rakhá; main̲ ne unhen̲ jinhen̲ tú ne mujhe diyá hifz rakhá hai, aur siwá halákat ke farzand ke un men̲ se koí gum nahín̲ húá." Is talím ke muḳhálif samajhte hain̲ ki is áyat ke pichhle jumle se is dalíl kí mazbútí munqata ho játí hai; aur ki is sabab se, ki Yahúdá bhí, agarchi un men̲ se ek thá, jinhen̲ Báp ne Masíh ko sompá thá, tis par bhí halák húá, liháza ímándár bhí abadí halákat men̲ paṛ sakte hain̲. Lekin kyá koí be-tarafdár samajhdár Masíhi yaqín kar saktá hai, ki Yahúdá haqíqat men̲ un ke shumár men̲ thá, jinhen̲ Báp ne Masíh ko diyá, aur jin ke liye us ne duá mángí thí? Aisí sharh se na sirf Masíh kí be-izzatí hotí, lekin un báton̲ kí muwáfaqat aur tásír bhí jo Masíh ne is ajíb duá men̲ mángí, miṭ játí hai. Agar Masíh ne dunyá ke liye duá nahín̲ mángí, to kyún̲kar Yahúdá ke liye duá kí, jo ibtidá hí se chor aur lálchí thá? Aur Masíh us ke makr se ḳhúb wáqif thá. Aur agar us ne ḳháss karke, us ke liye bhí, ma aur hawárion̲ ke duá mángí, to kyún̲ us kí duá us ke haqq men̲ muassir na húí? Aur agar us kí ḳháss duáen̲ be tásír howen̲, to kaun sí ummed se ham us par bharosá rakh sakte, aur kyún̲ kahá hai, ki Báp us kí hamesha suntá hai? Lekin sháyad koí púchhegá, ki yih mushkil kyún̲kar tai howe? Agar Yúnání kí wájibí sharh karen̲, to yún̲ matlab miltá hai: Aur un men̲ se koí nahín̲ khoyá: lekin jahannam ká farzand

kho gayá, jo un ke shumár meṉ na thá, jo use die gae. Yih bát yaqín karná mushkil hai, ki wuh log jin ke nám Bare ke Hayát kí Kitáb meṉ ibtidá i ạlam se peshtar likhe gae the, kullí aur abadí halákat ke supurd howeṉ. Sardís kí kalísyá ke muqaddasoṉ ko yih wạda diyá gayá hai, ki un ke nám Hayát kí Kitáb meṉ se na miṭáe jáenge; liháza yih wạda sáre haqíqí ímándároṉ ke haqq meṉ mustạmil karná, kuchh ạql ke khiláf nahíṉ hai. Agar yih nám miṭáe já sakeṉ, to un ke námoṉ ke ásmán meṉ likhe jáne se un ke liye khushí ká baṛá sabab ho nahíṉ saktá; lekin hamárá Khudáwand apne shágirdoṉ ko sikhlátá hai, ki is bát meṉ sab se ziyáda khushí kareṉ. Dekho Lúká 10: 20.

Sach to hai ki likhá hai, "Agar koí is nabúwat kí kitáb kí bátoṉ meṉ se kuchh nikál ḍále, to Khudá us ká hissa Kitáb i Hayát, aur shahr i muqaddas, aur in bátoṉ se jo is kitáb meṉ likhí haiṉ, nikál ḍálegá." Is ká matlab yih nahíṉ hai, ki aisá shakhs kabhí is kitáb meṉ hissa rakhtá thá, par yih, ki wuh kabhí hissa na páwegá. Yih to likhá nahíṉ hai, ki aisoṉ ke nám Hayát kí Kitáb meṉ likhe the; lekin yih záhir hai, ki yih ek aisí barakat thí jis meṉ wuh kabhí hissa na páwenge.

Phir, sáre jawábdih makhlúq apní paidáish ke wáqt ek ázmáish kí hálat meṉ rakhe játe haiṉ. Jab yih waqt guzar gayá ,tab wuh pákízagí aur khushí kí hálat meṉ qáim hote, aur kabhí apne hayát i abadí ke khone ke khatre meṉ paṛ nahíṉ sakte. Isí tarah par jab firishtoṉ meṉ se ek hissa gir gayá, to báqí faujeṉ mustaqill húíṉ; is liye wuh "barguzída firishte" kahláte haiṉ. Ham yih nahíṉ kah sakte, ki wuh apní hí qudrat se, yá aur kisí tarah kí madad se us hálat meṉ qáim húe. Lekin is bát par sab muttafiq haiṉ, ki unheṉ kisí tarah par halákat ká khatra hai hí nahíṉ.

Bạze yih bát kahte haiṉ, ki agar hamárá sardár i ạqd-mansúb apní begunáhí meṉ qáim rahtá aur waqt i muạiyan tak apní farmánbardárí ko púrá kartá, to har ek shakhs kí ázmáish na hotí, lekin ki sárí nasl sadáqat kí hálat meṉ pahuncháí játí; wuh na sirf begunáh ṭhaharte, lekin pákízagí kí hálat meṉ qáim, aur gunáh aur halákat ke khatre se alag rahte. Bhalá jab ki

dúsre Ádam ne, jo apne barguzídon ká zámin aur sardár hai, sharíat ko bilkull púrá kiyá, aur us kí sadáqat us ke logon kí tasdiq ke liye unhen mahsúb hotí hai, to kyá aisí hálat men wuh aise mahfúz nahín rah sakte, jaisá ki wuh rahte agar pahlá Ádam ahd i aamál ke sab shart bajá látá? Jin shakhson ne tasdíq hásil kí kabhí gir nahín sakte: yane, Khudá ne unhen hayát i abadí dene ká wada kiyá hai, aur un se ahd bándhá hai, ki main apne fazl i ustuwár ke wasíle se unhen gunáh aur tabáhí men parne na dúngá.

Ádam, agarchi apne gunáh men parne se peshtar beaib thá, taubhí sadáqat kí hálat men na thá, kyúnki us kí ázmáish ká waqt abhí tamám na húá thá. Usí tarah par firishte bhí kabhí sadáqat kí hálat men nahín pahunche; us se peshtar ki un kí ázmáish tamám húí wuh gire. Koí aisí bát kahín sunne men nahín áí, ki koí shakhs, jis ne sadáqat hásil kí, kabhí halák húá. Aur is liye ki ímándár Masíh men kullí sadáqat hásil karte hain, un kí ázmáish ká waqt tamám húá, aur aise yaqíní, aur qáim ahd ke band men rahte, ki muhál hai, ki wuh halák howen.

Phir, táib ímándáron ke gunáh bilkull muáf ho játe hain; aur yih wada bhí diyá gayá hai, ki yih gunáh tá abad chhipáe, aur mitáe jáenge. Agar koí in naját páe húon men se fazl kí hálat se gir jáwe, to un beshumár gunáhon kí nisbat, jo muáf ho gae, us kí kyá hálat hogí? In ká qusúr is bargashta shakhs par rakhá jáegá, yá nahín?

Jo log is bát ko mánte hain, ki haqíqí ímándár ákhir ko girke, halák ho sakte hain, yih bhí kahte hain, ki Khudá, jo kuchh ki un ke girne se bacháne ke liye bá muwáfaqat kar saktá, so kartá hai, aur dilí khwáhish rakhtá hai, ki unhen hayát i abadí ká wáris thahráwe. Bhalá, to main yih púchhtá hún, ki yih kyúnkar un báton se muwáfiq hai jin ká har ek iqrár karte hain? Is dunyá men baze Masíhí auron kí banisbat ziyádatar ázmáishon men parte hain. Agar Khudá jántá thá, ki fulána shakhs fuláni ázmáishon ká muqábala na kar sakegá, kyún use apní parwardagári se aise khatre se na bacháyá? Phir, baze Masíhí apne tauba karne hí ke bad marte, aur naját páte hain; par baze barason tak áz-

máishon men pare rahte, aur ákhir ko bilkull maglúb hoke, tabáh ho játe hain. Agar yih log bhí un ke muwáfiq sawere apní musáfarat se buláe játe, to wuh bhí naját páte. In kí nisbat tarafdárí kahán rahín?

Logon ne is talím kí mukhálafat men kahá hai ki is se gurúr paidá hotá hai, aur naját ke kám ke muqaddame men gaflat paidá hotí hai.

Ham yih nahín kahte, ki is talím ko bad ádmíon ne nahín bigárá: lekin wuh kaun sí talím hai, jo is tarah par bigárí nahín já saktí? Khudá kí mahabbat aur mihrbání kí talím ko logon ne sab se ziyáda bigárá hai. Is itiráz ke jawáb men hamen gaur kiyá cháhiye, ki hamárí talím muqaddason ke ímán aur pákízagí men páedárí hásil karne ke bayán men hai. Jis qadr ki ímándár ke ímán aur pákízagí ke istimál men kasr pare, usí qadr wuh apne sachche Masíhí hone kí gawáhí ko khotá hai. Is ke muwáfiq wuh kabhí yih diljamaí hásil kar nahín saktá, ki main páedár rahúngá, ba juz is ke ki wuh fazl ke istimál men ho, jis ke bagair wuh apne haqíqí ímándár hone kí gawáhí hásil kar nahín saktá. Phir, dar na to káfí na tásír i qawí hai, jis se Masíhí Injíl kí daur men chálákí aur qúwat hásil kar saktá hai. Ummed, dar se ziyádatar muassir hai: jab kámyábí kí ummed tayaqqun tak pahunchí, to zinda sargarmí hásil hotí, aur qawí tásíron se dil uskáyá játá hai, ki har ek bojh ko utárke, sabr ke sáth us ráh men dauren jo hamáre sámhne hai. Yih bát tajribe se námuwáfiq nahín. Agar koí shakhs kisí mushkil aur khatarnák mulk se safr karne ká iráda kare, aur agar apní safr par qadam márne se peshtar yih tayaqqun hásil kare, ki har chand khatre aur dushmanon ká muqábala paregá, taubhí main ákhir ko fathyáb hokar beshakk apní musáfarat tai karúngá, to wuh kaisí himmat bándhke apne tain mazbút karegá ki himmat se áge barhe, par agar kámyábí kí ummed hásil na ho, to wuh bilkull be himmat hoke sust par jáegá.

Pák Kitábon ke baz maqám aise hain, jin par alag gaur karne se aisá malúm hotá hai, ki haqíqí ímándár fazl kí hálat se gir já sakte hain; lekin yih talím ahd i fazl ke qaide se aisí khiláf hai,

ki aisí bát mumkin nahíṉ; aur aisí sharh se Pák Kitáb kí sachcháíoṉ meṉ ḳhalal wáqí hogá. Cháhiye ki ham Pák Kitáb ká ḳhud us hí se muqábala kareṉ, aur yúṉ Rúh ke matálib daryáft kareṉ. Ímándároṉ ke bargashta hone ke baẓí wáẓih sanadoṉ se Augastin ne yih natíja nikálá, ki aise shaḳhs bhí jo haqíqat meṉ barguzídoṉ ke shumár meṉ nahíṉ haiṉ, táib bane; lekin kabhí áḳhir tak páedár na rahe, par fazl kí us hálat se jaháṉ wuh pahunche the gir gae. Par us ne sáf iqrár kiyá, ki barguzíde kabhí halák ho nahíṉ sakte. Qaríb i fahm yih hai, ki Lúthar aur us ke baẓe pairauoṉ ne is ráe ko qáim kiyá thá. Aur kuchh thoṛe se logoṉ ká yih yaqín thá, ki agarchi gunahgár ek muddat tak gire raheṉ, par wuh hamesha bahál kie játe, aur kabhí abad tak bargashta rahne nahíṉ páte; jaisá ki Dáúd, Sulemán aur Patras ká hál húá. Is ráe par ịtiráz láná zarúr nahíṉ, is sabab se ki thoṛe se log is ke mụtaqid the. Pák Kitáb meṉ kahíṉ aisá nahíṉ kahá hai, ki haqíqí ímándar tá abad girte haiṉ. Aise iqrár karnewáloṉ se jo ạdálat ke din munsif ke dahne háth honge, un kí barkateṉ aur istịdádeṉ kaisí hí afzal kyúṉ na hoṉ, wuh kahegá, "Ai badkirdáro, mujh se alag ho, maiṉ tumheṉ nahíṉ jántá." Pas agar wuh ek martaba Masíh meṉ wábasta the, to yih bát kyúṉkar un ke haqq meṉ kahí já saktí thí?

Námumkin hai ki un meṉ se, jo Masíh meṉ dunyá kí ibtidá se peshtar intiḳháb kie gae, muassirána buláe aur Masíh meṉ miláe gae; jin ke gunáh us ne salíb par uṭháe, aur jin se us ne yih wạda kiyá, ki Rúh-ul-Quds hamesha tumháre diloṉ meṉ sukúnat karegí, aur jin ke nám Hayát kí Kitáb meṉ likhe gae, koí áḳhir ko gum shuda ho. Yahudá aur insán ká dushman kabhí apní tárík mamlukat meṉ yih na kahne páwegá, na is bát par faḳhr karne páwegá, ki maiṉ ne us Baṛe Gallabán ke háth se us ke galle kí ạzíz bheṛíoṉ meṉ se ek ko chhín liyá. Nahíṉ, Ḳhudá ke barguzída apní tabáhı tak dhokhá nahíṉ khá sakte. Wuh jin ke nám hayát kí kitáb meṉ haiṉ, kabhí báhar tárikí meṉ ḍále na jáenge. Wuh kabhí halák na honge."

CHAUBISWAN BAB.

UHÚD I BAIAT.

Uhúd i baiat fazl i gáib ke záhirí nishán hain. Aur jaisá ki ádmíon ke darmiyán yih dastúr qadím se chalá áyá hai, ki másiwá iqrárnáme ke us par apná dastkhatt aur muhr kar dete hain, táki iqrár sanjída, aur donon jánib ká faráiz ziyádatar taqwiyat páwe; usí tarah par yih uhúd i baiat us ahd ká muhr aur nishán hai, jo Khudá ne ádmíon ke sáth bandhá. Aksar aise kám un ke mutaalliq kie játe the, jise isháratan us natíje ká khiyál hotá, jo us ahd ke udúl yá wade kie húe faráiz kí gaflat se sádir hote. Na sirf qaumon kí yaktáí ke báb men, par ádmíon ke darmiyán mufíd muqaddamon men bhí yih dastúr thá, ki apne ahd aur iqrárnámon men muhr karen. Waisáhí shádí men dahna háth lená, aur aur rasúmát men jo us ke mutaalliq hain, aur imtiyáz i jangí men qor aur sitáron ká pahinná, in sabhon men bhí muhr kí játí hai. Pák Kitábon se ham malúm karte hain, ki qadím waqton men, jab log koí sanjída ahd bándhte the, to un ká yih dastúr thá, ki zabh kie húe jánwar ko tukre tukre kar donon jánib ke ádmíon ko un tukron ke bích se guzar karwáen, jis se is dhamkí ká ishára miltá thá, ki jis jánib kí bewáfáí yá gaflat sábit ho, wuh bhí isí tarah par tukre tukre kiyá jáegá. Ádmíon kí khássiyat aur un ke dastúron ke muwáfiq Khudá ne har nizám ke taht men, aksar záhirí rasúmát muqarrar kie hain, jo agar un ahdon ke mutaalliq na hon, jin se wuh mansúb hain, to un men kisí tarah ká matlab hai nahín. Kyúnki yih nishán aur fil i alámatí hamesha kisí ahd ke shámil hál páe játe the, jis ko sanjídagí, aur taqwiyat o ustuwárí bakhshne ke liye wuh muqarrar kie gae the. Is tarah ke dastúron se yih khláss fáida nikaltá hai, ki us se wuh báten aur májare yád rahen, jin kí yád rakhní bahut zarúr thí. Isí tarah kí bahut sí báten Puráne Ahd-náme men miltí hain. Azbaski aksar chízon, filon aur sachcháíon men ek tarah kí mushábahat páí játí haí, jo jald samajh men átí, aur jise ibárat i tamsílí kí bunyád samajhte; waisáhí yih mushábahat wuh qáida hai, jis par kháss nishán muqarrar kie gae hain. Har ek shakhs, balki ek larká bhí yih bát ján saktá hai, ki samúche

badan yá ek hisse ke sáf pání se dhone men Rúh kí akhláqí pákízagí ká láiq ishára miltá hai. Aur hálánki sachchái rafta rafta qabúl karte, jab ki aksar zarúrí báten nazar se gáib hain, Khudá ko pasand áyá ki aisí báton ká is tarah par ishára dewe, jis se un chízon ká kuchh kuchh khiyál hásil ho. Jaisá ki jánwar ká mazbah ke sámhne láná, aur us ke zabh hone se peshtar, us ke guzránnewále ká us ke sir par apne gunáhon ká iqrár karná, aur Káhin ká lahú ke taín chhirakná, in sab báton se ek muddat se, peshtar us se ki haqíqí qurbání i muassir guzrání gaí, gunáhon ke kafára i fidákár ká khiyál hásil húá. Aur is rasm se jo logon kí nazar ke sámhne rozmarra wuqú men átí thín, unhen ishāratan yih bát sikhláí játí thí, ki khún baháne ke wasíle se naját kí ummed rakhen, aur apne gunáhon ko dúsre par rakhne se, jo unhen uthá le já saktá thá, muáfí hásil karen. Nizám i jadíd men in rasúmátí khidmaton kí itní zarúrat na thí, isí liye jab ki puráná rasmí qánún uth gayá, to siwá Baptismá aur Ashá i Rabbání ke koí nae uhúd i baiat muqarrar na húe. Yahúdí muarrikhon kí gawáhí yih hai, ki baptismá un logon ko dete the, jo gair mazhab ko chhorkar Yahúdíon men sharík hote the. Yih rasm Masíh ke áne ke peshtar hí se járí thá. Aur agar mardon ká khatna hotá thá, par auraten, aur bataur khatne ke, bachche bhí baptismáe játe the.

Jab Yuhanná, jo Masíh ká peshrau thá, Khudá kí taraf se bhejá gayá, us ne apná kám tauba kí manádí karne, aur gunáhon kí muáfí ká baptismá dene se shurú kiyá. Us ke áne kí garaz yihí thí, ki "Khudáwand kí ráh taiyár kare," yane logon ko uskáwe, aur qaumon men sihat dále. Us ká baptismá qaumí baptismá thá. Sáre ádmíon par farz thá, ki tauba karen aur is dastúr ke tábi howen, jaisá unhon ne kiyá, siwá Farísíon aur Tauretíon ke, jinhon ne Khudá ke mashware ká inkár karke Yuhanná se baptismá na liyá.

Masíh ke shágirdon ne bhí, us ke hukm se, aison ko baptismáyá, jinhon ne use Masíh kar máná. Lekin baptismá ba taur rasm i kalísyá i Masíhí qáim na húá jab tak nizám i jadíd ne riwáj na páyá, yane Masíh ke jí uthne ke bad; tab hawáríon ko ek nayá

hukm diyá gayá, ki, "jáke sárí qaumon men se shágird karo, aur unhen Báp, Beṭe, aur Rúh ul Quds ke nám se baptismá do." Yih Masíhí baptisme ká ḳháss muqarrar honá thá; aur is men aur agle dastúr men yih farq thá: pahle, ki wuh Taslís ke nám par hotá thá, aur dúsre, ki wuh kalísyá i Masíhí men us ke shágird hone ká nishán thá. "Un ko, jo záhirí kalísyá se báhar hain, baptismá dená na cháhiye, jab tak ki we Masíh par ímán láne aur us kí ibádat karne ká qaul o qarár na karen; lekin jo záhirí kalísyá men shámil hain, un ke laṛkon ko baptismá dená wájib hai."

PACHISWAṈ BAB.

Baptismá ke bayán men.

Aksar aisá dekhne men átá hai, ki log in záhirí rasúmát ká baṛá bakhán karte hain, aur use naját kí ummed kí bunyád samajhkar us par nárawá itimád rakhte hain. Chunánchi Yahúdíon ne ḳhatne ke dastúr ko is qadr baṛháyá ki samajhte the, is sabab se ki ham Abirahám se paidá húe, aur yih nishán rakhte hain, hamárí naját sábit hai: jis bátil itimád ko Masíh aur us ke hawáríon ne uṭhá ḍálne kí koshish kí. Pas kuchh taajjub nahín ki log baptismá kí bábat bhí aisí hí ġalatí men paṛen. Baptismá faráiz aur barakat in donon nám se mashhúr hai, lekin qadr aur tásír i nájáiz us ko mansúb nahín. Púlús ne is rasm ke púrá karne men bahut kam waqt ḳharch kiyá. Wuh Karinth men us se bilkull báz rahá, tá na ho ki koí kahe ki us ne apne nám par baptismáyá. Aur sáf kahtá hai, ki "Masíh ne mujhe na baptismáne, par injíl kí manádí karne ko bhejá;" jis se yih ráe bátil ho játí hai, ki baptismá páná nauzádagí ká natíja hai; kyúnki aisí hálat men baptismá kí zarúrat manádí se ziyádatar hotí. Sach hai ki Púlús manádí ke wasíle se fazl baḳhsh nahín saktá thá; lekin agar wuh baptismá ke wasíle se logon ko nauzádagí baḳhsh saktá, to wuh apne taín is kám men bilkull masrúf rakhtá. In rasmon ká yih matlab nahín hai, ki kisí rázdár wasíle se un logon ko fazl baḳhshe, jo in ahdon men sharík hain, lekin matlab yih hai, ki Kalám i Haqq ke wasíle se, jo in

rasmon ke shámilhál mustamil hain, báligon ke dil par tásír howe. Baze ádmí baptismá ke taur par bahut bajidd hoke kahte hain, ki wájibí baptismá men badan ko bilkull pání men gotná munásib hai. Uhúd i baiat kí rasúmát men bazí báten aisí hain jo us kí asl se nisbat rakhtín, kyúnki wuh isháratan us sachchái ká bayán kartí hain, jis kí tásír dil par húá cháhiye; aur baze begaraz hain, kyúnki wuh sirf ittifáqí hain, aur uhúd i baiat ke maqsad men un se kisí tarah ká khalal nahín pahunchtá. Agar yih bát sábit ho sake, ki gotahí se us sachchái ká kháss ishára miltá hai, jo us rasm ke wasíle hamen síkhná cháhiye, to albatta us kí zarúrat hotí; lekin agar pání ke istimál ke taur se alámatí mani se kuchh taalluq nahín, to yih bát begaraz hai; jaisá kí baptismá khud cháhe kishtí men ho, cháhe daryá men; yá jaisá ashá i rabbání men rotí cháhe khamírí ho cháhe be khamírí, yá cháhe ham us ke kháne men lete hon, cháhe sídhe baithe hon. Pas begaraz aur ittifáqí báton men, jo uhúd i baiat kí asl se na hon, ham par farz nahín ki ham Masíh aur us ke shágirdon ke dastúron par amal karen; jaisá ki yaqín hai, ki is ashá ke pahle muqarrar hone ke waqt, unhon ne baithakon par uthangke, be khamírí roti, shám ke waqt kháyá, lekin ham par farz nahín ki in sab báton ko amal men láwen.

Jin logon ne ki Khudá ke sáth ahd bándhá un ke larkon ká baptismáná, agarchi Pák Kitábon se sáf wázih nahín, taubhí is kí pushtí men bahut sí achchhí aur káfí wajahen maujúd hain. Yih ho nahín saktá, ki Nae Nizám ke taht men ímándáron ke larkon ká haqq banisbat Yahúdíon ke kuchh kam ho. Hamen malúm hai ki Khudá ke hukm se khatna, jo ahd ká nishán hai, larkon ká bhí kiyá játá thá, yún wuh záhiran ahd ke band men láe játe the; aur agarchi dakhal páne ká záhirí dastúr badal gayá hai, taubhí kahín aisá ishára nahín miltá, ki ímándáron ke larke kalísyá i dídaní se khárij ho gae.

Jab Masíh ke shágirdon ne larkon ko us ke pás áne se mana kiyá, wuh náráz húá, aur kahá, "ki ásmán kí bádsháhat aisonhí kí hai. Aur us ne unhen apní god men liyá aur unhen barakat dí."

Hawárion ne samúche gharáne ko bhí baptismá diyá, jin men aksar larke bhí shámil hote hain.

Larke bhí kharáb hote hain, chunánchi unhen nauzádagí kí hájat hai, aur wuh nauzádagí hásil karne ke láiq hain; aur baptismá is tajaddud ká nishán hai. Kalísyá ke pahle zamánon men bhí yih dastúr járí thá, aur cháro taraf phailá húá thá. Aur kyúnkar yaqín ho saktá hai, ki ek aisí naí bát sárí dunyá men járí ho gaí, aur kisí muarrikh i kalísyá ne is ká kabhí zikr bhí nahín kiyá?

CHHABBISWAN BAB.

Ashá i Rabbání ke bayán men.

Jab Masíh ne apne shágirdon ke sáth pichhle martaba Íd i Fasah kí yádgárí kí, us ne us kí tamámí par ek dúsrá ahd i baiat muqarrar kiyá, jo Yahúdíon kí is íd se barí muwáfaqat rakhtí thí, ki wuh Masíh ke dúsre áne tak kalísyá men mustamil rahe. Jab ki wuh mez ke ird gird uthange húe baithe the, us ne báqí rotí lí, aur barakat deke torí, aur apne shágirdon ko yih kahke dí "Yih merá badan hai, jo tumháre liye torá gayá; yih meri yádgárí ke liye karo. Usí tarah par us ne bad ashá ke piyála bhí liyá, aur un se kahá, yih piyála mere lahú ká nayá ahd hai, jo tumháre liye baháyá gayá." Aur is liye ki yih rasm Masíh ki kalísyá ke majma men mánná lázim hai, Púlús use sharákat thahrátá hai, "Kyá yih barakat ká jám, jis par ham barakat mángte hain, Masíh ke lahú kí sharákat nahín? aur kyá hamárá us rotí ko torná Masíh ke badan men sharík honá nahín?" Wuh faráiz jin ká mánná hawárion par farz thá, aur jin ká mánná sáre Masíhíon par bhí íntihá i álam tak farzí hai, niháyat hí sáf hai; kyúnki Púlús Hawárí ne is dastúr kí báton ke bad yih bhí kahá, "Kyúnki jab jab tum is rotí ko kháte, aur yih piyálá píte ho, tum Khudáwand kí maut ko dikháte ho, jab tak wuh na áwe." Is se sáf záhir hai, ki is kí yih garaz thí, ki Masih ke dúsre áne tak us kí maut kí yádgárí howe.

Masíh kí in báton se, ki "yih merá badan hai" yih na samajh-

ná cháhiye, ki wuh yih sikhlátá thá, ki yih ṭukṛá roṭí ká, jo mere háth meṉ hai, merá jism i máddí hai. Pahle yih bát hawásoṉ se mukhtalif hai, kyúṉki roṭí aur sharáb kí khássiyat, bad barakat ke bhí waisíhí rahí, jaisí thí. Jitne mujize ki wuqú meṉ áe, sab kí gawáhí hawásoṉ par mauqúf thíṉ: aur kabhí koí aisí bát wuqú meṉ nahíṉ áí, jis ká báwar karná be is gawáhí ke húá ho. Lekin agar Masíh ke háth kí roṭí us ká haqíqí badan thá, to zarúr thá, ki wuh do jism rakhtá ho; aur ki agar us ne roṭí kháí, to us ne apná hí apná badan kháyá ho. Wuh kahtá hai, "Yih merá badan hai, jo tumháre liye toṛá gayá." "Yih merá lahú hai, jo tumháre liye baháyá gayá:" agar in bátoṉ ko lafzí samajheṉ, to Masíh haqíqatan mará, aur us ká lahú sach much baháyá gayá; liháza wuh apne maslúb hone se peshtar salíb par khínchá gayá hogá. Is ke siwá, agar jab jab yih ashá kháte haiṉ, tab tab wuh roṭí us ká badan ho jáwe, to jitne ashá ke taqsím karnewále haiṉ, Masíh ke bhí utne hí badan honge: aur jab us ká badan ásmán par jalál pátá hai, wuh zamín par hazároṉ mutafarriq jagahoṉ meṉ qurbán ho rahá hai.

Phir, jab ki Masíh ká jalálí badan ásmán meṉ jism aur gosht kí tarkíb se khálí hai, us ká wuh badan, jo yaháṉ roṭí aur sharáb meṉ badalte haiṉ, us ká haqíqí badan hai, jo gosht aur khún se murakkab hai, yane us kí mánind jis meṉ wuh mujassam thá. Aur farz kiyá ki yih mumkin ho, taubhí gosht ke kháne se kaun sá rúhání faida nikal saktá hai? Is báis se, ki us kí khássiyat máddí hai, wuh rúhání zindagí ko qáim nahíṉ rakh saktí. Aur jab ba taur kháne ke shikam meṉ paṛá, to phir kaháṉ hai? Kyá wuh aur khurák kí mánind hamáre jism meṉ tahlíl ho játá hai? Aisí bát yaqín karne se peshtar cháhiye ki ham aql aur hawáss donoṉ se khárij hoṉ.

Rúmí Kalísíyá meṉ awámm un nás ko pyále meṉ sharík nahíṉ karte, is khiyál se ki yih us ke lahú ko beizzat karná hai; lekin yih Khudá ke saríh hukm ke khiláf, aur is rasm ko záhiran bigáṛná hai.

Is sabab se ki Ashá i Rabbání Masíh kí maut kí yádgárí hai,

cháhiye ki wuh bár bár yád kí jáwe, ki is baṛí qurbání ká ḳhiyál, jis par hamárí naját mauqúf hai, har dam táza rahe.

Agar koí púchhe, ki Masíh kis ṭarah se is ạshá meṉ maujúd hai? Jawáb yih hai, ki wuh rúhání taur par un ke sáth házir hai, jo ímán se use pahchánkar qabúl karte haiṉ. Haqíqat yúṉ hai, ki sirf wahí jo ímán se ạshá ko qabúl karte haiṉ, us ká gosht kháte aur lahú píte haiṉ. Agar ham in muqarrarí nishánoṉ meṉ sharík howeṉ, aur ímán na rakheṉ, ki Ḳhudáwand ke badan ko pahcháneṉ, to us se kisí tarah ká fáida nahíṉ pahunchtá, par us ke barạks ek saḳht ilzám meṉ mubtalá hote haiṉ; kyúṉki "wuh jo námunásib taur se khátá aur pítá hai, apne ilzám ko khátá aur pítá hai," wuh Ḳnudáwand ke badan aur lahú ká gunahgár hai. Is liye, cháhiye ki ádmí apne taíṉ ázmáwe, aur yúṉ is roṭí se kháwe aur pyále se píwe."

SATTÁÍSWÁṈ BÁB.

Ḳhudáwand ke din aur us kí ịbádat ke bayán meṉ.

Ạql yih bát sikhátí hai, ki ek Ḳhudá hai, aur ki us kí ịbádat karní cháhiye. Agar ádmí apní aslí begunáhí meṉ rahtá, tau bhí ịbádat i hambazm faráiz i lázimí hotí. Lekin insán kí tabíạt par gaur karne se sáf mạlúm hotá hai, ki us ke liye har waqt yaháṉ ịbádat meṉ masrúf rahná farz nahíṉ. Ḳhilqat kí kitáb us ke sámhne khulí thí; liháza us par yih bhí farz thá, ki roz ba roz un sabaqon ká mutálaạ kare, jo ásmán o zamín, aur nizám i haiwánát aur nabát o dhát wg. se use síkhná thá. Aur phir wahí ke wasíle se ham jánte haiṉ, ki bág kí áráish aur hifázat bhí use supurd thí; is tarah se use bahut ḳhiyal rakhná aur saḳht mihnat karná paṛtá thá. Insán ke banáne kí yih ġaraz hargiz na thí, ki wuh sust aur bekár rahe. Shugl us kí begunáh hálat meṉ us kí ḳhushí ke liye aisá zarúr thá jaisá ki áj kal insán ko mihnat se ḳhushí hotí hai. Phir, wuh haiwánát i asfal ká málik bhí thá; to beshakk us ká kuchh waqt us meṉ bhí sarf hotá thá. Pas insán kí hálat par ba gaur muláhiza karne se yih sahíh natíja nikal saktá hai, ki apne

Kháliq kí wájibí aur láiq taur par ibádat karne ke liye cháhiye thá ki us ke waqt ká ek hissa us khidmat ke liye makhsús kiyá jáwe.

Khudá kí ibádat ke liye us kí un sifaton ke daryáft karne men, jo us ke kámon ke wasíle se áshkára hai, waqt cháhiye. Phir, is bát men bhí waqt cháhiye, ki us kí dánish aur miharbání kí, jo us kí parwardigárí ke wasíle záhir hai, yád karen, aur sárí barkaton aur khushíon ke liye apní áwáz se us kí shukrguzárí karen. Beshakk hamáre auwal wálidain ke dil men ibádat ká khiyál ádí thá. Biláshubha unhon ne apne shám o subh kí namáz ziyádatar qaid ke sáth guzráná hogá; lekin ziyádatar waqt cháhiye thá, ki un ká khiyál záhirí chízon se uṭháyá jáwe, aur Khudá par lagáyá jáwe, jo sab ká Paidákuninda, aur un kí sárí istidádon aur khushíon ká bakhshnewálá hai. Is sab se umda faráiz ke wájibí taur se adá karne ke liye waqt i qalíl káfí nahín. Chunánchi zarúr thá ki aksar ek samúcha din alag kiyá jáwe, táki Khudá kí báton kí bábat taftísh karen, aur us kí ibádat men masrúf howen. Aur hálánki insán makhlúq i hamsuhbat aur is tarah par banáyá gayá hai, ki apne tain aison ke sáth, jo us hí kí mánind khiyál o ihsás rakhte hain, milákar un kí guft o shaníd se ziyádatar khushí aur suhbat hásil kar sake, us par na sirf tanháí aur poshídagí hí men, par záhiran majma hokar bhí ibádat karní bhí farz thí. Bhalá yih bát to záhir hai, ki jamáatí ibádat ke liye ek kháss waqt cháhiye, táki sab logon ko malúm rahe, ki unhen fuláne waqt házir honá cháhiye. Tá waqte ki insán tajribe se khálí thá, us men táqat na thí ki is sawál ko hall kare, ki kis qadr waqt is khidmat men kharch karná cháhiye thá. Agar Khudá kí sharíat men is ká tazkira na hotá, to is waqt ke muqarrar karne men bará mushkil partá; aur agar muqarrar ho bhí játá, to wuh waqt muqaddas aur us ká mánná aisá farz na hotá, jaisá ki ab hai. Khudá kí ajíb miharbáni par gaur kiyá cháhiye! Sháyad isí bát ke khiyál se use pasand áyá, ki khilqat ká kám chha din men tamám karke, sátwen din árám kare; aur yún wuh ek namúna chhor gayá; kyúnki us ne na sirf sátwen din árám hí kiyá, par use muqaddas ṭhahráyá, yane use istimál i muqaddas ke liye makhsús kiyá—yane ki wuh mihnat i jismání aur guftagú i dunyawí men sarf na kiyá jáwe, par ki Khu-

dá ke kámon̲ aur sifaton̲ par g̣aur karen̲, aur us ke sáth rifáqat paidá karen̲. Ḳhudá dunyá aur us kí sárí chízon̲ ko ek dam men̲ maujúd kar saktá thá; lekin insán kí ḳhátir us ne sárí chízon̲ ko chha din men̲ paidá kiyá, aur tab mauqúf kiyá; na is liye, ki wuh thak gayá, yá árám ká muhtáj thá; lekin táki ádmíon̲ ko sikhláwe, ki wuh chha din men̲ munásib taur se dunyawí kám karen̲, par sátwen̲ din árám karen̲. Yih din ibtidá se muqaddas thá. Aur hálán̲ki Ḳhudá kí ịbádat insán ká farz i auwaltarín hai, waisáhí insán kí nisbat Ḳhudá kí marzí ká pahlá ishára yih hai, yạne, cháhiye ki us kí auqát ká sátwán̲ hissa us ke Ḳháliq kí ḳhidmat ke liye taqdís kí jáwe.

Paidáish kí kitáb ke dúsre báb kí 2 aur 3 áyaton̲ se sáf mạlúm hotá hai, ki Ḳhudá ne sabt ko bág̣ i Ạdan hí men̲ muqarrar kiyá; pas agar wuh us kí begunáh hálat men̲ muqarrar húá, to us ká mánná ab tak farz hai. Phir, qadím butparast qaumon̲ ne bhí hafte ko sát din men̲ taqsím kar ek ek din ko apne ek ek deoton̲ ke liye maḳhsús kiyá; jis se yih ishára miltá hai, ki unhon̲ ne yih bát ḳhabar i tawátur ke wasíle qadímíon̲ se páí.

Músá ne is ká pahle bayán kiyá, par kahín̲ nahín̲ kahá ki yih ek nayá bandobast hai. Chunánchi dekho Ḳhurúj ke 16 báb kí 22—25 áyat men̲ manná ke báb men̲ mazkúr hai,—"Chhaṭhe din unhon̲ ne roṭíon̲ se dúní jamạ kín̲. Aur us ne unhen̲ kahá yih wahí hai, jo Ḳhudáwand ne kahá thá, Kal ká din Ḳhudáwand ke sabt i muqaddas ká hai: jo tumhen̲ pakáná ho paká lo, aur jo ubálná ho ubál lo; aur wuh jo bach rahe, apne liye subh tak mahfúz rakho," wg. Pas sáf mạlúm hai, ki yahán̲ ek aise din ká ishára hai, jis se log peshtar se wáqif the.

Par is kí qawí dalíl chauthe hukm men̲ mundaraj hai. Bhalá das hukmon̲ ke aḳhláqí hone men̲ kisí tarah ká shakk nahín̲, aur sharạ i aḳhláqí har hál aur waqt men̲ farzí hain̲. Yihí sharíạt hai jis kí bábat Masíh ne kahá, "main̲ mansúḳh karne nahín̲, par púrá karne áyá hún̲." In das ahkám men̲ se ek bhí kabhí záị̣ nahín̲ gayá; lihása yih chauthá hukm bhí ab tak járí hai.

Agar ba-hukm i Ḳhudá us kí ịbádat ke liye ek ḳháss din

makhsús na kiyá gayá hotá, to yih sab se ụmda faráiz kabhí báfáida adá na ho sakte.

Sabt ke din ke bebahá fáidon̲ par táwíl karná kuchh zarúr nahín̲. Us ke fáide baṛí safáí se záhir ho chuke hain̲.

Is mazmún ke ḳhatm karne se peshtar Ḳhudáwand ke din kí muháfazat par liház karen̲

1. Cháhiye ki tamám din Ḳhudá kí ḳhidmat, ḳháss kar ạmí aur poshída ịbádat men̲ ḳharch kiyá jáwe. Dunyawí fikron̲ aur shuglon̲ se har hafta kanára karne men̲, Ḳhudá ke Kalám ke paṛhne, aur apne dilon̲ kí taftísh ke liye beshqímat mauqạ miltá hai. Subh sawere uṭhke, apne pahle ḳhiyálát aur árzúen̲ ásmán kí taraf uṭháo. Ḳhudá kí báton̲ par ḳhúb ba-gaur dil lagáo, aur koshish karke is din is qadr rúhániyat hásil karo, jo tumháre sáth hafte bhar rahe.

2. Ḳhudá ke din ko ịzzat aur ḳhushí samjho. Apne dil ko surúr i quds men̲ baland karo, aur apní zabán ko Ḳhudá kí tạríf men̲ lagáo. Yih din banisbat aur waqton̲ ke ásmán se ziyádatar mushábahat rakhtá hai; is liye cháhiye ki ham ịbádat i samáwí kí naql karen̲, Ḳhudáwand ke duá kí us darḳhwást kí mánind, ki likhá hai—"Terí marzí, jaisí ásmán par hai, waisíhí zamín par bhí howe." Yih ḳhiyál dil men̲ kabhí mat samáne do, ki sabt ek bojh hai. Afsos kí bát hai, ki Masíhí kabhí kabhí is muqaddas árám se ạjiz hoke aksar qudamá kí mánind kahte hain̲, "Kab sabt guzregá, ki ham anáj bechen̲, aur gehún̲ jamạ karen̲?" Tumhárc hafte ke dinon̲ kí ịqbálmandí isí bát par mauqúf hai, ki tum is din ko achchhí tarah se istịmál men̲ láo.

3. Cháhiye ki ham is din kí bábat bemauqạ saḳhtí se báz áwen̲, aur Farísíon̲ kí sí ishtibáh se alag rahen̲, kyún̲ki in kámon̲ se Ḳhudá ká din nafratí ho játá hai. Tauhbhí us ke muqarrar hone kí ḳháss garaz ká ḳhiyál rakho; aur yád karo ki sabt is wáste nahín̲ ṭhahráyá gayá, ki ek saḳht júá howe, magar wuh insán ke fáide ke liye baná hai. Dunyawí kámon̲ aur shuglon̲ se báz áná sirf kámon̲ se árám karne ke liye nahín̲, na is liye hai ki bekárí men̲ kisí tarah kí ḳhubí hai, lekin hamen̲ dunyawí

kám is liye tark karná paṛtá hai, ki hamárí auqát ká ek hissa berok ṭok Ḳhudá kí ịbádat ke liye maḳhsús kiyá jáwe. Is liye munásib hai ki peshtar se gharáne ká is tarah par bandobast kiyá jáwe, ki faráiz i díní, aur fazl ke wasílon̲ men̲ sharík hone men̲ koí bát hárij na howe. Albatta Yahúdíon̲ ko qadím waqton̲ men̲ sabt kí bábat bahut saḳht hukm die gae, lekin ab wuh qánún jáiz nahín̲.

Háláṉki ịlm i Iláhí tahsíl i ụmdatarín hai, aur chúṉki is kí biná Ḳhudá ke Kalám par hai, cháhiye ki ham is din ko qímatí samjhen̲, is liye ki sáre ádmíon̲ ko Ḳhudá ke Kalám ke paṛhne aur sunne ká mauqạ miltá hai. Aur háláṉki chauthá hukm yih bhí cháhtá hai, ki gharáne ke sardár apne iḳhtiyárwálon̲ se sabt kí hifázat karwáen̲, cháhiye ki sab kámon̲ ká aisá bandobast howe, ki fursat pá saken̲ ki Ḳhudá ke Kalám ke sunne aur ịbádat men̲ sharík ho saken̲. Sabt gaṟíbon̲ aur jáhilon̲ ke liye ziyádatar beshqímat hai, kyúṉki un kí fursat ká yihí waqt hai, aur is sabab se ki Ḳhudá ke Kalám ke wasíle wuh usí din tạlím hásil kar sakte hain̲. Agar ham ịbádat kí sachchí tabíạt rakhte hain̲, to yih mubárak din hamáre dilon̲ ko ziyáda ḳhush-ámad mạlúm hogá: aur ham is bát ke sunne se ḳhushí hásil karenge, ki "Ao, Ḳhudáwand ke ghar men̲ chalen̲." Aisá shaḳhs Ḳhudá ke sáth rifáqat i rúhí hásil karne ká mauqạ garáṉbahá aur barakat i beshqímat samajhtá hai.

4. Jab ki ádmí sabt ke árám kí bábat apne faráiz ke ḳhiyál se wáqif hokar, us kí muhásfazat karte hain̲, to cháhiye ki auron̲ par ilzám na lagáwen̲, jo aksar kisí chhoṭí chhoṭi báton̲ se gáfil hote hain̲, jin ká hukm Ḳhudá ke Kalám men̲ nahín̲ miltá. Yahúdíon̲ ne aksar auqát Masíh par sabt ke toṛne ká ilzám lagáyá, aur use sharíạt ke ḳhiyálí ụdúl ke liye márhí ḍálte, agar wuh un ke háth se bach na nikaltá. Bedár honá cháhiye, tá na ho ki ham se koí aisá kám sádir ho, jis se dekhnewále sabt ke árám aur pákízagí kí beịzzatí karen̲. Cháhiye ki hamáre ḳhiyál kí ázádí, kamzor bháíon̲ ke ṭhokar ká báịs na ho, aur na us se unhen̲ kisí tarah ká nuqsán pahunche, aur na ho ki wuh hamáre ímán kí bábat bemauqạ ḳhiyál karen̲.

5. Is liye ki sabt ke muqarrar karne kí ḳháss garaz yih hai, ki ịbádat i majmại men̲ mashgúl hoween̲, aur Ḳhudá ke ghar men̲ házir hoke Iláhí tạlím hásil karen̲, to niháyat munásib hai ki ham maqdis ke ịbádaton̲ men̲ is din sharík hone se gáfil na rahen̲. Aur apne dilon̲ ko peshtar se duạ aur gaur ke wasíle se taiyár karen̲, táki is majmại ịbádat men̲ sharík ho saken̲, aur jab ki Ḳhudá ke jalálı huzúr men̲ házir hain̲, munásib hai ki sáre ádmí us se ḍaren̲, aur tạzím ke sáth us kí ịzzat, aur us ke pák nám kí tạríf karen̲. Cháhiye ki Ḳhudá ke ghar men̲ se sárí behúdagí, aur taạjjub se nigáh karná, aur sustí wg. sab dúr kí jáwen̲. Aur jab maqdis men̲ dáḳhil húe, to cháhiye ki har ek ká dil úpar lage, aur roká jáwe, tá na ho ki dunyawí chízon̲ kí taraf bahak jáwe; aur jab bahakne lagá, to cháhiye ki baṛí mazbútí se use pher láwen̲. Aur jab ki auron̲ ke sáth Ḳhudá kí ịbádat men̲ sharík húe, to cháhiye ki birádarána ulfat ká khiyál baná rahe. Cháhiye ki sárí kalísyá ká dil ịbádat men̲ aisá mil jáwe, goyá ki ek hí shaḳhs ká dil howe. Is tarah par is zamíní maqdis kí ịbádat ásmání haikal ke sanjída aur ḳhális ịbádat kí taiyárí ṭhahregí.

AṬHÁISWÁṆ BÁB.

MAUT KE BAYÁN MEN̲.

Mazhab kí sárí tạlímát aur faráiz hálat i áyanda se nisbat rakhtí hain̲. Sáre mazhab kí bunyád isí ḳhiyál par hai, ki ádmí badan kí maut ke bạd jítá rahegá. Mazhabí tạlímát aur qánún kí zarúrat ádmíon̲ kí áyanda hálat kí nisbat par mauqúf hai. Chunánchi mazhab ab ạbidon̲ ko yih bát sikhlátí hai, ki wuh ạlam i nádídaní kí taftísh men̲ ziyádatar mashgúl rahen̲. Ḳháss karke ímán ká yih kám hai, ki dil ke ḳhiyálon̲ ko un haibatnák ashyá i nádídaní kí taraf lagáwe, aur is tarah se is dunyá kí saḳht mahabbat ko dil se nikále. Ádmí jis bát kí bábat cháhen̲ shakk karen̲, lekin maut ki bábat shakk kahán̲? Is bát kí sachchái ke daláil is qadr afzúd hain̲, ki sab jánte hain̲ ki ádmí ke liye ek bár marná muqarrar hai; aur agarchi yih bát yaqíní hai, taubhí aksar ádmí apne marne kí bábat bahut kam ḳhiyál rakhte hain̲, jab tak

ki maut haqíqatan nazdík átí, aur apní ḳhaufnák sachchái un ke sámhne kholtí hai.

Pák Kitáboṉ meṉ maut "gunáh ká phal" kahlátí hai Gunáh se maut ne dunyá meṉ daḳhal páyá. Badan ká marná gunáh kí sazá ká ek hissa hai; par ímándár sharíạt ke ilzám se barí haiṉ; unheṉ agarchi maut ḳhaufnák aur dukhit mạlúm hotá hai, taubhí un ke liye na lạnat, par barakat ṭhahartí hai. Kyúṉki un ke zámin Masíh ne, apní maut ke wasíle se sharíạt kí sazá ko uṭhá ḍálá. "Pas un ke liye jo Masíh Ísá meṉ haiṉ, kuchh ilzám nahíṉ." Un ke liye "marná nafạ hai." Un ke liye us ká ḍank ṭúṭ játá hai. Maut unheṉ gunáh aur dukh se chhuṛátá, aur unheṉ kámil pákízagí aur ḳhushí meṉ pahunchátá hai. Jyúṉhí sachchá Masíhí mará, fauran Masíh ke pás játá, aur us kí mánind hokar us ká jalál dekhtá hai. Chunánchi Púlús muqaddasoṉ kí ụmda mírás meṉ maut ko bhí shumár kartá hai: "Kyúṉki sárí chízeṉ tumhárí haiṉ, kyá Púlús, yá Apalús, yá Kefá, yá hál yá istiqbál kí chízeṉ, kyá zindagí kyá maut, sab tumhárí haiṉ, aur tum Masíh ke ho, aur Masíh Ḳhudá ká hai." Ham maut kí bábat sirf itná jánte haiṉ, ki yih rúh kí jism se judái hai; aur is ká natíja yih hai, ki jism be hiss o harkat hotá, aur saṛ játá hai. Jaisá wuh miṭṭí se lí gaí thi, usí tarah wuh phir miṭṭí meṉ mil játí hai. Lekin rúh is liye, ki haqíqatan zinda aur chálák hai, maujúd rahtí, par nahíṉ kah sakte ki kis tarah. Is sabab se ki ham ạzá i jismání ke wasíle tajriba hásil karte haiṉ, to jab yih ạzáeṉ mạdúm ho jáweṉ, nahíṉ kah sakte ki kis hálat meṉ rahtí. Is liye rúh kí ạláhida hálat ká daryáft karná befáda hai.

Lekin is hálat i áyanda kí bábat náwáqif hone se ghabráná na cháhiye. Ḳhudá par bharosá rakho, aur wuh sárí bátoṉ ká apne jalál aur hamáre fáide ke liye bandobast karegá. Fazl kí yih bát ki "Sárí chízeṉ milke un kí bhalái ke liye kám kartí haiṉ, jo Ḳhudá ke pyáre, aur us ke iráde meṉ barguzída haiṉ," na sirf un kí zamíní musáfarat kí bábat sach hai, lekin yih us waqt bhí sach hai, jab ki wuh zill i maut ke sáye meṉ safar karte haiṉ; liháza unheṉ kisí tarah kí burái ká ḳhatra hai nahíṉ, kyúṉki us Baṛe Chaupán ne un ke sáth hone, aur apne ạsá aur apne láṭhí se unheṉ ta-

salli dene ká wạda kiyá hai; jab jism aur dil ghaṭ jáwen, wuh un ke dil ká bútá, aur un ká abadí hissa hai." "Ḳhudáwand kí nazar men us ke muqaddason ká marná garánbahá hai."

Agarchi ham apní áyanda hálat se wáqif nahín, tau bhí yih yaqín rakh sakte hain, ki jab hamárí rúh alam i nádída men dakhal kare, to hamárá Munjí us kí hidáyat aur tasallí kí tadbír karegá. Jab Lázar mará firishte us kí rúh ko le jáne ke liye taiyár the; yih na samajhná cháhiye ki yih barakat ḳháss usí muqaddas ke liye thí; lekin yih likhá gayá, táki ham sikhen, ki har ek haqíqí ímándár ká bhí yihí hál hogá.

UNTISWAN BAB.

Qiyámat ke bayán men.

Ḳhudá ne apne Kalám men maut aur insáf ke darmiyání hálat ká bayán nahín kiyá, is liye use chhoṛkar, hashar aur insáf ká bayán karte hain. Wuh maḳhlasí, jo Masíh ne apní ḳhúbíon aur maut ke wasíle se mol li badan aur rúh donon se mutaạlliq hai. Ímándár is jism ki maḳhlasí kí bhí ummed men intizárí karte hain. Aur agarchi yih bát sach hai, ki yih jism miṭṭí men mil jáegá, taubhi yih badan ḳhud phir uṭhegá. Masíh "qiyámat aur zindagí" hai. Masíh ne Yahúdíon se kahá, "Kyúnki waqt átá hai, jis men sab jo qabron men hain, us kí áwáz sunenge, aur nikal áwenge; we jinhon ne neki ki hai, zindagi ki qiyámat ke liye, aur we jinhon ne badí kí hai, ilzám kí qiyámat ke liye." "Jaisá ki ádmí se maut áí, waisíhí insán se murdon ká hashar bhí húá; kyúnki jaisá Ádam men sab marte hain, waisáhí Masíh men sab jiláe jáenge." "Yih jánke, ki wuh jis ne Ḳhudáwand Ísá ko uṭháyá, hamen bhí Ísá ke wasíle se jilá uṭháwegá."

Likhá hai, ki sab marenge, aur phir jiláe jáenge, par unhen alag karná cháhiye jo Masíh ke áne ke waqt zamín par zinda honge; kyúnki Púlús kahtá hai, "Dekho main tumhen gaib kí ek bát sunátá hún; ham sab na sowenge, lekin ham sab mubaddal honge, ek dam men, ek palak bhar men, pichhlí turhí ki áwáz par," wg.

"Kyúṉki Ḳhudáwand áp ásmán se utregá, ek lalkár aur baṛe firishte, aur turhí kí áwáz ke sáth, aur we jo Masíh meṉ mare haiṉ, pahle uṭhenge. Tab ham, jo jíte aur báqí haiṉ, un ke sáth bádaloṉ meṉ uṭháe jáenge, ki hawá meṉ Ḳhudáwand se mileṉ; aur yúṉ ham hamesha Ḳhudáwand ke sáth rahenge."

Kuchh zarúr nahíṉ ki ham aise ḳhiyáloṉ meṉ apná waqt káṭeṉ, ki hamárá yihí badan uṭhegá yá nahíṉ. Hameṉ itná yaqín karná cháhiye, ki "sárí chízeṉ Ḳhudá se mumkin haiṉ, aur ki wuh apne wạde ko púrá kar saktá hai." Púlús ne Agrippa bádsháh ke sámhne yih kahá "Yih bát tum kyúṉ be iṭibár samajhte ho, ki Ḳhudá murdoṉ ko jilátá hai?" Aạmál 26 : 8.

TISWAṈ BAB,

Roz i ạdalat ká bayán.

Bạd qiyámat ke ádmíoṉ aur shaitánoṉ ká insáf hogá. Is májare ká waqt "pichhlá din," "aur roz i qiyámat" kahlátá hai, (2 Pat. 3 : 7.) "Kyúṉki us ne ek din muqarrar kiyá hai, jis meṉ wuh sadáqat se dunyá ká insáf karegá, us Ádam ke wasíle se jise us ne ṭhahráyá hai," Aạmál 17 : 31. "Ádmíoṉ ko ek din marná muqarrar hai, aur bạd is ke insáf hogá," Ibr. 9 : 27. "Kyúṉki ham sabhoṉ ko zarúr hai ki Masíh kí masnad i ạdálat ke áge házir howeṉ, táki har ek jo kuchh us ne badan se kiyá, kyá bhalá, kyá burá, muwáfiq us ke páwe, 2 Kar. 5 : 10. "Pas maiṉ Ḳhudá aur Ḳhudáwand Ísá Masíh ke áge, jo apne záhir hone, aur apní bádsháhat meṉ zindoṉ aur murdoṉ kí ạdálat karegá, tákíd kartá húṉ," 2 Tim. 4 : 1. "Aur un firishtoṉ ko, jinhoṉ ne apní pahlí hálat ko nigáh na rakhá, balki apne ḳháss maqám ko chhoṛ diyá, us ne sazá kí abadí zanjír meṉ tárikí ke andar roz i ạzím tak nigáh rakhá," Yahúda 6 áyat. "Kyúṉki Ḳhudá har ek fiạl ko ạdálat meṉ láwegá, aur har ek maḳhfí kám ko, kyá bhalá, kyá burá," Wáiz 12 : 14.

Roz i adálat ke muqarrar karne ká natíja yih hai. ki Ḳhudá kí ạdálat us ke maḳhlúqoṉ ke sulúk meṉ záhir howe, aur ki sádiq

is dunyá kí sárí dhamkion̲ se barí ṭhahráe jáwen̲. Jab ki sharíron̲ kí chál kholí jáegí, aur un ke sáre poshída garaz aur matlab áshkára honge, to sárí dunyá dekhegí, ki un ká ilzám wájibí hai; ḳháss karke, jab wuh yih dekhenge, ki sazá qusúrwár kí sazáwárí ke láiq hai. Lekin sazáwárí ká darja afạl i záhirí kí saqálat se andáza na jáegá; lekin wuh roshní aur barakat jo baẓon̲ ne hásil kí hai, un ke qusúron̲ par aisá ranj chaṛháwegí, ki un kí bhí sazá, baṛe saḳht gunahgáron̲ ke banisbat, jo Ḳhudá ke Kalám se wáqif na the, ziyádatar hogí; muwáfiq us kalime ke, jo Masíh ne Korazín aur Baitsaida o Kafarnáhúm kí bábat kahá, ki ạdálat ke din in agle do shahron̲ ke banisbat Súr aur Saida ke liye, aur Kafarnáhúm ke banisbat Sadúm ke liye ziyádatar ásání hogí. Zarúr hai ki har ek dekhen̲ ki Masíh ko hákim muqarrar karná kaisá munásib hai, is liye ki ásmán aur zamín ká sárá iḳhtiyár use supurd kiyá gayá hai, aur wuh sárí chízon̲ ke úpar Kalísya ká sir hai. Jaisá ki us ká faisala insání ạdálat men̲ húá, aur wuh beinsáfí se mulzam ṭhahráyá gayá, waisáhí munásib hai ki us ke dushman use us ke jalál ke taḳht par dekhen̲. Munásib hai ki wuh jinhon̲ ne use chhedá use ásmán ke bádalon̲ men̲ áte húe dekhen̲; aur zarúr hai ki wuh log jinhon̲ ne us ke qatl par mashwara bándhá, aur sháh i zindagí ko bure háthon̲ se maslúb kiyá, apne saḳht gunáhon̲ kí jawábdihí ke liye us kí masnad i ạdálat ke sámhne házir kie jáwen̲, jise unhon̲ ne hiqárat ke sáth mulzam ṭhahráyá, nárawá fatwá diyá, aur zulm se már ḍálá. Dúsrá sabab Masíh ká zindon̲ aur murdon̲ kí ạdálat karne ká yih hai, ki wuh apne wájibí aqnúm men̲ záhiran nazar áwe, jis men̲ Báp záhir nahín̲ ho saktá. Aur phir is liye ki us ke shágird sirf isí kí kámil sadáqat ke sabab se barí ho sakte hain̲, sartápá munásib hai ki wuh unhen̲ qabúl karne ke liye masnad i ạdálat par baiṭhe. Un kí chál áshkára hogí, aur is bát par gawáhí degí, ki wuh us ke nám par sachchá ímán rakhte the; aur phir is liye ki un ke ajr ká andáza un ke nek kámon̲ ke muwáfiq kiyá jáwe. Yih sahíh nahín̲ kah sakte, ki un ke maḳhfí gunáh záhir honge yá nahín̲, lekin is liye ki hamáre Munjí ká jalál mukḫlison̲ kí sazáwárí aur taklíf ke banisbat ziyáda baṛhegá, koí aisí wajh nahín̲ miltí, ki kyún̲ ímándáron̲ ke gunáh záhir na howen̲. Jin sanadon̲ men̲

bayán hai ki Khudá ke logon ke gunáh miṭáe gae, samundar men garq kie, aur ḍhámpe gae, wg. yih sab gunáh kí muáfí se taalluq rakhtí hai, lekin is se yih ishára nahín miltá, ki wuh roz i ạdálat men fásh na honge.

EKTISWAṈ BAB.

ẠSMÁN, YAṆE JALÁL KÍ HÁLAT KE BAYÁN MEN.

Bạzí chízen aisí ụmda aur jalálí hain, ki mushkil se yaqín men átí hain. Chunánchi ham apní is hálat men sáf nahín samajh sakte, ki kyúnkar aise garíb, jáhil, aur nákámil o náláiq makhlúq, aisí hálat men pahunch sakte hain, jis men wuh is tarah "jánenge jaisá ki wuh áp jáne gae hain," aur ki wuh har tarah kí nákámiliyat se khálí, aur hamesha khush rahenge; aur isí liye ạlam i nádídaní kí jalálí sachcháíán aksar Masíhíon ke dil par bahut thoṛí tásír kartí hain. Sháyad hálat i samáwí kí nazdíkí aur jalál kí sakht tásír se dil men aise aise khiyálát paidá honge ki is zindagí ke ạmm kám bhí na kar sakenge. Tis par bhí niháyat munásib hai ki farzand i Khudá is hálat kí bábat ziyáda khiyál rakhen, aur ásmán kí khushí aur pákízagí kí bábat ziyáda tásír paidá karen. Is khuláse men ham mukhtasar men bayán karenge, ki sádiqon kí bạd ạdálat ke kyá hálat hogí. Aur kásh ki Khudá kí Rúh hamárí tárík jánon ko roshan kare, ki ham us hálat kí haqíqat aur khushí o jalál ko mạlúm kar saken. Qiyámat men, ímándár záhiran qabúl aur muạf kie jáenge; aur Munsif unhen apní bádsháhat aur jalál men dákhil hone degá; kyúnki us waqt Bádsháh un se jo us ke dahne hain kahegá, "Ai mere Báp ke mubárako, us bádsháhat ke wáris ho, jo dunyá ke shurụ se tumháre liye taiyár kí gaí hai." Is bát men kuchh taạjjub nahín ki un ke dil ạjíb taur par kusháda honge; kaun jántá hai ki hamáre dil men aise istịdádon kí bunyád hai, jin kí istịmál kí hájat is báịs se, ki is dunyá men na thí, kabhí záhir na húí; lekin jab ham is dunyá se guzar jáwen, wahán wuh sab kám men áwenge, aur hamen suhbat i ham-bazm, aur hálat i samáwí ke shuglon men mashgúl hone ke láiq banáwegí. Wahán Khudá kí

jalíl sifaten ham par sáf záhir kí jáengí. Wahán mahabbat kí sárí dhárá Masíh men jar pakregí, jis ke wasíle se Báp apne taín záhir kartá hai. Wahán hamári sárí khwáhishen, aur marzí, aur har ek khiyál Khudá kí marzí ke muwáfiq honge. Wahán wuh sanjída aur kámil o khális khushí hogí, jis ke láiq insán banáyá gayá hai; kyúnki agarchi har ek shakhs kí khushí púrí hogí, taubhí jaisá ki bazon kí istidáden banisbat auron ke ziyáda hotí hain, waisáhí wahán bhí darje honge; jaisá ki jab bahut sí kishtián samundar men partí hain, to agarchi chhotí aur barí sab kí sab pur rahtí hain, taubhí qadr men bará farq hai. Háláuki sárí aqlí khushí kí bunyád un chízon kí pahchán par hai, jo dil ko pur aur ásúda karne ke láiq hain, waisáhí yih khiyál bhí wájibí hai, ki ham ásmání ilm men bá tadríj taraqqí-pazír honge; aur is liye ki sifát i Iláhí behadd hain, yih pahchán bhí abad tak taraqqí pátá rahegá.

Istimál i mahabbat ek khális aur behadd khushí ká báis hogá. Wahán is shírín suhbat men khalal dálne ke liye, na dáh na khud-garaz khwáhishen páí jáengí. Khudá kí táríf men yaktái aur muwáfaqat aisí khális aur umda khushí ká sabab hogá, jis ke bayán men zabán ájiz hai, aur jo dil men samá nahín saktí. Wahán sáre ímándár goyá sánche men dhále jákar ek ban jáenge, aur Masíh ká, jo ki sir hai, jalálí badan banenge.

Muqaddason ká jism ásmán aur us kí khushíon aur shuglon ke muwáfiq banáyá jáegá. Yih gosht aur lahú ká jism, jo khák se paidá kiyá gayá, mubaddal hoke, Masíh ke jalálí badan ke muwáfiq banáyá jáegá, jis ke barábar jalíl koí dídaní shai nahín hai. Is jism ke tarkíb wg. kí bábat befáida khiyál karná achchhá nahín; is liye in báton ko chhorkar Púlús kí báton par gaur karenge. Wuh 1 Kar. ke 15 báb men kahtá hai, "Wuh faná men boyá játá, aur baqá men uthtá hai. Behurmatí men boyá játá, aur jalál men uthtá hai; kamzorí men boyá játá hai, qudrat men uthtá hai. Haiwání badan boyá játá hai, aur rúhání badan uthtá hai." Aur phir kahtá hai, "Jab yih fání gairfání ko aur yih marnewálá hamesha kí zindagí ko pahin chukegá, tab wuh bát, jo likhí hai, púrí hogí, ki fath ne maut ko nigal liyá." Ásmán

meṉ na bímárí hai, na roná, na maut, na gunáh, na mándagí, na soná, na ḍar hai; lekin mukhlisánán ke sir par ḳhushí aur jalál ká táj rakhá jáegá. Aur yih ḳhushí kabhí na rukegí, lekin abad tak qáim rahegí; kyúṉki agarchi sharír abadí sazá uṭháwenge, par sádiq hayát i abadí ke wáris honge.

BATTÍSWÁṈ BÁB.

Jahannam, yaṉe, áyanda taklíf kí hálat ká bayán.

Is dunyá meṉ aḳhláqí badí ká maujúd honá niháyat hí rázdár hai. Ḳhudá behadd dánishmand aur quddús o qudratwálá hai, chunánchi is tamhíd se ham yih natíja nikál sakte the, ki aḳhláqí badí ká wujúd mumkin nahíṉ. Lekin aisí bát ko sábit karná, jis ká har ek insán har lahza tajriba uṭhátá hai, mahz befáida hai. Ek failsúf ne ek shaḳhs par yih bát sábit karne cháhá, ki harakat ká wujúd hai nahíṉ, is ke jawáb meṉ wuh ḳhámosh uṭhkar chal niklá. Isí tarah par agar koí shaḳhs badí ke wujúd ká qáil na ho, to qaidḳhánoṉ, bímárḳhánoṉ, aur qabroṉ kí taraf ishára karne se us ká jawáb de sakte haiṉ. Balki itná bhí zarúr nahíṉ; hameṉ cháhiye ki us hí ke tajribe kí taraf ishára kareṉ. Bhalá agar aḳhláqí badíáṉ maujúd haiṉ, to záhir hai ki us ká natíja bhí dukh hogá. Ádam ká dil is bát ká baḳhúbí qáil hai, ki qusúr ká iwaz sazá hai. Tamíz ke har ek faisale, aur náhaqq dukh ká nápasand karná, aur nidámat kí már se yih natíja nikaltá hai, ki aḳhláqí badí ke iwaz meṉ sazá wájib hai. Is shariạt se jo dil par likhí hai, koí ádmí chhúṭ nahíṉ saktá. Gunáh ká iwaz maut hai: háṉ, aḳhláqí badí ke fil hí meṉ musíbat aur ạzáb hásil hotá hai.

Lekin bạze aise haiṉ, jo aḳhláqí badí ke qáil haiṉ, aur yih bhí farz karte haiṉ, ki jab tak yih badí maujúd hai, tab tak dukh aur taklíf bhí hai; lekin ạzáb i abadí ke qáil nahíṉ, jis ká bayán Ḳhudá ke Kalám meṉ sáf sáf húá hai. Is abadí gunáh aur ạzáb ká ḳhiyál niháyat ḳhaufnák hai, aur har ek ahl i dil is se báḳhushí kanára karegá. Agar Ḳhudá kí marzí ke muwáfiq badí maujúd thí, aur ab bhí hai, to wuh bạd is ke bhí maujúd ho saktí hai, háṉ, us ká wujúd abad tak páyá já saktá hai. Jab log yih

dalíl láte hain, ki gunáh kí sazá is qadr nahín ho saktí, to ek aisí bát qáim karte hain, jis kí sachchái malúm nahín ho saktí. Agar gunáh zamáne dar zamáne maujúd ho, aur sazá pá saktá hai, to kyá mushkil hai ki wuh abad tak maujúd howe, aur abadí azáb ká báis thahre? Yih khiyál hamáre liye aisá dardnák hai, ki agar Khudá apní marzí sáf sáf záhir na kartá, to aksar ádmí is azáb i abadí ko qabúl bhí na karte; lekin agarchi tabíat is bát se bahake, tis par bhí ibtidá se sáre Masíhíon ká yihí ímán rahá hai. Ham is talím ko mánte hain, sirf is sabab se ki Pák Kitábon ke beshumár maqámon men yih báten sáf sáf likhí hain. Agar koí aisí tadbír ho, jis se is gawáhí ká nizám bar-taraf ho sake, to yih natíja niklegá, ki Pák Kitábon se na to koí talím sábit húí hai, na ho saktí hai.

Is khaufnák talím ke subút ke liye Pák Kitábon kí sab sanaden na darj karenge. Wuh to Wasíqa i Jadíd ke kam o besh har ek auráq men mil saktí hai. Lekin ba taur namúne ke ek thorí sí áyaten mundaraj karte hain. Ek tarah ká gunáh hai, jis kí muáfí na to is jahán men hai, na jahán i áyanda men. Ek shakhs thá jis kí bábat hamáre Naját-dihinde ne kahá, achchhá hotá agar wuh shakhs paidá na húá hotá; yih bát us hí waqt men sach ho saktí hai, jab kí sazá abadí ho. Aksar ádmí aise the, jin kí bábat Masíh ne kahá, "tum apne gunáhon men maroge, aur jahán main hún tum á nahín sakte." Phir likhá hai, ki bahutere "hayát men dákhil hone cháhenge, lekin na sakenge." Aur phir is bát ká kahín ishára nahín miltá, ki gum-shuda kabhí ásmán ke láiq banáe jáenge. Biláshubha, shaitánon kí sangat aur kufr men, kisí tarah kí ragbat hai nahín, ki jahannamíon kí rúh, ásmán kí khális khushí hásil karne ke láiq bane. Jin báton se yih malúm hotá hai, ki Khudá azal se maujúd hai, aur sádiqon kí khushí abadí hai, unhín se ham yih bhí síkhte hain, ki nátáib abadí dukh aur taklíf sahenge. Abadiyat ek hálat i betabdíl hai, yane, us wujúd kí hálat badaltí nahín; chunánchi jis par jahán i áyanda men sazá ká hukm charh chuká, wuh abad tak taklífzada rahegá, kyúnki wahán waqton ká silsila ho nahín saktá.

Ham is áyanda taklíf kí páedárí se itní wáqifiyat nahín rakhte,

jitná ki is bát se, ki un kí sazá sakht hogí, jo Khudá ki tasallí-bakhsh huzúrí se abad tak khárij kie jáenge. Yih hálat báhar táriki kí jagah kahlátí; phir ág o gandhak kí jhíl bhí kahlátí hai; aur ek jagah jahán ká kírá nahín martá, aur ág nahín bujhtí. Cháhiye ki har ek jo rahmat kí pahunch men hai, áyanda gazab se bhágkar Khudá kí rahmat ke phailáe húe bázú ke tale panáh lewen.

Tamám shud.